

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

C 551.1 (32^z)

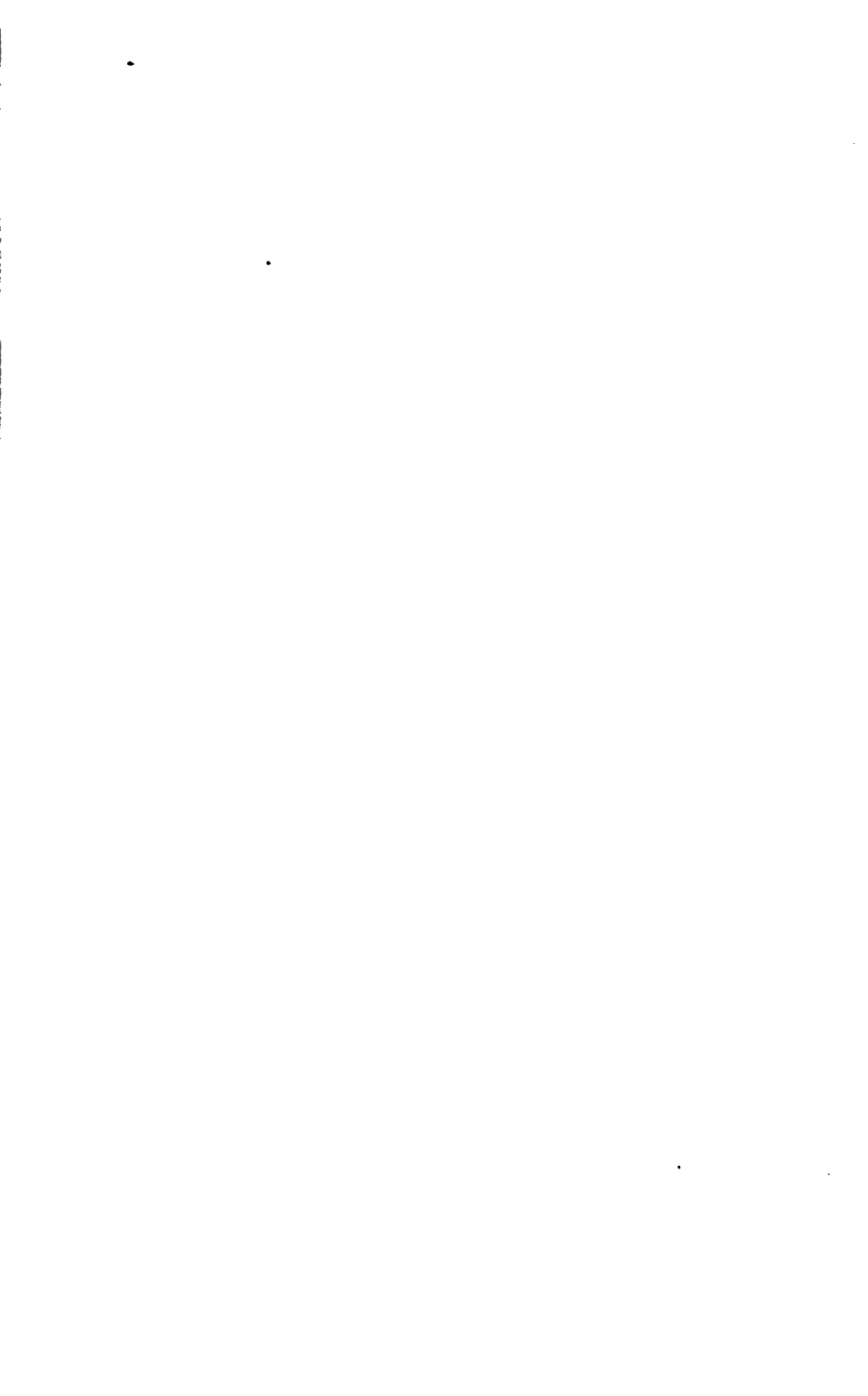
Harvard College Library

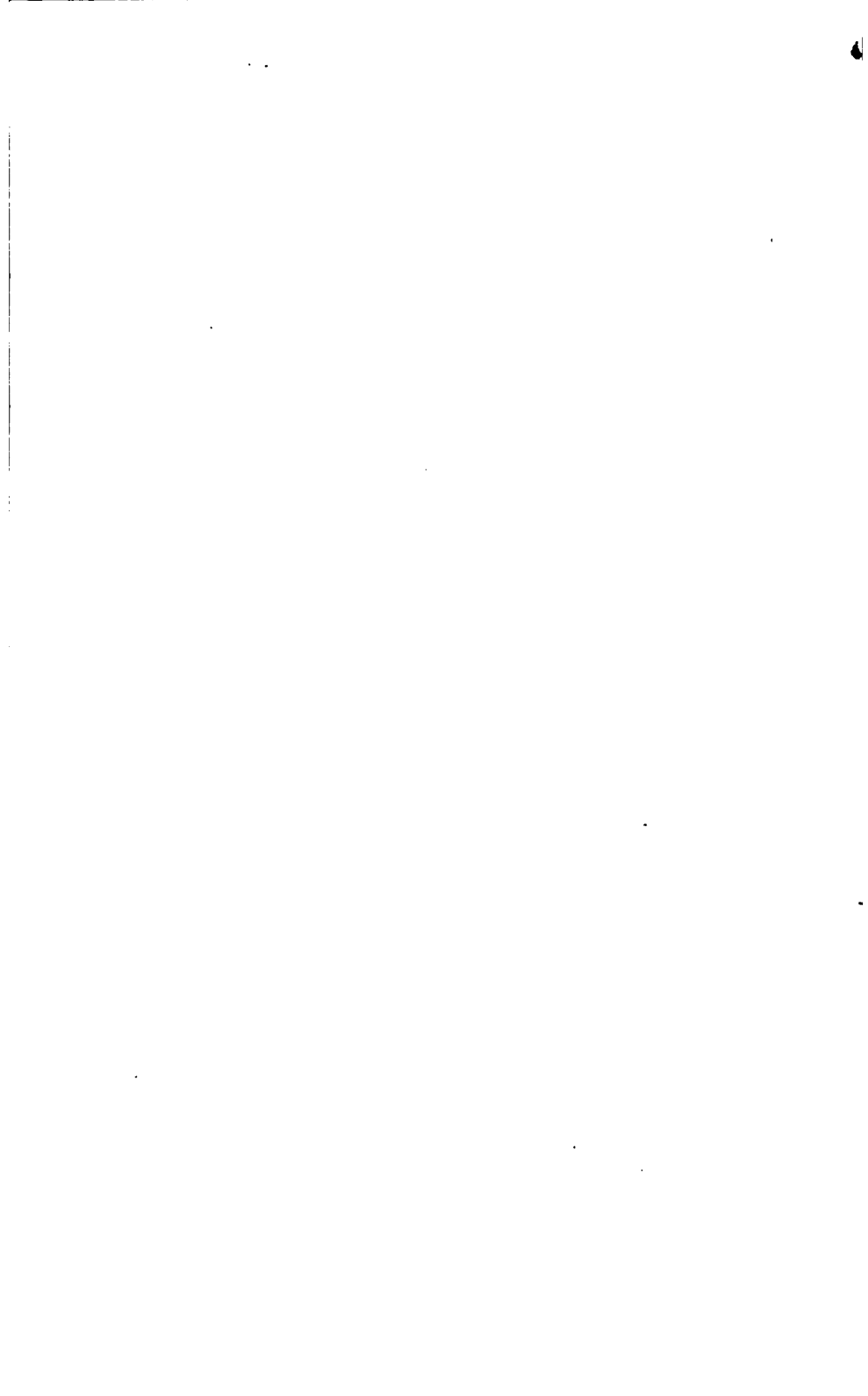
FROM THE

SALISBURY FUND

Given in 1858 by STEPHEN SALISBURY, of Worcester,
Mass. (Class of 1817), for "the purchase of books
in the Greek and Latin languages, and books
in other languages illustrating Greek
and Latin books."

3

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS

VOL. XXXII

S. AMBROSII OPERA

PARS II

DE IACOB	DE APOLOGIA DAVID
DE IOSEPH	APOLOGIA DAVID
DE PATRIARCHIS	ALTERA
DE FVGA SAECVLI	DE HELIA ET IEIVNIO
DE INTERPELLATIONE	DE NABVTHAE
IOB ET DAVID	DE TOBIA

RECENSIT

CAROLVS SCHENKL

PRAGAE
F. TEMPSKY.

VINDOBONAE
F. TEMPSKY.

LIPSIAE
G. FREYTAG.

MDCCLXXXVII.

①

SANCTI AMBROSII OPERA

PARS ALTERA

QVA CONTINENTVR LIBRI

DE IACOB
DE IOSEPH
DE PATRIARCHIS
DE FVGA SAECVLI
DE INTERPELLATIONE IOB
ET DAVID
DE APOLOGIA DAVID
APOLOGIA DAVID ALTERA
DE HELIA ET IEIVNIO
DE NABVTHAE
DE TOBIA

RECENSVIT

CAROLVS SCHENKL

PRAGAE
F. TEMPSKY.

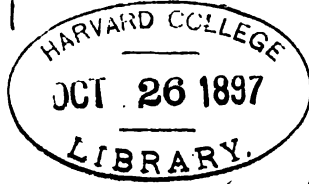
VINDOBONAE
F. TEMPSKY.

LIPSIAE
G. FREYTAG.

MDCCLXXXVII.

~~123~~
C551.1

fund.
II

Typis expressit Rudolphus M. Rohrer, Brunae.

2 1/2

PRAEFATIO.

Priusquam ad singulas res explicandas adgrediar, in quibus tractandis eundem quo in partis primae praefatione usus sum ordinem seruabo, paucis mihi exponere liceat cur a dispositione librorum qui hoc uolumine continentur in editionibus recepta aliquantum discesserim. et quod libellum de fuga saeculi huc usque opusculo de bono mortis adiunctum hoc loco moui et post tractatum de patriarchis collocaui, id nemo puto reprehendet. nam quamquam eum ipsum occupat inter Ambrosii scriptiones collectas, quae nobis in primis Audomaropolitano et Parisiaco 1913 traditae sunt, tamen eo interposito corpus illud de patriarchis, quod olim extitisse a Cassiodoro (Inst. diuin. litt. 1) edocemur, turbari et corrumpi manifestum est. quod corpus hos libros: de Abraham II, de Isaac, de bono mortis, de Iacob II, denique de Ioseph et de patriarchis in unum coniunctos complexum esse in praefatione uoluminis primi comprobauimus. neque qui factum sit ut libellus de fuga saeculi post eum qui de bono mortis inscribitur locum obtineret obscurum est, cum illa quae inter utrumque intercedit argumenti similitudo ansam eius inserendi dedisse uideatur. iam qui sequuntur libri in Amerbachii editione hoc modo inter se excipiunt: de Nabuthae, de Helia, de Tobia, de interpellatione Iob et Dauid, de apologia Dauid. qui ordo a ceteris editoribus receptus nihil habet quo commendetur nisi quod cum nonnullis libris manu scriptis atque in primis cum antiquo Parisiaco 1732 conspirat. sed parum id ualet: nam ut ceteros codices omittam, in Bononiensi, qui uel Parisiacum aetate superat, apologiam Dauid cum aliis Ambrosii libris conso-

ciatam esse uidemus. uariis igitur modis iam inde ab antiquissimis temporibus Ambrosii scriptiones collectas et compositas esse patet. quam ob rem satius duxi hos libros secundum eum temporum ordinem, qui sacra scriptura definitur, disponere ita, ut sermones de interpellatione Iob et Dauid libellus de apologia Dauid atque hunc opuscula de Helia, de Nabuthae, de Tobia sequerentur.

I.

Omnes quos hoc uolumen complectitur Ambrosii libri quin ex orationibus quas ille in basilica Mediolanensi habuit concinnati sint dubitari non potest. atque ut a libris de Iacob et uita beata ordiamur, id comprobatur uerbis p. 45, 9 'sicut audisti legi hodie', quibus significatur eo die quo sermo ille habitus est euangelium, ex quo locus ibi commemoratus depromptus est, in ecclesia recitatum fuisse. accedit quod eadem res eis quae 15, 21 dicta sunt: 'ergo ut ad exordia sermonis huius reuertar' confirmantur. denique nolim silentio transire exordium et partem ultimam huius operis ex oratione in synagoga habita desumpta esse, qua de re mox accuratius agendum erit. postea ex sermonibus illis de Iacob habitis duo libri conflati sunt atque alterius exordium hoc modo constitutum: 'superiore libro de uirtutum praeceptis disputauius, sequenti clarorum uirorum utamur exemplis', quae res fortasse ipsi Ambrosio adscribenda est. plura etiam in opusculo de Ioseph indicia pristinae formae inuenias, quae, cum de eis iam in uoluminis primi praefatione disputauerim, hoc loco non explicabo. ex sermonibus igitur inter se cohaerentibus et hic libellus et is, qui in codice antiquissimo Bononiensi de patriarchis, in recentioribus et uolgo de benedictionibus patriarcharum inscribitur, compositus est, quae res ut licentiae ita stupiditatis librario-

rum luculentum documentum praebet. contra in opusculo de fuga saeculi nulla eiusmodi uestigia reperiuntur, nisi forte epilogum (ss. 52 sqq.) ita comparatum esse censes, ut sermonem redoleat. sed si libellum de bono mortis huic plane similem contuleris, quem ad sermones redire arta qua cum libro de Isaac coniunctus est necessitudine edocemur, quae huius opusculi antiquitus forma fuerit certe non dubitabis. quod proxime sequitur opus, si editiones inspicias, in quattuor libros diuisum habes eosque communi titulo 'de interpellatione Iob et Dauid' instructos. sed longe alia est res in codicibus. etenim quattuor in eis inter se excipiunt orationes neque numeris significatae neque uno titulo comprehensae, sed suam quaeque inscriptionem prae se ferentes. unde iam constat singulos sermones nobis traditos esse nondum in unum corpus redactos. atque in duobus sollemnes illae precatationis formulae, quibus eiusmodi orationes concludantur, etiam nunc seruatae sunt, in ceteris recisae. sed iam ea oritur quaestio quinam ordo horum sermonum constituendus sit, cum duplex in codicibus nostris inueniatur. etenim Duacensis 227 et Parisiacus 14464, duodecimi uterque saeculi, quorum sane haud magna fides est, eum quem in hac editione secutus sum ordinem exhibent, contra in Parisiaco 1732 saeculi VIII, cuius maxima auctoritas est, quattuor sermones ita dispositos habes, ut qui in illis quarto loco collocatus est alterum locum occupet. in Amerbachii, qui codice Duacensi simillimo usus est, editione tres tantum quarto omisso leguntur. Erasmus, qui primus quartum addidit, sed non cum ceteris coniunctum, cum in eo quaedam quae ab Ambrosii dicendi genere recederent deprehendisse sibi uisus esset, suppositum eum atque ab eodem qui libros de uocatione gentium conscripsit homine confectum esse censuit. quod commentum non tanti esse uidetur ut eo refutando tempus perdamus. iam ut ad quaestionem propositam reuertamur, quibus rationibus ut ordinem Duacensi¹⁾ traditum

¹⁾ Parisiacus enim 14464 ex ipso Duacensi deriuatus esse uidetur.

sequerer, adductus sim exponam; huius enim fidem perexiguam, contra maximam Parisiaci esse me non fugisse iam supra commemoravi. ac primum quidem miror in orationis quae de interpellatione David inscribitur exordio eum qui antecedit sermonem non diserte significari, sed ita proboemium comparatum esse, ut oratio non cum prima cohaerere, sed ipsa per se stare uideatur. deinde eum qui in hac editione alterum locum occupat sermonem apte cum primo coniungi puto atque ad hunc uerba quae initio posita sunt referri; illud 'sanctorum' (233, 3) enim ad uiros, quorum in sermone primo mentio fit, redit atque inter hos, etsi Iob principem locum obtinet, tamen David quoque multis locis (ss. 3, 15, 21, 24, 29) commemoratur. nihil igitur obstat, quominus sermonem alterum et tertium bene primum excipere existimemus. denique uerbis 'qui in superioribus dixerat' (233, 11) et loco psalmi L non ad orationem de interpellatione David, sed ad primae sectionem XXVIII reuocamur. adde quod Maurinorum interpretatio, qui, si Parisiaci dispositionem sequimur, ut primum et alterum ita tertium et quartum sermonem inter se respondere contendunt, mihi nequaquam certa esse uidetur. etenim in primo de perturbationibus, quibus athleta Christianus exagitur, et de consolationibus, quae ei praesto sunt, Ambrosius loquitur ita ut uiros sanctos omnes atque in primis Iob et praeter eum David respiciat. altero autem, quo David solus spectatur, de ratione quae inter hominis animam et deum intercedit agitur et hominis ad peccandum procliuitas deque erga homines misericordia explicantur. qua in re allegorica praecipue et mystica interpretatio adhibetur. iam uero tertius et quartus ut indole et materia plane diuersi sunt ab altero ita quam proxime ad primum accedunt, quippe qui nihil habeant mysteriorum illorum, sed in moribus humanis contemplandis erroribusque eorum qui iustos saepissime malis obrui querentes dei iniustitiam accusant refutandis uersentur. quomodo igitur inter sermones I et II eandem quam inter III et IIII rationem intercedere adfirmari possit non uideo. ceterum quod initia

alterius et tertii sermonis similitudinem quandam prae se ferunt, id non scriptoris consilio, sed casuitribuendum esse existimo. neque uero ex eo quod alteri et quartae orationi sollemnes illae quibus sermones concludi solebant praecandi formulae adiunctae sunt quidquam quod ad ordinem Parisiaco traditum defendendum conferat colligere licet; nam sine dubio olim non solum his, sed etiam ceteris orationibus eiusmodi clausulae additae erant et quod illae solae in altero et quarto sermone seruatae sunt, si quid uideo, sententiae meae non obstare, sed eam potius confirmare uidetur. sic igitur ratiocinatus cum sermonem de interpellatione Dauid cum ceteris non cohaerere, sed alio tempore ab Ambrosio scriptum et propter argumenti similitudinem eis adiunctum esse mihi persuasissem, hos sermones eo qui Duacensi commendatur ordine disposui. concedo equidem fieri potuisse, ut quod Maurini coniecerunt oratio illa temere omissa a librario post tertiam adiungeretur, sed eodem iure suspicari licet uerum ordinem in Duacensi aut alterius codicis auxilio — haud dubie enim altero ille libro adhibito correctus est — aut ex coniectura restitutum esse. hac igitur re absoluta iam aggrediamur ad libellum de apologia Dauid, quem ex sermonibus concinnatum esse uerbis 'ut hodie lectum est' (311, 2) comprobatur. adde quod in libro ultimo doxologia quam uocant conspicitur. sed si ab his locis discedas, libri perfecti atque absoluti eum formam prae se ferre uidebis, id quod iam ex initio 299, 1 'Apologiam prophetae Dauid praesenti adripuimus stilo scribere' colligitur. quam conformationem ad ipsum Ambrosium redire ex inscriptione quae in Parisiaco 1732 legitur 'De apologia Dauid ad Theodosium Augustum' manifestum est. etenim quamquam hoc opusculum post annum CCCLXXXII et ante annum CCCLXXXVI compositum esse constat, qua de re in capite altero huius praefationis exponetur, nihil tamen obstat, quo minus Ambrosium id postea Theodosio misisse credamus. quod cur fecerit uario modo explicari potest. ac primum Theodosium ipsum id ab eo expostulauisse haud improbable tibi uidebitur, si epistulae

memineris, qua ille Ausonium ut scriptiones suas secum communicaret rogauit. deinde sua sponte Ambrosius hunc librum imperatori mittere potuit perfectam regis summi imaginem ei ad imitandum propositurus. neque sine causa factum esse puto ut Dauidis bellicae et imperatoriae uirtutes in hoc libello tantis laudibus celebrentur¹⁾, tam saepe uenia et misericordia eius praedicentur²⁾. ac re uera inter illum et Theodosium similitudinem quandam intercedere nemo negabit. nam et hic bello inclaruit uirtuteque sua rem publicam seruauit ac restituit et inimicis libenter ueniam impertiuit, denique, quae res maximi momenti est, sicut Dauid delicto a se commisso uehementer doluit humilique modo paenitentiam egit. ac talem eius imaginem Ambrosius in oratione quae de obitu Theodosii inscribitur expressit. ceterum utrum ante an post stragem illam Thessalonicensem hic liber ad imperatorem missus sit quis quaeso diiudicabit? hoc tamen certum est codices quibus utimur ex exemplo Theodosio dicato originem duxisse. supersunt opuscula de Helia, de Nabuthae, de Tobia, quae ex sermonibus in librorum formam redacta esse facile demonstrari potest. et quod ad primum ex sermonibus quadragesima ineunte habitis compositum adinet sufficiet hos locos 458, 17 ('audistis quid hodie lectum sit') et 443, 5 sqq. ('putatis . . . audistis . . . audite') inspicere. quibus adde uerba 443, 7 'propter hos fortissimos uiros', unde colligimus tribunos militum centurionesque tum in ecclesia adfuisse, neque a uero abest Ambrosium, cum bene sciret eos uenturos esse, orationem ita conformauisse, ut acrius in ebrietatem inueheretur. atque in eosdem directa sunt quae 448, 13 sqq. de optationibus interpotandum prolatis dicuntur. in libello de Nabuthae non tam certa pristinae formae documenta insunt, sed ex tota eius dispositione, ex agendi ratione et elocutione eum ad sermones redire intellegitur. uerum non desunt ea in libro de Tobia,

¹⁾ cf. 307, 14; 316, 2; 319, 17.

²⁾ cf. 316, 6; 317, 17; 318, 4.

uelut uerba 570, 1: 'nec fefellit dixisse aliquos, cum ante hoc biduum tractatus noster eorum conpuncxisset affectum: quid sibi uoluit episcopus aduersus faeneratores tractare?' et loci quibus oratorem populum Christianum in ecclesia congregatum appellare manifestum est (551, 8 sqq., 552, 12; 558, 1; 568, 18). denique non praetermittam in his tribus opusculis Ambrosium multa ex Basiliï sermonibus deprompsisse, qua de re mox accuratius agendum erit.

Sed priusquam ad caput alterum disputationis nostrae progrediamur, de libro qui uolgo Apologia David altera uocatur exponendum mihi esse uidetur. quod opusculum, quamquam ab Ambrosio conscriptum esse nego, ab eo quod de apologia David ad Theodosium Augustum inscribitur seiungere atque in appendicem relegare nolui, sed eo quo in Maurinorum editione collocatum est loco reliqui, ut facilior eius cum genuina apologia esset comparatio. et primum quidem commemorandum est id in optimo codice Remensi 352 (T) et Bruxellensi 1893/99 (B), qui saeculi duodecimi est, inscriptione non adiecta traditum esse¹). atque in T, quod iam in primi uoluminis praefatione diximus, ad calcem codicis folia octo diuersae a ceteris formae et scripturae adglutinata sunt, in quibus in binas columnas diuisis manu saeculi XII uel XIII litteris minutis usa hic libellus exaratus est. quae folia aut ex alio codice deprompta aut eo addita sunt consilio, ut libro Ambrosiano de apologia David, qui in hoc codice legitur, altera illa apologia adiceretur. in Duacensi saeculi XII inscribitur: 'Liber secundus sancti Ambrosii de apologia David' atque eadem inscriptio in Nouariensi (XLVIII) 20 (N) saeculi XIII, qui plane cum T conspirat, uerbis 'ad Theodosium Augustum' adiunctis inuenitur. itaque quae primitus inscriptio fuerit plane ignoramus. quae cum ita sint, fortasse suspicari licet hos sermones — nam ex sermonibus opusculum conflatum esse mox probabimus — olim in corpore quodam sermonum, id quod in eiusmodi homiliariis haud raro

¹) in B spatium inscriptioni relictum, sed non expletum est.

fieri solet, inscriptione non praefixa inuentos atque in librum redactos germanae apologiae adnexos et Ambrosii nomine insignitos esse. de tempore quo id factum est nihil comperit habemus; id solum certum est ne unum quidem ex codicibus qui ad nostram memoriam peruenerunt saeculo duodecimo antiquiorem esse¹⁾. constat autem hic libellus ex tribus partibus secundum eam quam orator in primo sermone constituit (362, 1) dispositionem conformatis. primam enim (ss. 1—20) ad gentiles, alteram (ss. 21—25) ad Iudaeos, tertiam (ss. 26—74) ad Christianos pertinere uoluit. primum autem sermonem sectionibus 1—27 absolutum esse eis edocemur, quae 376, 5 sqq. leguntur atque ex uerbis 'superiore die'²⁾ cognoscimus singulos sermones singulis diebus inter se exceperisse. breuiiores uero sermones se fecisse eo orator excusat quod totam orationis seriem implere sibi per angustias ingenii uel per uocis fragilitatem non licuerit (376, 5 sq.), et altero loco (393, 14) eadem usus modestia sibi facundiam et uerborum copiam ornatumque deesse profitetur. ceterum non prorsus indoctum eum hominem fuisse et ex sermonum dispositione elocutioneque et ex eo elucet quod bis in hoc opusculo, 370, 11 et 388, 5, imitatio Uergiliana conspicitur. num 361, 19, quo loco a sapientibus mundi praescriptum esse ait, ne in iudicando maior poena quam culpa sit, certum scriptoris cuiusdam dictum ante oculos habuerit haud facile diiudices. mirum uero est eum psalmi L interpretationem non absoluisse, sed tantum incohasse, quae res utrum oratori ipsi tribuenda an eo explicanda sit quod post sectionem 74 quaedam interciderint plane incertum esse Maurinis, qui de hoc libello utiliter disputauerunt, libenter adsentior. fieri certe potuit ut eius qui hos sermones ex corpore magno desumpsit errore pars ultima praetermitteretur.

¹⁾ Loci aliquot ex hoc opusculo adferuntur in Commentario in Cantica Canticorum e scriptis s. Ambrosii a Guilelmo prius abbate s. Theoderici apud Remos, postea monacho Signiacensi collecto. quem circa annum MCXXXX uixisse Maurini statuunt; cf. uol. I p. 705 et 1545.

²⁾ cf. 378, 11.

neque quae in sectione 74 leguntur ita comparata sunt, ut iusta eis clausula effici uideatur. sed iam quaestio oritur quae inter hunc libellum et eum quo Ambrosius eandem materiam tractauit ratio intercedat. qua de re iam G. Hermant¹⁾ a Maurinis commemoratus obseruauit non pauca quae apud Ambrosium legantur in his sermonibus recurrere eaque nonnumquam ad uerbum expressa. quod his locis: 362, 20; 366, 16 et 24; 400, 5 et 11 cum Ambrosianis 309, 1 et 14; 316, 3; 324, 9; 327, 1 collatis confirmatur. uerum non solum singulis locis, sed etiam in tota argumentandi ratione, interpretatione allegorica aliisque rebus hoc opusculum ita cum Ambrosiano consentit, ut id non casui, sed imitationi apertae tribuendum esse uideatur. nam quamquam Ambrosius haud raro quae in aliis libris exposuerat eaque isdem fere uerbis usus repetere solet, tamen haud credibile est eum in eadem materia tractanda tali modo ipsum suam sapientiam compilasse. merito igitur hoc negat Hermant, qui simul addit Augustinum, cum tribus locis germanae apologiae mentionem faciat, numquam eam priorem appellare, sed solo Apologiae Daudid titulo uti, unde quin unum tantum eiusmodi librum nouerit omnino dubitari non posse. uerum tamen ut haud exigua inter utrumque librum similitudo intercedit, ita graues quaedam discrepantiae conspiciuntur. ac primum quidem Ambrosius, ubi audientes compellat, longe alia quam is qui hos sermones conscripsit ratione utitur. an tu putas eum tam summis locutum esse, ut de ingenii sui angustiis uerba faceret auditoresque magis mentem suam quam uerba pendere iuberet, aut eos rogauisse ut quae proferret placidis auribus acciperent (376, 5; 393, 14)²⁾ uel eorum quae dixisset meminisse dignarentur (399, 24)³⁾ deinde in tractatione argumenti et singularum rerum explicatione, in qua molesta

¹⁾ La vie de saint Ambroise Parisii 1678/9.

²⁾ similia sane apud Basilium leguntur, ueluti hom. in psalm. I (I 227 B M.) εὐγνώμοσιν ἀκοαῖς παραθέμενοι.

³⁾ adde, si uera est ceterorum praeter TN lectio, uerba (400, 1) 'qualicumque meo respondere sermone'.

quaedam latitudo deprehenditur, atque elocutione differentia quoque adparet. denique recte obseruauerunt Maurini apologiae alterius scriptorem in sacrae scripturae locis adferendis nonnumquam ex alio quam quo Ambrosius uti solet fonte hausisse¹⁾. quae cum ita sint, quin ab Ambrosio hic liber abiudicandus sit non dubito, sed ad quem auctorem redeat cum ceteris qui de hac re disputauerunt me nescire fateor. non fugit sane Gillotium similitudinem quandam inter apologiae alterius scriptorem et eum qui sermones de sacramentis uolgo Ambrosio adscriptos composuit intercedere eo quod uterque eodem modo de infirmitate uocis suae queratur (cf. 376. 6 'de fragilitate uocis' et de sacr. I 6, 24 'secundum fragilitatem uocis'). quamquam uehementer errauit, cum ea re confirmari putauit et apologiam alteram et sermones illos ad Ambrosium referendos esse, cui in orando saepe uocem obtusam esse Augustinus testaretur (Confess. VI 3, 3). nam recte negauerunt Maurini id ullius momenti esse, qui apte Basilii de uocis suae infirmitate querentis uerba (hom. in psalm. I)²⁾ adtulerunt. simul ea re nequaquam id effici adparet, ut apologiam alteram et opusculum de sacramentis eidem auctori tribuere liceat. neque maioris momenti est ad eam rem comprobendam quod in utroque libello eadem fere uerbosa explicandi ratio molestaeque repetitiones et ambages satis frequentes inueniuntur.³⁾ sed simile quid sane utrique contigisse uidetur. etenim in amplissimo illo sermonum corpore, quod codice s. Galli 188 qui est saeculi VII continetur, opusculum de sacramentis legitur in sermones VII distributum⁴⁾ hac inscriptione sermoni primo adiecta: 'incipit prima dies in pascha'; ceteris praefixum est: 'item sequentia', ante

¹⁾ quod accuratius demonstrare et longum est neque huius loci esse uidetur.

²⁾ I 227 B διὰ τὴν σύντροφον ἀσθενείαν τῆς φωνῆς ἡμᾶς ἐπιλειπούσας.

³⁾ cf. Ihm Stud. Ambros. p. 71.

⁴⁾ sectiones XXV et XXVI sermonis VI a ceteris peculiari titulo: 'VII item sequentia' distinctae sunt, quod doxologiae in sectione XXVIII ultima pcsitae respondet.

tertium insuper numero III addito. in ceteris libris, quorum antiquissimi sunt Remensis 355 et Vaticanus bybliothecae Uaticanae antiquae 266, noni uterque saeculi, eos iam Ambrosio habes adscriptos et in sex libros diuisos.¹⁾

II.

Altero huius praefationis capite, id quod ordine a me in in parte prima constituto postulatur, de temporibus, quibus libri hoc uolumine coniuncti scripti sunt, agendum est. ac de tribus opusculis quae de Iacob, de Ioseph, de patriarchis inscribuntur iam in partis primae prohoemio satis expositum est. quam ob rem me statim ad libellum de fuga saeculi conuertam, in quo temporis certius definiendi indicium inesse nuper a F. Buechelero edocti sumus. is enim (cf. Mus. Rhen. XXXXIII 293) animaduertit Ambrosium in hoc libro 176, 14, quo loco ut constructionem in uerbis ex epistula ad Hebraeos (7, 26) prolatis 'talibus enim nobis decebat' defenderet, haec ex Sallustio adtulit: 'locum editiorem quam uictoribus decebat', ea non ex Historiis, sed ex Arusiani Messii exemplis elocutionum (cf. Gramm. Lat. VII 465, 2 K.) sumpsisse. quae res eis quae Ambrosius adiecit: 'siquidem apud eos qui uerborum et elocutionum dilectum habuerunt huiusmodi inuenitur dicente aliquo' satis comprobatur. eo igitur anno quo Ambrosius libellum de fuga saeculi scripsit Messii exempla iam in hominum doctorum manibus erant et eorum consensu probata. quam ad rem non minimum id contulisse uidetur quod grammaticus opusculum suum Olybrio et Pro-

¹⁾ quodsi quaeritur quo tempore hi sermones conscripti sint, respondeo, etsi certius in eis indicium non extet, tamen ea quae de ecclesiae statu, de haeresibus, de gentilibus, de Iudaeis eorumque cum Christianis concertationibus et altercationibus dicuntur omnia ita comparata esse ut quin scriptor Ambrosii aequalis fuerit dubitari non possit.

bino dedicauerat.¹⁾ ac sane memorabile est Ambrosium ipsum hunc libellum et breuitate et commoditate habilem orationis fingendae et ornandae causa diligenter euoluisse. cum autem probabilius sit excerpta illa ex Symmachi oratione ad Theodosium Augustum habita quae apud Messium leguntur potius ex panegyrico eius. quo imperatori pro consulatu a. CCCLXXXI sibi delato gratias egit, quam ex apologetico, quo a. CCCLXXXVIII exeunte se crimine panegyrici in Maximi honorem dicti purgare studuit, hausta esse,²⁾ proxime ad uerum accedere uidetur Messii librum non multo post annum CCCLXXXI editum neque longo temporis interuallo ab eo libellum de fuga saeculi seiunctum esse.³⁾ sermones de interpellatione Iob et Dauid Maurini anno CCCLXXXIII adscribendos esse censent. etenim anno certe CCCLXXXVII, quo Theodosii eiusque familiae imagines in populari seditione ab Antiochensibus euersae sunt, superiores eos esse, cum ea quae 262, 10 leguntur: 'uide quemadmodum in ciuitatibus honorum principum imagines perseuerent, deleantur imagines tyrannorum' ab Ambrosio, summae prudentiae uiro, post hunc annum dici non potuerint, ne imperatoris, cui praecipuum honorem haberet, uulnus acerbissimum refricaret. quam ob rem ea uerba potius ad annum CCCLXXXIII, quo Gratianus occisus est, referenda

¹⁾ cuius rei testis est catalogus in codice Berolinensi, olim Santeniano 66, saeculi VIII, seruatus, in quo haec leguntur: 'Incipit messi oratoris de elocutionibus olybrio et probino messius'; cf. Becker Cat. bibl. ant. 20, 12.

²⁾ cf. Seeckii Prolegg. ad Symmachum p. VI adn. 11.

³⁾ quae in codice Santeniano leguntur mihi indicare uidentur in libro illo regis Francogallici Arusiani opusculo epistolam qua ille Olybrium et Probinum adlocutus est praemissam fuisse. quorum nominibus cum nihil adiectum sit, probabile est eos nondum consules designatos fuisse. intra annos igitur CCCLXXXI et CCCLXXXIII Arusiani libellum in publicum prodiisse statuendum est. quodsi Olybrius re uera a. fere CCCLXXVI natus est (cf. Birtii praef. ad Claud. p. VII), a. CCCLXXXI agebat aetatis annum quintum decimum. neque quidquam obstat quominus coniciamus eum tum simul cum fratre a magistro diuertisse atque hunc discipulis aebuntibus elocutionum exempla dedicauisse.

esse, cuius imagines populus grato eius memoriam recolens animo conseruauerit. at recte negat Ihm Stud. Ambros. p. 21 ullam causam esse, cur certum aliquod factum his uerbis significari statuamus; sin hoc minus placeat, magis consentaneum uideri, cum Ambrosius de tyrannorum imaginibus maiore quadam ui loqui uideatur, uel de Maximo uel de Eugenio tyrannis eum cogitare, ita ut aut post a. CCCLXXXVIII aut post a. CCCLXXXIII sermones illi editi dici possint. sed cum tyranni non principibus, sed bonis principibus opponantur, hoc uerbo malos principes significari apertum est. infirmius etiam alterum Maurinorum argumentum est, qui ex uerbis 284, 12, quibus psaltarum mentio incitur, Ambrosium sermones illos ante a. CCCLXXXV aut CCCLXXXVI, quo tempore populi cantum in ecclesia instituit, habuisse collegerunt. unde iam patet nihil omnino quod uel ueri simile uideatur constitui posse. contra librum de apologia Dauid ante a. CCCLXXXVI, quo expositio in euangelium Lucae confecta est, scriptum esse iis edocemur quae in hoc commentario III 38 leguntur: 'de qua historia (i. e. de Bersabeae amore et Uriae caede) quoniam alibi plenius diximus, hic transeundum uidetur', quibus apologiam illam respici apertum est. iam cum lamentationes, in quas Ambrosius 316, 20 sqq. effunditur, ad Gratiani caedem mense Augusto a. CCCLXXXIII factam referenda sint, certum est hoc opusculum intra a. CCCLXXXIII et CCCLXXXV compositum esse. sermones de Helia et ieiunio habiti sunt post psalmodum et hymnorum cantum in ecclesia Mediolanensi institutum, i. e. post a. CCCLXXXVI (cf. 445, 2) et ante a. CCCLXXXII, quo Ualentinianus alter occisus est; nam quin 448, 14 pluralis 'imperatorum' ad Theodosium et Ualentinianum pertineat non dubito. sed quod Maurini suspicati sunt Ambrosium has orationes a. CCCLXXXVIII Theodosio et Ualentiniano tum Mediolanii commorantibus dixisse nullo firmamento nititur. neque ex eo quod 414, 12 se de Heliae gestis plurima iam frequenti diuersorum librorum sermone digessisse dicit, quicquam ad tempus constituendum lucratur. nam libri, quos hoc loco respexit aut certe respicere

potuit, magno temporis spatio inde ab a. CCCLXXVII usque ad a. CCCLXXXVI conscripti sunt.¹⁾ in libello de Nabuthae temporis indicium nullum extat. Maurinorum et Balerinii coniecturas refutauit Ihm, qui simul non inepte suspicatus est hoc opusculum eodem quo libellum de Helia tempore ortum esse propter quandam argumenti generisque dicendi similitudinem.²⁾ idem scite disputauit de libro qui de Tobia inscribitur eumque post epistolam XVIII ad Uigilium episcopum Tridentinum a. CCCLXXXV datam, qua eandem rem simili modo tractauit Ambrosius nec tamen libelli de Tobia mentionem fecit, confectum esse statuit.³⁾ quae sententia maiorem sine dubio ueri speciem habet quam id quod Maurini opinati sunt Ambrosium epistula illa ea quae peculiari libro exposuisset breuiter repetiisse. unde, cum Chunorum, qui 540, 8 commemorantur, nomen a. CCCLXXVI populo Romano primum innotuisset, tractatum de Tobia ad a. fere CCCLXXVII referre uoluerunt.

III.

Disputaturi hoc capite de librorum qui in hoc uolumine insunt compositione ac fontibus a libris de Iacob et uita beata ordiamur, in quibus Ambrosium opusculum falso Iosepho

¹⁾ de Helia exposuit de off. II 4, 14 et expos. in euang. Lucae I 36, VIII 96 (utrumque opus a. CCCLXXXVI scriptum est), de uiduis I, 3; 3. 14, qui liber ad a. CCCLXXVII referendus est, de fuga saec. 6, 24. de quo libello modo dictum est, epist. 63, 75 a. CCCLXXXVI composita, denique epist. 38, 7, quae quo tempore confecta sit ignoramus.

²⁾ Stud. Ambros. 20.

³⁾ Stud. Ambros. 19. impugnauit hanc sententiam I. Kellner in libro qui inscribitur 'Der h. Ambrosius als Erklärer des alten Test.' Ratisbonae a. 1893 edito p. 123, sed quod protulit argumentum, Ambrosio, priusquam Uigilium ad faenus iniquum insectandum excitaret, ipsi toculliones exagitandos fuisse, certe non maiorem, immo minimam ueri speciem habet.

Flauio adscriptum, quod *περὶ λογισμοῦ ἀποκράτορος* uel, sed id male, *Μακκαβαίων* δ' inscribitur,¹⁾ in usum suum conuertisse primus uidit I. Freudenthal (cf. eius libri 'Die Flauius Iosephus beigelegte Schrift Über die Herrschaft der Vernunft' Uratislaviae a. 1869 editi p. 32 sqq.). hoc igitur sermone — nam sermonem esse hunc libellum demonstrauit Freudenthal p. 12 sqq. — Ambrosius et in exordio libri prioris ss. 1—7 et in libri alterius parte ultima (ss. 43—57) ita usus est, ut locos quosdam ad uerbum transferret, multo plures, ut erat eius consuetudo in aliorum libris compilandis, suis uerbis explicaret atque illustraret. quos locos omnes a me diligenter enotatos reperies editionis a G. Dindorfio curatae paginis et uersibus indicatis; nam ea quam S. A. Naber curauit tum demum, cum hoc uolumen iam prelum exercebat, in manus meas deuenit. in primis autem memorabile est quod Ambrosius eodem quo falsus ille Iosephus epilogo opus suum conclusit, Macchabaeorum laudatione, quam splendidioribus etiam coloribus et uerborum sententiarumque luminibus exornauit. hac igitur magna peroratione se audientium animos quam maxime commoturum esse sibi persuaserat, neque spes eum fefellit. etenim Cassiodorus Inst. diuin. litt. 6 dicit Ambrosium secundi libri Macchabaeorum maximam partem ad demonstrandam tolerantiam eloquentiae suae dulcissimo liquore patefecisse et in libri Parisiaci 1719, qui saeculi XI est, folio 140' initio sectionis XXXXIII libri II haec in margine adscripta sunt: 'incipit tractatus pulcherrimus sci ambrosii epi de gloriosa passione machabeorum et de sco eleazaro sacerdote eorum optimo magistro et duce'.²⁾ sed praeter hoc opusculum Ambrosium alterum quoque uel plures etiam libros

¹⁾ Alterum titulum iam Eusebius nouerat, qui Hist. eccl. III 10, 3 inscriptioni *περὶ ἀποκράτορος λογισμοῦ* haec addit: *ὁ τινες Μακκαβαϊκὸν ἐπέγραψαν.*

²⁾ Orationem illam de rationis regimine Ambrosius quoque de off. I 41, 202 sq. ante oculos habuit, quo loco ea quae de Macchabaeis in libro altero de Iacob exposuerat breuius perstrinxit. sermones enim de Iacob ante libros de officiis scriptos esse recte statuit Ihm Stud. Ambros. p. 16 adn. 27.

quibus Stoicorum doctrina explanata erat adhibuisse mihi persuasi. nam ut in libris de Isaac et de bono mortis compluribus locis Platonis uestigia secutus est, ita in hoc, quo perfecti sapientis imaginem expressit, ad Stoicorum praecepta se accommodauit, quae res, nisi fallor, altera quoque inscriptione 'de uita beata' significatur. ex Philone autem nihil nisi nominum quorundam, quae in sacra scriptura leguntur, interpretationes mutuatus est, ueluti 41, 2; 45, 24; 46, 21. Uergilium septies respexit: 8, 14; 39, 3; 53, 7; 56, 12; 64, 9; 68, 8; 69, 2. ¹⁾

¹⁾ hoc loco utar, ut eodem quo in praefatione uoluminis primi modo locos in decreto magistri Gratiani adlatos enumerem. simul numeris paginarum editionis ab Aemilio Friedberg curatae, quos cancellis inclusi, adiectis lectorum commodo consulam, quo facilius loci Ambrosiani inspicere possint. loci autem a Gratiano commemorati hi sunt: C. 15 qu. 1 c. 10 [748 sq.]: de Iacob I 3, 10 p. 10, 9 *non est*... 16 *uendiderit*. — D. 2 c. 37 de pen. [1200]: de Iacob II 5, 22 p. 44, 11 *sapiens numquam*... 16 *inuuentus est*. — C. 11 qu. 3 c. 68 [662]: de Ioseph 13, 78 p. 119, 4 *ira etiam sepe*... 12 *ultionis*. — C. 12 qu. 1 c. 6 [678]: de fuga saeculi 2, 7 p. 167, 14 *cui portio deus*... 19 *gestit*. — D. 2 c. 36 de pen. [1200]: de fuga saeculi 4, 17 p. 178, 11 *similem dei*... 12 *perfectum*. — D. 3 c. 25 de pen. [1216 sq.]: de apologia Dauid 2, 5 p. 301, 23 *ille rex*... 302, 3 *domino*; p. 302, 8 *denique*... 12 *traduxerit*; c. 2, 6 p. 302, 15 *sancti qui*... 303, 5 *lapsus*; c. 4, 15 p. 309, 9 *quod peccauit*... 11 *uirtutis*; c. 13, 62 sq. p. 343, 9 *peccatum aut*... 344, 1 *peccatum* (om. p. 343, 13 *sicut*... 15 *facit* et 19 *tollatur*... 21 *tollantur*; 343, 18 *non plus*, sed *prius* praebet). — D. 3 c. 26 de pen. [1217]: de apologia Dauid c. 7, 38—40 p. 323, 5 *illud uero quam*... 324, 8 *errorem* (om. 323, 15 *peccatum*... 16 *scriptum est*). — D. 76 c. 8 [270]: de apologia Dauid c. 8, 42 p. 325, 12 *hunc numerum*... 16 *cantatur*. — C. 36 qu. 2 c. 9 [1291]: de apologia Dauid c. 8, 42 p. 325, 17 *denique*... 19 *permanebit* (17 om. *per*; 18 cum Amerbachio exhibet *accipiet*). — D. 35 c. 8 [132 sq.]: de Helia c. 4, 6 p. 415, 17 *sexto die*... 416, 2 *augeri*; c. 4, 7 p. 416, 5 *ut sciamus*... 6 *de ieiunio*; c. 4, 7 p. 416, 10 *eousque*... p. 417, 4 *errantem* (om. p. 416, 15 *denique*... 19 *manducaui* et 417, 1 *denique*... 2 *temporationem*); c. 5, 10 p. 418, 16 *in principio*... 419, 15 *nudantur* (om. p. 418, 19 *quid mirum*... 419, 3 *obdormiuit*); c. 5, 12 p. 419, 19 *Legimus*... 420, 9 *alienum* (om. 419, 21 *conuenit*... 23 *domiciliis* et 420, 3 *caeli*... 5 *sed*, ita ut *recte enim* legatur). — D. 1 c. 76 de pen. [1180]: de Helia c. 20, 75 sq. p. 458, 4 *medicina misericordiae tollit*... 10 *li-*

Breuius mihi dicendum est de libris qui de Ioseph et de patriarchis inscribuntur. etenim in priore historiam Iosephi ad scripturae diuinae fidem ita enarratam habes, ut ille tamquam pulcherrimum exemplum castitatis morum magnique animi, qui iniurias sibi illatas beneficiis quam ulciscendo rependere malit. audientibus proponatur eumque quasi imagine saluatorem mundi uenturum praemonstrauisse doceatur. sed haec uberius explicare non huius loci est, quam ob rem lecturos ad ea quae Kellner p. 116 sqq. disputauit reicio. ex Philonis libro de Ioseph pauca tantum Ambrosius desumpsit (cf. 81, 1; 95, 1; 122, 6), praeterea ex uariis eius libris nominum quorundam explanationes petiit (cf. 77, 7; 78, 13; 83, 19; 104, 17; 119, 17; 122, 5 sq.). Uergilium bis imitando expressit 100, 6; 110, 6. de libello de patriarchis olim cum antecedenti in unum corpus coniuncto quod hoc loco proferam non habeo nisi id unum, compluribus locis in eo, plerumque ad nomina quaedam interpretanda Philonis libros adhibitos esse, ueluti 130, 20; 139, 14; 140, 14; 141, 17; 143, 19; 144, 18; 145, 5; 146, 11.

Opusculi de fuga saeculi argumentum et materiam ex Philonis libro de profugis sumpsit remque ita tractauit, ut quae ex exemplo sibi proposito recepit locis aliquot ad uerbum exprimeret, multo saepius suis uerbis explicaret. sunt autem hi loci: 166, 2 et 18; 167, 17 et 24; 168, 9 et 22; 172, 15 et 22; 173, 11 et 16; 180, 11 et 15; 199, 11; 200, 12. 15. 18; 201, 8 et 14; 202, 11. ¹⁾ tribus locis Philonis legum sacrarum allego-riarum libros respexit: 172, 1; 201, 1; 204, 1.

berat. — C. 14 qu. 3 c. 3 [735]: de Tobia c. 14, 49 p. 546, 11 *plerique* ... 15 *omnium rerum*; c. 14, 49 p. 546, 22 *esca* ... 22 *usura est*; c. 14, 50 p. 547, 2 si quis ... 6 *adornet*. — C. 14 qu. 4 c. 12 [738]: de Tobia c. 15, 51 p. 547, 24 *ab illo exige usuram* ... 548, 7 *ius usurae* (om. 548, 3 *de hoc* ... *uindicare*). nihil ex his ad artis criticae usum redundat, nisi forte illud *accipiet*, quod sane sequenti *permanebit* conuenit, restituendum putas. ceterum excerpta ex libello de apologia Dauid ex codice libris RB', ea quae ex opusculo de Helia petita sunt ex codice libris GH simillimo fluxerunt.

¹⁾ Cf. Ihm Ann. phil. uol. LX (CXXXI) p. 288 sqq

Platonis Conuiuium, cuius in opusculis de Isaac et de bono mortis aut tacite aut etiam scriptoris nomine prolato rationem habuit, in hoc quoque libro 203, 23 attigit ita, ut craterem in hoc dialogo commemoratum allegorice interpretaretur. denique bis 170, 25 et 201, 7 flosculis ex Uergilio petitis orationem suam exornauit. Augustinus sexies locos ex hoc libello desumptos laudauit, contra duas epist. Pelag. III 11, 30 (163, 1 et 175, 23), contra Iul. Pelag. II 8, 23 (163, 1), de dono perseuer. 8, 20 (163, 1), 13, 33 (163. 14), 19, 48 (163, 9).

In sermonibus qui de interpellatione Iob et Dauid inscribuntur res grauissimae sunt capitum aliquot libri Iob et psalmodum quorundam Dauid interpretationes. qualem autem interpretem Ambrosius se gesserit quidque in ea re praestiterit inquirere non meum esse puto. quae si quis edoceri uelit, ea adeat quae Kellner p. 126 sqq. disputauit. ex Philone pauca tantum quae ad nominum fere explicationem pertinent sumpta sunt 258, 21; 276, 4. 6. 8. imitatio Uergiliana quattuor locis conspicitur: 211, 6; 227, 2; 247, 6; 295, 21. rarius hos sermones medio aeuo lectos esse exiguo qui ad nostram memoriam peruenerunt codicum numero ostenditur.

Quod Ambrosii in tractatu qui de apologia Dauid inscribitur consilium fuerit iam eius titulo satis declaratur, etenim cum non solum gentiles et Iudaeos, sed etiam quosdam ex Christi cultoribus duplici illo quod Dauid admiserat delicto, adulterio et homicidio, haud leuiter offendi uidisset, talibus criminatibus obuiam ire atque sermonibus habitis eas diluere constituit. qua cum defensione simul psalmi quinquagesimi qui inscribitur: *Εἰς τὸ τέλος ψαλμὸς τῷ Δαουίδ, ἐν τῷ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν Νάθαν τὸν προφῆτην, ἥνικα εἰσηλθε πρὸς Βηρσαβεά*, interpretationem coniunxit. quod munus susceptum quomodo impleuerit ex eis quae Kellner p. 131 sqq. de hac re disseruit colligere licet. Philonis doctrinae uestigium uno tantum loco 311, 15 conspicitur. magni fecit hunc librum Augustinus, qui tribus locis sententias, quibus ea quae dixerat confirmaret, ex illo adtulit; cf. contra duas epist. Pelag. III 11, 29 (337,

12 et 338, 22), contra Iul. Pelag. I 3, 10 (337, 12), II 7, 20 (338, 1).

Restant libelli tres, qui eodem consilio scripti — nam magis ad morum emendationem quam ad librorum dininorum explicationem spectant atque ob eam rem idem fere orationis sonus et stilus in omnibus conspicitur — adfinitate quadam inter se conexi sunt. accedit quod in eis omnibus ex sermonibus concinnatis Ambrosius s. Basilii homilias in usum suum conuertit ita, ut et sententias grauissimas et multis locis earum conformationes orationisque ornamenta et colorem inde mutuaretur. atque in sermonibus de Helia et ieiunio conscribendis tres Basilii homilias adhibuit, in ss. 1—40 primam de ieiunio, ¹⁾ in ss. 41—64 quartam decimam, quae in ebriosos inscribitur, denique paucis locis (ss. 79. 83. 84) tertiam decimam, exhortatoriam ad sanctum baptisma. ex Philone hausit interpretationem nominis Naid 446, 6. illud 'poscunt maioribus poculis' (439, 7) ex Cicerone (cf. II Uerr. I 26, 66) deprompsit. p. 446, 19, quamquam similia apud Basilium leguntur, tamen sine dubio Xenophontis quoque locum Comm. I 4, 12 ante oculos habuit; caput enim illud, quo Socrates et Aristodemus colloquentes inducuntur, penitus eum memoriae infixum habuisse in uoluminis primi praefatione probauimus. denique memorabile est tribus locis 436, 22; 459. 14; 461, 9 apertam quorundam Horatii locorum imitationem inueniri.

Sicut in libro de quo modo egimus ita in eo quo Nabuthae historiam enarrat, Ambrosius Basilii homilias in usum suum conuertit, quamquam non eandem in ea re rationem amplexus est. nam in illo tres homilias deinceps eum adhibuisse uidimus, in hoc contaminatione quadam ita usus est, ut modo sexta homilia, qua capituli XII euangelii Lucae uersus XVIII illustratur, modo septima, quae in diuites inscribitur, ad sermones explendos et exornandos uteretur. ac si locos a me indicatos contuleris, maiorem eum in priore quam in posteriore messem fecisse intelleges. ex Uergilio

¹⁾ ea quoque in s. 68 (451, 13) respicitur.

tribus locis orationis ornamenta petita sunt, 477, 20; 480, 23; 500, 21.

Una tantum Basilii homilia — alteram in psalmum XIII dico — Ambrosius usus est in libello de Tobia, quam totam fere partim ad uerbum expressam partim splendidiore elocutione illustratam in opusculum suum recepit. sex locis flores ex Uergilio decerptos orationi suae inseruit, 521, 7; 526, 6 et 11; 532, 1; 541, 12 et 19, uno (545, 7) Catonis dictum ex Cicerone de off. II 89 adtulit. laudat hunc librum Augustinus contra Iul. Pelag. I 3, 10, cf. 9, 32 locorum duorum, 536, 7 et 570, 11, mentione iniecta.

III.

Iam ad eam rem quae in hac editione grauissima est adgrediamur, ut codicibus quibus in singulis libris tractandis usi sumus enumeratis et descriptis quae sit eorum fides et auctoritas quaeque inter eos necessitudo intercedat constituatur. quam rem in libris de Iacob breuissime absoluere licet, cum de codicibus quos adhibui in praefatione uoluminis primi accurate exposuerim. etenim recensiois fundamentum sunt Audomaropolitanus 72 saec. VIII (A) et frater eius gemellus Parisiacus 1913 (P) eodem saeculo scriptus. ac prior, quamquam in hoc opere non tantum quantum in ceteris qui utroque continentur libris alteri praestat, tamen locis aliquot, ueluti 19, 7; 47, 10, germanas scripturas seruauit. quam ob rem ualde dolendum est quod duo (cf. p. 27 et 33) in eo folia interciderunt nunc manu recentiore saeculi XI ineuntis ex codice quodam deterioris notae suppleta. quanta autem codicum AP bonitas sit inprimis ex locis quibusdam, quibus ex eorum corruptelis pristinam lectionem restitui (cf. 50, 10; 62, 14), cognosci potest. ceteri codices, de quibus

ea quae iam disputau¹⁾ repetere nolo, praeter paucas coniecturas easque leuiore nihil ad scripturam emendandam conferunt.

In opusculis quae de Ioseph et de patriarchis inscribuntur recensendis certum rei criticae exercendae fundamentum nobis paratum est codice egregio saeculi VII (B) inter libros manu scriptos bybliothecae, quae est Bononiae in Galliae oppido ad oceanum septemtrionalem sito (nunc Boulogne sur mer uocatur), adseruato et numero 32 insignito. formae quartanariae, foliorum 190, in quibus singulis uersus sunt uiceni septeni, continet libros hos: f. 1^r—25^r de apologia Dauid (inde a uerbo 'repromissionem' 306, 8; exciderunt folia quattuor), 25^r—55^r de Ioseph, 55^r—76^a de patriarchis, 76^a—119^a de paenitentia, 120^r—181^a de excessu fratris, 182^r—185^r epistula LXXIII, 185^r—187^r epistula LXXV, 187^r—189^r epistula LXXVIII, 189^r—190^a epistula LXXX, 190^a inscriptione non addita fragmentum epistulae XXVI (quod orditur a uerbis sect. 2 'Semper quidem' et desinit in hac pagina ultima in uerbis sect. 3 'episcopi reos'; exciderunt folia quinque). liber pretiosus capite et calce mutilatus atque inuolucro orbatus compagibus solutis diu neglectus iacuit, id quod ex paginae primae scriptura adtrita ac nonnumquam paene extincta colligitur. deinde saeculo VIII uel VIII resartus et conglutinatus nouo tegumento ornatus est simulque quaternionum numeri in foliorum margine inferiore adiecti.¹⁾

¹⁾ in praefatione uoluminis primi, quo loco quoque de codicibus a Maurinis adhibitis exposui. Amerbachius in libris de Iacob, de Ioseph, de patriarchis, de fuga saeculi edendis aut ipso Augiensi CLVI aut codice simillimo usus est.

¹⁾ numeri illi hoc modo dispositi sunt: f. 10^a: II, 18^a: III, 26^a: IIII, 34^a: V, 42^a: VI, 50^a: VII, 58^a: VIII, 66^a: VIII, 74^a: X, 82^a: XI, 90^a: XII, 98^a: XIII, 106^a: XIII, 114^a: XV (binio est, non quaternio), 118^a: XVI, 127^a: XVII I, 135^a: XVIII II, 143^a: XVIII III, 151^a: XX IIII, 159^a: XXI V, 167^a: XXII VI, 175^a: XXIII VII, 183^a: XXIII VIII. de orthographiae quae in hoc codice conspicitur ratione, quamquam de rebus orthographicis in partis primae praefatione in uniuersum disputauim ac grauiore eius generis scripturas fere omnes in commentario enotauim,

correctus est duabus manibus, quarum altera antiqua ac fere aequalis primae est, altera recentior ad saeculum VIII ut uidetur referenda. damnus illud libro Bononiensi temporum iniuria illatum quodam modo compensatur eo quod nobis codices praesto sunt ex B nondum truncato transcripti. ac primo loco commemoro Oxoniensem (O), Bodleianum 137, formae oblongae, foliorum 130, saeculi XII, in quo libellum de apologia David (f. 1^r—19ⁿ) excipiunt 19ⁿ libri de Ioseph, 38ⁿ de patriarchis, 51ⁿ de paenitentia, 80ⁿ de excessu fratris, 121ⁿ—130ⁿ eadem quae in B leguntur epistulae, sed quinta integra. hic igitur et omnia quae in B sunt scripta complectitur et eodem ordine disposita; tamen ne ueram in omnibus imaginem illius hoc referri putes, memineris quaeso abnepotem eum esse et in longa nepotum serie proauis naturam aliquantum immutari. sequitur Parisiacus 840 (T. L. 371) (P'') bybliothecae quae uocatur armarii (d'Arsenal), formae quartanariae minimae, foliorum 156, saeculi XI.¹⁾ qui capite mutilatus continet in pagina prima partem ultimam historiae Uandalorum (orditur ea his uerbis: 'reuelatione repertum alexandriam defertur' desinitque hoc modo: 'uictorii arguit errores. Explicit historia Wandalorum'), deinde f. 1^r—42ⁿ et 42ⁿ—70^r libros de Ioseph et de patriarchis, 70ⁿ—136^r de paenitentia, denique 136^r—154^r quinque quas supra enume-

tamen hoc quoque loco exponendum esse putavi ita, ut quae maioris momenti sunt breuiter comprehenderentur. et quod ad uocales adinet nihil frequentius est quam litterarum *e* et *i* permutatio. deinde *e* et *ae* confunduntur, ueluti *hebreus* et *haebreus*, *aeua*, *profaeta*, *interpraetatio*, *adpraensus*, *scismatae*, *conualescitae*, *rectae* (*recte*), *o* et *u*, ueluti *nocina*, *poto* (*puto*), *salotaris*, *prodentia* (*prudentia*), *consulatio*, *burrum* (*borram*). ex consonantibus confunduntur *p* et *b*, ueluti *labous*, *obto*, *scribsi*, *scribita*, *scribtura*, *t* et *d*, ueluti *adque*, *inquid*, *relinquid*, *illut*, *aliut*, *th* et *t* *Dotaim*, *tensaurus*. saepissime *b* et *u* permutantur, ueluti *praeparabit* (- *uit*), *praeparauit* (-*bit*), *bulba* (*uulua*). pro *ph* plerumque scribitur *f*, ueluti *profeta*, *triumfus*, littera *m* frequentissime aut omittitur aut perperam additur, ueluti *gratia* (*gratiam*), *gratiam* (*gratia*), *dulcedine* (-*em*), *dulcedinem* (- *ne*). denique addam nonnumquam praepositiones nominibus quibuscum coniunguntur adsimulari, ueluti *im me*.

¹⁾ ad saeculum XII refertur in catalogo huius bybliothecae II 127.

raui epistulas atque quintam integram. f. 154^a—156^a manu alia tractatus adiectus est de gemmarum ui mystica¹⁾ et f. 156^a item manu alia carmen in honorem s. Arnulfi.²⁾ tertius est Parisiacus 12137 (P) formae quartanariae, foliorum 148, saeculi VIII, quem ex tribus codicibus constare in praefatione uoluminis primi demonstraui. ac primus libros de Noe (f. 1^r—25^v) et de Abraham (25^a—60^v) complectitur. in folio 60^v ultimo post subscriptionem EXPLICIT DE SCÖ ABRAHAM LIBER II INCIPIT LIBER DE SCÖ ISAAC, qua docemur olim secutum esse librum de Isaac et quod ueri simile est eos de bono mortis, de fuga saeculi, de Iacob, in margine inferiore manus alia crassioribus usa litteris haec adscripsit: 'apologiam ambrosii de pröp ūd lib. I. eiusdem de patriarchis libri duo. Item eiusdem de paenitentia lib duo. Item eiusdem de excessu |||| satiri fratris sui libri duo (o in ras.). Ytem eiusdem epistulae quattuor.³⁾ apologiam prophetae dauid praesenti arripuimus stilo scribere non quo ille indigeat'. en habes indicem scriptionum quae codice B continentur. atque haec omnia quae iam sequitur pars altera

1) initium: 'Iaspis uiridis uirorē/// fidei in marcescibilem sign', uerba ultima: 'Sign g ametist' celestis semper regni memoriam inhumilitū anime.'

2) carmen, cuius paucos uersus in catalogo supra dicto adlatos habes, totum hoc loco proponam:

Angelus e celo uenit, quo iussa ferente
 Arnulfus sterili processit utroque parente.
 Ortus ab antiqua Francorum nobilitate
 Nobilior meritis resplenduit et probitate.
 Consul Remorum fuit, inde sacer Turonum
 Pastor mirificus, uir paupertatis amicus.
 Gloria martyrii praecandida uirginitate
 Arnulfum decorat clarum fidei pietate.
 Hinc laudes Christo pro martyre soluimus isto.
 Gallia testatur, super hoc Hispania fatur,
 Italus expauit, quia a morte leuauit.

in uersu ultimo fortasse *quia tres* scribendum est. quo carmine respecto in catalogo conicitur hunc librum monasterii, quod Saint Arnoul de Crepi uocabatur, olim fuisse.

3) epistula quinta inscriptione non praefixa cum quarta coniuncta est.

alia manu scripta exhibet, nisi quod de paenitentia libri in ea non leguntur. sequuntur enim f. 61^r—75^v de apologia David (inscriptione non praeposita uerbisque 'Apologiam... indigeat' repetitis), 75^v—90^r de Ioseph, 90^r—99^r de patriarchis, 99^r—128^v de excessu fratris, 128^v—135^v epistulae illae quinque. denique f. 136^v—148^v liber de incarnatione postea alia eaque paulo recentiore manu adiunctus est, nunc mutilatus; desinit enim in uerbis sect. CXV 'commorantes in ea', cetera folio ultimo absciso interierunt. uidentur autem haec folia codicis reliquiae esse, in quo olim, ut moris erat, liber de incarnatione scriptionibus de fide et de spiritu sancto adiunctus fuit. horum igitur codicum originem ad Bononiensem referendam esse quamquam satis apertum est, tamen Parisiaci duo sine dubio non ex B transcripti, sed libris quibusdam, qui ad memoriam nostram non peruenerunt, intercedentibus orti sunt, unde quae in hoc et illis discrepantiae inueniuntur sane haud grauiore facile explicantur. quae res iam eo confirmatur quod P et P'' non omnes qui in B extant libros neque eosdem plane uterque complectuntur. cum his consentiunt duo quos in uoluminis primi praefatione descripsimus, Parisiacus 11624 saeculi XI (P') in libellis de Ioseph et de patriarchis et Trecensis 284 saeculi XII (T') in opusculo de patriarchis, ita tamen ut potius cum P quam cum P'' faciant. ac Trecensem, si librorum de Noe, de Abraham, de patriarchis, de apologia David ratio habetur, ex P in eam quam nunc prae se fert formam redacto manuisse quam maxime probabile est. ceterum P' et T' ex eorum codicum genere sunt, quos non inepte conflatos dicere possumus, utpote ex compluribus libris, quibus non eadem Ambrosii scripta continebantur, aut consilio quodam aut etiam temere compositos. eadem res est in Duacensi 227 (D) formae quartanariae, saeculi XII, foliorum 143, qui quin in libro de Ioseph ex P originem duxerit omnino dubitari non potest. ¹⁾ insunt in eo f. 2 ²⁾ de Ioseph,

¹⁾ alia eius in libello de patriarchis condicio est, in quo eum familiae alteri adnumerandum esse patet.

²⁾ primum folium, quod inuolucrum locum obtinet, uacuum relictum est.

23 de patriarchis, 32^a de apologia David, 51 de Nabuthae, 62 Apologia David quae uocatur altera, 72^a sermones qui uolgo inscribuntur de interpellatione Iob et David, 110^a de Helia, 126^a—143^a de Tobia. deriuatum autem eum ex P esse uel duobus locis inspectis adparet, 117, 20, quo in PD uerba *denique...nesciens* omissa sunt, et 114, 12, quo uerba a lectore quodam inculcata *ut testimonium perhibeam ueritati* in P supra uersum scripta sunt, in D autem iam in uerborum ordinem recepta. ceterum simillimam libri P effigiem Duacensi non exhiberi, sed in eo utpote non ex ipso P transcripto orationem scripturis familiae alterius illatis refictam et deformatam esse neminem qui adparatum criticum uel obiter perlustrauerit latebit.¹⁾ his igitur quae exposui respectis in libellis de quibus agitur ex huius familiae codicibus unum B spectandum et, si in ceteris uno alteroue loco qui in B corruptus legitur uera lectio tradita est, eam librariorum coniecturis restitutam esse adparebit.

Sed praeter hanc familiam altera nobis praesto est, ad quam quinque codices referendi sunt. ac quattuor, Augienses CXXIII (A') et CLVI (A''), Einsidlensem 164 (E), Remensem 352, olim librum s. Theoderici apud Remos (T), cum eos in praefatione uoluminis primi accurate descripserim, hoc loco enumerauisse satis habeo. quintus est Uindobonensis 1080 (V),

¹⁾ breuiter tangam Bodleianum 762, formae oblongae, foliorum 279. saeculi XIII ineuntis, quem descripsit H. Schenkl *Bibl. Brit.* I 1, 692 (*Act. min. acad. litt. Uind. uol. CXXIII 3*). insunt in eo praeter alios libri de Ioseph et de patriarchis, quos ii qui de excessu fratris inscribuntur excipiunt. haec scripta ex P fluxisse codice illo examinato edoctus sum. cum PP' consentiant quoque excerpta ex opusculis de Ioseph et de patriarchis in Uindobonensis 1067 saec. XIII foliis 30—37, de quo tabulas codd. *Lat. bibl. Pal. Uind.* I 189 conferas. neque dubium est quin huic familiae adscribendus sit Uindobonensis 705 saec. XII iam in praefatione uoluminis primi a me descriptus, in quo f. 48^r—50^a libellus de patriarchis mutilatus legitur (incipit enim a uerbis 137, 9 'ad feruorem'). quamquam ex codice, in quem hic illic scripturae ex libro alterius familiae illatae erant, eum manuisse exploratum est. idem fere ualet de Brungensi 101, cuius locos quosdam Henricus filius inspexit.

formae quartanariae, foliorum 134, saeculi VIII,¹⁾ in quo Philastri²⁾ opus de omnibus haeresibus f. 82^r—111^a et 112^r—133^r opuscula de Ioseph et de patriarchis excipiunt. hi codices id quod scripturarum consensu abunde demonstratur propinqua inter se cognatione coniuncti sunt, differunt tamen eo quod X'X'ET artiore conexi uinculo longius a priore familia recedunt quam V, qui dum quasi mediam uiam tenet singularem in altera familia sibi locum uindicat.³⁾ X'X'E autem, quos littera N' significauimus, rursus aliquantum a T distant ex libro generis prioris correcto. atque X'E ex X' deriuatos esse iam eo quo illos descripsi loco demonstraui. iam si codices VN'T cum libris prioris familiae contuleris, quanta librariorum in scriptura immutanda temeritas et peruersitas fuerit intelleges neque quin et hi et illi ex uno codice medio aeuo in monasterio quodam Franciae seruato processerint omnino dubitabis. ac memorabile quo haec opinio confirmetur argumentum praebet locus qui 137, 21 legitur. ibi enim in B traditum habes *in iordanne* (*iordanne* manu antiqua in rasura scriptum est; manus tertia in margine adiecit *in eufrate* atque *eufrate* olim in B extitisse etiamnunc reliquiis scripturae antiquae edocemur), in PP'P'O *in iordane*, idem s. u. in T et manu alt. in spatio uacuo in D, contra in N'V *in eufrate*. unde in utriusque familiae archetypo uitium illud permirum fuisse comprobatur.⁴⁾ sed non desunt loci, quibus in familiae

¹⁾ huius potius quam decimi saeculi eum esse nunc mihi persuasi. in tabulis codd. Lat. bibl. Pal. Uind. I 191 male saeculo XII adscribitur.

²⁾ sic enim legendum est, non *Philandri*, quod miro quodam errore in tabulis scriptum est.

³⁾ quamquam V ex codice libidine librarii foede interpolato originem duxisse apertum est. qua de re sufficet emblematis quod 79, 18 in V legitur mentionem inicere.

⁴⁾ *in eufrate* quomodo tuear non habeo neque quidquam ad hanc scripturam defendendam confert mystica huius nominis interpretatio. quam Philone auctore compluribus locis Ambrosius commemorauit. eadem fere res est in loco 128, 4, quo in BN'TV *quo ascendisti* traditum est, sed in margine libri B manu tertia adscriptum fuisse uidetur *quando*. quae lectio in ceteris inuenitur.

alterius libris ueram scripturam extare uidemus, quae lectiones utrum ex ipso archetypo propagatae an ex coniectura profectae sint sane dubitari potest. grauissimus autem in hac re esse uidetur is qui 83, 9 legitur, quo ex psalmi CXXX uersu altero uerba quaedam sermone Graeco adferuntur in alterius generis libris integra, in prioris codicibus, quod in uerbis Graecis nonnumquam fieri solebat, mutilata. sed fortasse ea quae in B eiusque propagine omissa sunt ab homine quodam ex psalterio Graeco uel Graecolatino suppleta esse conicias, cui rei interpretatio Latina in V adiecta quodam modo fauere uidetur. deinde si hos locos: 73, 13 *eoque*, 74, 19 *nescisse*, 81, 15 *pluris*, 87, 2 *ac*, 95, 3 *ac libertate*, 95, 6 *euertere*, 103, 22 *primus*, 104, 1 *uberiorem*, 118, 21 *nisi*, 147, 17 *peccatorum*, 148, 9 *cassa*, 149, 22 *diluculum* inspexeris, certe haec omnia facile coniecturae ope restitui potuisse concedes. quam ob rem codicis B uestigiis firmiter nobis insistendum est neque nisi necessitate premente ab eis recedendum.¹⁾ ac bene contigit ut grauiore in eo corruptelae raro inueniantur, ueluti 92, 9, quo loco *mulier est Aegyptiarum* scribendum esse mihi persuasi. sed id quod plerumque in libris antiquis obseruatur lacunis deformatus est. cuius rei luculentum exemplum habes 141, 3; hic enim uerba *Chanaan nepos* librarii oculis a *Chanaan* — quod haud raro *Chanaam* scribitur — ad *Cham* aberrantibus omissa mihi esse uidentur. idem ualet de loco 155, 7, quo simili errore uerba *cornua ipsius* intercidissee conicio. 105, 7 *portans* ante *semper* inserendum esse et totius loci conformatione et eis quae 104, 23 leguntur commendari uidetur. sed 114, 8 sq. iure ambigas, utrum *temptatus* supplendum an uocula *a* delenda sit; certe ea sublata hoc enuntiatum magis ei quod sequitur conuenit. denique breuiter tangam locum 144, 22 sqq. quo fortasse ordo membrorum et in scriptura sacra et in VN'TD traditus resti-

¹⁾ quam rem ut exemplo quodam confirmem, locum qui 132, 22 legitur adferre mihi liceat. patet enim *benedictiones*, quod B et A' praebent, in *benedictionis* mutandum, non autem cum ceteris *benedictione* scribendum esse.

tuendus est; nam propter membrorum aequabilitatem facile fieri potuit ut quod nunc in B priore loco legitur olim omis- sum a librario et in margine suppletum alteri praepone- retur.

Maurini ex libris quibus nos usi sumus adhibuerunt PPT; Laudunensem, quem antiquiorem esse dicunt. frustra quaesivi. ceteros ab eis examinatos utpote recentiores non respexi neque codices a Ballerinio excussos curavi.

de fuga saeculi

Breuius mihi agendum erit de libello qui de fuga saeculi inscribitur. etenim codices qui mihi in eo recensendo praesto fuerunt omnes in uoluminis primi praefatione descriptos habes praeter tres Cheltenhamenses 392, 12267, 10234 (CC' C''), de quibus ne longior sim lecturos ad ea quae Henricus filius Bibl. Brit. I 2, 1003, 1891, 1858 (Act. min. acad. litt. Uind. uol. CXXVI 6 et CXXVII 9) exposuit reicio. ac primus saeculi X est, alter XI, tertius XII. in altero libellus de fuga saeculi cum libro de paradiso coniunctus est, in tertio cum libro de bono mortis, unde iam eos ad idem ex quo ceteri codices fluxerunt archetypum redire patet. in C autem praeter eum de quo agitur libellum nullus eorum qui corpore illo Audomaropolitano Parisiaco 1913 ceterisque eiusmodi codici- bus nobis tradito continentur librorum inest. intercedit tamen necessitudo quaedam inter C et eum codicem, qui olim Chel- tenhamensis 1678 nunc inter Meermannianos bybliothecae Berolinensis est undeuicesimus.¹⁾ in utroque enim excerpta ex opere de officiis ministrorum leguntur, quae in C cum libello de fuga saeculi, in altero cum eo quo de paradiso disputatur coniuncta sunt. atque cum opusculum de paradiso in Audomaropolitano et Parisiaco 1913 extet, quae fuerit libri C origo intellegitur. primarium autem inter codices p. 162 enumeratos locum A obtinet fratre gemello P superior, quae res in hoc opusculo. ut unum exemplum proferam, egregia quam 196, 17 praebet scriptura *obturantis* — in P *obstruentis* legitur — confirmatur. de reliquis libris cum iam in uolu- minis primi praefatione, ubi libellum de Isaac tractavi, ex-

¹⁾ cf. catalogum a Ualentino Rose confectum p. 24.

posuerim, ea quae ibi disserui repetere nolo. restat igitur ut de codicibus CC'C" pauca adiungam. fluxerunt illi ex libro AP simillimo, ita tamen ut propius ad P quam ad A accedant, quodsi locis quibusdam in eis germanae lectiones inueniuntur, quin ex coniectura profectae sint non dubitabimus; cf. 169, 21; 193, 13, denique 168, 4, quo loco *mea* intercidisse sane probabile est.

Silentio mihi praetereundum non est p. 178, 18 post 'comprehendat' in editione Amerbachiana, quae a. MCCCCLXXXII in publicum prodiit, haec addita esse: 'fuge inuidiã quae non solum alienos: uerum multo magis eum quem possederit lacerare consueuit.'¹⁾ quae cum in codicibus omnibus adhuc excussis non legantur,²⁾ iam unde ea Amerbachius hauserit quaeritur. nullo sane loco ille sua sponte quidquam ad orationem amplificandam inseruit, sed librum, cuius utendi facultas ei data erat, fideliter secutus est; in editione autem huius opusculi adornanda aut ipso codice Q" aut simillimo certe eum usum esse constat. quae cum ita sint, quamquam quae huius additamenti utique non inepti origo fuerit ignoramus, tamen nullam eius fidem auctoritatemque esse constat.

Maurini praeter PT multis libris usi sunt, sed recentioribus, quibus in re critica nihil omnino tribuendum est. ac de Parisiacis 1729 (Bethuneo) et 2639 (Bigotiano) iam in uoluminis primi praefatione, ubi de opusculo de paradiso egimus, satis dictum est. Colbertinus autem, quem tamquam antiquiorem Maurini laudant, Parisiacus 1741 est, olim Lemouicensis, saeculi XII, in quo liber de fuga saeculi Expositioni in euangelium Lucae adiunctus legitur. fluxisse eum ex A correcto uel ex apographo eius locis aliquot inspectis intellexi.

De sermonibus qui uolgo de interpellatione Iob et Dauid inscribuntur actiua primum accuratius mihi descri-

de interpellatione Iob et Dauid

¹⁾ cf. Hieronymus VII 568 *Uall.* et Bährens PLM. III 169.

²⁾ desunt quoque in editione Mediolanensi a. MCCCCLXXXI in lucem emissa, in qua prima libellus de fuga saeculi typis excusus est. nullius eam usus in re critica esse scito. ceterum Amerbachius tum, cum editionem suam parabat, nondum eius notitiam habuisse uidetur.

bendus est codex ille praestantissimus, cuius in Ambrosii libris aliquot recensendis summa est auctoritas, dico Parisiacum 1732 (P), olim Thuaneum et deinde Colbertinum, formae quartanariae, foliorum 189, saeculi VIII. post folia I et II uacua relicta insertum est folium cartaceum, in quo Nicolaus Faber indicem scriptionum quae hoc codice continentur et quaedam de duobus quibus ipse usus est libris manu scriptis adiecit, quae hoc loco proferre mihi non inutile esse uidetur: 'Aliud Msc. habet B. Ambrosii De fide ad Grat. lib. V De spir. sancto lib. III In eptas ad Rom. et sec. ad Corinth. et in ceteras B. Pauli eptas In codice St. Germani haec habentur Oratio funebris de excessu Satyri fratris Oratio de fide resurrectionis¹⁾ De dignitate sacerdotali De Helia et ieiunio De Ioseph patriarcha De benedictionibus patriarcharum libri 2 de poenitentia ep. 72 ad Irenaeum ep. 75 ad Bellicium'. iam sequuntur: f. 4^r—89^r libri de officiis et capite et calce mutilati — exciderunt enim foliis aliquot deperditis²⁾ ea quae leguntur inde ab initio libri primi usque ad uerba 'ipsorum omnia' I 12, 42; item in libro tertio ultimo deest clausula inde a uerbis 'Iob dicit' (22, 130); uerum hoc loco non excidit folium, sed librarius ipse haec omisit uersibus septem in folio 89^a uacuis relictis,³⁾ — f. 90^r—101^r de Nabuthae inde a uerbis p. 484, 15 (c. 6 s. 30) 'miserius quam'; quae antecedunt, cum folia aliquot intercidissent, perierunt; f. 101^a—120^r de Helia et ieiunio, 121^r—144^r de Tobia, 144^r—175^r de interpellatione Iob et Dauid, 175^r—189^a liber de apologia

¹⁾ significari uidetur alter de excessu fratris liber, quamquam hac inscriptione alibi, uelut in Bruxellensi 1893/99, cuius mox mentionem faciam, non hic liber integer, sed tantum eius sectiones 106 (haec inde a uerbis 'sed aduersus spiritualia') — 135 designantur.

²⁾ scriptura in f. 4^r adtrita hunc librum pretiosum inuolucro spoliatum diu neglectum iacuisse atque ita eandem quam Bononiensis sortem expertum esse confirmatur. adde quod compagibus quaternionum solutis cum folia quaedam a ceteris auulsa quo loco inserenda essent ignoraretur, glutinator ordinis iusti ratione non habita falso ea loco collocauit.

³⁾ nisi forte statuendum est iam in archetypo codicis P clausulam defuisse librariumque id spatio uacuo significare uoluisse.

Dauid, sed non integer; nam folium 189^r uerbis 'proditiōe dohec' 324, 11 (c. 8 s. 41) finitur, reliqua foliis aliquot abscisis interierunt. his quae modo exposui addo codicem P non ab uno homine scriptum esse, sed complures in eo conficiendo librariorum occupatos fuisse, deinde complurium quoque correctorum manus nonnumquam difficiles ad distinguendum in eo conspici siglis m² m³ m⁴ a me significatas. quae quamquam tempore fere aequales sunt, tamen manus quarta, quae atramento nigro et litteris crassioribus usa est, ceteris antiquior esse uidetur.¹⁾ hic igitur liber ut in ceteris quae eo continentur scriptis, ita potissimum in sermonibus de Iacob et Dauid recensendis maximi est momenti. nam qui praeter eum ad nostram memoriam peruenerunt libri et recentiores sunt neque ullius fere in re critica usus. adhibui autem hos: Bruellensem 1893/99 (B), formae quartanariae minoris, saeculi XII, foliorum 88²⁾; insunt f. 1^a—14^r de resurrectione (cf. p. XXX adn. 1), 14^r—42^a de interpellatione Iob et Dauid, 42^a—59^r de Tobia, 59^r—74^r de apologia Dauid, 74^r—88^a Apologia Dauid quae uocatur altera; Duacensem 227 (D), quem supra p. XXIII descripsimus, eiusque aut fratrem geminum aut etiam filium, Parisiacum 14464 (P'), olim librum s. Victoris, formae oblongae, saeculi XII uel XIII, qui f. 1^r sermones de interpellatione Iob et Dauid, 21^a de Helia et ieiunio, 33^r—46^r de Tobia complectitur,³⁾ denique Parisiacum 1723 (C), olim Colbertinum, saeculi XIII, de quo in uoluminis primi praefatione exposuimus. hos igitur codices, si paucos locos in P leuiter corruptos, qui in eis coniecturae ope emendati sunt, exceperis, nihil omnino praebere quo eis peculiarem

¹⁾ de orthographiae ratione quae in hoc libro conspicitur eadem fere quae supra de Bononiensi exposuimus dicenda sunt. proprium autem et peculiare ei id est, quod saepissime *d* litterae *t* loco ponitur in substantiuis in *-itudo* exeuntibus, ueluti *amaritudo*, *magnitudo* alia.

²⁾ in folio 1^r manu saeculi XII scriptum est: 'Liber canonicorum regularium uallis sancti Martini' et iterum in folio 88^a eiusdem saeculi manu 'est liber hic sci martini louaniensis'.

³⁾ de ceteris quae in eo leguntur cf. Delisle Inventaire des Manuscrits de l'Abbaye de Saint-Victor p. 16.

in stemmate locum tribuendum esse comprobetur, scripturis eorum perlustratis libenter concedes. neque quidquam obstare puto, quominus eos ex P fluxisse statuamus, Colbertinum quidem, qui proxime ad hunc accedit, ex eo ipso, B et D — nam de P' quid existimandum sit iam supra indicaui — libris quibusdam intercedentibus. ne uero mecum facere dubites, duos tibi quibus haec sententia confirmatur locos proponam. 222, 11 in P *ridetur ridetur* traditum est altero supra uersum manu secunda adscripto, in BDP' item *ridetur* repetitum habes, in C alterum recte omisum. 235, 5 in P emblemate *erat aeger quam cum sanus esset* ex dittographia orto oratio inquinata est. eadem praebent BC, in DP' hic locus coniectura constitutus est, sed tali, ut librarium eandem scripturam quae in ceteris extat ante oculos habuisse colligatur. ceterum quanta librariorum in scriptura immutanda et corrumpenda licentia fuerit, satis multa et luculenta in B et D exempla ostendunt.

Maurini praeter PP'C quattuor codices adhibuerunt, quorum Uaticanus (bybl. Uat. ant. 287 saec. XV) ab Henrico filio inspectus cum P consentit. Laudunensis decimo ab eis saeculo adscriptus, quem frustra quaesiui, et Dionysianus sine dubio recentior ut Colbertinus ex ipso P manuisse uidentur; Tornacensem denique et ipsum recentiorem libris DP' simillimum esse eis quae Maurini enotauerunt demonstratur. duobus codicibus Ballerini usus est, Nouariensi (XLVIII) 20 saeculi XIII, quem in praefatione uoluminis primi descripsi — hunc librum excutere, cum ex scripturis a Ballerinio adlatis eum plane cum DP' conspirare intellexissem, rem superuacaneam et inutilem esse duxi — et codice bybliothecae canonicorum basilicae s. Ambrosii saeculo XII, quod A. Ratti testatur, exarato, quem quod d utpote libro B similem, sed deteriorem neglexi nemo puto reprehendet. ex D uel ex libro eius generis fluxit Amerbachii recensio.

Restat ut, quod me facturum esse pollicitus sum, de loco qui 278, 18 legitur exponam. etenim magnam hunc locum tractanti mihi parauit difficultatem uerbum illud Graecum, quo Ambrosius in uoce *actuosa* explicanda usus est. nam *actuosa*

ueram scripturam ac reiciendum esse Erasmi commentum *actinosa*, quod quamquam sermonis Latini usui plane repugnat, a ceteris editoribus comprobatum nunc in lexicis Latinis extat, nemo non concedet. sed quid ex litteris ωNIATIT, quae in PC leguntur — nam ceteros non curo — eruendum sit sane dubium esse uidetur. Erasmi coniectura ἀκτινώδης, ex qua simul portentum illud *actinosa* processit, certe litteris in P scriptis nullo pacto respondet. adde quod uerbum Graecum quaerendum esse uidetur, quod et uoci *actuosa* et eis quae proxime sequuntur *quod fide operibusque resplendeat* quodam modo conueniat. quae cum ita sint, ἐναργής in scriptura libri P latere mihi persuasi. nam et splendoris notio huic uerbo inest et, si originem eius spectas, facile ea ab Ambrosio eodem modo quo a uiris quibusdam doctis huius saeculi ita explicari potuit, ut id ex uerbis ἐν ἔργῳ profectum esse statureretur. quam ob rem ἐναργής ei quod mihi ante in mentem uenerat ἐναργής praeferre non dubitauit. denique si corruptelas uerborum Graecorum in libris antiquis reputaueris, ENAPPIC — nam hoc modo pronuntiabatur — in ωNIATIT corrumpi potuisse non negabis.

In libro qui de Apologia Daud inscribitur tractando singulari quadam fortuna contigit, ut duobus simul codicibus antiquissimis nobis uti liceat, Bononiensi (B) et Parisiaco 1732 (P). sed Fortuna, ut est dea maligna, quae modo bona hominibus det, modo data eripiat, in hac re quoque animi sui mobilitatem ostendit. nam id quod p. XXI et XXXI exposui, in Bononiensi sectiones I—X et undecimae initium et praeterea post folia I et II duo, quibus uerba 308, 4 'reuocauit'... 309, 20 'tam facile' et 311, 16 'tamen'... 313, 16 'regenerationis' continebantur, in Parisiaco pars maior sectionis XXXXI et quae sequuntur omnes foliis deperditis interciderunt. atque prius damnum quodam modo apographis Bononiensis, Parisiaco 12137 et Oxoniensi,¹⁾ resarcitur, alterum,

de apologia
Daud

¹⁾ Duacensis 227 (D') ex P' deriuatus est. eiusdem originis est Bruggensis 101.

cum liber, qui ueram codicis P imaginem referret, ad memoriam nostram non peruenerit, nullo pacto expleri potest. sed priusquam quae ratio inter B et P intercedat inquiramus. de ceteris quibus in hoc libello recensendo usi sumus codicibus exponendum est. sunt autem hi: Remensis 229 (R), formae quartae, saeculi VIII, foliorum 112. insunt: f. 1^r de Salomone (Ambrosii opp. app. p. 450), 10^r de diuinis mysteriis, 27^a de Gedeon (de spiritu sancto I 1—17), 33^a de Nabuthae, 66^a de apologia Daud, 109^r—112^a de pascha (Ambrosii opp. app. p. 437)¹⁾ — liber musei Britannici Add. Ms. 18332 (B'), formae oblongae, foliorum 178 saeculi X. continet: f. 105^r de Salomone, f. 111^r de diuinis mysteriis, f. 123^r de Gedeon, 127^r de Nabuthae, 149^r de apologia Daud, 176^a—178^a de pascha²⁾ — Aurelianensis 148 (125) (A), formae oblongae, paginarum 92, saeculi VIII, capite mutilatus; insunt p. 1—27 de Nabuthae (incipit a uerbis c. 8 s. 40 'deinde non', p. 490, 13), 27—87 de apologia Daud, 87—92 de pascha.³⁾ — liber Sanctae Crucis XVII dext. 12, nunc Laurentianus, formae oblongae, foliorum 165, saeculi XI (cf. Bardini III 527 sq., qui eum saeculo X adscripsit). leguntur in eo f. 1—102^a Aurelii Augustini in *epla sci iohis sermo primus* (III 1977 M.), 103^r—128^a de apologia Daud, 128^a—139^a de mysteriis, 139^a—165^a de sacramentis. — Laudunensis 178, formae quartanariae maioris, foliorum 188, saeculi XII, in quo insunt: f. 124^r—f. 156^a de excessu fratris libri duo,⁴⁾ f. 158^r

¹⁾ in folio 1^r manu saec. XIII scriptum est 'Liber beate Marie Rem.' et in foliorum 28^a—29^r, 32^a—33^r, 86^a—87^r marginibus inferioribus haec subscriptio legitur erasa: 'Hincmarus archieps | dedit scae Mariae Remensi', cuius pars altera in f. 1^r (hoc quoque loco erasa), prior integra adhuc in f. 112^a conspicitur.

²⁾ conglutinatus est hic liber ex duobus codicibus. id quod scriptura in utroque plane diuersa comprobatur. de eis quae priore codice continentur cf. Cat. of add. to the mss. in the Brit. Mus. uol. III p. 99.

³⁾ margine superiore huius libri madore corrupto scriptura in uersibus primis foliorum magna ex parte euanuit. ceterum confer Cat. des dép. n. s. XII 6².

⁴⁾ liber alter mutilatus desinit in uerbis sectionis 108 *annis in cap-*

—179^a de apologia Dauid, f. 179^a—188^a tractatus de Nabuthae mutilus; desinit enim in uerbis 496, 9: 'et dixit Helias'.¹⁾ ceteros codices, Parisiacum 11624 (P''), Dunelmensem B 4, 12, (D), Remensem 352 (T), Bruxellensem 1893/99 (B''), Trencensem 284 (T') iam descripsimus.

Postquam de codicibus exposuimus, quae librorum B et P ratio sit inquiramus. qua in re, cum uterque mutilus sit, paginae 306, 8—324, 11 respiciendae sunt, ita tamen ut, cum duo in B folia interciderint, ea quae in paginis 308, 4—309, 20 et 311, 16—313, 16 in illo desunt deducantur. et plerumque — nam leuiore discrepantias non curamus — B et P inter se consentiunt; tamen hunc altero nonnumquam meliorem esse his locis comprobatur. 308, 11 in P *aduersariis* legitur, quod in *auersariis* mutare non dubitauim — nihil enim uerborum *aduersus* et *auersus* confusione frequentius est —, in ceteris *transuersariis*, quod ex coniectura profectum esse existimo. 316, 10 P praebet *ferituris sociis*, B miram corruptelam *separatur a sociis*, 316, 13 P germanam lectionem *flebiliter*, B corruptam *fideliter*. 317, 10 in P recte *nugas* traditum est in B a librario stolido in *nudans* mutatum. 323, 23 in P habes *Nathan propheta*, in B *propheta*, quod hoc loco sine dubio requiritur, omissum est. iam si eas huius libelli partes, quae in B foliis deperditis exciderunt, in apographis autem eius nobis seruatae sunt, respexeris, magis etiam quantum P bonitate praestet intelleges. quam ad rem confirmandam hos tantum locos — omnes enim enumerare longum est — inspicere sufficiet: 299, 4 *tecta*, 11 *formae gratia et uultus decore*, 300, 10 *diiudicare*, 301, 13 *honorificat*, 303, 22 *opere*. sane

tiuitate; sequitur in eodem folio, deinde in f. 157 et folii 158 initio tractatus mihi ignoti fragmentum (incipit ab his uerbis: 'amputanda peccata' et desinit in haec: 'ipsi timebunt quos timebatis'), quod f. 158^r libellus de apologia Dauid excipit.

¹⁾ de ceteris quae hoc libro continentur cf. Cat. des dép. a. s. I 129. in tegumento posteriore manus saec. XII uel XIII adscriptis: 'Liber scē. marię. Vallis clare.'

ex apographis, si quanta librarii licentia usi sint reputamus,¹⁾ certum de B iudicium facere non licet; ueri simile tamen est quaedam quae in eis inueniuntur menda iam in B exitisse. contra paucis tantum locis, quibus in P scriptura corruptelis deformata est, in B eiusque apographis germana extat, ueluti 316, 15 *non* (*ad non* P), 302, 22 *luctantium* (*laetantium* P), 317, 20 *uictoriae* (*de uictoria* P); hanc enim constructionem, quae apud Uergilium Aen. I 350 VII 304 legitur, Ambrosium ita hoc loco ut de Abr. II 8, 47 praetulisse mihi ueri similis esse uidetur. uehementer igitur dolendum est codicem qui ex P descriptus solidam eius effigiem referret inuentum non esse. proxime ad eum accedit Bruxellensis 1893/99 (B''), sed heu quantum mutatus ab illo, utpote multis uitiis et librariorum commentis inquinatus, quamquam in re critica non inutilis. nam si B'' cum B conspirat, admodum probabile est easdem quas hi praebent scripturas olim in P fuisse. et certe 346, 8 quo loco in ceteris *qui non emendatur* traditum est, in B'' *quia qui proicitur*, ab eo Ambrosii manum seruata esse existimo. quae cum ita sint, hanc legem in libello de quo agitur recensendo statuere licet, ut, si codicis P ope destituti sumus, B tamquam ducem sequamur, ceteros autem atque in primis B'' semper respiciamus atque eorum scripturis examinatis quid ab Ambrosio profectum sit exploremus. sed ut quae ceterorum librorum condicio sit intellegatur, addam eos omnes quodam uinculo inter se coniunctos ex bono archetypo originem traxisse, sed permulta in eis librariorum libidinis grassantis uestigia reperiri. atque RB'ACDT' propinqua inter se cognatione conexos esse commentario critico inspecto facile cognosces²⁾. quamquam aliquantum inter se differunt; nam R et B' fratres gemelli sunt, ACDT' autem paululum ab eis recedunt. idem fere de reliquis, P''LT, statuendum est, de quibus, ne oleum et operam perdam, accuratius disputare

¹⁾ conferas quaeso locum 300, 19, quo in P' uerba *an praemio est qui fecit* hoc modo immutata sunt: *a peccato uidetur*.

²⁾ memorabile est in RB'ACDLTT' 323, 22 eadem uerba interpolata extare. cum C maxime consentit Uindobonensis 705.

omitto. ac fortasse suspicari licet codicem libro P simillimum in grammaticorum Remensium officina tractatum et retextum communem omnium fontem fuisse et deinde exemplis quibusdam inter se collatis et codicis B apographis adhibitis varias recensiones extitisse. sed ut quantum a B recedendum et cum ceteris faciendum esse duxerim cognoscas, hos locos quaeso inspicias: 331, 9; 339, 6; 340, 20; 343, 16; 349, 4 et 5; 353, 19. ex quibus patet B in primis lacunis deformatum ac deinde scriptura immutata malum malo auctum esse.

Maurini praeter PP'P''T complures libros excusserunt, sed eos inferioris aetatis neque ullius in re critica tractanda usus. unus antiquior fuisse uidetur, Laudunensis, sed sine dubio non ei ad quod ab illis refertur saeculo — ante annos DCC enim scriptum esse statuunt¹⁾ — adscribendus. ac si ea quae hoc codice contineri dixerunt respicimus, hos libros enumeratos inuenimus: de Helia, de Nabuthae, de Tobia, de interpellatione Iob et Dauid, de apologia Dauid, de paenitentia, de excessu fratris. haec autem omnia in uno codice coniuncta fuisse uix credibile esse uidetur. codicem Laudunensem 178 supra p. XXXVIII descriptum, qui olim sanctae Mariae uallis clarae fuit, Maurini ad libros de excessu fratris adhibuerunt, quo loco eum ante annos D exaratum esse referunt. sed cur quaeso in libellorum de Nabuthae et de apologia Dauid subsidiis tot codicibus recentioris aetatis enumeratis eius mentionem non fecerunt? uides iam nos haec reputantes tantis difficultatibus implicari, ut nisi coniciendo errorem hic latere uix nos expedire possimus. de codicibus a Ballerinio examinatis, cum pessimae notae sint, ne uerbum quidem addere constitui. libro Parisiaco 11624 simili usus esse uidetur Amerbachius.

Multo breuius de apologia Dauid quae uolgo altera Apologia Dauid altera uocatur ea quae ad rem faciunt exponere mihi licebit. etenim codices quibus usi sumus fere omnes iam descripsimus, librum

¹⁾ nihil sane eiusmodi aetatis definitionibus tribuendum esse eo intelligitur, quod Maurini librum P'' (s. Benigni Diuionensis), qui quin saeculo XI tribuendus sit dubitari non potest, ante annos DCCC exaratum esse censent.

sancti Theoderici apud Remos, nunc Remensem 352 (T), Bruellensem 1893/99 (B), Duacensem 227 (D), Trecensem 284 (T'), Nouariensem (XLVIII) 20 (N), Brugensem 101 (B'), Parisiacum 1723 (P), Parisiacum 1728, olim Mazarineum (M). restat igitur Parisiacus 1731 saeculi XIII (P'), qui apologiam et priorem et alteram, librum de resurrectione, denique explanationes in psalmos undecim complectitur. in his igitur T tanta bonitate excellit, ut si nunc hic libellus multis locis emendatus atque in pristinam integritatem restitutus legitur, id ei potissimum debeatur. ac sane mireris Maurinos, cum hunc librum examinaissent, nullam fere eius rationem habuisse.¹⁾ nam unaquaque huius editionis pagina quanti aestimandus sit demonstratur. proxime ad eum accedit N, qui ex eodem fonte fluxit, ita tamen ut eum non aequet. sed etsi primi fide atque auctoritate tamen TN utiis non uacant, quorum alia leuiores sunt, alia sane grauissima, lacunas dico, quibus in eis oratio deformata est, et maiores et minores. quae de re conferas quaeso hos locos: 361, 24; 369, 17; 383, 11; 387, 8 et 12.²⁾ unde iam deteriores quoque codices, in primis B et D diligenter examinandos et cum TN conferendos esse patet. diuiduntur autem illi in duas classes, quarum una DPM, altera BT'B'P' comprehenduntur; atque in altera T'B'P' tam arto cognationis uinculo coniuncti sunt ut quin B'P' ex T' uel simillimo libro manauerint dubitari non possit. libro Noua-

¹⁾ praeter TPP'M et Laudunensem illum, de quo modo locuti sumus, adhibuerunt Regium et Dionysianum, quos non curaui.

²⁾ quamquam in locis etiam lacunosis tractandis maxima cautione opus est, ne prauis quae in deterioribus libris leguntur interpolationibus decipiamur. sic locus qui 372, 17 legitur in T parua lacuna adfectus facile restitui potest ita ut *populus Iudaeorum* scribatur, in ceteris uero uario modo immutatus est ac foede deprauatus. haec disputanti alterius loci 400, 1 memoria mihi adfertur, quo in TN *condempnant*, in ceteris *arguendum putant qualicumque* traditum est. ferri sane potest librorum TN scriptura, sed quae in deterioribus extant tam apta sunt, ut susciperis ea in archetypo quoque codicum TN extitisse et, cum excidissent, lacunam uerbo *condempnant* expletam esse.

riensi simili usus est Gulielmus abbas in commentario in Cantica canticorem compilando, codice B ut uidetur Erasmus.

In libello de Helia recensendo praeter Parisiacum 1732 ^{de Helia} (P), qui totius recensionis fundamentum est, septem codices adhibui, ex quibus Duacensis 227 (D) et Parisiacus 14464 (P) iam supra descripti sunt, quinque nunc describendi: Vaticanus liber Reginae 140 (R), formae oblongae, foliorum 150, saeculi X, de quo cf. A. Reifferscheid Bibl. Ital. I 400 sqq. opusculum de Helia in eo legitur f. 40^a—44^a mutilatum; desinit in uerbis c. 8 s. 23 'ieiunium hostia erit' p. 425, 3 — liber s. Galli 559 (G), formae oblongae, paginarum 266, saeculi X, de quo uide quae exposuit Scherrer in indice codd. bybl. monast. s. Galli p. 177. libellus de Helia continetur paginis 225—264 — Harleianus 6509 (H), formae quartanariae minoris, foliorum 135, saeculi decimi. insunt f. 1 liber pastoralis sci Gregorii papae, 97^a pastorale sci Ambrosii, 106^a de Elia, 132^r—134^r sermo s. Augustini ad episcopos. Qui non intrat per ostium, 134^r—135^a Passio Fidelis martyris, 135^a Reuelatio sci sauini epi et conf. et inuentio sci martiris antonini¹⁾ — Bodleianus 866 (B), formae oblongae, foliorum 165, saeculi XI ineuntis, ab Henrico Schenkl Bibl. Brit. I 1, 740 (Act. min. acad. litt. Uind. CXXIII 3) descriptus. liber de Helia extat in f. 124^r—131^a mutilatus; aliquot enim foliis deperditis ea quae post uerba 'meretur ueniam' c. 13 s. 49 (p. 440, 7) sequuntur interciderunt — Harleianus 3097 (H'), formae oblongae, foliorum 120, saeculi XI ineuntis. continentur eo praeter alia (cf. Cat. of the Harl. man. ed. a. 1808 II 735) f. 85^r liber pastoralis uenerabilis Ambrosii, 89^a de mysteriis, 96^r de sacramentis, 108^a—120^a de laude ieiunii.²⁾

His igitur expositis si quae codicum condicio sit quaeritur, duo genera discernenda esse adparet. ac prius quinque libros PBH'DP' complectitur, ex quibus ut B et H' ita D et P'

¹⁾ in folio ultimo legitur: 'Nicolai de dacijs doctoris senen'.

²⁾ cum DP' consentit Nouariensis (XLVIII) 20; ex P deriuatus est, sed foede corruptus Brugensis 100 saec. XIII exeuntis.

propinqua cognatione inter se conexi sunt. neque quidquam puto obstat. quominus hos omnes ex P deriuatos esse statuamus. sed aliter res se habere uidetur in altero genere, quo tres libri. RGH, comprehenduntur. in his enim non paucis locis qui in P corruptelis inquinati sunt germanae lectiones conspiciuntur eaeque tales, ut ex coniectura eas profectas esse uix ueri speciem habere uideatur. etenim R, quo XXIII tantum sectiones continentur, etsi neglegenter scriptus multisque utiis turpatus tamen duobus locis 413, 3 et 416, 13 cum GH ueras scripturas seruauit¹⁾. neque uero GH etsi magis etiam deformati et foede interpolati, si, ut leuiores quasdam omittam, has lectiones: 445, 15; 447, 4 et 12; 448, 16; 451, 21; 454, 6 respexeris, parui faciendi sunt²⁾. iam ut summam eorum quae disputauimus faciamus, in hoc libello recensendo codicis P uestigia premenda esse adparet, ita tamen ut librorum RGH — nam ceteri, si corruptelas quasdam a librariis sublatas exceperis, nullius omnino momenti sunt — semper ratio habeatur.

Maurini praeter PP' et Laudunensem sine dubio saeculo XII non antiquiorem codices recentes turpiterque interpolatos adhibuerunt, quos non curauit. libro G usus est Amerbachius. editionis ueteris s. l. et a., cuius Hain I p. 101 n. 914 mentionem fecit, inspiciendae me facultatem non habuisse doleo.

de Nabuthae

Nunc ad librum de Nabuthae ueniamus, in quo tractando eadem fortunae iniquitate, quam supra conquesti sumus, maximae nobis paratae sunt difficultates. nam in Parisiaco 1732 (P), quem in hoc quoque libello tamquam signiferum sequi debemus, sectiones I—XXVIII et tricesimae initium — orditur enim a uerbo 'miserius' 484, 15 — foliorum iactura interciderunt neque, etsi multos libros aut contuli aut inspexi, unum qui ex eo ortus proxime ad exemplum suum accederet

¹⁾ adde quod praeter P solus 414, 1 *abstemiae* tuetur.

²⁾ ueri simile quoque est 464, 22 cum GH *an ignoras* scribendum esse. lacunosus et in P et in GH traditus est locus 436, 14, quo in P *corporis*, in GH *pretium* seruatum est. itaque et his et illo nisus pristinam Ambrosii manum restituere conatus sum.

inuenire mihi contigit. sed de hac re mox agendum erit; nunc de ceteris quos adhibui codicibus exponamus necesse est. atque Remensem 229 (R), librum musei Britannici Add. Ms. 18332 (B), Aurelianensem 148 (A), Augienses CCXIII et CLVI (A et A'), Einsidlensem 164 (E), Parisiacum 11624 (P'), Remensem 352 (T), Duacensem 227 (D), Laudunensem 178 (L) iam descripsimus. restat igitur ut de tribus nondum commemoratis ea quae ad rem pertinent breuiter adiungamus. ac primus est Coloniensis 32 (C) formae oblongae, foliorum 192, saeculi X, in quo epistulas Ambrosii f. 178^a et orationem de obitu Theodosii libellus de Nabuthae excipit. huic simillimi tres codices sunt a me excussi, in quibus eodem modo scriptiones supra commemoratas cum opusculo de Nabuthae coniunctas habes, Monacensis 10041 saec. XI, de quo conferas catalogum codd. Lat. bibl. Monac. II 1, 129, Harleianus 3085, denique liber uet. bybl. reg. Brit. (Old Kings Library) F V 13, duodecimi uterque saeculi. alter liber est bybliothecae Uaticanae antiquae 5760 (V), de quo ne longior sim te ad ea quae A. Reifferscheid Bibl. Ital. I 423 sqq. scripsit reicio. libellus de Nabuthae in eo f. 184^a—193^a manu saeculi X uel XI adiectus nunc foliis duobus deperditis mutilatus legitur; desinit enim in uerbo 'nestrae' 510, 13. tertius est Bodleianus Auct. T 2, 23, olim Claromontanus et postea Mermannianus (B'), saec. X, quem descripsit Henricus Schenkl Bibl. patr. Brit. I 1, 99 (Act. min. acad. litt. Uindob. CXXI 9).

Codices autem praeter P in tria genera diuidendus esse adparet. quorum unum libris RBA¹⁾ continetur, alterum CB'N', tertium P'DLT. quae genera si constituo, non me fugit eisdem classis codices non semper accurate inter se consentire.

¹⁾ A, quamquam eum ad hoc genus referendum esse iam eo, quod eosdem libros atque eodem ordine dispositos complectitur, luculenter satis adparet. tamen utpote ex codice alterius generis non paucis locis correctus longius a ceteris recedit. idem fere statuendum est de V, de quo, cum pessimae notae sit, accuratius disputare nolim. ad hanc classem quoque referendus est Uindobonensis 705 saec. XII, contra Parisiacum 1728, olim Mazarineus saec. XV plerumque cum libris generis tertii facit.

quod nemini mirum uidebitur qui reputauerit frequentissime ex libris alius generis lectiones in alios codices illatas atque hoc modo mixtam quandam textus formam ortam esse. ian uero quam exilis librorum RBA fides sit multis locis, quibus in eis scripturam antiquam temere immutatam esse manifestum est, comprobatur. neque pluris codicum CB'N' auctoritas aestimanda est, utpote in quibus multa libidinis interpolandique studii uestigia conspiciantur.¹⁾ contra P'DLT, quanquam non plane eadem eorum est condicio, tamen etsi multis uitiiis inquinatos minus ei quae in ceteros cadit suspicioni obnoxios esse adparet.

His igitur in uniuersum expositis iam quae ratio inter P et ceteros intercedat inquirendum est. ac primum singulorum scripturis perlustratis elucebit P plerumque cum P'DLT conspirare. quae res his locis confirmatur: 490, 20 *deliberet*, 492, 17 *uesti* (B m2), 501, 18 *uacuum si*, 20 *reddidisse memorauit*, 503, 14 *splendidi dum*, 508, 12 *curris id est* (*currens id est* DT, *currens* P'), 510, 7 *nolite diuites*, 513, 2 *quia a* (*qui* s. & *quia* D), 515, 12 *constitue*. adde quod in P et P'DLT eadem uerborum collocatio inuenitur his locis: 502, 5 *fecit oculum*, 6 *solus panem suum*, 514, 3 *dominum dixisse*. denique P si non cum omnibus, at cum duobus uel uno consentit, ueluti 499, 5 *diu* PDT, 502, 2 *dicit* PT (B m2), 505, 7 *in* pr. om. PP', 511, 14 *deo* PP'D. multo rarior est libri P et codicum CB'N' consensus; conferas quaeso 485, 3 *habeo*, 485, 7 *abundantia*, 493, 17 *ut*, 499, 4 *sicut ego* PB'; praeterea memorabile est *proderetur* quod 495, 2 CB'N' praebent ad scripturam libri P *prohiberetur* — in ceteris *iuberetur* extat — quam proxime accedere. rarissime denique P ceteris discrepantibus cum RB congruit, ueluti 488, 17 *estote*, 513, 9 *auferit* P, *auferet* RB. singularis libri B condicio est; nam quae in eum manu altera illatae sunt correctiones cum codicis P lectionibus ita conspirant, ut aut ex P ipso aut ex libro simillimo haustae esse uideantur.

¹⁾ nolim tamen silentio praeterire manifestum emblemata, quod 473, 23 in ceteris legitur, in libris huius generis non extare.

Ex his quae modo disputauimus sequitur in ea libelli parte, quae in P intercudit — nam quin P, ubi se ducem nobis offert, unus respiciendus, ceteri, qui nihil fere ad rei criticae usum conferunt, negligendi sint, nemo puto dubitabit — priores partes libris P'DLT tribuendas esse, ita tamen ut ceteri non plane abiciantur. atque in primis si manus altera in B cum his facit, quasi momento addito lanx in hanc partem uergere uidetur; cf. 469, 8; 470, 12; 471, 16; 473, 12; 474, 13. neque minus libris illis pondus adfertur, si earum lectiones codicum aut RB aut CB'N' auctoritate confirmantur. hoc igitur fundamento posito textum in ea libelli parte constituere conatus sum. quam ob rem has a me receptas esse lectiones uidebis: 469, 7 *occidat*, 14 *quia etsi*, 470, 1 *uindictis uobis*, 471, 7 *cupiditas*, 473, 7 *non habent enim*, 17 *mihi inquit*, 477, 4 *ei ouum*, 479, 13 *igitur*. restat locus 474, 2 quo eorum quae supra statui memor scripturam *quem pauci diuites uobis defendere conamini ex P'DLT'CB'N'*¹⁾ recepi. R et Uindobonensis praebent *obtineteis*, non inepte sane, si praesens quod uocatur de conatu esse statuis; idem extat in B, in quo supra manu altera *non occupatis* adiectum est, neque hoc inepte, sed eis quae sequuntur non conuenienter. in Mazarineo denique *occupatis* legitur. quodsi lectio quam recepi uera est, statuere nos oportet in archetypo librorum RB haec uerba intercuisse et lacunam uario modo expletam esse. quae res simul ad originem scripturae quae in V extat illustrandam conferre uidetur. cuius in archetypo cum lacuna esset, librarius codicem alterius generis nactus uerba illa inseruit.

Maurini praeter PRB'P'LT et Parisiacum 1728 complures libros adhibuerunt saeculo XII non antiquiores, quosdam etiam recentiores, quos aut frustra quaesiui aut, cum nihil ex eis ad rem criticam administrandam peti posse mihi persuasissem, consulto neglexi. Nouariensis XLVIII (20) a Ballerinio excussus plerumque cum D consentit. ex Augiensi CLVI (A) aut simili codice Amerbachii editio manauit.

1) in V uos post quem insertum est.

de Tobia Restat liber de Tobia, in quo emendando omnino a Parisiaco 1732 proficiscendum est. tanta enim huius bonitas est, ut ceteris aut exiguum aut nullam etiam auctoritatem tribuendam esse adpareat. quamquam eum lacunis adfectum esse comprobatur et eo quod in illo et Parisiaco 1723 p. 560, 3 uerba *custoditur spiritale igitur pignus* omissa sunt — nam quin haec uerba non ad librarii alicuius coniecturam referenda, sed ab ipso Ambrosio profecta sint nullus dubito; ac facile oculis librarii ad alterum *custoditur* aberrantibus huius lacunae origo explicatur — et altero loco qui 521, 5 legitur, de quo mox accuratius agendum erit.¹⁾ de ceteris codicibus res paucis absolui potest. nam cum de Bruxellensi 1893/99 (B), Duacensi 227 (D), Parisiaco 14464 (P'), Trecensi 284 (T), Parisiaco 1723 (C) iam supra exposuerimus, unus tantum nobis describendus est, Uaticanus bybliothecae Palatinae 290 (V), formae oblongae, foliorum 53, saeculi X exeuntis uel XI ineuntis, de quo conferas Augustum Reifferscheid in Bibl. Ital. uol. I p. 200.²⁾ insunt in eo f. 1—32 liber Albini quem edidit contra heresim Felicis et f. 33—53 libellus de Tobia. his igitur expositis quae ratio inter P et V intercedat inquirendum est; nam V non ex P fluxisse, sed quamquam ex eodem archetypo deriuatum proprium in stemmate locum obtinere, iam ex eis quae de lacuna quae p. 560, 3 in P extat diximus intellegitur. qua in re magni momenti est locus qui 521, 5 legitur. is in ceteris lacuna inquinatus est, in V autem uerbis *fidem non deferebat. pecuniam* restitutus. quod supplementum cum per se aptissimum sit atque propter uerborum *alimoniam* et *pecuniam* similem terminationem facile excidere potuerit, potius ad archetypum quam ad coniecturam redire existimo. adde quod codici V eo quoque aliquantum auctoritatis accedit quod 542, 5 in eo uno τόκος; integrum seruatum est. sed

¹⁾ uerba *et magnum opus* quae 520, 8 in P leguntur sine dubio utpote ex dittographia orta delenda sunt.

²⁾ in folio, quod inuolucris locum obtinet, legitur: 'codex de monasterio sci nazarii quod est in laresham'.

sane dubitatio mouetur duobus locis qui soli in V leguntur in ceteris omissi. ac priore 536, 15 post *debebat* V haec exhibet: *et quasi debitor uenit ut a faenore peccati exueret debitores. nihil debebat*, quae uerba mihi cum sententia et colore huius loci aperte pugnare et ex falsa scriptura *ipse* nata esse uidentur. altero 554, 10 post *faeneret* in V haec addita habes: *iustus. itaque dum te lego, de te requiro, exponis mihi quid faeneret*. sed ne haec quidem Ambrosio adscribam, cum et illud *itaque* male positum et inanis uerborum tinnitus quominus ea Ambrosio tribuamus obstare uideatur.¹⁾ quam ob rem nam supplementum quod 521, 5 legitur utique aptissimum re uera germanum sit dubitare licet. sed ut nihil aliud quam librarii alicuius commentum id esse concedamus, tamen lectionibus quibusdam respectis patet codicem V multis licet uitiiis inquinatum praeter P semper examinandum esse. quod ad ceteros adinet, C ex ipso P descriptus est atque ex eodem fluxit D eiusque ut uidetur apographum P' codicibus quibusdam, in quibus scriptura libro quodam V simili collato correcta erat, intercedentibus. medium quendam locum inter P et V obtinent B et T, qui plerumque inter se consentiunt. sed horum codicum omnium exiguus uel nullus est in re critica usus.

Maurini praeter PP'C tres libros adhibuerunt, quorum duo recentiores fuerunt, Tornacensis²⁾ et Dionysianus, antiquior Laudunensis ille supra commemoratus, quem tamen, si scripturam eius p. 559, 20 *custodiatur causa alicuius commissi* respexeris, non magni faciendum esse statues. librorum a Balerinio excussorum prior, Nouariensis (XLVIII) 20, cum D,³⁾ alter, bybliothecae canonicorum s. Ambrosii, saeculi XII cum BT conspirat.

¹⁾ utroque sane loco quomodo uerba in V tradita exciderint, oculorum aberratione facile explicari potest.

²⁾ Tornacensem simillimum esse Duacensi paucis quae ex eo adlatae sunt scripturis comprobatur.

³⁾ codex D simillimus Amerbachio in hoc libello edendo ad manus fuit.

De ceteris rebus in praefatione partis primae exposui atque ibi quoque uiris honestissimis qui me in hac editione paranda adiuuerunt meritam debitamque gratiam rettuli. quam ob rem iam nihil relinquitur nisi ut hunc librum, in quo permultum operae laborisque consumpsi, lectorum aequorum atque eruditorum benignae aestimationi commendem.

Uindobonae Idibus Iuniis a. MDCCCLXXXVII.

Carolus Schenkl.

TABVLA CODICVM.

De hac tabula ea conferas quae ad similem in parte prima tabulam adnotata sunt. libros Ambrosianos, ut breuitati consulerem, his siglis indicaui: Iac. Ios. Patr. Fug. Interp. Apol. Apol. II Hel. Nab. Tob. simulque paginarum praefationis quibus de singulis codicibus agitur numeros adieci. stellulis adpositis significatur de codicibus accuratius in partis primae praefatione expositum esse. quodsi codicibus sigla, ueluti *A B*, addita non sunt, eos in praefatione tantum commemoratos esse scito.

- * Audomaropolitanus 72 (Iac. Fug.: *A*) p. XX, XXVIII
Augienses u. Caroliruhenses
Aurelianus 148 (Apol. Nab.: *A*) p. XXXIII, XXXI
Bodleiani u. Oxonienses
Bononiensis (Boulogne-sur-Mer) 32 (Ios. Patr. Apol.: *B*) p. XXI, XXXIII
Brugenses:
100 (Hel.) p. XXXVIII
* 101 (Apol. II: *B'*; Apol.) p. XXXVIII et XXXIII
Bruxellensis 1893/99 (Interp. Apol. II Tob.: *B*; Apol.: *B''*) p. XXXI, XXXVIII, XXXIII, XXXV
Caroliruhenses:
Augienses * CXXX (Iac. Fug.: *U*) p. XX, XXVIII
* CLVI (Iac. Ios. Patr. Fug.: *U''*; Nab.: *U'*) p. XX, XXV, XXVIII, XXXI
* CCXIII (Iac. Ios. Patr. Fug.: *U'*; Nab.: *U*) p. XX, XXV, XXVIII, XXXI
Cheltenhamenses:
392 (Fug.: *C*) p. XXVIII
* 10234 (Fug.: *C'*) p. XXVIII
* 12267 (Fug.: *C''*) p. XXVIII
Coloniensis 32 (Nab.: *C*) p. XXXI
Duacenses:
* 226 (Iac. Fug.: *D*) p. XX, XXVIII
227 (Ios. Patr. Interp. Apol. II Hel. Nab. Tob.: *D*; Apol.)

- : *D'* p. XXIII, XXXI, XXXVIII, XXXVIII, XXXXI,
XXXVIII, XXXIII
- * Dunelmensis B 4, 12 (Apol.: *D*) p. XXXV
- * Einsidlensis 164 (Iac. Ios. Patr. Fug. Nab.: *E*) p. XX, XXV,
XXVIII, XXXXI
- Florentinus: Laurentianus, liber S. Crucis XVII dext. 12 (Apol.:
C) p. XXXVIII
- Landunensis 178 (Apol. Nab.: *L*) p. XXXVIII, XXXXI
- Londinenses (mus. Brit.)
Harleiani 3085 (Nab.) p. XXXXI
3097 (Hel.: *H'*) p. XXXVIII
6509 (Hel.: *H*) p. XXXVIII
- Old Kings Library F V 13 (Nab.) p. XXXXI
- Add. 18332 (Apol.: *B'*; Nab.: *B*) p. XXXVIII, XXXXI
- Monacensis 10041 (Nab.) p. XXXXI
- * Nouariensis 20 (Apol. II: *N*; Interp. Tob.) p. XXXVIII, XXXII,
XXXXV
- Oxonienses (Bodleiani):
Bodl. 137 (Ios. Patr. Apol.: *O*) p. XXII, XXXIII
762 (Ios. Patr.) p. XXV
866 (Hel.: *B*) p. XXXVIII
- Auct. T 2, 23 (Nab.: *B'*) p. XXXXI
- Parisiaci:
bybl. nat. publ. * 1719 [Tellerianus] (Iac. Fug.: *P'*) p. XX,
XXVIII
* 1723 [Colbertinus] (Interp. Tob.: *C*;
Apol. II: *P*) p. XXXI, XXXVIII,
XXXVIII
* 1728 [Mazarineus] (Apol. II: *M*; Nab.)
p. XXXVIII, XXXXI
1729 [Bethuneus] (Iac. Fug.) p. XXVIII
1731 (Apol. II: *P'*) p. XXXVIII
1732 [Thuaneus] (Interp. Apol. Hel.
Nab. Tob.: *P*) p. XXX, XXXIII,
XXXVIII, XXXX, XXXVIII
1741 [Lemouicensis] (Fug.) p. XXVIII
* 1913 [Colbertinus] (Iac. Fug.: *P*) p. XX,
XXVIII
* 2639 [Bigotianus] (Iac. Fug.) p. XXVIII
* 11624 (Ios. Patr. Nab.: *P'*; Apol.: *P''*)
p. XXVIII, XXXXI, XXXV

* 12137 [s. Germani] (Ios. Patr.: *P*; Apol.: *P'*) p. XXIII, XXXIII

14464 [s. Uictoris] (Interp. Hel. Tob.: *P'*) p. XXXI, XXXVIII, XXXXIII

bybl. armarii (d'Arsenal) 840 (Ios. Patr.: *P''*) p. XXII

Remenses:

229 (Apol. Nab.: *R*) p. XXXIII, XXXXI

* 352 [liber s. Theoderici] (Iac. Ios. Patr. Fug. Apol. Apol. II Nab.: *T*) p. XX, XXV, XXVIII, XXXVIII, XXXXI

Sangallensis

559 (Hel.: *G*) p. XXXVIII

Trecensis * 284 (Patr. Apol. Apol. II: *T'*; Tob.: *T*) p. XXIII, XXXV, XXXVIII, XXXXIII

Uaticani:

bybl. Uat. ant. 287 (Interp.) p. XXXII

* 5759 (Iac. Fug.: *V*) p. XX, XXVIII

5760 (Nab.: *V*) p. XXXXI

bybl. Palat. 290 (Tob.: *V*) p. XXXXIII

bybl. Reg. 140 (Hel.: *R*) p. XXXVIII

Uindobonenses:

* 705 (Patr. Nab.) p. XXV, XXXXI

1067 (Ios. Patr.) p. XXV

1080 (Ios. Patr.: *V*) p. XXV

Aurelianensem 148, Parisiacos 1723 (Interp. Apol. II) et 1731 contulit S. Reiter, Cheltenhamensem 12267 et Harleianum 3079, S. Frankfurter, librum mus. Brit. Add. 18332 l. Zechmeister, Nouariensem A. Swoboda, Parisiacum 1728 (Apol. II) M. Petschenig, Parisiacum 1723 (Tob.) F. Weigel et I. Zingerle, Oxoniensem T 2, 23 uir doctus Britannus A. Neubauero benigne intercedente. de Andomaropolitano et Augiensibus uide quae in parte prima exposita sunt. ceteros libros omnes ego examinaui.

DE IACOB ET VITA BEATA.

- A* = Audomaropolitanus 72 saec. VIII f. 61^a
P = Parisiacus 1913 (olim Colbertinus) saec. VIII f. 232^r
P' = Parisiacus 1719 (olim Tellerianus) saec. XI f. 128^a
V = Uaticanus bybliothecae Uaticanae antiquae 5759 saec. VIII
 uel X f. 67^r
Œ = Augiensis CXXX, nunc Caroliruhensis saec. X f. 67^a
Œ' = Augiensis CCXIII, nunc Caroliruhensis saec. X f. 96^r
Œ'' = Augiensis CLVI, nunc Caroliruhensis saec. XI f. 75^a
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 125
D = Duacensis 226 saec. XII f. 119^r
T = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae
 Remensis 352 saec. XII f. 69^a
N = ŒŒŒ''*E*
N' = Œ'Œ''*E*
α = editio Amerbachiana

Librorum *A* et *P* scripturas omnes adposui, ex ceteris selectas.
 ibros *D* et *P'* raro respexi.

<LIBER PRIMVS>.

1, 1   Necessarius ad disciplinam bonus sermo omnibus, plenus I 443 A
 prudentiae, et mens rationi intenta praecurrit uirtutibus, B
 passiones coerces; docibilis enim uirtus. denique studio et
 5   discendo quaeritur, dissimulando amittitur. alioquin nisi sermo
 bonus necessarius esset ad correctionem, numquam lex diceret:
 non adulterabis. sed quia nudus sermo ad monendum
 utilis, ad persuadendum infirmus est, ideo adhibenda est
 rationis rectae consideratio, ut quod sermo bonus praescripserit
 10   ratio plenius tractata persuadeat. non enim serui ad oboedi- C
 endum constringimur necessitate, sed uoluntate arbitra, siue
 ad uirtutem propendimus siue ad culpam inclinamur. et ideo
 nos aut liber affectus ad errorem trahit aut uoluntas reuocat
 rationem secuta. passio autem grauissima culpae concupi-
 15   scentia, quam ratio emollit et comprimit. emollire enim po-
 test, eradicare non potest, quoniam animus qui est rationis 444 A

2 [Flavius Iosephus] de Maccab. II 392, 4 D. 3 de Macc. 393, 25
 7 Exod. 20, 13   15 de Macc. 394, 45 sqq.

INCIPIT (LIBER *add. E, L. V. A'*, LIBER EIUDEM D, EIUDEM
 P) DE IACOB ET UITA BEATA (BEAT., A *eras. P*; LIBER III.
add. V) *APVNDT* 2 bonus T boni A (*s. m2* † nis) bonis. P bon D
 bonis *cet.* omnibus sermo *A'm2 A'E* 3 prudentia. P (*e eras.*) 4 co-
 hercet A (*h s. u.*) *PVN* 5 alioquin A (*n ex m*) 7 admonendum A
 (*s. m2* † admonendo) P admonendo T (*u s. q*) 10 persuadeat A (*a s.*
u. m2) 12 fort. inclinamus 13 ad nos A (*ad del. m2*) P (*ad exp.*) *A*
 (*ad del. m3*) 14 sed ut A (*s. m2* secuta) autem libri praeter P.
in quo est ras. 5 litt.; autem del. T, qui s. u. ante passio *add. m2* sed
 est concupiscentia † V concupiscentiae A (*e, quam exp. m2, postea*
addita esse uidetur) 15 ratione emollit *Am2* et (*ne eras.*) *A'A'* ratio
 mollit *A'E* emollire et 16 eradicare T

capax suarum passionum non dominus, sed repressor. neque enim fieri potest ut facilis ad iracundiam non irascatur, sed ut ratione se temperet, indignationem cohibeat, a puniendo se reuocet, sicut et propheta nos docet dicens: irascimini et nolite peccare. concessit quod naturae est, negauit quod 5
 2 culpa est. omnis itaque . . . . . ex aliis, non ex se originem sumit ideoque secunda est. nam aut de naturalibus suscipitur aut de utilibus. itaque aut naturalia temperat aut utilitatis B
 adsertor est. denique non animi excidit concupiscentiam, sed facit ne concupiscentiae seruiamus. quis enim tantus ut 10
 corporalem motum possit auferre nisi solus ille qui potuit de infructuosa ficulnea dicere, hoc est malitia Iudaeorum: ecce anni tres sunt, ex quo ueni quaerens fructum in ficulnea hac et non inuenio: succide ergo illam. cui respondit seruus: remitte illam et hoc anno, usque 15
 dum fodiam circa illam et mittam cophinum stercoris. et si quidem fructum fecerit: sin autem, in futurum succide illam. merito ad dominum rettulit, quia excidendae C
 corporalis prolapsionis potestatem sibi ipse uindicare non poterat, sed domino reseruabat. 20

1 de Macc. 392, 14 4 Psalm. III 5 9 de Macc. 392, 16 13 Luc. 13, 7—9

1 capax V (deinde ras. 2 litt.; s. ñ è) capax ut A (ut s. u. m2) AA'' et A' m1 capax ñ A' m2E capax ñ è T (ñ è m2 ex ut) non addit P' om. cet. è dñs A' (è s. u. m2), fort. dominus <est> seqd A (s. m2 ð sit) sit T (e s. i) repressor est P' 3 ut s. u. V, om. D 5 naturae A (e add. m2) 6 est del. A m2, om. T lacunam indicaui; excidit fort. recta ratio. temperantia supplent A'E, ira s. u. T et m2 V, concupiscentia s. u. m2 A', culpa liber s. Marci (munc Laurentianus) 510; in P s. ex ras. 3 litt. 7 secunda A (s. u. m2 ð secunda) secunda AT aut A (t s. u.) 8 utilitatis A (s. m2 ð litas) 9 animi scripsi alii A (s. m2 ð ibi) P alibi ADT ibi VN' 11 corporales motus N' nisi A (si postea add.) 16 coffinũ**** A cofinum PV 17 fecit (corr. m2) AP futurum P (utu in ras.) 18 succide AP e (deinde spatium 5 fere litt.) xcides (s s. u. m2) T (s. m2 succides) succides cet. rettulit A retulit cet. 19 corporalis A (s. m2 temporalis) P et m2 T temporalis T m1 cet. prolapsionis A (s. m2 ð ne) 20 sed del. m2 A, s. u. T

3 Denique quem de hominibus meliorem et fortio-
rem quam sanctum Dauid, qui cupiditatem [sibi], qua con-
cupiuerat aquam de lacu Bethleem hostili interclusam exercitu,
sibi auferre non potuit, potuit mitigare? nam cum aliis utique
5 defuisse non inueniamus, id est tanto exercitus numero, cum 445 A
utique multo minus regi deesse potuerit ex ceteris fontibus
aqua, inrationabilem quandam concupiscentiam passus deside-
rauit eam, quae hostium erat circumfusione uallata, unde
sine maximo periculo non facile potuisset deferri. itaque ait:
10 quis mihi potum dabit de lacu, qui est in Bethleem
ad portam? et cum essent reperti tres uiri, qui hostium
castra praeciderent et deferrent aquam, quam summo desiderio
desiderasset, cognoscens quod periculo alieno aqua sibi eadem B
constitisset profudit illam domino, ne sanguinem illorum qui
15 eam detulerant bibere uideretur. quae res indicio est quod
concupiscentia quidem rationem praeueniat, sed ratio cupiditati
resistat. humanum itaque passus est Dauid, ut inrationabiliter
concupisceret, sed illud laudabile, quod inrationabilem concu-
piscientiam rationabiliter parato fraudauit remedio. dum laudo
20 uiros, qui erubuerunt desiderium sui regis et maluerunt finem C
eius uerecundiae uel periculo propriae salutis adferre, plus

2 de Macc. 394, 52 sqq. 10 Reg. II 23, 15 11 Reg. II 23. 16 sq.

1 hominibus A (s. m2 & omnibus) omnibus (s. hominibus) T ad-
sumemus Costerius adsumimus libri 2 sibi deleuit Erasmus con-
cupiuerat APAT concupierat cet. 3 interclusam P 4 auferre
(r pr. s. u.) P alt. potuit om. A (add. m2) P, in mg. E mitigare
A (s. m2 & migrare) utique aquam M' (aquam s. u. m2) 5 id est
(s. m2 & idem) A 6 fortibus A (corr. m2) 8 quae (s. m2 & quam) A
9 potuisset (t alt. s. u.) AT et (m2) M' deferre A (corr. m2) 10 da-
bit potum M'E potum de lacu dabit M 11 bethlem A (corr. m2) M
12 qui A (s. m2 & quam), s. u. V 13 aqua (a alt. ex à) AM' aqua M
eadem A m1 eandem A m2 M alienam T (exp. m2 et eadem ante sibi ins.)
14 profundit P 15 bibere (b pr. ex u) A 17 itaque quod M'E; in
M' ante passus ras. 2 litt. 19 patrato A (corr. m1) dum om. T
laudo M'ET, post uiros s. u. m2 M', om. cet. 21 sed (s. u. m2)
plus T

laudo eum qui erubuit in suo desiderio alienum periculum
 et aquam dubiae sortis pretio quaesitam sanguini comparauit.
 simul quasi repressa uictor cupiditate profudit aquam domino,
 ut ostenderet quod concupiscentiam suam uerbi consolatione
 4 restingueret. potest igitur mens sobria impressiones refrenare 5
 ac reprimere quamuis grauium passionum et feruorem omnem
 cupiditatis flagrantissimae refrigerare, deriuare alio motus et D
 rectae rationis tractatione despuere passiones. etenim cum
 deus hominem constitueret et in eo mores sensusque plantaret,
 tunc motibus eius regale inposuit mentis imperium, ut omnes 10
 sensus motusque hominis eius uigore ac potestate regerentur.
 adiunxit ad gratiam creaturae, ut mentem ipsam diuinis
 informaret praeceptis et sapientiae instrueret disciplinis, quibus
 et cauenda nosceret et eligenda cognosceret. mens igitur
 recta ratione tenens disciplinam sapientiae, ut diuina et 15 E
 humana cognoscat, eruditur in lege, per quam discit quas
 sibi subicere debeat passiones.

2, 5 Passionum autem uelut duces sunt naturales delectatio et F
 dolor, quas secuntur ceterae. illae enim conplectuntur uniuersas,
 quarum utraque non solum corporis, sed etiam secundum 20
 animam passiones sunt. et quia diximus subesse his alias
 passiones, ante delectationem concupiscentia, post delecta-
 tionem gratulatio est; ante dolorem autem est timor, post

1 de Macc. 395, 11   5 de Macc. 395, 20   8 de Macc. 394, 35
 14 de Macc. 392, 41 sqq.   18 de Macc. 393, 8 sqq.

1 desiderio *A* 2 sanguinē *A* *m2* sanguinis *N'* 3 profudit *A* (*n exp.*
m2) *P* 4 suam *s. u. m2* *A*, *s. u. m1* *T* 5 restingueret *N'* restrin-
 geret *cet.* (*cf. de Mac. 395, 20 σβίσαυ*) 7 deriuare *A* (*di ex de*) *T*
 alios *A* (*s. u. m2*) *X* 9 plantaret . . omnes *A* *m1* *in ras.* 10 moti-
 tibus *P* inposuit regale *X''P'* 12 adiunxit *A* adiunxit *cet.* ipsam
A (*s. m2* *et ipsa*) 13 informaret *A* (*t. s. u.*) reformaret *N'* 14 prae-
 nosceret *V* (*prae s. u. m2*) legenda *X'* (*m2* eligenda) *X''E* 16 le-
 gem *A* (*m del. m2*) 17 subicere *P* (*re m2 in ras.*) subici *V* (*in*
mg. m2 *at* subicere) 18 naturalis *A* (*s. m2* *et les*) *T* (*corr. -es*) *N*
 19 qua (*corr. m2*) *AP* conplectantur *A* (*v s. a m2, n alt. exp. m.*
ant.) 20 utraque *A* (*et e s. a m2*) utreque *V* *et* (*a s. et pr.*) *T* 21 ani-
 mum *AP* subee *P* (*e alt. in ras.*)

dolorem tristitia, commotio autem animi communis passio et delectationis et doloris est. transcurram alias, id est superbiam auaritiam ambitionem contentionem inuidiam, quae sunt ^{446 A} secundum animam passiones, transcurram etiam inexplibilem ⁵ uorandi libidinem effusionemque luxuriae atque lasciuiae, quae uitia nexa sunt corpori et secundum illud operantur. meritoque temperantia quam maxime passionum istarum restinguit ardorem, quae primum sobrietate atque moderamine animum temperat, mentem informat, deinde etiam deliciarum abstinentia restringit ¹⁰ habenas corporalis ferocitatis. ideo lex recidit ciborum licentiam, epularum copias, non solum ut resecaret luxuriam, uerum ^B etiam ut inhibentis contemplatione praecepti uiam tractationi rationis aperiret, quae iritamenta gulae ceterasque recideret cupiditates, corporeas passiones motusque cohiberet. tempe- ¹⁵ rantia est igitur correctionis praeuia, disciplinae magistra.

⁶ Ab hac profectus Iacob sanctus primatus a fratre quos non habebat accepit eiusque praelatus adsensu docuit in reliquum intemperantes proprio sibi uiles esse iudicio. ab hac profectus ^C Ioseph et calorem iuuentutis edomuit et temptatum adulterinis ²⁰ animum inlecebris rectae rationis inductione firmanit. denique quamuis fortis esset et ualidus, tamen tractatu rationis fulcire se maluit dicens uxori domini sui: si dominus meus

1 de Macc. 393, 18 6 de Macc. 393, 29 10 Leuit. 11, 4 sqq
de Macc. 393, 35 16 Gen. 25, 31 sqq. 18 de Macc. 393, 43 22 Gen
39, 8 sq.

2 delectatione *A* (corr. *m1*) et postea ins. *m1 P* 6 operantur *A* (*s. m2* † ratur) *T* (*n s. u.*) 7 quam *A* (*s. m2* † que) quae *V* istarum passionum *Ų* 9 abstinentiā *A* (corr. -tia) *VŲ* restringit *P* (*r alt. s. u., sed exp.*) 10 corporales *P* (-is corr.) ferocitates *P* (*es ex is, deinde is corr.*) 12 praeceptiuam *A* (*s. m2* † uiam) *P* (corr. *m1*) 14 corporeas *Ų* *m2 Ų* *E* corporales *P* (*le s. u. m2, sed rursus eras.*) corpore *A m1* corpore *A m2 Ų* *m2 VŲ* et (corporis corr.) *T* passionis (*is ex es*) *A m2 Ų m2 et* (-es corr.) *T* 16 primatus *A* (*s. m2* † priuatur) quos *A* (*s. m2* † quod) quod *T* (*s. os*) 18 iudicio *VP* *T* iudicio *cet.* 19 iuuentatis *Ų* (*ta ex tu*) temptatum *A* (*s. m2* † temperatum) 21 tractatur actionis *A* (*s. m2* † tractatu rationis) tractator actionis *P* tractato (*v s. o*) rationis *V*

nescit propter me aliquid in domo sua et omnia
 quaecumque habet dedit in manus meas, neque
 subtractum est a me quicquam praeter te, quia
 uxor illius es, et quomodo faciam uerbum hoc
 malum et peccabo coram deo? haec est igitur rectae
 rationis tractatio, quam Graeci λογισμόν nuncupant, qua mens
 sapientiae intenta solidatur. pulchra est enim ratio, quod
 nec beneficiis domini esse deberet ingratus nec occultum
 posset esse peccatum, quod deo teste committeret, quem
 latere non posset.

- 7 Bona igitur ratio, quae et hostilem plerumque affectum
 exuit et dolorem iniuriae sequestrat. denique et in acie
 plerumque uictorem mitigat et ferituri mucronem retardat et
 rogantem morti eripit, eo quod subiectis parcere iusta ratio
 persuadeat. nam de excludendo uel mitigando iniuriae dolore
 quis melior magister quam patriarcha Iacob, qui proprios
 coarguens filios Symeon et Leui ait: odiosum me fecistis,
 ita ut saeuus uidear. et utique ulti fuerant sororis
 iniuriam, quae contra instituta patria uiolato fuerat pudore
 temerata. nec potuit Iacob, praeceptor disciplinae, custos
 pudoris, stuprum probare commissum, sed maluit insolentes
 ratione cohiberi sciens quod indignationem ratio temperare
 posset. temperantia est igitur, quae resecat cupiditates. hanc

11 de Macc. 394, 17 14 Uerg. Aen. VI 853 16 Gen. 34, 30
 de Macc. 394, 30 18 Gen. 34, 1 sqq.

1 propter *A m1P* (corr. praeter, sed *eras.*) *VWU'E* praeter *A m2U'T*
 3 subtractum *A* (*s alt. ins. m. ant.*; *s. m2* λ subtractum) *T* quia *A*
 (*s. m2* λ que) quae *T* que (ex quia) *U'* 4 et *eras.* *U'*, del. *T. om. D*
 6 logismon libri (longismon *V*) 7 pulchra δ *T* pulchre *APU'* et (corr.
 pulchra) *V* pulchre *U' m1* pulchra *U' m2 U' ED* 13 mucronem *A*
 mucronem *U'* (*c ex g m2*) 14 quod *P* (*od m2*) quod *DT* que *cel.*
 17 quoarguens *A* (corr. *m. ant.*) coarguens *U'* (*co s. u.*) 18 seruus *A*
 (*s. m2* λ seuus) uidetur *A* (*s. m2* uidear) *P* 21 probaret *A* (*s. m2*
 λ re) *U'* (*t eras.*, *s. m3* prohibere) quin probaret *P* probare (corr. quin
 improbare) *T* omissum *AP* cum ipsum *V* (*s. m2* α λ commissum)
 22 rationem *P* (*m exp. m2*) ratione *U'* (*s ut uidetur eras.*) cohibere
U' (*re m2 ex ri*) *T* (*ri m2 corr.*)

primis hominibus tenendam mandauit deus dicens: de fructu autem ligni, quod est in medio paradisi, non edetis neque tangetis illud, ne moriamini. et quia non est retenta, ideo transgressores uirtutis egregiae paradisi exules facti sunt et immortalitatis exortes. hanc lex docet et uniuersorum infundit affectibus.

3, 9 Doceri autem eam et sapientiam et disciplinam scriptura^{447A} testatur, de temperantia in lege, de ceteris in Iob libro, in quo scriptum est: nonne dominus est qui docet intellectum et disciplinam? et in euangelio dominus ipse ait: discite a me quia mitis sum et humilis corde. et alibi ad discipulos ait: ite, docete gentes baptizantes eas in nomine patris et filii et spiritus sancti. unde autem discipuli dicti aut quid aliud a Christo nisi uirtutum operari praecepta discebant? denique Dauid ait: uenite, filii, audite me, timorem domini docebo uos. utique timor dei de numero uirtutum est, quia initium sapientiae timor dei, per quem adsciscitur pia forma doctrinae, de qua Paulus ait: gratias autem deo, quod fuistis serui peccati, sed oboedistis ex corde in eam formam doctrinae, in qua traditi estis, liberati

1 Gen. 3, 3 8 Exod. 20, 13 sqq. 9 Iob. 32, 1 11 Matth. 11, 29 12 Matth. 28, 19 16 Psalm. XXXIII 12 17 Psalm. CX 10, cf. Prouerb. 1, 7; 9, 10 Sir. 1, 16 19 Rom. 6, 17 sq.

1 tenendum *A* († a s. u. m?) 2 est *om. E* medio *om. VN* paradisi *P* paradiso (i s. o m2) *A* paradyso *N'* (o ex i *U'*) paradiso *VAT* 3 illud *om. P* 4 paradysi *PN'T* 5 immortalitates *A* (*corr. m2*) *P* (is ex es, sed i eras.) hanc *A* (s. m2 † hec) 6 affectibus *A* (s. m2 † tus) 7 doceri *A* († e s. i m2) *P* (-re m2) *N'* docere *VU* et (*dñm add. s. u.*) *T* eam eras. *U'*, *om. U'E* 8 libro iob *N'* in quo *del. m2 A, s. u. T* 9 dñs est *exp. et s. scr. dñs m2 A, dñs* (s. dñs ē) *T* 10 ipse *del. m2 A, s. u. T* 12 omnes gentes *U'EP'T* 13 eas *A* (s m2 † eos) eos *VN* 17 dñi *VD* de *del. m2 A, s. u. T*, de numero *om. E* quia *Gelenius* uia *V* (s. m2 ad una) *U* (una s. u. m3) *cet.* initium enim *T* et (enim s. u. m2) *V* 18 dñi *N'D* (*xopíou LXX*) 19 gratias *A* (s *exp. m2*) gratia *U* gratias (s s. u.) *T* 20 oboedistis *P* (s *pr. s. u. m2*) 21 quam *U* et (m eras.) *U'* liberi *N'*

autem a peccato serui facti estis iustitiae. doctrina igitur facit, ut possimus peruenire ad iustitiam. potest ergo adquiri iustitia discendo. intendamus igitur studio in formam euangelicae doctrinae. minimum studii plerumque pro maximo habetur. in studio enim sunt omnia, per quod adhibetur oboedientia, quae in utramlibet partem propenderit aut culpam adiungit aut gratiam. haec nos in primo Adam traxit ad mortem, haec in Adam secundo ad uitam uocauit.

- 10 Non est quod cuiquam nostram adscribamus aerumnam nisi nostrae uoluntati. nemo tenetur ad culpam, nisi uoluntate propria deflexerit. non habent crimen quae inferuntur reluctantibus, uoluntaria tantum commissa sequitur delictorum inuidia, quod in alios deriuemus. uoluntarium sibi militem eligit Christus, uoluntarium seruum sibi diabolus auctionatur. neminem iugo seruitutis adstrictum possidet, nisi se ei prius peccatorum aere uendiderit. quid carnem quasi infirmam accusamus? membra nostra arma sunt iniustitiae et arma iustitiae. uidisti pauperem iniuriam accipientem, protexisti eum: membra tua arma pietatis sunt, quibus pauperem ab iniuria uindicasti. uidisti egenum, donasti eum muneribus: dextera tua mortem a tuo pectore reppulisti. uidisti eum qui ducitur ad mortem, eripuisti eum, quia scriptum est: eripe eum qui ducitur ad mortem: membra tua sunt arma iustitiae, si iniuste

8 I Cor. 15, 45 et 47 17 Rom. 6. 13 et 19 22 Prouerb. 24, 11

2 ergo (s. m2 ꝛ igitur) A igitur $\mathfrak{A}''ET$ 3 discendo s. u. m2 P 5 habentur P 6 utrumquelibet m1 $\overline{AP}$ utramquelibet A m2 P m2 V et (que del. m3) $\mathfrak{A}$ (que eras.) $\mathfrak{A}'$ 9 $\overline{nrn}$ AP 11 inferuntur Erasmus inse-runtur libri 13 quod A (s. m2 ꝛ quo) quo $\mathfrak{A}$ ñ ē (ñ ē s. u. m2) quod (d s. u. m2) V eligit A m2 P' T elegit A m1 P $\mathfrak{A}$ legit VN' 15 se ei A (se exp. et s. ei scr. ꝛ se m2) ei se T ei post aere transponunt $\mathfrak{A}''E$ peccatorum uere P peccator. uere A m1 (peccatori aere m. ant., s. ꝛ peccator uere m2) 17 iniusticie s. u. m3 $\mathfrak{A}$ iniquitatis $\mathfrak{A}'$ (s. u. m2) $\mathfrak{A}''E$ et in mg. (ante sunt) T peccati V (in mg. m2) om. AP et arma s. u. m2 A 20 dextera tua D dexteræ tuæ cet., fort. excidit ui uel simile quid 21 repulisti A uidisti (s. m2 ꝛ uidens) A uidens V $\mathfrak{A}$ T uidisti (ti s. u. m2) $\mathfrak{A}'$ 22 quia P (i s. u.) 23 arma sunt $\mathfrak{A}''$

hominem perire non passus es. uidisti mulierem, castigasti corpus tuum, mortificasti libidines, procaces meretricis oculos auersatus deseruisti: membra tua arma sunt [et arma] castimoniae. contra autem si oculus tuus uidit mulierem ad concupiscendum eam, aperuisti uulnus, impressisti telum corpori tuo: membra tua arma peccati sunt. uidisti possessionem pupillorum et paternis eos expulisti sedibus, transtulisti terminos quos posuerunt patres tui: membra tua arma iniquitatis sunt. affectus igitur, non caro auctor est culpaе, caro autem uoluntatis ministra. non ergo uendat nos uoluntas nostra. clamat apostolus: nescitis quoniam cui exhibetis uos seruos ad oboediendum, serui estis eius cui oboeditis, siue peccati in mortem siue oboeditionis ad iustitiam? ergo si aut peccato seruimus aut iustitiae, consideremus in qua parte seruitus tolerabilior, fructus uberior. sed qui potest esse fructus in morte? peccati enim stipendium mors et ideo nullus in eo fructus est, sed pudoris dispendium, cum ea quae gessimus erubescimus. seruire autem iustitiae libertas est; qui enim uocatus est in domino seruus libertus est domini: similiter qui liber uocatus est seruus est Christi. utraque condicio optima, esse sub Christo, sub quo et pretiosa seruitus et gloriosa libertas: pretiosa seruitus quasi tanti sanguinis pretio comparata, gloriosa autem libertas, quam nulla seruitus culpaе, nulla peccatorum uincula constringunt, nulla flagitiorum onera, nulla criminum commercia degeneris nexui seruitutis addicunt

4 Matth. 5, 28 11 Rom. 6, 16 16 Rom. 6, 23 19 I Cor. 7, 22

2 libidines (s. m2 & nem) A libidinē T 3 aduersatus A et (d exp. m2) P auersatus (a pr. ex ad m2) V' et arma del. m3 V 4 uidet A m2 V T concupiscendam V (am ex um) 5 impresisti A et (corr. m2) P 7 expulisti V' (l s. u. m2) 11 exhibetis V (h s. u.) A (s. m2 & buistis) exhibuistis N' T 12 oboeditis PP' oboeditis cet. 14 ergo sicut (s. m2 & aut) A 19 dno* A (8 eras. ut uidetur) 20 dno V' (corr. m2) 21 optima A ee T (ex est) et (e pr. eras.) P V' est V D 22 libertas est V (est s. u. m2) 24 quam nullus A (s. m2 & la) P (nullius m2) quam nulla T (s. & nullius) uincla P V T 26 addicunt P m2 V V' m2 addicant T (u s. a) P V' m1 cet.

12 Disce humilitatem, homo, apostolici uim cognosce magisterii. si seruum te dicas, libertus es: si liberum te iactes, seruus es. nam et ille qui quasi seruus redemptus est libertatem habet et iste qui quasi liber uocatus est bonum est illi ut seruum Christi se esse cognoscat, sub quo seruitus tuta est et libertas segura. quis quasi idiotam Paulum in ipso iure adserit? sciuit discernere inter libertum et liberum et ideo non perfunctorie, sed proprie dixit: qui enim uocatus est in domino seruus, libertus est domini; similiter qui liber uocatus est seruus est Christi. reuera enim omnes Christi liberti sumus, nemo liber; omnes enim in seruitute generati. quid seruili condicioni adrogantiam libertatis adsumis? quid titulos nobilitatis usurpas, seruilis hereditas? nescis quod te Adae atque Euae culpa mancipauerit seruituti? nescis quod redemerit te Christus, non emerit? non auro et argento redempti estis de uana uestra conuersatione paternae traditionis, sed pretioso sanguine agni clamat apostolus Petrus. ergo redemptus a domino es et seruus es qui creatus es, seruus es qui redemptus es et quasi domino seruitutem debes et quasi redemptori. nec inferiorem putes libertinitatem sub Christo quam libertatem esse. ad dignitatem aequalis, ad tuitionem praestantior est, ad gratiam par, aduersus lapsum cautior, aduersus superbiam tectior. ita libertatem accepisti, ut meminisse manumissoris tui debeas, ut patrono tuo noueris legitimum obsequium defe-

15 I Petr. 1, 18 sq.

1 homo *P m1* o homo *P m2 A* (o *in ras. m2*) *cet.* 2 si *A m2 s. u. A* (si seruum *ex seruum*) *VT, om. cet.* dicis *m2 P A'* et *m1 A'' E* liberum (1 *ex b*) *P* 6 quis *A* (*s. m2* $\dagger$ qui) idiotum *A* (*s. m2* $\dagger$ *tā*) *P* (*corr. m2*) 7 sciuit enim *A'* (enim *s. u. m2*) *A'' E* 9 in *om. P* 13 assu-mis *P* hereditas ($\dagger$ *tis s. s m2*) *A* hereditas (*as ex atis*) *T* 15 redemerit *A* (*e alt. ex i m2*) non emerit *del. m2 A, in mg. T* 16 et *A* (*s. m2* $\dagger$ *n*) *P* non *cet.* conditione (*om. paternae traditionis*) *N'* 18 a dno redemptus *A m2 T* 19 et *pr. A* (*del. m2*) *P, om. cet.* 20 redemptori *P* 21 libertatinitatem *V* (*ta pr. exp.*) libertinitatem *T* (*a s. n, sed eras.*) liber-tatem *P* (*a. eras.*) 25 tuo *del. m2 A, s. u. T*

rendum, ne ab ingrato reuocetur libertas. quid te beatius,
qui sub domino regnas et sub patrono militas?

4, 13 Quid autem est quod tibi non contulit dominus? legem 449 A
dedit, adiunxit gratiam. lex enim peccatum denuntiauit, sed
5 in condicione lubrica penitus cohibere non potuit. cognoui B
enim peccatum quod nesciebam, cognoui concupiscentiam esse
peccatum, et hac occasione cognitionis peccati aera cumulata
sunt, quia peccatum, quod ante per ignorantiam meam mortuum
uidebatur, in me reuixit: ego autem mortuus sum sub peccati
10 uulnere, quia cognitio culpae, quae mihi profutura uidebatur,
haec nocuit, ut scirem quod uitare non poteram. peccatum
enim prodidit et per bonum denuntiationis suae peccati ipsius
aceruauit inuidiam. itaque supra modum factum est peccatum C
mihi, quia cumulatum est denuntiatione mandati; crescit enim
15 culpa, cum proditur nec cauetur. quomodo ergo bonum
mandatum, quod mihi mors est? aut quomodo non est mihi
mors, quod per bonum significationis suae demonstrandum
peccatum operatum est in me mortem? nam certum est quod
mors mihi accessit, dum quod facio agnosco peccatum, sicut
20 ipse dominus ait: si non uenissem et locutus fuisset
14 his, peccatum non haberent. quid miraris igitur si lex D
quibusdam morti sit, cum morti sit et domini salutaris aduentus,
per quem redempti sumus? infidelis enim mortem sibi quaerit

6 Rom. 7, 7 20 Ioh. 15. 22

2 qui. A (a eras.) militas P (as m2 ex es) 4 dedita iunxit A m1
dedit iunxit (s. peccatum dedit ad) A m2 dedit adiunxit (adiunxit V)
PVN. post dedit add. liber s. Marci 510 peccatum (s. m2 praeceptum)
dedit, T peccatum deleuit. in D uerba peccatum dedit adiunxit gratiam
scripta sunt in ras. uerborum adiunxit gratiam. lex enim et in mg. add.
lex enim enim om. N' 6 esse... quia peccatum om. VN, in mg. T
7 aera A (a pr. et alt. partim eras.) aera P comulata A 8 quod
s. u. m2 AP et quod T (et del.) meam] in me (om. postea in me) U'E
9 sub del. m2 A, s. u. T, om. VN 13 acerbauit P (v s. b m2) U (v s.
b m3) T (v s. b m1) cet. 14 comulatum A 17 demonstrandum A
(s. m2 i do) P (o m2 s. u) demonstrando cet. 18 nam... certum A
(cer eras.) 21 his (h eras.) A 22 quibusdam morti (s. m2 i tis) A
saluatoris A (s. m2 i salutaris) T 23 infidelis A m2

ex gratia, manet autem mandati gratia. etenim sicut cognitio uenenatorum poculorum consummatur ad disciplinam medicinae, sic diuinum mandatum ad uitam aeternam. sicut autem ei qui male utitur noxiis potionibus cognitio earum in malum uertitur et periculum et quo magis uenena cognouerit hoc se intellegit amplius periclitari, sic forma mandati his qui male legem interpretantur uel demonstrata atque interdicta peccata uitare non possunt mortis auctor est. sicut ergo bonum antidotum, etiamsi imprudenti aut intemperanti non bonum, sic bonum mandatum, etiamsi intemperanti non bonum est. ergo bonum mandatum, quod alicui mors est. responsum igitur habe primae propositioni, quia potest esse bonum mandatum, quod mihi mors est: bonum per naturam salutaris praecepti, mors per intemperantiam carnis.

15 Et quia didicimus esse bonum mandatum quod mihi mors est, nunc discutiamus quomodo non sit mihi mors quod per bonum licet mihi operatum est mortem. sic enim proposuit apostolus: quod ergo bonum est mihi mors est? absit; sed peccatum, ut pareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. itaque spectemus singula. mandatum utique legis est, lex autem spiritalis est, cuius gratiam uideo, pulchritudinem laudo, formam praedico, praeceptum admiror: sed quia carnalis sum ego et uenundatus sum sub peccato, trahor inuitus ad culpam. etenim quasi seruo culpa dominatur. itaque odi crimen et facio. mens odit, caro concupiscit: ego

18 Rom. 7, 13   21 Rom. 7, 14   23 Rom. 7, 14—23

2 consummatus *P* consumatur *V*   6 intellegit *A* (et *ex it m2*) *T*
 8 auctor est *VP'U''E* et *m2 U'* auctores *U' m1 cet.*   ergo *P* (*r m2 s. u.*)
 9 etiamsi *A* (etiam *del. m2*) etiam (*om. si*) *P* etiamsi *om. T*
 bonum *ē A* (*ē add. m2*)   10 etiamsi *P* (*si eras.*) etiam *P'T*   12 propositionis *A* (*s alt. exp.*) *P'U''E* et (*s alt. m2*) *U'*   15 didicimus (*s. m2* *† diximus*) *A* dicimus *PT*   16 est non *A* (*s. m2* *† nunc*) *P* (*corr. m2*)
 mihi *del. m2 A, om. T*   17 licet mihi tamen *VN* (bonum licet *U'* *m. ant.*, licet *ante per transponunt U''E*) mihi licet tamen *T*   19 appareat *P* et *ap s. u. U m3 T*   23 et *del. A m2, om. NT*   sum *PD, del. m2 A, om. cet.*   25 odio *P* et (*o alt. exp.*) *P'*

tamen in utraque, qui legi mente consentio et carne quod nolo hoc ago. bonum ergo mandatum, cui consentio, et mens bona, quae quod bonum est eligit. bona ad iudicandum, sed infirma plerumque ad resistendum, quia repugnat ei corporis

16 ^s adpetentia et captiuam eam trahit ad erroris inlecebras. in quo periculo unum est remedium, ut quem lex liberare non B potuit liberet dei gratia. sic enim scriptum est: infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.

10 itaque fit ut, licet peccatum quod latebat id est concupiscentia mea, quam non putabam esse peccatum, mortem mihi operata sit, dum proditur, et supra modum factum sit ipsum peccatum — erat enim peccatum, etsi nesciebatur, sed cognitione coaceruatum est et quasi incrementum erroris adsumpsit

15 atque in naturam delicti cessit forma mandati. —, mihi tamen C mors non sit, cui promptum est ad Christum confugere, per quem soluimur omni mortis periculo. absoluta igitur etiam secunda est propositio, quia mandatum mihi legis mors non est, etsi mortem operetur. quod enim conturbamur fragilitatis

20 est, quod euadimus Christi.

5, 17 Ergo ut ad exordia sermonis huius reuertamur, mens bona D est, quae habet tractationem rationis et intendit sapientiae disciplinis, sed grauis lucta est ei cum mortis corpore et plerumque rationem mentis uincit carnis inlecebra. ideo do-

7 Rom. 7, 24 sq.

3 eligit *A* (s. *m2* † legit) *PD* et *m2* *Ų'* legit *V* et (corr. eligit) *T* elegit *Ų'* *m1* cet. bona|** (na eras.) *A* 4 corporis *A* *m1* *VŲ* et (s. ras-6 litt.) *P* corpus *N'P'* corporis uoluptas *A* *m2* et (uoluptas del.) *T* 5 adpetentia *VN'* adpenitentia *AŲP'* et (his del. et s. scr. appetentia) *T* adpaeentia *P* (a et ni et uirgula eras.) 7 gra^{ua} in spatio angusto ins. *A* 8 liberabit (b alt. ex u) *AŲ'D* 12 facta *P'* ipsum *A* (s. *m2* † ipse) et s. u. *T* 14 coacerbatum *AV* et (v s. b) *m2* *PŲ'D* *m3* *Ų* *m1* *T* 17 ab omni *T* 19 conturba^mmur *A* conturbatur *Ų* et (corr. *m2*) *Ų'* 20 xpi gratia est *A* (gratia est add. *m2*) gratia xpi est *T* 21 exordia *A* 23 lucta *A* (s. *m2* † relucta) relucta *T* 24 ideo *A* *m1* *P* et ideo *A* *m2* cet.

minus primo legem dedit, cui mens hominis sese ad optem-
perandum dedit et ei seruire coepit, ut esset subdita; sed E
caro subiecta non erat, quia sapientia carnis non est legi
subdita et praeceptis eius repugnabat. non enim poterat uirtuti
oboedire cupiditatibus dedita et lenociniis carnalibus implicata. 5
ideo laborandum est, ut teneamus dei gratiam. mens itaque
bona, si rationi intendat, sed parum perfecta, nisi habeat
gubernaculum Christi. uenit enim dominus Iesus, qui nostras
passiones cruci suae adfigeret, peccata donaret. in cuius morte
iustificati sumus, ut totus mundus eius mundaretur sanguine. 10 F
18 denique in morte ipsius baptizati sumus. si igitur in illius
morte dimittuntur nobis peccata, etiam peccatorum nobis
passiones in illius morte moriantur, illius crucis clauis teneantur
adfixae. si in illius morte mortui sumus, quid iterum tamquam
uiuentes ad ea quae sunt mundana reuocamur? quid nobis cum 15
elementis mundi, quid cum cupiditatibus, quid cum luxuria atque
lasciua, quibus in Christo mortui sumus? quodsi sumus in
Christo mortui, in Christo resurreximus; cum Christo igitur
uersemur, cum Christo superiora quae sunt, non quae corrup- 451 A
tabilia et terrena quaeramus. Christus surgens a mortuis ueterem 20
hominem adfixum cruci reliquit, nouum resuscitauit. Christus
ideo mortuus est, ut et nos peccato moreremur, deo re-ur-
geremus. mortua est caro nostra, quid iterum peccato reuiuiscit.
quid iterum peccato oboedit? quid iterum peccatum regnat
in mortuis, cum mors finis peccati sit? mortui sumus carne. 25

3 I Cor. 1, 26 22 Rom. 6, 2

1 adoptemperandum P (do in ras.) 2 cepit AV esset (t s. u. m2) sub-
dita A (∕. m2) subdita esset T 5 implicata (implicata m2) A 8 guber-
nacula X'' 9 crucis A (s exp.) P (s eras.) 13 in illius crucis A (in
del. m2) P affixae teneantur X''E 17 alt. in xpo eras. A 18 mortui
post in Christo transponit m2 A in xpo ante resurr. om. PD in (s.
m2 cū) T, in quo deinde m2 del. cum xpo 20 resurgens NT (re s. u.
m2) D 21 crucis A, om. VN, cruci s. u. T 22 ut (t s. u.) A
23 est in ras. m2 X' (ex sunt ut uidetur) est autem A (autem s. u.
m2) T reuiuiscit AV et m1 X reuiuiscit X m3 cet. 24 peccato
(v̄ s. o m2) regnat A 25 carni P

renouati sumus spiritu. in spiritu ambulemus, quia spiritum
Christi accepimus. si autem Christus in nobis, ergo sit nobis B
caro mortua propter peccatum, spiritus uero uiuat propter
19 iustificationem. sic quod erat impossibile legi solutum est, si
5 in spiritu ambulemus: sic passiones sepelimus, si crucem
huius corporis non resoluamus, si chirographum peccati, quod
deletum est in cruce Christi, non rescribamus, si ueteris
hominis amictum quem exuimus non induamus. scriptum est
enim in Canticis: exui tunicam meam, quomodo induam
10 eam? laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? C
mortificata igitur nobis sunt corporis membra, cur eius pullulant
uitia? ideo lex non praeualuit, quia carnem non mortificauit,
ideo quasi umbra praeteriit, quia non colorauit, ideo etiam
obumbravit nos a sole iustitiae, quia coaceruauit crimina: ergo
15 et obfuit.

6,20 Quid igitur opus fuit ut lex promulgaretur, si profutura D
non erat? habebamus iam legem naturae, erat unusquisque
sibi lex, qui opus legis scriptum habebat in corde suo. illam
non tenuimus: cur addebatur et altera, in cuius operibus caro
20 non posset iustificari? accessit uinculum, non solutio; addita E
est peccatorum agnitio, non remissio. peccauimus omnes, qui
poteramus excusationem praetendere per ignorantiam: os obstruc-
21 tum est omnibus. profuit tamen mihi. coepi confiteri quod
negabam, coepi delictum meum cognoscere et iniustitiam
25 meam non operire, coepi pronuntiare aduersus me iniustitiam
meam domino et tu remisisti impietates cordis mei. sed et

1 Gal. 5, 16 et 25 2 Rom. 8, 10 6 Coloss. 2, 14 7 Coloss.
3, 9 9 Cant. 5, 3 13 Hebr. 10, 1

2 $\overline{xps}$ A (s. m2 $\bar{\lambda}$ sps) P $\overline{sps}$ VN $\overline{sps}$ $\overline{xpi}$ T ($\overline{xpi}$ s. u.) 4 si A (s.
m2 $\bar{\lambda}$ sic) PT legis AP $\bar{\lambda}$ et V (s exp.) $\bar{\lambda}'$ (s eras.) si $\bar{\lambda}'$ (s. u.
m. ant.) $\bar{\lambda}'E$, om. cet. 6 chirografum V $\bar{\lambda}$ cyrographum P $\overline{DE}$ cyro-
grafum A cyrografum cet. 10 meos A (o ex a) 11 quur A (corr.
cuur) P 13 quia T om. cet. ideoque A (que s. u. m2) T etiam
del. m2 A, om. T 17 habebamus A (ba exp. m2) habemus (corr.
m2) PT erat enim A (enim s. u. m2) T 19 quur A (cur m2) P
23 cepi A 24 cepi A cepi V $\bar{\lambda}'$ 25 cepi A cepi V aduersum VDT

illud mihi prodest quod non iustificamur ex operibus legis. non habeo igitur unde gloriari in operibus meis possim, non habeo unde me iactem et ideo gloriabor in Christo. non gloriabor quia iustus sum, sed gloriabor quia redemptus sum. gloriabor non quia uacuis peccatis sum, sed quia mihi remissa peccata sunt. non gloriabor quia profui neque quia profuit mihi quisquam, sed quia pro me aduocatus apud patrem Christus est, quia pro me Christi sanguis effusus est. facta est mihi culpa mea merces redemptionis, per quam mihi Christus aduenit. propter me Christus mortem gustauit. fructuosior culpa quam innocentia. innocentia arrogantem me fecerat, culpa subiectum reddidit. habes igitur quibus latio tibi profuit legis. sed dicis quia per legem superabundauit peccatum. sed ubi superabundauit peccatum, superabundauit et gratia. mortuus es peccato, homo; ergo lex iam non obest. resurgis per gratiam; ergo lex profuit, quia adquisiuit gratiam. accepisti etiam pignus Christi caritatis, quoniam qui pro te mortuus est aduocatus est tibi et sanguinis sui mercedem reseruat et qui peccatorem reconciliauit patri multo magis commendat innocentem et tuetur subditum, quia adsciuit innoxium.

23 Tanti igitur beneficii debitor non rependis obsequium? heredem te fecit, coheredem te fecit, heredem dei, coheredem Christi: spiritum tibi adoptionis infudit. numera haec et adiunge non tam ad debiti nexum quam ad muneris accepti conserua-

1 Rom. 3, 20 Gal. 2, 16 3 Philipp. 3, 3 13 Rom. 5, 20
22 Rom. 8, 17

2 possi *ex* possi *A* 3 gloriabor *P* (1 *ex r*) 4 redemptus *A* 5 peccati *VN* remissa sunt peccata *N'* peccata sunt remissa *T* 12 profuit tibi *N'* 13 supra abundauit *alt. A* (*corr. m2*) *P* 14 est *A m2 T*, es *ex ē m1 P* o homo *PV* et (o s. u.) *T* 15 lex iam *A* (b a *m2*) iam lex *T* 16 quia *A* (s. *m2* *†* qui) adquisiui *A* (*corr. m2*) *P* 18 mercedem *A* (*corr. m. ant., deinde m2 s. † cedem*) *N'* reseruat *A* (s. *m2* *†* seruauit) seruauit *T* quia *P* 19 qui *A* (s. *m2* *†* quia) *PT* 20 adsciuit *A* (s. *m2* *†* sciuit) *PT* sciuit *VV* scit *V'* (*m2* *ex* sciuit) *V'E* 21 rependis *A* (*† a s. i m2*) *P* rependas *T* (i s. *q*) rependes *cet.* 22 coheredem te fecit s. u. *m2 A* coheredem . . . dei *om. P* coheredem autem *xpi V* 24 conseruationem *Costerius* conuersationem *libri*

tionem. coheres Christi es, si conpatiare, si commoriare, si
 consepeliare cum Christo. /suscipe passiones eius, ut supra
 passiones cum eodem esse merearis. /uide quomodo tibi peccata
 superiora donauit, ut nihil faceret obesse quod peccasti. uide
 5 quomodo te hortatur, ne amittas quod accepisti. breuis huius
 laboris est meta et corona fructus perpetui, tolerabilis passio,
 merces inaestimabilis. quid enim te angit? an ignobilitatis
 abiectio? sed erit tibi in futurum gloriosa nobilitas deuotionis D
 ac fidei. num census tenuior, uictus angustior? sed erunt tibi
 10 diuitiae remunerationis aeternae, in quibus rei ullius egere
 non possis. num amissio filiorum? recipies perpetuos, quos
 susceperas temporales. dicetur de te: beatus qui habet
 semen in Sion et domesticos in Hierusalem. indignae
 inquit passiones sunt huius temporis ad futuram
 24 15 gloriam scriptura tibi dicit. adde quia uita beata his aduersis
 saecularium molestiarum aut passionum corporalium non E
 minuitur, sed magis probatur. adde quod uel patrimonii damna
 non sentit uel necessitudinum forti mente abscondit dispendia,
 absorbet dolorem. adde quia nescit naufragia qui semper in
 20 portu tranquillitatis est. quid illud quod labor tibi communis
 cum omni est creatura, quia propter te mundus ipse seruitutem
 tolerat corruptionis, quia cum sanctis tibi laboris huius et
 expectationis commune consortium est? sol occasum suum F
 recognoscit, luna defectum, errorem stellarum lumina, dum
 25 totius corporis nostri expectatur redemptio.

2 Rom. 6, 4 12 Esai. 31, 9 13 Rom. 8, 18 23 Psalm. CIII 19
 1 es si] esse P compatere P sic commoriare P (in quo a eras.)
 et (c pr. exp.) V 2 consepellire P (1 pr. eras.) 3 passiones eius A''E
 uide ... peccasti s. u. m2 A 7 te angit A (s. m2 † tangit) tangit P
 te tangit T te angitur A (an in ras.) A' (ur eras.) 8 adiectio AP
 in del. m2 A 9 num m2 A' nunc A' m1 cet. 11 nam AP nñ A'
 (ñ m2 in ras. ex ã ut uidetur) amissione P (ne s. u. m2) D 12 et
 dicetur A' (et s. u. m. ant.) A''E 15 scripturae P (e eras.) aduersus A
 (s. m2 † sis) P (corr. per ras.) 17 uel s. u. A 19 absorbet A (t s. u.)
 naufragium V 21 est ante cum A''E, ante quia T 22 et del. m2 A,
 s. u. T 23 cõmune del. m2 A, s. u. T est del. m2 A, s. u. T
 24 stellarum A (e ex i m2)

- 25 Sed uereris dubios uitae anfractus et aduersarii insidias, cum habeas auxilium dei, habeas tantam eius dignationem, ut filio proprio pro te non pepercerit? pulchro uerbo usa est scriptura, ut dei patris erga te pium propositum declararet, qui morti obtulit filium. et filius mortis acerbiter sentire non potuit, quod in patre fuit: nihil sibi reliquit, totum pro te obtulit, quod in plenitudine diuinitatis nihil ipse amisit et te redemit. considera affectum patrium. quod pietatis est quasi morituri filii suscepit periculum, quasi orbitatis hausit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. tantum fuit domino studium tuae salutis, ut propemodum de suo periclitaretur, dum te lucraretur. ille propter te dispendia nostra suscepit, ut te diuinis insereret, caelestibus consecraret. mire etiam addidit: pro nobis omnibus tradidit illum, ut ostenderet quod ita omnes diligat, ut dilectissimum sibi filium pro singulis traderet. pro quibus igitur quod super omnia est dedit, potest fieri ut non in illo uniuersa donauerit? nihil
- 26 enim excepit qui omnium cessit auctorem. nihil est igitur quod negari nobis posse uereamur, nihil est in quo de munificentiae diuinae diffidere perseuerantia debeamus, cuius fuit tam diuturna et iugis ubertas, ut primo praedestinaret, deinde uocaret et quos uocaret hos et iustificaret et quos iustificaret hos et clarificaret. poterit deserere quos tantis beneficiis suis usque ad praemia persecutus est? inter tot beneficia dei num metuendae sunt aliquae accusatoris insidiae? sed quis audeat

3 Rom. 8, 32 7 Coloss. 2, 9 14 et 17 Rom. 8, 32 21 Rom. 8, 30

1 anfractus (*corr. m2*) AP 2 ausilium A dñi A m2 T tantum A (a s. u m2) **dignationem (in *eras.*) AP 3 uero A (s. m2 & uerbo) 4 scriptura* A 5 obtulit filium . . . reliquit *om.* VN, in quibus pro te totum; post morti *add.* pro te totum obtulit T, in quo *om.* obtulit filium . . . totum pro te obtulit, *sed add. haec in mg.* 6 sibi APDT sibi ipse *cet.* 11 periclitaretur P (i *pr. ex e m2*) 12 dum de te A (de *del. m2*) P 17 non s. u. m2 A, *om.* P 18 excessit A concessit *ed. Rom.* 19 posse nobis N' 21 tantum A (s. m2 & tam) P 22 et quos uocaret . . . quos iustificaret *infra in mg. A* 24 num^m metuendę (n s. u. m2) P nummetuendę (nu et m *alt. in ras.*) A

accusare quos electos diuino cernit iudicio? num deus pater ipse qui contulit potest sua dona rescindere et quos adoptione suscepit eos a paterni affectus gratia relegare? sed metus est ne iudex seuerior sit: considera quem habeas iudicem. nempe D

5 Christo dedit pater omne iudicium. poterit ergo te ille damnare, quem redemit a morte, pro quo se obtulit, cuius uitam suae mortis mercedem esse cognoscit? nonne dicet: quae utilitas in sanguine meo, si damno quem ipse saluauit? deinde consideras iudicem, non consideras aduocatum. potest iste
10 seueriorem ferre sententiam, qui interpellare non desinit, ut paternae reconciliationis in nos conferatur gratia?

7,27 Sed etsi qua imminerent grauia, nequaquam nos a Christo EF
separare deberent. cur nos pro illo non etiam dura et acerba toleremus, qui pro nobis tam indigna suscepit? ideoque debet
15 in nobis esse caritas, ut nullis periculis reuocemur a Christo. scriptum est enim: aqua multa excludere non poterit caritatem et flumina non concludent eam, quia torrentem transit anima diligentis. nulla tempestas, nullum profundum periculum, nullus terror mortis aut poenae uim
20 caritatis inminuit; in his enim probamur, in his beata uita 454 A est, etiamsi multis periculis inundetur. non enim frangitur
28 sapiens doloribus corporis nec uexatur incommodis, sed etiam in aerumnis beatus manet. neque enim aduersa corporis uitae beatuae munus inminuunt neque de eius aliquid suauitate delibant, quia non in delectatione corporis uitae beatitudo
25

5 Ioh. 5, 22 7 Psalm. XXVIII 10 16 Cant. 8, 7 18 Psalm. CXXIII 5

2 qui s. u. m2 A que s. u. m2 P 3 affectus (s exp. m2) A re-
ligare A (i ex e m2) 4 seuior AT iudicem habeas A m2 PVNT
5 te ergo A'' 7 mercedem A (de s. u. m2) mercem VN dicet A
(s. m2 † cit) T (e ex i) dicit VV 10 saeuioem N' seueriorem T (er
s. u.) 12 q in postea ins. m1 A 13 seperare A et (corr. m1) P
acerba P (b ex u) 16 poterit A (s. m2 † tuit) non poterit exclu-
dere N' 17 concludent A (s. m2 † unt) T (ent ex unt) 21 inunde-
tur A (s. m2 dentur) inundemur T 24 aliquid A (d s. u. m2) suau-
tate aliquid A''E

est, sed in conscientia pura ab omni labe peccati et in eius mente qui cognoscit quia quod bonum est hoc delectat, etiamsi asperum sit, quod autem indecorum, etiamsi suaue, non mulcet. ergo causa bene uiuendi non delectatio corporalis, sed mentis prudentia est. non enim caro, quae subiecta est passioni, sed mens, quae iudicat, quia nihil melius delectat quam consiliorum honestas et operum pulchritudo; ea igitur beatæ interpretis est uitæ. melior est enim prudentia uel ratio arbitra passionis quam passio præstantiusque quod iudicat quam quod iudicio subiectum est. neque enim fieri potest, ut ratione sit melius quod est inrationabile. habet ergo in se remunerationem suam qui sequitur Iesum et in suo affectu præmium et gratiam. etiamsi dura sustineat, beatus tamen est suis moribus, beatus ipsis periculis, sicut dominus definiuit dicens: beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.

29 Est ergo beata uita in hominibus, sed in his scilicet, in quibus fuerit perfecta uita. perfecta autem uita non sensibilis ista, sed illa rationabilis secundum tractationem rationis et mentis uiuacitatem. in quo non est portio hominis, sed perfectio, quæ non tam in condicione est hominis quam in operatione; hæc enim beatum facit. huic igitur uiro quid est bonum nisi ipse sibi? quod habet, et adest ei hoc bonum et causa ei erit futurorum bonorum. de hoc bono dixit Solomon: bibe aquam de tuis uasis et de puteorum tuorum fontibus.

15 Matth. 5, 10 24 Prouerb. 5, 15—18

1 ab omni labe *A* (*s. m2* † abominabile) abhominabile *T* (*s. ab* omni labe) in *del. m2 A, om. V* 3 indequorum *P* indecorem *Œ* (*corr. m3*) indecorum *Œ'* (*ecorum in ras.*) 4 suaue sit (*sit s. u. m2*) *Œ* mulceat *Œ* mulceat *Œ'* (*cea in ras.*) *cet.* 5 enim *del. Œ', om. Œ'E* 6 mens ē *T* 13 et (*s. m2* etiam) *A* etiam *T* (*s. †* et gratiam) et gratiam *om. VNT* si (*om. etiam*) *APD* 18 non (*s. m2* in) *A* et (*ex* in) *T* 21 est in condicione *Œ'* 22 hæc *P* et (*s. m2* ea) *A* ea *cet.* 23 ei (*alt.*) *A* (*s. m2* sibi) sibi erit ei *T* 24 dicit *T* salomon *Œ'E* salomon *cet.* 25 uasis tuis *D*

superfluant tibi aquae de tuo fonte, in tuas autem
plateas discurrant. sint tibi soli constitutae, et
nemo alienus particeps sit tibi. fons aquae tuae **E**
30 sit tibi proprius. utere igitur interno bono tuo. testimonium
5 autem boni huius maximum, quoniam qui habet alia non
requirit. quid enim requirat qui inferiora despiciat, praestan-
tissimo autem inhaereat, sicut scriptum est: ceruus amicitiae
et pullus gratiarum confabuletur tibi? amicitia autem
praecedat te et una sit tecum in omni tempore; bona enim
10 uirtutum amicitia et summi boni caritas. nihil itaque aliud **F**
quaerit perfectus ille nisi solum et praeclarum bonum. unde
et dicit: unam petii a domino, hanc requiram, ut
inhabitem in domo domini omnes dies uitae meae
et uideam delectationem domini. neque uero eum
15 tamquam angustum inopemque fastidias, quia unius boni
uelut solitaria societate contentus sit. huius enim amicitia
circumdatus plurimus erit. abundat enim huiusmodi uiro ad
beatitudinem et ad possessionem boni, et ideo nihil aliud
desiderat. nihil enim quasi nouum expetit qui omnia habet. 455 **A**
20 nihil est enim boni quod non habeat nec superfluis delectatur,
sed necessariis et eo ipso necessario, quod non sibi, sed carni
adhaerenti sibi necessarium sit, idque indulget quod ab inte-

7 Prouerb. 5, 19 12 Psalm. XXVI 4

1 aque *in ras.* *P* tuo *om.* *P*, *†* tuo *s. u.* *m2 A* 2 discurrant *Ų'*
(ant *ex ent*) constituam te *A* (*exp. haec uerba m2*) et (am *eras.*) *P*
4 proprius *Ų* (prius *in ras.*) proprius tibi sit *Ų''* interno (o *ex a*
m2) *AP* 5 quod *A* (*s. m2 †* qui) quid *P* (d *eras.*) 6 requirit *A*
(it *m2 ex at*) *T* requirat *P* (r *pr. del.*) despiciat *D* despicit *Ų'* (it
ex iat m2) *Ų''E* 7 autem *del. m2 A, om. T* 10 caritatis *AP* 11 nisi
A (si *s. u. m2*) 12 petiui *VT* 13 omnibus diebus *P* (*m2 omnes*
dies) *D* 15 fastidias . . . societate *om. m1 P* (*in quo uerba contentus*
sit *erasa sunt*; fastidias . . . sit *s. in mg. m2*) qui *AVŲ* qui *P* boni
A (*s. m2 a†* hominis) *PD* hominis *T* (*exp. et s. boni*) *VN* 16 uelud *P*
19 expetit *A* (*s. m2 †* pectat) *PŲD* expectat *cet.* 20 nec (*s. m2 †*
de) *A* *q̄* (*s. nec*) *T* 21 ipso *A* (*s. m2 †* se) 22 ideoque *N'*

rioris hominis proposito non discrepet, quo faciat utrumque unum et reconciliet interiorem deo iuxta hominem atque exteriorem, ut fiat in utroque unus spiritus.

- 31 Huius igitur propositi uir nec dispendiis minuitur nec aduersis frangitur nec repagulis inhibetur nec suorum amissionibus maestificatur. ad cuius informationem dicit apostolus: nolimus autem uos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non tristes sitis. sicut et ceteri qui spem non habent. solatur enim se resurrectionis fide et remunerationis futurae gratia nec recipit ea mente maestitiam, qua adhaeret deo, et diuinae praesentiae uoluptate laetatur. qui autem his contristatur non secundum deum contristatur, quod autem non secundum deum hoc plenum stultitiae. a perfecto igitur abest huius mundi tristitia, quae non secundum deum, et omnis sollicitudo corporalis aerumnae. huiusmodi enim inductioni mentis atque substantiae non adnumeratur habitudo

1 Ephes. 2, 14   2 II Cor. 4, 16   7 I Thess. 4, 13   14 II Cor. 7, 10

1 quo *in ras.* m2 A (ex qđ ut uidetur) quod N' utrumque A (s. m2 utramque) utramque X (v s. a m3) X' (m. *eras.*) X''E 2 unum *del.* m2 A, s. u. T interiorem deo iuxta hominem adque interiorem A et (iuxta *eras.* et inter. *alt. corr.* in exteriorem m2) P; uerba iuxta hom. adque int. *exp.* A m2, om. T (in quo hominem atque exter. in *mg. add.*) et D; int. iuxta hom. atque int. deo V'X et m1 X' int. hom. (iuxta *add.* X' m2) atque exteriorem deo X' m2; ext. iuxta hom. (hom. iuxta E) atque int. deo X''E 4 igitur sit A (sit s. u. m2) et (sit *del.*) T uir A (s. m2 1 ut) ut (*del.* m1) T nec (c s. u.) P dispendio X' (o ex i) X''E minuitur... frangitur A (a s. u. bis m2) minuat... frangatur T (*corr.* m1) 5 inhibetur A (a s. u. m2) T (a *exp.*) amissionibus P (m2 -nis) 6 mestificetur A (c *alt. ex* a m2) mestificatur T (a ex e) 7 ignorare autem uos X' (a et b m. *ant.*) autem ignorare uos X''E fratres om. X 9 solatus P se s. u. m2 A, om. P 10 futurae om. X''E gratia P (a *alt. ex corr.* m2) 11 adhereret AD praesentiae X''E (cf. p. 31 u. 5) praestantiae cet. laetatur P (r ex s m2) 12 contristatur his X''P 13 stultitiae P (ti *pr.* s. u. m2) 14 mundi X' m1 X''E modi X' m2 cet. n e X' (e s. u. m2) deum s. u. m2 P

corporis et quidam exterioris usus naturae, cum simul aduersus
 delicias corporis fragilitatemque ipsam naturae, orbitates,
 dispendia, contumelias inuictus animus uniformem debeat
 seruare constantiam. ut corpus ipsum scindat sensusque exuat **D**
 5 carnis qui beatudinis palmam tenere desiderat, cuius fructus
 non in unius portione sit, sed in plurimarum et, si fieri potest,
 32 omnium sit uirtutum consortio. nescit igitur perfectus incom-
 moda huius corporis aut aduersa mundi neque sentit, qui
 alienum ab huiusmodi metu, ne accidunt, animum gerit. non
 10 enim uita perfectior, si his careat, definitur, sed si ista
 contemnat. nam si ita definiretur, ut ea esset beata uita, quae **E**
 ab huiusmodi casibus expers uacuaque repperiri posset, utique
 his accidentibus non posset beatus aliqui definiri. ea igitur seque-
 strata sunt et hoc solum in aestimatione beatae uitae est requi-
 15 situm, ut non in aliis, sed in possessione ueri et boni eius defi-
 nitio teneretur, quoniam qui id habet despuit cetera nec requirit.

8, 33 Quaero nunc utrum sapiens delectetur sanitate corporis. **F**
 negare non possumus quod delectetur secundum naturam et
 libenter accipiat non dolere aliquid quam dolere, nisi forte
 20 pro Christo, pro quo, si causa poscat, et debilitatem corporis
 prompte accipiat et totum corpus suum morti offerat. idem 456 **A**
 tamen etiam praeter causam fidei atque iustitiae, si desit
 sanitas, non adficiatur animo neque frangatur dolore corporis,
 34 qui se potest uirtutum perfectione solari. quaero etiam utrum

2 naturae *A* (*s. m. 2* † *ram*) 3 uniformem *A* (*f. ex c?*) 7 consor-
 tio *A* (*s. m. 2* † *ium*) consortium *T* 9 metum *A* (*s. m. 2* † *metu*) ac-
 cidant *scripsi* occidunt *A* (*s. m. 2* † *occidat*; *occidat T*) *cet.* 10 in (*s. m. 2* †
 si) his *A* 11 contemnat *APV* et (*p. exp.*) *V* ista *P* (*s. eras.*)
 13 accidentibus *A m. 2 T* accedentibus *cet.* possit *A m. 2 T* (*corr. m. 1*)
VN (posset *V' m. 2*) beatus *m. 2 AP* et (*corr. m. 1*) *T* aliqui *m. 1 AVV'*
 aliquid *A m. 2 PDT* aliquis *V' m. 3 V' m. ant. VV'E* ea *A m. 1* eaque
A m. 2 T sequestrata *P* (*ta eras.*) 15 et *om. V' ET*, *exp. m.*
ant. V' 16 qui id] quid *A* (*corr. m. 2*) *P* quod *V'* (*ex quid m. ant.*)
V'E 18 et *del. m. 2 A, s. u. T* 19 dolere *pr. A m. 1 DE* dolore *A*
m. 2 V' dolere *ex dolore PV' m. 2 V' m. 3 VT* dolere *alt. AVDET* dolorē
V (*ē ex e m. 3*) dolore *V'* et (*m. 2* dolore) *PV'* 21 prompte *AP* id. ē. *P*
 22 desit *A* (*s. m. 2* † *id est*)

- delectetur liberis? quis istud abnuat? neque enim durus et ferreus, sed perfectus quaeritur. tamen etsi amittat liberos, non ideo minus beatus, qui non ideo minus perfectus; quod enim perfectum beatum. quin etiam si aduersa toleret quam si secundis adfluat magis solet uideri huiusmodi perfectus, quamuis neque si desint neque si adsint externa conmoda aut corporis laeta, decedere quicquam uirtuti soleat uel accedere, sed plerisque tam laudi fuit tolerasse aduersa fortiter quam non incidisse. uerum haec specie aestimantur, non pondere:
- 35 illud profundum uirum iustum nihil uelle nisi illud solum et praeclearum bonum, huic soli intendere, hoc unum in bonis ducere, non aliud cum illo, sed solum ipsum semper desiderare, hoc delectari. cui si aliud adiungatur quod delectet eum, ut est filiorum suauitas, non illud amittitur, sed istud adiungitur. non enim minuunt accidentia beatitudinem, quae augere non possunt, quia plenum illud et inuiolabile manet, in quod anima sese induit et cui se inseruit et infudit. manet semper inter aduersa et delectabilia perfecta uirtus, neque aduersa de perfectione eius quicquam minuunt neque delectabilia adiungunt perfectioni. quid enim est quod is qui ad summum ascendit aut damni de caducis sentiat aut commoditatis?
- 36 Neque uero, quod grauissimum apud plerosque habetur, se miserum putabit, si in captiuitatem uel ipse ueniat uel eius

4 aduersa *A* (*s. m2* λ os) 5 huiusmodi uideri *NT* 6 si *pr. s. u. m2 AV* si *alt. s. u. m2 A* 7 corporis *A* (*s. m2* ralis) decidere *T* (*i ex e*) *P* discedere $\mathfrak{A}$ quidquam *P* 8 plerique (*corr. m2*) *AP* tamen *APV\mathfrak{A}* tam *ex tam* $\mathfrak{A}'$ tamen *s. u. T* 10 istum *A* illud *A* (*s. m2* λ lum) illum *V\mathfrak{A}* et (*corr. m2*) $\mathfrak{A}'$ 15 accidentia *APm2 \mathfrak{A}T* accidentia *AP m1* accedenti ad $\mathfrak{A}'$ (*e pr. ex i*) $\mathfrak{A}'E$ 17 quod *A* (*s. m2* λ quo) quo *T* animas esse *Am1* anima+se+se (λ esse *s. se+se*) *Am2* se $\mathfrak{e}\mathfrak{e}$ *P* ($\mathfrak{e}\mathfrak{e}$ *eras. et se s. m2*) *P* 19 minuunt *A* (*u pr. s. u.*) 20 his *A* et (*h eras.*) *P* 21 damni *Am1* damnv *Am2* (*ni s. nv*) dampni *P* dampn $\mathfrak{A}$ dampn $\mathfrak{u}$ (*s. ni*) *T* comoditates *A* (*es ex is m2, \lambda* tis *s. u. m2*) $\mathfrak{A}$ et (*-tis corr.*) *VT* et *m2 \mathfrak{A}'* 23 quod *Am1* (aliquid *m2*, ali *s. u.*) aliquid *D* aliquod *T* quid $\mathfrak{A}$ (quod *m3*) se *A* (*s. m2* si) *T* (*e ex i*) 24 putabit *A* (*s. m2* λ uit) putauit *N'* (*-bit m2 \mathfrak{A}'*) *T*

fili; non enim intolerabiliter feret quod habet natura uel quod uidetur domino. denique iustus dixit: bonum uerbum quod locutus est dominus et dixit: fiat pax et fides E in diebus meis. non utique iustus iste Ezechias in filios deflexisse aerumnam captiuitatis gratulabatur, sed uoluntati domini obuiare non poterat et ideo mandata eius aequanimiter suscipiebat ut seruulus. accedit illud, quod aestimare poterat posse et in captiuitate meritum eminere uirtutis. neque enim minus beatus Hieremias in captiuitate, minus etiam Danihel. 10 minus Hesda, minus beati Ananias Azarias Misahel quam si in captiuitatem non incidissent, cum ideo in captiuitatem F deducti sint, ut populo et praesentia in captiuitate solacia et spem euadendae captiuitatis adferrent. perfecti est enim uiri communitatem naturae sustentare uirtute animi et ad meliora 15 adducere nec succumbere his quae plerisque terribilia et formidolosa uideantur, sed quasi fortem militem grauissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire et quasi prouidum gubernatorem nauem in tempestate regere atque occurrendo insurgentibus fluctibus magis uitare naufragium sulcando 20 undas quam declinando. non iste in persecutione pauidus, non in tormentis mollior, ne torquentem exasperet, sed quasi 457 A athleta fortis, qui repercutiat uerberantem si non caedis, certe sermonis flagello, qui multis metuenda tormenta despiciat

2 Reg. III 20, 19 3 Reg. III 20, 19 4 Reg. III 18, 3 sqq.
9 sq. Hier. 39, 2 Dan. 1, 6; 3, 20; 6, 16 Hesdae I 1, 53

1 ferret A (r pr. s. u. m2) V et (r pr. exp.) DT 2 dixit om. P
8 et del. m2 A, s. u. T eminere A (s. m2 & emere) emere (in mg.
& eminere) T 10 hesdra P esdra AVN (esdras X' m2) T beati P
(i in ras. ex a) azarias et N' 12 ducti N' sint A (corr. in sunt
m2 et s. u. & sint) sint ex sunt X'T 13 enim est P' 14 animi uir-
tute X'E 15 succumbere P X ple-risq; P (ri eras.) 16 uide-
antur X' (a exp. m2) uidentur X'E 18 nauem P (i ex e m2) 20 non
pr.] nec P et (ex non) T 21 exasperet A (s. m2 & exuperet) exsuperet V (s
s. u. m2) exsuperat X exuperent (s. exasperet) T 22 adleta A ad-
letha P reperciat A m1 (corr. m2) 23 multis metuenda X' (b et a
m. ant.) metuenda multis X'E folium 72 libri A, quo continentur

dicens: sagittae infantium factae sunt plagae eorum, qui cum grauissimo licet dolore luctetur nec se miserabilem praebet, sed ostendat tamquam in lanterna lumen etiam inter asperas procellas et grauissimos flatus suam lucere nec extingui posse animi uirtutem. non iste in suorum iniuriis 5 mollis nec de sepulchro sollicitus sui corporis, cui sciat B caelum deberi, non in captiuitate ciuicae plebis abiectior, sed sicut iudex seuerus infidelium perfidiam erroresque condemnans, ut Danihel, qui sacerdotum furta prodebat et superstitiones eorum redarguebat ostendens nulla ueritate subnixas, sed 10 fraudibus adumbratas. talis postremo est uir perfectus, qui omnes uelit bene agere nihilque cuiquam accidere mali et, si praeter uoluntatem eius acciderit, ipse tamen de propria beatitudine nil amittat.

37 Sed forte aliquis putet aegritudinem atque inbecillitatem 15 C corporis impedimento esse ad perfectionis munus implendum, eo quod non possint opera manuum ulla factaque procedere. uerum ea sibi iustus impedimento esse non sentiet, immo etiam eum qui illa miserabiliter defleat corripiet et quasi ignauum arguet, quod plus in corporis usu quam in animi 20 uirtute constituat, quod ea quibus seruiat desideret, cum habeat quod aliis magis possit iubere, quod in paupertate ingemiscat, qui possit supra mundi opes esse — fidei enim D

1 Psalm. LXIII 8 9 uet. Test. ed. Tischendorf ed. Nestle ed. VII p. 615, uu. 9 sqq. (Dan. 14, 9 sqq.) 23 Prouerb. 17, 6
 uerba inde a despiciat usque ad somni p. 30 u. 9, suppletum est a manu recentiore saeculi XI, cuius scripturas siglo (A) significabo
 3 lanterna PŲŲ' (hi n exp. m2) V laterna cet. 4 elatus (A) 7 ciuicae P 8 condemnans PV 9 futura (A) et (corr. furta) D facta T 11 adumbratus (A), s s. u. uir postremo est Ų'E uir in ras. m2 Ų' cur (A) ut D 12 accedere V (corr. m2) N (corr. m2 Ų') 13 acciderint (A)T propria P (r alt. s. u. m2) 14 nil om. (A) 16 manus P (corr. m2) 17 manuum Ų (u. alt. s. u. m3) 18 iustus sibi (A)T sibi uirtus V esse s. u. (A) 20 quod P (d ex s m2) 21 constituet (A)T deseruiat A (de del. m2) desiderat (A)D 22 quo (A)T iuari (A)T 23 ingemiscat V ingemiscat (i alt. ex e) Ų m3 Ų' m2

totus mundus diuitiarum est —, quod ignobilitatem defleat,
 qui debeat despiciere regias potestates, diuitibus et potentibus
 imperare. haec enim uita iusti, qui etiam quas habeat facultates
 communes aestimare debeat, immo etiam inopibus diuidere,
 5 dispensare pauperibus, recidere uoluptates proprias, tenuere
 sumptum, adhibere parsimoniam temperantiae, sobrietatem
 tenere in prosperis, patientiam in aduersis, in dolore tolerantiam, E
 magnanimitatem in periculis, sanitatis perpetuae uota nescire,
 mortis imminentis terrore non concuti neque eum praestantiorem
 10 putare cui secundum naturam liberi propinqui salubritas
 laetitia affluentia redundauerint quam cui illa defuerint neque
 38 externis saeculi, sed uirtutis domesticis merita pensare. illam
 quoque formam iusti esse quis abnuat. ut nihil metuat. nihil
 reformidet nisi uirtutis dispendia aliorumque uanas formidines
 15 comprimat, quas habeant de periculorum sollicitudine, mortis
 timore, corporis infirmitate, ut doceat dissolui corpore et 458 A
 cum Christo esse multo melius, ut ostendat quia operationes
 non impediuntur debilitatibus corporis, sed augentur. neque
 splendore generis aut propinquorum subsidiis aut opibus, sed
 20 bono commendatur affectu. neque enim minus beatus Helias
 quam Moyses, cum alter cibi indignus melotide uili sine filiis,
 sine sumptu, sine comite, alter populorum ductor, laetus
 subole, succinctus potentia, diuerso genere meritum aequale
 fundauerint, sicut in euangelio declaratum est, quando cum B
 25 domino Iesu in resurrectionis gloria refulserunt; uidetur enim

16 Philipp. 1, 39 21 Hebr. 11, 37 24 Matth. 17, 3

3 quis *P* (s *exp. m2*) 4 in operibus *P* 5 recedere a uoluptatibus
 propriis (is *ex as m2*) *P* recipere (s. u. *m2 al* reicere) *V* 10 cuius *P*
 salubritatis *P* 11 fluentia *P* redundauerunt (*A*) *D* 12 seculis (*A*)
 domesticę *Ų'* (ce *m2 ex cis*) *Ų''E* 13 quoque *P* (qu *pr. in ras. m1*)
 15 habeat *PVŲ* 17 esse cum *xpo* *Ų''E* 20 bonorum *Ų* bonorum (*A*) *D*
 commendantur *N'* et *m2 PV* helias *A* (s s. u.) 21 cum] cui (*A*) in-
 dignus *D* (u *alt. eras.*) indignus *N'* 22 populi. *Ų'* populi *Ų''E* lae-
 tus (u *ex i m2*) *VŲ'* laeti (a s. i *m3*) *Ų* 23 subole *Ų m1* sobole *Ų*
m3 cet.

parem his quasi paribus gloriae suae testibus dedisse mercedem. nec minus beatus Helisaeus quam Dauid, cum alter regibus subditus, alter regali potestate praeditus propheticae sanctificationis haut disparem sint adepti gratiam.

- 39 Quid enim deest ei qui illud bonum possidet et habet sibi 5
 semper comitem sociamque uirtutem? in quo statu non poten- C
 tissimus? in qua paupertate non diues? in qua generis ignobi-
 litate non clarus? in quo otio non laboriosus? in qua debilitate
 non uegetus? in qua infirmitate non fortis? in qua somni
 quiete non feriatu, quem etiam quiescentem uirtus propria 10
 non relinquit? in qua solitudine non stipatus, quem uita beata
 circumdat, quem uestit gratia, quem gloriae amictus inlustrat?
 non minus enim otiosus quam cum operatur beatus, nec
 minus dormiens quam uigilans gloriosus, quia non minus D
 dormiens quam cum uigilat incolomis et sanus est. quando 15
 autem feriatu uideri potest, cuius mens semper operatur?
 quando autem solus, qui cum illo bono semper est, de quo
 ait propheta: replebimur in bonis domus tuae? quando
 abiectus, cuius conuersatio in caelo? quando non decorus,
 qui ad illius decori et solius boni se conformat similitudinem, 20
 qui etiamsi membris solutus sit, tamen mente se erigat? et
 tamquam ille qui cithara canere solitus, si eam dissipatam E
 resolutis neruis et confracatam uiderit et usum eius interruptum.
 abiciat eam atque eius numeros non requirat, sed uoce ipse

18 Psalm. LXIII 5 19 Philipp. 3, 20

1 tectibus *P* (corr. *m2*) *Ų* (corr. *m3*) *Ų'* (corr. *m. ant.*) *V* 4 haud
 (*A*)*T* et (*m2* ex aut) *V* aut *P* haut *N* 5 sibi om. (*A*)*D*, s. u. *T*
 6 sociumque (*A*)*P* et (corr. *m2*) *V* (corr. *m3*) *Ų* et (*Ų* ex *Ų*) *T* 9 omni
 (s. non *m2*) *V* 10 non om. *VNT* 11 relinquit *VN'P'* reliquit cet.
 13 enim *A* (s. *m2* *Ų* etiam) *P* etiam cet. operabatur *A m2* *Ų* et (ba
 del.) *T* 15 uigilat *Ų* (at ex ans) incolomis *A m1* *Ų''E* incolumis
A m2 cet. 17 semper bono *VN* (bon' *Ų''*) *T* 19 conuersatio est
VŲ''E et (est s. u. *m. ant.*) *Ų'* 20 illius (us in *ras. m2*) *A* 22 cy-
 thara *AP* cithara (*m2* ex cetera) *V* citara *Ų'* (i et a *m2* in *ras.*) dis-
 sipatam *A* (i *all. corr.* in o, deinde rursus in i *m2*) dissipatam *Ų*
 (ta *eras.*) 24 numerus (s. *m3* neruos) *Ų* neruos in *ras. m2* *Ų'*

se mulceat, ita et iste citharam corporis sui otiosam iacere patietur, corde se oblectabit, bonae conscientiae recordatione mulcebit, diuinis oraculis et scriptis propheticis adleuabit, suaue illud et iocundum animo tenens, mente conplectens, cui nihil possit triste accidere, cum semper ei diuinæ praesentiae adspiret gratia et ipse sibi adsit summa animi tranquillitate perfusus.

LIBER SECVNDVS.

1, 1 Superiore libro de uirtutum praeceptis disputauimus, sequenti 459 A
 10 clarorum uirorum utamur exemplis, qui in summis periculis
 positi beatitudinem uitae non amiserunt, sed potius adquisi- B
 uerunt. an non beatus Iacob etiam, cum patriam dereliqueret?
 immo plane beatus, qui dura exilii suscepit, ut fratris miti-
 garet iracundiam. nam si beatus est qui peccatum declinat,
 15 utique negari beatus non potest qui alterius culpam leuat,
 crimen auertit. paratum itaque parricidium declinauit exilio
 uoluntario eoque facto sibi salutem quaesuit, fratri donauit
 innocentiam. merito itaque eum diuina ubique comitata est C
 gratia, ut et, cum dormiret, beatæ uitæ munus adquireret.
 20 uidebat enim futurorum mysteria et diuina audiebat oracula.

12 Gen. 28, 7, cf. 27, 42 sqq. 16 Gen. 27, 41 20 Gen. 28, 12

1 se s. u. P ista A iste (e ex a) P m2 D cytharā A cytharam P
 2 diuinis . . . ableuabit *infra in mg. A* 3 alleuabit P (l pr. ex b) T alle-
 uabit A m3 (ex ableuabit) A''E ableuabit cet. 4 iocundum A 5 triste
 possit A''E accedere E et (corr. m2) APV A 7 perfusus amen
 V A A E EXPLIC DE IACOB ET DE (DE om. A A') UITA BEATA
 LIB. I. INCIP EIUSDE (EIUSDE om. A A') LIB. II. A A A EXPLICIT
 DE IACOB ET UITA BEATA LIBER PRIMUS. INCIPIT LIBER SE-
 CUNDUS PV EXPLICIT LIBER PRIMUS (SCĪ AMBROSII *add. P'*,
 BEATI AMBROSII EPĪ *add. D*) DE IACOB ET UITA BEATA. IN-
 CIPIT (EIUSDEM LIBER *add. D*) SECUNDUS (EIUSDEM *add. P'*)
 P DT EXPL. L. V. DE IACOB ET UITA BEATA. INCIP. L. VI. DE
 EADEM RE A EXPLICIT. INCIPIT LIBER SECUNDUS E 12 re-
 linqueret A'' 15 beatus (beatā E) esse A''E 17 eoque A (s. m2 l
 quod) innocentiam donauit A''E 18 commitata P 20 uideba+t P
 misteria P

- bonus in somno operarius et in paupertate diues, qui mercenariae uitae munere et patrimonium et coniugium eodem parauit officio. idem fraterni affectus reconciliator egregius certauit muneribus et obsequiis, ut indignationem omnem excluderet, dolorem offensionis auerteret, ostendens se minorem exilio non fuisse, qui posset largiri quae non acceperat.
- 2 sed nimis ad inferiora propero et utilia transcurro, cum prius definiendum sit quid sit beatus. scriptum est enim: beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum et in uia peccatorum non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit, hoc scriptura significante eum beatum esse qui uel a perfidorum consortio temperauerit — ea est enim impietas auctorem uitae et parentem quandam salutis non recognoscere — uel in peccato non manserit uel in luxuria atque lasciuia non perseuerauerit. ipsum quoque in lege domini die ac nocte meditantem fore tamquam lignum quod dabit fructum in tempore suo. superiora merita sunt praemiorum, hoc meritorum praemium.
- 3 Quid horum quae ad meritorum beatitudinis spectant defuit sancto Iacob, qui tantum abfuit ab impiorum consortiis, ut ex eo fidelis populus nomen acciperet Istrahel dictus, quod deum mentis internae oculis intueretur peccati abstinens, a luxuria omnis ebrietate sobrius, ut dura laborum absorberit, otii

1 Gen. 29, 18 sqq. 3 Gen. 32, 13 sqq. 9 Psalm. I 1 15 Psalm. I 2 16 Psalm. I 2 sq. 21 Gen. 32, 28

6 fuisset *A* (*s. m2 se*) *P* (*t eras.*) 9 habuit *APV* 12 uel a *scripsi* tela *libri* perfidiorum *A* et (*i alt. exp.*) *P* temperauit *U* temperauerit (*s. m2* declinauerit) *V* declinauerit *T* haec est *P* 13 auctore *A* 14 si uel (*si s. u.*) *PVm2 Tm1* non *U'* (*s. u. m2*) *U''E om. cet.* 15 luxuria *P* (*u alt. ex o m2*) *V* (*a m2 ex e*) *U'* (*a m2 ex e*) non *U'* (*s. u. m2*) *U''E, om. cet.* 18 merita *A* 19 horu *A* 20 abfuit *U'* (*b s. u. m. ant.*) *P'D* adfuit *AP* afuit *cet.* 21 fort. acceperit *israhel P' israh P israh cet.* eo quod *U''E* et (*eo s. u. m. ant.*) *U'* 22 a *eras. P* luxoriae *P* 23 omni-sobrietate *P* (*a eras. ut uidetur*) otii *om. A, s. u. T*

secura neglexerit? nonne pulchre et uere de hoc dictum est quod et hic fructum dabit in tempore suo, de quo scriptum est: ecce odor fili mei tamquam odor agri pleni? erat enim perfectus in omni flore uirtutum et sacrae benedictionis atque caelestis beatitudinis redolebat gratiam. ipse est enim ager, quem benedixit dominus, non iste terrenus aut horridus siluis aut fragosus torrentibus aut palustris pigri-^{460 A} ribus aquis aut ieiunus frumentis aut inutilis uitibus, adhuc infecunda glareasaxosus aut hiulcus et aridus siccitate
¹⁰ aut sanguine madidus aut sentibus incultus et spinis, sed ille ager, de quo dicit ecclesia in Canticis: adiuraui uos, filiae Hierusalem, in uirtutibus et fortitudinibus agri. hic namque est ager, de quo et dominus ait: et species agri mecum est. in hoc agro uua illa repperitur, quae
¹⁵ expressa sanguinem fudit et mundum diluit, in hoc agro est ^B ficus illa, sub qua sancti requiescent spiritalis gratiae suauitate recreati, in hoc agro est oliua illa fructifera dominicae fluens

3 Gen. 27, 27 6... p. 34 u. 3 (ager... amplexu) paululum immutata leguntur in Comm. in Cantica canticorum e scriptis Ambrosii collecto 2, 27 (I 1564 BC B.) 11 Cant. 2, 7 13 Psalm. XXXXVIII 11 14 sqq. Mich. 4, 4

1 *folium 74 libri A, quo continentur uerba inde a secura usque ad sunt p. 34 u. 15 supplēuit manus recentior saeculi XI. confer quae ad p. 27 u. 23 adnotauimus et pulchre (A) et (et in ras.) D hoc (del. m1) pulchre T de hoc om. (A), s. u. T 3 filii P filii cet. 5 ce- leste (A) celesti D gratia (A) 7 adhuc PVV' m1 VV' ET et adhuc (A) aut PVV' m2 Comm. in Cant. torrentibus fragosus (A) con- fragosus Comm. in Cant. 9 infecunda P m1 (A) VN Comm. in Cant. et (s. 2 infecundus) T infecundus P m2 et corr. m1 (A) glareis (A) saxosus (A) VN Comm. in Cant. saxosa P et (osa ex osus) T iulcus P incultus V et (om. et aridus) P' hiulcus et del. m3 V 10 san- guine P (e ex 8) madidus m2 in ras. V' ex incultus ut uidetur incultus m2 in ras. V' ex et spinis ut uidetur et om. VV' spinis exp. V, et spinis om. N' 11 adiuro P' 12 ierusalem (A) 13 et om. V Comm. in Cant. dicit dñs V 15 deluit P (corr. m2) est ficus illa V' E Comm. in Cant. et (est s. u. m2) PV' ficus illa VP' ficus est illa (A) ficus illa est V (est s. u. m2) T 16 requiescunt V et (u m2 in ras.) V'*

pacis unguentum, in hoc agro florent mala granata, quae
 plurimos fructus uno fidei munimine tegunt et quodam fouent
 4 caritatis amplexu. hos igitur fructus redolebat Iacob, qui
 deum per pericula sequebatur et tutum se ubique eius
 deductione credebat. nam licet dulcis et suavis odor agri sit, 5 C
 quia est odor naturae, tamen in sancto patriarcha uirtutum
 spirabat gratia. quam continens erat parsimonia, qui cibum
 sibi paratum non expetiuit, sed petenti fratri sine dilatione
 concessit. a quo primatus benedictionis accepit, quam pius
 erga parentes, ut praeferri germano seniori materno mereretur 10
 affectu et paternae benedictionis munere sacraretur, quam
 religiosus, ut fratrem recusaret laedere, quam uerecundus, ut
 patrem timeret fallere, quam honorificus, ut matri non posset D
 quod iuebatur negare!
 2, 5 Sed nec parentes nobis inexcusati relinquendi sunt, quod 15 E
 iuniorem filium seniori praetulerunt. simul cauendum, ne quis
 dum eorum intendit exemplo, iniquum inter filios habeat
 iudicium, ut alterum diligendum putet, alterum posthabendum.
 hinc enim excitantur odia fraterna et de pecuniae uilis incre-
 mento facinus parricidale componitur. eadem foueat prolem 20
 mensura pietatis. esto tamen ut aliquid sibi amplius circa
 blandiorem aut similiorem rapiat affectus, par debet circa
 omnes esse forma iustitiae. plus confertur dilecto, cui fratrum F
 amor quaeritur; plus autem adimitur ei qui praelationis

1 Cant. 8, 2 7 Gen. 25, 29 sqq. 9 Gen. 27, 8 sqq. 11 Gen.
 27, 11 sq. 12 Gen. 27, 12 13 Gen. 27, 14

1 pacis *om.* (A) unguentum (A) PT 3 qui] qm̄ (A) T 4 totum P
 (v s. o m2) eius ubique Q" 5 licet (A) (in mg. m2 decet) decet (li s. de) T
 sit agri Q" 6 post patriarcha *add.* tam (A) T 7 spirabat *om.* (A).
 s. u. T gratia P (a *alt.* ex à m2) gratiam T (m *postea add.*)
 quia P 8 expetiit V 9 primatu V 11 affectu *om.* Q" E 12 lae-
 dere *om.* P 13 parentem P 14 iuebatur P uidebatur P' iuebat
est. 20 parricida lex (x *eras.*) A parricidae lex P an (ante *corr.*
m. ant.) ponitur A (s. m2 l componitur) ponitur P 23 cui s. u. P
 24 pliat bonis A (s. m2 praelationis) praelatio bonis D

iniustae oneratur inuidia. minitabatur Esau quod fratrem
 suum occideret, nec fraterna eum germanitas nec parentum
 reuerentia a parricidali furore reuocabat, et dolebat sibi
 benedictionem esse praereptam, cuius utique dignum se
 6 5 mansuetudine debebat probare, non scelere. sed et Rebecca
 non quasi filium filio, sed quasi iustum praeferebat iniusto. 461 A
 etenim aput matrem piam mysterium pignori praeponde-
 rabat: illum non tam fratri praeferebat quam offerebat do-
 mino, quem sciebat conlatum sibi munus posse seruare.
 10 in quo et alteri consulebat, quem diuinae subducebat offensae,
 ne grauiore implicaretur reatu, si acceptae gratiam benedicti-
 onis amitteret.

7 Accipe tamen bonum certamen inter parentes. mater deferat
 affectum, pater iudicium. mater circa iuniorem tenera pietate B
 15 propendat, pater circa seniore naturae honorificentiam seruet.
 hic magis honoret, illa plus diligat. dum singuli singulos
 foueant, non in unum uterque conspirent, defraudent alterum.
 fiat aequalitas inter diuersa certamina et disparibus studiis
 par utrique aequali parentum amore gratia conferatur.
 20 compenset alter quod alter imminuit. sic pio affectu Isaac
 patriarcha et sancta Rebecca certabant, ut neutrum inferiorem
 8 facerent, sed utrumque aequalem. uicit tamen ille, qui C

1 Gen. 27, 41 20 Gen. 25, 28 22 Gen. 25, 23

1 oneratur *VN-P* honoratus *P* oneratus *X* et *X'* *m2* honoratus *A*
 honoratur *DT* imitabatur *A* (*corr. m. ant. ex* mitabatur; *s. m2* *l* mini-
 tabatur) 2 nec (*s. m2* *l* ne) fraterna *A* ne (*corr. nec*) fr. *T* 4 es. se *A*
 7 aput *A* apud *cet.* ^m matrem *A* (*p* *eras.*) misterium *PA* pignoris
A (*o* *ex* *e*) *PT* 9 sciebat *A* (*c* *eras.*) 13 deserat *A* (*corr. m2*) *P*
 deferat *X* (*rat in ras.*) 15 naturae honorificentiam *A m1 PD* naturam
 honorificentiae *A m2* (*add. l*) *VN* et (*corr. naturae honorificentiam*) *T*
 17 faueant *ex* foueant *A* conspicerent *A* et (*ce exp.*) *V* defrau-
 dent *A* defraudent (*a s. u.*) *PD* et *m2* *X'* defraudent *cet.* 18 aequa-
 litas *A* (*s. m2* *l* aequitas) *PD* aequitas *VNT* 19 par utrique aequalis
 (*s exp. m2* *P*, aequali *T*) parentum amore gratia conferatur *A m1 P* et
in mg. T par utrique (utrique *om. T*) atque aequalis par. amor et gratia
 conf. *A m2 VN* et *in textu T*

praeferebatur oraculo, uicit inpigritia tarditatem, mansuetudo
 duritiam. dum alter uenatu aspero praedam quaerit agre-
 stem, hic mitium cibos morum, hic domesticam gratiam,
 hic tenerae mansuetudinis atque pietatis pio patri dulces
 epulas ministravit. plus placet in animis quicquid occurrerit
 5 quam quidquid affectatum putaueris deferendum. accessit ad
 oues Iacob et attulit innocentiae partus uel sacrae prophe-
 10 tiaae munera, quia patriarchae cibum nullum credidit dul-
 ciores esse quam Christum, qui sicut ouis ad occisionem
 ductus est et sicut agnus ad uictimam. hunc uel publico
 15 parenti uel populo, cuius typum gerebat, cibum utilem
 9 iudicabat, quo futura erat remissio peccatorum. ideo stolam
 accepit fratris sui, quia senili praestabat sapientia, ideo
 iunior frater seniore[m] fratrem exiit, quia fidei emicuit digni-
 tate. hanc stolam ecclesiae typo Rebecca protulit et de-
 20 dit filio iuniori stolam ueteris testamenti, stolam prophe-
 ticam et sacerdotalem, stolam regalem illam Dauidicam,
 stolam Solomonis, Ezechiae et Iosiae regum, et dedit populo
 Christiano, qui uti amictu sciret accepto, quoniam populus
 Iudaeorum eam sine usu habebat et proprios nesciebat ornatus.
 25 iacebat haec stola in umbra adiecta atque neglecta; obscura-
 batur enim tenebrosa impietatis caligine nec in angusto corde
 populi latius poterat explicari. induit eam Christianus populus
 et refulsit. inluminauit eam suae fidei claritate et piorum luce
 factorum. agnouit Isaac notum odorem generis sui, recognouit

2 Gen. 25, 27   4 Gen. 27, 9. 14. 17   7 Gen. 27, 9 et 14
 9 Hier. 11, 19   12 Gen. 27, 15   25 Gen. 27, 27

3 domesticat̄ A   4 dulces A (l s. u.)   5 quicquid A (quid s. u.
 add. m2)   6 affectatum A affectum P (m exp. m2)   7 profetiae A
 (propetiae m2) V et (corr. m3) U   8 cibo A (s. m2 † cibū) P cybūs U'
 (s̄ eras.) cibum cet.   10 hunc A (s. m2 † hinc) T (ex hinc) uel
 del. m2 A, om. T   11 tipum A (corr. m2) P   12 remissio A   13 fra-
 tri P frat̄** (corr. m2) A   15 tipo P   rebecca U (b in ras.) A
 (e alt. ex ae)   17 stolam s. u. m2 P   illam regalem U'E   18 sale-
 monis E salomonis cet.   19 ut iam dictum A (d s. u. m. ant.; s.
 m2 † uti amictu)   24 fidei s. u. A

stolam scripturae ueteris, sed uocem plebis ueteris non recognouit et ideo cognouit esse mutata[m]. manet enim hodieque eadem stola, sed populi deuotioris canora coepit esse confessio meritoque dixit: uox quidem uox Iacob, 462 A manus autem manus Esau. et odoratus est odorem uestimentorum. et fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quae meretur ueniam delictorum.

3,10¹⁰ Celebrata benedictione postea frater senior aduenit. quo B declaratur prius ecclesiae regnum quam synagogae in praedestinatione delatum, sed subintrasse synagogam, ut superabundaret peccatum et, cum superabundasset peccatum, superabundaret et gratia, simul claretur in pigrum regni caelestis C candidatum esse debere, ut praeripiat benedictionem et praerogatiuam suae commendationis usurpet. unde non est notatus a patre iunior filius, sed laudatus, quod ait Isaac: frater tuus ueniens cum dolo accepit benedictionem tuam. bonus enim dolus, ubi inreprehensibilis est rapina; 20 inreprehensibilis autem rapina pietatis, quia a diebus Iohannis regnum caelorum cogitur et cogentes diripiunt illud; festinantes enim patres pascha celebrabant, D qui festinantes manducabant agnum, non demorantes, et

4 Gen. 27, 22   5 Gen. 27, 27   10 Gen. 27, 30   13 Rom. 5, 20
17 Gen. 27, 35   20 Matth. 11, 12   22 Exod. 12, 11

3 hodieque $\mathfrak{A}'$ (que *eras.*) hodie $\mathfrak{A}''E$ ^b stola eadem $\mathfrak{A}'$ (b a *eras.*)
stola eadem $\mathfrak{A}''E$ deuotionis A (s. *m2* λ ris) P (-ris *corr. m2*) $\mathfrak{A}$
4 meritumque A (*corr. m2*) meritumque P (in u *correxerit nescio quid m2*) P
merito $\mathfrak{A}'$ (s. o *ras.*) $\mathfrak{A}''E$ iacob est A (est *add. m2*) $P'T$ 5 manus
(u *ex a m2*) esau P 6 uestimentorum eius P' 8 obumbratorum A
(*corr. m2*) 10 senior frater N' 11 declarat A ($\bar{t}$ *ex t m2 ut uidetur*)
declarat⁺ P ($\bar{t}$ *ex t m2, us eras.*) sinagoge AP sinagogae $V\mathfrak{A}\mathfrak{A}'$
12 subintrase P et (*corr. m2*) $\mathfrak{A}'$ sinagogam $PV\mathfrak{A}$ 14 claret A
(*corr. m2*) D in pigrum A (*corr. m. ant.*) 20 rapina s. u. *m2* A
quia (i s. u.) A 22 enim . . . festinantes s. u. A festinantes autem N'
23 quia A (s. u. *m2* λ qui) V (a s. u. *m2*)

- fratrem Benjamin sanctus Ioseph piae conmento fraudis
 11 accersiuu et tenuit. et ipse tamen ut benediceretur cogendo
 elicit et inpetrauit, sed eam benedictionem, quae cum
 superiore congrueret et conueniret, ut seruiret fratri suo.
 etenim qui inperare non poterat et alterum regere seruire 5
 debebat, ut a prudentiore regeretur. neque enim fuit sancti E
 patriarchae, ut filium suum degeneri conditioni seruitutis
 addiceret, sed ut bonus pater, cum duos haberet filios, unum
 intemperantem, prudentem et sobrium alterum, quo utrique
 consuleret, intemperanti praefecit sobrium et insipientem 10
 prudenti statuit oboedire, quia insipiens non potest uoluntarius
 uirtutis esse discipulus nec perseuerare in studio, quia stultus
 sicut luna mutatur, meritoque ei libertatem proprii negauit
 arbitrii, ne uelut nauis in fluctibus sine gubernatore fluitaret. F
 sed subdidit eum fratri secundum quod scriptum est: seruit 15
 enim imprudens prudenti. recte ergo eum subdidit, ut
 regentis imperio suum melioraret affectum. ideoque ait:
 super gladium tuum uiues et seruias fratri tuo;
 domina est enim pietas crudelitatis et mansuetudo duris
 motibus praestat. 20
- 12 Seruit omnis qui auctoritatem purae non habet conscientiae, 463 A
 seruit quicumque uel metu frangitur uel delectatione inretitur
 uel cupiditatibus ducitur uel indignatione exasperatur uel maerore
 deicitur. seruilis enim omnis est passio, quoniam qui facit

1 Gen. 42, 20 2 Gen. 27, 38 sqq. 12 Sir. 27, 12 15 Prouerb.
 11, 29 18 Gen. 27, 40 24 Ioh. 8, 34

1 fratrem *A* (r *pr. s. u.*) 2 accessiuit *A* (*corr. m.2*) *P* et *alt. del.*
m.2 A, s. u. T 6 ut in *A membrana perforata intercidit; suppleuit*
m.2 9 intemperantem *P* (in *s. u.*) prudentem *P* (n *exp. m.2*)
 quo *A* (*s. m.2* † cum) *T* (*ex cum*) *PD* cum *V* ut *U'* (*m.2 ex cum*), *om.*
U''E utrique *A* (*s. m.2 utroque*) *T* (i *ex o*) 10 consuleret et *A* (et
s. u m.2) *T* 11 hobedire *A* 12 qui a *A* 14 ne uelut nauis *s. u. A*
 fluctuaret *V* 17 regens et imperium *A* (*s. m.2* † regentis imperio) *P*
 (et *exp. m.2*) suum m. affectum *A m.1* † suo m. affectu *A s. u. m.2 T*
 ideo (*om. que*) *N'* 19 est *om. A*; enim (*s. u.*) est *U''* creduli-
 tatis *AP* 21 autoritatem *A* parue *A* (*s. m.2* † pure) *P* 24 dei-
 ciar (*corr. m.2*) *AP* est omnis *U''*

peccatum seruus est peccati et quod peius est multorum
 seruus est qui subiectus est uitii. multis se dominis addixit,
 ut seruitio ei exire uix liceat. at uero ille qui uoluntatis suae
 arbiter est, iudex consilii, interpret arbitrii, qui coerces corpo-
 5 reae adpetentiam passionis, qui ea quae agit bene agit — bene B
 autem agens recte agit, et qui recte agit inculpate et inre-
 prehensibiliter agit habens suorum actuum potestatem — is
 profecto liber est. nam qui omnia prudenter agit et ita, ut
 uult, is solus est liber. non condicio fortuita seruum facit,
 10 sed probrosa insipientia. denique famulus prudens regit dominos
 stultos et proprii serui dominis faenerabunt. quid
 faenerabunt? non utique pecuniam, sed sapientiam, sicut et
 lex dicit: faenerabis gentibus multis, tu autem C
 mutuum non accipies. faenerauit enim Iudaeus proselyto
 15 diuinae legis oracula, sed quia ipse legis mysteria uidere non
 potuit et quae habebat nesciuit oracula, qui litteram faenerabat

2 cf. Sextus ed. Elter n. 75   3 Uerg. Ecl. I 40   11 Prouerb.
 22, 7   13 Deut. 15, 6

1 peccatum *A* (ca s. u.)   est *pr. s. u.* *A*   peccati *A* (*in ras.*)
 2 est *pr. om.* *T*   se dominis *Erasmus* sed omnis *N* sed omnes *cet.*
 (omnes. *P*)   3 de seruitio (de s. u.) *P* (*sed de rursus eras.*) *T*   ci *A*
 (eius *m2*) *P* (eis *m2*) *V* (s. u.) eius (us *del.*) *T*   4 arbitrii *ex* arbitrar *A*
 corporea *P* (*m2* -reae) *V* (s. *m2* corporis) corporeas *T* (*corr.* -reae)
 5 adpetentiam *A* (s. *m2* † ad penitentiam) ad penitentiam *X* (ni *del.*) *T*
 (s. appetentiam)   passionis *T* (is *ex* es)   qui ea que *A* (s. *m2* †
 qui et que) *T* (*ex* qui et que)   6 qui *A* (que *m2*) *T* (*ex* que)   7 his *P*
et (h *eras.*) *X*   8 ut uult *scripsi* uult *A m1* *P* uiuit ut uult *A m2 VN*
et (uiuit ut *del.*) *T*   10 probosa *P* probosa *ex* probosa *X'*   in-
 spientia *P* (*corr.* *m2*)   domos *A* (*corr.* *m2*)   domini (u *m2 ex* us)
 stulta (u *m2 et m3 ex* os) *X*   11 proprii *AVX'* *et* (s. periti) *P m2 T m1*
 probi *X'E*   fenerabunt *VX'D* fenerabunt *cet.*   12 fenerabunt *D* fenera-
 bunt *cet.*   13 dicit *A* (*corr.* *m2*)   fenerabis *VX'* *et* (*m3 ex* fenera-
 bilis) *X* fenerabis*** *A* fenerabis *cet.*   autem s. *ras. unius litt.* *A*
 14 faenerauit *X* fenerauit *A* († b s. u *m2*) *P* fenerabit *V* (v s. b *m2*)
 fenerabit *N'T*   enim *om.* *VNT*   prosilico *X m1* prosilito *X' m1*
 proselito *X m2 X' m2 cet.*   15 misteria *APX*   16 fenerabat *VXD*
 fenerabat *cet.*

- gentibus nunc ab his spiritalis doctrinae gratiam mutuatur meritoque subiectus est seruituti, quoniam qui mutuatur seruus est quasi addictus faenori creditoris, qui autem piae doctrinae faenus inpertit, is est princeps, sicut lex dicit: princeps eris gentium multarum, tibi autem princeps ex ipsis non erunt. princeps enim est qui regit et qui habet sapientiae principatum. quem habuit populus Iudaeorum, sed quoniam quod docebat seruare non potuit, debet discere quod docere nesciuit. hoc est igitur quod ait patriarcha Isaac: seruius fratri tuo. erit autem cum deposueris et solueris iugum illius a collo tuo, significans duos futuros populos, unum ancillae filium, alterum liberae — seruit enim littera, libera est gratia — eumque populum, qui litterae intendit, tamdiu seruum fore, quamdiu spiritalis doctrinae sequatur interpretem. tunc quoque illud futurum quod apostolus dicit: ut reliquiae saluae fiant secundum electionem gratiae. seruius ergo fratri tuo, sed tunc senties seruitutis profectum, cum uoluntarius potius quam coactus oboedire coeperis fratri.
- 4, 14 Hinc orta est inuidia et minitabat Esau quod post obitum patris fratrem occideret. sed si id acciderit, discamus a Rebecca quemadmodum prouidendum sit, ne inuidia iracundiam excitet.

2 Prouerb. 22, 7   5 Deut. 15, 6   10 Gen. 27, 40   12 Galat. 4, 22   13 II Cor. 3, 6   16 Rom. 9, 27, cf. Esai. 10, 22   20 Gen. 27, 41   21 Gen. 27, 42 sqq.

1 nunc *P* (c s. u. m2)   3 est *U'* s. u. m2   fœnori *A*   4 faenus *AP* est (s. u. m2) inpertitis (v s. i ult. m2) est *P* inpertitus est *U'* (corr. m2)   5 princeps ex i. non erit *N'*   7 et qui *A m2 T* qui et *A m1 PVN*   12 futurosque *A* (se eras.)   13 enim *AP* autem *VNT* gratia *P* (a alt. ex ã)   16 dicit *A* (s. m2 ð ait) ait *cet.*   saluæ *P*   18 potius *om. P*   19 ceperis *A* ceperis *VU'*   20 minitabat *scripsi* minitabas *A* (s. m2 ð minabatur) *P* (t s. s) minabatur *T* minitabatur *VN* quod *A* (s. m2 ð quoniam) quoniam *T*   21 ouideret *P* (corr. m2)   si id *A m1* (id s. u.) ne id *A m2 T* ne si id *U' m3* si (*om. id*) *P'* acciderit *A* (-et m2) et (i pr. ex e) *Am3 U' m2* accideret *T*   22 in inuidia *A* (in del. m2) *P* (in eras.)

iracundia in parricidium prouat. ueniat Rebecca, hoc est induatur patientia, bona custos innocentiae, suadeat ut irae locum demus. concedamus aliquo longius, donec tempore indignatio molliatur, offensionis obrepat obliuio. itaque patientia nec exilium reformidat, sed inpigre suscipit, non tam ut periculum salutis quam ut incentium sceleris declinetur. mater quoque pia abesse sibi dilectissimum filium tolerat plus ei conlatura quem laesit, utrique tamen consulens, ut alterum immunem a parricidio, alterum integrum praestaret a crimine. 15¹⁰ audiuimus quid corporeis ebria cupiditatibus intemperantia locuta sit, consideremus quid uera uirtus agat. nihil requirit nisi dei gratiam, solum illud et summum bonum sequitur, solo eo contenta est, a quo accipimus omnia, ipsi autem nihil illi conferimus, quia nullo indiget, sicut ait Daud: dixi C 15 domino meo: dominus meus est tu, quoniam bonorum meorum non indiges. quo enim indiget qui abundat omnibus et nobis largitur uniuersa, omnia sine defectu ministrat?

16 Et profectus est Iacob et dormiuit, quod est quieti animi indicium, et uidit angelos dei ascendentes et descendentes. hoc est Christum praeuidit in terris, ad quem angelorum caterua descendit atque ascendit obsequium proprio domino

2 Philo de plant. Noe 40 (I 354, 48) Origenes in Gen XII 117 M.
14 Psalm. XV 2 19 Gen. 28, 12 21 Ioh. 1, 51

1 iracundiã A prouat¹ A 2 induatur A m2 V induat pacienciã V 4 offensionis (is ex es) V offensione V' offensionis V''E obrepat P (corr. -et) subrepat N 5 exilium A reformidat² P sed A (d s. u.) inpigre A 9 parricidio A (s. m2 † periculo, r ex l) P periculo cet. 12 illud V''E et (d ex m) V'T illum cet. 13 contempta A accipimus A m1 P et V' m2 accepimus A m2 V' m1 cet. 14 illi scripsi ipsi APV' et V' (eras.), om. V''ET ait s. u. m2 A. om. P dixit P (t exp. m2) 15 meo A (exp. m2) V' (exp. m1 ut uidetur) PV', om. cet. dominus A m1 PV' deus A m2 cet. 16 post abundat add. P omni bündat 19 qui&xenimi A primitus ut uidetur (corr. m1, deinde s. u. m2) 21 ad quem VN atque AP et (quem m2 s. que) T

17 pio praebitura seruitio. et uenit ad puteum, ut biberet de suis D
 uasis et de puteorum suorum fontibus et superfluerent ei
 18 aquae de suo fonte; fons enim uitae est in manibus iusti. et
 uenit ad Laban et oues eius pauit. iniquitas incomitata residet.
 sapientia regendi officium non omittit. nescit uel in alienis 5
 uacare, nescit exul esse in peregrinis. quomodo enim exul,
 quae ubique suum ius seruat et in se habet quod possidet?
 19 quasi mercennarius ingreditur iustus et rector est, qui sibi E
 gregem multarum praestantiumque uirtutum splendore fulgen-
 tem euangelicae praedicationis ministerio colligebat, ut pota- 10
 turis ouibus uirgam storacinam et nucinam et de platano
 proponeret in uenis, quo concupiscentes beatissimae trinitatis
 praefigurata mysteria hautquaquam decoloros fetus piaie mentis
 conceptione formarent. bonae oues, quae bonorum partus
 operum fidei sacrae non degeneres ediderunt. per storacem 15 F
 significatur incensum et sacrificium uespertinum, quod deo
 patri defertur in psalmo. per nucinam uirgam sacerdotale
 Christo munus offertur; haec enim uirga Aaron, quae reposita
 floruit, qua sacerdotalis gratia sanctificationis emicuit. per
 platanum spiritalis fructus significatur ubertas, quia arbori 20
 huic uitis adnectitur, ut eius laeta consortio in partus sese

1 Gen. 29, 2, cf. Prouerb. 5, 15 sq. 3 Prouerb. 14, 27 4 Gen.
 30, 29 et 31 (36) 8 Gen. 30, 32 et 35 (40) 10 Gen. 30, 37 sqq.
 16 Psalm. CXXX 2 18 Num. 17, 6 sqq.

1 uasis suis D 3 uita APX et (corr. m2) VX' 4 iniquitatis (corr.
 m2) A residet A (s. m2 & resedit) resedit (s. & residet) T 5 in AP,
 om. cet. 6 exsil'esse A 7 ubique suum ius P m2 VX et (ius om N')
 alique (-quē A) suum A (s. m2 & ubique ius suum) P m1 ubique ius
 suum T seruabat A (s. m2 seruat) seruabat P (ba exp. m2) 10 ma-
 gisterio A (s. m2 & mini) P et (ag in ras.) D 12 in uenis Maurini
 inuentis libri concupiscentes A (s. m2 & centie) 13 misteria PVX
 hautquaquam A (o ex t m. ant.) P (h add. m2) decoloros X'E
 fetus A (v s. o m2) foetus P (v s. o) 18 *** xpo A est enim
 T et (est s. u. m2) PV 19 sanctificationis A (s. m2 & significationis)
 significationis T (s. sanctificationis) 21 consortio A (o tert. ex a; s.
 m2 & tia) X' (o tert. in ras. m2) consortia X'E in VX (ins. m2) T,
 om. cet.

uberes fundat, siquidem dominicae munera passionis remissio- 465 A
nemque omnium peccatorum adiuncta spiritus gratia fouere
consequit.

5, 20 His itaque, ut scriptura dicit, diues factus est ualde bonum B
5 gregem nutriens Christo, quem fidei titulo et uarietate uirtutum
gloriosi nominis nobilitauit insignibus. itaque nec sibi uidebatur
angustus censu fidei opimus et Laban filiis ut opulentissimus
in inuidiam uocabatur, qui suum gregem alieni gregis acces-
sione cumulasset. et dixit ei deus: reuertere in terram
10 patris tui et in gentem tuam, et ego ero tecum,
ostendens nihil ei deesse, cui adesset omnium plenitudo; hoc C
solum abundare perfecto, in hoc constare omnia et omnia ad
ipsum referri, nihil ei nouum. nihil superfluum necessarium,
cui pax fida suppeteret, per quam reconciliaret quae primo
15 fuerant discrepantia. nec mirum si pacem haberet qui columnam
statuerat et unxerat deo, quae est ecclesia. columna enim
et firmamentum dicta est ueritatis. eam unxit qui in
Christum fidei, in pauperes misericordiae fundit unguentum.
21 nunc consideremus qualis uir iustus esse debeat, si inuidia D
20 fuerit exorta. primum ut declinet eam; melius est enim sine
lite abire quam desiderare cum iurgio. deinde ut talia possideat,
quae secum auferre possit, ut in nullo teneri ab aduersario

4 Gen. 30, 43   7 Gen. 31, 1   9 Gen. 31, 3   15 Gen. 31, 15
16 I Tim. 3, 15

1 fundant *U'E*   2 fouere *AP* fundere *V* (*s. u. m2*) *om.* *U* et *m1 U'*
dare *U'* (*s. u. m2*) *cet.*   7 censu *A* (*s. m2* $\dagger$ *sus*) censum *U'* (*m* *eras.*)

fidei *A* (*s. m2* $\dagger$ *de*) fide *V*   lab^{ae} *A* (*e m2 in ras.*) laban *U* (*an*
m3 ex e) *D* labae *cet.*   12 abundaret *A* (*s. m2* $\dagger$ *re*) abundaret *P*
(*h* *eras., re ex ret m2*)   13 nouum *A* (*s. m2* $\dagger$ *nocium*) nocuum *T*

aut necessarium *A* (*aut s. u. m2*) *D* (*aut in mg.*) aut non necessa-
rium *T*   14 fide *A* (*s. m2* $\dagger$ *fida*) fidae *P* summa *T*   16 unxerat *AV*
iunxerat *U'* (*corr. m2*) unxerat *cet.*   17 unxit *A* (*s. m2* *unxit*) unxit
cet.   18 unxit *A* (*corr. m2*)   unguentum *A* (*u alt. s. u. m2*) un-
guentum *T*   19 iustus *P* (*tus s. u. m2*)   esse *A* (*t* *eras.*)   21 desi-
dere *A* residere *cet*   22 secum *P* (*s ex r m2*)   auferre *P* (*-ri corr.,*
deinde eras.)

possit obnoxius, sed dicat: cognosce, si quid tuum est apud me. et quaesivit Laban et nihil suum inuenit apud Iacob. magnus uir et uere beatus, qui nihil suum potuit amittere, nihil alienum habere, hoc est nihil minus habere, nihil superfluum. itaque ille perfectus est, cui nihil deest, E iustus, cui nihil supra est; hoc enim est iustitiae tenere mensuram. quanta uirtus, cuius societas lucrum dabat, non inrogabat dispendium! hoc est perfectum esse, adhaerentibus sibi conmodi plurimum dare, nihil adferre inconmodi.

22 Denique is qui nocere cupiebat inanem eum non potuit 10 dimittere. sapiens enim numquam inanis est, semper in se habens amictum prudentiae, qui potest dicere: iustitiam F induebam et uestiebar iudicium, sicut dixit Iob. namque haec mentis sunt interna uelamina, quae nemo alius possit auferre, nisi cum aliquem sua culpa dispoliat. denique sic 15 dispoliatus Adam nudus inuentus est, at uero Ioseph etiam uestimento exteriori reiecto nudus non erat, qui salua habebat 466 A indumenta uirtutis. numquam ergo inanis sapiens. nam quomodo inanis, qui de plenitudine Christi accepit et seruat acceptum? quomodo inanis, cuius repleta est anima, quae acceptae gratiae 20 uestimenta custodit? illud metuendum est, ne quis innocentiae uelamen amittat, ne impii sacrilegae persecutionis inpressione terminos iustitiae supergressi uestimentum animae ac mentis eripiant. quod non facile accidit, nisi prius aliquem uox suae B iniquitatis exuerit. unde et Dauid dicit: si est iniquitas 25 in manibus meis, decidam merito ab inimicis meis

1 Gen. 31, 32 2 Gen. 31, 32 12 Iob 29, 14 15 Gen. 3, 10 sq.
16 Gen. 39, 12 25 Psalm. VII 4—6

2 apud me *A* (m in ras.) suum repperit *P*, cf. p. 45, u. 7
3 potuit suum *U'* 10 his *APVU* 14 uelaminea *A* (corr. m. ant.)
15 despoliat *P* et (e ex i) *U* m3 *U'* m2 uersum ultimum in fol. 78^a
libri *A*, quo continentur uerba denique... at, fere totum abscissum
suppleuit s. u. m2 16 dispoliatus *A* m1 *T* despoliatus *A* m2 cet.
ad uero *P* ioseph *A* 17 reiecto *U* (r in ras.) relicto *N'* 19 ac-
cipit *N'* (i pr. in ras. m2 *U'*) 21 illud *P* (d extra u. m. ant.)
22 uelamen *A* (n s. u.) sacrilegem *A* (m eras.) 26 merito *P* (o ex e)

23 inanis: persequatur inimicus animam meam et
 comprehendat. nemo ergo ex inimicis potest tuam animam
 comprehendere, nisi prius inanis fuerit effecta. noli igitur
 metuere eos qui possunt auri argentineque compilare thesauros.
 5 isti nihil tibi auferunt. hoc enim auferunt quod non habebas, C
 hoc auferunt quod possidere non poteras, hoc auferunt quod
 non ornabat animam tuam, sed onerabat, hoc auferunt quod
 non locupletabat cor tuum, sed potius deprimebat; ubi enim
 fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum, sicut
 10 audisti legi hodie. multi seris portarum suarum includunt
 aurum suum, sed hi nec uectibus et claustris suis credunt:
 multi uigiles adhibent, sed ipsi quoque plus ipsos solent
 timere custodes: multi defosso auro incubant; aurum eorum
 sub terra et cor eorum sub terra. caue ergo ne et tu cor tuum D
 15 terrae uiuus infodias. non ergo auri istius metuendi fures,
 ille tibi cauendus est faenerator, qui substantiam animae tuae
 scrutatur, si qua peccati grauioris aera contraxeris, qui cor
 tuum includit solo, qui animam tuam eo caespite obruit, quo
 aurum texeris, qui mentem tuam centesimarum incuruat usuris
 20 et graui condit sepulchro, de quo nullus resurgit. sequere
 sanctum Iacob, qui neque de alienis uitiiis quicquam habebat E
 neque suarum uirtutum erat inanis et uacuus, qui erat iustitiae
 fructu repletus.

24 Sed haec moralia, illud mysticum quod uenit ad eum Laban,

8 Matth. 6, 21   24 Gen. 31, 25 et 33 Philo de agri cult. Noe
10 (I 306, 42)

3 effecta A (æ ex a m. ant.) affecta P   4 thesauros libri
 5 tibi A (bi s. u.)   habebis A (-bas corr. m. ant., s. m2 † bis) P
 7 honerabat AP   9 thesaurus libri   10 multis APV et (s eras.) W'
     seris P (s pr. s. u. m2) serris V (r pr. exp.) W   includunt aurum
 suum A m1 et s. u. T muniunt fortunæ accessus A m2 (s. u.) T   14 tu
 & cor A   15 istius sunt (sunt s. u.) P m2 T   16 fenerator VDE
 fenerator cet.   18 caespite libri   19 centesimarum W   incuruat usuris
 APT incuruat tesaris V (te s. u. m2) incuruatis auris W (incuruas te-
 sauris m3) W' (m2 incuruat tesaris) incuruat tesaris W'E   20 con-
 det A (s. m2 † it) P (-it m2)   sequere (re eras.) A   24 labant A

hoc est dealbatus, quia et Satanus transfiguratur se in angelum lucis, et coepit ab eo sua requirere. respondit ei Iacob: cognosce si quid est tuum apud me, hoc est: nihil tuorum habeo. quaere, si quid agnoscis uitiorum tuorum et criminum. nihil mecum abstuli fraudum tuarum dolique consortia ulla non habeo, omnia tua tamquam contagium refugi. et quaesivit Laban et nihil suum repperit. quam beatus uir, in quo inimicus nihil inuenit quod suum posset dicere, in quo diabolus nihil offendit quod suum agnosceret. impossibile uidebatur istud in homine, sed typum gerebat eius, qui dixit in euangelio: ueniet huius mundi princeps et in me inueniet nihil. nihil est enim quicquid est diaboli, quod nullam potest habere perpetuitatem atque substantiam. ipse autem est qui praefigurabatur in Iacob dominus Iesus, duorum uir coniugiorum, hoc est consors quidam legis et gratiae, qui uirginem Rachel ante dilexit et praedestinatum sibi in coniugium pio amabat affectu. sed quoniam Lia tamquam lex subintravit et oculis infirmior obrepsit tamquam synagoga, quae mentis caecitate Christum uidere non potuit, superabundauit gratia sanctae Rachel, quae supra primum illud est expetita coniugium, quae ecclesiae principatum futurum iam tunc nominis sui interpretatione signabat, beata Rachel, quae abstulit obprobrium suo partu: beata Rachel, quae abscondit cultus erroresque gentilium, quae simulacra eorum plena esse inmunditiae declarauit. nemo credat paternae pietatis laesam esse reuerentiam, quod stante

1 Philo de profugis 8 (I 552, 31) II Cor. 11, 14 3 Gen. 31, 32
 7 Gen. 31, 33 10 Ioh. 14, 30 15 Gen. 29, 18 et 30 17 Gen. 29,
 25 et 17 20 Gen. 29, 27 sqq. 21 Philo de congr. erud. grat. 6
 (I 523, 7) 22 Gen. 30, 23 23 Gen. 31, 34 25 Gen. 31, 35

1 dealbatus *A* (us ex is) 3 est tuorum *AE* 5 fraudum *AM* 6 fraudum *AM* 7 dolique *AVT* delique *P* (reliqui *m2*)
 dereliqui *N'* (ex deliqui *m. ant. A'*) ulla *A* (a *m2* ex i) illa *N'* 10 dicit *P'*
 11 inueniet in me *A'* nichil inueniet *T* nihil est *om. PT*, est *om. A*
 12 enim quicquid *P* (, *m2*) 13 praefigurabatur *A* 17 alia libri;
 a pr. eras. *V* 18 synagoga *APV* 19 que (ex qui *m2*) *A* 22 be-
 ata . . . partu in *mg. inf. A* 24 simulacra *AM'*

patre sedit, quoniam scriptum est: qui plus fecerit patrem aut matrem quam me non est me dignus. ubi causa agebatur religionis, fides debuit sedem habere iudicii et quasi rea stare perfidia.

6, 26 5 Haec eo usque probata sunt, ut proficiscenti Iacob sancto D angeli dei occurrerent. denique uidit castra dei adplicantia et ait: castra dei haec sunt; perfectis enim et fidelibus diuina solent adesse praesidia. perfectus autem cogitabat de reconciliatione fraterna, ita ut humilitate eum inuitaret, officiis
10 adquireret, muneribus quoque emendum putaret. occurrit itaque fratri cum uxoribus et pignoribus suis, ut, etiamsi ipsi indi- E
27 gnaretur, necessitudinis obsequiis inflecteretur. et adorauit septies in terra. quid sibi istud uult esse? lex dicit: dominum deum tuum adorabis et ipsi soli seruiens,
15 et hic adorat intemperantem, iracundum, minantem parricidale flagitium. an terram adorauit illam humano cruore concretam, serpentum infusam uenenis aut ieiuna infelicem glaream aut duris atque asperis inhorrentem cautibus? quid sibi etiam uult quod septies adorauit? haereret absolutio, nisi illud F
20 occurreret, quod Petro in euangelio interroganti: si frater meus in me peccauerit, quotiens remittam ei? usque septies? respondit dominus Iesus: non solum septies, sed etiam septuagies septies. hoc igitur prophético spiritu sanctus patriarcha significat in aduenientem

1 Matth. 10, 37 5 Gen. 32, 1 7 Gen. 32, 2 8 Gen. 32, 3 sqq.; 33, 3 sqq. 12 Gen. 33, 3 14 Deut. 6, 13 20 Matth. 18, 21 sq.

5 proficiscente P et (-te ex -ti) T 8 autem qui VNT 9 humilitatis P eam X'E et (m2 ex eum) PX' officiis. A 10 adquirere A (-et m2) P emendum A m. ant. Vm2 mendam m1 AP emendam Pm2 Vm1 N emendandum A s. m2 add. t et T 11 ipse PX' et (m2 ex ipsi) X' 16 illam (a m2 ex u) AP 17 serpentium X' 18 sibi A (bi s. u) 19 absolutionis illud corr. m2 A et (in quo ab ex ad m2) P 20 fr̄ ex fr̄ m2 A 21 dimittam N' 23 sed usque N et (etiam s. usque) T hac ex hoc Pm2 T 24 prophetiā Pm2 et (co ex a) T prophético. X sps A (sp̄ m2) P spm ex spu T patriarchae P (ae ex a m2)

respiens, qui non solum usque septies, sed etiam usque septuagies septies ueniam fratri relaxari iuberet, ut eius contemplatione conuentus Esau iniuriam, quam se accepisse putabat, remitteret fratri et quamuis laesus rediret in gratiam, quia propterea suscepturus erat carnem dominus Iesus et uenturus in terras, ut multiplicatam nobis donaret ueniam delictorum. 463 A

28 Denique petiturus a fratre concordiam dormiuit in castris. perfecta uirtus habet tranquillitatem et stabilitatem quietis; ideo dominus donum eius perfectioribus reseruauit dicens: 10 pacem meam relinquo uobis, pacem meam do uobis. perfectorum est enim non facile mundanis moueri, non turbari metu, non exagitari suspitione, non terrore concuti, non dolore uexari, sed quasi in litore tutissimo aduersum insurgentes fluctus saecularium procellarum mentem immobilem fida statione placidare. hoc firmamentum Christianis mentibus Christus inuexit, pacem internam inuehens animis probatorum, ut non turbetur cor nostrum neque exagitetur animus. hanc pacem super omnem mentem esse apostolus doctor asseruit dicens: et pax dei, quae superat omnem mentem, custodiet 20 C corda uestra et sensus in Christo Iesu. fructus itaque pacis est non perturbari in pectore. denique uita iusti quieta est. iniustus autem inquietudinis et perturbationis plenus est. itaque amplius suis suspicionibus adfligitur impius quam alienis plerique uerberibus maioresque uibices uulnerum in eius animo 25

8 Gen. 32, 21 11 Ioh. 14, 27 19 Philipp. 4, 7

2 se laxari A m2 laxari X' ut m2 ex et P 5 carnem suscepturus erat VNT 9 quietis post habet transponunt N' 11 relinquo . . . do] do . . . relinquo VT 12 profectori A 13 suspitione APX'X'T susceptione X 14 littore A 15 fida* (e eras.) AP fida T (a ex e) E (a ex a) fidei V 17 interram (corr. m2) A 19 mentem] pacem A (corr. m2) P 20 et m2 in ras. P exsuperat V (ex s. u. m2) T (s s. u.) exuperat X'E custodiet A (s. at m2) X' (corr. -at) custodiat VXX'ET 22 p.turbari (e eras.) A dinique A (corr. m2) 24 suis A (s alt. s. u. m2) 25 uiuices V (corr. m2) X uiuicet A et m1 P uiae P m2 T uices N'

29 sunt quam in eorum corpore qui ab aliis uerberantur. grande
 est intra se aliquem tranquillum esse et sibi conuenire. foris
 pax aut inperatoris sollicita prouidentia aut manu militum D
 quaeritur aut bellorum prospero cedit euentu aut internicione
 5 aliqua barbarorum, si in se hostili motu sua arma conuertant.
 in ea pace nulla nostra uirtus, sed euentus est. certe gloria
 pacis illius ad inperatorem refertur, istius pacis fructus in
 nobis est, quae est in mentibus singulorumque tenetur affec-
 tibus. istius pacis maior est fructus, quo spiritalis nequitiae
 10 temptamenta quam quo arma hostilia repelluntur. ista pax
 sublimior, quae corporalium passionum excludit inlecebras E
 perturbationesque mitigat quam ea quae barbaricos sedat
 incursus; plus est enim clauso intra te hosti resistere quam
 remoto.

7,30¹⁵ Itaque Iacob, qui cor suum ab omni similtate mundauerat F
 et pacificum affectum gerebat, postquam reiecit omnia sua,
 solus remansit et luctatus est cum deo. quicumque enim
 saecularia negligit ad imaginem dei similitudinemque propius
 accedit. quid est enim luctari cum deo nisi uirtutis suscipere
 20 certamen et cum superiore congrredi potioemque ceteris
 imitatore fieri dei?, et quia insuperabilis erat fides eius atque
 deuotio, secreta ei dominus mysteria reuelabat tangens latitu-
 dinem femoris eius, eo quod ex eius erat generatione dominus 469 A
 Iesus oriundus ex uirgine, qui deo nec inpar nec inaequalis
 25 esset. cuius crucem obstupescentis femoris latitudo signabat,
 eo quod diffusa per uniuersum mundum remissione peccati
 salutaris foret omnibus, qui stupore sui corporis ac sopore

15 Gen. 32, 24 22 Gen. 32, 25

1 copore A 4 internicione P m2 U' m2 V internicione AP m1 U'' in-
 ternecone T et m1 U' internicione UE 5 sua om. VN 8 singu-
 lorumque A singulorumque P (a eras.) singulorum quae cet. 16 rege-
 bat A (s. m2 l gerebat) rececit P (m2 corr. recepit) recedit U' m1
 praecedunt U' m2 U'' E 18 propius P (r eras.) 24 Iesus om. A
 26 difusa A 27 sal***** P m1 (fuisse uidetur salutaris) salus P m2
 soporem A (m exp. m2) P (m eras.) sapore U sudore U' (d ex p
 m2) U'' E

- resurrectionem tribueret defunctorum. unde non inmerito exortus est sol sancto Iacob, cuius generi crux domini salutaris inluxit, simul quia sol ei oriatur iustitiae qui deum cernit, 31 quia ipse est lumen aeternum. claudicauit autem Iacob a femore suo. propter hoc non manducant hodieque 5 filii Istrahel neruum. utinam manducassent et credidissent! B sed quia non erant facturi uoluntatem dei, ideo non manducauerunt. sunt et qui ita accipiant, eo quod ideo claudicauerit ab uno femore Iacob, quia duobus populis ex eius generatione manantibus unius stupor iam mox circa fidei gratiam declara- 10 batur futurus. ipse est ergo populus, qui stupore perfidiae claudicauit. C
- 32 Denique non multo post reuelationem istiusmodi cum esset ab alienigenae filio Dina, Iacob filia, deflorato uirginitatis pudore temerata, fratres eius, qui non intellexerunt mysterium, 15 alienigenas, qui societatem fidei per coniunctionem generis offerebant, uindictae studio peremerunt, Iacob autem, qui morali mansuetudine clementiam diligebat uel mystico spiritu sacramentum congregandae ex gentibus praeuidebat ecclesiae, D inuitus et dolenter scaenam illam exactae ultionis accepit. 20 unde prophetanti aduentum domini Iesu responsum diuinum est datum: exurgens ascende in locum Bethel, hoc est in domum panis, ubi natus est Christus, sicut Michaeas

1 Gen. 32, 31   3 Malach. 4, 2   4 Gen. 32, 31 et 32   14 Gen. 34, 5 et 25 sqq.   20 Gen. 34, 30   22 Gen. 35, 1

2 dñi ex dñs m2 AP   saluatoris N'   3 oriatur AP oritur cet.
 5 hodieque P (que eras.)   6 filiis P (s eras.) filii E (i tert. postea add.)
 israhel P isrl' cet.   7 erant (n s. u.) AV   8 eo del. m2 P, om. N
 claudicauerit A (n eras.)   10 unius N'E et (i s. u. m2) VV' unus
 cet.   stupor iam mox scripsi stuporiamons m1 AP stupor iam P m2
 stupor iam tunc A m2 cet.   11 est s. u. m2 VV', m1 T, om. N   14 filia
 iacob VNT   defloratu A (corr. m. ant.) P   15 misceri A (s. m2
 misterium) mysceri P   16 alienas A (s. m2 alienigenas)   17 per-
 himerunt A (perhem. m. ant.)   20 scaenam PV' scenam cet.   21 pro-
 fetanti PVV'   22 ascende A (s s. u.)   bethleem P   23 micheas libri

propheta testatur dicens: et tu, Bethleem, domus Ephra-
tha, non es minima, ut sis inter principes Iuda. ex
te enim exiet princeps in Istrahel. et egressus
eius ab initio a diebus saeculi. uere domus panis. quae
5 domus Christi est, qui nobis panis salutaris aduenit e caelo, E
ut iam nullus esuriat cibum sibi immortalitatis acquirens. ibi
iubetur habitare patriarcha, ibi aram deo facere, qui apparuit
ei. ibi deos accepit alienos et abscondit eos sub lentisco, ibi
quoque sepulta est Rachel in uia inquit Ephratha; haec
10 est Bethleem. ibi etiam columnam statuit Iacob supra
monumentum eius.

33 Quanta mysteria, quia ibi est ecclesia dei, in qua apparet
deus et loquitur cum seruulis suis! ibi eripiuntur et abscon-
duntur simulacra gentium; fides enim ecclesiae omnem obser-
15 uantiam gentilitatis aboleuit. sed cur sub lentisco absconderit
quaero. certe genus istud infructuosum est. ibi ergo sunt dii 470 A
gentium, ubi nullus est fructus. ibi in aures gentilium infodi-
untur, quas dederunt Iacob, ut iam nouam linguam audire
adsuescant, ueterem perfidiae somnum nesciant, obsurdescant
20 aures eorum sacrilegio, emudentur ad gratiam. non inmerito
sanctus ibi Danihel falsum aduersum Susannam testimonium
deprehendit. ibi enim uolebat adhuc radices suas locare perfidia,
sed latere non potuit, quia prophético spiritu deprehensa est. B
congruus autem error presbyteri uerae confessioni, ut ibi

1 Mich. 5, 2 5 Ioh. 6, 51 7 Gen. 35, 1 8 Gen. 35, 4 9 Gen.
35, 19 10 Gen. 35, 20 17 Gen. 35, 4 21 Sus. (Dan. 13) 54
24 Act. 15, 20

1 testatus est *ND* b&hem *A* bethlem *℣* bethlehem *℣* *E* ef-
frata *℣* *E* effratha *P* efrata *V* 2 ut sis *del. m2 A. s. u. T* 3 in
APV℣. om. cet. israhel *P* isrl̄ *cet.* 4 die *VN* diebus (bus *s. u.*) *T*
5 nobis (*s. s. u.*) *A* 6 atquirens *A* 8 abscondit *A* (*n. s. u.*) 9 efra-
tha *AP℣* efrata *V℣* haec *PV℣T* hoc *cet.* 14 simulachra *℣* *ET*
obseruantium (*corr. m2*) *AP* 15 absconderit *om. VN, s. u. T*
19 ueterem *A* (*s. m2* & ris) somnum *A* (*m. pr. exp. m2*) *P* sonum
cet. 21 aduersus *VNP* *T* susannam *P* 23 profetico *AV* pro-
feticico *P* (*c. eras.*) 24 presbyterii *A* (*i. tert. s. u. m2*) presbyteri *PV*

contaminatam diceret castitatem, ubi gentium defossa simulacra sunt, sed ueritas ecclesiae non texit perfidiam, sed
 34 abscondit et aures gentilitatis obstruxit. conuenienter quoque ibi sepulta est sancta Rachel, quia omnes qui baptizantur in Christo consepeliuntur cum eo. sic enim docemur dicente 5 apostolo: consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodum ille surrexit a morte per uirtutem propriam suscitatus, ita et nos eius gratia resurgamus. tunc igitur uere absconditur 10 omnis error gentilium, cum quis fuerit ablutus a uitiis, quia confixus cruci uetus homo noster nescit iam ueteri seruire peccato. competenter etiam columna statuitur supra monumentum Rachel, quia ecclesia est columna et firmamentum ueritatis.

8, 35 Senuit autem Iacob et ante iam senuerat moribus, sed 15 certabant in eo inpigra uiuacitas iuuentutis et tranquillitas senectutis. est enim et senectus uirens gratia et iuuentus cana consiliis, de qua dicit scriptura: senectus enim uenerabilis et aetas senectutis uita immaculata. ex hac uita fuit Iacob, qui bonis operibus praeuenit tempus 20 longaeuae senectutis, ut et fructum eius ante tempus carperet et postrema eius in tempore non timeret. beatus quidem et iuuenis, qui bene uiuit, sed beatus et senex, qui bene uixit. quod enim iuuenis sperat adeptus est senior, quod senex fuit optat hoc esse qui iuuenis est. certe hic inquieti maris longiore sibi adhuc cursu manente iactatur fluctibus, senex uero sicut 25 in portu ita in statione est senectutis. erat itaque huiusmodi Iacob, qui uix speranda iuuenibus bona incolomi et tuta

6 Rom. 6, 4   13 I Tim. 3, 15   17 Sap. 4, 9   18 Sap. 4, 8

1 simulachra AP 3 aures A obstruxit P (r s. u. m2) 7 morte VAE morte cet. ad P 8 mortuis AE propria uirtute (om. per) AE suscitatur (s s. r) P 9 per eius gratiam VNT 13 columna A 15 iuuentutis A (tu ex ta m3) 16 iuuentus (tu ex ta m2) VA 17 cana AP cana in A m3 AE incana A m1 T (in del.) cet. 23 quod A (od exp. et s. add. i m2) 24 quod A 27 incolomi P (u ex o) VDT incolomi A (n exp. m2) tota A (corr. m. ant.) P

gratiae clauē iam clausa et obsignata retinebat. quod autem 471 A
 possideas eo quod adhuc speres praestabilius est. erat ergo
 senex Iacob, ad quem iuuenes aduersa temporis alicuius
 tempestate perculti tamquam in portum sese recipiebant, ipse
 5 autem tamquam in specula uitae huius positus sollicito praeten-
 debat adfectu et longe ante rebus dubiis praeuidebat remedia.

36 Denique fames erat in tota terra: senex depositus quae
 alacres iuuenes ignorabant primus utrum audierit . . . uidero. B
 interim primus admonuit filios suos in Aegypto exuberare
 10 frumenta. eo proficiscendum, ut emerent quae sibi ad usum
 necessaria forent. libenter etiam ipse iuuenum consiliis acqui-
 escebat, ut etiam filium iuniorem simul mitteret. et renun-
 tiantibus illis quod Ioseph filius suus uiueret infraacto licet
 corpore, sed uiuida animi uirtute non expectauit ut filius ad
 15 se ueniret, sed ipse magis perrexit ad filium; pietati enim
 mensura ordinis non praeponderat. nulla itaque sensit inpedi- C
 menta fessae senectutis, cum pergeret; pietas enim leuabat
 laborem. uerum ubi recepti filii fructu potitus aliquanto exacto
 tempore, septem decem uidelicet annorum, quod secundum
 20 illam patriarchae longaeuitatem exiguae portionis tempus est,
 finem uitae sibi adpropinquare cognouit, uocauit Ioseph filium
 et per generationis suae futurum heredem constrinxit eum, ne
 in Aegypto sepeliretur, acceptaque fide, cum paulo post D
 infirmaretur et uenisset ad eum filius suus Ioseph, uelut

7 Gen. 41, 56 Uerg. Aen. XII 395 9 Gen. 42, 1 sq. 12 Gen.
 43, 12; 45, 26 et 28 19 Gen. 47. 27 21 Gen. 47, 29 22 Gen.
 47, 29 sq. 23 Gen. 47, 31 24 Gen. 48, 1—4

1 gratia A (corr. m. ant.) P $\mathfrak{A}$ e clauē A et (corr. m2 et clauē) P
 tenebat N° 2 abhuc A 4 sese. A 5 * sollicito A (p. eras.) 7 et
 senex N^o (et add. m. ant. $\mathfrak{A}$) 8 primus A (corr. m2) utrum et
 uidero interim exp. $\mathfrak{A}$, om. $\mathfrak{A}$ 'E post audierit lacunam significauit;
 exidit tale quid an ipse spiritu diuinauerit 14 uiuidae P (e. eras.)
 expectauit P (c. s. u. m2) 19 septem decem m1 AP $\mathfrak{A}$ ' et $\mathfrak{A}$ septem et
 decem (et s. u.) m2 AP et VT decem et septem $\mathfrak{A}$ 'm2 $\mathfrak{A}$ 'E et T corr.,
 fort. septemdecim secundum (u. pr. ex a) AP 22 constrinxit A
 constrinxit $\mathfrak{A}$ (x in ras. ex g) cet. 24 et uenisset . . . suum et om. VN'

resumptis uiribus sedit supra lectum suum et benedixit patriarchas duodecim et prophetauit.

9, 37 Dicant nunc aliqui non beatum Iacob, cum in ipsis mortis E
esset diebus, qui paene plura cum deo quam cum hominibus
alloquia miscebat, non beatum, cum oculi eius grauarentur 5
in senectute et non posset uidere; uidetur enim quibusdam
caecitas esse grauis aerumna calamitatis. sed tunc quoque
beatus Iacob, quia discernebat spiritu quos oculis discernere
aspectuque non poterat. uidebat futura, qui aestimabatur non F
uidere praesentia. denique errauit et ipse Ioseph, ut, cum ad 10
dexteram eius adplicasset filium suum seniore et ad sinistram
ipsius, hoc est Iacob, adplicasset filium iuniorem, ut aetatis
ordo benedictionis ordinem reseruaret, extenderet Iacob dexteram
super nepotem iuniorem et sinistram super seniore nepotem
et uolenti filio patriam dexteram supra Manassen seniore 15
conuertere responderet: scio, fili, scio: et hic erit in
populum et hic exaltabitur; sed frater eius iunior 472 A
maior illo erit. et causam praelationis adiunxit dicens:
semen eius erit multitudo gentium. adeo melius
inpedito licet corporis aspectu uidebat, ut uidentem doceret 20
errasse. quis enim melius uidet quam qui uidet Christum?
aut quis potest dicere oculis inpeditum eum qui uidebat in
Christo ecclesiam refulgentem? nonne igitur clarum est quod
debilitas beatitudinem impedire non possit? ille oculorum
inpeditus munere, ille defatigatis corporis uiribus, in lecto 25 B

5 Gen. 48, 10 10 Gen. 48, 17 sq. 16 Gen. 48, 19 19 Gen.
48, 19

3 dicat... aliquis VN et (corr. dicant... aliqui) T 8 quos AP
quod cet. discere A (s. m2 discernere) 13 iacob om. N' dex-
teram A m1 P dexteram suam A m2 cet. 15 supra AP super cet.
manassem AT 16 responderet VN et (-rit corr.) T responderit cet.
fili mi scio P (mi scio in ras. ex scio m2) 18 adiunxit AV adiunxit
cet. 19 melius post aspectu transponunt X'E 20 inpeditu A (corr.
m. ant.) P (corr. m2) doceret A (s. m2 I diceret) V (ex docen-
tem) T (ex diceret) 23 refulgentem ecclesiam X'E 25 defatigatus P
(us s. u. m2) defatigatis X (a pr. m3 ex e)

tamquam in sepulchro corpus relinquens adsurrexit in se et longe ab aliis atque intra semet ipsum sese colligens praesentibus se rebus subdlexerat et nouissimorum dierum futurae miscebatur aetati. sic enim scriptum est: adnuntiabo inquit
 5 uobis quae occursura sunt uobis in nouissimis diebus.

38 Quid igitur ei deerat, cui deus aderat, qui ei profecturo dixerat: descendam tecum in Aegyptum, et ego deducam te in perpetuum? nec defuit, quando in eo sanctus C
 10 spiritus loquebatur. quis tam potens in suo domicilio quam iste in alieno? quis tam abundans in ubertate quam iste in fame? quis tam fortis in iuuentute quam iste in senectute? quis tam actuosus in negotio quam iste in otio? quis tam uelox in curriculo quam iste in lectulo? quis tam laetus in
 15 flore adulescentiae quam iste in mortis confinio? quis tam diues in regno quam iste in peregrino loco? denique reges benedicebat. nec inmerito pauper non erat, qui nullo indigebat. pauper non erat, qui se pauperem non putabat. et quis pau- D
 20 perem dicat, cuius conuersatione dignus orbis terrarum non fuit, et ideo conuersatio eius erat in caelo? hic uero praediues in diuitiis simplicitatis et sinceritatis, decorus maiore animae quam corporis pulchritudine, quae marcescere non nouit, aetate inpiger, cui liceret, cum uellet, corporeo isto exire gurgustio et superna paradisi mentis uigore penetrare. exultans spiritu,
 25 cum sepulchri extrema mandaret. non enim terreno se tumulo E claudendum, sed superno recipiendum domicilio praesumebat. et ideo tamquam alteri mandabat sepulchrum, sui autem securus mortem illam immortalitatem putabat. uidebatur corporis implicatus impedimento et uigilanti in futura tempora

4 Gen. 49, 1   7 Gen. 46, 4   16 Gen. 47, 7   20 Philipp. 3, 20
 27 Gen. 49, 29

4 aetatis *APU* et (s. *eras.*) *U'*   5 occursura *A* (s. *m2* † occursui)
 10 spiritus sanctus *VN*   qui-stam *P*   11 ubertate *A*   15 adulescentiae *U'* adolescentiae *cet.*   18 quis eum pauperem *A* (eum s. *u. m2*) *T*   23 gurgustio *A* (*corr. m2*)   24 paradysi *A* (*ra s. u.*)

praecurrebat affectu dicens de persecutoribus domini. qui de tribu Symeon et Leui auctores erant nequitiae processuri: in consilium eorum non ueniat anima mea et in occursum eorum non contendant uiscera mea. quis autem tam ualidus in uirtute quam iste fortis in infirmitate, qui dicebat: maledictus furor eorum, quia superbus et temerarius, et ira illorum, quia indurata est. diuidam illos in Iacob et dispergam illos in Istrahel?

- 39 Quis uero tam canorus cantibus quam iste uocibus, qui toto auditus est mundo, qui per omnes populos, per omnes auditur aetates? quis tam suavis numeris septem uocum differentias oblocutus quam iste septemplici spiritus sancti gratia resultauit? qui licet membra resolutus tamen adtollens se animo et erigens spiritu corporis sui tamquam citharae harmoniam dissoluta membrorum conpage destructam alta mente despiciens non requirebat, sed otiosam iacere humi patiebatur, ipse autem cantu se mulcebat interno et prophético se modulamine delectabat dicens: Iuda, te conlaudent fratres tui. manus tuae super dorsum inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. catulus leonis Iuda: ex germine mihi ascendisti: recumbens dormisti ut leo et tamquam catulus leonis. quis excitabit

1 Gen. 49, 5 sq. 6 Gen. 49, 7 12 Uerg. Aen. VI 646 19 Gen. 49, 8 et 9

5 fortis iste $\mathfrak{A}''E$ 6 eorum $\mathfrak{A}\mathfrak{A}''$ illorum *cet.* 9 israhel $\mathfrak{P}\mathfrak{A}''$ israhel *cet.* 10 canorus $\mathfrak{A}$ (ib *eras.*) 11 totos $\mathfrak{A} m2$ (ex totus) populos super $\mathfrak{A}$ (su *exp. m2*) $\mathfrak{P}$ 12 suavis $\mathfrak{P}$ (suaue *m2*) suauiter $\mathfrak{A}'$ (*m1 ex suauis*) $\mathfrak{A}''E$ numeris *ed. Rom.* nomen eius $\mathfrak{A}$ (nom) $\mathfrak{P}$ numeius $\mathfrak{A} m1$ $\mathfrak{V}$ (numerus $\mathfrak{A} m3$ $\mathfrak{V} m2$) $\mathfrak{T}$ et *del. m. ant.* $\mathfrak{A}'$, *om.* $\mathfrak{A}''E$ uocum $\mathfrak{e}$ ($\mathfrak{e}$ s. u. *m2*) $\mathfrak{A}'$ 13 differentia $\mathfrak{A}$ (-ias *m2*) $\mathfrak{P}$ ablocutus $\mathfrak{A}$ (ob s. ab *m2*) $\mathfrak{P}$ 14 membra $\mathfrak{A}$ (s. *m2* ris) $\mathfrak{P}\mathfrak{V}\mathfrak{A}$ membris $\mathfrak{A}'$ (is *ex a m2*) *cet.* 15 cytharae $\mathfrak{A}\mathfrak{P}$ 16 armoniam *libri* (armo-niā $\mathfrak{A}$, e *eras.*) 18 cantus emulcebat $\mathfrak{P}\mathfrak{A}$ et (*corr. m2*) $\mathfrak{A}\mathfrak{A}'$ 19 modulamine $\mathfrak{A}$ conlaudent $\mathfrak{A}\mathfrak{P}$ laudabunt $\mathfrak{V}\mathfrak{N}$ et (*m2* collaudant) $\mathfrak{T}$ 23 excitabit $\mathfrak{V}$ (ex *in ras. m2*) excitauit $\mathfrak{A}$ et (*corr. m2*) $\mathfrak{A}'$ suscitabit $\mathfrak{A}''$

illum? et infra: lauabit in uino stolam suam et in sanguine uuae anaboladium suum. hilares oculi eius a uino et dentes candidiores lacte. qui cantus dulcior, qui sonus suauior quam remissio peccatorum et resurrectio mortuorum? hunc cantum sanctus Dauid ille, diuinae organum uocis et dominici sermonis interpres, cithara cecinit spiritali. his modulis gratiae sublimem illum animum mentemque mulcebat. hoc cantu mundi istius aspera mitigauit, hoc sonitu saeculi dura molliuit, hoc psalterio terrorem mortis infregit, hac suauitate cordarum inferna calcauit. sed audiamus etiam alia quae sanctus patriarcha Iacob admirabili illo suae organo mentis increpauit: Nephthalim uitis remissa, porrigens in germine suo decorem. filius meus ampliatus Ioseph, filius meus ampliatus, zelo adpetitus filius meus. filius meus adulescentior, ad me reuertere et infra: praeualuit super benedictiones montium manentium et desideria aeternorum collium. quid dulcius benedictione, quid gratius aeternitate? et ipsa uerba sunt cantus et in uerbis magna uotorum sunt praemia, meritorum fastigia.

Quid suauius sancto Ioseph, qui nos liberauit ab obprobrio crucis dominicae sacramento? sicut enim maledictum factus est Christus, ut maledictum solueret legis, et peccatum factus est, ut mundi peccatum tolleret, ita obprobrium factus est, ut gentilitatis auferret obprobrium, sed illud obprobrium

1 Gen. 49, 11 et 12   12 Gen. 49, 21 et 22   16 Gen. 49, 26
21 Galat. 3, 13   22 II Cor. 5, 21   23 Ioh. 1, 29

2 naboladium (*corr. m2*) AP anaboladium (o ex u) T   3 dentes eius X quis (s s. u. m2) X'   4 quis (s s. u. m2) AX'   5 hunc ex hinc m2 AP   6 cythara PX et (ra s. u. m2) X'   7 sublimen AP
8 uerba hoc cantu usque ad cla]mans p. 60 u. 10 desunt in V; excidit folium   10 cordarum APX'T chordarum cet.   11 suo A   12 increpauit A m1 increpuit A m2 cet.   nephthalim P neptalim cet.   13 ad-ampliatus X' (ad s. u.) X'E'   15 adulescentior APX'T et m2 X'
16 manentium om. N, s. u. T   20 opprobrio P   24 obprobrium auferret X''

Christi thesauris Aegypti pretiosius aestimatum est. et ideo
 Moyses Pharaeo regis aulam reliquit et fidei elegit obprobrium,
 cui se obprobrio maria diuidebant. ipse ergo Nephtholim uitis
 totum remissa per mundum, ut omnibus populis ubertatem
 poculi spiritalis infunderet, ipse est ampliatus, habens nomen
 super omne nomen, qui quoniam se pro omnibus obtulit morti,
 ideo audit a patre: ad me reuertere. loquebatur Iacob et
 deus audiebatur. ille benedicebat et dominus personabat
 dicens filio: ad me reuertere, hoc est post passionem reuertere.
 reuertere ad sedem tuam, reuertere cum tropaeo, reuertere ad
 me, ut te resurgentem defuncti sequantur et tua potestate
 pariter atque exemplo resurgant, ut fias primogenitus ex
 mortuis, ut ad dexteram sedeas patris. unde et filius dixit:
 amodo uidebitis filium hominis sedentem ad dex-
 42 teram uirtutis. neget quis beatum Iacob in ipso mortis 15
 supremo, qui diuina fundebat oracula? neget beatum Ioseph 474 A
 in carcere, ubi sapientiae spiritu interpretabatur somniorum
 quae audierat ueritatem et futurorum seriem reuelabat? neget
 beatum Esaiam, cum medius secaretur, Hieremiam, cum
 mergeretur, Danihel sanctum, cum inter leones staret intre- 20
 pidus et prandium ei raptus ab angelo propheta deferret?
 non utique ideo beatus, quia alienum prandebat prandium,
 sed quia meritis suis inpasta leonum ora claudebat. quis
 autem non beatam dixerit matrem Machabaeorum, quae septem B
 filiorum funeribus octauam se addidit ad laudem caelestis 25
 triumphus?

2 Exod. 2, 15   5 Philipp. 2, 9   14 Matth. 26, 64   16 Gen.
 40, 3 sqq.   19 Hebr. 11, 37   20 Dan. 6, 18   21 uet. Test. ed.
 Tischendorf et Nestle ed. VII uol. II p. 615 (Dan. 14), 35 sq.

1 thesauris $\mathfrak{A}$ thesauris $\mathfrak{A}'$ (is ex um) cet.   egypti $\mathfrak{A}$ (egypti m_2)
 2 farao $AP\mathfrak{A}$ pharaonis DT 3 cuius $\mathfrak{A} m_2$ et (us del.) T diuide-
 bant P (i pr. in ras.) et (i pr. ex e m_3) $\mathfrak{A}$ nephtholim $\mathfrak{A}'$ neptalium
 cet.   6 optulit $\mathfrak{A}'$ 8 dns $AP\mathfrak{A}\mathfrak{A}'$ ds $\mathfrak{A}''ET$ 10 tropeo P (h s. pē
 cras.) $\mathfrak{A}$ (h s. p m_3) tropheo cet.   17 interpr&aba? $\mathfrak{A}$ (' add. m. alia
 ut uidetur)   24 beatam P (am ex um)   machabaeorum libri

0, 43 Nec te Eleazare, praetermittam, utpote sacerdotem sacerdos, C
 sed tuis iuuandus oratis, qui genus sacerdos, peritus in lege,
 maturus aevi, cum oblatu es Antiocho persecutori, nec
 temptamenti potuisti capi nec praemiis inflecti nec supplici-
 5 orum acerbitatibus frangi. denique a blandimentis coepit, quia
 indicabat tormenta sua posse superari. 'erubesco' inquit
 'canitiem tuam, reuereor senectutem, miror prudentiam: cur
 abstinendum bonis epulis putas, quas natura largitur? relaxa
 istiusmodi peruicaciam, expergiscere aliquando, dum adhuc D
 10 malo tibi persuadere quam extorquere, ne uictus suppliciiis
 facias quod refutas ratione inuitatus.' ad haec respondit senex:
 'nos, Antioche, non intentione ducimur, sed reuerentia legis
 tenemur, quae a suilla carne abstinendum praecepit. pulcher-
 rimam creaturam iudicas, negare tamen non potes quod potior
 15 sit temperantia quam uoluptas, potior legis oboedientia quam
 praeuaricatio. quodsi hoc leue putas, ut carne uescamur E
 suilla, qui in minimis legem contempserit quomodo in magnis
 tenebit? aut si pretiosa est creatura istiusmodi, uindicaris,
 cum eo quod sit pulcherrimum defraudamur. abstinencia
 20 autem nostra disciplina est castimoniae. discimus enim resecare
 luxuriam, cupiditates uincere, excludere concupiscentiam, delectationibus corporis obuiare. fortitudinis quoque exercitium est
 poenis pro lege non cedere, iustitiae quoque insigne atque
 prudentiae, ut quod sequendum elegimus timore dei morte F

1 de Macc. 396, 51   6 de Macc. 397, 3   9 de Macc. 397, 12
 12 de Macc. 397, 23   16 de Macc. 397, 30

1 sacerdotum P et (corr. m1) T 2 iuuandus A (us ex is) genus A
 (m2 genere) P (m2 gentis) A' m1 gens A genere A' m2 A''ET 3 an-
 thiocho P anthiocho A' 5 cepit A 8 aepulis P putas scripsi putes
 libri 10 tibi ex cibi A m2 neq A ne* A' 12 anthioche (h alt.
 s. u.) A 13 a suilla ex usu illa m2 A praecipit A' (i pr. ex e
 m2) A''ET 15 uoluntas A (corr. m2) P 16 putes A (a s. e)
 18 huius modi A''E uindicaris P (u et n in ras.) 19 eo* quid sit
 (it in ras.) P defraudamus A et (corr. m2) P (a pr. s. u. m2) A
 21 concupiscentiam A concupiscentias cet. 22 exercitium A (corr. m2)

proposita reseruemus. quis escam imperet liberis? quis autem se ridendum praebeat, ut in hoc seruiat? sed non ridebis. non sum ita senex, ut mihi non iuuenescat animi fortitudo.'

44 Suspensus itaque cum hinc atque inde grauitur uerberaretur nec iam ferrent senilia membra uerberum poenas, lassatis 5
carnificibus atque extensoribus in terram deflexus inflexibilem mentem gerebat. et quidam seu longaeuam miseratus aetatem seu temptamentis circumuenire desiderans 'responde' inquit
'tantummodo te manducaturum: nos te escae eius immunem 475 A
praestabimus'. at ille clamans: 'nequaquam contingat mihi, ut 10
fiam senex incentiuum iuuenilis erroris, qui huc usque eram salutaris forma instituti. his ergo ludibriis, ut paululum uiuam, lucrabor et totius uitae labores addicam breuis uiatico senectutis? senectus portus debet esse, non naufragium uitae superioris. non te negabo, lex patria, non abiurabo uos, sancta 15
instituta maiorum, non decolorabo uos, infulae sacerdotales, non te perfidiae puluere turpabo palam, canities'. quid multa? B
inmoriendo tormentis factus est ceteris magisterium perseuerantiae, qui electus erat ad infirmitatis exemplum. beatus igitur, in quo non potuerunt tormenta rationem uincere. an 20
non beatus qui potuit uirtute animi uictor esse poenarum

2 de Macc. 397, 47	3 de Macc. 397, 50	4 de Macc. 398, 15
5 de Macc. 398, 23 et 29	7 de Macc. 398, 32	8 de Macc. 398, 37
10 Macc. II 6, 24 sq. et 28	de Macc. 398, 39	12 Macc. II 6, 25 de
Macc. 398, 47	15 de Macc. 398, 1 sqq.	16 Macc. II 6, 23
18 Macc. II 6, 28 et 31	19 de Macc. 400, 2	20 de Macc. 399,
13 et 17		

1 escam *A* (s in ras.) 2 ut *AP*, s. u. *T*, om. *N* ridebis *scripsi*,
cf. de Macc. 397, 47 ἀλλ' οὐ γλαῦταις; ridebit *D* (*m2* ridebitur) *cet.*
5 sanilia *A* (*li s. u.*) 6 deflexus *A* (*is m2 s. us*) deflexis (*us s. is*) *T*
7 quidem *A* quidam *T* (*a ex e*) 9 esce *m2 ex* ecce *A* 10 nequa-
quam inquit *T* contingat inquit *P'* 12 forma salutaris *Ź'E* 13 bre-
uis *Ź* (*s exp. m3*) breui *DT* 15 superiori *VN* 16 decolorabo *A* (*lo*
s. u. m2) *T* (*ex* declarabo) sacerdotales *A* (*ales ex es*) 17 tur-
bauo *A* turbabo *PŹD* palam *P et s. u. T*, om. *cet.*

pietatisque remigio seruare integram in tantis fluctibus passionem?

11,45 Post ipsum statuti sunt septem pueri cum matre. insultare C
 licet tyranno, qui dum callide a sene incipiendum putat, magi-
 5 strum elegit, qui discipulos faceret fortiores, quorum uelut
 puerilem aetatem praemiis prouocabat ad culpam, urgebat D
 terroribus ad formidinem. at illi non degeneres tanto duce
 respondent: 'quid contemnis <nos> uel circumscribis ut pueros?
 sed fides cana est, sed ualida disciplina. experire certe, subice
 10 quibus placet poenis puerilia uiscera, non inuenies corda
 puerilia, nec potentiores erunt tormentorum machinae quam
 legitimae obseruationis excubiae. quem uicit senectus supe-
 rabit aemula senectutis pueritia. sequimur patrem filii, disci- E
 puli doctorem. collige suppliciorum instrumenta proposita:
 15 meditationem patientiae, non terrorem inscitiae adferunt, dum
 46 uidentur. iussit maximum natu eligi. at ille ridens: 'recte
 naturae ordinem seruas. sed cur dei legem temerandam putas?
 et pro pietate quidem omnes maximi sumus: sed tamen a
 me inchoatum gaudeo. quid quaeris, tyranne? confiteor nos
 20 summo deo seruire. et doces quid agere debeamus. si tanta F
 pertinacia uis extorquere ueritatem, cur non omni uirtute nos
 eam tenendam putemus?' quid plura? adhibentur uariarum

1 de Macc. 399, 24   3 de Macc. 400, 26   5 de Macc. 401, 49
 8 de Macc. 401, 36   13 de Macc. 401, 49, cf. 399, 24

1 remigiūm P (m pr. in ras.) T remedium V remigium cet.   3 pu-
 eri septem X'E   4 sene A (ne s. u. m. ant.)   5 eligit N   qui PD
 quid A (id exp. et s. m.2 l o) quo T (s. l qui) cet.   6 urgebat APT
 urgebat V et (u alt. exp. m.2) X arguebat cet.   7 terroribus P m.2 X' m.2
 T corr. X'E se erroribus AX'T et m1 P X' se terroribus V (t s. u.)
 at A m.2 (ad m1)   8 nos addidi, ante contemnis s. u. T   11 erant
 A (u s. & m.2)   12 uincit A (u del. m.2)   superabit (b ex u) A m.2 X
 15 inscientiae VX' infantiae D   16 recte A m1 P recte inquit A m.2 cet.
 18 et proprietate A   maximi A (i alt. ex e m.2)   temen A (corr. m.2)
 19 quid T (ex quod) X' m.2 quod X' m1 cet.   tyrannē AP   20 si
 A m1 P si tu A m.2 cet.   21 pertinacia (ert in ras. m.2) P

genera poenarum. sed uicit pietas inmanitatis furorem: exclusa est anima, non religio.

- 47 Secundus accessit nec degener fratris munia piae confessionis inpleuit. et cum detraheretur membrana capitis, respondit: 'aufertis quidem membranam, sed habeo galeam spiritalem, 5 quam non potestis auferre'. et uere nemo auferre hanc galeam 476 A potest, sicut postea apostolus docuit in ecclesia domini: quia caput uiri Christus est et eius sumus membra. recte puer istam diuino spiritu doctrinam apostolicam praeu-
debat. exuebant inmales bestiae corium capitis et pardalici¹⁰ feritatibus saeuiebant. at ille deficiens 'quam dulce est' inquit 'mori pro religione, quam suavis omnis acerbitas mortis pro pietate, quia manet horum remuneratio laborum! tua sunt, rex, grauiora tormenta, tu <ta>citis. uehementius torqueris sup- B
plicis, quia uides te uinci in potestate.' 15
- 48 Et hoc defuncto tertium statui sibi iussit. et cum eum partim temptaret insidiis, partim cuperet terrore percellere, respondit ad eum: 'non faciam uoluntatem tuam nec succumbam imperio tuo. per beatam illam fratrum passionem et nobilitatem non negabo piam germanitatem. quaeuis adhibeto 20 supplicia, quibus magis urguens hoc proficies asperitate poenarum, ut maiora testimonia nostrae germanitatis accipias'. C
iussit itaque ei linguam amputari. at ille clamans 'uictus es' inquit, 'Antioche, qui organum uocis abscidi iubes. confessus

3 de Macc. 402, 20   8 I Cor. 11, 3 Ephes. 5, 30   10 de Macc. 402, 43 sq.   11 de Macc. 402, 46   13 de Macc. 402, 51, cf. 403, 18   16 de Macc. 403, 1   19 de Macc. 403, 5 et 24   23 Macc. II 7, 10 de Macc. 403, 30   24 de Macc. 403, 31

3 ne A   6 hanc galeam nemo auferre potest A''E   10 par***** A (s. m2 ricidalib;) parrjdalici (is ex iis) T   12 religioni A (corr. m2)
14 <ta>citis scripsi citius Am1 P tuis Am2 cet.   uehenti^mus A   19 fratrum meorum A (meorum s. u. m2) T   20 nobilitatem A m1 P nobilem uitam A m2 (s. u., add. l) cet.   21 urguens A m1 urgens P urguas Am2 urgeas cet. proficias P nra A (corr. m. ant.)   23 clamans A m1 P exclamans A m2 cet.   24 anthioche P et (h alt. s. u. m. ant.) A' anthioche A

es te respondere non posse rationi maioraque probas linguae
 nostrae flagella quam tua uerba. nos enim tua uerba non
 timemus. tu nostrae uocis flagella non potes sustinere. sed haec
 flagella pietatis sunt, tua flagella perfidiae. sed etiam lingua
 5 sublata grauius te suo cadens murmure flagellabit. euadere D
 te putas, Antioche, si uocem eripias? et tacentes deus audit
 et magis audit. ecce aperui os meum, laxauit linguam meam.
 abscide linguam, sed non abscides constantiam, non uirtutem
 auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium
 10 ueritatis, non eripies cordis clamorem. si lingua amputetur,
 sanguis clamabit et dicetur tibi: uox sanguinis fratris
 tui clamat ad me. audit enim sanguinis uocem, qui audit
 internas cogitationes — ‘tenebrae licet operiant et parietum E
 saepta circumdant’ dicat impius, quia nullus sibi testis adsistat —
 15 explorat uniuersa. uidet omnia deus, nec est aliquod facinus
 quod possit latere omnium iudicem, qui cognoscit uniuersa,
 antequam fiant. quid uerba damus? loquaciora sunt uulnera:
 etsi uulnera tegantur, etsi abscondatur cicatrix, non absconditur
 fides. nec tamen plaudas quod auferendo linguam confessionem
 20 laudis eripias. satis iam deum sermone laudauimus, nunc
 passione laudemus’. F
 49 Et hoc perempto iussit quartum uinciri ad rotam, ut eius
 uertigine membris omnibus solueretur. at ille cum torqueretur
 inmaniter ‘dissoluis’ inquit ‘corporis membra, sed adiungis
 25 gratiam passioni nec eripis solacium morti.’ est enim uox
 tonitruum in rota, quia in bono et inoffenso uitae istius cursu
 caeleste resultat oraculum, sicut in Iohanne et in Iacobo tonitruum

6 de Macc. 403, 32   7 Iob 33, 2 de Macc. 403, 32   11 Gen.
 4, 10   13 Sir. 23, 18 (26)   22 de Macc. 403, 13   27 Marc. 3, 17

4 pietatis flagella *W'E*   6 putes *A*   antioche *AW* antioche *P* et
 (h alt. s. u. m. ant.) *W'*   7 aperuit *A*   laxauit *A* (t exp.) *P*   9 ob-
 litterabis *VW'ET*   15 exploret *AN* et (corr. m1) *T* explorat *D* (at in
ras.)   16 iudicem *A* (u s. u.)   19 plaudes (es ex as) *A* m. ant. *T*
 20 iam *A* (s. m2 † enim) enim *T* (s. iam)   laudauit *VN*   23 ait *A* (i exp.
m2) *P* (it in *ras.*)   25 solacium *W'E* solacium *cet.*   26 et 27 tonitruum *A*
 (r s. u.)   26 in Rotam *A*   27 in alt. *A*, om. *cet.*   filiis tonitruum *N'T*

filiis resultabat. itaque illud quod legi nunc manifestius recognosco, quia rota intra rotam currit nec impeditur. teres enim uita sine ulla offensione in quauis passione uersatur et intra haec quoque rota currit. currit lex intra gratiam et obseruantia legis intra diuinae curriculum misericordiae est; nam quo magis uoluitur, plus probatur. 'potius est hic ab impiis aduersa tolerare, ut ibi a domino consolationem inuenire possimus'. et iste consummans cursum suum abruptit spiritum animamque uictor effudit.

50 Quintus cum sisteretur, caeso prius eidem ignes iussit admoueri, subici incendia. manabat e uulneribus cruor et effossis ulceribus sanguis effusus ipsos flammaram extinguebat globos, at ille inter ignium crepitus audiebatur dicens: 'gratias tibi, domine, quod dedisti nobis dicere: transiuimus per ignem, sicut alibi idem dicit tuus propheta: igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum. adstabo tibi sicut aurum purgatus incendio, et si quid fuit culpa, ignis exussit'. itaque et iste transfiguratus a corruptela ad incorruptionem uitam exalauit.

51 Sexto quoque admota tormenta sunt. at ille 'noli' inquit 'frustra errare et tuae hoc adscribere potestati, quod ista aduersum nos exerceas. nostrorum hoc delictorum est pretium, ut peccantes puniamur, et gratias domino, quod hic a nobis duplicita peccata exiguntur, ut ibi nobis consolatio deferatur. gratias autem et tibi, quod tam durus et inmitis es, ut talibus nostris suppliciis dominus, in quem peccauimus, genti nostrae propitius fiat. nos quoque ableuamus aerumnam, dum fidei passionibus delectamur'. et iste duris atque asperis dilaceratus suppliciis adpositus est ad fratres suos.

2 Ezech. 1, 16 sq. 8 de Macc. 402, 36 9 Uerg. Aen. I 98
11 de Macc. 402, 8 et 22 sqq. 14 P'salm. LXV 12 15 Psalm. LXV 10
18 de Macc. 402, 29, cf. I Cor. 15, 42 22 Macc. II 7, 18

4 rotam (m exp. m2) AP rotã (& ex a m2) M' 6 ab impiis P (b ex corr. m1, i pr. in ras. m2) 10 iussit ignes M'P' ignes V (e ex i) 13 audiebatur A (u pr. s. u.) 15 et sicut A (et s. u.) cet. 17 incendio A (i alt. s. u.) 19 exhalauit P M'

52 Supererat iunior ex fratribus, et iam pudebat Antiochum
 immaturae aetati ita se fuisse ludibrio. itaque dolis eum desi-
 derans circumscribere pollicebatur honores, diuitias, amicitiam
 suam, consortium secretorum. at uero pia mater monebat
 5 filium dicens et huic sicut ceteris: 'nescio quemadmodum in E
 uterum meum introistis, neque ego spiritum donavi uobis
 neque membra formaui, sed haec omnipotentis dei munera
 sunt'. putauit Antiochus uidens matrem sollicitam quod saluti
 eius timeret et ipsi quoque suadere coepit, ut filium ab
 10 intentione reuocaret. at illa uoce patria dicebat filio: 'tu solus,
 fili, superes, summa uotorum meorum; tu postremus clausisti
 partus meos, tu postremus conclude gaudia mea. miserere
 mei, quae te in utero tot mensuum curricula portauit, ne uno F
 momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrum
 15 tuorum tropaea, ne sacrum eorum comitatum relinquant, ne
 consortium deseras. te adhuc isti expectant triumphum. aspice
 in caelum, unde hausisti spiritum, ad patrem omnium, aspice
 in terram, quae tibi ante alimoniam ministrauit, aspice ad
 fratres, qui collegam requirunt, aspice ad matrem, quae tibi
 20 lac dedi. redde mercedem pii sanguinis: noli a fratribus, noli
 a matre diuelli. temporales opes sunt, quas promittit Antiochus,
 temporales honores: perpetua corona, quae a deo omnipotente 478 A
 defertur. nos mihi septem dierum dominus lumina dedit,
 sextum iam diem clausi et omnium opera bona ualde. debes

3 Macc. II 7, 24 de Macc. 404, 38 5 Macc. II 7, 21 sq. 8 Macc.
 II 7, 25 10 Macc. II 7, 27 12 Macc. II 7, 27 16 Macc. II 7, 28
 18 Macc. II 7, 29 (27) 23 Gen. 2, 2; 1, 31 de Macc. 406, 33

1 antiochum APX antiochum X' (h alt. s. u. m. ant.) 4 at A m2
 (ad m1) 5 filium suum N' 8 antiochus APX antiochus X' (h alt.
 s. u. m. ant.) 9 et AP, s. u. T, om. cet. 10 intentione sua X''E
 11 superes filii X'' 13 mensuum AX mensium X' (i ex u) cet. 15 tro-
 paea P (h del. m2) X (h s. u. m2) cet. 16 triumphus P 17 hausisti
 (h s. u.) A m2 X' m2 X m3, ex auxisti m2 V ausisti P 18 ante s. u. A
 20 dedi AP dedit cet. 21 diuelli A (i pr. ex e m2) antiochus A
 et (h alt. s. u. m. ant.) X' antiochus PX 23 lumina dominus dedit
 VXX' lumina dedit dominus X''E

mihi, fili, ut quae in illis sex laboravi, in te requiescam septimo, tamquam a saeculi iam operibus feriata. itaque proripiens se iuuenis ait: quid sustinetis? et multa uociferans, quod nequaquam diuelli posset a fratrum consortiis, quorum multo beatiora essent funera quam regis imperia, cum urgeret conuiciis regem, et ipse acerbis excruciatu tormentorum generibus uitae huius munus absoluit.

- 53 Nouissima mater oblata est neci. quis hanc beatam neget, quae quasi septem uallata moenibus <stetit> inter corpora filiorum nullum sentiens mortis incursum? quis inquam de eius dubitet beatitudine, quae septem turribus circumdata in paradisi sedem caput extulit, quae septem filiis cincta sacratissimum deo chorum non solis canorum uocibus, sed etiam passionibus ad concinendas domini laudes caelestibus inuexit altaribus? quam bonus fidei partus, quam tutus portus iste pietatis, quam splendida lucerna ecclesiae septeno fulgens lumine et octauo utero cunctis oleum luminibus subministrans! de quibus pulchre dicitur: date partem illis septem et illis quidem octo, eo quod in utroque numero consortium gratiae consequantur in lege nutriti, per gratiam coronati, septem tamquam in sabbato, octo tamquam in euangelio, pia matre supplemento passionis adiuncta, quae in talibus filiis integram pietatis formam et parturiuit et peperit.

1 Gen. 2, 3 3 Macc. II 7, 30 4 Macc. II 7, 37 5 Macc. II 7, 34 sqq., 39 sq. 8 Macc. II 7, 41 9 de Macc. 405, 24 15 de Macc. 405, 25 16 Exod. 25, 37 18 Eccl. 11, 2 21 de Macc. 406, 33 22 de Macc. 407, 49

2 a s. u. m2 A, om. P operibus iam $\mathcal{N}''E$ 4 possit AP 5 funera A urgeret APT et V m1 urgueret V m2 et (t s. u. add. m3) $\mathcal{N}$ argueret $\mathcal{N}'$ (t add. s. u. m. ant. $\mathcal{N}'$) 6 conuiciis AP $\mathcal{N}''$ 8 quis AP qui cet. 9 moenibus scripsi (ἰσχυροί de Macc. 405, 24) muneribus $\mathcal{N}$ (funeribus m3) cet. stetit addidi 10 sentiens A m1 P sentit A m2 T sensit cet. 11 dubitet de eius $\mathcal{N}''$ 13 solis AP solum cet. 14 caelestibus P (bus in ras.) 17 luminibus oleum $\mathcal{N}''$ sumministrans P 19 numeri A (o s. i m. ant.) 22 matre AP mater T (corr. matre) cet.

2,54 Recurrunt in memoriam sermones sanctae feminae dicentis
 ad filios: 'ego uos genui, ego uobis sucum lactis infudi: nolite
 uestram nobilitatem perdere'. sic aliae matres reuocare a E
 martyrio solent filios, non uocare. at ista in hoc maternum
 5 ponebat affectum, si filiis uitam magis perpetuam quam
 temporalem suaderet. spectabat itaque pia mater filiorum
 certamina et, quamuis maternorum uiscerum compassione
 quateretur, pietatis studio premebat dolorem et offerente
 Antiocho, cum posset salutem eligere filiorum, malebat peri-
 10 culum compressisque naturae gemitibus poenam filiis optabat
 augeri, ut mors citius adpropinquaret. uidemus conuersa F
 uota matris in filios, ne quem superstitem derelinqueret,
 sed omnes piae coheredes mortis acquireret. sed nec filii
 55 minores tali parente, qui se inuicem cohortabantur, qui
 dicebant uno studio et quadam animorum acie: 'mortis
 15 aduersae impetum proteramus. tunc enim uiuemus, cum
 fuerimus mortui. nemo pietatis ordinem derelinquat, nemo
 se subtrahat proelio triumphali. non homini, sed omni-
 potenti deo nostras animas deuouimus. non homini, sed
 20 auctori omnium militamus. talis haec pugna est, ut ille
 gloriosius uicerit, qui crudelius fuerit occisus'. itaque nemo 479 A
 timuit, nemo trepidauit, nullus ex tot fratribus ad mortem
 pigrior fuit, sed omnes tamquam ad immortalitatis uiam ita

2 Macc. II 7. 27, cf. de Macc. 406, 3 5 de Macc. 407, 17
 7 de Macc. 406, 49 et 407, 15 14 de Macc. 405. 27 15 de Macc.
 401, 33 16 de Macc. 405, 28 sqq. 18 de Macc. 405, 37 21 de
 Macc, 406, 25

3 nobilitatem uestram $\mathcal{A}''E$ 4 martyrio P (y ex i) martirio V
 filios suos V ad (*corr. m2*) $\mathcal{A}\mathcal{H}'$ maternum in hoc $\mathcal{A}''E$
 8 tamen pietatis $\mathcal{A}'$ (tamen *extra u. m. ant.*) $\mathcal{A}''E$ 9 anthioco A (-co)
 $P\mathcal{A}$ et (*h. s. u.*) $\mathcal{A}'$ 10 poenam P poenas A (*s. s. u. m2*) V (as $m2$ ex is) *cet.*
 16 proteramus P et (*r. pr. s. u. m3*) $\mathcal{A}$ proterimus V poteramus A (*s.*
 $m2$ λ portamus) petamus $\mathcal{A}'$ ($m3$ in *ras.*) T (*s. proteramus*) $\mathcal{A}''E$
 18 triumphali P omnipotenti *om.* VNT 21 uinceret A (*n. s. u. m2*)
 P et ($m3$ ex uicerit) $\mathcal{A}$ uincat D (*in ras. m2*) occisus fuerit $\mathcal{A}''E$
 22 ad mortem ex tot fr. $\mathcal{A}''E$

ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt. et mater consona cernens filiorum agmina tamquam pia anima sui membra corporis in filiis offerebat et per artus proprios uidebatur sibi uotiuā subire tormenta.

- 56 Cadebant filii tormentis exulcerati, mortui super mortuos ad- 5 B
uoluebantur, corpora super corpora uolutabantur, capita super
capita exsecabantur, refertus locus erat cadaueribus filiorum:
non fleuit mater, non lamentata est, non oculos cuiusquam
pressit aut ora morientis, non lauit uulnera sciens gloriosiores
esse, si euiscerati et concreti pariter puluere et sanguine uideren- 10
tur, quales solent de bello redire uictores, quales solent tropaea
ex hostibus reportare. non superiacienda uelamina, non prose-
quendas exsequias nisi suae quoque comitatu mortis arbitrata C
est. quae cithara dulciores ederet cantus quam morientes filii
in tam grauibz suppliciis ediderant? erumpebat enim naturae 15
gemitus et inuitis. spectares per ordinem peremptorum cada-
uera sicut fila cordarum. audires eptachordum psalterium
triumphalibus gemitibus resultare. non sic inlecebrosi illi, ut
aiunt, cantus Sirenum traherent audientem; illi enim ad
naufragium trahebant, isti ad sacrificii uictoriam. nec sic 20
cycnea carmina aures animumque mulcerent; cycni enim 480 A

1 de Macc. 408, 9 5 de Macc. 408, 4 8 de Macc. 409, 4 Ue g.
Aen. VIII 487 17 de Macc. 406, 24 18 de Macc. 408, 6 21 de
Macc. 408, 6

1 ut *T* (et *corr.*) *cet.* 2 cernens *A* (s s. u.) 4 uotiuā *om.* *VN.*
s. u. *T* 7 erat locus *Ų'E* 9 morientis clausit (clausit *s. u.*) *T*
11 uictores qualia *VN* et (in quo qui alia) *T* tropea *Ų* trophea *P*
(h exp.) *cet.* 12 superiacienda *A* (i alt. s. u. *m2*) 14 cythara *P*
cithara *Ų* ederet *P m1 in ras.* 15 ediderunt *V* (unt *ex ant m2*)
16 inuitus *P m2 Ų m3 T* (inuit'**) 17 chordarum *A* (h s. u.) *PŲ*
audires (s s. u.) *m2 AP m3 Ų* eptachordum *VN'* septachordum *AŲ*
septichordum *P* septicordum *T* (ex eptacordum) 18 triumphalibus *P*
19 sirenarum *P* et (ar s. u.) *A m2 Ų m3* attraherent *Ų'E* 21 cyc-
nea *A m1 ŲŲ'* cignea *P* cygnea *A m2 Ų' m. ant., cet.* cycni *A m1 Ų*
(c alt. in ras.) *Ų'* cigni *P* cygni *A m2 Ų' m. ant., cet.*

naturae sorte moriuntur, isti moriebantur amore pietatis. non sic rauca resonant secreto in nemore columbarum murmura, ut ultima uerba morientum cum summa suauitate resonabant. nec sic luna inter stellas refulget, ut inter filios mater et cum eos ad martyrium inluminatura deduceret refulgebat et cum amplexa uictores iaceret in medio filiorum.

57 O uere mater adamante fortior, melle dulcior, flore fraglan- B
 tior! o indissolubile pietatis uinculum! o uere ualida cari-
 tas sicut mors, durus sicut inferi zelus deuotionis
 10 ac fidei! nulla tantarum diluuiam passionum tuam potuerunt
 caritatem excludere, nulla undare eam flumina tantarum acer-
 bitatum. sicut arca in illo mundi diluuiio totius orbis spatiis
 innocua ferebatur, ita et tu aduersus fluctum tam grauium
 passionum pietate immobilis restitisti et, cum posses salutem
 58 15 filiorum eligere, noluisti. quo affectu prosequar uos, sanctae C
 matris pia pignora? quo penicillo sermonis mei describam
 formae uestrae et animarum similitudinem? stetistis inter
 exercitus regio, quibus totus fuit orbis terrarum subactus,
 quos India quoque in extremi maris secreta refugiens declinauit,
 20 et soli de rege superbo sine bellico conflictu uictoriam repor-

1 de Macc. 410, 1 2 Uerg. Ecl. I 57 sq. 4 de Macc. 409, 48
 7 de Macc. 409, 7 et 10 8 Cant. 8, 6 10 Cant. 8, 7 12 de
 Macc. 408, 26 18 de Macc. 410, 30

1 isti epim P (enim exp. m2) 2 in nemore AP 6 amplexata X'
 (ta s. u. m. ant.) X"ET in medio fl. iaceret X"E 7 uere T uera
 cet. flagrantior A (corr. m2) VXX' 9 durus (us ex a m2) T dura
 cet., cf. serm. in Psalm. CXVIII 18, 13 11 inundare X' (in s. u. m.
 ant.) X"E 12 archa AX"ET 13 fluctum scripsi fluctuum AP fru-
 ctum VX et m1 X' fluctus X' m2 X"EDT 15 uos prosequar X"E
 prosequatur A (tu eras.) 16 pignora A pinicillo AX et (corr.
 m2) X', ex pimicillo m2 V pincillo P pinicello D penicello X"E
 18 subiectus X (i eras.) subiectus V (ie ex a m2) 19 non declinauit T
 20 reportastis A (s pr. s. u. m2)

tastis. uicerunt in uobis sola arma pietatis; dedit poenas tyrannus et quia uos non potuit uincere et quia atroci peremptus est morte.

1 de Macc. 410, 15; 409, 10   2 de Macc. 400, 21; 411, 29:
410, 46

1 uicerunt . . . pietatis *in mg. m2 A* 2 et quia (*alt.*) *V* (et *s. u. m2*)
 ¶¶¶*D* et qui *A*, *om. PET* truci *D* EXPLC DE IACOB ET
 UITA BEATA LIB. II. *A* EXPLIC DE IACOB ET UITA BEATA *P*
 EXPLICIT TRACTATUS SANCTI AMBROSII DE MACHABEIS (MA-
 CHABEIS *in ras.*) *P'* EXPLICIT LIBER SECUNDUS SANCTI AM-
 BROSII DE IACOB ET UITA BEATA *D* FINIT (LIB. II *add. T*) DE
 IACOB ET UITA BEATA (LIBER II *add. ¶*, *SCĪ AMBROSII T*) ¶*T*
 EXPLICIT DE IACOB ET VITA BEATA. LIB. II. AMEN ¶' EXPL L
 VI. DE IACOB ET VITA BEATA ¶" EXPLICIT *E.* *in V non est*
subscriptio

DE IOSEPH.

- B* = liber bybliothecae quae est Bononiae in Galliae oppido
 ad mare sito (nunc Boulogne sur mer) 32 saec. VII f. 25^a
P = Parisiacus lat. 12137 saec. VIII f. 75^a
P' = Parisiacus lat. 11624 saec. XI f. 126^r
P'' = Parisiacus bybliothecae quae uocatur armarii (d'Arsenal)
 840 (T. L. 371) saec. XI f. 1^r
D = Duacensis 227 saec. XII f. 2^r
O = Oxoniensis bybliothecae Bodleianae 137 saec. XII f. 19^a
Œ' = Augiensis, nunc Caroliruhensis CCXIII saec. X f. 126^r
Œ'' = Augiensis, nunc Caroliruhensis CLVI saec. XI f. 100^r
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 166
T = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae
 Remensis 352 saec. XII f. 90^a
V = Vindobonensis 1080, saec. X f. 81^a
Π = *BPP'P''*
N = *Œ'Œ''ET*
N' = *Œ'Œ''E*
α = editio Amerbachiana

Librorum *BP* scripturas omnes enotaui, ex *P'P''N'V* potiores, codices
DOT rarius commemorauit.

1, 1 Sanctorum uita ceteris norma uiuendi est, ideoque digestam I 483 AB
 plenius accipimus seriem scripturarum, ut dum Abraham, Isaac
 et Iacob ceterosque iustos legendo cognoscimus, uelut quen-
 dam nobis innocentiae tramitem eorum uirtute reseratum
 5 ententibus uestigiis persequamur. de quibus mihi cum frequens
 tractatus fuerit, hodie sancti Ioseph historia occurrit. in quo
 cum plurima fuerint genera uirtutum, tum praecipue insigne
 effulsit castimoniae. iustum est igitur ut, cum in Abraham C
 didiceritis in pigram fidei deuotionem, in Isaac sinceram mentis
 10 puritatem, in Iacob singularem animi laborumque patientiam,
 ex illa generalitate uirtutum in ipsas species disciplinarum
 intendatis animum. nam licet illa diffusiora, tamen ista expres-
 siora sunt eoque facilius mentem penetrant quo magis circum-
 scripta ac determinata sunt.

INC. DE IOSEPH LIBER I· LEGE FILIX IN XP̄O IH̄U D̄NO
 NOSTRO B INCIPIT LIBER PRIMUS BEATI AMB̄ DE IOSEPH P
 INCIPIT EIUSDĒ LIĒ PRIM' DE IOSEPH P' INCIPIT LIĒ PRIMUS
 SCI AMBROSII DE PATRIARCHIS P'' INCIPIT LIBER PRIMUS DE
 IOSEPH O INCIPIT (L. VII *add.* X'', TRACTATUS SCI AMBROSII
 EPISCOPI D, LIBER EIUSDEM T, LIBER E) DE SC̄O IOSEPH
 PATRIARCHA (PATRIARCHA *om.* D) ND INCIPT̄ BEATI AMBROSII
 ĒPI MEDIOLANENSIS DE IOSEPH V 2 accēpimus N (accepimus
 X') V series X' (s *alt. eras*) serie X''E 2 et 9 isac B 4 uirtute
 eorum N reseratum P (re s. u. m2) 5 imitantibus NV pro-
 sequamur X''E com P 6 ioseph mihi T historia P (h *postea*
add.) 7 fuerint B (n s. u.) tum *om.* N 8 iustum estum est B
 9 didiceritis B (di *pr. ex de*) P (di *pr. ex du*) fidei *om.* P m1 (*in*
mg. add. m2) 12 illa sint X' (sint s. u. m. *ant.*) X''E in (*eras.*)
 ista P 13 eoque NV et quae BP'O et quae eo P (eo s. u. m2) D
 et P' penetrent P (ent *ex ant m2*) P'D 14 sint BP''O

- 2 Sit igitur nobis propositus sanctus Ioseph tamquam speculum D
 castitatis. in eius enim moribus, in eius actibus lucet pudici-
 citia et quidam splendet castimoniae comes nitor gratiae.
 unde etiam a parentibus plus quam ceteri filii diligebatur.
 sed ea res inuidiae fuit, quod silentio praetereundum non 5
 3 fuit. hinc ergo argumentum totius historiae processit, simul 484 A
 ut cognoscamus perfectum uirum non moueri ulciscendi
 doloris iniuria nec malorum rependere uicem. unde et Dauid
 ait: si reddidi retribuētibus mihi mala. quid autem
 esset quo praeferrī Ioseph mereretur ceteris, si aut laedentes 10
 laesisset aut diligentes dilexisset? hoc enim plerique faciunt.
 sed illud mirabile, si diligas inimicum tuum, quod saluator
 docet. iure ergo mirandus qui hoc fecit ante euangelium, ut
 laesus parceret, adpetitus ignosceret, uenditus non referret B
 iniuriam, sed gratiam pro contumelia solueret, quod post 15
 4 euangelium omnes didicimus et seruare non possumus. disca-
 mus ergo et sanctorum inuidiam, ut imitemur patientiam, et
 cognoscamus illos non naturae praestantioris fuisse, sed
 obseruationis nec uitia nescisse, sed emendasse. quodsi inuidia
 etiam sanctos adussit, quanto magis cauendum est ne inflam- 20
 met peccatores?
 2, 5 Instruimur igitur qualis esse debeat affectus parentum C
 filiorumque gratia. amare liberos dulce et inpensius amare D
 praedulce, sed frequenter amor ipse patrius, nisi moderationem
 teneat, nocet liberis, si aut nimia indulgentia dilectum resoluat 25

9 Psalm. VII 5 12 Matth. 5, 44

1 iosep B (saepe) 2 pudicitiae PD 4 filii P (i tert. s. u.) 5 set P
 (m2 sed) praetereundem P 6 ergo in ras. P enim NV prae-
 cessit IO 7 ulciscendae dolore inuidiae N ulciscendi dolore iniuriae V,
 fort. ulciscendae dolore iniuriae 9 dicit T reddiderim V 11 dili-
 xisset B 13 ergo om. P facit BP fecit O (e m2 ex a) 15 con-
 tumilia B (corr. m1) 16 sed seruare V discamus P (s pr. s. u.)
 17 imitemur B (ur s. u. m2) 18 praestantiores B (corr. m3) P (corr.
 m1) set P (sed m2) 19 scisse BPP'D nescisse O (ne m2 s. u.)
 22 instruimur P (instru ex initu) 25 autem P (em eras.) dilectum
 VP'X'O delictum cet.

aut praelatione unius ceteros ab adfectu germanitatis auertat.
 plus acquiritur filio, cui fratrum acquiritur amor. haec prae-485 A
 clarior munificentia patrum. haec ditior hereditas filiorum.
 iungat liberos aequalis gratia, quos iunxit aequalis natura.
 5 lucrum pietas nescit pecuniae, in quo pietatis dispendium
 est. quid miraris si propter fundum aut domum oriuntur
 inter fratres iurgia, quando propter tunicam inter Iacob sancti
 6 filios exarsit inuidia? quid ergo? reprehendendus Iacob, quia
 praeferebat unum ceteris? sed nec libertatem possumus auferre
 10 parentibus, ne eos plus diligant quos plus credant mereri, B
 nec filiis resecare debemus studium plus placendi. denique et
 Iacob illum plus amabat, in quo maiora uirtutum insignia
 praeuidebat, ut non tam filium pater praetulisse uideatur
 quam propheta mysterium, meritoque uariam tunicam fecit
 15 ei, quo significaret eum diuersarum uirtutum amictu fratribus
 praefendum.

7 Denique in puero adhuc refulsit diuina gratia, siquidem
 somniauit quod, cum alligasset, ut sibi uidebatur per uisum, C
 manipulos cum fratribus suis, surrexit manipulus eius et
 20 steterit erectus, conuersi autem fratrum manipuli adorauerint
 manipulum suum. in quo utique futura domini Iesu resurrectio
 reuelata est. quem et Hierosolymis cum uidissent, undecim
 adorauere discipuli et omnes sancti, cum resurrexerint, ado-
 rabunt fructus honorum operum praeferentes, sicut scriptum est:
 25 uenientes autem uenient cum exultatione tollentes
 manipulos suos. unde fratres, licet somnii fidem per inui- D
 diam derogarent, interpretationem tamen eius propriis sermo-

17 Gen. 37, 6 sqq. 22 Matth. 23, 16 sq. 25 Psalm. CXXV 6

1 aduertat *P* (d *eras.*) 2 amor acquiritur *Ų''E* 3 hereditas *B* (re
 s. u. *m2*) 4 iunxit *B* iunxit *cet.* 6 auriuntur *B* (*corr. m2*) hauri-
 untur *P* (*corr. m2*) 10 credunt *Ų'* (u *m2 ex a*) *Ų''E* 14 profaeta *B*
 16 praefendum . . . gratia in *mg. inf. P* 18 alligasset *B* (i *ex e m3*)
 19 surrexit et 20 stetit *PV* 20 adorauerint *N'* adorauerunt *cet.* 21 dni
 ihu futura resurrectio *N* 22 hierosolymis *V* hierusolimis *B* hiero-
 solimis *P* (v s. o *pr. m2*) *cet.* uidissent *B* (n s. u) 24 fructum (*om.*
 operum) *P''* proferentes *Ų'* (ro *m2 in ras.*) *Ų''E* 25 portantes *NO*

nibus exprimentes responderunt ei: numquid regnando regnaturus es nobis aut dominando dominaturus es nobis? regem enim uenturum uisio illa significabat, quem
 8 omnis caro generis humani inflexo adoraret genu. uidit autem aliud somnium et narrauit illud patri suo et fratribus, eo
 quod sol et luna et undecim stellae adorarent eum. unde
 obiurgauit illum pater eius dicens: quid ergo erit
 hoc uisum, quod somniasti? numquid uenientes
 ego et mater tua et fratres tui adorabimus te super
 terram? quis est ille quem parentes et fratres adorauerunt
 super terram nisi Christus Iesus, quando eum Ioseph et mater
 cum discipulis adorabant, deum uerum in illo corpore confi-
 tentes, de quo solo dictum est: laudate eum, sol et luna;
 laudate eum, omnes stellae et lumen? obiurgatio
 autem patris quid significat nisi duritiam populi Istrabel, ex
 quibus Christus secundum carnem, quem hodieque deum esse
 non credunt nec uolunt adorare quasi dominum, quia ex se
 natum esse cognoscunt? audiunt itaque responsa eius, et non
 intellegunt: legunt ipsi quod eum sol et luna laudant, sed
 nolunt credere dictum esse de Christo. itaque Iacob typo
 fallitur alieno, sed suo amore non fallitur. pietas in eo paterna
 non deerrat, sed erraturae plebis adfectus exprimitur.

3, 9 Non ergo tanto somnio patriarcha non credidit, qui utrumque
 pariter gemino prophetabat oraculo, ut et personam iusti
 repraesentaret et populi, quod dei filius uenturus esset in

1 Gen. 37, 8   4 Philipp. 2, 10   5 Gen. 37, 9   7 Gen. 37, 10
 11 Matth. 14, 33   13 Psalm. CXXXVIII 3

3 signabat *NV*   4 omnis *B* (i ex e)   inflexo *P* (o ex u)   5 alium
B aliut *P* (aliud corr. m1)   fratribus suis *NVD*   10 quis ex quid *P*
 adorauerint *BV* et m1 *V'* (adorauerunt m2)   11 xpm ihm *B* xps et
 (et eras.) ihs *V'* ihs xps *O*   ioseph et maria *V'TV* maria et ioseph *V'E*
 12 adorauerunt *N'*   uerum esse *V'* (esse s. u. m2) *V'E*   confiden-
 tes *V'* (corr. m2) *V'E*   14 stellae *B* (e pr. ex i)   15 israhel *BP'*
isrl cet.   17 dñi *P*   18 et *IDO* sed *NV*   19 laudent *NV*   21 amare *B*
 (corr. m3)   22 deerrat *scripsi* deerrat *IO* errat *NVD*   24 profe-
 tabat *B*

terras, qui et diligeretur a iustis et negaretur a perfidis.
 uidebat igitur futurae incarnationis mysteria, qui filium mittebat
 ad fratres, ut uideret si recte sunt oues. quas oues deus in
 illo iam tunc patriarchae studio requirebat nisi eas, de quibus
 5 ipse dominus Iesus in euangelio dixit: non ueni nisi ad C
 oues perditas domus Istrahel? et misit inquit in
 Sychem, quod interpretatione dicitur umerus siue dorsum,
 hoc est ad eos qui non conuerterentur ad dominum, sed fugi-
 entes a facie eius se auerterent, quod est proprie peccatoris;
 10 exiit enim Cain a facie dei, et propheta dicit: pones
 eos dorsum. iustus autem non se auertit a domino, sed
 occurrit dicens: oculi mei semper ad dominum. et
 Esaias dicenti domino: quem mittam? sponte se obtulit
 dicens: ecce ego. et Symeon expectauit, ut uideret Christum D
 15 dominum, et, posteaquam uidit, quoniam remissorem peccatorum
 et totius mundi uiderat redemptorem, quasi leuatus a peccato
 poposcit usu carnis huius absolui dicens: nunc dimitte,
 domine, seruum tuum, quoniam uiderunt oculi
 mei salutare tuum. et Zacchaeus hinc primum suae prae-
 20 rogatiuam commendationis inuenit, quod in arborem, ut Chri-
 stum uideret. ascendit. ergo Ioseph a patre est missus ad

3 Gen. 37, 14   5 Matth. 15, 24   6 Gen. 37, 14   7 Philo quod
 det. pot. insid. 4 (I 193, 17 M.)   10 Gen. 4, 16   Psalm. XX 13
 12 Psalm. XXIII 15   13 Esai. 6, 8 sq.   14 Luc. 2, 25 et 29 sq.
 19 Luc. 19, 4

1 non negaretur B (non exp. m3) P (non exp.) P'' (non eras.) ne-
 caretur N perfidis iudeis P 3 rectae BP deus om. ND 4 iam
 tunc ante in illo transponunt A''ET patriarchae B 5 Iesus om. A''E
 6 istrahel B israhel V israel P isrl cet. 7 umeris P (v s. i m2)
 9 se P s. u. m2, ante a facie transponunt A''E proprium P (um
 m2 ex e) DO 10 dñi A'' (n exp.) P''O profeta B 12 ad (d s.
 u. m2) P 13 esaias B (corr. m3) dicente VA''E mittam P (am
 ex as) 14 simeon BPP''A'' expectabit B (corr. m3) 15 domini
 ed. Rom. (τὸν Χριστὸν κυρίου), recte puto; cf. de bono mortis 2, 5 17 ab-
 soluit P (t eras.) dimittis N et (in quo om. domine) V 18 tuum
 in pace A''ED quia D 19 zacceus B zacheus cet. 20 in B (n
 s. u.) 21 missus est A''

fratres, ab illo magis patre, qui filio proprio non pepercit, sed E
pro nobis omnibus tradidit eum, ab illo patre, de quo scriptum
est: deus filium suum mittens in similitudinem
carnis peccati.

- 10 Et errabat, inquit, Ioseph, quia fratres suos inuenire non 5
poterat. non inmerito errabat, qui quaerebat errantes; eos
enim agnoscit dominus qui sunt ipsius. denique et
Iesus fatigatus ex itinere sedebat super puteum. fatigabatur,
qui non inueniebat dei populum, quem quaerebat; exierat F
enim a facie domini. qui enim culpam sequitur exit a Christo. 10
peccator exit, iustus intrat. denique Adam se peccator abscondit,
iustus autem dicit: intret oratio mea in conspectu tuo.
11 inuenit autem fratres suos Ioseph in Dothaim, quod significat
defectionem. ubi est enim nisi in defectione qui deum deserit?
nec mirum si deficiebant qui non audiebant dicentem: uenite 15
- ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego
uos reficiam. uenit igitur Ioseph in Dothaim, et praeui-
derunt illum de longe uenientem, antequam adpro-
piaret ad illos. et insaeuiebant, ut occiderent eum.
merito longe erant qui erant in defectione et ideo insaeuiebant, 20
quia iis non adpropiauerat Christus. nam si adpropiasset iis
typus Christi, fratrem utique dilexissent; sed prope esse non 457A
poterant qui parricidium cogitabant. ecce inquit somniator

1 Rom. 8, 32   3 Rom. 8, 3   5 Gen. 37, 15 sq.   6 II Tim.
2. 19   8 Ioh. 4, 6   10 Gen. 4, 16   11 Gen. 3, 8   12 Psalm.
LXXXVII 3   13 Gen. 37, 17 Philo quod det. pot. ins. 9 (196, 37)
15 Matth. 11, 28   17 Gen. 37, 18   23 Gen. 37, 19 sq.

1 proprio filio ND   2 nibis B (corr. m3)   eum] illum P¹P²Q¹T
5 et . . . poterat om. P¹   inquit ioseph quia fra P¹ in ras.   8 itinere B
itinere cet.   supra NVP¹   9 quia NVI] et (a postea add.) O
13 ioseph fratres suos VP¹Q¹E   dotain B dothain P¹ et (h s. u.) P¹
quod . . . 17 dothaim infra in mg. m2 P¹   quod B (d s. u.)   17 do-
taim B dothain P¹   18 eum N   adpropiaeret B (r alt. exp.) P¹
adpropinquaret T   20 insaeuiebant P (in s. u. m2)   21 his libri
si hi P (hi eras.)   adpropiasset B   et his II O   23 iniquunt P¹DT

ille uenit. nunc ergo uenite occidamus illum. noune
 haec uerba dicebant qui de parricidiali sacrilegio cogitabant,
 sicut Solomon de ipsis ait: tollamus iustum, quia inu-
 12 tilis est nobis? et addiderunt in Genesi: et uidebimus
 5 quid erunt somnia eius. hoc scriptum est de Ioseph,
 completum est de Christo, quando Iudaei in eius passione B
 dixerunt: si rex Istrahel est, descendat nunc de cruce,
 et credimus ei. confidit in deum: liberet nunc eum,
 si uult eum. numquid et ipsi fratres tam impii, ut fratrem occi-
 10 derent? et unde tantorum merita patriarcharum, ut lex tribus
 totius plebis eorum uocabulis designaret? quomodo conueniunt
 pietatis nomina et sceleris insignia? sic etiam isti typo populi,
 non animi sui uitio laborabant. inde omnis inuidia, inde par-
 ricidii meditatio: inuidia per figuram, pietas per adfectum.
 13 15 Denique Ruben et Iudas germanitatis pia iura seruantes C
 de manibus eorum liberare eum cupiebant, meritoque Iudas
 paterna benedictione praefertur, cum dicitur ei: adorabunt
 te filii patris tui. catulus leonis Iuda et ipse
 expectatio gentium. quod utique soli conuenit Christo,

3 Sap. 2, 12   4 Gen. 37, 20   7 Matth. 27, 42 sq.   15 Gen.
 37, 21 et 26   17 Gen. 49, 8—10

1 uenite et $\mathcal{A}''$ et ($m2$ ex uenit &) E eum NVD 2 parricidiali
 B parricidiali $cet.$ 3 de ipsis salomon $\mathcal{A}''$ solomon B salemon E
 esaias V salomon $cet.$ 5 proderunt $\mathcal{A}' m2$ s. u. ($m1$ ert, eras.) $\mathcal{A}' E$
 illius N 7 dicebant NV istrahel B (d ut uidetur eras.) isrl $cet.$
 8 credamus V confidit $\dot{B}$ (i pr. ex e) deo $P'ET$ dno V nunc
 om. P' eum nunc DE 9 eum B ($exp. m2$) V ($del. m2$), om. $cet.$
 10 patriarcharum B patriarcharum . . . plebis om. V tribus om. ND
 11 designaretur N 12 sed etiam iusti NVD 13 omnis B (i ex e) P
 (i ex e $m2$) 15 roben B (v s. o) 16 eorum s. u. $m2$ P ceterorum
 $NVP'D$ eum liberare ND eum eripere V 17 ei dicitur $\mathcal{A}'' E$
 18 post Iuda haec sequuntur in V : ex germin filius ascendisti. re cubans
 dormisti sicut leo et sicut catulus leonis. quis excitabit illum. alligans
 ad uitem pullum et ad palmitem pullum asinae suae. lauauit in uino
 stolam suam et in sanguine uuae amictum suum. & post aliquanta non
 deficiet princeps ex iuda. nec dux de femoribus eius donec ueniat cui
 reposita ē ipse erit $V\mathcal{A}''$

cui repositum fuit ut adoraretur a fratribus et expectaretur a gentibus, lauaret in uino stolam suam proprii corporis passione, quia carnem suam nulla peccati labe maculauit. Aser quoque non utique sibi conuenire credebat Aser, pinguis eius panis et ipse Aser cum principibus. quid uero ipse Ioseph, cui dictum est: filius ampliandus meus Ioseph, filius ampliandus meus, zelatus filius meus, filius meus adulescentior, ad me reuertere, in quem consilium conferentes maledicebant, in quo benedictio praeualuit super benedictiones montium manentium et desideriiis collium aeternorum, quem significari in se intellegebat nisi illum qui omnium merita supereminens supra omnium desideria sanctorum immensae teneret apicem potestatis, quem uoto nullus aequaret? compensatur ergo in patriarchis inuidia per gratiam, qui et excusantur a culpa et reuelationis munere consecrantur. non enim tam culpabile est dixisse quae plebis sunt quam beatum uidisse quae Christi sunt. subierunt personam peccatoris populi, ut acciperent gratiam domini redemptoris. certe culpam aboleuit gratia, gratiam culpa non minuit. et ut agnoscamus omne hoc de populo et de domino Iesu esse mysterium, uenite

4 Gen. 49, 20   6 Gen. 49, 22   10 Gen. 49, 26   21 Gen. 37, 27

1 adoraretur *B* (ra ex re) adoretur *P* ipse adoraretur *P'*   2 lauaret *B* (u ex b)   3 passioneij *B* passione *O* (e ex ē)   4 pinguis *B* (n s. u.)   5 panis eius *N'V*   6 meus ampliandus *Ų''E* meus ampliandus *P'* ampliatus *V* (om. meus . . . ampliandus meus)   8 adulescentior *B* adolescentior *P* (v s. o pr. m2)   10 benedictionis *B* (corr. m3) *E* (corr. m1) benedictionibus *P* (ibus m2 ex es) *DO* manentium et om. *P'* manentium om. *T*   11 desideria *N*   12 intellegebant *P'VP DOT*   14 compensantur *B* (n tert. del.) *P* (n tert. eras.)   15 patriarchis *B* et (chis m2) *P* excussantur *P* (s pr. eras.) a s. u. *B*   17 plebis *P* (s s. u. m2) beatum *Pm2 NVD* beata *Pm1 cet.*   18 subierint *B* (-unt corr.) *P''Ų'*   19 aboleuit *P* (a m2 ex o)   20 cognoscamus *Ų''T*   21 de alt. om. *NV*   mysterium esse *Ų''E*   misterium *PP''Ų'*

inquit uendamus Ioseph Ismahelitis. quid interpreta-
tionis habet nomen Ioseph nisi quod diuinam gratiam signi- 488 A
ficet et expressionem dei summi? quis igitur uenditur nisi
ille qui, cum in forma dei esset, non rapinam arbi-
tratus est esse se aequalem deo, sed semet ipsum
exinaniuit formam serui accipiens? neque enim nos
eum emissemus, nisi uendidissent eum sui. male uendiderunt,
peius emerunt. uendiderunt negotiatoribus, bonum odorem
emerunt a proditoribus; uendidit enim Iudas, emerunt Isma-
helitae, qui significantur Latina interpretatione odio habent
deum suum. ideo alibi uiginti, alibi uiginti et quinque aureis, B
alibi triginta inuenimus emptum Ioseph, quia non omnibus
unius aestimatione pretii ualet Christus. aliis minus, aliis
amplius. fides eumentis incrementum est mercis. religiosiori
pretiosior deus, peccatori pretiosior est redemptor. pluris et
illi ualet qui plus habet gratiae. sed etiam cui multa donata
sunt pluris ualet, quia cui plus remissum est plus diligit,
sicut ipse dominus in euangelio pronuntiauit de illa muliere,
quae super eius pedes effudit unguentum et lacrimis lauit et C
capillis suis tersit et osculis siccauit, de qua ait ad Simonem:
propter quod dico tibi: remissa sunt ei peccata
eius multa, quoniam dilexit multum. cui autem
minus dimittitur minus diligit. interdum diuersitates

1 Philo de Iosepho 6 (II 46, 7) 4 Philipp. 2, 6 sq. 9 Gen.
37, 25; cf. Matth. 26, 14; 27, 5 11 Gen. 37, 28 12 Matth. 26, 15
20 Luc. 7, 47

1 ismahelitis B (he ex hi) 2 significet et om. P' 3 et om. BP''O
4 formam B rapina P 7 eum alt. om. NV eum (add. m2) eum
(in mg. m2 . . . quem) sui P eum quem sui O sui quem sui D 8 alieni
peius O boni odoris NV 9 enim] eum P' D emerunt eum D
ismahilitae B 10 latine (om. interpretatione) P' 11 XX. P
XX. et .V. P et om. V 12 XXX. BP' 15 pretiosior (pr.)
est P' T pluris NV plus HDO 16 cui m2 in spatio uacuo P
17 plures B et (corr. m2) P cui s. u. m2 P 18 illa (a ex e) P
19 lauit] rigauit P 20 qua (a ex o) P m2 N' m. ant. 22 eius add.
m2 P, om. N' VP' 23 diuersitatis B (corr. m3) P (corr. m2)

pretii non solum quantitatis habent, sed etiam numeri expres-
 sionem, sicut habes de unguento, quod ad sepeliendum se
 dominus fusum esse memorauit, <ut> scriptum dicente Iuda:
 potuit hoc ueniri denariis trecentis, quo numero D
 non quantitatis, sed significatio crucis uidetur expressa. ita 5
 hic quoque diuersitas uel uiginti uel triginta aureorum uel
 argenteorum habet uel geminatae uel trinitae perfectionis
 indicium. nam uiginti quinque aurei iubelaei, qui est remis-
 sionis numerus, significant pretiosissimam portionem. hic
 quoque, ut dominicae figuram passionis aduertas, ait Iudas 10
 patriarcha: tradamus Ioseph Ismaelitis; manus
 autem nostrae non sint iniectae super eum. et bene
 superius dixerat: manus autem nolite inferre ei, quod E
 Iudaei in domini passione dixerunt: nobis non licet inter-
 ficere quemquam, ut sermo Iesu impleretur significans 15
 15 qua morte moriturus esset. iam tunc ergo crucis futurae
 figurabatur insigne, simul et quod exutus est tunica, id est
 carne, quam adsumpsit, exutus est decora diuersitate uirtutum.
 ergo tunica eius, id est caro, non diuinitas cruentata est et
 indumentum ei carnis, non immortalitatem uitae auferre potu- 20
 erunt. hanc tunicam Iudaeicae bestiae cruentauerunt, illae de F

2 Matth. 26, 12 6 Marc. 14, 5 Ioh. 12, 5 8 Leuit. 25, 10 11 Gen.
 37, 27 13 Gen. 37, 22 14 Ioh. 18, 31 17 Gen. 37, 23 Ioh. 19, 23

2 habis *B* (corr. *m3*) scriptum habes *P'* unguento *P* (corr. *m2*) *P''*
 3 ut *suppleui*, sicut *T* scriptum *BPVP''DO* scriptum est *T* scrip-
 tura *N'* om. *P'* 4 ueniri *BVOT* uenire *P* (re *ex. ri m2*) *N'* uenudari
P''P''D CCC *BP* 5 quantitas *N'V* 6 XX uel XXX *BPX''P'D*
 7 trinitae *B* trinitate *P* et (-te) *V* trinitate *O* (in *mg. m2* triplicate) de
 trinitate *M'* (del. et *s. scr. m2* triplicate; in *mg. m. ant.* 4 triplicate)
T (in quo antea de geminitate) triplicate *cet.*; intactum reliqui trinitae.
 nam alienum non est a uero uerbum trinire extitisse 8 iobelei *B* (v
s. o) iubilei *M''E* iubelei *cet.* 10 passionis figuram *P'* 11 Ioseph
 eum *V* ismaelitis *B* (e *ex i m3*) 12 non sint nostrae intinctae *V*
 13 illi *NVD* 17 praefigurabatur *ND* tunica *VET* 18 carne *NV*
 decorati *B* decora *NYP''* 19 tunica *B* 21 hanc (*m2 ex hoc*) *P*
 iudaeicae *B* (e *pr. del.*) iudaeicae *M'* (a *pr. m2 in ras.*) *O* (a *pr. ex*
et. cet.)

- quibus dicit: ecce ego mitto uos sicut agnos inter
 16 lupos. quod autem lacus siccus erat, quid mirum si Iudae-
 orum lacus aquam non habet, qui dereliquerunt fontem aquae 489 A
 uiuae et fecerunt sibi contritos lacus? et ut scias uerum hoc
 5 esse mysterium, ipse de se dominus ait: posuerunt me in
 lacu inferiori, in tenebris et in umbra mortis.
- 17 Illi igitur emunt Christum, qui bonos odores deferunt,
 thymiamata, quo adolent altaria pieae mentis, unde et Dauid
 graece ait: *κατσθυσθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιον*
 10 *σοῦ*, resinam quoque, qua marmora confracta sociantur. est
 resina spiritalis, quae fracturam animae tuae solidet et diuulsa B
 conecatat, resoluta constringat. haec enim spiritalis resina
 conroborat et quaedam conminuta animae membra componit,
 ut sine offensione socientur. denique Hieremias hanc quaerit,
 15 ut Babyloniam curet sanare, si possit, dicens: accipite
 resinam conruptioni eius, si quo modo sanabitur.
 curauimus Babyloniam, nec sanata est. non est sanata
 synagoga, quia resina ista migrauit ad ecclesiam. ideo ex
 Galaad ueniebant negotiatores, hoc est de possessione uel C

1 Luc. 10, 3 2 Gen. 37, 24 3 Hier. 2, 13 5 Psalm. LXXXVII 7
 7 II Cor. 2, 15 8 Gen. 37, 25 9 Psalm. CXXX 2 10 Gen. 37, 25
 15 Hier. 28 (51), 8 sq. 19 Gen. 37, 25 Philo Legg. alleg. III 6
 (I 91, 13)

3 quo (*m2 ex qui*) *P* 4 lacus contritos *NVD* 6 tenebrosis *VP''E*
 7 bonos odores *P* (*s. ras.*) boni odoris *Ἀ''m2 Ἀ''ET* 8 tymiamata
BPP''OT et m1 P tymiamatis *Pm2 D* timiamata *Ἀ'* thimiamata *Ἀ''* quo
 (*m2 ex quod*) *P* quod *P'* pieae *B* (*a s. u.*) daut *B* daut *ex* diu-
 uid *m2 in spatio uacuo P* 9 *KATEYEYN BP'' et m1 P* catei. ein *P*
in mg. m2 D *κατευν P'* *καθενωνησανπρωσευχημωνγωστημια-*
μανεναπιηοσωγ' *Ἀ'* (*in quibus — eNANHOCωγ'*) *Ἀ''E* *κθενονη-*
ταπρωσευχημογωστημιαμανεναπnhcoy T *κατεγθγτηnh-*
τωηπρωσεγχημογωεθγριαηαενωπιοηcoγ'. quod latinū dicitur
 dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo *V* 11 *sqq.* risina
B (*corr. m3*) fracturam *BPP''O* fracturas *D* (*as ex am*) *NVP'* de-
 uulsa *BP'' et* (*di ex de*) *P* 12 et soluta *N'D* 14 quaerit resinam
NVD 15 babilloniam *BP''O* et sanare *P* (*s. sanare ras.*) *D*
 17 babyloniam *B et* (*l pr. exp.*) *P* et sanata est *N'* et sanata non est *T*

incolatu testimonii merces suas ad ecclesiam transferentes, ut gentium peccata resina ista curaret. de quibus dicitur: conualescite, manus dimissae et genua dissoluta. fides sincera resina est. hanc adhibebat Petrus, cum diceret clodo: in nomine Iesu Christi Nazaraei surge et ambula. meritoque surrexit et ambulavit. hanc habebat, cum diceret paralytico: Aeneas, sanat te dominus Iesus: surge et sterne tibi. et surrexit et strauit sibi. hanc habebat, cum diceret mortuae: surge in nomine domini nostri Iesu Christi. et defuncta surrexit. huius resinae temperamento lapides illi, de quibus potens est deus resuscitare filios Abrahae, compaginantur. huius resinae medicamento claudus erigitur, paralyticus reformatur, mortua resuscitatur. illud quoque quod haedi sanguine resperserunt tunicam eius uidetur significare, quoniam falsis testimoniis adpetentes in inuidiam deduxere peccati omnium peccata donantem. nobis agnus est, illis haedus. nobis agnus dei occisus est, quibus abstulit peccata mundi: illis haedus, quorum aceruauit errores, delicta cumulauit. ideoque ait: inplete mensuram patrum uestrorum. meritoque Iacob posteritatis suae deplorans dispendia quasi pater filium flebat

3 Esai. 35, 3   5 Act. 3, 6 sq.   7 Act. 9, 34   9 Act. 9, 40
 11 Matth. 3, 9   14 Gen. 37, 31   15 Matth. 26, 60 sq.   17 Ioh. 1, 29
 Exod. 12, 4 sq.   20 Matth. 23, 32   21 Gen. 37, 34

3 demissae P'DO discussae N resolutae V   5 clodo BO claudio cet.
 ihu m2 ex ihm B   Christi om. NV   nazarei B et m1 P nazorei
 V nazareni P m2 cet.   7 paralytico BVEO paralitico cet.   aeneas
 BV et m1 P aenea P m2 cet.   sanat BPVP" sanet X' (e ex a m2) cet.
 8 ihs xps P'DT   9 mortuae thabitha V   10 nostri om. N'DO
 Christi om. ND   11 dns N'O   12 abraae B   medicamento B
 (i ex e)   13 paralyticus BVEO paraliticus cet.   14 aedi BPX"   16 in
 s. u. m2 P m1 T, eras. X', om. VX"E   17 aedus BP' edus P'X"
 nobis . . . edus infra in mg. m2 P   agnus B (n s. u.)   18 pec-
 catum T   aedus P' edus PX"
 m2) X'E aceruabit P (corr. m2)   20 patrum B patrum cet.   21 suae
 om. X'E   dispendia (di ex de) P

amissum, quasi propheta lugebat interitum Iudaeorum. denique scidit etiam uestimentum suum, quod in passione domini Iesu factum legimus a principe sacerdotum, in quo esset non priuata persona, sed publici munus officii. et uelum
 5 templi scissum est, ut profanata mysteria, nudatum populum salutaribus indumentis, diuisum regnum talibus manifestaretur insignibus destruendum, quia omne regnum diuisum facile destruetur. et uere diuisum, quando id quod erat Christi coepit esse iam diaboli. neque enim poterant indiuisi manere
 10 qui a patre filium separabant.

4.19 Uenditus est ergo Ioseph, ductus in Aegyptum, emptus a 490 A
 praeposito coquorum. non otiosa persona, quae cruda ciborum B
 coqueret, ut epularentur animi fidei suauitate; nullus enim
 cibus scientia et doctrina dulcior. erat ante in Aegypto cruda
 15 perfidia, quam nullus diuinae cognitionis ardor et uerae
 scientiae cupiditas nulla molliuerat, non eloquia domini ignita
 decocserant. uenditus est autem Ioseph in Aegypto, quia
 Christus uenturus erat ad eos quibus dictum est: peccatis
 uestris uenditi estis et ideo suo sanguine redemit quos
 20 propria peccata uendiderant. sed uenditus Christus condicionis C
 susceptione, non culpae peccati pretio non tenetur, quia
 peccatum ipse non fecit. pretio igitur nostrum debitum, non
 sua aera contraxit, chirographum sustulit, faeneratorem remouit,

2 Gen. 37, 34 Matth. 26, 65 4 Matth. 27, 51 7 Matth. 12, 25
 11 Gen. 37, 36; 39, 1 16 Psalm. XVII 31 CXVIII 140 18 Esai.
 50. 1 22 II Cor. 5, 21 23 Coloss. 2, 14

1 profeta B 3 Iesu om. N'P'O 5 ut] et N' mysteria ut esse
 X' (ut esse *extra u. add. m. ant.*) X'E 7 destruendum B et (corr.
 m2) P 8 destruetur B et (corr. m2) P id ΠVDOT hoc N' 9 iam
 IIVO etiam D (s. † iam) N 11 et ductus ND et (in quo om. est) V
 12 cocorum PNVD quoquorum T 13 suauitate (u pr. s. u.) B 15 per-
 fidia P (i alt. s. u.) 16 nulla P (n postea add.) P'DO ulla cet., fort.
 nec... ulla 17 decocserant B (x ex s) decoxerant cet. 21 non alt.
 eras. X', om. X'E 22 debitum B (i ex e) 23 chirografum B cyro-
 graphum P cyrografum N' faeneratorem libri

exiit debitorem: unus exiuit quod ab omnibus debebatur. non licebat nobis exire seruitio. suscepit hoc ille pro nobis, ut seruitutem mundi repelleret, libertatem paradisi restitueret, gratiam nouam consortii sui honore donaret. hoc de mysterio. D

20 ceterum quod ad moralem pertinet locum, quia omnes saluos 3
 uult fieri dominus deus noster, dedit etiam per Ioseph his qui
 sunt in seruitute solacium, adtribuit magisterium, ut discerent
 etiam in ultima condicione posse mores esse superiores nec
 ullum statum immunem esse uirtutis, si animus se uniuscu-
 iusque cognoscat, carnem seruituti subditam esse, non mentem 10
 multosque seruulos esse dominis liberiores, si in seruitute E
 positi a seruilibus putent operibus abstinentum. seruale est
 omne peccatum, libera est innocentia. unde et dominus ait:
 omnis qui facit peccatum seruus est peccati. quo-
 modo enim non seruus auarus omnis, qui pro exiguo pecuniae 15
 lucello se ipsum auctionatur? timet omnia ne congesta amittat
 qui non utenda congegit, maiore periculo seruaturus quo
 maiora quaesiuit. quomodo non mendicus cui sunt parua
 quae possidet? nam etsi mihi diues uideatur, sibi eget, nec F
 testimoniis sua uota solatur qui quod optat nescit credere. 20
 quomodo autem non et ille seruus qui subditus libidini est?
 primum suis ardet incendiis et pectoris sui facibus exuritur.
 quibus recte dicit propheta: ambulate in lumine ignis
 uestri et in flamma, quam accendistis. suscipit omnes

2 Uerg. Ecl. I 40 5 I Tim. 2, 4 13 Ioh. 8, 34 22 Esai. 50, 11

1 et exiit *P* texiit *P'* debitorem *B* (i ex e) munus *BPP'D*
 unū *T* exsoluit *B* (s s. u.) *PV'X'* 4 hoc *B* (c s. u. m.2) my-
 styrio *B* 5 uult saluos *N'P'P''D* 6 per ioseph etiam *N'VD* 7 so-
 lacium *B* (la s. u.) discederent *P* (de eras.) 10 non mentem . . .
 seruitute *infra in mg. m.2 P* 14 et 15 omnis *B* (i ex e) 15 omnis
 auarus *X''ET* 16 locello *BP'P''D* et *X'* m.2 locello *P* auctionatur
BO et (corr. m.2) *P* cautionatur *P''* omnia *IIVDOT* enim *N'* 18 quo-
 modo enim non *P'* pauca *P''* 19 aegit *B* et (a eras.) *P* 20 nec-
 scit *P* (c pr. eras.) 21 est libidini *X''E* 22 pectoris *P* (s s. u. m.2) *X'*
 (s. o ras.) peccati *X''E* 23 profeta *B* 24 flamma *B* suscipit *P*
 (corr. m.2) *VP'*

metus, insidiatur somno singulorum, ut unius cupiditate potiatur, fit seruus omnium. seruit igitur ac miseram quidem seruitutem qui ipse sibi dominos facit, ipse uult habere quos 491 A timeat; nihil enim tam speciale seruitutis est quam semper
 5 timere. ille uero in quauis condicione seruitii semper liber qui amore non capitur, auaritiaie uinculis non tenetur, metu criminis non alligatur, qui securus spectat praesentia, quem futura non terrent. nonne tibi uidetur iste in seruitute domi-
 10 Pharao: beatior huius seruitus quam regnum illius. denique tota Aegyptus conlapsa esset fame, nisi regnum suum consilio B
 21 seruuli subdidisset. habent igitur unde gloriantur originis seruuli; seruiuit et Ioseph. habent unde se consolentur qui ex libertate in seruitutem aliqua necessitate uenerunt. habent
 15 quod imitentur, ut discant condicionem se mutare posse, non mores, esse et in uernaculis libertatem et in seruitute constantiam. habent etiam domini quod per seruulos bonos sperent. Abraham filio per uernaculum inuenit uxorem. benedixit C
 dominus domum Aegyptii propter Ioseph, et facta benedictio
 20 domini in toto censu eius et in domo et in agris. et conuertit inquit [ei] omnia quaecumque erant illi in manus Ioseph. aduertimus quod ea quae domini gubernare non poterant seruuli gubernauerunt.
 5, 22 Sed quid de priuata domo dispositiones eius seruuli adstruam, D
 25 qui rexit imperium? plus tamen est quod ipse ante se rexit

11 Gen. 41, 55 sq. 18 Gen. 24, 4 sqq. 19 Gen. 39, 5 20 Gen. 39, 5

2 ac NV hanc BPPDO per hanc P'' 6 mundi amore ed. Rom..
 inlucido post amore add. O m2, transeuntium P'' 7 expectat BP'P''O
 expectant P (n eras.) 12 origine seruuli P' originales seruuli N
 (serui E) V 13 se om. DOT, ante unde ponit V, post consolentur A''
 consulentur B 14 seruitutē B (δ m3 ex e) seruitute P''E 16 uer-
 nululis N 19 facta BP'' facta est cet. 20 agris B (s s. u.) agro O
 21 ei eras. A', om. VA''E omnia B (i s. u.) 23 gubernarunt NV
 24 dispositiones N' et (es ex is) O dispositionis cet.

et. cum esset decorus aspectu et speciosus facie ualde, uenustatem sui uultus non ad alienam diriuauit iniuriam, sed ad suam seruauit gratiam, hoc se pulchriorem ratus, si non dispendio castitatis, sed cultu pudoris speciosior probaretur. illum esse uerum decorem, qui non alienos oculos caperet 5 nec fragiles mentes uulneraret, sed iudicia acquireret uniuersorum fraudi nullis futurus, laudi sibi. iam si qua petulantibus aspexit oculis, crimen est solius quae male uidit, non huius qui male nollet uideri, nec in eo quod uisus est culpa F est. non erat in potestate seruuli ut non uideretur: maritus 10 debuit cauere uxoris oculos. si ille nihil timebat de coniuge, arbitrabatur iste testimonium esse castimoniae, non remissionem incuriae. discant tamen etiam uiri cauere oculos feminarum; adamantur et qui nolunt amari. denique adamatus est Ioseph, qui amantem contemneret. et bene excusauit eum 15 scriptura dicens: inmisit oculos uxor domini eius in Ioseph, hoc est: non ipse se ostentauit nec cepit incautam, 492 A sed illa retia sua misit et indagine sui capta est, laqueos 23 suos sparsit et suis haesit uinculis. dixit autem illi: dormi me cum. prima adulterae oculorum tela sunt, secunda uerborum, 20 sed qui non capitur oculis potest uerbo resistere. suppetit defensio, ubi adhuc liber affectus est. ideo scriptum est quia ille noluit. primum igitur mentis congressione superauit tamquam scuto animi inruentem repellens, deinde sermonem tamquam hastam uibrauit, ut se illa reuocaret. et dixit 25 B

1 Gen. 39, 6   16 Gen. 39, 7   19 Gen. 39, 7   22 Gen. 39, 8
25 Gen. 39, 8

1 decorus esset *P*   speciosa *N'V*   2 ad *s. u.* *P*   deriuauit *V*
3 pulchriorem *P* (*m s. u.*)   7 nulli *NP'* nullus *O*   8 illius crimen
solius (*ex solus* *X' m2*, solum *X''E*) est *NV*   9 male se *X'X''* se male
ET   nollit *B* et (*corr. m1*) *P* nolit *V*   11 oculos uxoris *X''E*
13 uiri cauere etiam *NV*   14 adamantur enim et *X''*   16 eius dñi *X''*
17 iste *NV*   cepit *VEO* cepit *X''DP* coepit *cet.*   18 indagine *P*
20 secunda *P* (*a m2 ex um*)   21 uerbo *P'* (*o in ras.*) uerbis *NV*
23 congressione mentis *X''E*   25 astam *P* hastam (*h s. u.*) *P''*

uxori domini sui. recte uxor domini, non ipsa domina
 dicitur, quae non potuit extorquere quod uoluit impetrare.
 nam quomodo domina, quae dominandi non habebat effectum,
 quae disciplinam dominae non tenebat, quae seruulis libidinis
 5 incontinentia praestabat? ille dominus, qui amantis non exceperit
 faces, qui lenocinantis uincula non sensit, quem nulla mortis
 formido perterruit, qui maluit liber criminis mori quam potentiae C
 criminosaeligere consortium. ille liber qui turpe credit
 uicem gratiae non referre. denique non ut meticulous excusat
 10 nec tamquam periculi timidus cauet, sed tamquam beneficii
 erilis et innocentiae suae debitor fugit crimen ingrati peccatique
 labem et culpae contagium quasi iustus horrescit. tertium
 spiculum adultera interpellandi adsiduitate uibrabat. sed
 Ioseph non audiebat eam. habes post prima uerba quid caueas.
 15 non solum lubrica, sed etiam procax inportuna petulans est D
 libido, nec habet quod uereatur adultera. quae dispendia
 pudoris prima non doluit insidiatur, ut capiat.
 24 Denique officii sui et commissi muneris ingressum gratia
 remotis arbitris ac domesticis adprehendit eum dicens: dormi
 20 mecum. excusatur Ioseph scripturae testimonio, quia commis-
 sum a domino deserere nequibat obsequium. non enim satis
 est quod securus sui domus interiora quasi qui capi non
 posset ingressus est: iustus debuit prouidere, ne furenti copiam E
 daret et eius illa peccato periret. sed qui aduersari sibi domini
 25 sui uidebat uxorem neglecti officii etiam a domino cauere
 debebat offensam. simul adhuc sermonis, non comprehensionis
 25 putabat audaciam. excusatur quod ingressus est, praedicatur

13 Gen. 39, 10 18 Gen. 39, 11 sq.

1 uxori (i *eras.*) P uxor D 2 impetrare P' imperare *cet.* 3 af-
 fectum A' (*corr. m.2*) A''ET 6 lenocinantis B uincula PVA''D
 10 cauit B et (*corr. m.2*) P 12 horrescit B 13 interpellandi B (i *alt.*
s. u.) P (a *ex e m.2*) adsiduitate P (id *ex ua*) 15 petulans B
 (n *s. u.*) 18 sui *om.* P muneris *m.2 ex* numeris P ingressum B
 (s *s. m*) ingressus PPA''D et (n *corr. m.2*) P' 21 nequibat deserere A''ET
 24 et *om.* P (nc *s. u. m.2*), ne D 25 neglecti B (g *ex c*) *cet.* 26 ser-
 monis B (i *ex e*) 27 praedicatur B (r *pr. s. u.*)

quod elapsus est nec pluris fecit uestimenta corporis quam
 animi castimoniam. reliquit tamquam non sua quae adultera
 suis manibus detinebat et aliena iudicauit quae tactu inpudicae
 potuerant comprehendi. magnus tamen uir, qui uenditus seruile F
 nesciuit ingenium, adamatus non redamaui, rogatus non 5
 adqueiuit, comprehensus aufugit, qui cum ab uxore domini
 conueniretur, teneri ueste potuit, non potuit animo capi ac
 ne ipsa uerba diu quidem passus contagium iudicauit, si
 diutius moraretur, ne per manus adulterae libidinis incentiua
 transirent. itaque uestem exiit, crimen excussit et relictis 10
 quibus tenebatur exuuiis spoliatus quidem, sed non nudus
 aufugit, quia erat tectior indumento pudoris; non est enim 493 A
 nudus nisi quem culpa nudauerit. denique in superioribus
 habemus quod Adam, posteaquam dei mandata praeuaricatione
 deseruit et peccati grauis aera contraxit, nudus erat. unde 15
 et ipse ait: uocem tuam audiui in paradiso et
 timui, quia nudus sum, et abscondi me. intellexit enim
 esse se nudum, qui infulas diuinae protectionis amiserat. et ideo
 latebat, quia uestem fidei non habebat, quam utique praeua-
 ricando deposuit. magnam rem uides. ille nudus erat, qui 20 B
 tunicam non amisit: iste nudus non erat, qui uestimentis se
 exiit, quae in manibus adulterae dereliquit. eadem scriptura
 illum nudum adseruit, hunc abnuit. et ideo expoliauit iste se po-
 tius quam nudauit, qui incorrupta uirtutum uestimenta seruabat,
 expolians se ueterem hominem cum actibus eius, ut indueret 25
 nouum. qui secundum imaginem creatoris in agnitione renouatur:
 ille autem nudus remansit, qui se iterum uestire non potuit

10 Gen. 39, 12   15 Gen. 3, 7   16 Gen. 3, 10   25 Coloss.
 3, 9 sq.

1 plures *B et (corr. m2) P*   4 tamen *ΠΔΟ* quippe *N'* plane *T*
 (a ex e) *V*   seruile tamen *NV*   7 animo capi non potuit *ℳ'E* ac
 ne ipsa . . . p. 91 u. 3 nudauit *om. V*   8 quidem uerba diu *N'* uerba
 quidem diu *T*   10 exiit *P* (i *eras.*)   11 exubiis *B*   12 qui *N*
 14 mandata *N*   15 contraxit *B* contraxit *cet.*   18 se *om. ℳ'*, se esse
ℳ'E, esse *om. T*   20 uides *B* (es ex is)   23 hunc (n s. u.) *B m3*
P m2   25 eius *ΠΔΟΤ* suis *N'*

singulari spolio uirtutis exutus. unde pelliciam accepit tunicam, C
quia peccator habere non poterat spiritalem. reliquit igitur
uestimenta Ioseph et nudauit adulterae inuerecundiam, quae
postea latere non potuit.

- 26⁵ Denique exiuit foras et ipsa adulterii sui temptamenta
uulgauit exaltans uocem suam. eo quod relictis uestibus
Hebraeus aufugerat. ipsa igitur quod debuerat celare prodebat,
ut composito crimine laederet innocentem. iustus autem accusare D
non nouit et ideo inpune hoc inpudica faciebat. illam igitur
10 uere exutam dixerim, etiam aliena uestimenta seruantem. quae
omnia amiserat uelamina castitatis, illum satis ornatum. satis
defensum, cuius uox non audiebatur et innocentia loquebatur.
sic Susanna postea, dum tacet in iudicio, melius est locuta
oraculo et ideo prophetae meruit defensionem, quae propriae
15 uocis non quaesiuit auxilium. illum ergo beatiorem dixerim,
cum in carcerem mitteretur, quia subibat pro castitate marty- E
rium. bonum enim munus pudicitia, sed minoris meriti, cum
periculum non habet; ubi uero etiam salutis periculo defenditur,
ibi plenius coronatur. inaudita causa, inexplorata fide ueri
20 tamquam reus criminis in carcerem Ioseph mittitur, sed eum
dominus nec in carcere deserebat. non turbentur innocentes,
cum falsis criminibus adpetuntur, cum oppressa iustitia
traduntur in carcerem. uisitat deus et in carcere suos, et ideo F
27 ibi plus est auxilii, ubi plus periculi. sed quid mirum si
25 uisitat Christus in carcere positos, qui ipsum se in suis in

1 Gen. 3, 21   5 Gen. 39, 12 sqq.   13 Sus. 35 (Dan. 13, 35)
19 Gen. 39, 20

5 ipsa P (a ex e)   adulterii P (i alt. postea add.)   7 haebraeus
BP   celare debuerat A''E   9 nouit B   13 locuta est A''E est
locuta est T   15 auxilium non quaesiuit N'   16 carcerem B (c pr.
ex i)   castitatei B   18 non habet IIDO abest NV   19 uere B
(e alt. ex i)   21 carcerem B (m exp.) PVP'DT   23 traduntur P
(ru in ras.) traduntur VA''E   carcere (pr.) BP''   carcerem (alt.) P'V et
(m exp.) BP   24 est plus N'   ubi plus IIDO ubi plus est A'T ubi est
plus A''E   25 ipsum se A' (b a m2) se ipsum A''E

carcere clausum esse memorauit, sicut habes scriptum: in carcere eram, et non uenistis ad me? quo non penetrat diuina misericordia? inuenit Ioseph huiusmodi gratiam, ut qui fuerat clausus in carcere ipse potius carceris claustra seruaret, 494.1
cederet munere clauicularius, inclusos omnes potestati eius 5
committeret. itaque non solum Ioseph carcerem non sentiebat, sed etiam alios quoque carceris leuabat aerumna.

- 6, 28 Huius igitur iniuriae auctor mulier et spadones sunt: sed B
mulier est Aegyptiarum, quae procaces cum uiris solent miscere C
sermones, lacesere uerecundos, refugientes insequi, pudentes 10
perurguere. cum uitia sua non posset defendere, innoxios
criminabatur perfidiam admiscens perfidiae, aliena tenens,
alios ipsa condemnans, modum nullum ponens furori. quae
enim causa crudelitatis nisi quod cupiditatibus suis obsisti
uidebat et desideria sua uetita adsensione fraudari? en propter 15
quod aperiatu carcer, ut suscipiat innocentes, soluantur catenae
reis, ut inponantur fidelibus, dimittantur ueritatis adulteri, D
29 ut includatur qui adulterium fidei recusauit. de istis uero
spadonibus quid dicam? qui exemplo debent esse spadonibus
ceteris quod status eorum fragilis et tenuis et in uoluntate 20
regia spes omnis quibus leuis offensa summum periculum

1 Matth. 25, 43 8 Gen. 40, 1 sqq.

1 inclusum $\mathfrak{A}$ '' hoc loco B in mg. m3 habet sequitur, quod post
memorauit praebent P'' et (del. m1) PO 3 inuenit P (ex inuenti)
gratia B ut s. u. P 5 cederet NV concederet B (con in mg.
m2) cet. munere $\mathfrak{A}$ ' munera P in potestatem N 6 ioseph non
solum $\mathfrak{A}$ ''E 7 carceris (is ex e) P 8 mulier spadonis fuit T et liber
Clarae uallis, sed id quod adparet ex eis quae sequuntur u. 14 sqq.
praepositi uini et pistorum significantur 9 mulier est scripsi mulieres II
mulier NV Aegyptiarum scripsi aegyptiorum libri solent PDO
spoliata $\mathfrak{A}$ 'T solita $\mathfrak{A}$ ''EV 11 perurgere PVP''DT cum O m2
con O m1 P ne P (ex non) D possit BP'O et (corr. m1) P
innoxios BVE et O m2 innoxia P innoxius O m1 cet. 12 miscens N
13 et alios NV 14 crudelitatis s. u. m2 P 16 aperiatu P (a alt.
eras.) aperitur DO soluuntur P (ex -antur) D 18 fidei adulterium
 $\mathfrak{A}$ ''E 19 exemplum N debent P (n s. u.) 20 ac tenuis $\mathfrak{A}$ ''

sit, secundae autem res uile ministerium. gloriabatur alter
 quod esset uini praepositus, alter quod pistorum. uterque
 offendit missique in carcerem et commendati sancto Ioseph **E**
 ab ipso carceris clauiculario, cum essent illic dies complures,
 5 uiderunt somnium. et cum reuiseret eos Ioseph, tristes turba-
 tosque animi offendit, quia turbabantur somnio, cuius inter-
 pretem non inuenirent. nonne per deum inquit interpreta-
 tio somnii est? narrate ergo mihi. et narrauit
 praepositus uini somnium suum: erat uitis in
 10 conspectu meo, in uite autem tres radices et ipsa
 florens, ferens germina, maturi et butrones uuarum
 et calix Pharao in manu mea. et sumpsi eam et **F**
 expressi eam in calicem et dedi calicem in manus
 Pharao. et dixit illi Ioseph: tres radices tres dies
 15 sunt. adhuc triduum, et in mentem habebit Pharao
 principatum tuum et restituet te super officium
 tuum pristinum et dabis calicem in manus Pharao.
 sed memor esto per temet ipsum, cum tibi bene
 erit, et facies in me misericordiam et memor eris **495 A**
 20 mei ad Pharao et educes me de carcere isto, quia

2 Gen. 40, 3 sqq., cf. 39, 22 7 Gen. 40, 9 sqq.

1 uili *P''O* ministerio *P* (*corr. m2*) *P''O* gloriabatur *B NV*
 gloriabantur *cet.* 3 missique *P* (*s pr. s. u.*) 4 carceris *B* (*i ex e*)
 5 turbatosque *B* (*o ex u*) 6 animo *P'V* animis *Ū'* (*s s. u. m2*) *P''T*
 cuius *P* (*us add. m2 in mg.*) 10 conspetu *B* radices *B* (*e ex i*
m3) 11 florens *scripsi* flores *cet.* germina *B m1 NV* germinauit *B*
m2 (*uit s. u.*) *cet.* maturos *P* (*os ex i*) matura *Ū''E* mature *O* et
 maturi *P'* bytrones *B* et *m1 P* botrionis *V* botriones *P m2* *cet.*
 12 pharao *DO* farao *BPV* faraonis *Ū'T* pharaonis *cet.* et sumpsi...
 Pharao *om. P'* fort. sumpsi uuam 13 eam *om. Ū''E* calice *NV*
 et dedi calicem *NV. om. BP'*, et dedi *P* (*in mg. m2*) *D* dedique *O*
 in manu *N'V, om. T* 14 pharao *PDO* farao *BV* faraonis *Ū'* phara-
 onis *cet.* 15 triduo *PP'P'D* in mentem (*mente P'V, fort. recte*)
 habebit *ΠVDO* memorabitur *N* farao *BVŪ'* 17 tuum *om. O*
 manu *N* pharao *PP'DO* farao *BV* faraonis *Ū'* pharaonis *cet.* 18 bene
 tibi fuerit *N* 19 facias *P* 20 pharao *O* farao *BV* faraonem *cet.*

furto inuolatus sum de terra Hebraeorum et hic nihil mali feci, sed miserunt me in lacum carceris 30 huius. alterius somnium non libet dicere. meministis certe uerborum meorum, quod etiam tunc refugerim eius interpretationem in eo, cuius exitum refugio, mortem horresco. de 5 isto prius dicamus, qui sibi beatus uidebatur, cum esset uini praepositus, et hunc summum credebat apicem omnis potentiae, B quod regi calicem dabat. haec gloria illius, haec magnificentia in hoc saeculo: hac defraudatus dolebat, huic redditus gratulabatur. sed hoc somnium est et omnis potentia saeculi 10 somnium, non ueritas est. denique per somnium uidit reddi sibi principatum suum. et Esaias dicit ita esse huiusmodi homines, qui in hoc saeculo delectantur rebus secundis. sicut qui in somnis manducat et bibit uidetur sibi cibo aut potu, dum dormit, repleti, sed cum uigilauerit, incipit esurire 15 C amplius — tunc intellegit quam inanis ille cibus et potus fuerit somniantis —: sic qui in hoc dormit saeculo nec oculos aperit ad mysteria diuina, quamdiu somno grauatur corporis, putat alicuius momenti esse hanc saecularem potentiam — quasi in somnis eam uidet — ubi euigilauerit, deprehendit quam inanis 20 huius uoluptas saeculi sit.

3 Gen. 40, 16 sqq., cf. 19 et 22 5 Calligonum Ualentini
iunioris eunuchum significat; cf. Augustinus contra Iul. Pelag. VI 14. 41
et Ambrosii epistula ad Marcellinam sororem (XX), in qua (sect. 28)
Calligoni mentionem facit 12 Esai. 29. 8

1 furto sublatus P' furtiue captus N 2 mali in ras. 2 litt. A''
male PDO sed IIVDO et N miserunt B (nt m2 s. u.) lacum P
(a ex o) A''EDO locum cet. 5 horresco P (h s. u. m2) perhorresco
A''E 8 haec (alt.) B (c s. u.) 10 omnis B (i ex e) 12 suum B
(u alt. s. u.) esaias B (a s. e alt. m3) dicit BPVP''DO, post
homines huiusmodi transponit T, ait P', om. A' (in quo s. u. m2 add.
astruit) A''E 13 secundis rebus N' 14 bibit (i pr. ex o) B aut]
et N' potu B (u ex o m3) 15 uigilauerit BP'' et m1 P euigi-
lauerit P m2 cet. 16 et tunc A' (et s. u. m2) A''E inanis B (is
ex es) 17 in hoc dormit BVP''DOT hoc indormit P indormit hoc A'
indormit in hoc E dormit in hoc A'' 20 eam B m3 NVP'' ea B m1
cet. 21 saeculi uoluptas P''A''

31 Considera nunc illum uerum Hebraeum, illum non somnii,
 sed ueritatis et praeclaræ uisionis interpretem, qui de illa D
 diuinitatis plenitudine ac libertate caelestis gratiae in hunc
 corporeum carcerem uenerit, quem non potuit saeculi huius
 5 inlecebra mutare, non ulla corruptela mundanae uoluptatis
 euertere, qui temptatus non decidit, adpetitus non adpetiuit,
 postremo adulterina quadam synagogae manu ueste corporis
 adprehensus carnem exiit, liber mortis ascendit. calumniata
 est meretrix, ubi eum tenere non potuit, quem non carcer
 10 terruit, non inferna tenuerunt. quin etiam quo ueluti puniendus E
 descenderat, inde alios liberauit: ubi ipsi stringebantur mortis
 32 uincula, ibi laxauit ipse uincula mortuorum. considera ergo
 istum Hebraeum dicentem illi praeposito spadonum, qui
 contraxerat offensam regiam, quem restituerat muneri suo:
 15 memor esto per temet ipsum, cum tibi bene erit,
 et facies in me misericordiam et memor eris mei.
 ideo secundo repetiuit, quia sciebat non recordaturum quid F
 euasisset iniuriae, cum potentiam recepisset. ideo secundo
 admonuit, quia secundo liberauit, ut si prioris beneficii eum
 20 memoria non teneret, uel posterioris subiret, non despiceret
 auctorem salutis suae, non perfida praeuaricatione uiolaret. sed
 quod peius est, cito beneficii inrept obliuio rebus secundis.
 redditus officio suo non est memor factus interpretis, sed 496 A

1 Philo de Iosepho 6 (II 46, 7) 3 Coloss. 2, 9 15 Gen. 40, 14
 23 Gen. 40, 23

1 uerum *NV* uirum *IID* uirum illum *O* 2 illa diuinitatis $\mathfrak{A}''$ (b a
add. m2) 3 pulchritudine *PD* ac libertate *NV* ad libertatem
 (tem *m2 ex te P*) *cet.* 6 euertere *ND* euertere* (t *eras.*) *O* euertens
cet. 7 synagogae *PP'P'* 8 adpraehensus *B* (us *ex is m2*) 9 carcer
 non *N* 10 quod *B* (d *exp.*) *P* (d *eras.*) *P''* 11 discenderat *B* et
 (corr. *m2*) *P* 12 uinculo *DO* uinculis $\mathfrak{A}'$ (is *ex a m2*) $\mathfrak{A}''EP'T$ con-
 sidera *P* (o *ex u*) 15 fuerit $\mathfrak{A}''ET$ 16 facias *P* 18 recipisset *B*
 et (corr. *m2*) *P* 20 dispiceret (corr. *m1*) *B* (corr. *m2*) *P\mathfrak{A}'* 21 auc-
 torem *B* (c s. u.) perfida *NVD* et (a *ex ia*) *PO* perfidia *cet.* prae-
 uaricationis *P'P''* 22 secundis rebus $\mathfrak{A}''E$ in secundis rebus *V*

oblitus est eum. sed etsi ille obliuiscatur, Christus non obliuiscatur, sed loquebatur ei et per seruulum loquebatur dicens ad eum: memor esto per te ipsum, hoc est uel officii tui contemplatione quid audieris recordare. sed etsi nunc oblitus es, memor eris mei, ut euadas periculum, qui oblitus es beneficium. tamen elatus potentia non recordabatur. et quanta haec potentia, ubi uini ministerium? en unde omnis iactantia! quia erat spadonum praepositus, qui uinum poculis regiis ministrabant.

- 33 Et factum est inquit post biennium. mentior de hoc nostri spadonis tempore, nisi et dies conuenit, quia post biennium recepit officium nec recordatus est, sed admonitus. cognouit enim quod etiam regnum ipsum in hoc saeculo esset somnium qui suo somnio non credit. didicit etiam regum . . . esse somnia nec ipsorum potestates esse perpetuas. sed cito hunc locum praetereat dolor, ne ipsa commemoratione crude-
 scat; ne ipsius quidem sermonis mei meminisse delectat, quem tunc temporis uel effuderit dolor uel extorserit ecclesiae
 34 contumelia. admonitus ergo sui per somnium regis ait: peccatum meum recordor. sera quidem ista est, sed utinam uera confessio. post peccatum fateris quod ante peccatum cauere debueras. quam cito oblitus fueras memor esto mei. scis nempe tunc temporis hunc fuisse sermonem, sed obtusas aures habebas fastu potentiae et uini ebrius non audiebas uerba sobrietatis. uel nunc memor esto mei, qui

10 Gen. 41, 1 11 cf. p. 94 u. 5 19 Gen. 41, 9 22 Gen. 40, 14

2 obliuiscatur *B* loquebatur *B* (*bis e ex i*) 7 enunde *T* (*n pr. ex m*) *P''V* inundet *Ų'* (*1 ex +n m2*) *Ų''E* et unde *cet.* 8 praepositus *P* (*si s. u.*) 12 recipit *B* 14 somnium *B* (*u s. u.*) didicit *NV* et *m2* *O* discit *P* (*s s. u. m2*) *D* dicit *O m1 cet.* regnum *P* (*n in ras. ut uidetur ex i*) *O* (*n exp.*) *NVD* 15 lacunam *significauit; excidisse uidetur* dona uel beneficia perpetuas *P* (*er in ras.*) 17 mei *mej B* 18 temporis uel *N* temporis ut *B et m1 PO* temporis aut *PO m2 D* temporis ui *P'* temporis *P''* 19 contumelia *B* 22 . . . memor *P* (*mei erasum esse uidetur*) 24 obtusas *Ų'* (*n del. m2*) obtusas *Ų''ET* 25 memor esto *ΠVDOT* memento *N'*

peccatum sero fateris. qui rogas seruulum cur dominum negas?
 inebriare iam non uino, sed sancto spiritu. recordare quid
 passus sit, cum quo dormisti somnum tuum et somniasti
 somnium. et ipse praepositus erat et praepositus epularum
 5 regis, quae ad opus pistorium pertinebant. sublimem se esse
 credebat, quia in potestate habebat panem regium: nesciebat E
 multos anfractus esse huius potentiae. minabatur aliis ipse
 mox supplicio dedendus extremo nec audiuit eum, qui licet
 seruulus domini tamen loquebatur oraculum, quod ipsius
 10 iussu regis, de quo sibi plurimum blandiebatur, caput amis-
 surus esset, esca auibus derelinquendus. uel hoc te exemplum
 35 reuocare debebat, ut perfidiae non crederes. sunt et alia exempla
 de fastu et fragilitate ministrorum regalium, quae posterioris F
 temporis historia habet. et Doec praepositus erat et praepositus
 15 regis animalium ad disciplinam mulorum, hoc est spadonum
 animalium. hic quoque sacerdotem domini detulit et regem
 fraude conuouit in sacerdotis periculum et hic Syrus erat. 497 A
 num mentior, quando et patria et facta conueniunt? Aman
 quoque a cubiculo regis et ipse praepositus, dum inuadere
 20 ecclesias domini inproba temeritate contendit populumque
 fidelem spoliare ac persequi, grauibus sacrilegia suppliciiis
 expendit.

7, 36 Sed reuertamur ad istum uini praepositum, qui quasi multo B
 ebrius mero beneficii auctorem oblitus est diu, aliquando

3 Psalm. LXXV 6 4 Gen. 40, 16, cf. 19 et 22 14 Reg. I 21,
 7; 22, 18 17 cf. p. 94 u. 5 18 Esth. 3, 1. 8 et 9; 7, 10 23 Gen.
 41, 9 sqq.

1 seruulum $\overline{xpi}$ cur NV dñm N' 2 $\overline{spu}$ $\overline{sco}$ P'ET 3 somnium
 BŲ' 5 regis B (re m3) ex his O sublimem P' se m2 ex esse P
 7 anfractus DT 9 ipsius P (i alt. m2 ex u) 10 caput (t ex d) BO
 12 crederis BV et (corr. m2) PŲ' 13 posterior hystoria (om. tem-
 poris) P' 14 temporis in mg. m2 P historiam B et (m exp.) P
 doec T doet (c s. t) B docet PD donec Ų' doech cet. 15 ad disci-
 plinam PD adicinam O adde si placet NV m. lorum P (u m2, a
 eras.) multorum P' 16 fraude regem Ų'' 18 num NV non PDO
 19 a om. P'P''D, exp. m2 O inuaderet BP'' 21 spoliare B
 (s s. u.) 24 aliquando P (d ex t)

tamen, ut regi prouideret interpretem, non quasi gratus, sed quasi callidus intimauit seriem rei gestae. quo cognito rex quoque eum iussit accessiri erutumque de carcere interrogauit, si posset interpretari sibi somnium. cuius explanatione delectatus remouit iniuriam, honorem detulit. itaque uidete si non 5 praesentibus et ista conueniunt. iniuria inlata est prius quam cognosceretur a rege, gratia relata, ubi regi est cognitus. ita rex uacat culpa, quia et id quod exceptit uir sanctus iniuriae alienum fuit et id quod recepit gratiae regis est proprium.

37 somnium autem et eius interpretatio huiusmodi est: quaecum- 10 D que inquit facit deus ostendit Pharaonem. septem uaccae bonae septem anni sunt, et septem spicae bonae septem anni sunt. somnium Pharaonem unum est. et septem uaccae macrae, quae ascendebant post illas, septem anni sunt, et septem spicae macrae 15 et a uento corruptae septem anni sunt. erit septem annis famis. uerbum autem quod dixi 'quaecumque deus facit ostendit Pharaonem', ecce septem anni ueniunt ubertatis magnae in totam terram Aegypti; uenient autem septem anni famis post haec et 20 E obliuiscuntur ubertatem in tota Aegypto. et con-

2 Gen. 41, 14 sq. 10 Gen. 41, 25—32

2 regi *P* (*g del. m2*) 3 accessiri *BO* accessi *V* accessiri *P m1* accessiri *P m2 cet.* erutumque *B* (*t pr. eras.*), erutumque *om.* *N* 4 possit *P* (*corr. m2*) *NVO* 7 itaque *N'* 8 exceptit *NP''* excipitur *V* excipit *cet.* 9 id *NVP'* ideo *cet.* recepit *NP''* requirit *V* recipit *cet.* regis gratiae est *N'* regis est gratiae *T.* 10 eius *ex ius P* autem eius et *U''* 11 faciet *P* (*e s. u. m2*) *D* pharaonem *PDO* farao *BV* faraoni *U'* pharaoni *cet.* 13 pharaonem *PP''DO* farao *BV* faraonis *U'* pharaonis *cet.* 16 erit enim *P'* 17 famis *B* famis *P''* (*e ex i*) *cet.* dixi *ed. Rom.* dixit *U''E* dixit farao *BV* dixit pharaonem *cet.* 18 deus faciet *P* (*e s. u. m2*) *D* fecit deus *N'* facit deus *T* pharaonem *PDO* farao *BV* faraoni *U'* pharaoni *cet.* 20 uenient *BV* ueniunt *U''* ueniet *cet.* anni *NV* annis *B* (*s. eras.*) *cet.* famis *BV* famis *U''m2* famis *U' m1 P''* (*es ex is*) *cet.* 21 csumet *P* (*c s. u.*)

sumet famis totam terram et non agnoscetur ubertas terrae a fame, quae futura est post haec; ualida enim nimium. quod autem iterauit somnium Pharaonis, quia uerum erit uerbum a deo et festinabit deus facere illud.

38 Uetus somnium, res recentes. posterioribus priora consumpta sunt et ubi erat ante ubertatis copia, ibi rerum omnium facta est indigentia. quod si quis huiusmodi consilium regi dedisset, ut aliquid de superiori ubertate posteriori principatus sui F
10 seruaret aetati, reliquo quoque tempori larga donandi affluentia redundasset. sed inmodica aevi superioris effusio etiam posteriora destituit et homines diripientes uniuersa aliquem Ioseph adhibere nolebant. etsi non ego Ioseph — quis enim istud? —, clamabam tamen uaccas illas pinguis non solum lasciuiam, sed
15 etiam incuriam diuinae significare reuerentiae — de perfidis enim dictum est: tauri pingues obsederunt me et de Iudaeorum populo scriptum est: inpinguatus et obesus 498 A
factus est et dilatatus est et dereliquit deum, qui fecit eum — et ideo somnium illud redundantiae saecularis
20 perpetuum esse non posse: fore tempus, quo his famis dura
39 succederet. nec tamen hoc somnium uni aut duobus demon-

6 cf. Symmachus epist. X 3, 15 sqq. Ambrosii epist. XVIII 18 sqq. 16 Psalm. XXI 13 17 Deut. 32, 15

1 famis B fames P' (es ex is) cet. non s. u. P cognoscetur N' et (a s. co) T 2 quae om. N futura post Q' (p m2 in ras.) est om. Q' ET ualida est enim O nimium ualida (om. enim) P' 3 pharao somnium P' farao BQ'V 4 a om. V festinauit BN et (corr. m2) P 5 deus om. P' ut faceret N 6 recentes B (es ex is) priora P (a ex is) 7 antea Q' ET abunde V 8 regi consilium N' 10 tempore PP' affluentia B 12 distituit B et (corr. m2) P ioseph ei N 13 etsi (si s. u. m2) P quis (m2 quiuis) enim (sim s. u. add. m2) P quiuis enim sum D istut B 14 pingues B (es ex is) cet. 16 pingues B (es ex is) 17 obesus factus (factus factus B) est ΠVDO incrassatus N 18 dilatatus B (di ex de) deum N eum ΠVDO qui fecit eum ΠVDO qui fecit illum Q'T factorem suum Q'E 20 perpetuum P (ū ex e m2) sed fore Q' (sed s. u. m. ant., fore m2 ex foret) Q'E famis B fames P (es ex is m2) cet.

stratum arbitror, sed omnibus propositum, eo quod septem
 anni istius mundi pingues et saeculari ubertate opimi absor-
 beantur ab illis saeculis, quae futura sunt, in quibus perpetua
 quies et legis obseruantia spiritalis, quam Ephraem illa tribus **B**
 patrum deo fructuosa custodiat, bona uacca, non illa corporeo **5**
 distenta ubere, sed abundans spiritalis lactis et gratiae, super
 cuius decorem ceruicis deus sedere se dicit, ut scriptum est:
 Ephraem uacca docta diligere uictoriam, ego autem
 transiui super decorem ceruicis eius. non ergo inpinguet
 caput nostrum oleum peccatoris nec falsi fructus delectare **10**
 nos debent, ne dicatur et de nobis: seminastis impietatem
 et iniquitates eius uindemiastis. manducasti fructum
 falsum, quia sperasti in curribus tuis. nec me mouet **C**
 quod habet spicas macras et uento corruptas, quia et Dauid
 tum melior erat, quando sicut aranea tabescebat, et spiritus **15**
 contribulatus sacrificium dei est et illi praestantiores euadunt
 quos in hoc saeculo grauibus iniuriis spiritus malignus exercuit.
40 unde magis mystica meruisse praemia Ioseph arbitror, quia
 de mysticis est locutus. quid enim sibi uult anulus digito
 eius insertus nisi ut intellegamus pontificatum ei fidei esse **20 D**
 delatum, ut alios ipse signaret? quid stola, quae amictus est
 sapientiae, nisi tributum ei ab illo rege caelesti prudentiae
 principatum? torques aureus intellectum bonum uidetur expri-

6 Uerg. Ecl. IIII 21 8 Hos. 10, 11 10 Psalm. XXII 5 11 Hos.
 10, 13 15 Psalm. XXXVIII 12 L 19 19 Gen. 41, 42 21 Gen.
 41, 42 23 Gen. 41, 42

2 istius **B** (i *pr. s. u.*) pingues (es ex is) **BP''** 3 perpetua **P**
 (pe *alt. s. u. m2*) 4 et 8 efrem **BV** effrem *cet.* 5 custodit **NV**
 8 trituram **E** in *ras. m2* (in *mg. m2* uictoriam) ego enim **N** 10 ca-
 pud **P** et (*corr. m1*) **BP''** falsi **P** (fal *s. u. m2*) 11 semenastis **B**
 12 iniquitates **B** (es ex is *m2*) uindemiastis **B** (e ex i) manu-
 castis **P** (s *alt. exp.*) **V** 13 sperastis **P** (s *tert. s. u. m2*) **Œ''** (s *tert.*
exp.) **V** curribus eius **V** 14 habebat **PDO** spicaꝝ **P** (s *m2 s t*)
 15 tunc **NV** 16 praestantiores (es ex is) **B m2 P'' m1** 17 iniuriis
 (i *quart. s. u.*) **B** 18 meruisse **B** (i *s. u.*) 19 anulus **P** 21 quid
 ex quod **P**, quid (id in *ras. m2*) **Œ'** 22 prodentiae **B** (v *s. o*)

mere; currus quoque significat fastigium subline meritorum. quis autem est qui ex gentibus accepit uxorem nisi qui ecclesiam sibi ex nationibus congregauit et suscepit ex ea filium Manassem, per quem oblitus est omnes dolores suos, quos habuit de sacrilegiis Iudaeorum? suscepit alium quoque filium Ephraem, per cuius profectum claruit quod suscepta in carne humilitas et diuinitatem non humiliavit et cumulauit gloriam.

- 41 Denique quicumque famem patiebantur ad Ioseph mittebantur. qui sunt isti nisi de quibus dictum est: conuertentur ad uesperam et famem patientur ut canes? erat autem fames non unius loci, sed totius terrae, quia non erat qui faceret bonitatem. ideo dominus Iesus ieiunia mundana miseratus aperuit horrea sua et mysteriorum caelestium thesauros scientiae sapientiaeque patefecit absconditos. ut nulli alimenta deessent. dixit enim Sapientia: uenite edite panes meos, et ideo ab illo solo dicitur: dominus pascit me, et nihil mihi deerit qui saturatur a Christo. aperuit ergo horrea sua Christus et uendebat non aera pecuniae, sed fidei pretium et deuotionis stipendium quaerens. uendebat autem non paucis in Iudaea, sed uendebat omnibus, ut ab uniuersis nationibus crederetur. et omnes regiones uenerunt in Aegyptum ad Ioseph emere; optinuerat enim fames. omnes enim esuriunt quos non pauerit Christus. emamus ergo alimenta,

1 Gen. 41, 43   4 Gen. 41, 51   6 Gen. 41, 52   9 Gen. 41, 55
10 Psalm. LVIII 7   14 Gen. 41, 56   16 Prouerb. 9, 5   17 Psalm. XXII 1   22 Gen. 41, 57

2 accipit IIDO quiq̄ P (a exp. m2)   3 ex nationibus sibi X'E
4 manassen VP'X'E   6 ephrem X'E ephrem BV effrem cet.   7 humilitas P (as m2 ex atis)   gloriam cumulauit X'E   10 istis P (s alt. eras.)   conuertantur P' (e s. a) P''   11 patientur P'' patiebantur N'
13 faceret B (t s. u)   hiesus B   14 thesauros B (n eras.) thesauros cet.   15 sapientiaeque B (a pr. s. u.)   alimenta B (i ex e)   19 uendebat B (e pr. ex i)   aere P (a s. e m2)   22 regiones B (es ex is)
23 enim eos N   omnes B (es ex is)   24 esurient N   pauerit P (i ex a)

quibus famem possimus repellere. nemo paupertatis suae
 contemplatione reuocetur, nemo uereatur qui argentum non
 habet. non quaerit Christus argentum, sed fidem, quae argento
 pretiosior est. denique emit eum Petrus, qui non habebat
 argentum. argentum inquit et aurum non habeo, sed quod 5
 habeo do tibi. in nomine Christi Iesu surge et ambula. B
 et propheta Esaias dicit: qui sititis ite ad aquam et
 quicumque non habetis argentum ite emite et bibite
 et manducate sine argento et pretio uini. neque enim
 pretium quaesivit a nobis qui pro nobis sanguinis sui pretium 10
 soluit, quia non auro et argento, sed pretioso nos redemit
 sanguine. ergo id pretium debes, quo emptus es. etsi ille
 non semper exigit, tu tamen debes. eme igitur tibi Christum
 non eo quod pauci habent, sed eo quod omnes habent per
 naturam, pauci offerunt per timorem. suum est quod a te 15 C
 Christus reposcit. ipse uitam omnibus dedit, ipse pro omnibus
 mortem suam optulit. solue pro auctore quod soluturus es
 lege. non mediocris iste contractus est, non omnes eum facile
 uident. denique illae uirgines in euangelio, quas ueniens
 sponsus exclusit, ideo foris relictæ sunt, quia uenale oleum 20
 non emerunt. unde dicitur his: ite potius ad uendentes
 et emite uobis. et negotiator non inmerito praedicatur, qui D
 uendidit omnia sua et emit margaritam.

8, 43 Et Iacob dixit filiis suis: quare pigri estis? ecce

3 I Petr. 1, 7 5 Act. 3, 6 7 Esai. 55, 1 11 I Petr. 1, 18 sq.
 19 Matth. 25, 10 21 Matth. 25, 9 22 Matth. 13, 46 24 Gen.
 42, 1 sq.

2 quia O 3 quaeritur Chr. argento, sed fide N 4 cum scripsi eam
 libri; cf. u. 13 6 ihu xpi N, quod praeferendum esse puto (Ἰησοῦ
 Χριστοῦ) surge B (r s. u.) 7 profeta esaias B sititis B (is ex
 es) 8 habetis B (is ex es) 9 argento B (n s. u.) 12 sq. debes B
 (es ex is) 14 omnes habent. omnes habent N sed . . . habent om. V
 15 offerant PP'P'' post timorem add. enim P (in mg. m2) T (s. u.
 m2) D 17 obtulit P solue P (e ex it) 18 lege B 19 euan-
 gelium B (-io corr. m1) P' 21 his IIDO eis NV 23 margaritam P
 (i ex e m2) 24 dixit Costerius dicit libri suis filiis X'

audiui quia est frumentum in Aegypto. descendite E
 illo et emite nobis escas. non semel hoc Iacob dixit,
 cotidie omnibus filiis suis dicit, qui serius ueniunt ad gratiam
 Christi: quare pigri estis? ecce audiui quia est frumen-
 5 tum in Aegypto. ex hoc frumento granum est quod resurgit.
 qui igitur famem sustinet suae segnitiae debet adscribere.
 ecce inquit audiui quia est frumentum in Aegypto.
 citius utique iuniores aliquid quam seniores audire consuerunt,
 dum foris positi multi circumeunt. sed hanc negotiationem
 10 prius senex audit, sed ille senex, in quo est fidei longaeua F
 canities, prior senex intellegit, senex, in quo uenerabilis est
 senectus et aetas senectutis uita immaculata. nec omnes hanc
 negotiationem suscipiunt nisi filii Iacob et ipsi prouectoris
 aetatis. ideo decem pergunt, non pergit iunior. non misit eum
 15 pater, ne contingat inquit eum infirmitas. adhuc obnoxius 500 A
 erat infirmitati Benjamin iunior. patriarcha quidem legitur
 Benjamin, sed ille ex tribu Benjamin Paulus praefigurabatur.
 merito Iacob de eius infirmitate dubitabat. denique infirmatus
 est, ut sanaretur: caecitatem passus est, sed haec infirmitas
 45 20 ad salutem. denique illa caecitas lucem adtulit. accepimus
 historiam, cognoscamus mysterium. sine Benjamin patriarchae
 primo perrexerant, sine Paulo apostoli. uterque non primus

5 Ioh. 12, 24   10 Sap. 4, 8 sq.   13 Gen. 42, 3 sq.   15 Gen.
 42, 4   17 Rom. 11, 1   19 Act. 9, 8 sq.

1 est s. u. P   frumentum est X''   descendite B (corr. m3) P
 (corr. m2)   3 cotidiae B   6 segnitiae B (e pr. ex i) segnitiei X''E
 7 audiui inquit X', inquit post frumentum transponit E   frumentum
 est X''   8 aliqui | id BX' aliqui X'' et (in quo repetitur aliqui post
 seniores) E   consuerunt audire N'   9 positus P (s. alt. eras.)   multi
 BDO et (s. 1 multa) P multa cet.   10 audiuit VP'E   11 canitiens B
 (n alt. eras.)   intellexit V   ante alt. senex add. sed ille NV est
 uenerabilis X''ET   13 prouectores BP   14 aetatis P (is ex es m2)
 decem P (em m2 ex im)   17 benjamin pr. P (a s. u. m2)   prae-
 figurabatur BN praefiguratur cet.   21 patriarcha X''X''P'T, om. E
 22 perrexerunt N'   apostolo P'N   primus NV proprius P' (pro
 eras.; om. non) prius cet.

aduenit, sed arcessitus a primis uberio^rem mercem priorum suo fecit aduentu. est inquit frumentum in Aegypto, hoc est: ubi maior fames, ibi maior ubertas est. magnum frumentum in Aegypto. denique et deus pater dicit: ex Aegypto uocaui filium meum. ex isto grano illa fecunditas; neque enim messis esse potuisset, nisi Aegyptii granum ante seuisent. est ergo frumentum, quod nemo ante esse credebat; in hoc frumento negotiantur patriarchae. et illi quidem argentum detulerant, sed bonus Ioseph frumentum dedit, argentum reddidit; non enim pecunia emitur Christus, sed gratia: pretium tuum fides est, hac emuntur diuina mysteria. portat autem frumentum hoc asinus ille ante inmundus in lege, sed iam mundus in gratia.

9, 46 Tenebatur tamen Benjamin iunior et patrio adhuc haerebat adfectu. tenebant eum legis uincula, mos paternus. fames inualescebat, quia sero ueniebat. intercedunt pro eo duo, Ruben et Iudas, hoc est humilitas atque confessio. his uadibus apud patrem utitur, his committitur, quorum unus primitiuus, alius resuscitatus. lex primitiui, euangelium resuscitati. his deducitur Benjamin iunior et bonis odoribus comitatus aduenit portans secum resinam, qua lapides marmorum conecuntur, eo quod praedicatione propria tamquam spiritali resina uiuos lapides etiam iste conecteret: portans etiam mel, quo noxia uulneris interius exeduntur sine acerbitate aliqua sectionis.

4 Matth. 2, 15 (Hos. 11, 1) 12 Gen. 44, 3 Ioh. 12, 14 sq., Zach. 9, 9 15 Galat. 1, 14 Gen. 43, 1 16 Gen. 43, 7 sq. 17 cf. Gen. 29, 32 Philo de somniis I 7 (I 626, 17) 21 Gen. 43, 10

1 arcessitus *BVO* arcessitus *P* (c s. u. m2) accersitus *cet.* uberior^rem *NV* superiorem *cet.* 5 uocaui *B* (i ex o) 6 seuisent *B* (i in ras.) 7 credebat esse *N* 9 detulerunt *NVP'* 11 fides *B* (es ex is) 12 ante om. *N'* 13 in gratiam *B* per gratiam *NV* 14 beniamen *B* adhaerebat *N* 16 roben *B* (v s. o m2) 17 apud *B* apud *cet.* 19 primitiui *O libri s. Ebulphri, s. Michaelis, s. Albini* primitiua *cet.* resuscitat *P'P''* resuscitatu *Ū'* (ū m2 ex i) *Ū'ET* diducitur *B* et (*corr. m2*) *P* 20 bonis (i ex u) *BP* 24 aliqua acerbitate *N'* (aliqua sine *Ū'*, b a m. ant.) aceruitate *BV* et (*corr. m1*) *P* (*corr. m. ant.*) *Ū'*

talis enim Pauli praedicatio, ut putrem aboleret adfectum con-
 ruptumque euacuaret umorem disputationis suae aculeo, urere
 magis aegra mentis uiscera cupiens quam secare. incensum
 orationis et casiam et guttam sepulturae insignia esse David
 5 propheta nos docuit dicens: murra et gutta et casia a
 uestimentis tuis. uenit enim Paulus crucem domini prae- 501 A
 dicare, ilicem semper uirentem et nuces, quarum testa durior,
 fructus tenerior — meritoque uirga sacerdotalis Aaron nucina
 et Hieremiae baculum huiusmodi —, argentum quoque duplex.
 10 non otiosa munera esse quis dubitet, cum et patriarchae uita
 et apostoli sermo semper uirescat in pectoribus singulorum
 et eloquium sanctorum sicut argentum igne examinatum prae-
 cepti salubris fulgore resplendeat? nec inmerito duplex argen-
 tum referunt, in quibus Pauli praefigurabatur aduentus, qui B
 15 laborantes presbyteros in uerbo atque doctrina duplici honore
 donabat.
 47 Uidit autem illos Ioseph et Benjamin fratrem
 suum ex eadem matre. iam uidentur Hebraei et uidentur
 a Christo, qui Ioseph uerus est, quando cum Pauli ueniunt
 20 typo, et loquitur illis mitia atque mansueta, ut pariter cibum
 sumant. supra autem, quia sine Benjamin uenerunt, agnoscebat
 quidem eos, sed ab his se auertebat, ut scriptum est: et C
 loquebatur his dura, quia ipsi non agnoscebant eum a

5 Psalm. XXXXIII 9 8 Num. 17, 8 Hier. 1, 11 sq. 9 Gen.
 43, 11 et 14 12 Psalm. XI 7 15 I Tim. 5, 17 17 Gen. 48, 28
 22 Gen. 42. 7

2 umorem *B* humorem *P* (h s. u. *m2*) *cet.* 3 aegrae *P'P''* 4 ca-
 siam *P'P''* cassiam *cet.* 5 profeta *B* murra *B* mirra *Ū'VO* myrra
cet. casia *P''* cassia *P'* (s pr. *eras.*) *cet.* 7 fort. <portans semper,
cf. p. 104 u. 23 8 et fructus *Ū'E* aron *B* nocina *B* (v s. o) nucina *P*
 (ex nocina *m2*) nucinea *O* 9 ieremiae *B* baculum *BV* baculus (us
ex ū m2) *PŪ'* baculus *cet.* 12 eloquiorum *P* igni *P* (ni *ex ne*
m2) *D* 15 praesbyteros *B* presbiteros *PV* p̄bros *Ū'* 17 uidit (i *alt.*
s. u.) autem (au s. u.) *B* in (*exp. m2*) fratrem *P* 18 uidentur (n
s. u.) haebraei *B* 19 uerus ioseph *Ū''* 23 loquebatur *B* (e *ex i*,
 ipse *P* (*corr. m1*)

quo agnoscebantur. Pauli igitur merito profecerunt, quem dominus Iesus tamquam iuniorem fratrem ex eadem matre generatum amplius ceteris fratribus diligebat. aduertant Iudaei quem dominum negauerunt, qui etiam crucifixus ex synagoga eorum tamen tamquam ex eadem ortos parente plus diligit, 5 si uel sero cognoscant suae salutis auctorem. sed priorum conscii delictorum non credunt tantam Christi esse misericordiam, ut donet peccatum, remittat iniuriam. ideoque praefigurabantur in patriarchis quales essent futuri. inuitabantur ad gratiam, ad salutaris mensae uocabantur conuiuium, et 10 48 calumniam sibi parari, insidias fieri suspicabantur. et coeperunt ad hominem, qui erat supra domum, in ianua domus causam suam uelle agere. adhuc dubitant introire et ex operibus suis malunt iustificari qui causam uolunt adstruere quam gratiam accipere et ideo in portis redarguuntur. qui 15 E autem fructum uteri uirginalis expectat et hereditatem domini, filii mercem negotiatur non erubescit in porta, sed in exitu uitae huius repellit inimicum, ne ad altiora properanti 49 conscius culpae grauioris obsistat. unde mystice illis respondit maior domus. et is qui sit intellege, cum legeris Moysen 20 fidelem in tota domo eius. maiores enim domus Moyses Petrus Paulus et ceteri sancti sunt, Christus autem solus est dominus. scriptum est quia Moyses fidelis in tota domo eius tamquam famulus in testimonium eorum quae F

11 Gen. 43, 18 sq. 13 Galat. 2, 16 23 Hebr. 3, 5 sq.

1 proficerunt *B* (*corr. m3*) 2 matrem *B* 5 eorum *om. N'* ex eadem ortos *N'* ex eadem ortus *P* (ex eadem *in ras. m2*) *T* (*s. ras.*) *V* ex adam mortuus *cet.* plus eos *P* (eos *s. u. m2*) *T* (eos *s. u. m1*) 6 priorum *N'* 7 esse *s. u. B* 8 praefigurabantur *B* (*n s. u.*) praefigurabatur *VP'* 9 quales *B* (*es ex is*) 13 suam *om. F'* agere uelle *N* adhuc *B* (*h s. u. m3*) 14 mallunt *B* (*1 pr. eras.*) *P* (*1 pr. exp.*) causam suam uolunt *N* 15 redarguntur *B* et (*corr. m1*) *O* 17 erubescit *NV* erubiscent *B* erubescet *P* erubescet *D* (-et *ex -at*) *cet.* 20 quis *P'* et (*m2 ex qui*) *PA'* 21 tota (*m2 ex toto*) *P* moyses *B* 22 et paulus *A'EO* 23 sicut scriptum *N'V*; fort. scriptum *enim. moises B* (*i ex e*), *om. PD*

dicta essent, Christus uero tamquam filius in domo sua, quae domus nos sumus, si libertatem et gloriam spei tenuerimus.

50 Hic ergo maior domus respondit illis: propitius sit
 5 uobis, nolite timere. deus enim uester et deus
 patrum uestrorum dedit uobis thesauros in sac-
 culis uestris: argentum uestrum probum acceptum 502 A
 habeo. illi enim dixerant: argentum uniuscuiusque
 in sacculis nostris inuenimus. argentum nostrum
 10 ad pondus rettulimus. o magna mysteria et euidenter
 expressa! hoc est dicere: cur inflamini? argentum uos ha-
 bere uestrum in sacculis saepius usurpatis? quid enim habetis
 quod non accepistis? si autem accepistis, quid gloriamini
 quasi non acceperitis? iam saturati estis, diuites facti estis.
 15 qui argentum habere uos creditis, sed argentum uobis deus B
 patrum uestrorum dedit. ille deus uester, ille patrum uestro-
 rum deus est, quem negastis. sed ignoscit. sed indulget, sed
 recipit, si reuertamini. ipse est, qui uestrum non quaerit
 argentum, suum donat. ipse uobis dedit argentum in sacculis
 20 uestris. iam sacculi uestri argentum habent, qui lutum habe-
 bant; et ideo uester est qui dicit: conscidisti saccum
 meum et induisti me laetitia. laetitiae munus est
 Christus. ipse est argentum uestrum, ipse est pretium uestrum. C
 non exigit a uobis dominus Iesus frumenti sui pretium, non

4 Gen. 43, 22 8 Gen. 43, 20 12 I Cor. 4, 7 sq. 21 Psalm.
 XXVIII 12

1 dicta (*s. m2* dicenda) essent $\mathfrak{A}'$ dicenda essent $\mathfrak{A}''E$ dicebantur T
 uero $\Pi VDOT$ autem N' 5 uobis ΠVO uobis $\overline{d}ns$ D ($\overline{d}ns$ *s. u.*) uo-
 bis $\overline{d}s$ $\mathfrak{A}'$ ($\overline{d}s$ *s. u. m2*) $\mathfrak{A}''ET$ 6 thesauros B (*n eras.*) thesauros *cet.*
 7 probatum P'' 8 dixerunt $N'V$ uniuscuiusque B (*us alt. s. u.*)
 9 et argentum DO ad pondus argentum nostrum $\mathfrak{A}''$ 10 rettulimus
 D retulimus *cet.* 11 cur argentum *Costerius* 13 accepistis (*e ex i*)
bis B 14 acciperitis B et (*corr. m2*) P acciperetis V estes B
 15 quia $N'V$ uos habere $P'D$ creditis B (*i pr. ex e*) 17 indul-
 git B et (*corr. m2*) P 20 sacculis B 22 munus *ex minus m2 P*
 23 est *alt. om. N'VO*

quaerit uestri pondus argenti. argentum uestrum reprobum
 51 est, argentum sacculi non est bonum. argentum uestrum
 probum acceptum habeo, hoc est: non est illud mate-
 riale argentum, sed spiritale argentum uestrum, hoc est
 probum, quod fida deuotione quasi Iacob filii detulistis, quod 5
 sine damno datur et sine ullo adnumeratur dispendio, quando-
 quidem tali pretio detrimentum mortis excluditur, lucrum D
 uitae acquiritur.

10, 52 Parauerunt autem munera, donec introiret Io- E
 seph meridie. accelerauit meridiem fides Pauli. ante caecus 10
 erat, postea coepit lumen uidere iustitiae, quoniam qui reuelat
 ad dominum uiam suam et sperat in eum, dominus quoque
 educet tamquam lumen iustitiam eius et iudicium eius sicut
 meridiem. et Abrae quando deus apparuit ad ilicem Mambrae,
 meridies erat, cui de praesentia domini lux aeterna fulgebat. 15 F
 meridies est, quando Ioseph uerus in domum suam intrat,
 ut prandeat. tunc enim plus dies lucet, quando sacramenta
 53 celebramus. et intulerunt inquit ei munera. nos munera
 inferimus, ille instaurat conuiuium. ille dicit: adponite
 panes, quos soli Hebraei sumunt, Aegyptii manducare non 20
 possunt. sed ante conuiuium quanta dignatio! quam usus
 istius et sedulitatis et gratiae morale magisterium! adhuc de 503 A
 calumnia, quam sibi a Ioseph fieri putabant, fratres suspecti
 erant. ille inuitabat ad prandium: horum nutabat adfectus,
 illius perseuerat gratia. primus adpellat, primus interrogat: 23
 54 quomodo habetis? et iterum ait: recte est pater

2 Gen. 43, 22 9 Gen. 43, 24 11 Psalm. XXXVI 5 sq., cf. Sap.
 5, 6 14 Gen. 18, 1 18 Gen. 43, 25 19 Gen. 43, 30 20 Gen.
 43, 31 sq. 26 Gen. 43, 26

2 saeculi *N* 5 probatum *T* 6 numeratur *N'* (dispendio numeratur *Ų'E*)
 dinumeratur *P'* 7 detrimentum *B* (de *ex* di) lucrum *B* (s. u. *pr. ras.*)
 8 acquiritur *B* (ri *ex* re) 10 meridiem *P* (m s. u.) *N* meridie *cet.*
 11 uidere lumen *N'* 12 uiam *P* (s *eras.*) 13 educit *N* 14 me-
 ridie *BV* et (t s. u.) *B* abrae *B* abraham *cet.* mambre *P* 16 me-
 ridies (i *alt. s. u.*) est (s. u. *m2*) *P* in *eras. P, om. DT* 20 hae-
 braei *P* ebraei *Ų'*

uester senior? superioris est inferiorem ad colloquium
 prouocare, dare sermonis fiduciam, quaerere non solum de
 55 ipsis, sed etiam de parentibus. respondent illi: recte est
 puer tuus, pater noster. ille seniore[m] dixit, ut honoraret: B
 5 isti puerum nominarunt, ut deferrent humilitatis obsequium,
 quod senectus honoratae sit dignitatis, pueritia autem sub-
 iecta uideatur et propior uerecundiae quam superbiae.

56 Respiciens autem oculis uidit Benjamin fratrem
 suum ex eadem matre. morale est, ut quos diligimus
 10 eos uideamus prae ceteris et quos animi intentio tenet priores
 eos obtutus offendat oculorum, siquidem plerumque circa alia
 mentis occupatione districti quos habemus ante oculos non C
 uidemus. ita duce animo dirigitur noster aspectus. uidit
 igitur Benjamin fratrem suum sanctus Ioseph, quem tenebat
 15 animo, quem oculis requirebat, quo absente fratres paene
 non uiderat, quia uidere nihil proderat. nec solum uidisse
 contentus quasi nesciret interrogauit: hic frater uester
 est adulescentior? consuetudo et gratia caritatis est, ut
 dilectos nobis non solum oculis, sed etiam sermone teneamus.
 20 agnouerat Ioseph dilectum suum, sed ideo interrogabat, ut D
 57 quem tenebat animus uox sonaret. denique non expectauit
 ut responderetur, sed continuo benedixit eum et turbatus est
 desiderii sui fructu. torquebantur autem uiscera eius,
 quia complectendi eius quem desiderauerat libertas differebatur.
 25 denique ingressus in promptuarium plorauit et lauit
 faciem suam et continuit se. grandis amoris aculei cito
 corda compungunt, nisi desiderii frena laxentur. uincebatur E

3 Gen. 43, 27 8 Gen. 43, 28 17 Gen. 43, 28 23 Gen. 43, 29
 25 Gen. 43, 29 sq.

4 pater nr̄ (nr̄ ex ur̄ m1 A') puer tuus N' 5 illi A''E nomi-
 nauerunt N 7 propior B et (r alt. exp. m2) A' proprię PD 10 te-
 net II'DOT habet A' (ex debet m. ant.) A''E 12 districti N'V et
 (de ex di) T distracti P 13 uideamus BO et (a eras.) P 16 quia...
 proderat om. N', s. u. T prodegerat B 21 animo N 24 defere-
 batur B et (corr. m2) P 25 prumptuarium P (corr. m1) P'' promtu-
 arium VO 26 continuerunt BP'' et (corr. m2) P

adfectu Ioseph. differebatur consilio: ratio cum amore certabat. fleuit, ut amoris pii aestus lacrimis temperaret.

58 Haec moraliter; mystice autem uidit dominus Iesus Paulum —
 oculi enim domini super iustos — et dixit: hic frater
 uester est adulescentior? adhuc adulescentior dicitur, qui 5
 nondum maturam canae fidei gerebat aetatem, nondum in uirum
 perfectum excreuerat, in illam, sicut ipse ait, mensuram
 aetatis plenitudinis Christi. denique adulescens legitur
 tantum ibi, ubi lapidantium Stephanum uestimenta seruabat. F
 et ideo Philemonem non adulescentiae suae, sed senectutis 10
 similem esse cupiebat, ut scripsit: magis obsecro, cum
 sis talis ut Paulus senex. ideo adulescentiores uiduas
 praedicat declinandas, non propter aetatem, sed propter quan-
 dam pubiscentium delictorum lasciuiam in maturitatemque uir- 504 A
 tutis. ceterum maior in iuene quam in sene laus castitatis 15
 est. puto autem quod a uero non sit alienum, si illud intel-
 legamus, quia, cum hoc Paulus haberet et horreret correptus,
 quod caecitas accidisset ei, inciperet tamen adpropinquare
 dicendo: domine, quid me uis facere? ideo adulescentior
 dicebatur a Christo, ut qui uocabatur ad gratiam excusaretur 20
 a culpa, quod ea lubricae fuisset aetatis. denique uidit eum
 Christus, ubi lux circumfulsit eum, et quia adulescentes metu B
 magis quam ratione reuocantur a uitio, adhibuit stimulum et

4 Psalm. XXXIII 16 Gen. 43, 28 6 Uerg. Aen. I 296
 7 Ephes. 4, 18 8 Act. 7, 58 11 Philem. 9 12 I Tim. 5, 11
 19 Act. 9, 6 22 Act. 9, 3

5 adulescentior (*alt.*) B 6 incantiae N (-ie *U''U''*) incanae V 9 ste-
 fanum B sthefanum V (*h eras.*) seruabat B (*b ex u*) 10 filimonem B
 et m1 *U'* filemonem P (*e pr. ex o m2*) *U'* (*corr. m. ant.*) OT senectutis
U' (*s alt. eras.*) 12 sut (*s eras.*) P 14 pubiscentium BP pubescen-
 tium P *corr. m1 cet.* delictorum B (*de ex di*) 16 autem] enim N'
 illud si N' 17 hic (*adhuc V*) paulus haereret et horrore NV
 19 mi B adulescentior B adolescentior P (*v s. o pr.*) 20 a gratia
 P'P'P'D 22 adulescentes P (*v s. o, te eras.*) adulescens D, om. P''
 magis metu *U'* (*ex metus, s eras.*) *U''E* metu om. V 23 reuocatur
 PD reuocabitur P'' (*bi in ras.*) uocantur N' adhibuit B

59 miseratus admonuit, ne aduersus stimulum calcitraret. turbatus
 est autem, sicut habes in euangelio quia turbauit se spiritu,
 cum Lazarum suscitaret, et ibi fleuit. ut prius lacrimis suis
 mortui delicta lauaret. sed intra fleuit et lauit faciem suam.
 5 caecitas Pauli fletus est Christi: lauat faciem suam, ubi lumen
 ei reparatur amissum. lauit faciem suam Christus, ubi bapti- C
 zatus est Paulus, per quem dominus Iesus a pluribus uide-
 retur. et ideo in conuiuio pars eius quinquipliciter maior effecta
 est, quod haberet superioribus anteferri non solum mentis
 10 prudentia, sed etiam militia corporis et gratia castitatis.

11,60 Biberunt autem et inebriati sunt pariter cum eo. D
 a principio fidei maior Paulo praerogatiua defertur, de quo
 dictum est ad Ananiam: uade, quoniam uas electionis
 est mihi ad sufferendum nomen meum coram gen- E
 15 tibus. a principio inebriatur ebrietate, sed sobria, ut et ipse
 cum sanctis diceret: et poculum tuum inebrians quam
 61 praeclarum est! et scyphus argenteus soli sacco eius in-
 seritur. nesciebat hoc Beniamin: fallebatur Paulus, sed uoca-
 batur. mittitur post eum mane; nox enim processerat caeci-
 62 20 tatis, dies fidei adpropinquabat. per ordinem singulorum prius
 inspiciuntur sacculi. docet te moralitatem scriptura diuina. F
 per ordinem ante discubuerunt in conuiuio contra eum, primi-
 tiuus secundum aetatem. uides quod seniori locus ille sit

1 Act. 9, 5   2 Ioh. 11, 33   3 Ioh. 11, 35   5 Act. 9, 18
 8 Gen. 43, 33   11 Gen. 43, 33   13 Act. 9, 15   16 Psalm. XXII 5
 17 Gen. 44, 2   19 Rom. 13, 12   20 Gen. 44, 12   22 Gen. 43, 32

2 habes *B* (e ex i) habes et *VT* uides et *N'* ^{spus} *P* (s alt. eras.)
 3 resuscitaret *N'*   4 intra se *ŲŲ''VT* et (se s. u. m2) *E* intro *P''*
 5 lauit *B* m3 *Ų''E* lauat *B* m1 cet.   6 lauat *PP'P'D*   7 dominus
 Iesus om. *N'*   8 et om. *N'V*   quinquipliciter *P* (i eras.) quincupli-
 citer *P* m2 in mg. *D*   10 gratia m2 ex gaudea *P*   11 biberunt *P*
 (bi ex be) illo *P'*   13 annaniam *PD*   15 ebrietatae *P* (et s. u.)
 16 di-ceret *B* (s eras.) et om. *PP'D*   17 praeclarū (Ų m2 ex us) *PV*
 scyphus *BŲ'*   18 infallebatur *PD*   19 praecesserat *P* (prae ex pro-
 m2) *NVDO*   20 singulorum *B* (n s. u.)   23 uides *B* (es ex is)
 seniori *NV* et (i postea add.) *O* senior cet.   illi *P* (i alt. ex e) *P'D*

deferendus. per ordinem iterum requiruntur sacculi singulorum, ut scias electum Paulum caelesti esse iudicio. discussit ceteros. hunc praetulit. in nullius alterius sacco scyphus inuentus est argenteus nisi istius. quid sibi uult quod insertus est sacco? Ioseph quidem inebriauit ut falleret, scyphum 5 505 A misit ut fratrem quem diligebat pia fraude reuocaret, sed refulgent mysteria diuina.

- 63 Hoc inuenit in nobis Christus argentum, quod ipse donauerit. habemus naturae argentum, habemus et gratiae. natura opus est creatoris, gratia munus est redemptoris. etsi non 10 possumus uidere dona Christi, ille tamen donat et operatur B occulte et donat omnibus, sed seruare paucorum est et non amittere. non omnibus tamen donat omnia. triticum multis datur, scyphus uni, qui prophético et sacerdotali donatur munere. non enim omnis, sed propheta dicit: calicem salu- 15
- 64 taris accipiam et nomen domini inuocabo. in corpore igitur Pauli iam doctrinae caelestis adloquium refulgebat, cum esset eruditus in lege. sed quia adhuc iustitiae dei subiectus non erat, intra saccum erat scyphus, doctrina intra C legem, lucerna intra modium. missus tamen Ananias, qui 20 benedictionem daret, manum inponeret, saccum solueret. sacco soluto reluxit argentum et decidentibus squamis uelut quibusdam sacci uinculis statim uidit. uinculum eius perfidia erat, absolutio eius fides facta est. et ideo tamquam soluto sacco, hoc est deposito legis uelamine, quod supra cor est positum 25 Iudaeorum, conuersus ad dominum, liber a nexu adeptus D

1 Gen. 44, 11 sq.   5 Gen. 43, 33   15 Psalm. CXV 4 (13)
20 Matth. 5, 15 Act. 9, 12 et 17   22 Act. 9, 18   25 II Cor. 3, 13 sqq.

1 differendus II   2 Paulum om. $\mathcal{A}''E$ 3 scyphus $B\mathcal{A}'$ scyphus V
4 argenteus inuentus est N 5 sacculus II D scyphum $B\mathcal{A}'V$ 8 donauerat N 14 scyphus $B\mathcal{A}'V$ prophético B (e $m3$ ex y)   15 omnes $PNVD$ salutaris B (v s. o $m2$)   16 inuocabo B (b ex u $m2$)
19 scyphus $B\mathcal{A}'V$ syphus P 20 tamen est T autem est PD 22 reluxit P (x s. §)   24 fides B (e ex i $m3$)   soluto $NVP'O$ solutus $cet.$
25 quod (d s. u.) $Bm1 Pm2$ positum est supra cor $\mathcal{A}''E$

gratiam libertatis ait: nos itaque omnes reuelata facie
 gloriam dei speculantes ad eandem imaginem re-
 formamur. soluto enim calciamento legis nudo uestigio
 liberi sermonis euangelium praedicabat. tenebant eum Iudaei
 5 et impedit cupiebant, sed ubi in eius sacco argentum resplen-
 duit, sciderunt uestimenta sua et reuersi sunt retro. libera
 enim pro Christo Pauli praedicatio nudauit populum Iudae-
 65 orum et omnem eorum rescidit gratiam, ideoque retro regressi E
 sunt, qui ante se uidere non poterant. retro redeunt qui
 10 Christum amittunt. denique et in euangelio, cum corripent
 ad mortem dominum Iesum, redeuntes retro ceciderunt in
 terram. merito retro reuertebantur, qui in terrenam labem ab
 illa caelesti gratia recidebant. nolebant igitur moraliter redire
 sine fratre, mystice sine Paulo reuerti, quo amisso adserebant
 66 15 in maerorem deducendam parentis populi senectutem. et ideo F
 Iudas apud Ioseph remanere cupiebat, ne uideret mala, quae
 inuenerunt patrem suum, hoc est iam praeuidebat et cauere
 cupiebat mala, quae uentura erant populo Iudaeorum. sed
 cum adhuc haec ipsa non esset in typo illo principum populi
 20 Iudaeorum libera praedicatio, fleuit Ioseph, hoc est in illo
 plorauit Iesus.

1. 67 Et iussit omnes recedere, ut cognosceretur a fratribus; non 506 AB
 uenerat enim, sicut ipse ait, nisi ad oues, quae perierunt

1 II Cor. 3, 18   5 Gen. 44, 12 sq.   8 Gen. 44, 13   10 Ioh.
 18, 6   16 Gen. 44, 32 sq.   20 Gen. 45, 2   23 Matth. 15, 24

1 libertatis *P* (t *pr. in ras.*)   omnes *om. N*   reuelata *P* (ta *ex*
 tā)   3 nodo *BP*   4 eum *P'D* enim eum *N* tamen eum *V* enim *cet.*
 5 eius *B* (i *s. u.*)   argentum *B* (e *eras.*)   7 enim *IDO* ergo *NV*
 9 quia *Uindobonensis 1067*   iam uidere *V*   10 et *om. P'*   12 ter-
 ra *PD*   terrenam *P* (e *alt. s. u. m2, n in ras.*)   13 recedebant *B* (e *alt.*
ex i m2) *PP'D* decidebant *cet.*   14 sine (*s. u.*) suo fratre *P'* reuerti
om. E   16 cupiebant *P*   17 inuenirent *P'P'O* imminerent *T*   iam
in ras. P   19 non esset *om. N'*, non esset in *s. u. T*   principium
BV et (i tert. exp.) PD   23 uenerat *P* (ne *s. u. m2*) inuenerat *B*

domus Istrahel. et emittens uocem cum fletu ego sum inquit Ioseph; adhuc pater meus uiuit? hoc est: expandit manus suas ad populum non credentem et contradicentem, non legatum neque nuntium quaerens, sed ipse dominus saluum facere uolens populum suum. ipse qui loquebar adsum 5 inquit et palam factus non quaerentibus me adpareo his qui me non interrogabant. quid igitur aliud C tunc clamauit nisi: ego sum Iesus, cum a principibus Iudaeorum <temptatus> interrogantibus: tu es filius dei? responderet: uos dicitis quod ego sum, cum Pilato 10 diceret: tu dicis quia rex sum; ego in hoc natus sum, cum principi sacerdotum dicenti: adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis si tu es Christus filius dei, referret: tu dixisti. amen dico uobis. amodo uidebitis filium hominis sedentem ad 15 dexteram uirtutis et uenientem cum nubibus D caeli. hoc est ergo quod ait: ego sum Ioseph, ego sum diuinae potentiae. adhuc pater meus uiuit? hoc est: ego patrem non nego, ego fratres agnosco, si aut uos fratrem aut pater filium recognoscat. adhuc ergo populus 20 meus uiuit, de cuius populi familia fratrem mihi elegi? 68 accedite ad me, quia ego ad uos adpropinquaui et eo usque, ut per carnis susceptionem facerem me uestrae consortem naturae. nolite uel participem fugere uestrae societatis, E 69 si non agnoscitis auctorem salutis. et accesserunt inquit 25 ad illum, et dixit: ego sum Ioseph frater uester, quem uos tradidistis in Aegyptum. nunc ergo no-

1 Gen. 45, 3   4 Psalm. XXVII 9   5 Esai. 52, 6   6 Esai. 65, 1
8 Ioh. 18, 5 et 8   10 Ioh. 18, 37   12 Matth. 26, 63 sq.   22 Gen.
45, 4   25 Gen. 45, 4 sq.

1 istrahel *B* *isrl̄ cet.*   5 ipse *ΠVDO* ego *N* loquor *V* adsum
*ΠVDO*T ecce adsum *N'* 6 apparui *P* 8 a *om.* *T* temptatus *addidi*
interrogatus *P'* 10 quod] quia *T* 11 post sum *add.* ut testi-
monium perhibeam ueritati *P* (*s. u.*) *D* 14 tu dicis *V* 20 pater *cx*
patrem *P* 23 post usque *repetunt* adpropinquaui (*appr.* *Ų("E)NV*
24 participem *P* (*ci ex ce m.2*)

lite maesti esse neque uobis durum uideatur, quoniam hic me uendidistis; ad uitam enim misit me deus ante uos. quam fraterna pietas, quam dulcis germanitas, ut etiam parricidale excusaret admissum dicens diuinae
 5 illud prouidentiae fuisse, non impietatis humanae, quando- F
 quidem non ab hominibus oblatus ad mortem, sed a domino missus ad uitam sit. quid aliud habet illa domini nostri Iesu Christi, qui fratres omnes pietate superauit, in cruce positi intercessio pro plebe dicentis: pater, dimitte illis;
 10 non enim sciunt quid faciunt? quid aliud illa appellatio sanctitatis in medio discipulorum dicentis: pax uobis: ego sum, nolite timere? et cum conturbati et conterriti existimarent spiritum uidere, iterum dixit ad illos: quid turbati estis et quare cogitationes ascendunt in corde
 15 uestro? uidete ecce manus meas et pedes meos, quia ego sum ipse. palpate et uidete quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me uidetis habere. haec ergo iam tunc futura posterioribus temporibus mysteria reuelata sunt.

70 20 Denique ipsis exprimuntur sermonibus, ut ipsum esse intel- 507 A
 legamus et qui ante in Ioseph et postea in suo locutus est corpore, quandoquidem nec uerba mutauit. ait enim tunc: nolite maesti esse et infra: ascendite ad patrem meum et dicite illi: haec dicit filius tuus Ioseph:
 25 fecit me deus dominum totius terrae Aegypti. et

9 Luc. 23, 34   11 Ioh. 20, 19 Luc. 24, 36   13 Luc. 24, 38 sq.
 23 Gen. 45, 5 et 9

2 huc $\mathcal{A}''E$ enim uestram misit NP'' 3 dñs $I''D$ 4 dicēſ P
 (it s. eſſe) dicit D 5 illut B 7 sit ad uitam $\mathcal{A}''E$ aliut B illa
 exp. $m2$ P , om. D 8 omnes P (s s. u. $m2$) 9 intercessio $P''P''T$
 intercessio illa cet. ignosce N' 10 faciant B (ant in ras. ex unt,
 ut uidetur) aliut B 12 turbati VP' 13 se spiritum $NVP'D$ et (se
 s. u. $m2$) O 14 cogitationes P (es ex is $m3$) corde uestro BV corda
 uestra P (ex corde uestro) cet. 18 mysteria B (e ex i $m3$) misteria $\mathcal{A}'$
 20 ex ipsis $\mathcal{A}''$ 21 in pr. om. BP'' , s. u. P 23 et s. u. BP

in euangelio ait: nolite timere. ite nuntiate fratribus B
 meis, ut eant in Galilaeam, et ibi me uidebunt.
 et infra ait: data est mihi omnis potestas in caelis
 et in terra, hoc est dicere: diuinae hoc fuit dispositionis,
 ut acciperem potestatem, non acerbitatis humanae. non obicit 5
 71 scelus qui enumerat praemium. quod autem habet in Genesi:
 ad uitam enim misit me deus ante uos reddit in
 euangelio dicens: docete omnes gentes, baptizantes
 eas in nomine patris et filii et spiritus sancti; haec C
 enim est merces et uita sanctorum, quod etiam alios rede- 10
 72 merunt. illud quoque aduerte non otiose scriptum in Genesi:
 et eris prope me, tu et filii tui et filii filiorum
 tuorum; hoc est enim quod dixit in euangelio: ecce ego
 uobiscum sum omnibus diebus usque ad consum-
 73 mationem saeculi. quam euidentem quoque illud mysterium. 15
 quod ueluti completo omni mandato fratrem suum Benjamin
 amplectitur Ioseph et cecidit super collum eius, sicut completo D
 euangelio Paulum Christus amplectitur quibusdam misericordiae
 suae bracchiis, ut interna opinione curuatum uelut a collo in
 caelum erigat. unde et ille erectus a Christo ait: nostra 20
 autem conuersatio in caelis est.

13, 74 Et gauisus est Pharaon, quod Ioseph agnouisset fratres suos.
 unde et uulgata est uox in domo Pharaon et hortatus est

1 Matth. 28, 10   3 Matth. 28, 18   7 Gen. 45, 5   8 Matth.
 28, 19   12 Gen. 45, 10   13 Matth. 28, 20   16 Gen. 45, 14   17 Act.
 20, 37   20 Philipp. 3, 20   22 Gen. 45, 16 sqq.

1 euangelio P   2 et exp. m2 P, om. DO   3 omnis B (i ex e)
 caelis BP'' caelo cet.   5 acerbitatis ex aceruitates P   6 habetur A'
 (ur s. u. m2) A''E   7 enim uestram misit A''E   redit N'   9 eos
 NVP'   filii B (i tert. s. u.) cet.   10 est s. u. O, om. N   redi-
 merunt P'' et (corr. m2) P''O redimerent V   11 illut B   12 me^{tu} P
 (e et tu m2)   filii B filii cet.   filii s. u. P   14 sum s. u. m2 P
 consumationem P   15 illut B   16 cõplectitur ioseph (ioseph om. E)
 beniamin A''E   18 xps paulum N'   misericordiae B (i pr. ex e)
 19 bracchiis B brachiis cet.   ut P' m2 et P' m1 cet.   opione B
 20 erigit A''ED et (it ex at) P''A'   22 farao B''A'   23 diuulgata NV
 farao B pharaonis NP''

sanctum Ioseph, ut fratres suos inuitet. ut ueniant cum patre,
 et mandat impleri eorum sarcinas tritico et in uehicula dari. **E**
 unde haec humanitas barbaro, nisi illud ostenderetur mag-
 num mysterium, quod iam non inuidet ecclesia, cum
 5 redimuntur Iudaei, et populus Christianus hac adiunctione
 laetatur et quibus potest subsidiis iuuat et mittit euangeli-
 zantes regnum dei, quo maturius euocentur? quibus dantur
 75 binae stolae. et allegat Paulum, cum eius dicta depromit,
 cui trecenti aurei et quinque stolae diuersi coloris conferuntur
 10 a Christo. trecentos aureos habet qui crucem praedicat Christi,
 ideoque ait: neque enim iudicauit scire me aliquid inter **508 A**
 uos nisi Christum Iesum et hunc crucifixum. et bene
 aureos accipit. quia non in suasoriis sapientiae uerbis, sed
 in ostensione spiritus praedicabat. quinque autem stolas accipit
 uel sapientiae multiplicis disciplinas uel quod nullis sensuum
 corporalium captus inlecebris ubi aliis periculum illic teneret
 uictoriam, qui omnes uoluptates carnis singulari continentia
 et uirtute superaret, cuius ingenium studiumque nulla corporis
 hebetaret infirmitas, qui, cum esset in corpore, corpus se **B**
 10 habere nesciret. denique raptus in paradysum siue in corpore
 siue extra corpus nesciens audiuit uerba ineffabilia, quae loqui
 homini non liceret, qui postremo terrenum nihil oleret in
 terris, sicut ipse docet dicens: quia Christi bonus odor

6 Luc. 8, 1   7 Gen. 45, 22   9 Gen. 45, 22   11 I Cor. 2, 2
 13 I Cor. 2, 4   20 II Cor. 12, 2 sqq.   23 II Cor. 2, 15

2 in *BT*, del. *P'* *m2*, eras. *P*, om. *cet.*   4 mysteriū *P* (id in *ras.*)
 quod iam *IDO* quoniam *NV*   5 cristianus *BP*   8 allegat *O* aligat *B*
 alligat *cet.*   11 ideoque *P* (que *s. u. m2*)   scire me *IDO* me scire *Ų'*
 (me *s. u. m. ant.*) *Ų'ET* scire *V*   13 accepit *P''* (e *ex i*) *O* (*corr.*
 accipit) *NV*   humanae sapientiae *Ų'ET*   15 multiplicis *PD* et *m1*
BP'' multiplices *B m3 P' corr. cet.*   16 aliis *P* alius *D* alii *VPŲ'E*
 17 quia *BP'P''O* et (a eras.) *P*   uoluptates *B* (es *ex is*)   19 hebe-
 taret *P* (e *alt. m2 ex i*) habitaret *Ų'* (*corr. m2*) *V*   corpusque *P*
 (que *s. u. m2*) *D* et corpus *P'*   20 denique . . . nesciens *om. PD*
 21 corpore nesciens (i *s. u.*) *B*   22 nihil terrenum *Ų'E*, terrenum
om. P''

- 76 sumus deo in his qui salui fiunt. praecellit igitur Paulus
 et eius exuberat portio, sed tamen habent et alii praedicatores
 gratiam suam. binas stolas accipiunt. quas? illas utique, de C
 quibus dubitare non debes, quia legisti de Sapientia dictum:
 binas uestis fecit uiro suo. una est mystica, moralis 5
 altera. sed non omnes apostoli, non omnes prophetae, non
 omnes pastores, non omnes uirtutes, non omnes habent gratiam
 curationum, non omnes linguis loquuntur. ubi diuersa praemia,
 77 merita diuersa. et praemittuntur et patri munera. filius honorat
 patrem, Christus populum suum inuitat promissis, inuitat 10 D
 muneribus. portant haec munera illi asini inutiles et laboriosi
 ante, nunc utiles, portant in typo Christi munera portaturi
 in euangelio munerum largitorem.
- 78 Dimisit autem fratres suos et abierunt. et dixit
 illis Ioseph: nolite irasci in uia. quam bene docet ab 15
 iracundia praecauendum, quod ea possit etiam amantes sui
 separare germanos, et maxime in uia fugiendam esse discor-
 diam, ubi ipse uiandi comitatus debet inuiolabilis gratiae
 habere consortium. quid aliud autem ait dominus noster Iesus E
 ex hoc corpore recessurus, cum discipulos dimitteret suos, 20
 nisi ne irascerentur in uia, dicens: pacem relinquo uobis,
 pacem meam do uobis? ubi enim pax est, iracundia locum

5 Prouerb. 29, 40 (31, 22)   9 Gen. 45, 23   11 Gen. 45, 23
 Matth. 21, 7   14 Gen. 45, 24   21 Ioh. 14, 27

1 deo in omni loco in his qui pereunt et in his qui salui fiunt *P'*
 3 quas *N'VD*, om. *T*, quasi *P* (i *postea add.*) *cet.*   utique illas *N'*
 de quibus om. *N'VP''*   4 debes *B* (es *ex is*)   5 uestes *B* (es *ex*
is) *cet.*   7 habent *B* (t *s. u.*)   8 loquuntur *B* loquuntur *P''* locuntur *NP'*
 diuersa merita diuersa et praemia *NV*   9 et praemittuntur et *B* et
 (et *alt. eras.*) *P* et praemittuntur *P''DO* praemittuntur et *P'* mittuntur
 et *NV*   11 asini illi *NV*   12 portaturi *BNVP'O* portatur *PP'D*
 13 largitor *P'D*   15 in uia irasci *V*   19 aliud *B*   autem aliud *N'*
 aliud autem *D*, aliud om. *P'*   noster om. *NV*   21 nisi *NV* om.
PDO   ne om. *V*   pacem meam do uobis, pacem meam relinquo
 uobis *V*

non habet, ablegatur discordia, fugatur dissensio. hoc est ergo quod ait: pacem meam do uobis, id est nolite irasci in uia. et uide ne in hac uia dicat, hoc est in hoc cursu totius uitae indignationem cauendam, quod ira saepe etiam innocentes
 5 in crimen adducat, quia, dum iusto amplius irascimur et F uolumus alienum coercere peccatum, grauiora peccata committimus. ideo apostolus non uos ipsos inquit uindicantes, carissimi, sed date locum irae, hoc est declinemus eam, ne nos illa corripiat. unde et dominus Iesus dimittens ad euangelizandum discipulos misit eos sine auro, sine argento, sine pecunia, sine uirga, id est ut et incentiua litis et instrumenta eriperet ultionis.

79 Et ascenderunt inquit de Aegypto et uenerunt in 509 A terram Chanaan ad Iacob patrem suum et nuntiauerunt
 15 illi dicentes quia Ioseph filius tuus uiuit et ipse est princeps totius terrae Aegypti. quae est terra Chanaan? quae nutabat. quid igitur tam euidentis quam apostolorum tempora designari, quibus ingressi Iudaeorum synagogas nutantes Iesu domini potentiam praedicabant, sicut
 20 habemus in Actibus apostolorum dicente Petro: hunc ergo Iesum resuscitauit deus, cuius nos testes sumus. dextera igitur dei exaltatus repromissione spiritus B sancti accepta a patre effudit hoc donum, quod uos

7 Rom. 12, 19   9 Luc. 22, 35; 9, 3 Matth. 10, 9 sq. Marc. 6, 8
 13 Gen. 45, 25 sq.   17 Philo de sacr. Abel et Cain 27 (I 181, 11)
 20 Act. 2, 32 sq.

1 ablegatur *Ū' m2* abligatur *B* (1 *eras.*) abligatur *Ū' m1 T* abnegatur *V* allegatur *P'* alligatur *cet.* discordia (con *s. dis m2*) *P'* 3 in *pr. om. BP'*, *s. u. P* hoc cursu *P* (h *s. u. m2*) occursum *VP'T* 9 unde et *ΠDOT* et unde *Ū'* (et *eras.*) unde *VŪ'E* 11 sine pera post pecunia *add. tacite Maurini, ac sane facile haec excidere potuerunt* strumenta *BPV* 12 ultionis *P* (is *ex es m2*) 14 chanaan *BVP'* et (*corr. m1*) *P* 15 illis *P* (*s. eras.*) tuus *om. B* 16 aegypti *P* qui *B* quid *NV* 17 chanaan *BPV* 18 designari *P* (ri *ex re*) qui*** (bus *eras.*) *PP'* qui *VP'DO* ingressis *BN* 19 dñi ihu *N* potentia *B* praedicabat *B* et (*corr. m1*) *P* 23 uos *om. P'*

uidetis? aduertimus certe quomodo et uiuere eum et terrae
 totius principem dicat, qui aperiens horrea sua spiritalis gratiae
 donet omnibus ubertatem. haec dicebant apostoli, sed Iudaei
 non credebant, sed inciebant manus in eos et trudebant in
 80 custodiam praedicatorum salutis. unde et de Iacob scriptum 5
 est: expauit mente; non enim credebat eis. expauit adfectu
 plebis incredulae, sed posteaquam Christi gesta cognouit, C
 tantis beneficiis et operibus delinitus resumpsit spiritum dicens:
 magnum mihi est, si adhuc filius meus Ioseph uiuit.
 ibo et uidebo illum, priusquam moriar. primum et 10
 maximum fidei fundamentum in resurrectionem Christi credere.
 quicumque enim crediderit resuscitatum festinus requirit,
 deuotus accedit et intima deum mente ueneratur; credit enim
 quod ipse non moriatur, si credat in resurrectionis auctorem.

14, 81 Et eleuans se Istrahel uenit ad puteum iuramenti 15 D
 et immolauit hostiam deo patris sui Isaac. merito E
 eleuatur qui festinat ad Christum. fides praecedat deuotionem.
 prius se eleuauit, postea immolauit: ille enim bene immolat
 82 qui cognitionem diuinitatis inuestigauerit. dixit autem deus
 ad Istrahel in uisu nocte dicens: Iacob, Iacob. qui 20
 dixit: quid est? dicens: ego sum deus patrum
 tuorum: noli timere, descende in Aegyptum; in

2 Gen. 41, 56   4 Act. 5, 18   6 Gen. 45, 26   9 Gen. 45, 28
 11 Ioh. 11, 25   15 Gen. 46, 1   19 Gen. 46, 2—4

1 quomodo *P* (quo *s. u. m2*)   2 orrea *B*   4 et *IVDO*
 sed *N*   tradabant *NVP'*   6 credebat eis *m2 ex* credebatis *P*   8 re-
 sumpsit *B*   9 est mihi *P'*   ioseph uiuit *N* uiuit ioseph *q̄q̄iṭ* *B* uiuit
 ioseph uiuet *P* (uiuet *eras.*) uiuit ioseph *cet.*   10 eum *ND*   11 ma-
 ximae *BP'P''* et (*corr. m1*) *P*   12 requiret *BP'P''* et (*corr. m2*) *P*
 13 accedit *Pm2 VOD* adcedit *T* accedet *BP m1 PP''* accepit *Ų' m1*
 accipit *Ų' m2 Ų''E* uenerabitur *P''*   15 istrabel *B* israhel *V* isrl̄
cet.   puteum *B* (v *s. o*)   16 et *om. N*   isaac *B* (*a alt. s. u.*)
 18 eleuauit *P* (*e pr. s. u.*)   19 dñs *V*   20 istrabel *B* israhel *P* isrl̄
cet.   nocte *P* (*is s. e*) noctis *P'D*   21 dicens *BPVT, exp. m. ant.*
et supra scr. et dñs ait *Ų', eras. P, om. P''* (*qui post sum add. inquit*),
 et dñs ait *Ų''E* et dñs *O*   deus *s. u. m2 P*   22 uestrorum *BPD*
 descende *P* (*e pr. ex i*)

gentem enim magnam te faciam ibi. ego descendam tecum in Aegyptum et ego deducam te in perpetuum. quemadmodum quae ipsi legunt non intellegunt et Moysen quem laudant abnegant, cum eius scriptis nolunt credere!

5 quid euidentius quam quod hoc loco inuitantur, ut ad ecclesiam dei transeant et qui ante intra Iudaeae terminos coartabantur angustos ad populum dei migrent, qui ex toto orbe, 510 A ex omnibus nationibus et populis congregatus in magnam factus est gentem? denique in omnem terram exiuit sonus

10 eorum. uocatur ergo a filiis suis Iacob, id est a Petro

83 Iohanne Paulo populus Iudaeorum inuitatur ad gratiam. ipse quoque deus noster proprio eum hortatur oraculo, spondet ei profectum fidei muneris sui fructum dicens ei: Ioseph mittet manum super oculos tuos. non utique sanctus

15 patriarcha sollicitus erat a quo ei oculi clauderentur, licet B etiam intellectu simplici moralis exprimatur adfectus. nam si eos quos diligimus cupimus frequenter amplecti, quanto magis recessuri ex hoc corpore ipso carorum pignorum tactu delectamur extremo et hoc mulcemur uiatico. tamen mystice

20 licet nobis intellegere quod postea cogniturus deum sit populus Iudaeorum. hoc est enim mysterium, quod uerus Ioseph immittet manus super oculos eius, ut qui non uidebat ante iam uideat. ueni ad euangelium, lege quemadmodum caecus C ille sanatus sit, cui Iesus manum inposuit et eius abstulit

25 caecitatem. non enim morituris manum Christus inponit, sed uicitur, aut si morituris, recte, quia prius morimur, ut reuiuiscamus; non enim possumus deo uiuere, nisi peccato ante moriamur.

9 Psalm. XVIII 5 Rom. 10, 18   13 Gen. 46, 4   23 Ioh. 9, 6 sq.   27 Rom. 6, 2

· 1 faciam te $\mathcal{A}''$ descendam B (e *pr.* ex i) descendo V   4 credere nolunt $\mathcal{A}''E$ 5 ad scam ecclesiam P'   8 et populis *om.* $\mathcal{A}''E$, populus (*om.* et) V   10 id est BNVP'P'' quid est P quia D   11 et paulo P''   po... P (o m2 in ras., populus in mg. m2)   14 immittit V manus N   15 quod B (d *eras.*)   16 simplici B   18 ipse P (o s. e)   22 antea PD   23 quemadmodum B quae admodum P (ae ex ae m2)   26 qui BP'' quia (a s. u.) P

84 Descendunt igitur in Aegyptum septuaginta quinque animae, sicut scriptum est, et hoc mystice numero remissionis, quia post tantam duritiam, post tanta peccata haberentur indigni, nisi donaretur his remissio peccatorum. occurrit illi Iudas, hoc est confessio erroris. hunc sui uenturus Iudaeorum populus 5 praenuntium mittit. ideo et Ioseph uerus, id est arbiter et interpretis diuinitatis, occurrit, quia praecedit iam confessio quos ante perfidia possidebat. interpretis est enim diuinitatis Christus, quia deum nemo uidit umquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. hic senilis 10 iam aetatis et fessum suscipiet ultimis temporibus populum Iudaeorum, non secundum illius merita, sed secundum electionem suae gratiae et inponet manum super oculos eius, ut caecitatem auferat. cuius ideo distulit sanitatem, ut postremus crederet, qui ante non putauit esse credendum, et praero- 15 gatiuam superioris electionis amitteret. unde et apostolus ait: quia caecitas ex parte Istrahel contigit, donec plenitudo gentium intraret et sic omnis Istrahel saluus 85 fieret. gesta igitur patriarcharum futurorum mysteria sunt. denique ipse Iacob sic ait ad filios suos: congregamini, 20 ut adnuntiem uobis quae occursura sunt uobis in nouissimis diebus. congregamini et audite Istrahel patrem uestrum.

1 Gen. 46, 26   5 Philo Legg. alleg. I 26 (I 59, 43) et saepius
6 Philo de Iosepho 6 (II 46, 7)   9 Ioh. 1, 18   17 Rom. 11, 25 sq.
20 Gen. 49, 1 sq.

1 descendunt *B* (e *pr. ex i*)   2 mysticae *BP'E*   4 iis *ex his P*
5 confessio *P'* (ex confusio) confessor *NV*   6 praenuntium *P* (n *ex us*)
et *pr. om. P'*   7 confessio *E* (es *m2 in ras.*)   8 antea *U'E*
interpretes *B* enim diuinitatis est *NV*   13 inponet *B* (q *eras.*)
imponit *N'V* ut *ex et B*   14 sanitatem *in mg. m2 P*   17. 18.
22 istrahel *B isrl cet.*   17 contigit in *isrl U'E*   20 sic *om. U'E EXP.*
LIB. PRIMUS DE IOSEPH *BP'O et (om. primus) D* EXPLICIT LIB
SCI AMBROSII DE IOSEPH *P et (om. LIB) V* EXPLICIT LIB. I.
BEATI AMBROSII EPI DE PATRIARCHIS *P'* FINIT DE SCO IOSEPH
PATRIARCHA *U'* FINIT LIB. VII. DE SCO IOSEPH PATRIARCHA *U'*
EXPLICIT DE SANCTO IOSEPH *T* EXPLICIT *E*

DE PATRIARCHIS.

- B* = liber bybliothecae, quae est Bononiae in Galliae oppido
 ad mare sito (nunc Boulogne sur mer) 32 saec. VII f. 55^u
P = Parisiacus lat. 12137 (olim Colbertinus) saec. VIII f. 90^r
P' = Parisiacus lat. 11624 saec. XI f. 132^r
P'' = Parisiacus bybliothecae armarii (Bibliothèque d' Arsenal)
 840 (T. L 371) saec. XI f. 42^u
O = Oxoniensis Bodleianus 137 saec. XII f. 38^u
Œ' = Augiensis CCXIII, nunc Caroliruhensis saec. X f. 149^r
Œ'' = Augiensis CLVI, nunc Caroliruhensis saec. XI f. 117^u
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 198
V = Uindobonensis 1080 saec. X f. 112^r
D = Duacensis 227 saec. XII f. 23^r
T = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae
 Remensis 352 saec. XII f. 105^u
T' = Trecensis 284 saec. XII f. 73^r
Π = *BPP'P''*
N = *Œ'Œ''ET*
N' = *Œ'Œ''E*
α = editio Amerbachiana

Librorum *BP* scripturas omnes enotauit, ex *P'P''N'V* potiores, co-
 dices *DOTT'* rarius commemorauit.

1, 1 Primum omnium quantam discimus parentibus referre reue- I 513 A
 rentiam, cum legimus quoniam qui benedicebatur a patre B
 benedictus erat et qui maledicebatur maledictus erat! ideo
 hanc parentibus gratiam donauit deus, ut filiorum pietas
 5 prouocetur. praerogatiua igitur parentum disciplina est filiorum.
 honora ergo patrem, ut benedicat te. honoret patrem pius
 propter gratiam, ingratus pro timore. etsi pauper est pater
 et non habet diuitiarum copias, quas relinquat filiis, habet C
 tamen ultimae benedictionis hereditatem, qua sanctificationis
 10 opes successoribus largiatur. et multo plus est beatum quam
 2 diuitem fieri. festinabat Ioseph sumere benedictionem. denique
 et filios suos optulit Manassem et Ephraem, quos benedixit
 Iacob, ut quia duodecim habebat filios et tertius decimus
 apostolus futurus erat Paulus quasi posterior electus, tertia
 15 decima tribus de Manasse et Ephraem nepotibus sanctificaretur D
 in utrumque diuisa, quo Paulus non extra paternarum trium
 numerum inueniretur, qui ueteris testamenti et noui egregius
 praedicator paternae benedictionis hereditatem sibi quoque

2 Gen. 9, 25 sq. 6 Exod. 20, 12 11 Gen. 48, 1 sqq. 12 Gen.
 48, 8 sq.

INC. DE PATRIARCHIS BO INCIPIT LIBER II. BEATI AMBROSII
 DE PATRIARCHIS P' INCIPIT LIB' EIUSDE' (LIB' EIUSDE' om. A'T,
 EIUSDEM om. DET', LIB' om. V; LIB' VIII A'') DE BENEDICTIONI-
 BUS PATRIARCHARUM PNVD T'. in P' non est inscriptio 6 ergo
 s. u. P' prius B et P' (r eras.) T' (r exp.) O (corr. m.2) pius patrem
 A'ED pius patrem T' 7 propter timorem NVD 12 filios B (o ex u)
 manassen A' (en ex em) PP'A'ET manasen O manasse V efre
 BV effraim P' effrem cet. (semper) 14 futurus erat apostolus A'DT
 erat futurus apostolus A'E quasi B (i s. u.) 16 trium B (u pr.
 s. u.), fort. tribum scribendum numerum trium A'E 17 ueteris B
 (is ex es)

3 profecisse facile conprobaret. quam praeclara in hoc mysteria,
 quod sumens Ioseph filios suos, quos susceperat in Aegypto, 514 A
 Ephraem ad dexteram suam, ad sinistram autem Istrahel
 patris sui, Manassem autem ad sinistram suam, ad dexteram
 autem Istrahel, adplicuit eos ante patrem, extendens autem 5
 Istrahel manum dexteram inposuit supra caput Ephraem, qui
 erat iunior et stabat ad sinistram aui, et sinistram suam in-
 posuit supra Manassen, qui erat ad dexteram, et ita inmutatis B
 manibus benedixit eos! in quo et Ioseph naturae ordinem
 seruauit, ut seniori filio plus deferret, sicut Isaac quoque in 10
 Esau priorem filium benedictionem deferre cupiebat, sed
 minorem filium in typo iunioris populi credidit praeferendum,
 4 sicut erat ipse a matre praelatus. denique Manasses ex obliuione
 Latina interpretatione signatur, eo quod populus Iudaeorum
 oblitus est deum suum, qui fecit eum, et quicumque ex ea 15
 plebe crediderit tamquam ex obliuione reuocatur. Ephraem
 autem fecunditatem fidei interpretatione nominis pollicetur, C
 qui auxit patrem, sicut ait ipse Ioseph dicens: quia auxit

2 Gen. 48, 13 sqq.; 41, 50 sqq. 13 Gen. 41, 51 Philo de sobrietate 6 (I 397, 1 M.) de congr. quaer. erud. grat. 8 (I 525, 6) 15 Deut. 32, 18 17 Philo Legg. alleg. III 30 (I 105, 46) 18 Gen. 41, 52

1 proficisse B et (corr. m2) P facile profecisse A''E quam B
 m1 N'VD quamquam B m2 cet. in B m1 D haec in B m2 P'P''O
 hæç (s. et) in P et in cet. hoc B (c s. u.) 3 dextram PT' istra-
 hel B (t eras.) israhel V isrl' cet. 4 manassen VP''EOT ma-
 nasse A' manassen (s pr. et n s. u.) D autem malim abesse a
 sinistra A' (corr. m. ant.) suam B (m s. u. m3) ad B m1 NV
 ut ad B m3 (ut extra u.) D (ut s. u.) cet. 5 autem B m1 N'V esset
 (s. u.) aųtem B m3 aųtem (s. esset) D esset T (in ras.) cet. istra-
 hel B isrl' cet. (semper) adplicuit B m1 P''A''ET applicauit A'' (a alt.
 exp.) V et adplicuit B m3 (et s. u.) D (et s. u.) cet. ante patrem
 om. V patrem B m1 N' patrem suum B m3 (suum s. u.) D et T
 (suum s. u.) cet. 6 supra BP'' super cet. 7 a sinistra N' posuit A''E
 8 super caput (man.) NVD manassen BP''O manasse V manassem A'
 (m alt. eras.) cet. 10 isaac B (a alt. s. u.) 11 conferre V prae-
 ferre A''E 16 ex s. u. P, om. P'' 17 interpraetationeij B
 18 qui BP''

me deus in terra humilitatis meae. quod est proprium
 5 populi iunioris, qui corpus est Christi augens patrem et deum
 proprium non relinquens. denique spiritaliter de populis hoc
 esse mysterium senior declarauit. nam cum filius eum putaret
 5 errasse uitio hebetioris aspectus, conuertere uoluit manus
 eius dicens: non sic pater; hic enim primitiuus est. D
 inpone dexteram tuam supra caput eius. et noluit,
 sed dixit: scio, fili, scio. et hic erit in populum,
 et hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior
 10 illo erit, et semen illius erit multitudo gentium.
 denique praeferendum Ephraem seniori germano etiam benedi-
 ctionis serie prophetauit dicens: in uobis benedicetur
 Istrahel dicentibus: faciat uobis deus sicut 515 A
 Ephraem et Manasse. et ideo cum essent nepotes, in
 15 locum filiorum sunt adoptati, ut non essent auitae bene-
 dictionis expertes.

2, 6 Hac benedictione celebrata uocauit etiam filios suos. et B
 qui ante iuniorem seniori praetulerat coepit a primo, ut in
 illo mysterii praeferret gratiam, in hoc ordinem seruaret aetatis,
 20 simul quia ante in duobus benedixerat uniuersos cum omni
 posteritate et progenie futurorum, ne aut superflua uideretur
 plebis iterata benedictio aut prior aestimaretur infirma. meri-
 toque repetitam magis adnuntiationem eorum quae posterioribus C
 essent euentura temporibus quam benedictionem conferre se
 7 25 dicit. denique sic coepit: Ruben primitiuus meus, tu

6 Gen. 48, 18 sq. 12 Gen. 48, 20 17 Gen. 49, 1. 25 Gen. 49, 3 sq.

1 proprium est ND 3 denique et filios suos P 4 putaret eum X'E
 5 hebetioris (is ex es) BE haebetioris (be ex bi) P 7 supra BPP'T'
 super cet. sed noluit X' (sed exp.) X'E 8 set T (et in ras.) et X'E
 10 illi P (e eras., o s. ras.) illius in ras. T 12 serie . . . 16 bene-
 dictionis infra in mg. P profetauit B (f in talibus semper) bene-
 dicitur (e tert. ex i) B 13 uos NVD 14 manassen BPP OT'
 et s. u. m3 B 19 praeferret B (r alt s. u. m2) 20 omni om. PT'
 22 priora B et (a eras.) P 23 repetita PVP'DOTT' adnuntiatione
 BPOT' annuntiatio P' 24 esseñt B esset P'P'O uentura DT
 benedictionem B (m s. u.) 25 roben B (saepe) primogenitus N'

uirtus mea et initium filiorum meorum, durus
 portari et durus temerarius, adfecisti contumelia.
 sicut aqua non efferueas; ascendisti enim in cubile
 patris tui: tunc polluisti torum, quo ascendisti.
 nonne redargui magis quam benedici uidetur? et ideo prophetia
 magis quam benedictio est. prophetia etenim adnuntiatio
 futurorum est, benedictio autem sanctificationis et gratiarum
 uotiuina conlatio. et Iudaei putant quia propterea haec senex
 ad Ruben filium dicat, quia cum Bala concubina patris
 concubuit et torum patrium polluit — sed facile refelluntur;
 hoc enim ante erat gestum —, Iacob autem quae uentura
 essent in nouissimis diebus, non ea quae gesta erant spondet
 se esse dicturum. ergo patriarchae sibi congruit et constat
 sententia, qui uidens persequentibus Iudaeis futuram domini
 passionem execratur immanem primogenitae plebis audaciam,
 quae incredula nec dei legi subdita et iugum Christi dura
 nesciens portare ceruice auctorem uitae non solum scelere
 necis, sed etiam sacrilegae insultationis adfecit iniuria. non
 efferueas inquit sicut aqua, ne in maiorem prorumpat
 amentiam et feruor furoris atque insaniae non sinat respiscere
 peccatores, sed agant paenitentiam delictorum, quoniam durus
 populus ascendit cubile patris et torum polluit sanctum, hoc

16 et 129, 6 Exod. 33, 3

1 meorum *om.* V 2 adfecisti B (ci ex ce) P (fe ex fi) me con-
 tumelia A' (me s. u. m. ant.) A'E 3 in s. u. P'D 4 tui VT (τοῦ
 πατρός σου LXX) *om. cet.* polluisti P (o ex u) quo B (refertur
 ad adnotationem margine absciso deperditam; adscriptum fuisse uidetur
 quando) quo NV qn ex quis D quando *cet.* 6 etenim T (et s. u.)
 A'A'VDT', *om. E* 8 collatio est VP'P' et exp. P, *om. OT'*
 iudei B (i alt. s. u.) putabant BA'E putant ex putabant m1 P
 m2 A' propterea *om. N'* hanc P (e s. u) 9 balla B (l pr. eras.)
 bala ex balla m2 PA' 10 polluit P (o ex u) 11 erat ante P'P'A'DT
 12 spondit A' (-et m2) spondit DT 13 patriarcha P (a ult. ex ae
 m2) T' 14 praeuidens P'' 15 plebis s. u. P 16 legis P (s eras.)
 legi dei VP' 18 sacrilegae B 19 efferueas P (f pr. s. u.) pro-
 rumpas P'DT 20 & P ut OT' 22 ascendit populus N'

est carnem domini Iesu creatoris nostri patibulo adfigens
 crucis, in qua uelut in quodam cubili et patrio toro sancti
 eius salutarī refectione requiescunt. quis igitur abnuat de
 populo dictum, cum populo haec uniuersa conueniant? ipse
 5 enim dictus est primogenitus Istrahel, ipse durae esse ceruicis,
 de ipso dixit Moyses: uos autem populus dura ceruice
 estis. et re uera quis tam durus et tam temerarius et contu-
 meliosus quam populus Iudaeorum, qui dominum Iesum, per
 quem uiderant mortuos suscitatos, caecos inluminatos, flagellis
 10 uerberauerunt, clauis confixerunt, cum diuina eius opera negare 516 A
 non possent? quod scribis et pontificibus auctoribus et principe
 sacerdotum Caipha pariter saeuiente commissum euangelii
 series declarauit. et ideo sanctus propheta refugit tanti sceleris
 participatum, ne per successionem generis auderent tanti
 15 patriarchae sibi adrogare consortium.

3, 10 Contestatur iustus et abdicat posteritatem, quae patrum B
 non seruaret adfectum, et quia praeuidit flagitium, perhorrescit
 consilii contagium. in consilium inquit eorum non ueniat
 anima mea et in congregationem eorum non conten- C
 20 dant uiscera mea, quoniam in ira sua occiderunt
 hominem et in cupiditate sua subneruauerunt
 taurum. quod dicit de filiis quidem dicit Symeon et Leui.
 sed eorum nomine tribus signat, quae appellatione simili
 uocabantur. quam interpretationem pulcherrimam deriuant
 25 Iudaei et arbitrantur quia propterea arguat filios Iacob, quia
 propter stuprum sororis Sicimitas isti duo prae ceteris fratribus

18 Gen. 49, 6   22 Gen. 49, 5   25 Gen. 34, 13 sqq.

2 qua P (a ex o) uelut in quo extra u. P 3 requiescant T (qui
 ex sci) DO 5 esse om. PP'T" 6 durae ceruicis N'VP'D 7 tam
 post et om. N'V, s. u. T (m2) D 12 caifa BV caypha A'P'EOT'
 14 principatum OT' 17 fort. seruauit 19 congregatione NVD
 21 homines A'A'VD 22 sineon BP'O leui B 23 significat
 P'DT signatur A' (ur postea add.) A'E 24 uocabatur A' (atur ex
 antur) A'E 25 et scripsi ut libri arbitrantur B (e s. & alt.) N'
 arbitrentur cet. 26 sichimitas P (h s. u.) P'TT' isti B (i pr. s. u.)

ultum ire cupientes simulauerunt cum ipsis inire uelle se
 gratiam et ideo circumcidi eos oportere suaserunt, ut religione D
 concordia pax inter eos et recipiendae adfinitatis societas
 firmaretur. sed circumcisos adorsi recentibus adhuc uulneribus
 et inualidis uiribus, quas dolor soluerat, fractos die super- 5
 ueniente tertio necauerunt. ideo et fortasse isti duo ultores
 prae ceteris, quia scribarum et sacerdotum auctores sunt;
 nulli enim magis quam sapientes et sacerdotes debent castimo-
 11 niam uindicare. sed in hoc quoque errant Iudaei. isti enim
 causas doloris sui praestiterant patri adserentes se in illa licet 10 E
 aetate iuuenili uindices laesae fuisse pietatis et uiolatae castitatis
 ultores. quod utique sanctus <Iacob> condemnare non poterat,
 quia non passi sunt inultam sororem suam loco esse meretricis,
 quae et uirginitatem amiserat et uindictae solacium non habebat,
 maxime cum ipse sic factum probauerit. ut <cum> Sicimam 15
 possideret, in morte donaret eam filio suo dilectissimo Ioseph
 dicens ad eum: do tibi Sicimam praecipuam super
 omnes fratres tuos. quam accepi de manibus Amor- F
 raeorum in machaera mea et arcu. quod factum negari
 non potest, interpretari tamen possumus per Sicimam umeros 20
 significari, per umeros opera. heredem ergo honorum operum
 sanctum Ioseph prae ceteris elegit, cuius opera fratres aequare
 12 non poterant. quis enim facta Christi potuit adaequare? tum
 praeterea immaculatus et castus de hoc terreno deuorsorio et

17 Gen. 48, 22 20 Philo Legg. alleg. III 8 (I 92, 25)

1 ultu *BV* ultu iri *P'* (u ex u) *T* 2 oportere circumcidi eos *N*
 et (oportere in *mg.*) *D* suaserunt illis *M'* (is ex os *m2*) *M''E* 4 ad-
 huc *B* (huc s. u.), om. *P'* 5 quas *P* (o s. a *m2*) quos *O* (o ex a) *T'*
 fractas *M'* (as ex os *m. ant.*) *M''E* 6 tertio *T* (o in *ras.*) tertia *P'*
 et in *ras.* *B* 10 causas (as s. u.) doloris (is ex es) *B* 12 Iacob
 addidi 15 probauerit *B* (b ex u) cum addidi sichimam *P* (h
 s. u.) *P''T'* 16 possederet *B* et in *P* (et s. u.) *P'* (et s. u. *m2*) *DO*
 17 et 20 sichimam *P* (h s. u.) *P''TT'* 18 accipe *B* (e in *ras.*)
 18 amorreorum et 19 machera *libri* 20 umeros *B* humeros *M'* (h s. u.
m2) *cet.* 21 umeros *B* humeros *cet.* 24 deuorsorio *BV* diuersorio *P*
 (di ex de *m2*) *cet.*

inpuritatis auctoribus manubias reportauit, locum stupris et flagitiis uacantem ad incolatum sanctorum uerbis caelestibus et gladio capiens spiritali, ut ubi inhabitatores ante lasciuiae ^{517 A} et principes luxuria uersabantur, ubi fuerant incentiua libidinis et fomenta nequitiae, ibi nunc sancti sacerdotes magisteria doceant castitatis et plurima uirginalis integritatis exempla quodam supernae lucis fulgore resplendeant.

13 Tribus igitur sunt quae designantur nominibus patriarcharum, quia de tribu Symeon scribae sunt, de tribu Leui principes sacerdotum, qui perfecerunt nequitiam suam in domini passione mensuram omnem paternae impietatis implentes, ipsi consilium ^B cogitauerunt aduersum dominum Iesum, ut occiderent eum, sicut Esaias dicit: uae animae ipsorum, quia cogitauerunt consilium malum aduersum se dicentes: ¹⁵ alligemus iustum, quia inutilis est nobis. ipsi occiderunt prophetas et apostolos adnuntiantes domini salutaris aduentum, passionis eius et resurrectionis gloriam praedicantes. ipsi postea in sua cupiditate, quia terrena flagitia desiderabant diuina consortia refugientes, corporis castimoniam, sobrietatem ^C ²⁰ mentis, contemptum pecuniae, lucrum gratiae, subneruauerunt taurum, illum uidelicet cornua producentem et unguulas, quem uident pauperes et laetantur, quoniam uerbo dei exaltauit cornum populi sui, quo et inimicos reppulit et praemium coronae caelestis emeruit. hic est taurus, quo ecclesia figuratur in ²⁵ luna tunc plenior, cum uelut cornibus nixa taurinis spatium

11 Matth. 23, 32 13 Esai. 3, 9 sq. 22 Psalm. CXXXVIII 14

3 spiritalia *P* (a *alt. eras.*) 4 luxoriae *BV* et (v s. o) *P* 6 integritatis *B* (is *ex es*) 9 simeon *B* (i *ex e*) *P''* scribae *B* (ae *in ras.*) leui *B* (u *pr. eras.*) 12 aduersum (um *ex us*) *PT* aduersus *N'D* 13 esaias *B* isaias *PT''* eorum *T* (*in ras.*) *P'* 15 alligemus *B* (i *ex e*) qm̄ (s. † quia) *D* 16 apostolos *B* (os *ex us*) saluatoris *ND* saluatoris *T''* (a *alt. s. u. m2*) 18 quia *V* (i *eras.*) qua *P''A'ET*, om. *A''* 21 autem taurum *A'* (autem *del. m2*) *A''E* et (autem *eras.*) *T* 22 uerbum *N'D* 23 cornum *B* cornu *cet.* 25 lunam *B* (m *exp.*) *A'* (m *eras.*) *VP'DT* iam pleniore *P* (*m2 ex* tunc plenior) *OT'*

14 totius orbis includit. tamen prophetiae huic etiam gratiam D
 uidetur benedictionis adiungere. nam et ad primogenitum
 Ruben dicendo: non efferuescas ut aqua peccatum statuit,
 quia aqua mundare magis delicta mentesque nostras ab omni
 solet uitiorum feruore reuocare, et iterum dicendo ad Symeon 5
 et Leui: diuidam uos in Iacob et dispergam in
 Istrahel ostendit gentium congregatione redimendos; percusso
 enim pastore grex ille dispersus est, qui fuerat ante conlectus,
 ut qui non erat introiret et sic omnis Istrahel saluus fieret. E
 et maxime propter tribum Leui debemus hoc credere, quia 10
 ex ea tribu dominus Iesus uidetur secundum corporis suscep-
 tionem genus ducere. ex qua tribu sunt sacerdotes Leui et
 Nathan, quos sanctus Lucas in euangelii libro, quem ipse
 scripsit, inter maiores domini computauit. sacerdos enim patris
 et princeps omnium sacerdotum, sicut scriptum est: tu es 15
 sacerdos in aeternum, sacerdotalis originis successionem
 15 debuit uindicare. unde et Moyses benedixit hanc tribum dicens: F
 date Leui sortem suffragii sui et ueritatem eius
 uiro sancto. benedixit Moyses etiam tribum Ruben, sicut
 habes scriptum: uiuat Ruben et non moriatur et sit 20
 multus in numero. neque enim benedixisset, si secundum
 patriarchae sententiam benedictionis scisset indignos. certe
 quod strictim ille praeteriit iste conpleuit.

3 Gen. 49, 4   6 Gen. 49, 7   7 Matth. 26, 31   9 Rom. 11, 26
 12 Luc. 3, 29 et 31   15 Psalm. CVIII 4   18 Deut. 33, 8   20 Deut. 33, 6

1 gratiam *s. u. P, om. V* uidetur etiam gratiam *Ų'* etiam uidetur
 gratiam *E* 2 et *s. u. D, om. T* 3 dicendo *B* (o *ex um*) effer-
 uescasut *B* (su *s. u.*) efferuescat *Ų'* efferueas ut *Ų''EO* efferueas sicut
VD 4 delicta (i *ex e*) mentesque (te *ex ti*) *B* 5 simeon *BP''*
 9 fort. non <in eo> omnis *B* (i *ex e*) 13 natham *BP'' et m1 P*
 leuite et nathinnei *P m2 T'* leuite et nathanei *P''* (tha *ex thi*) *O* (in
s. a alt.) euangelii *Ų'* (i *alt. s. u. m2*) 14 composuit *B* (in *mg.* conp
reliquis cum margine abscisis) computauit (t *alt. s. u. m2*) composuit
(exp. m2) P 18 suffragii eius *N'* 19 etiam moyses *N'* 22 sen-
 tentiam *B* (ten *s. u.*) benedictionis *scripsi* benedictiones (*s eras.*)
BŲ' benedictione *cet.*

4, 16 Et quia per admixtionem generis Iuda et Leui tribus iunctae 518 A
sunt, ideo Matthaeus ex tribu Iuda describit eius familiam. et
apostolus ait: quoniam de Iuda ortus est dominus
noster, ut ex tribu Leui sacerdotalis et plena sanctitatis B
5 adnumeretur hereditas, ex tribu autem Iuda, ex qua Dauid
et Solomon et reliqui reges fuerunt, regalis successionis splendor
effulgeat, ut idem rex et sacerdos scripturarum testimonio
demonstretur. meritoque se circa gratiam Iudae Iacob sanctus
effudit dicens: Iuda, te laudabunt fratres tui; manus tuae
10 super dorsum inimicorum tuorum, adorabunt te filii
patris tui. catulus leonis Iuda. ex germine, fili, mihi
ascendisti. recumbens dormisti ut leo et tamquam C
catulus: quis suscitabit eum? non deerit iudex ex Iuda
et princeps de femoribus eius, donec uenit cui repo-
15 situm est, et ipse exspectatio gentium: alligans ad
uitem asinam suam et cilicio pullum asinae suae
lauabit in uino stolam suam et in sanguine uuae
anaboladium suum: hilares oculi eius a uino et dentes
17 candidiores quam lac. ad Iudam quidem patriarcham dirigi
20 uidetur alloquium, sed Iuda ille posterior uerus confessor
exprimitur, qui ex ea tribu natus est, qui solus laudatur a D
fratribus, de quibus dicit: narrabo nomen tuum fratribus
meis, dominus per naturam, frater per gratiam, cuius manus,

2 Matth. 1, 3 3 Hebr. 7, 14 9 Gen. 49, 8—12 22 Psalm.
XXI 23

2 mattheus *BP''* matheus *cet.* describit *B* descripsit *ND* descripsit *V*
describit *P''* describit *P* (e *ex* i) *cet.* 5 adnumeratur *P* (e *s.* & *m2*)
6 solomon *B* salemon *Ź'E* salomon *cet.* regalis *B* (a *in ras.*) *Ź'* (s
s. u. m. ant.) splendor effulgeat *B* (ef *in ras.*, ex *ec?*) *PVP''DT'*
splendor effulgeat *T'* splendor refulgeat *N'* 8 sanctus iacob *P'* 11 mihi
BV (cf. p. 134, 22 et 135, 10) mi *cet.* (οὐί μου *LXX*) 13 qui *P*
suscitabit (b *ex* u) *BP* 14 uenit *B* et *m1 P* ueniat *P m2* *cet.*; fort.
recte, cf. p. 136, 7 et 14 15 ipse erit *Ź'* (erit *s. u. m2*) *Ź''P''P''*
ipse erit *T'* ipse est *DT'* exspectatio *BO* expectatio *cet.* 17 la-
uabit *T* (bit *s. u.*) lauit *D* 18 anaboladium *B* (ad *eras.*) *VT* anabu-
ladium *ND* anobolium *P'* anabolium *cet.* a *om.* *N'* dentes eius
PP''OT' (οί ὀδόντες αὐτοῦ *LXX*); cf. p. 138, 19

quas expandit ad populum non credentem, super dorsum
 inimicorum. isdem enim manibus atque eadem passione suos
 textit et subiugauit aduersarias potestates omnesque fidei et
 pietatis exortes subditos sibi fecit. de quibus ait pater ad
 filium: et dominaberis in medio inimicorum tuorum. 5
 quos inimicos sua fecit malitia, non Christi uoluntas. in quo E
 magna gratia domini. etenim spirituales nequitiae, quae ante
 ceruicem nostram iugo solebant captiuitatis inflectere, ita ut
 Dauid ipse manus quodammodo super se triumphantium sentire
 se scriberet dicens: super dorsum meum fabricauerunt 10
 peccatores, ipsae nunc subditae Christi triumpho et quibus-
 dam manibus eius, id est factis operibusque subiectae perpetuae
 subeunt captiuitatis aerumnam. ipse <est> utique. qui adoratur
 a filiis patris sui, quando adoratur a nobis, quibus ipse F
 permisit ut patrem uocemus, cuius seruum esse uirtutis est. 15
 18 Catulus leonis Iuda. nonne euidenter et patrem expressit
 et filium declarauit? quid tam euidens, quo unius naturae
 filius deus cum patre esse doceatur? leo ille, hic catulus
 leonis. uili comparatione eiusdem naturae aut potentiae unitas
 intellegitur. rex ex rege processit, fortis ex forte. quia futuros 20
 praeuidebat qui filium adsererent iunioris aetatis, occurrit his
 subiciens: ex germine mihi ascendisti. recumbens
 dormisti ut leo et tamquam catulus. et alibi habes

5 Psalm. CVIII 2

7 Ephes. 6, 12

10 Psalm. CXXVIII 3

2 inimicorum suorum V $\mathcal{A}$ '' isdem BVP'' iisdem P (i alt. s. u.
 m2) T' hisdem cet. 3 et subiugauit in mg. P 4 exsortes B (s pr. s.
 u., in mg. m3 sine sorte) PT' 5 in medio om. ND 7 spirituales B
 (e ex i) 8 solebant B (s. LE ☺) 9 dauit B se s. u. P, super
 se om. $\mathcal{A}$ ''E' triumphantium BV 11 subditae B (i ex e) triumpho
 BV triumpho xpi $\mathcal{A}$ ''E' 13 subeunt B (s. B ☺) est addidi
 qui BVI'' $\mathcal{A}$ '' , eras. in P $\mathcal{A}$ '' , om. cet. ac fortasse praestat omisso est
 illud qui ut ex praecedenti que ortum delere 18 deus IIOT' dei cet.
 19 aut BP' et m1 P ut P'' ac P m2 cet. 20 futuros B (s. m3 here-
 ticos) 21 hiis P (i pr. s. u. m2) is T' , om. O 22 germine fili mi T
 (fili in ras., mi s. u.) P'P''DO 23 tamquam] quasi E

quia catulus ipse est leo de tribu Iuda. ergo quia catulum
dixerat, bene statim leonem posuit, hoc est dicere: non capi- 519 A
antur aures uestrae, quia catulum audierunt; filium expressi,
non dixi minorem. et ipse est leo sicut pater. audiant quia et
5 leonem et catulum appellauit, leonem quasi perfectae plenaeque
uirtutis, catulum quasi filium, ne quis cum audiret, aequalem
patris non putaret filium. non sic laudatur filius, ut separetur
19 a patre. ille probat aequalem qui filium confitetur. mirifice B
autem et incarnationem eius expressit dicens: ex germine
10 mihi ascendisti, eo quod tamquam frutex terrae in aluo
uirginis germinau<er>it et ut flos boni odoris ad redemptionem
mundi totius maternis uisceribus splendore nouae lucis emissus
ascenderit, sicut Esaias dicit: exiet uirga ex radice Iessae
et flos ex radice ascendet. radix familia Iudaeorum, uirga
15 Maria, flos Mariae Christus. recte uirga, quae regalis est
generis de domo et patria Dauid, cuius flos Christus est, C
qui faectorem mundanae conluuionis aboleuit, odorem uitae
20 infudit aeternae. habes ergo incarnationem, accipe passionem.
recumbens inquit dormisti ut leo, quando iacuit in
20 sepulchro uelut quodam corporis sui somno quietus, sicut
ipse ait: ego dormiui et requieui et surrexi, quoniam
dominus suscipiet me. unde et Iacob ait: quis suscitabit

1 Apoc. 5, 5   13 Esai. 11, 1   16 Luc. 1, 27   21 Psalm. III 6

1 catulus *om.* •NVD   7 patris B (s *exp.*) A (s *eras.*) patri *cet.*
8 mirifice P (i *alt. ex c*) 10 fili mi P'P''OT' et (in *ras. m2*) D 11 ger-
minauerit *scripsi* germinauit *libri* 12 splendorem B in splendore A''
in splendorem A'VFD et (in *et m. eras.*) T 13 ascenderet P (-it *corr.*)
ND ascendit V   esaias B (a s. e)   ex in *ras.* A'' de P'ET ra-
diceisse P (e *pr. add. m2*)   iessae BO iesse *cet.* 14 de radice P'T
radice eius P'A''EDTT' et (eius *exp.*) O   ascendit P (-ct *m2*) V
15 recte B (c *ex d*)   quia A'VD   16 patria B (a *alt. s. u.*) de
patria V   17 faectorem BVP''DO foectorem PP' fetorem *cet.* con-
luuionis (s. uith *fues*) B   abolenit et *ed. Rom.* 18 aeternae infudit
A''E 20 sepulchro B (r s. u.) sepulcro P'' 21 quieui V   resur-
rexi VP'' 22 suscipiet BA'V et *m2* P suscipit OT' suscepit P m1 *cet.*
quis B (s s. u. m1) O (s s. u. m2) qui A''T'   suscitabit (b *ex u*)
B m3 P m2

- eum? hoc est: quem dominus suscipiet. quis est alius qui resuscitet, nisi ipse se sua patrisque resuscitet potestate? uideo natum auctoritate propria, uideo mortuum propria uoluntate, uideo dormientem potestate propria. qui omnia suo fecit arbitrio cuius alterius ut resurgat egebit auxiliis? ipse 5 igitur resurrectionis suae auctor est, qui mortis est arbiter, 21 qui expectatur a gentibus. ideo, donec ille ueniat, non deficiet dux ex Iuda. ut usque ad eius ortum regalis successionis fides incorrupta seruetur. postea enim, ut doeuimus tractatu habito in euangelium, per Herodem adulterata successio 10 E praerogatiuam dignitatis amisit. etenim quia uerum regem negarunt, falsos habere coeperunt. ergo hoc dicit patriarcha: seruabitur in iudicibus uel regibus Iudaeorum intemeratae successionis hereditas ducta per reges, donec ueniat cui repositum est, ut ecclesiam dei congreget ex conuentu 15 nationum omnium et gentilium deuotione populorum, hoc est ipsum manet, ipsi debitum reseruatur, ipsi tantae gratiae praerogatiua defertur.
- 22 Et ipse est expectatio gentium. plus dixit quam si F dixisset: ipsum expectant gentes, quod omnis spes ecclesiae 20 in ipso recumbat. ideo dicitur Moysi: solue calciamentum pedum tuorum, ne ipse sponsus ecclesiae crederetur, qui dux plebis eligebatur. ideo soluit calciamentum suum Iesus Naue, ut uenturo tanti muneris gratiam et ipse seruaret. ideo dicit Iohannes: post me uenit uir, cuius non sum 25 dignus soluere corrigiam calciamenti eius, ideo dicit: qui habet sponsam sponsus est; amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet, hoc

7 Gen. 49, 10   9 in Lucam III 41   21 Exod. 3, 5   23 Iosue
5, 15 (16)   25 Ioh. 1, 27   27 Ioh. 3, 29

5 indigebit *P'*   auxilio *DT*   7 et ideo *ND*   10 habito *P* (o *m2*
ex u)   12 negarunt *BPVP''OT'* negauerunt *cet.*   13 in uel *P* uel in *T'*
20 omnis *B* (i *ex e*)   21 moysi *B* (o *s. u.*) *m. si P* (oy *m2 s. ras.*
is ut uidetur *eras.*)   24 tanti *in ras. B*   26 calciamentorum *Q''*
28 eum et gaudio *N'*

- est: ipse est solus uir ecclesiae, hic est expectatio gentium, huic deferentes copulam gratiae nuptialis calciamentum suum soluerunt prophetae. hic sponsus est, ego sponsi amicus: gaudeo, quia uenit, quia uocem audio nuptialem, quia iam
 5 non dura peccatorum supplicia, dura legis tormenta, sed remissionem criminum, uocem laetitiae, sonum iucunditatis,
 23 exultationem festi nuptialis audimus. hic est ille alligans ad uitem asinum suum et cilicio pullum asinae suae, B
 ut feruorem spiritus sancti congregatio habeat nationum ante
 10 remissa et neglegens, set iam deuota per Christum et uiti illi perpetuae, hoc est domino Iesu, qui ait: ego sum uitis, pater meus agricola, uelut fructuosi palmitis quibusdam inexsolubilis fidei uinculis alligemur. hoc est illud mysterium, quod pullum asinae solui iussit in euangelio et ipse dominus
 15 Iesus sedit eum, ut alligatus ad uitem perpetua sanctorum suauitate requiesceret.
- 24 Lauabit inquit in uino stolam suam. bona stola est C
 caro Christi, quae omnium peccata operuit, omnium delicta suscepit, omnium textit errores, bona stola, quae uniuersos
 20 induit ueste iucunditatis. lauit hanc stolam in uino, quando cum baptizaretur in Iordane, descendit spiritus sanctus sicut

4 Cant. 2, 8 11 Ioh. 15, 1 14 Matth. 21. 2 Zach. 9. 9 Esai. 62, 11 21 Ioh. 1, 28 et 32

1 solus est uir $\mathfrak{A}'P'E$ solus uir est $\mathfrak{A}''$ est uir solus V 2 copulae gratiam T (*corr.* copulam gratiae) $N'D$ 3 amicus sponsi ND 5 sup-
 plia B 6 iucunditatis B iucunditatis *cet.* 7 audimus T (*mus in ras.*)
 audiuius $P'D$ 9 habeat congregatio $\mathfrak{A}'E$ 10 sed B (*d ex t*) *cet.*
 12 palmitis B (*s in ras*) $\mathfrak{A}'$ (*-es m3*) T'' (*-es m2*) palmiti PP'' pal-
 mites *cet.* 13 inexsolubilibus $\mathfrak{A}'$ (*s pr. s. u. m2, ibus m2 ex is*) in-
 exolubilibus $\mathfrak{A}''E$ uinculis fidei $N'D$ 15 super eum $P'P''\mathfrak{A}''ET$ *et*
 (*super s. u.*) $\mathfrak{A}'$ (*m. ant.*) D 17 lauabit (*b ex u*) B $m3$ P $m1$ lauabit
 (*bit s. u.*) T labit V lauit $N'D$ bona... 19 errores *infra in mg.* P
 18 delicta] peccata P (*s. delicta*) 19 errores textit $\mathfrak{A}''E$ 20 iucundi-
 tatis B iucunditatis *cet.* 21 iordanne B *m. ant. in ras.* (*fuit eufrate;*
in mg. m3 $\%$ *in eu te litteris fra cum margine abscisis*) eufrate $N'V$
 in iordane T (*s. u.*) D (*m2 in spatio uacuo*)

columba et mansit super eum. quo significatur quod plenitudo
 spiritus sancti indiuidua in eo fuerit nec recesserit. unde et
 euangelista ait quia plenus spiritu sancto dominus
 Iesus regressus est ab Iordane. lauit ergo Iesus stolam D
 suam, non ut suam quae non erat, sed ut nostram quae erat 5
 sordem ablueret. denique addidit: et in sanguine uuae
 anaboladium suum, hoc est in passione corporis sui diluit
 gentes suo sanguine. etenim uerbi anaboladium gentes sunt,
 sicut scriptum est: uiuo ego, dicit dominus, nisi omnes
 eos induam sicut uestimentum et alibi: sicut amic- 10
 tum mutabis eos, et mutabuntur. non ergo sanguine
 proprio sua peccata quae non erant, sed nostra quae fecimus E
 delicta mundauit. et bene uuam dixit, quia sicut uua pependit
 in ligno. ipse est uitis, ipse uua: uitis ligno adhaerens. uua,
 quia lancea militis apertum latus emisit aquam et sanguinem. 15
 sic enim dixit Iohannes quia exiuit de eo aqua et san-
 guis, aqua ad lauacrum, sanguis ad pretium. aqua nos abluit,
 25 sanguis nos redemit. et ideo ait propheta: hilares oculi
 eius a uino et dentes candidiores quam lac signifi-
 cans prophetas et apostolos. alii enim sicut oculi Christi 20 F
 praeuiderunt et adnuntiauerunt eius aduentum, de quibus ipse
 dicit: Abraham diem meum uidit et gauisus est, et
 unus de prophetis dicit: uidi dominum Sabaoth, quem
 uidentes spiritali laetitia complebantur: alii uero, hoc est
 apostoli, quos dominus ab omni peccatorum labe mundauit, 25

3 Luc. 4, 1   9 Esai. 49, 18   10 Psalm. CI 27   16 Ioh. 19, 34
 22 Ioh. 8, 56   23 Esai. 6, 1

2 in deo *B* 3 sp̄s *B* (v s. § m3) 4 regressus (r pr. s. u.) *Ų'* ergo
om. P 5 ut *alt. s. u. T, om. Ų'D* 6 denique ait *N'* 7 anaboladium *VT*
 anaboladium *P* (d postea add.) anaboladium *BN'DOT'* anabolium *P'P''*
 8 uerbi *P* (v̄ s. i) *T* (i ex um) uerbū *O* anaboladium *VT* anabo-
 lium *P'P''* anaboladium *cet.* 10 induam eos *D* amictum *T* (amic
in ras.) 18 sanguine *V* nos *eras. T, om. P'Ų''E* hilares *B* (es
ex is) 19 a *om. Ų''E* dentes eius *DT* 20 prophetas eius et *V*
 23 dnm *in ras. T dñm D* 24 spiritalia *P* (a *alt. erus.*)

candidiores super lac facti sunt, quos macula postea nulla
 fuscauit. etenim lac temporale est, gratia autem apostolorum
 perpetua manet, qui nobis spiritalia illa atque caelestia confi-
 cientes alimenta mentis internae uiscera saginarunt. sunt
 5 etiam qui mandata domini lucida, quae diuino ore deprompta 521 A
 sunt, sicut lac nobis facta arbitrentur, quibus nutriti ad panis
 caelestis peruenimus alimoniam. unde et Paulus ait: lacte
 uobis potum dedi, non escam; nondum enim pote-
 ratis. Corinthius in principio fidei potu lactis inuitur, sancti
 10 illi quorum fides adnuntiatur in uniuerso mundo tanquam
 ablactati esca solidiore firmantur.

3, 26 Zabulon iuxta mare habitabit et ipse secus B
 accessus nauium et praetendet usque ad Sidonem.
 ipsa nominis interpretatio meliora promittit, eo quod Latina
 15 expressio liberationem significet a nocturnis, quod est utique
 bonum et eius qui speret in pinnis domini, quem circumdat
 ueritas eius, ne timeat a timore nocturno et a negotio peram-
 27 bulante in tenebris. hic ergo Zabulon iuxta mare inquit C
 habitabit, ut uideat aliorum naufragia ipse inuicis periculi
 20 et spectet alios fluctuantes in freto istius mundi, qui circum-
 ferantur omni uento doctrinae, ipse fidei radice immobilis
 perseuerans, sicut est sacrosancta ecclesia radicata atque
 fundata in fide spectans haereticorum procellas et naufragia

7 I Cor. 3, 2   12 Gen. 49, 13   14 Philo de somniis II 5 (I
 663, 38)   16 Psalm. LXXX 4—6

1 super lac candidiores $\mathcal{A}''E$ nulla postea $\mathcal{A}''$ 3 perpetua B
 (a s. u.)   4 mentis B (is ex es)   7 lacte BPT' lac V (in quo uos
 potauit non esca) $cet.$ 9 corinthius BD corinthii VP'' corinthii $P'T$
 corinthios $cet.$ inuitur $BVP''D$ imbuuntur $P'T$ inuit $cet.$ et $\overline{sci}$
 $P m1$ ut $\overline{sci} P m2 T'$ sed $\mathcal{A}' m2$ in ras.   11 firmantur P (e s. a $m2$)
 firmentur T' 13 praetendet $PVP''O$ pertendit $\mathcal{A}'$ ($p m2$ ex $\overline{p}$) T'
 (p ex $\overline{p}$) $\mathcal{A}''D$ praetendit $cet.$ sidonem $BVP'O$ sydonem $cet.$ 15 signi-
 ficat (e $m2$ s. a) D 16 et $exp. m2 P, om. OT'$ sperat (at ex et)
 $P m2 \mathcal{A}' m. ant.$ sperat $\mathcal{A}''ET$ pinnis BV pennis $cet.$ 17 nec B
 (c $exp.$) P (c $exp. m2$) $\mathcal{A}$ (c $eras.$) VP' 20 circumferuntur VP'' 21 ra-
 dicem P 22 sicut et sacr. V 23 spectat V spectas $\mathcal{A}'$ ($\sim m2$)

Iudaeorum, quoniam gubernatorem quem habuerant abnegauerunt. circa fluctus igitur habitat, non fluctibus commouetur magisque ad subueniendum parat: quam periculo obnoxia, ut si qui tempestatibus acti grauibus confugere ad portum uelint. D
 praesto sit ecclesia tamquam portus salutis, quae expansis 5
 bracchiis in gremium tranquillitatis suae uocet periclitantes
 locum fidae stationis ostendens. ecclesiae igitur in hoc saeculo
 tamquam portus maritimi per litora diffusi occurrunt laboran-
 tibus dicentes esse credentibus refugium praeparatum. quo
 28 uentis quassata nauigia possint subducere. in his ecclesiis 10 E
 sunt principes Zabulon et principes Nephtholim, sicut docet
 LXVII psalmus, quorum alii liberatores sunt a tempestate
 nocturna clamantes: abiciamus ergo opera tenebrarum
 et induamus arma lucis, alii sunt latitudinis apostolicae,
 qui possunt dicere: os nostrum patet ad uos, o Corin- 15
 thii, cor nostrum dilatatum est. ipsi sunt isti, qui cum
 essent in tenebris, lucem uiderunt magnam, sicut propheta
 testatur dicens: regio Zabulon et regio Nephtholim.
 uia maris trans Iordanem. populus. qui sedebat in F
 tenebris, lucem uiderunt magnam. qui sedebant 20
 29 in regione umbrae mortis, lux orta est illis. explo-
 ratores igitur secus accessus nauium posuit dominus deus
 noster patriarchae huius heredes, cuius cura peruigil et spiri-

12 Psalm. LXVII 28 13 Rom. 13, 12 14 Philo de somniis II 5
 (I 663, 45) 15 II Cor. 6, 11 18 Esai. 9, 1 sq.

1 abnega:unt *NVD* 2 fluctus itaque *N'* ante igitur spatium 4
 litt. *P* 3 obnoxia s. u. *m2* *B* obnoxia *Œ'* (corr. -ia) *Œ''E* aut *B*
 (a exp.) *P'T* 6 bracchiis *B* brachiis *cet.* 7 fidei *BP''* et (i s. u.
m2) *D* 11 princeps *B* nephtholim *B* neptalin *V* neptalin *cet.*
 12 LXVII *BPŒ'P''* LXVII' *O* LXVI. *P'* LX^m septimus *T'* sexagesimus
 septimus *VDT* quinquagesimus septimus decimus *Œ''* (decimus *add. m2*)
E 13 clamantes *B* (n s. u.) 14 induamur *NVP'T* latitudines *B*
 (es ex is) 15 chorinthii *BPE* chorintii *V* 18 nephtholim *BPŒ'* nep-
 talin *V* neptalin *cet.* 19 iordanen *N'VD* 20 uiderunt lucem *N'*
 (uiderunt *Œ''* in *mg.*) lucem uidit *T* uidit lucem *P''* 23 herodes *P*
 (corr. *m2*)

talis successio praetendit usque ad Sidonem, hoc est usque ad gentes peruenit, ut domini misericordia peccata ableuet nationum. Sidon etenim primitiuus est filius Cham, illius utique, qui propter inreuerentiam paternae pietatis maledictione ^{522 A} damnatus est patris. ergo liberatio nocturna tamquam in excubiis posita propugnaculi spiritalis, ne quis scopulos uitae huius possit incidere, praetendit usque ad grauissimorum criminum peccatores et Sidonios ipsos, qui ante superstitione uehementi uenatores scelerum nuncupabantur, ut interpretatio ¹⁰ docet, soluta hereditate maledicti donataque hereditate benedictionis absoluit. ut ubi maior reatus erat, ibi nunc uberior sit gratia.

6, 30 Isachar bonum concupiuit requiescens inter medias sortes. et uidens requiem quia bona est et ^B terram quia pinguis, supposuit umerum suum ad laborandum et factus est uir agricola. Isachar merces dicitur et ideo refertur ad Christum, qui est merces ^C nostra, quod eum nobis ad spem salutis aeternae non auro et argento, sed fide et deuotione mercemur. unde et Dauid de ²⁰ ipso dicit: ecce hereditas domini filii, merces fructus uentris. et Moyses de eo dicit: merces circa mare inhabitantium. hic est qui bonum concupiuit ab initio et

3 Gen. 10, 15, cf. 6 9 cf. Origenes XIII 764 B et 956 C M. 11 Rom. 5. 20 13 Gen. 49, 14 sq. 17 Philo de ebr. 23 (I 371, 26) de somniis II 5 (I 663, 35) 20 Psalm. CXXVI 3 21 Deut. 33, 19

1 pertendit $\mathcal{A}'$ (p m2 ex p̄) $\mathcal{A}''$ sidonem $\Pi V \mathcal{A}''$ sydonem cet. 2 ableuet B et m1 P alleuet P'' aboleret V abluat P m2 (*idem in mg. m1*) cet. 3 sidon ΠVOT sydon cet. enim $\mathcal{A}''E$ scribendum puto filius <Chanaan (*fort. scriptum fuit chanaan*), nepos> Cham; cf. Gen. 10, 6 et 16 6 qui $\mathcal{A}'$ scopulosa $N'D$ 7 huius itinera $\mathcal{A}''E$ incedere P' (i s. e pr.) N' incidere (ci ex ce) DT pertendit $\mathcal{A}'$ (p ex p̄ m2) $\mathcal{A}''E$ 8 sidonios $BPVP'OT'$ sydonios $P'T$ sydones cet. 9 et ut $\mathcal{A}''E$ 15 umerum BV humerum P (h s. u.) $\mathcal{A}'$ (h s. u. m2) cet. 16 isachar B 18 non auro non argento $\mathcal{A}''ET$; cf. de Iacob I 3, 11 20 filii B (i tert. s. u.) cet. 21 et ideo dicit moyses (*om. de eo*) N' de eo P (e alt. s. u.) 22 inhabitantium P' (in s. u.) bonum s. u. P

quod malum est desiderare nesciuit. de quo et Esaias dicit: priusquam sciat puer uocare patrem aut matrem, non credit malitiae eligens quod bonum est. requieuit inter sortes ueteris et noui testamenti uel in medio prophetarum. ideoque inter Moysen et Heliam medius apparuit, ut ostenderet nobis quod eorum sermonibus requiem habeat, per quos plerique peccatis renuntiantes credunt in deum uiuum uel quod ipsi sint testes resurrectionis eius et beatae quietis.

D

5

31 itaque ut ad resurrectionis suae gratiam uocaret gentes — ipsa est enim pinguis et fertilis terra, quae fructus generat aeternos, fructus centesimos et sexagensimos —, subiecit umerum suum ad laborandum, subiciens se cruci, ut nostra peccata portaret. ideoque dicit propheta: cuius principium super umerum eius, hoc est super corporis passionem diuinitatis potestas uel crux supereminens corpori. posuit ergo umerum incumbens aratro omnibus subeundis patiens contumeliis, ita subiectus labori, ut uulneretur propter iniquitates nostras et infirmaretur propter peccata nostra. et factus est uir agricola sciens terram suam bono seminare frumento et fructiferas arbores alta radice plantare.

E

15

F

20

7, 32 Daniudicabit populum suum tamquam una tribus Istrahel. et factus est Dan ipsi serpens in uia sedens et in semita mordens calcaneum equi, et

523 A

2 Esai. 8, 4; 7, 16   5 Matth. 17, 3   18 Esai. 9, 6   21 Gen. 49, 16 sq.

1 et om. ND   esaias B (a s. e alt.)   ait V $\mathcal{A}$ "EP"   3 credit BPVOT' credet P'P" credidit cet.   6 in eorum VDT, fort. recte   10 fertilis B (is ex es)   11 sexagensimos B (n eras.) sexagesimos cet   12 umerum BV humerum P (h s. u.) $\mathcal{A}$ ' (h s. u. m2) cet.   subiciens B (e pr. eras.)   13 principium $\mathcal{A}$ (atus m. ant. s. ium) principatus D (in mg. $\mathcal{I}$ principium) E (n s. u.) $\mathcal{A}$ " imperium P"   14 umerum B umeros V humeros P (v s. os) humerum P (h s. u.) $\mathcal{A}$ ' (h s. u. m2) cet.   15 supposuit $\mathcal{A}$ "E   16 umerum BV humerum P (h s. u.) cet.   contumeliis patiens $\mathcal{A}$ "E   19 uir om. $\mathcal{A}$ "ET" seminare B (i ex e) seminare P (a m2)   22 est om. $\mathcal{A}$ 'EO   ipsi BV ipse $\mathcal{A}$ ' (e m2 ex i) cet.

cadet eques retrorsum salutem expectans a domino.
 simplex quidem intellectus hoc habet, quod etiam Dan tribus
 iudicem dederit in Istrahel. etenim post Iesum Naue iudices
 fuerunt plebis de diuersis tribubus. fuit autem et Samson de
 5 tribu Dan et iudicauit uiginti annis. sed non hunc prophetia
 significat, sed antichristum, qui futurus ex tribu Dan saeuus
 iudex et tyrannus inmanis iudicabit populum. tamquam serpens
 in uia sedens deicere temptabit eos qui uiam ambulent ueritatis, B
 supplantare cupiens ueritatem. hoc est enim mordere equi
 10 calcaneum, ut ueneni suffusione equus saucius et uulneratus
 dente serpentis leuet calcaneum suum, sicut Iuda proditor
 temptatus a diabolo leuauit super dominum Iesum calcaneum
 suum. ut deiceret equitem, qui se deiecit, ut omnes leuaret.
 cecidit igitur non prostratus in faciem quasi dormitans, sed
 15 retrorsum, ut a superioribus ad priora se extendens a domino C
 expectaret salutem; sciebat enim se resuscitandum et ideo
 33 iacentem Adam expectabat erigere. unde nos cum bene in uia
 currimus, caueamus necubi serpens lateat in semita et subruat
 uestigium equi, hoc est corporis nostri et deiciat subito equitem
 20 dormientem. nam si uigilemus, cauere debemus aliquatenus
 et morsus declinare serpentis. non ergo nos opprimat somnus
 neglegentiae, somnus saeculi, non opprimat somnus diuitiarum, D
 ne et de nobis dicatur: obdormierunt somnum suum,

4 Iudd. 13, 2; 15, 20 19 Philo Legg. alleg. II 25 (I 84, 41)
 23 Psalm. LXXV 6

1 eques P (e alt. ex u) 3 etenim B (enim s. u. m2) hiesum B
 naue s. u. P 4 trib. B tribubus P (bu pr. s. u.) samson P'OT'
 5 post iudicauit add. centum ND (eras. in Q'DT), isrl I' sed (corr.
 et) P at P' et T (eras.) 6 antichristum (ti ex te) B anticristum
 Q'P'P'' est ex NVD est de T 7 iudicabit (b ex u) B popu-
 lum suum ND 8 post sedens add. in semita T' deicere P (c ex t)
 ambulent BVPO et (-ant m2) P'Q' ambulant cet. 10 ueneni P
 (§ eras.) effusione equus et saucius PT' 11 sicut... calcaneum suum
 in mg. sup. P iuda BPVOTT' iudas cet. 12 diabolo B super
 dnm ihm leuauit N' Iesum om. VP'' 18 et P (v s. e m2) ut T'
 20 uigilans Q' (a ex e m2) Q''E 22 diuitiarum somnus Q'' 23 et
 om. NVD somnium BPO

et nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum. sed sunt
 et equites dormientes, de quibus scriptum est: dormita-
 uerunt qui ascenderunt equos. si auaritia pectus tuum
 uulneret, si libido inflammet, dormis eques, et ideo corpus
 tuum, hoc est equum tuum non potes refrenare. uigila ergo, 5
 ut etiamsi deiectus fueris, hoc est mortuus fueris, non
 obdormias. qui enim obdormiunt somnum suum nihil inueniunt;
 tu autem expecta salutem a domino, uenturam respice, ut E
 gratiam resurrectionis inuenias. dormiebat Iudas: denique
 uerba Christi non audiebat. dormiebat Iudas et quidem 10
 somnum diuitiarum, qui mercedem de proditione quaerebat.
 uidit eum dormientem diabolus et oppressum auaritiae somno
 graui: misit se in cor eius, uulnerauit equum, deiecit equitem,
 34 quem separauit a Christo. hanc tribum benedixit Moyses dicens:
 Dan catulus leonis et effugiet ex Basan, hoc est ex 15 F
 confusione. unde secundum Graecum magis intellegere debemus,
 ex quo Latinus transtulit, quod Dan ipse factus sit serpens
 in uia sedens. Dan iudicium interpretatur, et ideo graue
 periculum iudicii tribus ista subiit, cui serpens inlapsus
 antichristus est, qui currentem suis sauciret uenenis. sed 20
 tamen ipsa tribus liberabitur a confusione, cum fuerit confessa
 equitem resurgentem, qui ait: qui me confusus fuerit

2 Psalm. LXXV 7 11 Matth. 26, 15 13 Luc. 22, 3 15 Deut.
 33, 22 16 cf. Origenes XII 1509 A M. 18 Philo Legg. alleg. II
 24 (I 84, 8) de agri cult. 21 (I 314, 52) de somniis II 5 (I 663, 40)
 22 Matth. 10, 33 et 32

1 diuitiarum suarum POT' 4 inflammet B (m pr. s. u.) 14 di. cens P
 19 iudicii periculum ND 22 sqq. haec uerba eodem quo apud Mat-
 thaeum 22, 17 sq. ordine leguntur in NVD: qui me confessus fuerit c.
 h. confitebor et ego... qui est in caelis (in caelis est DT). qui autem
 me confusus (non confessus DT) fuerit c. h. confundam et (et om. DT),
 ego... in caelis est (est in caelis V), uerba qui autem me confusus
 ... caelis est 3: in mg. m2, contra in B ordine inuerso: qui me con-
 fessus fuerit c. h. confundam et ego... in caelis est. qui autem me con-
 fessus fuerit c. h. confitebor et ego... in caelis est. in P uerba qui me
 confusus fuerit (fusus fuerit in ras. m2) c. h. confundam... caelis est
 in mg. inf. adscripta sunt m1. in P ceteris omissis haec leguntur: qui

coram hominibus, confundam et ego eum coram patre meo, qui in caelis est. qui autem me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo, qui in caelis est.

- 8, 35^s Gad, temptatio temptabit eum, et ipse temptabit^{524 A} eos secus pedes. temptatio est congregatio et astutia scribarum et sacerdotum, qui dominum Iesum de tributo Caesaris et de Iohannis baptisate, ut docuit scriptura, temptabant, quibus dominus Iesus in sua iustitia temptamentum¹⁰ retorsit. secus pedes, hoc est continuo sine ulla deliberatione referens, quo temptantes magis ipse concluderet. dicentibus enim: in qua potestate haec facis? non ad quaesita respondit, sed etiam ipse proposuit dicens: interrogabo uos et ego unum uerbum. quod si dixeritis mihi, et ego uobis¹⁵ dicam in qua potestate haec facio. iterum dicentibus: licet tributum dare Caesari an non? ait: quid me temptatis, hypocritae? ostendite mihi nomisma census. et offerentes iterum interrogauit: cuius est imago et superscriptio? dicunt ei: Caesaris. ibi igitur eos ligauit ipsorum^C sermonibus, ipsorum obligatione constrinxit — tunc ait illis: reddite quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt dei deo —, ut contra uerba sua uenire non possent. denique mirati abierunt ab eo. sed non est mirum, si secus pedes³⁶ respondebat, qui ante pedes uidebat. exposuit euidenter Moyses²⁵ hanc prophetiam Iacob sancti esse de Christo; sic enim ait:

5 Gen. 49. 19 Philo de somniis II 5 (I 663, 41) 7 Matth. 22, 17 sqq. 8 Matth. 21, 25 12 Matth. 21, 23 sq. 16 Matth. 22, 17 sq. 17 Matth. 22, 20 sq.

enim me confessus fuerit c. h. confitebor et ego e. c. p. m. q. in caelis est, in *P'' uerba* qui me confusus... confundam... caelis est *crasa sunt*, in *OT' omisa* 5 temptabit (*bis*) *scripsi* temptauit (*bis*) *libri* 6 eum *N* 8 de *om. V* 13 et ego uos *Ų''* 15 dico *N'* dico (*exp. m1*) uobis dicam *D* 16 dare *BPPŲ''ET'* et *Ų' m2* dari *Ų' m1 cet.* aut non *V* 17 nummisma *PPŲ' m2 Ų''ET'* nommisma *D* (*m pr. exp.*) *T* nummisma *Ų' m1 O* 18 est hec imago *T* est imago hec *P''D* 19 ubi *NV* 20 et ipsorum *V* 24 moyses euidenter *Ų''E* 25 iacob *B* (*c ex i*)

benedictus qui ampliauit Gad. sicut leo requieuit
 confringens bracchia et principes. et uidit ab initio D
 suo quia ibi diuisa est terra principum collec-
 torum simul cum principibus populorum; iustitiam
 37 dominus fecit et iudicium Istrahel. agnoscimus itaque 5
 qui requieuerit sicut leo, <cum> confregerit bracchia potentium,
 quia a principio diuisiones temptantium uidit. ibi igitur hiatus
 est terrae, qui absorbeat calumniantes, ubi temptatio perfid-
 orum est.

9, 38 Aser, pinguis eius panis, et ipse dabit escam 10 E
 principibus. Aser interpretatione Latina significat diuitias.
 quis igitur diues nisi ubi altitudo diuitiarum est sapientiae
 et scientiae dei? quis diues nisi dominus Iesus, qui abundat
 semper et numquam deficit? pauper uenit in hunc mundum
 et omnibus abundauit, repleuit uniuersos. quantus est in 15 F
 diuitiis, qui paupertate sua omnes diuites fecit! sed pauper
 propter nos, diues cum patre. pauper ille, ut nos ab inopia
 uindicaret, sicut apostolus docet dicens: quia propter uos
 pauper factus est, cum diues esset, ut illius inopia
 uos ditaremini. cuius inopia ditat, sanat fimbria, famis 20
 satiat, mors uiuificat, resuscitat sepultura. hic ergo est
 diues thesaurus, cuius pinguis panis. et bene pinguis, quem
 qui manducauerit esurire non poterit. hunc panem dedit

1 Deut. 33, 20 sq. 7 Deut. 11, 6 10 Gen. 49, 20 11 Philo
 de somniis II 5 (I 668, 42) 12 Rom. 11, 33 18 II Cor. 8, 9
 20 Matth. 9, 20; 14, 36 23 Ioh. 6, 35

1 gat *B* gath *V* 2 bracchia *BV* brachia *cet.* principes (ci *ex ce*) *B*
 principibus *E* et *om.* *DT* 3 principium *BPVP* et (i *tert. exp.*
m2) *O* collectorum *P''* et (*corr. m1*) *BP* 5 fecit *dns ND* facit *V*
 istrahel *B* *isrl PPP''OT'* cum *isrl V* in *isrl cet.* 6 quis *NVD*
 cum *addidi*, quis *ed. Rom.* cum fregerit *O* confregit *PT'* con-
 fregeritque *DT* bracchia *BV* brachiū *Ŷ''* brachia *cet.* 7 quia *T* et
 (a *om.*) *V* quia (*del.*) qui *D* quis *Ŷ' m2 Ŷ''E* qui *Ŷ m1 cet.* 11 prin-
 cipibus *B* (us *extra u.*) diuitem significat *V* 13 dei *om. N'* 15 uni-
 uersos repleuit *Ŷ''E* uniuersos replens (*ex repleuit*) *D* 20 famis *BV* fames
cet. 21 sepultura resuscitat *Ŷ''E* diues est *Ŷ''* 22 thesaurus *B* (n
eras.) thesaurus *cet.* huius pinguis *ND* et bene pinguis *in ras. D, om. N*

apostolis, ut diuiderent populo credentium, et hodieque dat nobis eum, quem ipse sacerdos cotidie consecrat suis uerbis.

39 hic ergo panis factus est esca sanctorum. possumus et ipsum dominum accipere, qui suam carnem nobis dedit, sicut ipse 525 A

5 ait: ego sum panis uitae. patres uestri manducauerunt mannam in deserto et mortui sunt, hic est autem panis, qui de caelo descendit, ut, si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. et ne quis putaret quia de hac morte dicit, quae per animae et corporis secessionem uenit, et iure dubitet, cum sciat sanctos apostolos hac

10 morte esse defunctos, addidit: ego sum panis uiuus, qui de caelo descendi. si quis manducauerit ex hoc, uiuet in aeternum, hoc est: non de temporali uita dixi B

15 supra nec de morte istius uitae, qua etiamsi quis mortuus fuerit, tamen si panem meum acceperit, uiuet in aeternum. ille enim accipit qui se ipsum probat; qui autem accipit non morietur peccatoris morte, quia panis hic remissio peccatorum

40 est. Moyses quoque pulcherrime prophetauit in benedictionibus suis dicens: benedictus a filiis Aser, et erit acceptus

20 a fratribus suis et intinguet in oleo pedem suum. ferrum et aeramentum erit calciamentum eius, et sicut dies tui sunt, sic erunt uirtutes tuae. non est quisquam sicut est deus tuus in caelo, adiutor C

1 Matth. 15, 36   5 Ioh. 6, 48—50   11 Ioh. 6, 51   19 Deut. 33, 24—28

1 apostolis *P* (is ex us) et om. *NP'P''D* 2 cotidie sacerdos consecrat *N* cotidie consecrat sacerdos *D* 5 patres *B* (e ex i) 6 mannam *B* manna cet. 8 ipso] eo *N'* ut *P* (s. et) *BO* putaret *P* (i s. e) putarit *T'* 11 addidit *B* (i pr. ex e) 12 manducarit *Œ''* hoc pane *V* et (pane *m2*) *Œ'* 13 uiuit *V* dixit *BP''T'* et (t eras.) *P* ut dixi *T* 14 qua] qui *P* (a s. i) qu-a *E* (i eras.) 15 acciperit *B* et (corr. *m2*) *P* 17 morietur *V* (e eras.) moritur *ND* peccatorum *NVD* peccatoris cet. 18 mosys *B* (s pr. s. u. *m2*) 20 et om. *V* intinguit *B* et (corr. *m2*) *P* 21 aeramentum] es *Œ''* erit] est *B* (st in ras., fuit erit) et *V* om. *Œ''* est cet. calciamentum eius *infra* in *mg.* *m2* *B* 22 tuę *P* (ę *m2* ex i) 23 est alt. s. u. *P'*

tuus et magnus et decens firmamenti et protegens
 deus initii et per uires brachiorum potentium.
 et eiciet a facie tua inimicum dicens: pereat. et
 inhabitabit Istrahel fidens solus super terram
 Iacob in frumento et uino, et caelum tibi cum 5
 nebula roris erit.

- 10, 41 Nephthalim uitis remissa, porrigens in germine D
 decorem. sarmentum uitis aliud amputatur, quod uidetur
 inutile, ne cassa uitis sarmentorum exultatione luxuriet, aliud
 paulisper reciditur ac remittitur, ut fructum adferat, cuius 10
 decus in generatione porrigitur, quia dum ad superna se E
 subrigit, uitem amplectitur et ad uerticem ascendens iugi
 quaedam colla uitium pretiosi palmitis uestit monili. est et
 ille decus in generatione, quia plenis palmitibus multos fructus
 42 exundat. decorum hoc, sed multo illud pulchrius, quod haerentem 15
 palmitem uiti significat spiritali, cuius nos sarmentum sumus
 et fructum adferre possumus, si maneamus in uite: sin autem,
 43 praecidimur. sanctus patriarcha Nephthalim erat palmes abun- F
 dans. unde Moyses dicit: Nephthalim satietas accipi-

7 Gen. 49, 21 7...p. 149, 9 (glorietur) leguntur in Comm. in
 Cantica canticorum e scriptis Ambrosii collecto 3, 26 (I 1577 CD B.)
 19 Deut. 33, 23

1 magnus et decens BPT'D m2 et (in quo magnū, et decens in ras.) P'
 magnus decens VO magnus et docens P'' magne dicens D m1 T magnus
 dñs X' (dñs m2 in ras. 6 litt.; in mg. d...s euanidum) X''E 2 brachiorum
 B et (c pr. eras.) V brachiorum cet. 3 et pr. exp. m2 P, s. u. D, om. X''ET'
 eiecit ND 4 solus fidens P' 7 sqq. neptalin V nephtalim Comm.
 in Cant. neptalin cet. 9 cassa NVD Comm. in Cant. cassu P' casu
 cet. luxuriet P (v s. o) V aliut BO et aliud ND Comm. in Cant.
 10 recidetur ac remittetur BP'' et (corr. m2) P recidatur ac remittētur
 (a s. ep) O 11 ad B (d s. u. m2) X' (in ras. 3 litt. m2) 13 quodam DT,
 fort. recte monili P (v s. o m2) munili T' (s. u m2 & o) O 14 illi D
 (i alt. ex e) decorus D (corr. decus) N Comm. in Cant. 15 exun-
 det ΠOTT' et (et ex at) D (at s. et) X' decore P (v s. e) 16 uiti
 P'T' Comm. in Cant. uitis P (s eras.) O (s exp.) cet. sarmenta V
 18 palmis B et (-es m2) PP' 19 unde et N'V Comm. in Cant.

entium; replebitur benedictione a domino, mare
 et Africum possidebit exponens hoc quod Iacob dixerat,
 quod sit uitis remissa, hoc est per fidei gratiam uinculis
 mortis exutus, in quo significatur populus dei ad libertatem
 5 fidei et ubertatem uocatus gratiae, toto orbe diffusus, qui
 iugum Christi bono fructu uestiat et ligna uerae illius uitis,
 hoc est mysteria dominicae crucis ambiat nec timeat confessionis
 eius periculum, sed magis etiam in persecutionibus positus
 44 Christi nomine gloriatur. hic est uere remissus a uinculis 526 A
 10 qui nullo nexu formidinis alligetur — unde et propheta dicit:
 exhibunt et tripudiabunt sicut uituli resoluti uin-
 culis — ideoque in germine suo decorem porrigit, quia in loco
 pascuo conlocatus et super aquam educatus refectionis per
 sacramenta regenerationis suae germinat bonum uerbi decorem
 15 et adsumitur in illam pulcherrimam Christi gratiam, qui potest
 45 uenustatem tui decoris augere. denique super omnes decorus B
 quod habet donat, quia nemo potest donare quod non habet,
 ideoque dictum est: dominus regnauit, decorem induit.
 induit enim decorem ecclesiae gratia, quae in illo lauacro
 20 deponens foeditatem omnium delictorum splendore gratiae
 caelestis enituit. ideoque sponsus de ea dicit: quatenam
 est haec prospiciens tamquam diluculum, speciosa
 sicut luna, electa sicut sol, miraculum sicut
 ornatus?

10 Malach. 4, 2 18 Psalm. LXXXII 1 21 Cant. 6, 9

1 et repletur V 2 affricum PP'U'E 3 quod (i s. o) PT quod
 D quid cet. Comm. in Cant. hoc est post gratiam transponunt N'
 7 est B (t s. u.) confessionis B (is ex es) 8 + positus U' ppositus
 Uindob. 705 10 profeta B esaias V 11 tripudiabunt B (t pr. eras.)
 et (tri ex tre m2) P'U' trepidabunt U'E a uinculis P' (a exp.) DT
 13 pascuo B Uindob. 705 et (e s. o) PO pascuae cet. edocatus B
 refectionis (nis in ras. m2) P refectionis educatus ND 18 re-
 gnabit O 19 gratiam NVD 21 post dicit add. V bona soror mea
 ut bene placita spetiosa sicut hierusalem et infra 22 respiciens V
 diluculum NVD diluculo B (di ex de) cet. electa sicut sol speciosa
 sicut luna U'E 23 mirabilis U'E

11, 46 Nunc ut tamquam epilogo quodam concludamus historiam. C
sicut et scriptura conclusa diuina, prophetiam sancti Iacob de
sancti Ioseph nomine digeramus: filius ampliandus meus
Ioseph, filius ampliandus meus zelandus, filius meus D
adulescentior, ad me reuertere. in quem consilium 5
conferentes maledicebant et intendebant in eum
domini arcum. et contriti sunt cum potentia arcus
eorum et dissoluti sunt nerui bracciorum manus
eorum per manus potentis Iacob, indeque praeualuit
Istrahel a deo patris tui. et adiuuit te deus meus et 10
benedixit te benedictione caeli a summo et benedic-
tione terrae habentis omnia propter benedictionem
uberum et uuluae, benedictiones patris tui et matris.
praeualuit super benedictiones montium manentium E
et desideriiis collium aeternorum: erunt super caput 15
Ioseph et super uerticem eorum quibus praefuit
47 fratrum. quae causa est quod super omnes filios uberius
Ioseph filium persecutus est pater nisi quia in eo praefigu-
rantia Christi uidebat mysteria? unde benedicens illum magis

3 Gen. 49, 22-26

2 scriptura conclusa (*fort.* conclusa est) diuina *scripsi* scripturam
(scribituram *B*) conclusam diuinam *BP'P''* scriptura conclusa diuinam
P m1 O scriptura conclusit diuina *P m2 A'DTT'* et (diuina *om.*) *V*
scriptura diuina conclusit *A''E* scripturam conclusam diuinam <uidemus>
Henricus Schenkl sancti iacob de *NVD*, *om. cet.* 4 zelatus *ND*
zelatus meus *V*; *cf. de Ioseph 3, 13* 5 consilia *A''E* 7 contristati
BPP''T'O 8 bracciorum *B* (*c pr. eras.*) brachiorum *cet.* 9 indeque
tacite Maurini indequi *B* (*d in ras. m2*) *P* (*qui exp. m2*) *A'D* inde
quia *V* inde *OT'* ille qui *cet.* 10 istrahel *B* (*t exp.*) *isrl' cet.* 12 ha-
bentes *B et* (*-is corr.*) *P* 13 benedictionis *BV* benedictiones (*i s. e,*
sed eras.) *P* benedictio *DET* 14 praeualuit *P* (*isti s. it*) praeualuisti *T'*
praeualebit *P''* praeualuerunt *P'* super *exp. m2 A', om. A''E* bene-
dictiones *B* (*es ex is m3*) 15 desideriiis *ΠOT'* et *m1 A'* (*cf. de Ioseph*
3, 13) desideria *A' m2 cet., cf. s. 52* 17 ioseph uberius (*om. filium*) *N'*
18 in eo praefigurantia *ΠOT'* in eo praefigurata iam *A'VDT'* prae-
figurata in eo iam *A''E*

qui expectabatur quam illum qui uidebatur ait: filius ampliandus meus Ioseph. qui est ampliandus nisi Christus, cuius gratia semper augetur et finem processus sui non habet gloria? ^F de quo et Iohannes dicit: illum oportet crescere, me ⁵ autem minorari, quia per ipsius illud salutare perfectumque nomen cumulata est in hoc mundo et abundauit gratia — filius ampliandus meus — et ideo quia uidebant eum crescere fratres ei inuidere coeperunt, intellegibilis autem Ioseph et zelum incidit ab iis quos magis fouebat. denique dicebat: ¹⁰ non ueni nisi ad oues perditas domus Istrahel. et illi dicebant: nescimus unde sit. ille curabat eos et illi negabant eum.

⁴⁸ Filius inquit meus adulescentior. re uera adulescentior, ^{527 A} qui erat paene ultimus natu. denique et scriptura dicit: ¹⁵ amabat eum Iacob, quia filius erat senectutis illi. quod etiam ad Christum refertur. senescenti enim mundo et iam occidenti inlucescens dei filius per Mariae uirginis partum serus aduenit. tamquam filius senectutis secundum sacramentum suscepit corpus, qui erat ante saecula semper apud patrem. ⁴⁹ ²⁰ unde dicit ad eum pater: ad me reuertere, euocans eum ad caelum de terris quem propter nostram salutem miserat. ^B itaque resuscitans filium suum unigenitum euacuauit consilium maledicentium — unde et Esaias dicit: uanum consilium

4 Ioh. 3, 30   10 Matth. 15, 24   11 Ioh. 9, 29   15 Gen. 37, 3
23 Esai. 19, 11

1 meus ampliandus *DET*   2 quis *VDT*   3 habet eius *P* (eius *s. u.*) *T'* habet et *T* et (*eras. et*) *D*   4 iohannes (*es ex is m3*) *B*
5 per (*r s. u.*) *B*   illud (*d ex t*) *B*   6 culmulata *P* (*l pr. eras.*)
7 meus ampliandus *Œ''*   8 ei *T'* *Uindob. 705* (*in quo ei &, & extra u.*),
post inuidere transponit P', om. T, sui V et P (exp., s. ei) Œ' (eras.) cet.
in zelum (*om. et*) *P''*, et *om. V*   9 his libri   10 oues quae perierunt *DT*
13 inquit *s. u. P*   14 natorum *Œ'* (*ex nato m. ant.*) *Œ''E*
natus *V*   15 illius *Œ'* (*us postea add.*) *Œ''EVP''*   18 sero *N'* [*tamquam*] quasi *N'*   filius *B* (*i alt. s. u.*)   19 suscepti corporis *NVD*
20 euocans *P'T'* et (*u ex t*) *P* et uocans *BO* uocans *cet.*   23 eseias *B*
(*a s. e alt.*)   concilium *T*

spiritus uestri — et conuicia, quae quasi iaculantes sagittas dirigebant, soluit omnia. contriuit eorum potentiam, qui in suis uirtutibus et non in deo confidentes erant. inde inquit praeualuit Istrahel a deo patris tui. et adiuuit te deus meus. quis est qui confortauit Istrahel et adiuuit filium 5 nisi solus deus pater, qui dixit: Iacob puer meus, suscipiam eum: Istrahel electus meus, suscipiat eum anima C
50 mea? et benedixit eum benedictione caeli desuper et benedictione terrae habentis omnia; omnia enim subiecit ei, caelestia sicut benedictionem caeli et terrena sicut benedictionem terrae, ut et hominibus et angelis dominaretur. 10
51 itaque in illo uelut contemptibili corpore praeualuisti inquit propter benedictionem uberum et uuluae, benedictiones patris tui et matris. ubera uel duo testamenta D
dixit, quorum altero adnuntiatus est, altero demonstratus — et 15 bene ubera, quoniam uelut quodam nos spiritali lacte nutritos educauit et optulit deo filius — uel Mariae dicit ubera, quae uere benedicta erant, quibus sancta uirgo populo domini potum lactis inmultis. unde et illa in euangelio mulier ait: beatus uenter, qui te portauit, et ubera, quae suxisti! 20
quod autem ait: uuluae benedictionem patris tui et

6 Esai. 42, 1 9 Psalm. VIII 7 I Cor. 15, 27 19 Uerg. Aen. XI 572 20 Luc. 11, 27

1 conuicia *BVOT'* uitia *P'* conuicia *cet.* 2 contriuit *P* (*i s. a*)
omnem eorum *V* 3 efrant *P* (*i eras.*) inde inquit quia praeualuit *isrl* deo patris tui *V* ille inquit qui praeualuit a deo *isrl* patri tuo *Ų'E* 4 *sq.* *istrahel* (*t eras.*) *B isrl cet.* 4 iuuit *DT* 5 quis *P* (*s s. u.*) 6 deus (*s. u.*) pater (*in ras.*) *P* 7 *istrahel* (*t eras.*)... suscipiat eum *s. u. m2 B* suscipiam *P* (*t s. m m2*) suscipiet *P'P'DT* 9 habentis (*is ex es*) *B et m2 P* 10 *post* caelestia *add.* terrestria *P'* et terrestria *V* et terrena (*terrestria D*) sicut benedictionem terrae *ND* sicut benedictionem terrae *V* et terrae *cet.*, *fort.* et terrestria *praefendum*, *cf. p. 155.* 10 13 benedictionis (*patris*) *BV* benedictiones (*s eras.*) *PD* benedictione *T'* et benedictiones *O* propter benedictiones *P'* 17 educauit *B* (*o ut uidetur ex u*) *O* euocauit *V* optulit *BV* obtulit *cet.* 18 uere *P* (*re m2 ex ro*) *populo* (*s. pabulo*) *P* labellis *V* 19 mulier in euangelio *Ų'E* 21 benedictionem... uulua *infra in mg. m2 B*

matris, si uulua[m] solam Mariae uelimus intellegere, cur E
 utramque benedictionem coniunxerit latebit causa — potuit
 enim dicere de sola uulua matris —, sed pulchrius arbitror,
 ut secundum spiritale mysterium intellegamus utramque
 5 generationem domini Iesu et secundum diuinitatem et secun-
 dum carnem, quia ante saecula est generatus ex patre. unde
 et pater ait: eructauit cor meum uerbum bonum, eo
 quod ex illa intima et inconprehensibili patris processit sub-
 stantia et in ipso est semper. unde et euangelista dicit:
 10 deum nemo uidit umquam, nisi unigenitus filius, qui F
 est in sinu patris, ipse enarrauit. sicut ergo sinus patris
 spiritalis intellegitur intimum quoddam paternae caritatis
 naturaeque secretum, in quo semper est filius, ita etiam
 patris uulua est spiritalis interioris arcani, de quo tamquam
 15 ex genituali aluo processit filius. denique diuerse nunc uulua[m]
 legimus patris, nunc cor eius, quo uerbum eructauit, nunc
 os eius, ex quo iustitia processit, ex quo prodiuit sapientia,
 sicut ipsa ait: ex ore altissimi prodiui. ita cum unum 528 A
 non definitur et unum omnia sonant, spiritale magis mysterium
 20 generationis paternae quam membrum aliquod corporale signi-
 ficat. sed sicut illam ex patre generationem intellegimus, ita
 etiam ad consummationem fidei generationem Mariae intelle-
 gamus, quando benedicitur uulua matris, illa utique Mariae
 uirginalis, quae nobis edidit dominum Iesum. de qua pater
 25 dicit per Hieremiam prophetam: priusquam te formarem

7 Psalm. XXXXIII 2   10 Ioh. 1, 18   18 Sir. 24, 3 (5)
 25 Hier. 1, 5

2 utrumque benedictione N'V   4 spiritalis B spiritalem P   7 eru-
 ctuauit B et (u alt. eras.) P eructauit cet.   bonum om. A'E, in A'
 post uerbum est ras. 5 litt.   8 inconprehensibilis P (s alt. s. u. eras.)
 9 dicit in ras. V ait N'   11 enarrauit BPVP'OT' enarrabit cet.
 14 spiritalis est uulua A'   arcani B archani P (cha s. u.) archanum
 P'A'ET' archani cet.   15 nunc legimus uulua[m] A'E   16 eructauit
 BO et (u alt. eras.) P eructauit cet.   nonc (v s. o) B   18 ipsa T
 ipse cet.   prodii V   23 illa utique m2 ex ita itaque P   24 de qua
 parte Uindob. 705 de quo partu N'

- in utero, noui te et priusquam exires de uulua matris, B
 sanctificaui te. geminam igitur propheta in Christo substan-
 tiam declarauit, diuinitatis et carnis, alteram ex patre, alteram
 ex uirgine, ita tamen ut non exsors suae diuinitatis esset,
 cum ex uirgine nasceretur et esset in corpore. 5
- 52 Unde et conualuit super omnes montes et desideria
 collium aeternorum. super omnes enim illos sublimis
 meriti uiros patriarchas et prophetas et apostolos, sed etiam
 ultra solem lunam archangelos tamquam caeli lumen emicuit, C
 sicut ipse ait: non est discipulus super magistrum nec 10
 seruus super dominum. quis enim illorum fuit cui subiecta
 essent omnia, quibus ipse donauit quod erant? in quo bene-
 dicuntur omnes sancti eius, quia ipse est super capita omnium
 caput omnium — caput enim mulieris uir, caput uiri Christus —
 et super uertices omnium, quia ipse est supereminens uertex 15
 uniuersorum, sed iustorum est uertex altissimus, quos fratres
 uocat adquisitos per gratiam et quoddam regenerationis D
 consortium. unde et fratribus Ioseph illos magis fratres
 intellegimus, de quibus dicit in psalmo: narrabo nomen
 tuum fratribus meis, in medio ecclesiae cantabo 20
 tibi.
- 53 Denique et Moyses completurus uitae istius cursum, cum
 benediceret tribum Ioseph, non illum utique iam defunctum
 Ioseph, sed Christum benedicebat, sicut habes scriptum de
 Ioseph: a benedictione domini terra eius, a finibus 25
 caeli et a rore et ab abyssis fontium deorsum et E

10 Matth. 10, 24 13 Ephes. 1, 22; 4. 15 14 I Cor. 11, 3 Ephes.
 5, 23 16 Matth. 12, 49 sq. 19 Psalm. XXI 23 25 Deut. 33, 13—17

4 uirginem B exsors (s pr. s. u.) P' exors N'VP' 6 conualuit B
 (con s. u.) 8 et pr. extra u. m2 P 12 in s. u. B 15 omnium]
 montium A'' uertex P 16 altissim P quos NVP'P'' quod cet.
 17 uocauit NVD regenerationis B (re s. u.) 18 et BDOT et in
 P'P'' (fort. recte) et de P (de s. u. m2) T' in V ex A (ex et) A''E
 20 cantabo tibi] laudabo te P'A'' 25 a pr. s. u. B 26 et ab om.
 D m1 (add. m2) T, ab om. N'V abyssi V abyssus D (-is m2) T
 deorsum extra u. postea add. A' m. ant. decursum V

secundum horam factum solis cursus et a conuenientibus mensibus et a uertice montium ab initio et a uertice collium aeternorum et ad horam terrae plenitudinis et ab eo qui uisus est in rubo ueniat
 5 super caput Ioseph et super uerticem ipsius. honorificus inter fratres. primogenitus tauri decus eius, cornua unicornui. in ipsis gentes uentilabit simul usque ad extremum terrae. ipsae myriades Ephraem
 54 et ipsae chiliades Manasses. benedictio eadem est, quae F
 10 omnem habet caelestium et terrestrium plenitudinem et specialem Christi gratiam, qui uisus in rubo dixit ad ipsum Moysen: solue calciamentum pedum tuorum, qui est super omnes deus, quia ipse caput corporis, ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut
 15 fiat in omnibus ipse primatum tenens, quoniam in ipso conplacuit omnem plenitudinem inhabitare. et ideo soli benedictionis huius praerogatiua defertur a summitate caeli usque ad extremum terrae. ipse est enim 529 A
 ante omnes, in quo constant omnia, qui etiam per
 20 sanguinem crucis suae pacificauit omnia siue quae

12 Exod. 3, 5   13 Coloss. 1, 18 sq.   19 Coloss. 1, 17 et 20

1 factam *NVD*   cursus *P* (s. *alt. eras.*) cursum *P'P'T'*   3 collium *P* (i. *s. u.*)   oram *ΠDT'* horam (h. *s. u. m.2*) *℥'*   4 rubbo (b. *pr. eras.*) *P*   5 post Ioseph *add.* benedictio *℥''E*   honorificus sit *℥'* (sit. *s. u. m.2*) *℥''E*   7 habens cornua *DT*   cornua (s. habens) *O*   unicornui *P'* (i. *alt. ex uni*)   fort. unicornui <cornua ipsius>, cf. in psal-
mus XXXXIII 15 et 17 de off. min. II 16, 85   simul usque *D* (us. *s. u. m.2*)   simulque *N*   8 sq. ipsae... ipsae *Costerius* ipse... ipse *libri*   8 myriadis *B* (-es *corr.*) *P'* (is *ex es*) *P''*   miriadis *P* (-es *corr.*)   chiliadis *V*   efrem *B*   efrem *PP'P''OT*   efem *V*   miriadis efrem *D m.2* (in *ras. maioris spatii*)   mysteria de se (se. *s. u. T*)   fremet *N*   9 benedictio *B* (i. *alt. s. u.*)   10 caelestium *ΠOT'* et caelestium *NVD*   12 moyse^s *B* (s. *alt. del.*)   moyse* *℥* (ē *m.2 ex e, s. eras.*)   13 deos *N'P'*   ipse *ΠO*   ipse est *cet.*   15 sit *℥' m.2* (fiat *m.1, s. m. ant.* sit, *sed eras.*) *℥''E*   in *B* (in *mg. m.2*) *℥'* (s. *u. m. ant.*)   20 quae in caelo siue quae in terris sunt *N'*

in terris siue quae in caelo sunt. cuius typum praeferens pulcre benedicitur sanctus Ioseph, ut honorificetur inter fratres.

55 Primogenitus tauri decus eius habens cornua unicornui, in quibus gentes uentilabit. et bonus taurus 5
quasi hostia pro delictis et totius mundi uictima, ut pacificaret omnia. cuius decus sanctum; omne enim sanctum primogenitum, B
sicut alibi demonstrauius, unde Leui non aetatis ordine, sed sacrae successionis praerogatiua primogenitus meruit nuncupari. et uere sanctum decus eius, de quo scriptum est 10
resurgente: speciosus forma prae filiis hominum, quia ipse est primogenitus ex mortuis, habens cornua unicornui. sed cum dixerit cornua, quomodo unicornui posuerit requiringdum, cum ipsum unicornuum inter generationes ferarum, ut periti aiunt, non inueniatur. et ideo uerbum unicum magis 15 C
aestimare debemus, quia substantium uerbum dei unum est. non multa uerba. unde et Anna ait: dominus iudicat finis terrae, et dabit uirtutem regi et exaltabit cornum christi sui, et Esaias ait: uinea facta est dilecto in cornu in loco uberi, quoniam in dei filio 20
unigenito floret ecclesia tenens unicum dei uerbum, in quo est uirtutis atque sapientiae plenitudo, cuius ubertate seges fidei pullulauit. quod uerbum sequuntur sancti.

8 de Cain et Abel II 2, 7 sq.; 4, 13 11 Psalm. XXXXIII 3
12 Coloss. 1. 18 17 Reg. I 2, 10 19 Esai. 5, 1

2 pulcre *BP''* pulchre *cet.* honoreficetur *B* (i s. e pr.) 5 uentilabit (b ex u) *B* uentilauit *PVPOT'* 7 scm pr. *B* (m in ras.) scs *V* 8 unde et *NVD* 10 scs *BVPO* et (s. m2 & scm) *P* scs *V'* (*supra* et *infra* s *alt. ras.*) 13 posuerit unicornui *V'E* 14 ipsorum *P* (or s. u. m2) *T'* ipse unicornuus *V'E* 15 uerbum *B* (b s. u.) 17 iudicauit *P'* 18 fines *B* (e ex i) *cet.* exaltauit *B* (*corr. mI*) *V'* (*corr. m2*) *O* exultauit *V* 19 cornum (m *eras.*) *BO* cornu *cet.* sui m2 in *mg. D, om. N* esaias *B* (a s. e *alt.*) 21 unigeniti *P* (o s. i m2) 22 ubertate *B* (e ex i) 23 pullulauit *P* (v s. q) secuntur *N'VPP''*

56 Decem milia inquit Ephraem et milia Manasse, D
 id est: et Iudaeorum et gentium dominetur et ex utroque
 populo adquirat sibi ecclesiae plenitudinem. ideoque dextram
 suam super Ephraem posuit sanctus Iacob, eo quod legis
 5 dicentem illam in Canticis canticorum: fraternus meus
 candidus et rubeus, electus de decem milibus.
 denique etiam iuenculae David Mariae auctorem, ex cuius
 successione Christus est natus per uirginis partum, in decem
 milibus praedicabant, Saul autem in milibus, cum reuerentiae E
 10 gratia circa regem magis praeponderare debuissent. qui ergo
 cornum Christi exaltauerit confessus eius gloriam ipse quoque
 accipit cornua. unde etiam sancti unicorni dicti sunt in
 psalmi uersiculo: et dilectus tamquam filius unicor-
 nuorum. etenim sicut animal huiusmodi, cum ei oriuntur
 15 cornua, processum plenioris significat aetatis, ita cum e capite
 quodam nostrae animae cornua pullulare coeperint, processum
 uidentur perfectioris significare uirtutis et tamdiu crescunt, F
 quamdiu compleantur. hoc cornu dominus Iesus comminuit
 gentes, ut superstitionem obtereret, salutem redderet, sicut
 20 ipse ait: percutiam et sanabo. ideoque tamquam imitator

1 Deut. 33, 17 1... 10 (debuissent) leguntur in Comm. in Can-
 tica canticorum e scriptis Ambrosii collecto 5. 60 (I 1601 BC B).
 5 Cant. 5, 10 7 Reg. I 18, 7 13 Psalm. XXVIII 6 20 Deut.
 32, 39

1 et 4 efrem BV effrem cet. 3 dexteram A''EDOT Comm. in Cant.
 5 dicente illa A' (illa del. m2 et s. m. ant. eccl'a) D (m2 dicentē illā)
 dicente eccl'a A'E Comm. in Cant. fraternus BPVP''OT' frater cet.
 Comm. in Cant. 6 de decim P (de alt. s. u. m2) de decem (de pr.
 s. u.) D m2 T m1 ex decem A' (ex s. u. m. ant.) A''E Comm. in Cant.
 8 decem P (e alt. ex i m2) 10 gratiam N' Comm. in Cant. pro-
 ponere N'D et (p in ras.) Uindob. 705 praeponere Comm. in Cant.
 11 cornum B et (m eras.) O cornu cet. 12 accipit B (i pr. ex e) VP'
 accipet P' accepit et O accipiet P (m2 ex accipit) cet. 13 tamquam]
 quemadmodum A''E 15 significat plenioris A'' plenioris B (is ex
 es), om. P' com (v s. o m2) P ex VP'' et a P' 17 perfecti-
 oris B (is m2 ex es) A' (r alt. m2 ex n) perfectionis O (r s. n) T'

tauri huius propheta dicit: in te inimicos nostros uentilabimus, id est altitudinem omnem eleuantem se aduersus dei scientiam destruentes. et ideo iuxta legem munda animalia cornua habent; lex enim spiritalis est. 530 A
 qui enim possunt saeculi huius inlecebras uerbo dei et uirtutis 5
 obseruantia propulsare cornibus uelut quibusdam capitis sui
 armis uidentur esse muniti. meritoque et tuba cornea dicitur
 uirtus sermonis mirabilis, quae bonos milites Christi accendit
 ad proelium, ut de hoste diabolo manubias reportemus. in
 acie igitur sumus et plurimos ex nobis uidemus in aduersariis 10
 castris esse captiuos. ii nobis iugo grauissimo seruitutis
 exuendi sunt.

12,57 Plurimos lupos habet diabolus, quos ad Christi oues dirigit. B
 et ideo intellegibilis Ioseph, ut oues seruaret suas, ipsum
 inimicum uenientem ad diripiendas oues rapuit lupum Paulum 15 C
 faciens ex persecutore doctorem. de quo dicit Iacob, sicut
 scriptum est: Benjamin lupus rapax, mane edet adhuc
 et ad uesperum diuidet escam principibus. lupus
 erat, cum dispergeret et deuoraret oues ecclesiae: sed qui
 lupus uenerat pastor est factus. lupus erat cum Saulus esset, 20
 quando intrabat in domos et uiros ac mulieres trahebat in
 carcerem. lupus erat, quando spirans minas et homicidia in
 discipulos domini petebat epistulas a principibus sacerdotum, D

1 sqq. Psalm. XXXXIII 6 2 Cor. II 10, 5 3 Deut. 14, 4 7 Psalm.
 LXXXVII 6 17 Gen. 49, 27 21 Act. 9, 2 23 Act. 9, 2

1 uentilauimus B (corr. m1) P (corr. m2) O uentilabimus cornu DT
 2 est B (t s. u.) 3 aduersum V sententiam O 4 spiritalis B (is
 ex es) 7 armis P (s in ras.) meritoque B (que extra u. add.) D
 (que s. u.) 8 xpi milites M'' 9 diabulo P 10 aduersariis (s alt. eras.)
 M' aduersarii D (s. i iis) VM''ET' 11 hii BP' hi cet. grauissimę VP''
 15 inimic. B (in ras. i fuisse uidetur, um s. ras. m2) deripiendas B
 et (di corr.) P 18 et s. u. m2 B uesperum P' (um ex am) ue-
 speram DE dauidet P (i s. s) diuidit M' (m2 -et) M'' diuidi-et E
 dabit V 20 esset] erat N' 21 tradebat V 22 sperans (i s. e) B
 homicidia P (i tert. s. u.) 23 a principe N'V ad principes DT

ut inuaderet seruulos Christi. quem tamquam lupum nocturnis tenebris oberrantem offusa Iesus luce caecauit. ideo Rachel cum pareret Benjamin, uocauit nomen eius filius doloris mei futurum prophetans ex ea tribu Paulum, qui adficeret filios ecclesiae persecutionis suae tempore et graui matrem dolore uexaret. sed tamen idem postea principibus escam posteriore diuisit tempore euangelizans gentibus dei uerbum et plurimos ad fidem prouocans, qui eo disputante sicut legatus Pauli proconsulis et Publius princeps domini gratiam receperunt. pulchre autem etiam Moyses, cum benediceret Benjamin tribum, dixit: dilectus a domino habitabit fidens, et deus obumbrabit super eum omnibus diebus, et inter ueros requiescet dilectus a domino. qui etiam uas electionis est factus; neque enim aliter nisi domini est miseratione et amore conuersus. et ipse nihil merito tribuens suo, sed totum deferens Christo ait: ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. gratia autem dei sum quod sum, et gratia eius egena in me non fuit. habitauit fidens in domo, quam ante uastabat, habitauit in tabernaculis Christi, qui ante sicut lupus errabat in siluis, et deus obumbravit super eum, quando uisus est ei Christus. qui licet apertis

2 Act. 9, 3 sqq.   3 Gen. 35, 18   8 Act. 13, 7 et 12; 28, 7
11 Deut. 33, 12   17 I Cor. 15, 9 sq.

2 effusa PVP'OT' offensa D (v s. e) et ideo VO 4 et (exp. m2) ex P tribum P affligeret ND afficturus erat V 5 ecclesiae B 7 posteriorem B et (em exp., i s. em m2) P posteriori P''T'' 8 qui eo] quo VP''DT 9 legimus VP'' legitur DT paulus proconsul VP''DT proconsulis P (pro s. u.) 11 habitauit BVO et (-bit corr.) P 12 obumbravit B et P (corr. m1) V' (corr. m2) VV''EO 13 diebus B (bu s. u.) 15 nisi (s. u.) domini (ni in ras. ex no) B 18 post uocari add. dignus P 19 autem] enim V sum id quod PVP''V'' 20 habitauit VP''O et (-bit corr.) PP' habitabit cet. 21 habitauit VP''O habitabit P (bit ex uit) cet. 22 obumbrabit P (bit ex uit) T' (-uit corr.) P'

oculis nihil uideret, tamen Christum uidebat. et merito uidebat
 praesentem, quem etiam audiebat loquentem. non caecitatis
 est obumbratio ista, sed gratiae. denique Mariae dicitur:
 spiritus sanctus superueniet in te et uirtus altis- 532 A
 59 simi obumbrabit tibi. et inter umeros requiescet,
 hoc est inter bonos actus et opera pretiosa. nam et supra
 habes quod Isachar supposuit umerum suum ad laborandum
 et factus est uir agricola. quem Paulus imitatus posuit fidei
 nouella plantaria ideoque quasi bonus agricola dixit: ego
 plantaui, Apollo rigauit. 10

4 Luc. 1, 35 9 I Cor. 3, 6

1 uideret nihil *N'* 5 obumbravit *BV* umeros *BV* humeros *cet.*
 requiescit *V* requiescat *P''* 7 isacar *B* umerum *BV* humerum *P*
 et *Ū'* (h s. u. m2) *cet.* 9 dicit *V* EXP. DE PATRIARCHIS *BP''*
 EXPLICIT (LIB *add. m2*) DE PATRIARCHIS (IS *eras.*, *ARV m2 add.*
 BENEDICTIONIBUS) *P* LIBER II EXPLICIT DE PATRIARCHIS *O*
 EXPLICIT (FINIT *T*) LIBER (SCĪ AMBROSII EPISCOPI *add. D*) DE
 BENEDICTIONIBUS PATRIARCHARUM *DTT''* EXPL LIB. VIII DE
 BENEDIC+PATRIARCHARV *Ū''* EXPLICIT *VE* et (*manu saeculi*
XIII) *P'*. in *Ū'* non est subscriptio

DE FVGA SAECVLI.

- A* = Audomaropolitanus 72 saec. VIII f. 43ⁿ
P = Parisiacus 1913 (olim Colbertinus) saec. VIII f. 221ⁿ
P' = Parisiacus 1719 (olim Tellerianus) saec. XI f. 119ⁿ
V = Uaticanus bybliothecae Uaticanae antiquae 5759 saec. VIII
 uel X f. 42^r
Ū = Augiensis CXXX, nunc Caroliruhensis saec. X f. 49^r
Ū' = Augiensis CCXIII, nunc Caroliruhensis saec. X f. 76^r
Ū'' = Augiensis CLVI, nunc Caroliruhensis saec. XI f. 59ⁿ
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 93
C = Cheltenhamensis 392 saec. X f. 1ⁿ
C' = Cheltenhamensis 12267 saec. XI f. 261ⁿ
C'' = Cheltenhamensis 10234 saec. XII f. 22^r
D = Duacensis 226 saec. XII f. 104ⁿ
T = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae
 Remensis 352 saec. XII f. 55^r
N = ŪŪŪ''*E*
N' = ŪŪ''*E*
α = editio Amerbachiana

Codicum *AP* scripturas omnes exhibui, ex ceteris delectum; librorum *D* et *P'* paucis tantum locis mentionem feci.

1,1   **F**requens nobis de effugiendo saeculo isto sermo atque I417 AB
 utinam quam facilis sermo tam cautus et sollicitus affectus!
 sed quod peius est frequenter inrepat terrenarum inlecebra
 cupiditatum et uanitatatum offusio mentem occupat, ut quod
 5 studeas uitare hoc cogites animoque uoluas. quod cauere
 difficile est homini, exuere autem impossibile. denique uoti
 magis eam esse rem quam effectus testatur propheta dicendo: C
 declina cor meum in testimonia tua et non in auaritia-
 m. non enim in potestate nostra est cor nostrum et nostrae
 10 cogitationes, quae inprouiso offusae mentem animumque confun-
 dunt atque alio trahunt quam tu proposueris, ad saecularia reuo-
 cant, mundana inserunt, uoluptaria ingerunt, inlecebrosa inte-
 xunt, ipsoque in tempore quo eleuare mentem paramus insertis
 2 inanibus cogitationibus ad terrena plerumque deicimur. quis D
 15 autem tam beatus, qui in corde suo semper ascendat? sed hoc

1 Augustinus contra duas epist. Pelag. IIII 11, 30 (Frequens . . .
 in corde eius), contra Iul. Pelag. II 8, 23 (Frequens . . . deicimur), de
 dono perseu. 8, 20 (Frequens . . . deicimur)   8 Psalm. CXVIII 36
 9 Augustinus de dono perseu. 19, 48 (non est in potestate nostra cor
 nostrum et nostrae cogitationes)   14 Augustinus de dono perseu. 13, 33
 (quis autem . . . corde eius)

INCIPIT (EIUSDEM LIBER *add. D. QUARTUS T*) DE ESAU ET
 (ESAU ET *add. m2 A*) FUGA SAECULI ADT INCIPIT (EIUSDEM
add. P) DE FUGA SAECULI PP'X' C' *et (add. LIBER. III.) V AMBRO-*
 SIIUS DE FUGA SECULI C'' INCIPIT LIBER (SCĪ AMBROSII EPĪ
add. C, IIII X'') DE FUGA SAECULI CX''E 1 effugiendo X' (ef *eras.*)
 fugiendo P' C'' T isto est X'' C'' E Augustinus loco primo et altero
 sermo est (est *s. u. m2*) X' 4 et (*s. m2* & ut) quod A 6 exuere
 A (e *alt. s. u. m2*) uoti. P (s *eras.*) 7 eam *s. u. m2 A* 9 sunt
 cor Augustinus loco primo, om. est tertio 10 offusae (e *s. o m2*) A
 effusae P' C'' T inprouisaeffusae C 12 inserunt] inferunt C inectunt C
 (corr. intextunt, sed *eras*)

sine auxilio diuino qui fieri potest? nullo profecto modo. denique supra eadem scriptura dicit: beatus uir, cuius est auxilium eius abs te, domine: ascensus in corde eius. beatus plane, quem delectatio non reuocat, quem non inclinat uoluptas, qui ad inferiora non respicit, quod nec ipsius Loth uxor potuit 5 euadere. quo admonitus exemplo apostolus posteriora obliuiscens et ea quae sunt priora adpetens festinabat ad brauium 418 A et peruenire meruit, quia ante se Christum uidebat, a quo ad iustitiae uocabatur coronam. sed peruenit ille, qui se ipsum sibi abnegauit, ut Christum lucraretur. denique non ipse 10 uiuebat, sed uiuebat in eo Christus.

- 3 Nam quis inter tot passiones huius corporis, inter tot inlecebras huius saeculi tutum atque intemeratum seruare uestigium potest? respexit oculus et sensum mentis auertit, B audiuit auris et intentionem inflexit, inhalauit odor et cogitationem inpediuit, os libauit et crimen rettulit, tactus contigit 15 et ignem adoleuit. intrauit mors per fenestram dixit propheta. fenestra tua oculus tuus est. si uideas mulierem ad concupiscendum, intrauit mors: si audias sermones meretricios, intrauit mors: si luxuria sensus tuos capiat, penetrauit 20 mors. et ideo qui uult ascendere non laeta saeculi, non amoena, non delectabilia, sed plena doloris et fletus sequatur; C

2 Psalm. LXXXIII 6 5 Gen. 19, 26 7 Philipp. 3, 14 9 II Tim. 4, 8 10 Philipp. 3, 8 11 Gal. 2, 20 17 Hier. 9, 21 18 Matth. 5, 28

1 quis A (s. s. u. m2) C (s. eras.) 2 et (eras.) supra X' dicit in spatio min. add. m1 A 3 eius APXT, exp. X', om. cet. 4 uoluptas non inclinat X'' 5 non ipsius C 12 inter T (ter s. u. eras.) passiones A (s. m2 l'ibus) passionibus T tot PVCC'' totas A (s. m2 l' tantas) tantas cet. 14 potest uestigium X'' euertit N' 16 rettulit A reddidit X'' retulit cet. 17 fenestras T 18 est oculus tuus X''C'' uideris X''C''E 19 concupiscendum eam C'' intrabit A m1 C' m1 PC et (b ex u) D intrauit A m2 C' m2 cet. si . . . intrabit mors in mg. m2 T, om. C audieris C'' 20 intrabit A m1 PC''C'' intrauit A m2 cet. luxuria (v s. o) A penetrauit A m1 PCC''C'' penetrauit A m2 cet. 22 sequetur X (e alt. ex a)

melius est enim ire in domum luctus quam in domum gaudii.
denique nec Adam de paradiso descendisset, nisi delectatione
4 deceptus esset. pulchre igitur David, qui periculosos hominis
etiam ipsos aspectus fuerat expertus, beatum illum dicit cui
5 spes omnis in dei nomine. sic enim non respicit in uanitates
et in insanias, si semper in Christum intendat, semper Christum
interioribus oculis aspiciat. unde iterum ad ipsum conuersus D
ait: auerte oculos meos, ne uideant uanitatem. uanitas
circus est, quia nihil prodest: uana est equorum uelocitas,
10 quia mendax ad salutem est: uanitas theatrum est, uanitas ludus
omnis. omnia inquit uanitas dixit Ecclesiastes quae in
isto saeculo sunt. denique qui saluus esse uult supra mundum
adscendat, quaerat uerbum apud deum, fugiat hunc mundum,
terras relinquat; non enim potest percipere illud quod est et 19 A
15 est semper, nisi prius hinc fugerit. unde et dominus uolens
patri deo adpropinquare <ad> apostolos ait: surgite, eamus
hinc.

2,5 Docet te etiam lex fugiendum saeculum, deum sequendum. B
quid enim aliud docet, cum dicit: disponetis uobis ciui-
20 tates ad refugium, et erunt uobis refugia, quo refugiat
homicida, omnis qui percusserit animam inuitus et infra:
sex ciuitates ad refugia erunt uobis. tres ciuitates
dabitur trans Iordanem et tres ciuitates dabitur in C

1 Sir. 7, 2 (3) 4 Psalm. XXXVIII 5 8 Psalm. CXVIII 37
10 Psalm. XXXII 17 11 Eccl. 1, 2 16 Ioh. 14, 31 19 Num. 35, 11
22 Num. 35, 13 sq.

1 est om. $\mathcal{N}C$, s. u. $\mathcal{N}'$ enim om. $\mathcal{N}''E$ gaudii conuiuii C'' conuiuii E
3 qui om. $APCC''C''$ hominis A (s. m2 & es) $PCC''C''$ homines $cet.$
4 ipsos aspectus A (s. m2 & ipso aspectu) $P\mathcal{N}CC''C''$ ipsoꝝ
aspectu V ipso aspectu $\mathcal{N}'$ (ex ipsos aspectus) $cet.$ cuius A m2 T
6 in $pr.$ $APCT$, om. $cet.$ insanias falsas C' in om. $\mathcal{N}''E$ si
semper N' 8 uanitates C' 9 uanitas est $\mathcal{N}''$ uana A (a $pr.$ s. u.
m2) 11 hominis (h s. b) P inquit $del.$ m2 $\mathcal{N}'$, om. $P'C'DT$ dixit
om. $\mathcal{N}''E$ 12 isto A (s. m2 & hoc) $PCC''C''$ hoc $cet.$ 13 $\overline{dnm}$ $\mathcal{N}$
16 ad $add. ed. Rom.$ apostolos A m1 PVN' apłs $\mathcal{N}$, om. C'' apo-
stolis A m2 $cet.$ 19 quod A 23 iordanem $V\mathcal{N}P'T$ et (-en $corr.$) E

terra Chanaan? aperte quidem confugientibus hoc crimen homicidii refugia proposita sunt, sed consideremus altius. quattuor sunt quae admonent profundius esse spectanda lectionis arcana istius. unum, qua ratione ex his ciuitatibus, quae Leuitis in portionem sorte obuenerunt, sex ciuitates ad refugium datae sunt homicidii crimine laborantibus, cur non etiam aliarum tribuum ciuitates ad hoc munus deputatae. secundum, qua ratione sex numero; non enim otiose numerus hic praescriptus uidetur neque plurium neque pauciorum ciuitatum. tertium, cur tres ultra Iordanen ciuitates et tres in regione Chananaea dispositae sint, quae refugio peccantibus forent. quartum, cur denumeratio et definitio temporis comprehensa, intra quod habitet homicida in ciuitate refugii, quoad moriatur sacerdos magnus et post mortem sacerdotis magni reuertatur homicida in ciuitatem habitationis suae. de singulis ergo oportet dicere atque eo ordine quo proposuimus quaesita absoluere.

- 6 Competenter itaque Leuitarum ciuitates datas ad refugium primo explicandum est. congrue autem prouisum liquet, quia

2 Philo de profugis 17 (I 559, 1 M.) 5 Num. 35, 6 13 Num. 35, 25 18 Num. 35, 6 Philo l. c. 17 (559, 12)

1 canaan P^u chanaam ^u confugientibus ^u (con *eras.*) fugientibus VC 2 sed si A (si s. u. m. ant.) NP^uT si (om. sed) VCC^u 4 lectionis arcana istius A (a b c m2) lectionis arcana istius P^uC^u istius arcana lectionis VT istius lectionis arcana ^uD arcana lectionis istius N^u lectionis huius arcana C^u 5 in portionem sorte A (s. m2 λ inter portionum sortem) inter portionum sortem ^u inter portionem sortem T in portione sorte N^u 6 sunt A (s. m2 λ sint) P sint T (u s. i) sint C et C^u (ex sunt) cet. crimine P (e ex a) 7 post aliarum extra u. add. m. ant. non sunt A (in mg. m2 ali' Cur etiam aliarum tribuum ad hoc munus) deputatae sint C (sint ex sunt s. u.) 9 paucorum P et (a s. o m2) V pauciorum E (i del. m2) paucarum C^u 10 ciuitatum AV^u et (i tert. del. m3) ^u ciuitatum cet. iordanen APV^u^uC iordanem cet. 11 refugio A ($\bar{v}$ s. o m2) refugium ^uT 12 denumeratio P (i s. e pr.) V (i s. e pr. m2) dinumeratio CC^u comprehensa sit ^u (sit s. u. m. ant.) ^uE 13 quoad usque PC^u et (usque s. u.) T 16 quae A (s. m2 λ quo) P quaesita A (a alt. m2 in ras.)

Leuitae fugitantes sunt mundi huius, ut placent deo, relinquant patriam parentes filios omnem cognationem, ut adhaereant uni deo. denique et Abrahae dictum est: exi de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui. sed forte dicas: Leuita non erat. sed habebat in lumbis suis Leui, ut legimus ad Hebraeos scriptum. et dominus Leuitis dicit, cum discipulis suis, hoc est apostolis dicit: si quis uult post me uenire, abneget se ipsum et tollat crucem suam et sequatur me, quamquam ad omnes iam dictum sit: uos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem. uenit plenitudo, reliquiae cessarunt. Christus enim omnes uocauit, omnibus profectio patet, ut omnes sequantur, omnibus regnum propositum et uita aeterna. ergo cui deus portio est nihil debet curare nisi deum, ne alterius impediatur necessitatis munere. quod enim ad alia officia confertur, hoc religionis cultui atque huic nostro officio decerpitur. haec enim uera est sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum et quaedam alienatio carissimorum, ut suis se abneget qui seruire deo gestit. recte ergo fugaces fugacibus commendauit aeternae legis sanctio, ut qui hunc mundum obliti sunt eos recipiant qui peccata sua condemnantes atque opera obliuionem uitae superioris expetant et saecularia quae gesserint abolere desiderent. fugitans igitur est suorum sacri altaris eius minister. unde dominus quasi

2 Luc. 18, 29   3 Gen. 12, 1   5 Hebr. 7, 10   7 Luc. 9, 23
10 I Petr. 2, 9   11 Galat. 4, 4 Rom. 11, 5   17 Philo l. c. 17 (559, 21)
24 Matth. 12, 48, cf. Philo l. c. 17 (559, 17)

1 fort. <qui> ut   3 et PC om. cet.   5 leui PC' T leui. A' C leuim V A''
leuin cet.   8 se A m1 P V C A semet A m2 (met s. u.) cet.   10 sit A (s. u.
m2 & est) est (s. sit) T sit in ras. A''   11 adoptione A P V A' C'' adoptio A
adoptionis (om. in) T   13 profectio P' et (i eras.) E profecto A'' per-
fectio cet.   propositum est V et (est s. u.) C   15 neq AP   16 cultu C'
19 se seruire A (se del. m2) C (se eras.) P   20 in (del. m2) hunc A
21 condemnantes PC   22 expetant A expetant C (a eras., u s. ras.)
expetunt T (ex expectant) expectent A' (m2 ex expectant) expetent E ex-
pectent A'' expectant cet.   et A (s. m2 & ac) ac T

princeps sacerdotum formam Leuitis in euangelio dans suo
 dixit: quae est mater mea aut qui sunt fratres mei?
 hoc est: non agnosco matrem, non recognosco fratres, ignoro
 proximos. mater mea et fratres mei hi sunt qui
 audiunt uerbum dei et faciunt. solum ergo uerbum 5
 dei nouit minister, cum eos nouit in quibus operatur dei
 uerbum. et ideo exul est mundi: fugitans corporis, fugitans
 passionum abdicat se omnibus, ut solus remaneat, sicut Helias D
 dixit: et ego relictus sum solus. sed non erat solus,
 cum quo erat Christus. et ipse dominus relictus est solus, 10
 sed non sum inquit solus, quoniam pater mecum est.
 8 est etiam illa causa quia Leuitae ministri sunt dei. et ideo
 ipsorum ciuitates fugientibus homicidis per legem deputantur,
 quia ipsis ius est diuina mandata exsequi circa eos qui crimen
 mortale admiserint. nescit ecclesia publicare leges suas: nouit, 15 E
 ut dominico sacerdos oboediat imperatu. audi Leuitam dicen-
 tem: tradidi huiusmodi Satanæ in interitum carnis,
 ut spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu
 Christi. percussus igitur Leuitico gladio moriatur sensus
 carnis in nobis, ut uiuat anima nostra. nisi enim sensus 20
 carnis occiderit, nullus esse potest uitae fructus aeternae.
 9 Sex autem ciuitatum refugia sunt ita, ut prima ciuitas sit
 cognitio uerbi et ad imaginem eius forma uiuendi. quicumque

4 Luc. 8, 21   9 Reg. III 19, 14 Philo l. c. 17 (559, 42)   11 Ioh.
 16, 32   17 I Cor. 5, 5   22 Philo l. c. 18 (560, 9)

2 et qui P'C''   4 mea C''', om. cet.   6 uerbum dei P'C''   8 qui
 abdicat A''E abdicat (ns s. t m.2) P   10 xps erat C'' erat ds C' erat
 ipse dns (ipse dns s. u. m.2) C   12 quia A (s. m.2 & qua) quia (i s. u.)
 AT   13 homicidiis A (i ult. s. u. m. ant.) A'' (i ult. exp.)   14 ipsis
 ius (s. m.2 & ipsius) A ipsius A' (m.2 ipsorum) VAA''EP'   ipsis (ex
 ipsius) est ius (ius s. u.) T   circa eos s. u. P   15 publicare AP
 publicas cet.   16 imperatu (s. m.2 & to) A imperatui VCC'C'' imperato
 T imperatore A imperio A' (ex imperatu) A''E   17 huiusmodi homi-
 nem P'   18 ihu APAA''CC'   20 ut A (s. m.2 & et) et A', om. C''
 21 potest esse A''   fructus uitae P'T   fructus s. u. A'   23 cogi-
 tatio A m1 D recognitio A s. m.2 T

enim eam cognitionem fuerit ingressus tutus a poena est
 secundum quod et dominus ait: iam uos mundi estis
 propter sermonem, quem locutus sum uobis. et alibi: ^{421 A}
 haec est autem uita aeterna, ut cognoscant te
 5 solum uerum deum et quem misisti Iesum Christum.
 haec igitur ciuitas uelut metropolis, cui adiacent aliae quinque
 ciuitates Leuitarum. secunda est ciuitas consideratio diuinae
 operationis, qua creatus est mundus. tertia ciuitas est contem-
 platio potestatis regiae et maiestatis aeternae. quarta ciuitas
 10 propitiationis diuinae contuitus. quinta ciuitas legis diuinae
 contemplatio, quae praecipit quid faciendum sit. sexta quoque
 ciuitas portio legis, quae praescribit quid non faciendum sit.
 quanta abundantia diuinae misericordiae, quanta diuitiae ^B
 pietatis eius, ut singulorum studia fragilitatesque humanae
 15 condicionis considerans, quibus et inuiti ac reluctantes ad
 culpam ducimur et non uoluntaria delicta uicti inlecebris
 frequenter committimus, diuersa nobis refugia proponeret, sex
 uidelicet urbium, ut quo numero mundus formatus est, eodem
 numero aduersus mundana uitia et saeculi huius naufragia
 20 remedium prouideretur!

10 Primum igitur remedium, ut si cui boni propositi uiro ^C
 culpa inrepsit, is sine ulla conperendinatione, si perfectam
 uelit habere securitatem, ad ipsam rerum arcem omnium

2 Ioh. 15, 3   4 Ioh. 17, 3

5 dñm uerum *VN*   6 haec est *Ų*   ciuitas est *V* (est *s. u. m2*)
 quinque (*s. m2* & quoque) *A* quoque *VN* queque *T*   8 est *om. VN*
 9 potestatis *N* (*p ex c corr. Ų'*) *T* ciuitas *A* (*s. m2 potestatis*) ciuitatis
cet.   13 misericordiae] iustitiae (*in spatio min. m. ant., fort. in ras.*) *A*
 (*s. m2 misericordiae*)   14 fragilitatisque *A* (*† e s. i tert. m2*) *C'* (*corr.*
m2) *P*   17 proponeret *VŲC* proponere *A* (*s. m2* & praeponeret) *PC'C''*
et (ex praeponeret) T proponat *Ų'* (*m2 ex proponere*) *Ų''E*   18 for-
 matus (*s. for m2* & fir) *A*   21 est remedium *Ų'* (est *s. u.*) *C* (est *s. u.*
m2) *Ų''E*   si cui *C et* (cui *ex cut m2*) *C'* sicuti *PC''* si *Ų''E* sicut *Ų'*
(cut eras.) cet.   22 irrepsit *Ų''E*   is *A* (*his m. ant.*) *P* (*ita m2*) *T*
 (*is eras., s. ita*)   23 omnium arcem *Ų''C''E*

properet, ubi uerbum est dei in illo sinu patrio, id est arcano
 ac recessu dei, ubi est fons sapientiae, unde pro morte uitae
 aeternae hauriat potum inmortalem. secundum est remedium,
 ut qui non potest cognitionem boni illius praelibare et tardior
 uel ingenio est uel fidei comprehensione, quoniam ueloci s D
 mentis uigore atque ingenii acumine ad cognitionis summa
 contenditur, saltem opera domini consideret atque ex his quae
 facta sunt tanti contempletur operis auctorem, quoniam ex
 his bonis, quae sunt in constitutione istius creaturae — bona
 enim ualde, sicut dominus dixit, — bonum illud summum 10
 atque aeternum comprehenditur. qui ordo rerum, quae disciplina,
 quae gratia? nonne his quamuis tardum ingenium diligere
 auctorem suum prouocatur? etenim si parentes, quia nos E
 genuerunt, amamus, quanto magis diligere debemus creatorem
 parentum auctoremque nostrum! ergo operatoria uirtus dei. 15
 etsi non uidetur, tamen ex suis operibus aestimatur operato-
 remque opera sua produnt, ut intellegatur qui non compre-
 henditur. unde et dominus ait: si mihi non creditis, uel
 operibus credite. bona igitur etiam haec ciuitas ad refu-
 gium, quae aedificatoris sui testificatur gratiam et affectum 20
 nostrum excitat, ut eius simus cupidiores qui tantam nobis F
 fabricae huius uideatur contulisse pulchritudinem. tertius ordo
 est regalis potestatis contemplatio, ut subiciamur regi, si non
 deferimus tamquam parenti. metu enim praesidentis plerumque
 fit oboediens potestati qui est salutis ingratus, ut necessitatem 25
 sobrietatis agnoscat qui noluit ac nequiuit gratiam pietatis

9 Gen. , 31 18 Ioh. 10, 38 25 Uerg. Aen. X 666

1 proponeret *A* (s. *m2* λ properet) 4 cognitionem *A* (δ ex e) 7 saltim *A*
 (1 ex e) saltim *VNA'ET* 8 contempletur operis aucto[rem] in ras. *m2 A*
 9 quae del. *m2 A*, s. u. *T* 10 ualde sunt *A'* (sunt s. u.) *A''EP'*
 illum *P* (corr. *m1*) *AC'*, om. *C''* 13 prouocantur *P* (n exp.) *C'C''*
 quia *A* qui *AT* 16 uideatur *A* 24 deferimus honorem *T* prae-
 sidentes *A* (i s. e) 26 sobrietatis *A* (s. *m2* λ tas) *T* (ti s. u.) qui
A (s. i *m2* λ e) que (corr. qui) *T*

agnoscere. corrigit ergo necessitas quem pietas prouocare debuerat.

- 11 Hae sunt tres ciuitates trans Iordanen perfectiori prudentiae ad refugium datae, ut primo culpam fugiamus inductione
 5 animi conformes ad imaginem dei. ita enim creati sumus dicente deo: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. haec ergo primae illius lex ciuitatis est. deinde si per fragilitatem carnis et mundi inlecebras ita
 10 generationis et sedulitate prolis peccatum leuemus; caritas enim multitudinem peccatorum operit. qui ergo ad imaginem dei esse non potuerit sit ad plenitudinem caritatis. illa ciuitas culpam excludit. haec soluit. haec denique lex secundae ciuitatis: diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo et
 15 ex tota anima tua et ex tota uirtute tua. sed si rursus angusti animi et minuti sunt qui abundantiam caritatis et
 gratiam recipere non possunt, habes tertiam ciuitatem, ut diuinae potestatis formido te sobrium faciat et inflectat metus. et haec lex tertia: dominum deum tuum adorabis et
 20 ipsi soli seruiens. haec igitur praecipuae uirtutes et ideo paucorum, non plurium supra Iordanen positae, ut exprimas quasi imago archetypum, diligas quasi filius patrem, adores
 12 quasi subditus regem. qui autem Iordanen transierint — C

6 Gen. 1, 26   10 I Petr. 4, 8   14 Deut. 6, 5   19 Matth. 4, 10

1 agnoscere . . . pietas in *mg. m2 A*   3 haec *AC''E*   iordanem
AE''EP'T   4 inductioni *A* (*s. m2* † ne)   5 conformes *A* (*s. m2* † is) *T*
 (es ex is) conformis *VN*   6 dno *AT*   7 primę *A* (*a s. e m2*) prima *T*
 illius / lex ciuitatis / est *A* (/ *m2*), illius lex ciuitatis est *PCC'* illius
 lex est ciuitatis *V* illius ciuitatis lex est *N* lex est illius ciuitatis *T* lex
 primae illius ciuitatis est (est *s. u.*) *C''*   12 potuerit *U''* (*u s. u.*) poterit
C'C''   13 lex est (est *s. u. m2*) *C*   ciuitatis est (est *s. u. m2*) *U'*
 16 / angusti / animi *A* (/ *m2*) animi angusti *T*   17 possint *C*   18 formido *om. AE''E*   19 est lex *C* (est *s. u. m2*) *T*   20 illi *VCC''P'*   haec *A* (*c exp. m2*) *U'* (*hęc m2*) hae *et.*   21 iordanem *AE''C''EP'T*   post Iordanen *add. autem s. u. P* (*m. ant.*) *T*

Iordanis autem descensio eorum dicitur —, qui descenderint ergo ex illis superioribus uirtutibus ad haec inferiora, id est in quibus integritas caritas humilitas uacillauerit, habent propiora homini refugia quae petant. ut qui obnoxii delictis et inflexi uitiiis sunt non uoluntariis sperent dominum sibi 5 reconciliari posse, si ueniam petant, sperent posse corrigi, si praecepta sequantur caelestium testamentorum, quibus aut informamur ad innocentiam aut reuocamur a culpa. haec igitur intra Iordanen ciuitates sequentes sunt, ut propitiemus nobis D deum, sequamur quae iubet, uitemus quae prohibet. sit ergo 10 propitiandae diuinitatis ambitio, sequendae praeceptionis oboeditio, interdictae praeuaricationis cautio, quibus propitiatoriam dei misericordiam et nomotheticen eius prouidentiam uel institutorum obsequio uel interdictorum declinatione ueneremur.

13 Quartum superest quod de morte summi sacerdotis ait: 15 quia usque ad illud tempus erit in ciuitate refugii E homicida ille, donec moriatur sacerdos magnus, in quo secundum litteram haeret interpretatio. primum ipsa fuga sorte magis quam aequitate alicuius examinis definita, dein in causis paribus inpar euentus; poterat enim fieri ut 20 post homicidae illius refugium sequenti die obiret magnus sacerdos. quae autem sub incerto sententia? ergo quia haeret

1 Philo Legg. alleg. II 22 (I 82, 46) 15 Philo de profugis 20 (561, 48) 16 Iosue 20, 6 22 Philo l. c. 20 (562, 11)

1 iordanes $\mathfrak{A}$ et (-is corr. m.2) $\mathfrak{A}'$ dñ ex dñ P 3 habet A habent (ent ex et) Vm.2 $\mathfrak{A}$ m.3 $\mathfrak{A}'$ m.1 4 propiora A (s. m.2 $\mathfrak{A}$ propria) et (r alt. del.) PV $\mathfrak{A}$ $\mathfrak{A}'$ propiora T (or s. u., r alt. exp.) C'' propria C $\mathfrak{A}''$ 6 reconciliare C' et (i s. e alt.) AC se posse A (se s. u. m.2) T posse se VN 7 sequuntur A sequantur P (q ex c, a s. u. m. ant.) secantur C''D 8 ad culpā A (ā ex a m. ant., s. m.2 $\mathfrak{A}$ a culpa) ad (d eras.) culpa $\mathfrak{A}'$, fort. ab culpa haec A haec cet. 9 iordanem VC'T 10 sit ex sint uel scit P 12 cautio. P 13 ut (s. u. m.2) et A nomotheticen A (i: o ex ne) $\mathfrak{A}$ (s. m.3 legislationem) nomotheticen N' 14 instauratorum A (s. m.2 $\mathfrak{A}$ institutorum) C (s. $\mathfrak{A}$ institutorum) PC'C'' 20 dein scripsi de PC'C'' deinde A (inde s. u. m.2) cet. 21 cohiberet (s. m.2 obiret) A 22 sacerdos P (o ex u) quia (a s. u.) adhaeret A non adhaerentes T

littera, quaeramus spiritalia. quis est iste magnus sacerdos nisi dei filius, uerbum dei, cuius aduocationem pro nobis habemus apud patrem, qui exors omnium est uoluntariorum F et accidentium delictorum, in quo consistunt omnia quae in 5 terra sunt et quae in caelo? uinculo enim uerbi constricta omnia sunt et eius continentur potentia et in ipso constant, quoniam in ipso creata sunt et in ipso inhabitat omnis plenitudo. et ideo omnia manent, quia dissolui illa non sinit quae ipse constrinxit, quoniam in eius uoluntate consistunt; 10 omnia enim quoad uult suo imperio coerces et regit et naturali concordia ligat. uiuit igitur dei uerbum et maxime in animis uiuit piorum nec umquam moritur plenitudo diuinitatis. numquam enim moritur sempiterna diuinitas et aeterna dei uirtus. sane moritur nobis, si a nostra anima separetur, 423 A 15 non quo morte corrumpatur, sed quo dissoluatur atque exuatur mens nostra ab eius coniunctione; mors enim uera est uerbi et animae separatio. denique statim incipit anima peccatis patere uoluntariis.

3, 14 Habemus haec genera non adumbrata, sed expressa uirtutum B 20 in apostolo dicente eo: ita quod in me est, promptus sum et uobis, qui Romae estis, euangelizare. non enim erubescio euangelium; uirtus enim dei est in salutem omni credenti, Iudaeo primum et Graeco.

6 Coloss. 1, 16 sqq. 11 Philo l. c. 21 (563, 27) 16 Philo l. c. 21 (563, 31) 20 Rom. 1, 15 sq.

1 litterae A (e alt. add. m2) T littera ē X (ē s. u. m3, om. haeret) 2 dei pr. s. u. m2 A 3 est omnium X'E et (est s. u.) T 5 terris X'E 6 omnia sunt A (m2) sunt omnia T 7 sunt PCC'C' sunt omnia A (omnia s. u. m2) V (sunt eras.) NT inhabitat AXCC' et (in s. u.) C' inhabitabat P habitat cet. 10 omne PCC' omnia (s. omne) T quoad A m2 (a s. u.) quod A m1 PCC'C' quoad T coerces A (m2 ex coheret) coerces X' 11 uerbum dei N 12 plenitudo . . . enim moritur om. PC' 14 separetur A (l a m2 s. e alt.) PC separatur cet. 15 exuratur A (s. m2 l exuatur) PX et (r pr. eras.) P' 20 est om. C'P' promptus A 21 in uobis A uobis C

iustitia enim dei in eo reuelatur, id est in eo qui credit. denique addidit: ex fide in fidem, sicut scriptum est; iustus autem ex fide uiuit. in quo igitur iustitia dei reuelatur nisi in eo qui conformis est imaginis filii dei? habes primum praeceptum ad imaginem dei. secundum quia inuisibilia dei per ea quae facta sunt intelleguntur, id est sempiterna uirtus eius et diuinitas operibus eius cognoscitur. haec est operatoria uirtus. tertium de imperiali potestate, quia uerbum dei regale est et iudiciale et plenum iustitiae sacerdotalis, remunerationem bonorum actuum et retributionem malorum uenturis in iudicium suum seruans, de quibus dicit apostolus: scimus autem quoniam iudicium dei est secundum ueritatem in eos qui talia agunt. itaque qui ueritatem et iustitiam dei cognouit non debet ea agere quae morte digna sint. sequitur bonitas dei propitiatoria utique, de qua dicit: an diuitias bonitatis eius et patientiae et longanimitatis contemnis ignorans quoniam bonitas dei ad paenitentiam te adducit? id est: debet te adducere. prouocat te quia bonus est deus, ut sperare possis tuorum peccatorum indulgentiam; non uult enim uindicare qui est paratus ignoscere. subtexuit etiam legislationem, id est nomotheticen, ut si quis contemplatione diuinae bonitatis resoluitur et magis ad neglegentiam quam ad paenitentiam

2 Rom. 1, 17   6 Rom. 1, 20   12 Rom. 2, 2   16 Rom. 2, 4

1 qui *A* (s. *m2* † quod) *T* (ex quod)   2 credit *C'P'*   ex fide in fidem *A* (s. *m2* † in fide ex fide) in fide (fidem *VT*) ex fide *VXX'T* ex fide in fide *E*   4 conformis *A* (i ex e *m2*)   5 primum *del. m2 A* dei *del. m2 A*, om. *VN*, *add. s. u. T*   6 quia (s. *m2* quam) *A*   7 et s. u. *m2 A*   10 remunerationē et *A m2 et* (nō ex nis) *X* et remunerationē *T*   11 uenturi *A et X'* (-ris *m2*) *P* (s. *postea add.*) uenturi *XE* dicit] ait *VNT*   12 est et *A* (et *exp. m2*) *C* (et *eras.*) *P*   15 sunt (*"X"DET*)   17 ignorans *A* (n. *alt. eras.*) *T* ignoras *cet.*   19 ante quia *add. ut VN*   ut *A* (s. u. *m2*) *PCT*, om. *cet.*   20 none *A* (e *eras.*)   22 nomotheticen *C* (o *pr. in ras.*) nemotheticen *C''* (*corr. m2*) nomotheticen *N'*

prouocatur, legem sequatur, quoniam et quicumque inquit sine lege peccauerunt sine lege et peribunt et quicumque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur.

- 15^s Lex autem gemina est, naturalis et scripta: naturalis in corde, scripta in tabulis. omnes ergo sub lege, sed naturali, F sed non est omnium, ut unusquisque sibi lex sit. ille autem sibi lex est qui facit sponte quae legis sunt et in corde suo scriptum opus legis ostendit. habes quae bona legis sint, 10 quae tamen non solum scire uel audire perfunctorie, sed etiam facere debemus; non enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur; cognouisti etiam quae mala. primum natura ipsa boni operis 424 A magistra est. scis non furandum et seruum tuum, si furtum 15 tibi fecerit, uerberas et si quis ad uxorem tuam affectauerit, persequendum putas. quod ergo in aliis reprehendis ipse committis: qui praedicas non furandum furaris, qui dicis non adulterandum adulteras. secuta est etiam lex, quae data est per Moysen, per legem autem agnitio peccati. accepisti etiam 20 quid declinares et ea agis quae prohibita cognoscis. lex autem quid operatur nisi ut omnis mundus subditus fieret B deo, quia non solum Hebraeo lata est, uerum etiam aduenam uocauit, quae non exclusit proselytum. sed quia lex os omnium

1 Rom. 2, 12 6 II Cor. 3, 8 11 Rom. 2, 13 23 Augustinus contra duas epist. Pelag. IIII 11, 30 (lex os . . . conuertere)

1 et om. PC^uT, fort. recte quicumque . . . peribunt in mg. m2 T 2 et pr. om. PCC^u, s. u. X^u 5 est PCC^u, s. u. m2 V, postea add. T, om. AN 6 omnes ergo A (s. m2) ergo omnes T omnes . . . naturali om. PC^u naturalis X et (s. eras.) AX^u 7 lex sit sibi X^u sibi sit lex VX^uET autem s. u. m2 A 9 sint A (sunt m2) sunt C^uEP^uT 14 est X^u (ad eras.) 15 tibi del. m2 A, s. u. X^uT, om. C uerberas A (s. ex t) ad om. PC^u, exp. T 20 quid A (s. m2 & quod) quod (i. s. o) T ea A (a. s. u.) eam T cognoscis A (osc. s. u.) 21 subditus fieret X^u 22 data P lata T (d. s. l) 23 excludit X proselitum libri et lex A (et s. u. m2) VCC^uN et (et del.) T

potuit obstruere et non potuit mentem conuertere, ideo ultimum remedium postremae illius ciuitatis debebatur, in quo esset refugium salutare, ut mors principis sacerdotum ab omni nos mortis liberaret formidine atque exueret metu.

16 Qui est ille nisi de quo lectum est: ecce agnus dei, ⁵ C
 ecce qui tollit peccatum mundi? quem proposuit
 deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius
 ad ostensionem iustitiae suae. accipe autem quia ipse
 est princeps sacerdotum magnus. pater iurauit de eo dicens:
 tu es sacerdos in aeternum. recte in aeternum, quia ¹⁰
 alii temporales omnes sub peccato, hic autem inpraeuaricabile
 habet sacerdotium. omnes sub morte, hic autem semper
 uiuens, quoniam qui saluare alios potest ipse perire quemad-
 modum posset? talis enim inquit nobis decebat. recta ^D
 est elocutio, siquidem apud eos qui uerborum et elocutionum ¹⁵
 dilectum habuerunt, huiusmodi inuenitur dicente aliquo:
 locum editiorem quam uictoribus decebat. quod
 ideo non praeterii, ut sciamus quia apostolus naturalibus
 magis quam uulgatis aut secundum artem utitur uerbis. talis
 ergo inquit nobis decebat princeps, sacerdos, iustus, ²⁰
 sanctus, innocens, immaculatus, segregatus a pecca-

5 Ioh. 1, 29   6 Rom. 3, 25   10 Psalm. CVIII 4   14 Hebr.
 7, 26   17 Sallust. Hist. I 98 D. (I 140 M.) apud Arusianum Messium
 Gramm. Lat. VII 465 K. (adde Seru. ad Uerg. Aen. VIII 127); cf. Bue-
 cheler Mus. Rhen. XXXXIII 293   19 Hebr. 7, 26

1 obstruere et PC'' et (et s. u.) T obstrueret A (t eras. restituit t
 m2 et s. scripsit † re) obstruere cet.   4 mortes A' (corr. m2) morte D
 et (mortis corr.) T   liberaret et A (et s. u. m2) D (et exp.) T
 exureret A (r pr. s. u. m. ant., s. m2 † exueret)   5 qui P A m1 A'
 m1 C' quis (s s. u.) AV et A' m2 A m3 quis cet.   dictum V
 6 peccatum APV A CT peccata cet. .   preposuit P   9 princeps est
 A''C'' sacerdotum... recte om. VN, in mg. m2 T   deo (om. de)
 APC, de eo om. D   14 decebat nobis T   post decebat add. A s. u.
 m2 ut esset pontifex   15 et apud A (et s. u. m2) VNT   16 delictum
 A (s. m2 † dilectum) PC''C'' dilectum D et m1 A A' studium T in ras.
 delectum A m3 A' m2 cet.   a quo V quodam T alio N   17 loco N'

toribus et excelsior caelis factus. hoc est igitur
 uerbum, quod supra caelos habitans inluminat omnia. unde E
 et unctus naturaliter legitur a deo patre, quia lumen est
 uerbum, quod inluminauit omnem hominem uenientem in hunc
 5 mundum. hoc est uerbum dei, in quo est magnum sacerdo-
 tium, cuius Moyses in illo uestimento principis sacerdotum
 indumenta describit intellegibilia, quod uirtute sua induit
 mundum et tamquam eo amictus fulget in omnibus. induit
 etiam cognationem generis humani per huius corporis suscep-
 10 tionem ad dominum dicens . . . et inenarrabilem caritatem
 infundens se omnibus spiritu et plenitudine diuinitatis suae, F
 de cuius plenitudine omnes accepimus, ut sciamus superemi-
 nentem scientiae caritatem Christi et impleamur in omnem
 plenitudinem dei. caput est enim omnium Christus, ex quo
 15 totum corpus producit et mutua sibi conexione coniungitur
 incrementum sui aedificatione caritatis accipiens. hoc est igitur
 uerbum. quod supereminet, quod Moysi in illius arcae testi- 425 A
 monii aedificatione dicit: et inmittes in arcam testimonia
 quaecumque dabo tibi et facies inpositionem propi-
 20 tiatorii et infra: inpones propitiatorium super arcam
 desuper et inmittes testimonia quae dabo, et inno-

3 Act. 4, 27 Ioh. 1, 9   6 Exod. 29, 5 sqq.   11 Coloss. 2, 9
 12 Ioh. 1. 16 Ephes. 3, 19   14 Ephes. 4, 15 sq.   17 Exod. 25, 15 sq.
 20 Exod. 25, 20 sq.

4 uerbum A (s. m2 & uerum) PC^u uerum cet inluminauit A (s.
 m2 inluminat) PV^u inluminat cet., recte puto ueniens VP'E et (ueni-
 entem m2) P^uC (uenientem m3) $\mathfrak{A}$ 9 etiam] enim VC^u cognitionem
 P^uC^uE cogitationem (cognationem m2) V per] pro P suscepti-
 oneip P 10 ad dnm dicens A (del. m2) P (exp.) C^uC^u, om. cet. la-
 cunam post dicens significauit; excidit fort. corpus aptasti mihi (Psalm.
 XXXVIII 7 Hebr. 10, 5); de ceteris quae sine dubio interciderunt
 coniecturam facere non audeo 16 aedificationē A (ē ex e m2) V^uT
 in aedificationem $\mathfrak{A}$ ' (in s. u. m. ant) 18 aedificatione A (s. m2 & nē)
 aedificationem T dicit A (s. m2 & dicitur) dicitur C^uT et scripsi
 ei A^uC. exp. V, del. $\mathfrak{A}$ m3, om. cet. inmittis $\mathfrak{A}$ et (corr. m2) A^u'
 (corr. m1) V 20 archam A^u 21 dabo tibi et T

tescam tibi inde et loquar tibi desuper, hoc est: inde
 ubi supra caelos est, ubi apud patrem est, inde tibi loquar.
 4, 17 Accedamus itaque fidei suffragio subnixi et eius remigiis B
 eleuati ad illam sedem gratiae, fugientes hoc saeculum et
 eius contagionem. hoc est autem fugere: abstinere a peccatis, 5
 ad similitudinem et imaginem dei formam uirtutum adsumere, C
 extendere uires nostras ad imitationem dei secundum mensuram
 nostrae possibilitatis. uir enim perfectus imago et gloria est
 dei. unde et dominus ait: perfecti estote, sicut et pater
 uester, qui in caelis est, perfectus est. hoc est igitur 10
 similem esse dei, habere iustitiam, habere sapientiam et uirtute
 esse perfectum. deus enim sine peccato, et ideo qui peccatum
 fugit ad imaginem est dei. non est igitur dubium quod is D
 qui a peccato abstinet fugit. unde et apostolus clamat: fugite
 fornicationem. persequuntur enim nos peccatorum inlecebrae, 15
 persequitur libido: sed tu fuge tamquam furiosam dominam,
 quae si comprehenderit, nec die nec nocte requiescere sinit,
 exagitat, urit, incendit. fuge auaritiam, ne te interius compre-
 hendat. fuge perfidiam, ne te suis inuoluat retibus. unde et E
 dominus ait: cum autem persequerentur uos in ciuitate 20
 ista, fugite in aliam. amen dico uobis, non consum-
 mabitis ciuitates Istrahel, donec ueniat filius hominis.

8 Sir. 34 (31), 10 9 Matth. 5, 48 14 I Cor. 6, 18 16 Cic.
 de sen. 47 20 Matth. 10, 23

1 innotescam A († car s. cam m2) innotescar T 2 super Q' 4 le-
 uati N' subleuati P' refugientes PC'' 7 et extendere Q 11 dei
 s. u. m2 A, om. PCC'C'' uirtute PCC'C'' in uirtute A (in s. u. m2)
 cet. 12 enim est Q' (est s. u. m2) Q''E peccato est C (est s. u.)
 13 dei est CC''Q'' his P (h exp.) Q 14 est abstinens Q' (est s. u.
 m2) Q''E 15 persequuntur P''Q''C 16 tamquam] quasi CC''C'' 18 post
 comprehendit add. a fuge inuidia quae non solum alienos: uerum multo
 magis eum quem possederit lacerare consueuit 19 ne te suis A (in
 eras.) 20 ciuitatem istam A (m exp. bis m2) 21 post aliam add.
 quodsi in alia persequerentur uos fugite in aliam A s. u. m2 VNT (quodsi
 in aliam Q (m exp. m. ant.) Q' (m eras.) E. nos om. T, in E haec
 transposita post amen dico uobis) 22 ciuitates A (s. u. m2) P (s. u.
 m1), om. C israhel P israhel V israhel cet.

etenim quamuis propter infirmitatem carnis fugam nobis suadere uideatur, tamen melius fugit qui fugit inlecebram saecularem, ut non teneatur diuitiarum suarum sollicitudine, non thesauri contemplatione, non uitae istius cupiditate, sed directa animi intentione festinet ad gloriam regni caelestis, properet ad coronam nec terrenorum contuitu a sui corporis passione reuocetur.

18 Fuga ergo mors est uel celebrata uel adumbrata. et forte 426 A
 illas exprimit refugii legitimi ciuitates, ut fugiamus ad uirtutum culmina, quas pro praemiis bono faeneratori alibi dispensat
 10 dicens: quia in modico fidelis fuisti, eris potestatem habens supra decem ciuitates. lex VI nouit ciuitates: sed quia legem impleuit qui potuit dicere: non ueni soluere legem, sed implere, perfectiorem numerum remunerationis
 19 15 indulget. non ergo erubescamus fugere; gloriosa enim haec B
 fuga est fugere a facie peccati. sic fugit Iacob matre suadente; dixit enim Rebecca: exurgens fuge in Mesopotamiam. sic fugit et Moyses a facie regis Pharaon, ne eum aula regia coinquinaret, ne inretiret potentia. denique pretiosius Aegypti
 20 diuitiis aestimauit obprobrium Christi. sic fugit etiam Dauid a facie regis Saul, a facie Abessalom. denique fugiens addebat incrementa pietatis, qui et insidiatori pepercit et parricidae salutem rogauit. sic fugit populus Hebraeorum, ut fides eius et uita inter fluctus sibi aperiret uiam. fuga illa erat trames C
 25 innocentiae, uirtutis uia, pietatis adsumptio. audeo dicere

11 Luc. 19, 17 13 Matth. 5, 17 17 Gen. 27, 43 18 Exod. 2, 15 20 Reg. I 19, 18 II 15, 14 23 Exod. 14, 5

2 qui fugit s. u. m2 A 3 thesauri libri 9 confugiamus VNDT
 10 faeneratori libri 12 supra APCC' super cet. sex ed. Rom. quinque libri (V fuit in archetypo) 13 soluere legem ANT legem soluere cet.
 14 adimplere A (ad s. u. m2) P'T 15 ergo] enim A (s. m2 & ergo) PC''
 16 fugere (re s. u. m2) AC fuge PC' matre sua dicente N' 17 mesopotamiam A (a m2 ex a) 18 farao A (s. u. m2 & nis) PV pharaonis C'P'T
 20 aestimauit A (-ret corr. m. ant.) 21 abessalom P abessalon AVC' et eras. (s. m2 absalo) C absalon X et X' (ex abessalom) cet.
 23 rogauit A (s. m2 & inrogauit) irrogauit T (ir eras.) fugit et VNT

sic fugit et Ionas in Tharsis non corporis fuga, sed mentis ascensione, qui usque ad Christi ascendit similitudinem, ut fieret typus Christi. sicut enim Ionas fuit in uentre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit inquit et filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus. nam si sic non fugisset, numquam de uentre ceti esset auditus.

20 Sed si dubitas, doceat te Rebecca quam beata sit fuga, D quam suscepit Iacob. suasit Rebecca: fuge inquit in Mesopotamiam. et Isaac dicit: surgens uade in Mesopota- 10 miam in domum Bathuel. in hymnis uel oraculis a plerisque, ut ante nos scriptum est, Bathuel sapientia dicitur, interpretatione autem Latina filia dei significatur. in domum ergo sapientiae mittitur Iacob et accipere admonetur uxorem a filiabus Laban, qui habitabat in Charris, quod significat cauer- 15 nas, in quibus species est sensuum, qui sunt tamquam in E cauernis corporis, ut uisus in oculis, auditus in auribus, odor in naribus, in ore sapor. qui enim delectatur hoc mundo et tripudiat in uoluptatibus corporis obnoxius est sensuum passionibus atque in his habitat et deuersatur. unde et dicit 20 Rebecca habitandum paucos dies cum illo, non multo tempore, ne corporeis coloretur uoluptatibus et saeculi capiatur inlece-

1 Ion. 1, 3   3 Matth. 12, 40   8 Gen. 27, 43   9 Gen. 28, 2
11 Philo l. c. 9 (553, 30), cf. Origenes in Gen. XII 117 M.   15 Gen.
27, 43; 28, 2 Philo l. c. 8 (552, 41)   20 Gen. 27, 44

1 et om. N'   3 ionas fuit A (s. m2) fuit ionas VNT   4 inquit om.
VN, s. u. T   ceti VN' coeti C   5 et pr. om. C'P'   7 ceti VN'
coeti PC   10 surgens A (s. m2 & surge) surgens T (ns s. u.)   11 ba-
thuhel A batuel P' batuhel V patuhel X   ymnis AVC   12 batuel
P' batuhel V'   15 inhabitabat A (in s. u. m2)   16 est om. C,
est species X'   sensuū (ū ex u m2) A sensuum PCC'C' et (in mg.) T
eorum X'E, om. V'X'   18 odor A (s. m2 & odoratus) PCC'C'   odoratus
cet.   naribus A   19 et del. m2 A, s. u. T   20 diuersatur P (i ex
e) C'P' deuersatur X (de eras.)   unde et A m1 PCC'C'   unde ei A
m2 cet.   21 habitandum A (o m2 s. um) PCC'C'   habitando X'E
et (v̄ s. o) V habitand* X' habitandq̄s (ū eū s. q̄s) T

- 21 bris, persuadet autem habitare, ut discat studiosus disciplinae F
 uirtutes sensuum et uelut situs quosdam carnis atque regiones,
 ut se cognoscat et nouerit uehementiam carnis, quid et qua
 causa creatum sit, quemadmodum unusquisque sensus ope- 427 A
 5 retur. qui uiderit inquit mulierem ad concupiscendum.
 male sic uidet oculus. uideat ergo oculus et fungatur suo
 munere, non lubricae mentis imperio dirigatur ad lapsum, ut
 uitium referat pro officio. breue ergo tempus ad cognoscendos
 sensus uel potius experiendos datur et fortasse tenerioris
 10 adolescentiae prima exordia, statimque reuocatur, ne diutius
 titubet in lubrico et diuidua quadam inundatione corporis
 huius et saeculi mersentur animi interiora uestigia. cum B
 autem uel expertus fuerit uel steterit in instabili et incerto
 atque umido solo, reuocatur a matre patientia uel perseuerantia,
 15 quae dicit: mittam ad te et accersam te inde, ut et illic
 in lubrico tutum portum inuenias sapientiae, quae te non
 sinat tamquam in naufragio fluctuare, et reuersus perseuerare
 circa dei noueris cultum et sis in conuentu gentium signi-
 ficans eius fide ecclesiam gentium congregandam.
- 22 20 His igitur patientiae instructus et perseuerantiae disciplinis C

5 Matth. 5, 28 15 Gen. 27, 45

1 studiosius A (s. m2 l̄ sus) PC'C'' et (i alt. s. u.) T 2 uirtutes
 C''E et (es ex is m2) Ū' et uirtutis D uirtutisq; (q; s. u.) T uirtutis
 cet. sensuum A (l̄ sum s. suum m2) V (u alt. exp.) CC'N sensum cet.
 regionis A (-es m2) P V Ū(C''C'' 4 creatus C'D creatum (s s. m) T
 creatura (tura in ras. m2) C 5 inquit del. m2 A, s. u. T con-
 cupiscendum eam A (eam extra u. m2) ŪC''T post concupiscendum
 add. C s. u. m2 iā mechatus ē 9 datur A (l̄ tū s. tur m2) datum
 est T (s. um add. ur. sed eras.) 10 adolescentiae libri 12 et del.
 m2 A, s. u. T, om. VCN mersentur A (g m2 s. s) mersentur T
 (uen s. sen) mergentur P mergantur C'' 13 instabilitate A (tate s.
 u. m2) T (tate del.) 15 accersam A (i s. sa m2) accersam E accer-
 siam cet. inde te C et om. AD 16 tutum A (s. m2 l̄ totū) et
 (t alt. s. u. m2) CE 17 sinat A (apud i ras.) 18 dei A (s. m2 add.
 qs habe) conuentu C (u ex ū) conuentum NT 20 et perseuerantiae
 instructus Ū'E

profectus Iacob copulam sibi adquisiuit de sapientia consorte
 propositi opimam dote prudentiae, cum qua uitae tempora
 sine ulla offensione transcurreret. addito igitur thesauro
 sapientiae uariarum ouium sibi instituit gregem, sed illum
 rationabilem, uirtutum plurimarum diuersitate fulgentem. unde ⁵
 et iactantiam carnis eius recidit, quod significat femoris stupor
 salua sacri interpretatione mysterii. his ergo uirtutibus uelut ^D
 gradibus quibusdam mens eius ascendit in caelum, et dei
 secreta cognouit et confirmatus est et repletus, ut Laban
 scrutans domum eius nihil apud eum inane, nihil uacuum ¹⁰
 repperiret, nulla simulacra, nullam effigiem uanitatis. non enim
 erat apud eum imago, sed ueritas, non effigies ignauiae, sed
 solida forma iustitiae et uiuae uirtutis expressio intellegibilis.
 itaque Laban perscrutatus est domum eius spiritalem et non
 inuenit effigies; plena enim erat non figurarum, sed negotio- ^{15 E}
²³rum. potuisset autem inuenire fundamenta uirtutum et culmina,
 nisi caecitatem cordis et perfidiae mentis caliginem detulisset.
 denique ea improbitatis caecitate suffusi mentem Sodomitae
 ostium nequaquam sancti Loth inuenire potuerunt. unde enim
 mens impia uidere potuit uiri sancti uel exitum uel ingressum? ²⁰

1 Gen. 29, 28 sqq. 4 Gen. 30, 32 sqq. 6 Gen. 32, 25 7 Gen.
 28, 12 9 Gen. 31, 33 et 35 18 Gen. 19, 11

1 perfectus *P* adquesiuit *A* (i s. e m2) sapientiae domo *A*
 (domo s. u. m2) *VNT* consortē *A* (ē ex e m2) *VNT* 2 propositi *A*
 (o pr. ex e m2) dotem *APCC'T* 3 transcurreret *A* (re pr. s. u.
 m2) transcurreret *P' C'* transcurrat *C* addito *A* (u m2 s. d pr.) audito
VNT thesauro *Ų* (n s. u. m3) thesauro *A* (s s. u.) cet. 4 sibi
 ouium *Ų''E* 6 eius. *A* recedit *A* († i s. e alt. m2) 7 misterii
PŲC uelut *A* (s. uel m2) *T* (ut s. u.) uel *VN* 10 eum *A*
 11 reperiret *PVŲŲ'C* simulachra *AŲ''ET* 12 apud erat eum *C*
 apud erat eum *Ų''* apud eum erat *E* 13 uiuae *C* et (u alt. s. u.) *V*
 uitae *A* (s. m2 † uiae) *PC'C''* et (t s. u.) *T* uiae *Ų* uerae *Ų'* (m2 ex
 uiae) *Ų''E* 17 perfidiae *AŲ(C''* et (i alt. exp.) *P* perfide *Ų'* (de ex die)
 18 improbitatis *A* (te et m2 s. tis) *P* (e s. is) improbitate et *T* cae-
 citatis *P* offusi *P* profusi (corr. offusi) *T* 19 enim del. m2 *A*, s.
 u. *T*, sed eras. 20 non potuit *A* (non s. u. m2) *Ų* (non s. u. m3) *T*

ipse quoque dominus in euangelio ait: uenit enim huius mundi princeps et in me inuenit nihil. quomodo nihil inuenire potuit in eo, in quo plenitudo diuinitatis habitabat **F** et habitabat corporaliter, de quo uirtus exiebat et sanabat **5** omnes? quomodo nihil inuenire potuit in soliditate uirtutis, ubertate sapientiae intellegentiae iustitiae? ipse dixisti, domine: plenus sum, ipse dixisti: mitte manum tuam in latus meum et noli esse incredulus, sed fidelis. misit manum qui non eredebat et dominum te et deum repperit. non ergo **10** uacuum, sed ille caecus inanis princeps istius mundi, qui nescit nisi sua cernere, nescit nisi sua inuenire, ea quae **24** Christi sunt nescit agnoscere. aut si sic quemadmodum plerique **428 A** habent: non inuenit in me nihil, hoc est: non inueniet in me malitiam, quia malitia nihil est, non inueniet mortuum, **15** quia mortuus non est. sed quomodo in eo mortuum repperiet, qui uiuificat mortuos et uocat quae non sunt tamquam quae sunt? non inueniet, inquit, peccatum in me, qui mundi peccatum abstuli. quomodo enim nihil habet qui omnia habet et quod plus est omnia habet quae pater habet, sicut ipse ait: omnia **20** quae pater habet mea sunt? **B**

1 Ioh. 14, 30   3 Coloss. 2, 9   6 Esai. 1, 11   7 Ioh. 20, 27
16 Rom. 4, 17   17 Ioh. 1, 29   19 Ioh. 16, 15

. 1 princeps huius mundi *prinçeps* $\mathfrak{U}$ princeps huius mundi $\mathfrak{U}''C''E$
2 inueniet **A** (e *alt. s. u. m2*) inueniet $V\mathfrak{U}E$ 3 habitabat **A** (t *s. bat m1*; habunbat *m2*) habundat $\mathfrak{U}$ abundat **T** habundabat CC' 4 habitabat **A** (t *m2 s. ðæt*) habitabat **P** habitabat **V** (bita *s. u. m2*) exiebat AP (e *alt. exp.*) C' (e *alt. eras.*) $VC''C''$ exibat *cet.* 6 intellegentiae **A** (*s. m2* $\dagger$ integritate) PCC'' intelligentia C'' integritate VN et (*s. intelligentia*) **T** 10 tu uacuum **A** (tu *s. u. m2*) VNT 11 nisi **P** (si *s. u.*) 12 sunt *s. u.* $V m2$ $\mathfrak{U}' m1$, *om.* $\mathfrak{U}$ 13 inuenit] inueniet **A** (e *s. u. m2*) $CVNT$ 14 est *del. m2 A, s. u. T* 15 in eâ **A** (in *del. m2*) C'' eo ($\bar{v}$ *s. o*) *s. u.* V in eo **C** (*in ras.*) $\mathfrak{U}''$ (*in quo* inueniret in eo *post* mortuum) et in *s. u.* $\mathfrak{U} m3$ $\mathfrak{U}' m. ant.$, eum **T** repperiet **A** (*s. m2* repperit) P' (*a s. e tert. m2*) reperit PCC'' repperiat **V** repperiret $\mathfrak{U}E$ repperiret $\mathfrak{U}'$ repperit $DT. om.$ $\mathfrak{U}''$ 16 uificat **A** uocat ea quae **N** (ea *s. u. m3*) $\mathfrak{U}'$ $P'T$ tamquam ea quae **A** (ea *s. u. m2*) $N'T$ 17 inquit *del. A, s. u. T* mundū **A** mundi **E** (i *ex ù*) mundo **C** (o *ex ù*) $C''D$ 18 abstulit **N'** (t *eras. U'*)

5, 25 Fugiamus ergo hinc, ubi nihil est, ubi inane est omne C
 quod esse magnificum putatur, ubi et qui se putat aliquid
 esse nihil est et omnino non est. uidi inquit impium super-
 exaltatum et eleuatum ultra caedros Libani et transiui,
 et ecce non erat. et tu transi sicut Dauid, transi sicut 5
 bonus seruus, ut dicatur tibi: transi, recumbe. transi sicut
 Moyses, ut uideas deum Abraham, Isaac et Iacob et uideas
 uisum magnum. hoc est uisum magnum. sed si uidere uis,
 solue calciamentum pedum tuorum, solue omne uinculum
 iniquitatis, solue uincula saeculi, relinque calciamentum, quod 10 D
 terrenum est. ideo Iesus sine calciamento, auro et argento,
 pecunia apostolos destinauit, ne secum terrena portarent. qui
 enim bonum quaerit non in calciamento, sed in pedum uelo-
 citate et decore laudatur dicente scriptura: quam speciosi
 pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona! 15
 solue ergo calciamentum pedum tuorum, ut speciosi sint ad
 euangelizandum. solue dixit, non liga. solue, ut transeas et
 illum quem mirabaris in terra impium nihil esse, nihil posse E
 repperias. transi igitur, hoc est fuge de terris, ubi malitia est,
 ubi auaritia. ideo dicit tibi Dauid: declina a malo et fac 20
 bonum. declinare fugere est utique; malum autem in terris,
 bonum in caelo est. unde et addidit: inquire pacem et

3 Psalm. XXXVI 35 sq. 6 Luc. 17, 7 7 Exod. 3, 6 Matth.
 22, 32 9 Exod. 3, 5 11 Marc. 6, 8 Matth. 10, 9 Luc. 9, 3 14 Rom.
 10, 15 Esai. 52, 7 17 Exod. 3, 5 20 Psalm. XXXIII 15

1 ubi inane . . . 3 nihil est supra *in mg. m2 A, om. PCC' C'* 2 magni-
 ficum putatur esse *A'* esse aliquid *VV' A'* 3 uidi *m2 ex ubi A*
 4 ultra (*s. m2 l ut*) *A* cedros *T cedros cet.* 7 et (*s. m2 l ut*) *A*
 ut *T; fort.* et uideas uisum magnum *ex dittographia ortum* 8 hoc est
 uisum magnum *exp. A', om. VV' C' E,* hoc est enim uisum magnum *in*
mg. T 10 uinculum *VNT* cingula *P' C'* 11 auri et argenti *PC' et (i*
bis m2 ex o) CT pecunia *A (del. m2) pecunia P et (s. u.) T, om.*
cet. 12 apostolos *post Iesus, quod s. u. additum est, transponit V, om.*
CC' 13 uelocitate . . . *p. 185, 19* deseritur *om. C, qui post* pedum
s. u. m2 add. nuditate destinatur 18 minabaris *A (l ra m2 s. na) P*
(r s. n m2) post nihil pr. add. illic A (s. u. m2) VNT 20 dicit *A*
 21 est utique *A (l m2) utique est T*

sequere eam; pax in caelo est. denique de caelo ueniens dixit: pacem do uobis, pacem meam relinquo uobis. ergo quia fugienda et declinanda sunt mala, mala autem in terris, in terris iniquitates. fugiamus terrena, ne nos
 5 comprehendant iniquitates. quae etiam sanctum Dauid comprehenderunt, sicut ipse testatur dicens: comprehenderunt me iniquitates meae, et non potui ut uiderem, eo quod fumo iniquitatis oculus animae caecatur, ne uideat quae sunt lucida. sic ergo et Laban bona Iacob uidere non potuit et
 10 princeps mundi gloriam Christi.

26 Sed forte dicas: cur igitur Iacob ad Laban missus est, si Laban reprehensibilis? si nomen consideremus, candidus dicitur latine. ergo ad splendidiora Iacob iubetur egredi. sed quia carnalis erat, melius intellegimus splendidiora uitae huius.
 15 quasi nondum perfectus primo ad eum uadit, apud quem ad horam exultaret in luce eius. filios autem deteriores habebat, id est tolerabilius nomen quam opera. et ideo et matris consilio et diuino oraculo et ipsius Iacob amatoris disciplinae
 27 uoluntate deseritur ac derelinquitur. abscondit autem simulacra
 20 sancta Rachel, id est ecclesia uel prudentia, quia ecclesia inanes ideas et uanas nescit simulacrorum figuras, sed ueram
 nouit trinitatis substantiam. denique umbram aboleuit, splendorem gloriae manifestauit. relinquamus ergo umbram, qui solem quaerimus, deseramus fumum, qui lumen sequimur.
 25 fumus iniquitas est, quia sicut fumus oculis, sic iniquitas

2 Ioh. 14, 27 6 Psalm. XXXVIII 13 9 Gen. 31, 33 10 Ioh. 12, 31 12 Philo l. c. 8 (552, 31) 16 Gen. 31, 1 19 Gen. 31, 34 25 Prouerb. 10, 26

1 persequere C^T de caelis AD 2 dicit A^{''E} pacem meam do AVA^{''C}ET meam om. C^{N'} 4 alt. in terris s. u. A, om. C^{''} et (in quo et iniqu.) C^{''} iniquitates A (t^{tas} m.2 s. tates) iniquitatis P 6 cõphenderunt daut A^{''} 10 huius mundi A^{''P'} 13 iubetur egredi iacob A^{''E} 16 horam A (h s. u.) oram V^A 18 consilio A (t^{ci} s. si m.2) 19 uoluntate A (t^{rie} m.2 s. te) uoluntarię T cito deseritur A (cito s. u. m.2) T (cito s. u.) VN relinquitur C^{''} 20 rachael A et (ha del. m.3) A 25 sic iniquitates P'

utentibus ea. umbra uita est; umbra enim est nostra haec
 uita in terra, sicut Iob dixit. quid autem hic nisi tempta-
 tiones? omne tempus in sollicitudine, omnis uita in molestiis.
 in medio laqueorum inquit ambulabis. et alius in uia qua
 ambulabat extentos sibi, sed absconditos laqueos querebatur. C
 ne deprehensus caderet, uolebat fugere sicut passer, sed adhuc
 laqueus contritus non erat. periit inquit fuga a me. grauatas
 habebat pennas per illam tenebrosam aquam in nubibus aeris
 et fortasse uolare non poterat. denique pennas illas quaerebat
 accipere, ut euolaret et requiesceret, sicut scriptum est: quis 10
 dabit mihi pennas sicut columbae, et uolabo et requi- D
 escam? ubi enim uolatus, ibi requies. denique alibi dicit:
 si dormiatis inter medios cleros, pennae columbae
 deargentatae.

28 Sed fortasse dicas: quomodo ergo hic dicit fugam a se 15
 perisse qui supra dixerat: si sumpsero pennas meas ante
 lucem? numquid contrarium est? absit. multa enim iustorum
 certamina. numquid semel athleta luctatur? quotiens post
 coronas multas uincitur in alio certamine! quotiens qui saepe
 uicerit interdum fluctuat et incerto haeret! et saepe fit, ut 20 E
 fortibus fortis congregiatur maioraque oriantur certamina,
 ubi maiora uirium documenta. ergo Dauid, ubi fugam quaerebat,

1 Iob 8, 9 4 Sir. 9, 13 (20) 5 Psalm. CXXXI 4 6 Psalm.
 CXXIII 7 7 Psalm. CXXXI 5 10 Psalm. LIII 7 13 Psalm.
 LXVII 14 16 Psalm. CXXXVIII 9

1 haec nostra CC' 2 post dixit *add.* C s. u. m2 effugit uelut umbra
 4 inquit laqueorum A"ET ambulabis A (b alt. ex u) ambulas ex
 ambulabis A' ambulamus CA"E 6 deprehensus PCC'C" depre-
 hensos AVN et (s. sus s. sos) T caderet PCC'C" caueret A' (et m2
 ex ent) T (s. l caderet) cet. 7 periit ACC'T et m3 A m2 A'C"
 perit m1 AA'C" cet. grauatas A (s. m2 l gratas) T (ua s. u.) 9 euo-
 lare A (e pr. s. u. m2) VNT, fort. recte illas pennas A'E 11 euo-
 labo A (e s. u. m2) T 15 fortasse ergo A (ergo s. u. m2) D ergo
 s. u. m2 V, om. C'E dicit fugam A (l m2) fugam dicit T 16 pin-
 nas A (e s. i m3) 18 sq. quotiens A (l s m2 s. ns) 20 uicerat N'C"
 in incerto A" (in s. u. m. ant.) A'P', fort. recte 22 maiora sunt
 (sunt s. u. m2) C

ut euaderet aduersarium, et non inueniebat pennas suas. ancipiti fluctuabat certamine, siquidem, ubi in potestate habet pennas suas, titulus psalmi in finem est, id est ad perfectionem et consummationem victoriae. denique quasi uictor

5 dicit: domine, probasti me et cognouisti me. tu cognouisti sessionem meam et resurrectionem meam. merito **F** habebat facultatem uolandi qui pennas resurrectionis acceperat, hic autem adhuc in spelunca est, id est in carne, in antro quodam istius corporis, cum rege Saul filio duritiae et intel-

10 legibilis illius principis potestate decernens, qui non uidetur, sed intellegitur. unde et psalmi titulus intellectus est, quem tamen Daud positus in carne conclusit, sed ut concluderet rogando meruit. denique a uoce precatationis coepit. adde

29 illud, quod ille ex persona saluatoris psalmus dicitur, iste **A**

15 ex persona Daud, qui in potestate non habebat uictoriam, 430 **A** sed sperabat a Christo. et ipse tamen posteaquam expandit ad deum manus suas tamquam pennas animae suae et confugit ad dominum et spiritus sancti deductionem poposcit, quo cognosceret uiam, per quam posset ascendere, inclinari uidit

20 caelos, ut Christus descenderet, et rogauit ut leuaret eum manu sua. aut forte ideo pennas suas iam non quaerebat, quia perfectior factus manum Christi desiderabat.

30 Qui uult igitur manu Christi leuari ante ipse euolet, habeat **B**

25 pennas suas — qui fugit saeculum pennas habet — et si suas non habet — ne forte ille solus habeat suas qui potestatem habet uolandi —, si suas inquam non habet, ab eo qui habet

3 Psalm. CXXXVIII 1 5 Psalm. CXXXVIII 1 sq. 8 Reg. I 22, 1
11 et 13 Psalm. LIII 1 16 Psalm. LIII 7 et 21 19 Psalm. CXXXIII 5

2 ancipiti (n ex m) **A** ubi s. u. m2 **A**, om. PCC'C" 3 est pr. om. P 12 positus **A** († tum m2 s. tus) positum **T** (s s. η) concluderet **A** († retur m2 s. ret) 13 cepit AVCC'C"X"E 17 dnm PC' 19 poscit V (s s. ç) possit NT 22 post perfectior add. xpi s. u. m2 **A**, xpi famulus m1 **T** 23 manui **A** (i s. u. m2) euolet **A** (e pr. exp. m2) **T** (e pr. s. u.) uolet X 24 habet **A** († eat m2 s. et) PXX"X"("C" habeat **T** (a alt. exp.) cet. 26 habet pr. **A** († ent m2 s. et) ab eo qui habet s. u. **T**, om. VN habet tert. **A** (s. et ras. 2 litt.)

accipiat. qui fugit ergo saeculum uolat. ecce inquit elongaui
 fugiens et mansi in solitudine. euolauit ergo Dauid sicut
 nycticorax in domicilio, sicut passer singularis in domo. si
 autem ad Christum referas, euolauit in corporis passione, ut
 sub umbra alarum suarum protegeret populos nationum. 5 C
 euolauit diuinitate, mansit corpore atque habitauit in deserto.
 ut plures fierent desertae filii quam eius quae habebat uirum.
 illud ergo corpus sequamur, ut et nos resurgamus; ubi enim
 31 corpus, ibi et aquilae. qui non potest ut aquila uolare uolitet
 ut passer, qui non potest ad caelum uolet ad montes, fugiat 10
 ante ualles, quae cito corrumpuntur umore, et ad montes
 transeat. transiuit ad montem Segor nepos Abrahae et saluus D
 factus est, quae autem non potuit ascendere affectu femineo
 reclinata salutem amisit. adpropinquate montibus aeternis
 dominus dicit per Michaeam prophetam, surgite hinc, quia 15
 non est uobis haec refrigeratio propter spurcitiam.
 corrupti estis corruptione, persecutionem passi estis.
 et dominus dicit: tunc qui in Iudaea sunt fugiant in
 montes, ubi mons Sion et ciuitas pacis Hierusalem non
 terrenis, sed uiuis constructa lapidibus et decem milia ange- 20 E
 lorum, primitiuorum ecclesia, perfectorum spiritus, iustorum
 deus, qui in sanguine suo melius locutus est quam Abel.

1 Psalm. LIII 8   2 Psalm. CI 7 sq.   5 Psalm. XVI 8   7 Esai.
 54, 1 Galat. 4, 27   8 Matth. 24, 28   12 Gen. 19, 17. 22 sq. 26
 14 Mich. 2, 9—11   18 Matth. 24, 16   19 Hebr. 12. 22 sqq.; 7, 2
 20 I Petr. 2, 5   21 Hebr. 12, 23 sq.

3 nycticorax $\mathfrak{N}\mathfrak{N}'E$ nocticorax AC' nicticorax C (i pr. $m2$ ex e. x s. u. $m2$) cet. sicut... domo om. $C''N'$ singularis in domicilio C (s. $m2$ λ solitarii in tecto) domo T' tecto P' domicilio cet. 7 habebat A (λ et $m2$ s. ebat) T (ba s. u.) habet C'' 9 euolare $P\mathfrak{N}$ et $m1$ $\mathfrak{N}'$ 11 ualles A $m1$ PCC'' uallestria A $m2$ T (tria del.) cet. umore $V\mathfrak{N}$ humore A (s. $m2$ λ amore) cet. 12 montes $CC'N'$ nepos A (o ex u $m2$) 14 adpropinquante A (n alt. del. $m2$) adpropinquate (is s. e) $\mathfrak{N}'$ $m1$ adpropinquantibus $\mathfrak{N}'m2$ $\mathfrak{N}''E$ 15 michaeam C' micheam cet. 16 haec del. $m2$ A hec C (e $m2$ ex i) hic T (s. u.) 18 iudaea PC iudea cet. fugient P' in] ad $C''N$ 20 decim (i ex e) A decem (e alt. ex i) $\mathfrak{N}'$ 22 habet A

ille enim uindictam clamauit, hic indulgentiam: ille peccatum fratris accusa<ui>t, hic peccatum mundi remisit: ille prodidit crimen, hic texit secundum quod scriptum est quia beati quorum tecta sunt peccata.

6, 32 ^s Sed qui fugit uelociter fugiat, ne comprehendatur, uelociter **F** depraedetur hunc mundum ut Hebraeus Aegyptum. qui par-
turit pariat. ne onusto et degrauato iniquitatibus mentis utero
fugere non possit, et fugiat non quasi lactantem ferens, sed
quasi expeditum, non paruulum gestans, sed perfectum in
10 Christo exhibens; fugiat non quasi feriatu in sabbato, sed
tamquam operarius in negotio, nec tamquam sterilis in frigore, 431 **A**
sed tamquam opimus in messe. ideo enim dictum est: orate
ne fiat fuga uestra hieme uel sabbato. fuga ergo fecunda
uirtutum est, non effeta meritorum. fuga haec nescit frigus
15 timoris, tremorem mortis, contractionem sollicitudinis, disso-
lutionis otia, lasciuiae ferias, torporem lentitudinis, sed uitae
caelestis requirit inpigrum uiatorem, regni superioris competi-
torem strenuum, diuitem agricolam, qui fructus suos cogat
33 et cogendo diripiat. quid enim aliud a te, o homo, quaeritur **B**
20 nisi ut timeas deum, requiras eum, post ipsum ambules,
comprehendas uias eius? in quo, inquit, comprehendam domi-

1 Gen. 4, 10 3 Psalm. XXXI 1 6 Exod. 12, 36 7 Luc. 21, 23
Matth. 24, 19 10 Matth. 24, 20 12 Matth. 24, 20 18 Matth. 11, 12
19 Deut. 10, 12, cf. 13, 4 21 Mich. 6, 6 sqq.

2 accusauit *ed. Rom.* accusat *libri* 4 *post* quorum *add. C* remissae
sunt iniquitates 5 non *Pm1* (neq̄ *m2*) 6 hoc *P* haebreus *P*
8 possint *A* et (n *exp.*) *V* (n *m3 del.*) *W* (-it *m3*) *W'* (-it *m2*) lactantem *A*
(s. *m2* † lactantem) lactantem *C* (n s. u. *m2*) *T* (e s. a *ult.*) lactentem *E*
11 operarius... sed tamquam *om. PC'* operarius *A* (s. *m2* † operosius
et s. hoc *m2* operosior) neq̄ *A* (c *exp. m2*) nec *T* (c s. u.) 13 ergo
haec *W'* (haec s. u. *m2*) *W''E'* 15 contradictionem *APCC''* et (di
exp.) *W''* quae leguntur inde a sollicitudinis usque ad p. 202, 21 [be]-
nedixit *om. V*, in quo erasa est scriptura in foliis 56—63 dis-
solutionis otia *A* († nes etiā *m2* s. nis otia) 16 otia (s. u.) et *T*
otia *W'* († ex a *m2*) *W''E'* lentitudinis *A* (is *eras.*, s. *m2* † leni-
tudinis) lenitudinis *W* et (*corr. mI*) *T* 20 dnm *N'C'* 21 dñ *A* (*m2*
ex dnm) *T*, recte *puto*

num? si comprehendam in holocaustis? non in decem milibus haedorum, non in milibus arietum, non in fructibus impietatis reconciliatur dominus et peccata redimuntur, sed in bona uita domini gratia comprehenditur. renuntiatum est, inquit, tibi, homo, quid sit bonum. aut quid dominus exquirat a te aliud C nisi ut facias iustitiam et diligas misericordiam et paratus sis ire cum domino tuo? dicit tibi ergo euangelium: surgite, eamus hinc, dicit tibi lex: post dominum deum tuum ambulabis. didicisti quomodo hinc fugias: quid moraris? dicit tibi euangelium iterum: progenies uiperarum, quis uobis 10 demonstraui fugere ab ira uentura? et dicit hoc illis qui ueniebant ad baptismum paenitentiae.

34 Ergo paenitentia fuga est bona, gratia dei fuga est bona. D
 in qua est adsumptio fugientis, desertum fuga est bona, ad quod fugit Helias, Helisaeus, Iohannes Baptista. fugit Helias 15 mulierem Iezabel, id est effusionem uanitatis et fugit ad montem Choreb, quod significat exsiccationem, ut siccaretur in eo carnalis profluuium uanitatis et cognosceret plenius deum. erat enim ad torrentem Chorrad, quod est cognitio, ubi abundantiam profluentem diuinae cognitionis hauriret, ita 20 E fugiens saeculum, ut nec cibum corporis huius exquireret nisi quem aues detulissent ministrae, quamquam esca eius plerumque terrena non fuerit. denique quadraginta diebus in uirtute escae,

6 Prouerb. 14, 21   7 Ioh. 14, 31   8 Deut. 13, 4   10 Matth. 3, 7   15 Reg. III 19, 4   Matth. 3, 1   Luc. 3, 2   16 Reg. III 19, 2
 17 Reg. III 19, 8   19 Reg. III 17, 5 sq.   23 Reg. III 19, 8

1 olocaustis *AV'*   decim *A*   5 o homo *A* (o *add. m. ant., del. m2*) *T*
 (o *s. u.*) *C''*   requirat *CC''X''*   quid aliud *A* (quid *s. u. m2*) *C''*
 (quid *s. u.*) *NT*   7 domino deo tuo *a*   tuo *del. m2 A. s. u. T*

ergo tibi *T* tibi ergo *X'* tibi *om. X''E*   9 didicisti *A* (*s. m2* & dixisti) *T*
 didicistis *T* (*s. alt. eras.*)   14 quam *CC''T*   16 mulierem *P* (*li s. u.*)
 iezabel *X* (*i ex z m2*) zezabel *X'*   id *Am1* id ē (*ē s. u.*) *Am2*
 17 choreb *A* (*ch s. u. m2*) coreb *X* (*c del.*) *X'* (*c eras.*) horeb *C* (*h s. u.*) *T* oreb *cet.*   18 profluuius *PC'*   19 chorrad *A* (*d exp. m2*) *C*
 (h *s. u.*) *N'* chorrat *C''* corrad *C'* chorad *X* chora *T* chorræd *P* (*æ ex a, b s. d*)   23 escae *A*

quam acceperat, ambulauit. utique non mulierem fugiebat propheta tantus, sed hoc saeculum nec mortem timebat, qui se obtulerat requirenti et qui dicebat ad dominum: recipe animam meam, taedium uitae istius sustinens, non cupiditatem, sed fugiebat saecularem inlecebram et conuersationis F
 5 maculosae contagionem et impiae ac praeuaricatricis nationis
 35 sacrilegia. Solomon quoque in mulieris illius specie corrup-
 telam saeculi huius exponit et meretricias artes declinandas
 edocet. haec est mulier aliena et fornicaria, a qua te ut
 10 custodias adhortatur nec declines ad uias saeculi cor tuum,
 sed conloques illud in manu domini, in qua est cor regis. qui
 enim se ipsum regit, quod pluris est quam aliis imperare,
 cor eius in manu est dei, et quo uult deus conuertit illud.
 non mirum si conuertit in bonum, qui perfectae bonitatis est.
 15 in manu ergo dei simus, ut bonum quaeramus, illud bonum 432 A
 incorruptibile atque inmutabile, de quo dicit Amos propheta:
 exquirite bonum et non malignum, ut uiuatis: et sic
 erit uobiscum dominus deus omnipotens, quomodo
 dixistis: odio habuimus mala et dileximus bona.
 20 ubi ergo bonus deus, ibi bona sunt, quae desiderauit uidere Dauid
 et uisurum se credidit, sicut ait ipse: credo uidere bona
 domini in terra uiuentium. illa enim bona sunt, quae
 manent semper, quae non queunt temporis uel aetatis muta-
 36 tione corrumpi. in illis bonis est qui deum quaesierit et B

1 Reg. III 19, 3 3 Reg. III 19, 4 7 Prouerb. 7, 5 11 Pro-
 uerb. 21, 1 17 Amos 5, 14 sq. 21 Psalm. XXVI 13

2 hoc om. *W* D nec mortem *A* (s. *m2* λ a morte) an mortem *W* E
 3 optulerat *W* 5 inlecebram (ae *eras.*) *A* 6 hac *A* rationis *A*
 (λ na s. ra *m2*) *PCC* 7 salomon libri (salemon *E*) 10 nec *A* (c *exp.*
m2) nec *T* (c s. u.) ne *C* N declinet *PC* 11 conloques *A* (λ cet
m2 s. ces) 12 post enim *add.* quis (*del.* *m2*) *A* plus *W* P
 13 est dei *A* (λ *m2*) dei est *W* C ET deus uult *W* E 15 sumus *W* P
 16 incommutabile *W* P 19 dixistis *A* (λ ti *m2* s. tis) 20 uidere dauid *A*
 (λ *m2*) dauid uidere *T* dauid uidere *D* 21 ait ipse *A* (λ *m2*) ipse
 ait *W* ET 23 mutationis *A* mutati *E* (s. *eras.*, s. *ras.* one)

inuenerit. ubi enim cor hominis ibi et thesaurus eius est; non enim solet bonum datum deprecantibus dominus denegare. ergo quia bonus dominus est et maxime sustentibus se bonus est, ipsi adhaereamus, cum ipso simus tota anima nostra, toto corde, tota uirtute, ut simus in lumine eius et uideamus 5 eius gloriam et delectationis supernae fruamur gratia. ad illud igitur bonum erigamus animos et in illo simus atque in ipso C uiuamus, ipsi adhaereamus, quod est supra omnem mentem et omnem considerationem et pace utitur perpetua ac tranquillitate, pax autem supra omnem mentem est et supra omnem 10 sensum. hoc est bonum, quod penetrat omnia, et omnes in ipso uiuimus atque ex ipso pendimus, ipsum autem nihil supra se habet, sed est diuinum; nemo enim bonus nisi unus deus. quod ergo bonum diuinum et quod diuinum bonum. et ideo dicitur: aperiente te manum implebuntur omnia boni- 15 tate; per bonitatem enim dei nobis uniuersa tribuuntur merito D bona, quibus nihil admixtum est mali. haec bona promittit scriptura fidelibus dicens: quae bona sunt terrae manducabitis. boni ergo illius similes simus, ut quae bona sunt adipiscamur, bonum quod est sine iniquitate et sine dolo et 20 sine asperitate, cum gratia, cum pietate, cum sinceritate et beniuolentia caritate iustitia. itaque omnes uirtutes bonitas tamquam mater fecunda amplectitur.

1 Matth. 6, 21   4 Deut. 6, 5 Matth. 22, 37   10 Philipp. 4, 7
12 Act. 17, 28   13 Marc. 10, 18   15 Psalm. CIII 28   18 Esai. 1, 19

1 thesaurus libri   2 dñs A (s. m2 & dñm) dñm T (corr. dñs) C''
denegare A (i m2 s. e ult.)   3 bonus s. u. A   et del. m2 A
4 adhaereamus A (i mur m2 s. mus)   ipso A (o ex i)   5 ut del.
m2 A   6 delectationis A (ta s. u. m2)   7 ut in N'   9 utitur A (i
mur m2 s. tur)   12 ex (s. m2 & in) A in (s. ex) P' T   pendimus APC''
pendemus cel.   supra se nihil Q'' EP'   13 nisi solus deus CP'   15 manu
A (m2 manū) P   adimplebuntur T et (ad s. u. m2) A implebuntur Q
(imple in ras., buntur s. u.) replebuntur C'   20 iniquitate P (i alt. s.
u. m2)   et pr. del. m2 A, om. T. est N'   et alt. del. m2 A, om.
NT   22 beniuolentia Q (i pr. ex e m2)

7, 37 Est igitur non mediocris causa cur hinc fugere debeamus, E
 ut perueniamus a malis ad bona, ab incertis ad fidelia et F
 plena ueritatis, a morte ad uitam. ipse quoque dominus dicendo:
 posui ante te bonum et malum, uitam et mortem
 5 demonstrauit quia bonum uita est, sed aeterna. si enim haec
 obnoxia saeculo atque eius malignitati, utique illa est bona,
 quae non corrumpitur et mutatur, quae nullo uitio degenerat,
 quae uirtute acquiritur. fugiamus ergo malitiam saeculi huius,
 in quo dies ipsi inquit mali sunt, et fugiamus impigre.
 10 ideoque Esaias clamat: conualescite manus remissae et
 genua dissoluta, id est non corporis, sed animae genua
 conualescite, ut directum ad caeli altissima mentis uestigium
 possit adtolli, ut sit ductus solidior, uita maturior, gratia 433 A
 38 plenior, prudentia circumspectior. hoc est enim fugere, scire
 15 quo tendas, ableuare se a saeculo, ableuare a corpore, ne
 iterum frustra se aliquis extollat, et inflata mente carnis suae
 non teneant caput, et dicatur de his: fugerunt et non
 uiderunt. sed hoc est fugere hinc, mori elementis istius
 mundi, abscondere uitam in deo, declinare corruptiones, non
 20 attaminare cupiditates, nescire quae sint mundi istius, qui
 nobis uarios iniungit dolores, exinanit cum repleuerit, cum
 exinanierit replet. et haec omnia inania et uacua, in quibus B

4 Deut. 30, 15 9 Ephes. 5, 16 10 Esai. 35, 3 17 Iob 9, 25
 19 Coloss. 3, 3

8 huius $\mathcal{N}$ ($m2$ in ras.) eius $\mathcal{AA}$ 9 ipsi dies N' 12 conualescite A
 ($\mathcal{I}$ scit $m2$ s. scite) 13 ductus CC' actus T (a ex du) fructus $\mathcal{N}$ ($m2$ in
 ras.) doctus $cet.$ 14 est $del. m2 A$, post fugere transponit T 15 sae-
 culo ableuare se A (se s. u. $m2$) NT 16 et $del. m2 A$, s. u. T inflata A
 (inflammata $m2$, ma s. u.) P (inflati $m2$) $\mathcal{N}''C''E$ inflatus CC' et (tus ex
 ta $m2$) $\mathcal{N}$ inflammata (exp. et s. inflati) T mente CNT mentis A
 ($\mathcal{I}$ te $m2$ s. tis) P (mente $m2$) $C''C''$ 17 non $CC'\mathcal{N}''E$ et non $\mathcal{A}\mathcal{N}C''D$
 et (eras. et) $P\mathcal{N}'T$ teneant D (n alt. eras.) teneat $A m2 CC'NT$
 capud $\mathcal{AA}$ 19 $\mathcal{d}\mathcal{o}\mathcal{l}\mathcal{o}$ A (et add. extra u. et $\mathcal{d}\mathcal{n}\mathcal{o}$ s. dolo $m2$) $\mathcal{d}\mathcal{n}\mathcal{o}$ T
 et declinare $\mathcal{AD}$ et (& eras.) T 20 sunt $CC'C''\mathcal{N}''E$ istius mundi CT
 21 iniungit C' gignit A (gign in ras. m. ant., fuit ninguit; s. $m2$ $\mathcal{I}$ nin-
 guit) P (ex ningit) C ($m2$ ex ninguit) $\mathcal{N}''ET$ ninguit $\mathcal{N}$ et (t eras., s. m.
 ant. gignit) $\mathcal{N}$ inriguit C'' exinanit P

nullus solidus est fructus. mortuus est diues et nihil habet, quia non est in deum diues, et ideo insipiens, quia sapientia cultura est dei, abstinere autem a malis disciplina est.

- 39 Quis ergo non fugiat malitiae locum, officinam improbitatis, quae interire nesciat? denique non otiose signum positum ⁵ est supra Cain, ne quis eum occideret, ut significaretur quod non extingatur et auferatur a terris malitia. timebat Cain, C ne occideretur, quia fugere nesciebat. augetur enim et cum- latur ipso usu malitia et est sine moderatione, sine fine, dolo et fraude decernens, quae factis suis proditur et sanguine ¹⁰ peremptorum, sicut et Cain proditus est. uersatur itaque in terris malitia atque istic errat, et ideo rogamus uoluntatem dei fieri in terris sicut et in caelis, ut et hic sit innocentia. itaque malitia, quoniam illic locum non habet, hic circuit, D hic saeuit seque effundit, non mundano illo mersa diluuiio, ¹⁵ non Sodomitano exusta incendio. denique grauius postea in seminariis pullulauit usque in ipsum parricidales ac sacrilegas iniciens manus uniuersorum auctorem salutis. lex factum damnat, non aufert malitiam. ipse dominus Iesus peccatum damnauit, auctorem eius distulit, ut esset per quem iusti ²⁰ probarentur. etenim quia malum deus non fecit et nequitia diaboli inseruit, uindictam deus distulit, ut ab his ipsis quos E

2 Luc. 12, 21   5 Gen. 4, 15   7 Gen. 4, 14   12 Matth. 6. 10
18 Augustinus contra duas epist. Pelag. IIII 11, 30 (lex factum... malitiam)

1 solus *A* (*s. m2* & solidus) *PC' C''* solidus *m2* ex solus *C* est *s. u.*
m2 C   4 officinā *A* (*l* na *m2 s. nā*) *Ų* (*ā* ex a *m3*)   7 a *A* (*s. m2*
& e) *C* (ex ae) *N'* de *T* e *P* (*m2* ex a) cet.   8 quia *P* (*ā* extra *u. m2*)
comulatur *A* (*v s. o*)   9 malitia *A* (*l* iē *m2 s. ia*)   et *A* (*s. lineola*
eras.)   10 et alt. om. *P*   12 istiē q̄rā (*om. atque*) *Ų'* (*exp. m. ant.*)
atque istic errat om. *Ų''E*   errat *C'* et (*r pr. s. u.*) *T* erat cet.   14 ita-
que illic *A* (*illic s. u. m2*) *T* (*illic eras*)   malitia ē *Ų*   illiē *A* (*exp. m2,*
s. iam m2) illic iam *N* et (*illic s. u.*) *T*   15 seque *PC' C''* seseque *A* (*se*
pr. s. u. m2) *Ų'* (*se pr. s. u.*) cet.   fundit *P* infundit *N'*   16 sodo-
mitano *P*   19 dampnat *AC* et (*p s. u. m3*) *Ų'*   20 donauit *T* (*o eras.*
et *s. āp*) cet. damnauit *mg. ed. Paris. a. 1569*   21 probarentur *A* (*b*
ex *p*)   set ex et *Ų m3* *Ų' m2* sed *Ų''E*   22 his *del. m2 A, om. NT*

40 deceperat diabolus uinceretur. exercentur ergo decepti, ut et
 pretium luant facilitatis et sumant studia uirtutis, industriam
 cautionis. unde ait: estote astuti ut serpentes. quare
 sicut serpentes? ut et ille spoliatur suo et qui alios exuere
 5 uoluit amittat quae sunt ipsius non uenena, sed merita naturae.
 denique deicitur ille, cum tu ascenderis. scriptum est enim:
 uidebam Satanam sicut fulgur cadentem de caelo.
 non fulgur inquit, sed sicut fulgur, quia suum lumen amisit, F
 quod habebat, antequam tibi tuum lumen uellet auferre. uerum
 10 forte dicas quae de saluatore legimus quia sicut fulgur
 coruscans desub caelo ita erit et aduentus filii
 hominis. bene et hic sicut fulgur, quia supra fulgur. denique
 fulgur desub caelo, lumen autem uerum supra caelum. ergo
 Satanus sicut fulgur, quia amisit quod habuit: tu autem
 41 15 recepisti quod amiseras. non enim ita circa illum sicut circa
 te soluta est sententia; nam Christi gratia, quae te resoluit,
 illum adstrinxit; manet enim maledictio directa in serpentem
 propter tuam deceptionem. sic enim dictum est ad eum:
 maledictus tu ab omnibus pecoribus terrae. omnium 434 A
 20 enim communis inimicus est qui fuit hostis bonorum et
 pro iis damnatur quos adhuc non laeserat, quoniam qui
 hominem laesit, cui illa subiecta omnia sunt, laesit omnia.
 communem etenim legem soluit, quia ipse homini cum ceteris
 subditus est. ideo communi odio atque execratione omnium
 25 maledictio eius oneratur. genus autem damnationis non mors,

3 Matth. 10, 16 7 Luc. 10, 18 10 Luc. 17, 24 19 Gen. 3, 14

1 ut *s. u. m2 A* 3 cautionis *A* († *n7 m2 s. nis*) cautionum (*s. †*
nis) *T* ut *A* (*s. m2 † sic*) sicut *NT* 10 que *A* (*s. m2 † quia et*)
 quia et *N* et (*et s. u.*) *T* 11 coruscans *A* 12 quia et hic supra *N*
 15 recipisti *AN* 16 quae tibi *PC' C'' et* (*bi eras.*) *C* que tibi *A* (*s. m2 †*
 que te) quae te *N'* (*te ex tibi m2*) 18 sic *A* (*s. m2 † sicut*) 21 his libri
 22 subiecta omnia sunt *A* (*∠ m2*) omnia subiecta sunt *N' C' ET* subiecta
 sunt omnia *C* 23 etenim *A* (*et exp. m2*) *N''* (*et s. u.*) enim *T* quia
 ex qua *N* qua *N'* et ipse *A* (*et s. u. m2*) *N' N'' T* et ipsi *E* 24 om-
 nium post odio transponunt *N'' et* (*in quo atque in mg.*) *E* 25 hone-
 ratur *APC''* dampnationis *PC*

sed poena diuturna est. super pectus inquit tuum et uentrem ambulabis. premenda enim fuit noxia conscientia et proterenda malitia fraudulentumque secretum tamquam a dei facie relegandum; simul ostenditur quod terrena malitia sit quae in terram recuruet. denique addidit: et terram edes omnes dies uitae tuae. B

42 Describi quidem his natura serpentis uidetur, sed magis omne malitiae uas describitur, omnis serpens improbitatis, qui in uentrem se deicit atque intra se uenenum suum claudit et intus in pectore suo uoluit, cogitationibus suis lubricus et super fraudes suas ambulans, suis dolis se ipse implicans, mouens semper atque exagitans sua uenena, cum cogitat, uentrem quoque, hoc est seminarium cordis sui proterens. unde pulchre Dauid ait: alienati sunt peccatores ab utero, errauerunt a uentre, locuti sunt falsa. furor his secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdae et obturantis aures suas, quae non exaudiet uocem incantantium et uenefici. qui incantantur a sapiente. propter hoc etiam illud pulchre dictum uidetur, quod in libro prophetico legimus: uentrem meum doleo, uentrem meum, quia ibi est malitia, ubi debet esse innocentia, et illud plus laborat, quod in nobis debet esse tranquillius, atque id nequitiae uestigiis proculcatur, C

1 Gen. 3, 14   5 Gen. 3, 14   14 Psalm. LVII 4—6   20 Hier. 4, 19

4 religandum (li ex le) *A et m. ant.* *U'* religandum *U'C'' et (l e s. i)* *T* relegandum *P* (le ex li)   8 uas malitiae *U''E*   10 cogitationibus suis ex cogitationes suas *A* cogitationes suas *D*; an cogitatione sua? 13 hoc *A* (c s. u.)   seminarium *A* (mi ex me m2)   14 daut *A* 16 his] illis *U''C''*   similitudinem *A* (s. u. m2 l multitudinem) *C* (li s. u.)   17 obturantis *AT* obstruentis *cet.*   18 qui] que *C'* cum *U''E*, *om. T*   19 incantantur *A* (s. m2 l tatur) *P* (n alt. exp.) *U'* (m2 incantatur) *U* incantatur *U''C''E* incantat *C* (at m2 in-ras.) incantantis *T* a *om. CT*   sapienter *C* (r add. m2) *T*   21 uentrem meum doleo *A* (doleo s. u. m2) *U'* (doleo s. u. m3) *U''C''ET*   23 id *A* (d ex t) uestigiis *A* (is ex as) *U* (s. m3 mesticiis) uestitus *U'* uestitur *U''E* proculcatur *N* conculcatur *C*

stimulatur unguibus, processu quodam improbitatis incremen-
toque concutitur, ubi est genitale seminum posteritatis
aeternae. uidetur quidem hoc ad id esse referendum, quod
dolebat perisse quos creauit filios et suscepit, sed multo
5 magis, quod in uentre suo uerbi seminarium non habebat. E
ideo uentrem suum dicit quasi pretiosissimum. pretiosus enim
mentis uterus est, in quo fecunda seges consiliorum uerbi
semine pullulare consueuit et uitae totius solent atque uirtu-
tum ac disciplinarum quaedam membra formari.

43 10 Sed ut reuertamur ad propositum, quod malitiam deus
reprimendam interim quam abolendam putauerit, ait ad serpen-
tem: et inimicitias ponam inter te et mulierem et
inter semen tuum et semen mulieris. ipsa tibi F
seruabit caput et tu illius calcaneum. ubi inimicitiae
15 sunt, discordia est nocendique studium, ubi nocendi studium,
ibi malitia ponitur. ergo discordia inter serpentem et mulierem.
discordiae malitia subest; non est ergo sublata malitia. denique
seruatum est serpenti, ut calcaneum mulieris et seminis eius
obseruaret, quo noceat et uenenum suum infundat. non ergo
20 ambulemus in terrenis, et serpens nobis nocere non poterit.
sumamus euangelicum calciamentum, quo uenenum serpentis
excluditur, morsus eius hebetatur, ut simus calciati pedes in

12 Gen. 3, 15 21 Matth. 10, 10 Luc. 10, 4

2 genitale A (i ex e m2) seminum A et P (seminarium m2) A
(seminarium m3) A'CC' seminum C'P' seminarium cet. 3 addidisse A
(s. m2 † ad id esse) PC'' 5 habebat AC'T habebant A († bat m2 s.
bant) P (n exp.) cet. 6 pretiosus A (sius ex sus; s. m2 † sus) enim
s. u. A (m. ant. et iterum m2) 7 seçunđus A (s. fecunda) secunda PC''
secundum C' 11 magis (s. u. m2) quam A' abolendam P (a pr. ex
o) potauerit A 12 te et inter A (inter s. u. m2) NT et tert.
om. P 13 illius mulieris A (illius extra u. m2) T (illius del.) illius
AP'D ipse A (s. m2 sa) PA ipsa A' (a ex e m2) 14 ubi enim A
15 ibi discordia P' 17 malitiae AA' et (e exp.) P malitię A' (-ia m2)
18 seminis A (s alt. exp. m2) semini A et (seminis m2) A' 19 obser-
naret A († & m2 s. ark) PC'C'' obseruet cet. quo A (i s. o m2)
et A s. u., del. m2 20 poterit A (m3 ex potuit) A' (m2 ex potest)
potest A'E

euangelium. et fortasse ideo Moyses iubetur soluere calciamentum pedum suorum, ut sumeret calciamentum euangelii, uel quia non Moysi, id est non prophetis, sed apostolis praedicatio euangelii debebatur. ea est, quam supra diximus, dicta in serpentem sententia: in hominem quoque cuiusmodi 435 A
 44 directa sit consideremus. maledictus est ille qui auctor est culpae, sed non est maledictus iste qui aliena fraude deceptus est; tamen quia non seruauit mandatum dei, operum suorum labore damnatur — maledicatur sane terra, sed in operibus peccatoris — et maledicatur, donec resoluatur in terram. ideo 10
 ergo suscepit Iesus carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret, et factus est pro nobis maledictum, ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, uita mortem. suscepit enim et mortem, ut imple- retur sententia, satisfaceret iudicato: maledictum carnis pecca- 15
 tricis usque ad mortem. nihil ergo factum est contra sententiam 20 C
 dei, cum sit diuinae condicio impleta sententiae; maledictum enim usque ad mortem, post mortem gratia. mortui ergo saeculo sumus: quid adhuc de saeculo decernimus? mortui sumus cum Christo: quid adhuc uitae huius actus requirimus? 20
 mortem Christi in corpore nostro circumferimus, ut et uita Christi in nobis manifestetur. non ergo iam nostram illam uitam, sed Christi uitam uiuimus, uitam innocentiae, uitam castimoniae, uitam simplicitatis omniumque uirtutum. cum

1 Exod. 3, 5   2 Matth. 10, 10 Luc. 10, 4   8 Gen. 3, 17 sqq.
 12 Galat. 3, 13   15 Gen. 3, 17 sqq.   21 II Cor. 4, 10

1 moysi A (i m2 ex es)   2 et euangelii A (et del. m2) P (et exp.)
 5 cuiusmodi A (i pr. s. u.)   7 maledictus est A''E   9 dampnatur APCX''ET
 11 suscepit Iesus] suscepit deus A'E deus suscepit A''
 12 factum A (t tus m2 s. tum) PC'   15 per maledictum A' (per s. u. m3) A''E; fort. maledicto; nam carni peccatrici non placet
 18 mortem (alt.) autem A''E   19 quid adhuc de saeculo decernimus A (infra in mg. m2 ali' quo adhuc secernimur) de om. N', s. u. T saeculo . . .
 Christo om. A   secernimus T decernimus (s. m2 t deseruimus) E
 deseruimus A''

Christo resurreximus, in ipso uiuamus, in ipso ascendamus, D
ut serpens calcaneum nostrum quod uulneret in terris repperire
non possit.

- 8, 45 Fugiamus hinc. potes animo fugere, etsi retineris corpore. E
5 potes et hic esse et adesse ad dominum, si illi adhaereat
anima tua, si post ipsum cogitationibus tuis ambules, si fide,
non specie uias eius sequaris, si ad ipsum confugias. est
enim refugium et uirtus, cui dicit Dauid: ad te confugi
et non sum deceptus. ergo quia deus refugium, deus
10 autem in caelo et supra caelos, utique hinc illo fugiendum 436 A
est, ubi pax, ubi requies ab operibus, ubi epulemur sabbatum
magnum, sicut dixit Moyses: et erunt sabbata terrae
uobis escae. epulatorium enim et plenum iocunditatis et
tranquillitatis est requiescere in deo et eius delectationem
15 uidere. qui ergo confugimus ad deum ad mundum reuertemur,
qui peccato mortui sumus peccata repetemus, qui renuntia-
uimus saeculo et usui eius iterum in luto eius haerebimus?
46 fugiamus hinc, quia tempus breue est. audi quomodo fugias: B
et qui habent uxores ita sint ac si non habeant et
20 qui flent tamquam non flentes et qui gaudent
tamquam non gaudentes et qui emunt tamquam
non possidentes et qui hoc mundo utuntur, tam-
quam non utantur; praeterit enim figura huius
mundi. non ergo cum praetereunte figura mundi opera nostra
25 praetereant, ne etiam ipsi praetereamus, sed maneamus in

8 Psalm. LXXVI 3 11 Philo l. c. 31 (572, 13) 12 Leuit. 25,
4—6 19 I Cor. 7, 29—31

1 in ipso uiuamus *A m1* in ipso uiuimus in ipso uiuamus *A m2 T*
2 terrenis *N* et (s. † terris) *T* reperire *AICX''T* 5 adhaereat *A*
7 sequaris *A* (i *m2 ex a*) 9 dñs est ref. *X* 10 confugiendum *X''* 11 post
sabbatum *add.* eius †; (scđ. *T*) *xpi* ē (et *T*) omnium uirtutum et sab-
batum *A s. u. m2 T* 12 magnt. *A* 13 epulatorium *AP* iocundi-
tatis (o *ex u m2*) *X C* in xpo *T* 15 reuertimur *PC''C''* et (corr.
m2) *C* 16 repetimus *A* (i *ex e m2*) *PC''C''* et (corr. *m2*) *C* 17 haere-
bimus *A* (h s. u.) 18 fugias *A m1* fugiamus *A m2 X T* 19 habeant *A*
(a *alt. s. u.*)

ueritate. si manemus in Christo, manemus in ueritate et cum
 eo manebimus et non praeteribimus, sed dicemus: benedictio C
 domini super uos, benedicimus uos in nomine
 domini. qui enim praetereunt non possunt dicere, quia non
 dixerunt praetereuntes uiam: benedictio domini super 5
 uos, quemadmodum dixit propheta. itaque si uolumus non
 praeterire opera nostra, non praetereamus mandatum dei, non
 praetereamus requirendi Iesu domini diligentiam, emerendi
 eius gratiam. non praeteriuit eum illa mulier. quae usque
 in Pharisaei domum ingressa, in qua Christus recumbebat, in 10 D
 47 pedes eius superfudit unguentum. non praetereamus disciplinae
 alicuius profectum, sicut etiam Ioseph adolescentulus non
 praeteriuit, quia fratres suos requirebat et ad eum festinabat
 locum, in quo pascebant oues, et cum cognouisset quia in
 Dothaim sunt, perrexit eo. significatur autem illo uerbo 15
 Dothaim defectus idoneus, id est uanarum opinionum defectus
 non mediocris, sed perfectus et plenus, in quo profectus est E
 animae. sapiens enim quando minuit addit; deficiunt enim
 saeculares opiniones, quae mulieribus infirmis comparantur.
 unde pulchre, quo ostenderetur Sarra ad profectum uenisse, 20

2 Psalm. CXXVIII 8 9 Luc. 7, 36 sqq. 12 Gen. 37, 17 Philo
 l. c. 23 (564, 44) 15 Philo l. c. 23 (565, 1) 18 Philo l. c. 23 (565, 7)

1 manemus *pr.* A m1 maneamus A m2 C^{'''}N et (a *alt. exp.*) T 3 uos]
 nos A^{'''}U' benedicimus A m1 benediximus A m2 U^{'''}ET uobis C^{'''}U^{'''}
 7 mandatum U (a *pr. ex u*) mandata C^{'''}N^{'''}P' 8 ihu dñi A (∠ m2)
 dñi ihu T 9 praeteribit A (s. m2 ∫ iit) U (corr. m3) U' (corr. m2)
 praeteriit C 11 superfudit unguentum A (∠ m2) unguentum super-
 fudit T 12 adolescentulus A^{'''}U' adolescentulus U' (corr.) cet. 14 qua A (∠
 o s. a m2) cognouissent A (t s. n^{'''} m2) 16 defectus *alt.* A (us ex u m2)
 17 profectus (*ex perfectus*) P et m2 C 18 minuit AP^{'''}C^{'''}T monuit
 U' (o ex i m. ant.) U^{'''}E mittitur C (m2 in ras., s. m2 dothaim mittit)
 addidit AN' et m1 C (m2 additur) deficient A (v s. q m2) P(C'
 deficient C^{'''} 19 infirmibus P^{'''}U' et (m2 infirmis) U' infirmibus P
 corr. C^{'''} 20 quoostenderetur A (o *alt. s. u. m2*) sarra AP^{'''}U' et
 (r *pr. eras.*) C^{'''} sara cet. perfectum P^{'''}U^{'''}T

ut generaret risum et laetitiam, defecerunt inquit Sarrae fieri muliebria. bona ergo defectio cupiditatum, defectio uanitatis, quia ueritatis adiectio est. unde et sanctus ait: defecit in salutare tuum anima mea. paritura etenim
 5 erat quem concesserat eoque et promiserat deus, paritura laetitiam et sobriam illam iocunditatis ebrietatem, paritura ante expectatum ingenii celeritate partus, feta sapientiae. 437 A
 denique et de aliis Hebraeis mulieribus habes quia Hebraeae prius pariunt quam ueniant obstetrices, eo quod animae iustorum non expectent artes et disciplinas propter inuentionum
 10 genera nec requirant adiumenta generandi, sed sponte partus suos fundant expectationemque praeueniant.

48 Nec minus inpiger ad inueniendum quam ad exsequendum Iacob, cui cum mater dixisset ut inferret patri escas, definitionum genera suppetisse cernimus. nam et cito inuenit et
 15 inuentorum suorum auctorem testificatus est deum, in quo et diligentiae palma et ingenii significatur ubertas. prima ergo definitio in inuentione. quod inuenitur quaeritur et quod quaeritur temporis est et quod temporis est utique diligentiae
 20 est. quod autem praeuenit usum temporis deus infundit, deus dat, quod deus dat naturae, non diligentiae est. ingenium igitur diuini est muneris, quod autem diuini muneris hoc naturae. ingenium ergo naturae est, inuentio diligentiae: illud C

1 Gen. 18, 11, cf. 12 Philo Legg. alleg. III 14 (95, 38) 3 Psalm. CXVIII 81 7 Uerg. Georg. III 348 8 Exod. 1, 19 Philo de profugis 30 (571, 19) 13 Gen. 27, 6 sqq. 14 Philo l. c. 30 (571, 23)

1 sarrae APNT et (r pr. eras.) C' sarrae cet. 2 cupiditatē A (t̄ tū s. tē m2) 3 sanctus dauid A (d̄d s. u. m2) CC' C'' V'' ET; in V' s. ait ras., fort. d̄d eras. 4 enim V'' C'' 5 quae V'' V'' C'' T eoque del. m2 A, om. CNT 7 partū P partū CC' et (s. u. m2) T feta (s. m2 t̄ facta) A facta CT 9 primus A (m eras.) primitus P (tu s. u.)

obstretices Pñ 14 cui cum mater dixisset ut inferret A (infra in mg. m2 cui mater dixisse ut inferret) cui mater cum T dixisset (t s. u. m2) V' 16 suorum auctorem suum A (suum s. u. m2) T (suum del.) 19 et om. N, s. u. T est alt. del. m2 A, om. T 20 quod autem . . . diligentiae est om. N, in mg. T 23 natura A (corr. m2) PCC'' et (ra ex re) P'

sine tempore, hoc indiget tempore. ideoque illud tempore
 praesto est, hoc in spatio temporis inuestigatur; illud supra
 49 nos, hoc uero ad nos refertur. quaerenti igitur patri cibum
 uerbi — non enim in solo pane uiuit homo, sed in omni 5
 uerbo dei; talem cibum quaerebat Isaac, talem cibum **esuri-**
ebat Petrus, quando uidit credituri gentilis **populi** mysteria —
 Esau praesto non habuit cibum spiritalis et uelocioris ingenii. D
 dum ille uenatur et quaerit et praedurum atque agrestem
 sermonem suggerere parat, praeuenit Iacob celeri inuentione
 et miti et prope domestica responsione suaue uerbum mini- 10
 strans, quo eum mulceret et delectaret. unde miratus pater
 ait: quid est hoc, quod tam cito inuenisti, fili?
 respondit Iacob: quod tradidit dominus deus tuus
 in manus meas. prima definitio in interrogatione est, secunda
 in responso. plena igitur omnia repperiens pater quae erant 15 E
 uel ingenii uel diligentiae definitionis consummatione conclusit
 dicens: ecce odor filii mei tamquam odor agri pleni,
 quem benedixit dominus. ager enim et naturale habet
 fertilitatis ingenium et culturae diligentiam temporalem meri-
 toque in eo est plenitudo, cui utrumque non deest. simul 20
 cum addiderit: quem benedixit dominus, uidetur naturae
 gratiam praetulisse cultionis labori. et confirmauit Esau dicens:
 iuste uocatum est nomen illius Iacob; subplantauit
 enim me iam bis et primogenita mea accepit. F

4 Matth. 4, 4 Luc. 4, 4 5 Gen. 27, 4 Act. 10, 10 sqq. 8 Gen.
 27, 5 11 Philo l. c. 30 (571, 29) 12 Gen. 27, 20 17 Gen. 27, 27
 23 Gen. 27, 36

1 illud in tempore *NT* 5 isac *P* 6 misteria *APYC* 8 uenatur *A*
 (uena ex uenena) adgrestem *A* (corr. *m2*) *P* agrestem *C* (a s. *)
 9 inuentione *A* (i s. e *m2*) 10 mitti (t *pr. eras.*) *FV''* (t *pr. exp.*) *T*
 11 quo *A* (s. *m2* † que) que (o s. c) *T* et scripsi ut *A* (s. *m2* ac)
PCC'CV ac *cet.* 12 fili mi *A* (mi s. u. *m2*) *NT* 15 responsione *A*
(m. ant. et iterum m2 ex responso) *CC'* responso (*ex responsione*) *T*
 18 naturalē *P* et (-le corr.) *AV* 23 illius] eius *CP'T, om. V* sup-
 plantauit *PYC*

50 Sed forte dicas: in quo moram fecit qui ad uenationem
 a patre missus est? sed considera quia et pater pronuntiauit
 quia paratum habere non posset quod spiritualiter petebatur.
 et ideo quia deficiebatur ingenio uel diligentiae subsidium
 5 ut adiungeret exigebat. celeritatis quoque admonet, qui ait:
 cape arcum et sagittam. accipit tamen et diligentiae
 51 fructum qui agnoscit superius esse ingenii munus. nec inme- 438 A
 rito domesticos cibos detulit. qui de domesticis seminibus sui
 sapientiae sibi adquisiuit copulam. bona autem diligentia cum
 10 sapientia et inuentio cum ingenio est naturali. denique habens
 in promptu sapientiae copulam sanctus Isaac deambulabat in
 campo, immo abalienabatur. et nos primo sapientiae copulemur
 et sic exeamus in campum quaerere et inuenire cupientes. multi
 enim sine sapientia male quaerunt. et ideo Cain, quia non B
 15 acceperat a deo prudentiam, male quaesiuit, male exiuit in
 campum, Abel bene, qui perfectum sacrificii munus impleuit;
 bonum enim sapientiae sacrificium, bona est hostia fides et
 omnis uirtus. denique sapientia interfecit suas hostias et
 miscuit in cratere suum uinum. et ideo ut insipientibus
 20 gentilibus potum fidei daret, ad craterem suum conuocauit
 eos dicens: qui est insipiens deuertat ad me et egen-
 tibus sensu dixit: uenite et edite de meis panibus et C
 bibite uinum, quod miscui uobis. de hoc cratere Plato
 in suos libros transferendum putauit, ad cuius potum euocauit

6 Gen. 27, 3 7 Gen. 27, 9 11 Gen. 24, 63 14 Gen. 4, 4 sqq. 18 Pro-
 uerb. 9, 2 20 Prouerb. 9, 3 sq. 22 Prouerb. 9, 5 23 Plat. Conu. 213 E

1 dicas A (s ex t) fecit A (t fa s. fe m2) facit T (e s. a) 3 pos-
 set (t m2) AU' posse U 4 deficiebatur U' (ur eras.) deficiebat C'U'EP'T
 6 accepit N'D 7 qui A (s. m2 t quia) quia VT 8 de del. m2 A,
 s. u. T, om. C domesticis A (t ci m2 s. cis) 10 est del. m2 A,
 om. VNT 11 promptu U(C'E promptus U' (s eras) promptu cet.
 17 post hostia add. bona s. u. m2 A 19 cratere U'U'E craterem cet.

suum uinum A (t m2) uinum suum VNT ut] aut A (s. m2 t ut)
 21 quid P (d eras.) 22 dicit V 23 de del. m2 A, om. UCT hoc
 PU'U'E huc (corr. hoc) U' hunc cet. cratere U'U'E craterem P (m
 eras.) cet. 24 transferendum P (s s. u.) C (s s. u. m2) uocauit N'

animas, sed eas explere nesciuit, qui potum non fidei, sed perfidiae ministrabat.

- 9, 52 Fugiamus ergo hinc, sicut fugit de patria sanctus Iacob; D
 sciebat enim ueram patriam esse superiorem. fugiamus sicut
 cerui ad fontes aquarum: quos sitiebat Dauid sitiatur et nostra 5
 anima. quis est ille fons? audi dicentem: quoniam apud E
 te fons uitae. huic fonti dicat anima mea: quando ueniam
 et parebo ante faciem tuam? fons enim deus est; sed
 qui hunc fontem desiderat effundat super se animam suam,
 ut nihil possessioni carnis relinquat, sed ubique anima super- 10
 53 fluat. pulchre eam effudit Susanna, ut euaporare in eam non
 possent corporis incendia, mortis formidines, uitae cupiditates.
 effusa super ipsam anima omne restinxit carnale desiderium,
 saeculare studium. quae etiam prodigiosorum senum et inpu- F
 dentium presbyterorum potuit flammam restinguere, nisi in his 15
 profluuium libidinis redundasset. a quibus cum intenderetur
 calumnia, si adsensus negaretur adulterio, ingemuit Susanna
 et dixit: angustiae mihi adsunt undique. si enim hoc
 fecero, morte aeterna peribo: sin autem, non effu-
 giam manus uestras. melius tamen iudicauit crimen 20
 potius fugere quam periculum. plorauit itaque, cum crimen 439 A

3 Gen. 28, 2   4 Psalm. XXXXI 2 sq.   6 Psalm. XXXV 10
 7 Psalm. XXXXI 3   18 Sus. (Dan. 13) 22   21 Sus. 35

3 ergo *postea add.* T, om. CC'CN'   5 anima nostra T (in quo
 quos... nostra s. u.) C'' anima nostra D   7 te est VU'ET et (est s.
 u.) m2 AU' m1 C   dicat A (i s. q m2) dicit (a s. i alt.) T   8 pa-
 rebo P (e ex a) parabo U (m3 aparebo)   10 possessionē U passioni CP';
 possessionis carni libri quidam Maurinorum   ubique A (s. m2 † ubi-
 cumque)   11 susanna A (ex susana)   euaporare A (et m2 s. e alt.)
 uaporare C euaporaret et (et del.) T   eam A (in del. m2) ea VN
 12 incendiat A (t del.)   incendia corporis U'E   13 restinxit A (s m2 †
 restrinxit) restinxit PC'D restrinxit U (in m3 ex i) cet.   14 inpu-
 dentium A (e ex i, n alt. s. u.) inpu-
 dentum P inprudentialium U'   15 presbyterum U
 (-orum m3) presbiterorum cet.   restringere UC' et (r eras.) C   16 pro-
 fluuium profluuium libidinis A (n m2, sed bis eras.) libidinis profluuium
 VNT   18 adsunt A (ad del. m2) sunt C'T   19 sin A (n s. u. m2) si N

obiceretur: ploravit cum sibi de pudica et casta adulteri
iudicium vindicarent, non mortem deplorans, sed castitatis
calumniam, religionis iniuriam ploravit et effudit super se non
corpus, sed animam; effudisset enim corpus, si carnalibus
5 adqueuisset. denique cum morte damnaretur, exclamavit quasi
iudex reorum, arbitra calumniantum et innocentis conscientiae
auctoritate diuinam sibi in iudicium accersiuit cognitionem,
non timore mortis percita, sed arguentis censurae potestate B
praecelsa. Susanna ergo fugit saeculum et se deo credidit
10 ad illam arcem ciuitatis aeternae fugiens, quae totum mundum
54 complectitur, quoniam intra deum omnia. fugit et Paulus ut
euaderet per fenestram demissus in sporta — spartum enim
triplex corrumpi non posse nouerat —, sed fugit, ut euan-
gelium domini toto orbe praedicaret, et ideo in paradysum
15 raptus est. et nos fugiamus per fenestram audientes praecepta C
domini et uisu sobrio atque oculorum castitate seruantes.
55 Fugiamus sicut Loth Sodomitana crimina amplius quam
supplicia formidans. magis enim pius certe scelerum fugit
contagia qui Sodomitanis domum clausit nec cohabitans
20 nouerat eos quorum flagitia nesciebat et obprobria auersabatur
nec fugiens respexit eos quorum conuersationes non desiderabat.

11 II Cor. 11, 33 14 I Cor. 9, 18 II Cor. 12, 3 sq. 17 Gen. 19, 15

1 adulterii (i alt. s. u.) A m2 A m3 2 uendicarent (ue ex ui) P m1
A' m2 5 dampnaretur PVC A' ET 6 calumniantum A (t̄ tiū m2 s.
tum) P V A' calumniantium cet. 7 accessiuit PC'' arcessiuit P'
8 pcepta A (cep in ras. m. ant., s. m2 t̄ percita) 9 saeculum ∴ A
(supra in mg. m2 ∴ ali' lib esse a deo credidit ut ad illa arcē ciuitatis
etne fugientes q̄ totū mundū c̄plectit̄ qm̄ intra dñm oīa fugiunt) et se
(ex esse) q̄ T credidit ut T 10 fugeret T 11 sunt omnia A' (sunt
s. u. m2) A' E omne P omne eum UC'' omnem C'' cūm fugit P
(con s. cum) confugit C' C'' fugiunt T 12 in sporta dimissus A' E
est dimissus C dimissus est P' DT demissus C' dimissus P (corr.
m1) cet. spartum P A' C' T et m1 V sportum A (t̄ a m2 s. o) V m2
cet. 14 paradysum A 16 uisu (t̄ sum m2 s. su) sobrio (t̄ um s. o
alt. m2) A 17 sodomitana crimina A (s. m2 t̄ sodomita non crimina)
18 formidantes C' E formidans A'' (ns in ras.) prius A P A' T et (r
exp.) V, (pius m2) A' 19 domum suam A' T domum suāq̄ V

fugit ergo sicut Loth, qui renuntiat uitii, abdicat se incolarum moribus, qui post se non respicit, qui superiorem illam ciuitatem ingreditur introitu cogitationum suarum nec recedit ex ea, donec moriatur princeps sacerdotum, qui tulit peccatum mundi. mortuus quidem semel est, sed moritur unicuique, qui baptizatur in morte Christi, ut consepeliamur cum eo et resurgamus cum eo et in nouitate uitae illius ambulemus.

56 bene fugis, si cor tuum non imitetur peccatorum consilia cogitationes<que> eorum. bene fugis, si oculus tuus fugiat calices et phialas, ne fiat liuidus, dum moratur in uino. bene fugis, si oculus tuus alienam declinet, ut lingua tua ueritatem custodiat. bene fugis, si non respondeas imprudenti ad imprudentiam illius. bene fugis, si auferas gressum pedum tuorum ex ore insipientium. cito enim malis ducibus erratur; sed si uis bene fugere, longe fac uias tuas ab eorum sermonibus.

57 Mortuus est tibi princeps sacerdotum, tibi crucifixus est, ut clauis eius adhaereas. te enim in illa carne et tua peccata suscepit; adfixa sunt illi patibulo tuorum delictorum chirographa, ut iam mundo nihil debeas, cui semel renuntiasti. et recte nihil debes, cui suppetit dicere: mihi enim mundus crucifixus est et ego mundo, ut iam mortem non timeas, si geras Christum, in quo potes dicere: ubi est, mors, uictoria tua? ubi est, mors, aculeus tuus? etenim cum

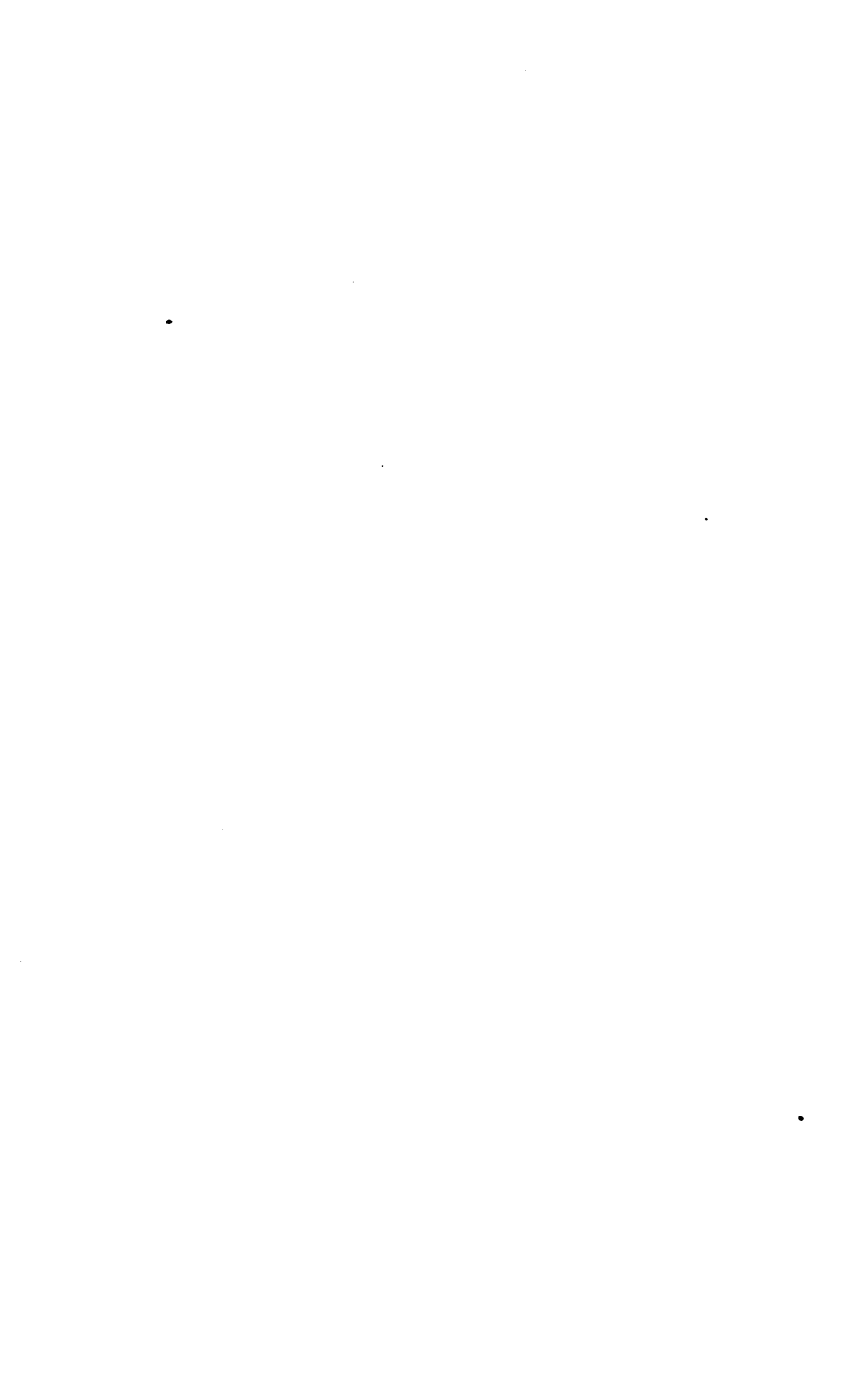
4 Ioh. 1, 29   6 Coloss. 2, 12 Rom. 6, 4   11 Psalm. CXXXV
6 (7)   12 Prouerb. 26, 4   15 Prouerb. 5, 8   20 Galat. 6, 14   22 I
Cor. 15, 55   23 Rom. 6, 6

6 et *Ų* *E* ut *cet.*   9 cogitationesque *scripsi* et cogitationes *A* (et *postea add.*) *VT* cogitationes *C* (*in quo s. u. m2* si non habeas) *cet.*
fugias *A* († *gis m2 s. gas*)   10 fialas *libri* liuidus (*ex libidus*)
Ų m3 D libidus *APVŲT* libidinosus *Ų* *C* *E* libido *C*   bene fugis
AT et *add. m2 C* (bene *ex sine*), *om. cet.*   11 alienā *A* († *na s. nā*
m2) aliena *CNT*   12 bene... illius *infra in mg. A*   imprudenti
A (*r s. u. m2*)   14 eruatur *A* (*s. m2 † erratur*)   17 clauis *A* (*clauis*
m. ant., *clauis restituit m2*)   18 chirographa *Ų* *cirographa E* chiro-
grafa *VŲ* cyrografa *cet.*   20 enim *om. CP*   22 generas *A* (*s. m2 †*
geras) *P*   23 stimulus tuus *T*

uetus ille homo noster adfixus est cruci, destructum est peccatum, obtusus aculeus, uacuata culpa, ut ulterius seruire C
 flagitiis desinamus. abiit enim et uetus homo. nunc autem iam
 non uetus homo in nobis, sed noua est creatura habens in
 5 se similitudinem Christi, cuius mortis similitudini consepulti
 imaginem uitae eius adsumpsimus, alas gratiae spiritualis acce-
 58 pimus. sic igitur uolate, ut dicatur de uobis: qui sunt
 isti, qui sicut nebula uolant et sicut columbae
 cum pullis suis? ut nebulae uestrae rorent iustitiam et
 10 columbae pariant simplicitatem. sic nauigate quasi transfre- D
 tantes mundum, non pererrantes quasi naues Tharsis, ut in
 intellegibiles portus cursum dirigatis et conuehatis diuitias
 maris. sic festinate, ut dicatur de uobis: leues facti sunt
 super aquilas. ab ira enim uentura fugiendum uidetis,
 15 quam declinare poterunt qui per paenitentiam sibi spem
 locauerint euadendi et reconciliationis futurae fidem hauserint,
 per dominum nostrum Iesum Christum, cui regnum est a
 saeculis et nunc et semper et in omnia saecula saeculorum.
 amen.

3 Ephes. 4, 22 4 Rom. 6, 4 sq. 7 Esai. 60, 8 9 Esai. 45, 8
 Matth. 10, 16 11 Esai. 60, 9 13 Thren. 4, 19

1 ille *om.* VN, *s. u.* P T 2 optusus PVC obtusus A (b ex p m3)
 3 desinamus A (n ex m) C (de ex di m2) et del. m2 A, *om.* VN
 5 mortis (s s. u. m2) PV A' morti A A' morte C'' 8 nebula A (l e
 m2 s. a) nebulae T columba A (a ex e m. ant., l e m2 s. a)
 9 ut] et P (vt corr.) C iustitiarum A (am m2 s. e) 11 ut
 in (in s. u.) P', in *om.* CC', ut ad A' (ad s. u. m. ant.) A'' E 12 in-
 tellegibiles (es ex is) A m3 A' m2 conueatis AP conuehatis (h s. u.)
 V m2 C'' 14 uidetis A (l ea m2 s. e) 15 qui] quem A (s. m2 l qui)
 quem P (i s. epi) C'' penitentiae A (l am s. ae) penitentie P
 17 Christum *om.* V, Iesum Christum *om.* N' FINIT LIBER DE (esau
 et *add.* m2) FUGA SAECULI A FINIT DE FUGA SAECULI P FINIT
 LIBER DE FUGA SAECULI A EXPLC. V EXPLICIT LIBER (SCI
 AMBROSII *add.* P', IIII A'') DE FUGA SAECULI (SAECULI P A'')
 A' P A'' EXPLICIT LIBER QVARTVS E FINIT DE ESAU ET FUGA
 SCLI T EXPLICIT LIBER SCI AMBROSII DE ESAU ET FUGA SE-
 CULI D. in CC' C'' non est subscript'o

⟨DE INTERPELLATIONE IOB
ET DAVID⟩

- P* = Parisiacus 1732 saec. VIII f. 144^r
B = Bruxellensis 1893/99 saec. XII f. 14^r
D = Duacensis 227 saec. XII f. 78^r
P' = Parisiacus 14464 (olim. liber S. Uictoris) saec. XII f. 1^r
C = Parisiacus 1723 (olim Colbertinus) saec. XIII f. 297^a
a = editio Amerbachiana

DE INTERPELLATIONE IOB ET DE HOMINIS
INFIRMITATE.

- 1, 1 Multas nobis perturbationes in hac uita esse subeundas I 625 A
 5 scriptura diuina frequentibus demonstrat locis multasque sup- B
 petere consolationes, quibus animus capax uigoris et recti
 conscius absorbere debeat quae praesentium incommodorum
 sunt, spectare ea quae habeant perpetem iocunditatem. prae-
 ponderant enim consolationes perturbationibus, quia et prae-
 10 sentium sedationem adferunt et spem futurorum. unde et
 apostolus Paulus indignae sunt inquit passiones huius C
 temporis ad superuenturam gloriam: indignae utique
 ad consolationem comparationis, non ad fructum redemptionis.
 2 quae est enim tam praeclara cuiusque uita in terris, ut ad-
 15 aequare illam caelestem gloriam possit? quid sublimius Paulo,
 qui tantum periculorum subiit, tantum doloris atque infirmi-
 tatum absorbit? in iis quas pro Christi nomine subiit pas-
 sionibus cottidie, ut ipse dicit, moriebatur et nihil indignum
 perpeti se in hoc tempore pro tantae gloriae spe atque
 20 expectatione censebat. Helias famem insidias mortisque terrores, D

6 Uerg. Aen. I 604 11 Rom. 8, 18 18 I Cor. 15, 31

INCIPIT TRACTATUS EIUSDEM (S. AMBROSII P^o) DE INTERPEL-
 LATIONE IOB ET DE (DE om. DP^o) HOMINIS (HOMINIS om. C)
 INFIRMITATE PDP^oC INCIPIT TRACTATUS SANCTI AMBROSII EPI DE
 INTERPELLATIONE SANCTI IOB B 5 multisque B (a s. i) 6 recti
 B (i ex o) 7 absorbere B (a ex o m2) 8 çq B, om. C 11 inquit
 sunt B passionis P 14 enim om. BDP^o cuiusque C cuiusce P
 et m1 B cuiusue B m2 DP^o terra DP^o 15 illi B, illam om. DP^o
 16 dolorum B m2 DP^o 17 absorbit DP^o his libri pro om. P^o
 20 terrores P (e alt. ex i)

laborum acerba tolerauit: et tamen solus ille igneis curribus,
 equis igneis de caelo deductus ad terras et de terris reuectus 626 A
 ad caelum omne meritum militiae huius abscondit atque ultra
 humana omnia gratiam pii ascensoris euexit. nam de Petro
 quid loquar? qui crucem suam futura remuneratione indignam 5
 arbitratus inuerso suspendi poposcit uestigio, ut aliquid pas-
 sioni suae adderet, cuius aceruare ipse sibi supplicia nec
 3 timeret. unde non inmerito sanctus Dauid ad illam gloriam
 cum in cetero opere tum maxime in quadragensimo primo B
 psalmo se festinare testatus est dicens: quando ueniam et 10
 parebo ante faciem dei? in quo psalmo et perturbationes
 humanae fragilitatis et consolationes a domino euidenter
 expressit. in quo etiam interpellat pro nobis deum, quod
 oblitus operis sui, oblitus conlatae in hominem liberalitatis et
 gratiae quem tuendum atque ornandum susceperat dereliquerit 15
 et infirmum ac naufragum diuersis infirmitatibus reiecerit
 adterendum. quod idem ante ipsum fecerat sanctus Iob, sed C
 iste moralius, ille uehementius. utriusque igitur interpel-
 lationes considerare cordi est, quod in his uitae humanae
 forma exprimitur, causa agitur, praerogatiua formatur. suo 20
 igitur ordine spectandae nobis sunt.

2, 4 Amissis itaque Iob liberis atque omnibus suis praeter D
 uxorem, quae sola ei ad temptationem fuerat seruata, perfusus
 etiam ulcere graui, cum uideret amicos suos non ad conso- 627 A
 landum uenisse, sed exaggerandum et aceruandum dolorem, 25

1 Reg. III 2, 11 sq. 10 Psalm. XXXXI 3 13 Psalm. XXXXI
 10 sq. 22 Iob 1, 14 sqq. 23 Iob 2, 9 sqq.

1 tolerabat DP' ille om. DP' 4 humanam omnem gratiam
 (gra^m D) B m2 DP' euexit ascensoris B se uexit DP' 7 acer-
 uaret PBC acerbaret DP' acerbare. B m2 in mg. sibi ipse B nec
 PC et m1 B non B m2 DP' 9 quadraginsimo P quadagesimo cet.
 10 testatur (om. est) DP' 11 apparebo B m2 DP' 12 consolationes P
 (e ex i m2) dō C 14 liberalitatis P (ali s. u.) 15 et ornandum B
 19 is P his cet. 20 igitur P (corr. m2) B (agitur in mg. m2) C
 23 perfossus B m2 in mg. DP' 24 uiderit P 25 sed P m1 B m1 sed ad P m4
 B m2 cet. exaggerandum PDP' et ad B (ad s. u. m2) DP' acerbandum B

aduertit a domino datam in se aduersario temptandi sui potestatem. et quamuis sagittas domini in corpore suo esse sentiret, quibus se compungi diceret, tamen quasi bonus athleta, qui dolori non cederet nec dura certaminis recusaret, 5 addidit: incipiens dominus uulneret, in fine autem non me perimat. quae enim mea uirtus, quia sustineo, aut quod meum tempus, ut sufferat B anima mea? numquid fortitudo lapidum fortitudo mea aut carnes meae sunt aerae? aut non in ipso 10 confidebam? adiutorium autem a me recessit, 5 uisitatio autem eius despexit me. nonne temptamentum est uita hominis in terra et sicut mercennarii cottidiani uita eius aut sicut famulus timens dominum suum, qui se sub umbra optegat, aut 15 sicut mercennarius expectans mercedem suam? sic et ego expectaui menses uacuos, noctes autem dolorum datae sunt mihi. si quiescam, dico: quando dies? si surgam, iterum: quando uesper? plenus C sum doloribus a uespere usque mane. fermentatur 20 mihi corpus in putredine uermium, liquefacio autem glaebas terrae saniem radens ulcerum. uita autem mea leuior est fabula, in spe uacua perit. dicam: consolabitur me lectus meus. terres me in somniis et in uisionibus me percellis.

3, 6 25 Quam misera hominis condicio, quae quasi mercennaria D aliis laborat, sibi indiget et nisi aliena misericordia sustentare se nequit! cottidie sub formidine, sub timore grauem tolerans seruitutem et, ne deprehendatur a domino, erratica atque E fugitiua sub umbra quadam saeculi huius putat se posse

1 Iob 2, 7   2 Iob 6, 4   5 Iob 6, 9 et 11—14   11 Iob 7, 1—6 et 13 sq.

3 a quibus B (a in mg. m.2) D 6 me om. DP' quiq̄ B (̄r̄ LXX) qui cet. 7 susteneo P 9 aerae sunt B 12 in B super terrā DP' 19 usque ad D 20 pudridine P 21 glebas B (in mg. m.2) cet. 22 fabula PB fauilla P in mg. m.2 B in mg. m.2 cet. 23 lectulus B (lu s. u. m.2) D 27 cottidine P (n del.) 29 fugitiua P (ti pr. del.)

delitescere. considera illum, de quo ait in Ecclesiastico Sirach: omnis homo transgrediens in lecto suo, contemnens et dicens in anima sua: quis me uidet? tenebrae circumdant me et parietes. quem uereor? nonne tibi uidetur iste uere esse mercennarius, qui 5
 prodegerit ut ille adulescens in euangelio, qui legitur acceptae a patre substantiae portionem . . . . . et egens atque inops, F
 quo famem leuaret, pascere greges coepit alienos, ut mercede sumptum exerceret suum? sed ille tamen aliquando conuersus, quia reuertit ad patrem et peccata sua non repressit, sed 10
 prodidit: hic autem qui se existimat ab eo qui omnia uideat non uideri et tenebris putat commissa sua posse celari umbram praetendit, sed frustra latere se credit, cum oculus domini lucidior sole occulta omnia deprehendat, tenebrosa 628 A
 inluminet et intimi cordis penetret conscientiam atque in alta 15
 et profunda descendat. uanus ergo qui putat tenebris esse se tutum, cum lucem uitare non possit, quae lucet in tenebris et tenebrae eam non comprehendunt. quasi fugitius itaque et malus mercennarius deprehenditur et antequam se occultet agnoscitur, quia domino omnia antequam quaerat cognita sunt 20
 7 non solum quae facta, sed etiam quae futura. perit igitur in B
 uacua spe qui putat quod suum crimen abscondat: fabula est ista, non ueritas. denique fabula peccantium odiosa,

2 Sir. 23, 18 (25 sq.) 6 Luc. 15, 12 sqq. 13 Sir. 23, 19 (28)
 17 Ioh. 1, 5 23 Sir. 27, 13 (14)

1 delitescere *P* (e *alt. ex i m2*) *cet.* ecclesiasticos; *P* (s *del.*) ira *PC* sirach *B* (ch *s. u. m2*) syrac *D* sirac *P'* 2 contempnens *PDP'C'* contempnens *B* (t *eras.*, n *s. ras.*) 3 uidit *P* 4 circumdant *B* (dant *ex* dabunt) parietes *P* (es *ex is m2*) 5 uere *PBD* uir *PC* lacunam *significauit*, sua *add. ed. Rom.*, *sed plura eccidisse uidentur, fort.* aliis laboret, cum sua 6 prodiderit *DP'* utile aduliscens *P* acceptę *PBDP'* accepisse *B m2 in mg. C'* 7 lacunam *indicauit* 9 conuersus est *B* (est *s. u. m2*) *DP'* reuertitur *B* (ur *s. u. m2*) *DP'* 11 uideat *B* uidet *DP'C'* 16 in tenebris *C'* 17 s: esse *B*, se *om. C'* totum *PC* 21 *fort.* facta sunt futura sunt *DP'* reperit *D* (rep *postea add.*) *P'* 23 odiosa *B* (προσώδησιμα *LXX*) otiosa *cet.*

non habens fructum, sed gemitum. narratio enim fatui sarcina in uia. quid enim est aliud peccatum nisi sarcina, quod huius saeculi onerat uiatorem graui depressum fasce delicti? qui si nollet oneri subiacere, debuit audire dicentem:
 5 uenite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam.

- 8 Quid autem aerumnosius, cum ipse lectus communem ad C quietem datus graue uulnus infigat? tunc enim solemus quae fecimus recordari, et factorum suorum stimulis compungitur
 10 interior conscientia. unde et scriptura ait his: quae dicitis in cordibus uestris et in cubilibus uestris compungi-
 mini? remedium quidem debiti, sed tamen conscientiam uulnerauit. sed esto ut aliquando fessis somnus obrepat,
 15 ista, sed poena sit. ita enim abeunt diuitiae saeculi uelut D somnium exurgentis. surrexit aliqui istius corporis somno, et nihil possedit idque ipsum quod se credebat habere amisit.
 9 constituite mihi nunc diuitem illum, qui cotidiana luera et
 quaestus uarios congerebat et exagitabatur cupiditatibus suis,
 20 subito resipiscentem considerantemque secum quia non cum morietur, accipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria domus eius et quod ea quae possidet in E
 hac uita habeant aliquid uoluptatis, non etiam in futurum,

1 Sir. 21, 16 (19) 5 Matth. 11, 28 10 Psalm. IIII 5 16 Esai. 29, 7 Psalm. LXXII 20 20 Psalm. XXXXVIII 18

2 quid . . . sarcina s. u. m2 P 3 quod PC quae BDP' 4 dilecti P (corr. m2) 5 laboratis P (i ex e) 7 autem] enim B ad communem DP' 10 et om. DP' 12 fort. quidem dedit 13 fessis B (corr. m2) fessos DP' 14 insomniis P (i tert. s. u. m2) non iam DP' 15 ista om. DP' abeunt PBC habentur B m2 in mg. DP' ueluti DP' 16 exurgentis P (i ex e) aliquis P (s s. u. m2) cet. ex istius B 17 possedit P (i ex e) possidet B habere credebat B 18 constitue B mihi s. u. m2 B nunc Cm1 mihi nunc m2 nunc s. u. D 19 exagibatur P exagebatur DP' 20 considerate questum DP' non om. DP' 21 simul om. DP' discendit P 22 quod] cum DP' possedit P (i ex e) C

aperientem oculos ad caelestia. nonne tibi uidetur sicut qui in somnis bibebat bibisse et sicut qui in somnis epulabatur epulatus, aperuisse autem oculos et cognouisse quod anima eius inane sperauit et adhuc esuriat et adhuc sitiatur, quia modum non habet auaritia nec rapiendo expletur, sed incitatur hoc egentior, quo plura quaesierit? et hic ergo surrexit, et unum est somnium.

- 4, 10 Sed iterum ipsum audiamus dicentem. incumbebant illi amici, qui ad consolandum uenerant, et quasi inimici amaris eum perurgebant sermonibus. unum enim solacii genus est in aerumna et amaritudine constitutis culpa uacare, ut ea quae perpetiuntur aduersa non pro delicti pretio sustinere uideantur. hoc quoque uiro sancto adimere gestiebant, ut uideretur ipse suae auctor aerumnae, qui peccatis grauibus domini contraxisset offensam et pro impietatibus suis illa toleraret, describentes impiorum supplicia, qui uitia sererent et meterent sibi dolores, quod mandato perirent dei et spiritu irae ipsius interirent, qui insufflaret domos luteas inhabitantibus et arescerent, cogitationes destitueret uersutorum, os obstrueret iniusti. quae uera quidem de domini potestate, sed non conuenientia tanti uiri meritis adserebant. his ergo respondit: in ueritate noui quia ita est. quomodo enim iustus mortalis apud dominum? si enim uoluerit iudicio contendere cum eo, non audiet illum, ut non ad unum uerbum eius mille sermonibus contradicat. sapiens est enim intellectu et

16 Iob 4, 8 sq. 18 Iob. 4, 19 et 21 19 Iob 5, 13 et 16 22 Iob 9, 2—11

1 aperient *DP'* 2 somnis *B* (ex somniis) somniis *DP'* bibebat ... somnis *om. DP'* epulatur epulari *DP'* 3 autem *om. DP'* 4 et *alt. om. DP'* 5 auaritia *P* (a *ult. ex ā*) 6 quaesierit *B* 10 unum] ut *D* (t in *ras.*) *P'* 11 et] et in *DP'* constitutus *P* a culpa *DP'* 12 delicti *B* (i *alt. ex a m.2, om. non*) 15 contraxisse *B* 16 tollerasset *B* 17 mandato *B* (-ta *m.2*) mandata *cet.* perirent *BP' C'* operirent *PD* 18 irae *ed. Rom.* (ὀργῆς *LXX*) uitae *libri* 19 ariserent *P* destituerent *B* 23 enim est *B* deum *B*

fortis et magnus. quis tam durus, ut in conspectu
 eius possit subsistere? qui facit montes inuete-
 rescere, et nesciunt, et euertit eos iracundia: qui
 commouet orbem terrarum a fundamentis, et
 5 columnae eius mouentur: qui dicit soli, et non
 oritur, aduersus sidera autem consignat: qui
 extendit caelum solus et ambulat sicut in pau-
 mento supra mare: qui facit uirgalias et uesperum D
 et septentrionem et austri ministerium: qui facit
 10 magna et inuestigabilia, gloriosa et immensa,
 quorum non est numerus. si praeterierit me, non
 uidebo et si praetergressus me fuerit, nec sic sciam.
 quanto uehementiore tuba iste increpuit de domini potestate?
 sed in ea iustorum auxilium, non ruina est. denique uidetur
 15 exprimi potentia, sed magis redemptionis nostrae mysteria
 declarantur.

5, 12 Qui sunt enim montes quos inueterescere fecit nisi Moyses, EF
 Aaron, Iesus Naue, Gedeon, prophetae, omnes libri ueteris
 testamenti? uenit Iesus dominus: nouum detulit testamentum,
 20 et illud quod erat uetus factum est. innouatus est Christianus,
 inueterauit Iudaeus: renouata est gratia, inueterauit littera.
 euertit montes et conuertit. euertit enim et subruit intellectum
 secundum litteram et statuit intellegentiam spiritalem. intel-
 lectus ergo legis ille carnalis euanuit: facta est spiritalis.
 25 unde apostolus ait: scimus autem quia lex spiritalis 630 A
 est, ego autem carnalis sum. sed et ipse qui carnalis
 erat factus est spiritalis, sicut ipse asseruit dicens: puto

25 Rom. 7, 14 27 I Cor. 7, 40

2 inueteriscere P inueterascere DP' C 6 autem sidera BDP' 8 uer-
 galias B uigilias DP' uigilias C 9 septentrionem BP' 10 inuisti-
 gauilia P 12 fuerit me B 15 nostrae om. DP' misteria PB
 17 inueteriscere P inueterascere DP' C facit BDF' 18 aron P
 moyses: et helyas: aaron DP' iesu B profetę P (semper)
 19 dñs ihs BDP' 20 factum est nouum BDP' 22 et pr. B ut cet.
 24 ille legis DP' facta P lex facta B et factus DP' factus C
 27 aseruit P

- enim et ego spiritum dei habeo. hos ergo montes inueterauit Iesus, et Iudaei nesciunt. si enim cognouissent, numquam dominum maiestatis crucifixissent, numquam Iudaica adhuc deliramenta sequerentur. ipsi sunt ergo qui nesciunt. unde et in euangelio dicit dominus Iesus: dimitte illis. 5
- 13 pater, quia nesciunt quid faciunt. sed non excusantur, quia nesciunt, cum scire nolint quod debuerunt cognoscere. B certe non illis inuidemus, domini si sententiam sequantur: sententia enim superiora solet absoluere, non futura. sed nec ille immunis a scelere qui crucifixus suae auctorem salutis et 10 postea ueniam non poposcit. esto ut ante ignorauerit quem persequeretur: in cruce tamen positum debuit recognoscere uniuersorum esse dominum elementorum, sub quo omnia elementa tremuerunt, caelum obscuratum est, sol refugit, terra dissiluit, defunctorum sepulchra patuerunt, mortui uiuentium 15 C recepere consortia. unde et centurio dixit: uere filius dei erat iste. centurio agnoscit alienum, Leuita non recognoscit suum: gentilis ueneratur, Hebraeus abiurat. non inmerito ergo columnae orbis terrarum motae sunt, quando non crediderunt principes sacerdotum: sed motae sunt ueteres, ut nouae 20 confirmarentur, sicut ipse dignatus est dicere: ego confirmaui columnas eius. audi quas columnas confirmauerit: Petrus et Iacobus et Iohannes. qui uidebantur D columnae esse, dextras dederunt mihi et Barnabae communionis. 25
- 14 Quomodo ergo excusant nescisse se, quorum alii uiderunt, alii cognouerunt solem non expleto diei curriculo recepisse se et rursus ante peractum spatium noctis egressum noctem in

5 Luc. 23, 34 14 Matth. 27, 51—53 Luc. 23, 44 sq. 16 Matth. 27, 54
18 Iob 9, 7 19 Matth. 26, 60 sqq. 21 Psalm. LXXIII 4 23 Galat. 2, 9

1 post enim *add.* quia C habere DP' montes om. B 5 et om. B 7 nolunt DP' 8 si domini sententiam DP' 11 ignorauerat DP' 15 sepulchra P 16 recipere P (*corr. m2*) C receperunt DP' dei filius BDP' 18 hebreus P 23 iacob et iohannis P 25 communionis PDP' societatis BC' 26 se nescisse DP' 27 recipisse (om. se) P recessisse DP'

die fecisse, in nocte diem. utique intellegere debuerunt quia sol iussus se recepit et iussus exiuit. praescripserat enim dominus quia tribus diebus futurus erat in corde terrae et tribus noctibus: didicit hoc sol, seruabat praeceptum. dubi- E
 5 tabat ergo dicens: quid facio? orior et dies est, occido et nox est. si cursum meum seruauero, demorabor mundi salutem. festinemus ad redemptionem etiam nostram: festinare debeo etiam ipse ad nouam uitam; erit enim beneficio crucis, qua uniuersa renouantur, et sol nouus et caelum nouum. festino
 10 ergo ut illum possim uidere solem iustitiae inluminantem animas uniuersorum. sed quid faciam? ipse uult post triduum fieri resurrectionem. inueni quid faciam, ut et moras non F
 faciam et numerum dierum custodiam. non faciam integrum diem et integram noctem. adbreuiabo horas, ut tribus quidem
 15 diebus et noctibus sit inter mortuos dominus Iesus, citius tamen quam trium dierum et noctium interualla patiuntur resurgat a mortuis. adbreuiabo igitur horas, ubi ascenderit crucem. a sexta hora statim fiat nox, ne uideam domini passionem, sed fugiam parricidalis persecutionis spectaculum.
 20 occidam et erit nox horarum trium, egrediar et innouabo diem, ut sit horarum trium: percursus est primus dies, sequetur nox secunda spatio suo, sequetur similiter dies: 631 A
 incipiet nox tertia, resurget dominus in nocte, et erit dies in lumine resurgentis, ut compleatur illud: et nox tamquam

2 Matth. 12, 40   9 Apoc. 21, 1, cf. Petr. II 3, 13   10 Malach. 4, 2 Ioh. 1, 9   24 Psalm. CXXXVIII 12

1 in nocte diem *D* in diem (die *BP*) noctem *cet.*, *fort.* diem in nocte; in diem noctem mutauisse *Henricus Schenkl*   2 recipit *P* praedixerat *DP'*   3 erat *om. B*   4 didicerat *DP'*   7 etiam ad redemptionem *BDP'*   8 ipsam *B*   quia *B*   9 renouantur uniuersa *DP'*   12 et *s. u. D*   13 dierum meorum *B*   14 adbreuiabo *P* adbreuiabo *B* adbreuiando *C*   oras *P*   quidem horas in tribus *B*
 15 et *PP'C* ac *D* et tribus *B*   citius... trium *om. DP'* *spatio relicto*
 17 adbreuiabo *P* adbreuiando *C*   21 percussus *PBC'*   22 sequetur *Gelenius* sequitur *libri*   secunda *C* secundo *cet.*   sequetur *B* sequitur *cet.*   23 resurgit *PDP'*   24 tamquam] sicut *DP'*

dies inluminabitur. hic est ille dies magnus, quem Abraham uidit et gauisus est, de quo et Dauid dixit: hic est dies, quem fecit dominus; exultemus et laetemur in eo, cui non ministerio laboris, sed fructu exultationis interero.

- 15 Ipse ergo dominus diem ducet, et ante mundi consummationem mundi uidebitur lumen, quod inluminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. ipse est dominus qui signat et numerat multitudinem stellarum: ipse est qui caelum solus extendit, qui ambulauit tamquam in pauimento super mare, 10 quando Petrus eum uidit ambulantem et dixit: domine. iube me ad te uenire super aquas. et iussit dominus, sed ille titubauit et nisi porrexisset ei dexteram dominus, demersus fluctibus occidisset. titubauit caro, saluauit dextera. et ait illi: modicae fidei, quare dubitasti? fides ergo 15 C ambulauit in apostolo, non caro. denique fides titubauit, et caro coeperat sentire naufragium. quod non inproprie dictum est, quia caro nauis est animae, sicut scriptum est: qui descendunt mare in nauibus et alibi: ibi dolores sicut parturientis. in spiritu uehementi conteres 20 naues Tharsis. animae enim nostrae cum uerbum parturiunt, edunt dolores: quae autem peperit iam non meminit tristitiae propter gaudium, quia natus est illi homo, qui mundum redemit. naues ergo Tharsis, id est intellegibiles, quae D

2 Ioh. 8, 56 Psalm. CXVII 24 7 Ioh. 1, 9 9 Psalm. CXXXXVI 4
10 Iob 9, 8 Matth. 14, 25 11 Matth. 14, 28—31 18 Psalm. CVI 23
19 Psalm. XXXVII 7 sq. 22 Ioh. 16, 21

1 dies ille *B* 2 haec... quam... ea *B* 6 ducet *B* ducit *cet.*
consumationem *PB* 7 mundi *om.* *DP'* 9 est *dns* qui *DP'*
10 ambulauit *P* (v s. o *m4*) ambulat *DP'* 11 uidit eum *DP'* 12 uenire
ad te *BDP'C* 15 dubitasti *DP'* dubitabitasti *B* titubasti *PC* (cf.
Epist. LXXVIII 8) 17 cepit *B* 19 descendunt *P* (e *ex* i) 20 con-
terens *PB* nauis *P* naues *cet.* 22 tristitiae] pressurę *DP'* 23 illi
homo *DP'* illis homo *PC* homo illis *B* 24 redimit *P* (*corr. m2*)
ergo *om.* *DP'*

Solomoni aurum ferebant atque argentum, id est corpora nostra, quae habent thesaurum in uasis fictilibus, ut apostolus dixit, uel quod etiam hic partus dubio conteruntur, iuxta quod dictum est: uae praegnantibus et nutrientibus!

5 — nam cum anima quatitur, caro fluctuat — uel spiritu uehementi exagitabuntur infuso, cum expleto tempore fuerit resurgendum, secundum quod scriptum est: ueni, spiritus, et insuffla in mortuos istos, et uiuent. unde et ipse E Iob in posterioribus dicit: noui enim quia aeternus et

10 potens est qui soluturus est me in terra resuscitare meam pellem, quae portauit. conteruntur autem, quia in iudicium resuscitantur. est autem bona contritio; cor enim contritum et humiliatum deus non spernit et alibi: sana contritiones eius. sed et ad Iosaphat

15 dictum est: contritae sunt . . . . ire in Tharsis, eo quod se sacrilego miscuisset. utrumque igitur contritio significat, quia utrumque est in die iudicii, quando omnes qui in monumentis sunt audient uocem filii dei et F procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem

20 uitae, qui male egerunt in resurrectionem iudicii. quod etiam Dauid propheta significat dicens: ibi dolores parturientis. sicut audiuius, ita et uidimus in ciuitate domini uirtutum, in ciuitate dei nostri. namque et dolorem futurum et laetitiam comprehendit, dolorem

25 de iudicio, de absolute laetitiam.

1 Reg. III 10, 22 2 II Cor. 4, 7 4 Luc. 21, 23 7 Ezech. 37, 9
9 Iob 19, 25 sq. 13 Psalm. L 19 14 Psalm. LVIII 4 15 Paralip.
II 20, 37 17 Ioh. 5, 28 sq. 21 Psalm. XXXVII 7 et 9

1 salomoni P (a ex o m4) cet. 2 thesaurum P (n del.) thesaurum cet. 10 resuscitare . . . portauit om. DP' spatio relicto 11 portauit <haec> (ταῦτα LXX) ed. Rom. quia] qui D 12 resuscitantur in iudicium P' in iudicium s. resuscitantur D 14 contritionis P iosaphat P iosaphath B lacunam indicauit. sunt ire PC sunt naues ire B sunt ire naues DP'; fort. scripsit Ambrosius: sunt <naues tuae et non potuerunt> ire 16 se sacrilegio DP' sacrilegio se B 18 audient . . . fecerunt om. DP' filii P filii cet. 20 qui uero mala B 22 fort. <sicut> parturientis (ὡς τὰ τοῦ ἁγίου LXX, cf. p. 220 u. 20; ut parturientis C

- 6, 16 Sed ad propositae nobis interpellationis seriem reuertamur. 632 AB
 multas inquit contritiones fecit mihi. respirare me
 non sinit, impleuit me amaritudine; et quia uirtute
 est potens, nemo potest iudicio eius resistere. si
 iustus sum corde, lingua mea errat. magnum et 5
 potentem disperdit ira. improbi in morte graui,
 iusti autem inridentur; dati sunt enim in manus
 impii. uide singula. potentibus ira sua est grauis, improbis
 nequitia. iustis condicionis infirmitas. ita nihil periculo uacat.
 fortitudo et magnitudo uiri sua potestate decipitur, improbitas 10 C
 afflictaur, uirtus ridetur. ille, quia plus potest, labitur, iste,
 quia nihil potest, affligitur. condicionis est uitium, quia uita
 nostra leuior est cursore; transiuit, et nihil uidit.
 tamquam nauis uestigium aut aquilae uolantis
 quaerentis escam, ita praeterit et uita hominis. quod 15
 loquimur, obliuiscimur, nec ullum transitus nostri insigne
 deprehenditur nisi quod sit plenum maeroris et gemitus.
 concutior inquit omnibus membris. utinam sit me- D
 diator noster et arguens et diiudicans inter utrum-
 17 que nostrum. dicam domino: quare sic me iudicas? 21
 an bonum tibi est ut ego iniustus sim, quia rep-
 pulisti opera manuum tuarum et consilio impiorum
 intendisti? numquid sicut mortalis uidet, sic
 uideas? aut uita tua sicut hominis aut anni tui
 sicut uiri, quia exquisisti iniquitates meas et 25
 peccata mea inuestigasti? nosti enim quia impie
 non gessi; sed quis est qui de manibus tuis eruat?

2 Iob 9, 17—20, 22—24 12 Iob 9, 25 sq. 18 Iob 9, 28 et 33
 20 Iob 10, 2—7

4 eius iudicio B 9 uagat P 11 ridetur C ridetur ridetur P (alt.
 ridetur s. u. m2) cet. 14 uolantis et DP' 15 hominis P (i alt. ex e)
 19 et arguens et scripsi (καὶ ἐλέγγων καὶ διακόων LXX) et arguens
 PDP' C arguens et B 21 iniustus B (in s. u.) iustus DP' 22 et DP',
 om. cet. 23 uides B 26 non impie gessi B 27 eruatur DC

magna fides, magna auctoritas conscientiae deum testem suae E
 mentis arcessere. quod condicionis est non negat, quod impie-
 tatis repellit, quod infirmitatis fatetur. peccasse condicionis
 est, quia nemo immunis est lapsus: impie agere non condi-
 5 onis, sed perfidiae et nequissimae mentis uenenum est. non
 agnoscit hoc iustus, sed absolutio hominis in dei miseratione,
 18 non hominis potestate est. manus tuae inquit plasma-
 uerunt me: postea conuertisti et perculisti me.
 memento quia lutum me fecisti et in terram me F
 10 resolues. numquid non ut lac me mulsisti, confe-
 cisti me sicut caseum? corium et carnem me
 induisti, ossibus et neruis me inseruisti: uitam
 autem et misericordiam posuisti in me, et uisitatio
 tua protexit spiritum meum. quanta deploratio sancti
 15 uiri pro communi infirmitate, quanta conuentionis auctoritas,
 quod deus hominem manibus suis fecerit? excusatur culpa
 infirmitatis optentu, commendatur gratia priuilegio operationis
 aeternae et protectionis dignatione caelestis. de quo loco
 etiam Dauid pulcherrime locutus est dicens: quid est homo
 20 quod memor es eius, aut filius hominis nisi quia
 uisitas eum?

19 Haec inquit habens in te noui quia omnia potes, 633 A
 impossibile autem tibi nihil. si enim peccauero,
 custodies me, ab iniquitate autem immaculatum
 25 me non fecisti. si impius fuero, uae mihi! si sim
 iustus, non possum me erigere; plenus enim sum

7 Iob 10, 8—12 19 Psalm. VIII 5 22 Iob 10, 13—16

1 mentis suae accersiri DP' 2 impietatis est DP' 4 lapsus est B
 conditionis est DP' 5 perfidiae est et B est om. DP' 6 misera-
 tione est B 7 non P non in cet. est om. BDP' inquit tuae B
 plasmauerunt me et fecerunt me B 8 percussisti DP' 9 terram B
 terra P' (in quo terra in) cet. 11 corio et carne DP' 13 autem
 om. P' 14 protexit] custodiuit B 19 pulcherrime P (r pr. s. u.)
 20 hominis P (i alt. ex e) 22 habens B (ἐγών LXX) habes cet.
 23 tibi B, om. cet. 26 erigere P (i ex e) sum enim B

confusionis. inuestigor sicut leo ad necem. uide
 tria: si peccauero, inquit custodies me: et ideo, o homo,
 fatere peccatum, ut ueniam consequaris. dic iniquitates
 tuas, ut iustificeris. quid erubescis fateri eas, in quibus
 natus es? negantis, non fatentis est crimen negare quod 5 B
 natus sis. quod accepisti utinam serues. cur putes te habere
 quod non acceperis? ergo peccator fateatur, impius ingemiscat,
 iustus non se erigat et extollat, ne per arrogantiam fructum
 20 iustitiae amittat. et pulchre ait: si iustus sum, me non
 possum erigere; plenus enim sum confusionis. 10
 iustus enim aduertit magis fragilitatem suam quam in . . .
 sapiens agnoscit, non agnoscit insipiens. denique lapsibus
 suis sapiens compungitur, insipiens delectatur: iustus C
 accusator est sui, iniustus adsertor; iustus praeuenire
 uult accusatorem confessione peccati, iniustus peccatum suum 15
 occultare desiderat. ille in principio sermonis occurrit, ut
 prodat errorem, iste multiloquio sermonis sui somnum accusa-
 tionis inuoluit, ne prodat errorem.
 7, 21 Iterum adiciens dicit: quare adscripsisti aduersum D
 me mala et adposuisti mihi adulescentiae peccata? 20
 pulchre id aetatis arripuit ad querellam, quae magis ad
 uitium lubrica esse consuevit. habet enim pueritia innocentiam,
 senectus prudentiam, ipsa uicina adulescentiae iuuentas bonae

3 Esai. 43, 26   5 Psalm. L 7   13 Prouerb. 18, 17   19 Iob
 18, 26

3 dic <inquit> *tacite Maurini* 4 erubescis *P* (s *alt. ex t*; e *alt. ex i m*)
 fateri *DP'* negare *cet.* 5 es *B* est *P* (t *del.*) *C* (in quo est natus) *DP'*
 6 putas *DP'C* 7 acciperis *P* (*corr. m*) 8 erigat *P* (i *ex e*) 9 et
 21 pulchre *P* 9 non possum me *D* 10 sum enim *B* 11 magis aduertit *B*
lacunam indicauit; quam insipiens agnoscit *PDP'* quam insipiens.
 et iniustus lapsus suos (*ex soos*) agnoscit *B* quam insipiens, et sapiens
 agnoscit *C*. quam in<iustus et lapsus suos> sapiens *Gelenius, fort. recte*
 16 occurrit *om. DP'* 17 iste *s. u. B* sonum *Uaticanus 287* somnium
Henricus Schenkl, fort. recte 19 abscripsisti *P* asscripsisti *B* ascri-
 psisti *C* obscripsisti *DP'* 20 me mala] mela *P* mihi] aduersum
 me *B* 21 querellam *P* querelam *cet.* 23 iuuentus *DP'*

existimationis intuitum et uerecundiam delinquendi: adulescentia sola est inualida uiribus, infirma consiliis, uitio calens, fastidiosa monitoribus, inlecebrosa deliciis. in tanto igitur et tam confragoso et procelloso mundi istius turbine, cur tam crebra naufragia inprouidae adscribuntur aetati? unde praeclare Dauid totius temporis eius ueniam sibi a domino postulauit dicens: delictum iuuentutis meae et ignorantiae ne memineris, quia tunc maxime calor corporis feruet et aestu sanguinis uaporantis ignescit.

22 10 Sed iterum ipsum audiamus. mortalis inquit filius mulieris breuis uitae est et plenus iracundiae, qui sicut flos floruit et cecidit, discedit autem ut umbra et non resistit. nonne et ab hoc ratio quaeritur, et hunc fecisti intrare in iudicium sub 15 conspectu tuo? quis autem mundus est a sorde? sed nemo, etiam si unius diei sit uita eius super 634 A terram. uere miserabilis condicio, ut peccati sui, quod uitare non possit, rationem praestare cogatur, iudicium intrare, in conspectum subire domini omnipotentis compellitur, edere 20 causas gestorum suorum, quae tot uitae suae aetatibus percurrerit, cum mundus a peccato quiuis esse non possit, ut ab ipsis incunabulis prius obrepat infantiae culpa quam sit ullus sensus erroris. quamque illud miserabile, ut breuis sit uita eius, dulcis inlecebra, multiplex aerumna, iracundia B 25 cottidiana. itaque in exigua delectatione amaritudo perpetua est. est inquit arbori spes; si enim fuerit excisa, uiridescet et, si in petra mortuus ramus eius

7 Psalm. XXIII 7 10 Iob 14, 1—5 26 Iob 14, 7—11

3 et tam *B* et iam *P* et *C. om.* *DP'* 4 ante et *add.* atque importuoso *B* uel procelloso et periculoso *P'* 7 delictum (*m.2 ex dilectum*) *P* delicta *B* ignorantiae meae *B* 8 memineris *dne DP'* 10 ipsum inquit audiamus *B* 12 descendit *B* 15 autem] fort. enim (*γὰρ LXX*) 17 terra *P* 19 in *om.* *B* omnipotentis *dni C'* 20 percucurrerit *B* 22 cunabulis *BDP'* 24 cuius *B* 25 perpetua amaritudo *B* 27 uiridescet *B* uiridescit *cet.* et si *B* et *cet.* petra *PBC* terra *DP'*

fuerit, ab odore aquae florebit, faciet autem messem sicut nouella. uir autem defunctus abiit, cadens autem mortalis homo non ultra est. tempore autem fluctuat mare. spectauimus prophetici sermonis <seriem> ex duobus inferioribus elementis, terra ac mari. 5
 quae omni iniuriae crebrisque tempestatibus subiacent. quam C
 ualidum argumentum nostrae expressit aerumnae! terrena, inquit, uirgulta nemorosaque arborum, etiam cum fuerint mortua, in usus uitales resurgunt. mare quoque ipsum temporum solet uicibus fluctuare. at uero caro nostra semper 10
 exaestuat sibi que ipsa tempestas est nec umquam a motibus procellarum miserandisque naufragiis feriat.

24 Cum autem dormierit, non resurget usque dum caelum non adsuatur. quod uidetur declarare, donec D
 caelum nouetur; erit enim caelum nouum et terra noua, 15
 sicut scriptum est. quod enim adsuitur uetus est, quod uetus est mutabitur. denique audi dicentem: initio terram tu fundasti, domine, et opera manuum tuarum sunt caeli. ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut uestimentum ueterescent, et sicut operto- 20
 rium mutabis eos et mutabuntur. possumus etiam illud adtexere, quoniam quod uetus est adsuitur, quod nouum cogitur. a diebus autem Iohannis Baptistae regnum E
 caelorum cogitur, et cogentes diripiunt illud. adsuebat ergo illud synagoga in paucis, ecclesia cogit in 25

13 Iob 14, 12 15 Esai. 65, 17 16 Matth. 9, 16 17 Psalm. CI 26 sq. 23 Matth. 11, 12

1 ab (d s. b m2) odorem P ad odorem P' C 4 spectauimus P (s pr. ex ex) expectauimus DP' C 5 seriem add. Gelenius ac] et B 6 crebrisque P (r pr. s. u.) quam] quod B 10 uicibus solet DP' ad P 11 aestuat B 12 miserandis (om. que) B 13 resurget C resurgit cet. 14 non om. B 15 enim om. DP' nouum celum D terra noua P (m bis eras.) 17 est om. DP' mutabitur B (bi s. u.) audi dauid dic. DP' in initio B tu om. B 19 et omnes om. DP' 20 ueterascent BP' C opertiũ (eras.) opertorium P 21 mutuabuntur P (u alt. s. u.) 24 et gentes DP' 25 synagoga P synagoga illud B

milibus, uel quia nunc adsui caelum uidetur nebulis et
 caligine nocturnisque tenebris et croceo diei surgentis rubore
 diuersa ac discolora specie saepe contextum — tunc autem nox
 non erit amplius et non indigebunt luce lucernae
 5 et lumine solis, quia dominus inluminabit super
 eos, sicut dixit Iohannes — uel quia uae his qui adsuunt
 25 ceruicalia ad euertendas animas populi. deploranti F
 prophetae miseriam nostrae fragilitatis, quae et in hac uita
 requiem non haberet et uniuersa subito incursu mortis amit-
 10 teret, spiritus sanctus infudit tamdiu non resurrecturos homines,
 donec ueniret qui non adsueret uetera nouis nec uestimentum
 nouum committeret in uestimentum uetus, sed omnia faceret
 noua, sicut ipse dixit: ecce faciam noua. ipse est enim
 resurrectio, primogenitus ex mortuis, in quo omnes quidem 635 A
 15 praerogatiuam futurae resurrectionis accepimus: solus tamen
 adhuc resurrectione perpetua resurrexit.
 8, 26 Audito igitur quid locutus esset in eo deus et cognito per B
 spiritum sanctum quod filius dei non solum ueniret in terras,
 sed etiam descensurus esset ad inferos, ut mortuos resusci-
 20 taret — quod tunc quidem factum est ad testimonium prae-
 sentium et exemplum futurorum — conuersus ad dominum
 ait: utinam in inferno me conseruares, absconderes
 autem me, donec desinat ira tua et statuas mihi
 tempus, in quo memoriam mei facias. si enim mortuus
 25 fuerit homo, uiuet consummans dies uitae ipsius.

2 Uerg. Georg. I 447 3 Apoc. 22, 5 6 Ezech. 13, 18 11 Matth.
 9, 16 13 Apoc. 21, 5 Ioh. 11, 25 14 Coloss. 1, 18 Apoc. 1, 5
 22 Iob 14, 13—17

3 discolora B discolori DP' 5 illuminabit dñs P' 6 adsuunt P
 (u alt. s. u.) adsumit C' 10 resurrecturos P (o ex corr. ut uidetur)
 resurrectionis B 11 ueniret P (i pr. ex e) adsueret P (e alt. ex i)
 12 omnia om. C' 13 noua facio omnia B 14 ipse primogenitus D
 16 resurrexit P resurrexit cet. 17 quod B 18 dei filius B 19 ut]
 et C' resuscitaret P (e alt. ex i) 20 est om. DP' praesentium
 B (s ex d) 22 me om. DP' conseruares absconderes P (-es bis ex
 -is) 25 uiuit DP' uiuet et C'

sustinebo donec iterum fiam. deinde uocabis me, ego C
autem te obaudiam, opera uero manuum tuarum ne
despicias. numerasti autem meas adinventiones, nec
praeteribit te quicquam ex peccatis meis. signasti
autem iniquitates meas in sacco et notasti, si quid 5
inscius praeteriui. quam suavis locus, qui nos de resur-
rectione confirmat et quam uidetur uoci dominicae, quae
legitur in euangelio, conuenire, ubi ait: tunc incipient
dicere montibus: cadite super nos, et collibus: operite
nos. erit enim in consummatione saeculi ira domini. recte 10
ergo sanctus in iudicium mauult resurgere quam in tempus D
diuinae iracundiae, quae terribilis etiam innocentibus est.
27 simul etiam illud prophetare intellegitur dicendo: statues
mihi tempus, in quo memoriam mei facias, quod in
passione domini resuscitandus foret. sicut in fine libri istius 15
demonstratur, nec tamen deplorare desinit et quo magis
intellegit sibi resurrectionem esse propositam, uitam hanc
fugere desiderat, uidens se in manus traditum aduersariorum, E
proiectum se in potestatem impiorum, cui etiam amici in
inimicos conuersi sint, qui cum debuerint consolari, ruinam 20
supra ruinam inferant. memor tamen conscientiae suae purae
et mundae orationis ait: terra non cooperias in sanguine
carnis meae, ut oratio eius sicut incensum dirigatur ad
dominum, non in terra deuersetur. sancti enim oratio nubes
penetrat, peccatoris orationem, sicut a deo Cain dictum est 25
parricidae, aperiens os suum terra in sanguine carnis abscondit. F

8 Luc. 23, 30   15 Iob 42, 18   22 Iob 16, 18   23 Psalm.
CXXXX 2   24 Sir. 32 (35), 21

6 praeteriui *B* (u *ex corr.*)   8 euangelio *P* (i *s. u.*)   9 montibus
dicere *B*   cadite *P* (e *eras.?*)   12 iracundiae *ex* iracundiae *P*
13 illud *om. B*   16 quo *P* (o *ex corr.*)   17 esse *om. B*   propositam
P (pr *in ras.*)   19 se *om. B*   potestate *B*   in *s. u. P, om. C*
20 sunt *DI''*   21 super *DP'*   22 non] ne *B*   in (*s. u.*) sanguinem
מֵעַמּוּן *B*   23 carnē meā *B*   carnes meas *DP'*   dirigatur *P'C* dirigetur
P et (a *s. e*) *D* dirigeretur *B*   24 diuersetur *P* (i *ex e*) *DP'C*   25 deo
ad cain *B*   dicitur (*om. est*) *P'*   26 parricidam *P* (am *eras.*) parricidā *B*

maledictus inquit a terra, quae aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua, quoniam operaberis terram.

9,28 Flebiliter itaque sanctus deplorat uitae istius tempora.
 5 pereo inquit et spiritu circumferor, oro autem sepul-^{626 A}
 turam et non inpetro. precor laborans. et quid faciam?
 dies mei transierunt in horrore. dirupti sunt articuli
 cordis mei. nec tamen usquam derogat iudicio dei; scit
 enim profundam esse altitudinem sapientiae et scientiae dei
 10 et inscrutabilia iudicia eius atque inuestigabiles uias eius.
 29 non calcauerunt inquit eas filii glorificantium, nec
 transiuit per eas leo. quis enim potuit uias eius compre-
 hendere, quis abdite occulta penetrauit? unde inquit inuenta ^B
 est sapientia aut quis locus disciplinae? nescit mor-
 15 talis homo uiam eius, nec inuenta est in hominibus.
 abyssus dixit: non est in me, et mare dixit: non est
 mecum. non tibi licet scire, o homo, alta sapientiae; ideo
 tibi scriptum est: noli altum sapere, sed time. quid
 curiose cupis inuestigare quod tibi scire non expedit nec
 20 cognoscere datur? Paulus audiuit aliqua secreta sapientiae,
 quae prohibitus est aliis intimare, et ideo raptus est in
 paradisum, raptus usque ad tertium caelum, ut audiret ea ^C
 quae positus in terris audire non poterat. si quae audiuit
 homo, non licuit ei loqui, quemadmodum quod non audiuit
 25 inquit? imperatoris tibi huius in terris non licet scire

1 Gen. 4, 11 sq. 5 Iob 17, 1 sq. et 11 10 Iob 5. 9 Rom. 11, 33
 11 Iob 28. 8 12 Iob 11. 7 13 Iob 28, 12—14 18 Rom.
 11, 20 20 II Cor. 12, 2—4

6 et *pr. om. B* 7 in horrore *ed. Rom.* (ἐν βρόμῳ *LXX.* cf. *Aristot. de mundo* 4, 396^a 12 *Diod. Sic. V 7 Flor. II 6 (I 22, 14)*) in honore *PBDP'*
 inhonori *C* dirupti *P* dirupti *cet.* 8 mei cordis *B* usquam *DP'*
 dñi *C* 10 atque] et *P'* 13 quis *B* qui *C* quae *PDP'*, fort. quae-
 <que> abdite *P* (d ex t) abdite *DP'* abdita et *C* eius *B* inde *P*
 17 licet tibi o homo scire *P'* 18 tibi *om. B* 19 quaeris *D* (*s. I*
 cupis) 20 aliqua *om. B* 23 terra *B* 25 non inquit *B* tibi
post licet transpouunt BDP' in terris *in mg. B*

consilia, et uis scire diuina? non licet tibi curiosius inuestigare quae in terris geruntur, et curiosius requiris quid supra caelum agatur? cur tu disputas unde nata sit sapientia? nescit homo uiam eius, nec in hominibus inuenta est perfecta sapientia. non in Moyse, non in Aaron, non in Iesu Naue ⁵ D fuit, non in ipso Dauid qui ait: incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi, quia ipse dixit in posterioribus: uelut iumentum factus sum apud te. supra te est scire, o homo, altitudinem sapientiae, satis est tibi ut credas. si enim non credideritis, inquit nec intel- ¹⁰ legetis. abyssum scire non potes, abyssum non potes comprehendere, quomodo altitudinem sapientiae comprehendes? abyssus dixit: non est in me, et tu potes dicere quia in te est sapientia?

30 Abyssus ergo dixit: non est in me, quia ipse dominus ¹⁵ E dixit: non derelinques animam meam in infernum. et apostolus dixit: quis descendit in abyssum? hoc est Christum ex mortuis deducere. ergo si interrogatur abyssus: ubi est sapientia? respondet: non est in me, quia resurrexit. si interrogatur mare: ubi est sapientia? dicit: ²⁰ non est mecum, quia calcavit me nec fluctus mei eam turbare potuerunt. et tu ergo in hoc saeculi istius positus freto noli perfectam illam dei sapientiam in hoc mundo quae- ^F rere, quia mundus eam non cognouit. sed si uis eam inuenire, calca fluctus istius mundi, sicut calcavit Petrus, et ambula ²⁵ super aquas istius saeculi. porriget tibi dexteram sapientia,

6 Psalm. L 8 8 Psalm. LXXII 22 10 Esai. 7, 9 16 Psalm. XV 10 17 Rom. 10, 7 21 Matth. 14, 26 25 Matth. 14, 29

5 aron *B* 7 tuae *om.* *P* (τῆς σοφίας σου LXX) 9 scire est supra (*om.* te) *C* scire est *B* 10 inquit *om.* *B* nec] non *B* intelligitis *B* 11 abyssum *pr.* (y ex i) *P* 13 tu *s. u.* *P* 16 inferno *P* (o ex u) 17 qui *DP'* 19 abysus *P* respondet *P* (e *alt.* ex i) 20 est *om.* *D* 21 mecum non est *DP'* quia *om.* *B* 23 quaerere in hoc mundo *B* 25 huius mundi *B* 26 aquas] undas *B* porriget *P* (e ex i) *B* porrigit *C* et porriget *DP'* dexteram *P* (x s. u.) sapientia dexteram *B*

sicut porrexit et Petro, quia nemo fuit quem non saeculi istius unda turbauerit. turbauit et Abraham, turbauit et Moysen, turbauit et Petrum. Moyses per mare transiuit et per mare peditem duxit exercitum, sed ante ipse turbatus est. Petrus
 5 super aquas calcauit, sed mersus fuerat corpore, quia infirmioris fidei nestigio claudicauit. ergo noli sapientiam in mari quaerere, quia non dixit cum mari se futurum dominus Iesus, sed cum 637 A apostolis suis, ut aliqua eum ex parte cognoscerent, quibus ait: ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem
 10 mundi. beati cum quibus est: utinam et nobiscum sit, sed nobiscum mare est. Petrus cum Christo, quia et ipse calcauit mare: nobis aurum cordi atque argentum est. sapientia autem supra aurum, non in auro est. ideo qui sapientiam habere cupiebat argentum inquit et aurum non habeo, sed
 15 quod habeo do tibi. in nomine Iesu Christi Nazaraei B surge et ambula. quia aurum non habebat, in nomine Christi habebat operationis piaae gratiam. ideo et tibi dicitur: attrahe sapientiam in interiora. latuit inquit omnem hominem, et a uolatilibus caeli abscondita erat. nec
 20 homines sciebant ubi erat nec angeli, quia ipsi sunt aues caeli, de quibus dictum est: et uidi angelum uolantem per caelum.

31 Nemo potuit nosse sapientiam, quia nemo nouit filium nisi pater et nemo nouit patrem nisi filius et cui C
 25 uoluerit filius reuelare. ipse ergo reuelauit Iohanni, cum

1 Matth. 14, 31   3 Exod. 14, 15   4 Matth. 14, 30   9 Matth. 28, 20
 12 Sap. 7, 9   14 Act. 3, 6   17 Iob 28, 18   18 Iob 28, 21
 21 Apoc. 14, 6   23 Matth. 11, 27

1 et petro porrexit B   ett P (t alt. eras.)   nemo P (e ex o)
 2 et bis om. B   3 turbabit P   4 ante et B   5 super om. B   7 se cum mari C
 8 discipulis suis DP'   ex parte eum BDP'   9 ego om. B
 consumationem P   10 mundi] saeculi DP'   12 aurum atque argentum cordi B
 13 auro P (u s. u.)   15 nazarei P nazareni B nazareni cet.
 16 ambola P (v s. o)   17 piaae operationis BDP'   attrahe P (h del.)
 adtrahe DP'   18 sapientia P   ueri simile ante latuit intercidisse et
 infra, quod inseruit ed. Rom., uel et paulo post   20 sciebant P (n s. u.)
 erant B   aues celi ex angeli B   23 nusse P   nouit om. B

quo esset sapientia, et ideo dixit ille non quod suum erat, 638 A
 sed quod sapientia infudit ei: in principio erat uerbum
 et uerbum erat apud deum. nescit sapientiam interitus,
 nescit malitia. interitus enim eam tenere non potuit, quae
 dixit: ubi est, mors, uictoria tua? ubi est, mors, 5
 aculeus tuus? nescit eam malitia, quia dixit: quaerent
 me mali et non inuenient. possunt dicere: audiuius
 gloriam eius. solus est deus, qui nouit eam. quia deus
 inquit bene constituit uiam eius, ipse nouit locum
 eius. quod sit receptaculum sapientiae audi discipulum eius 10
 dicentem: unigenitus filius, qui est in sinu patris, B
 ipse enarrauit. agnouit enim patrem filius, quia ipse ait:
 sicut agnoscit me pater, et ego agnosco patrem. aequa
 mensura est cognitionis, ubi unitas potestatis est. pater ergo,
 qui omnia nouit, uentorum libram, aquarum mensuram, ipse 15
 uidit sapientiam et enarrauit eam per prophetas suos, quia
 pater enarrauit sapientiam et inuestigauit eam, sicut et filius
 patrem enarrauit, quem nihil praeterit, et dixit: o homo, quid uis
 profunda scire sapientiae, quae supra uos sunt? timere deum C
 sapientia est, abstinere autem a malis disciplina est. 20

2 Ioh. 1, 1 5 I Cor. 15, 55 6 Prouerb. 1, 28 7 Iob 28, 22
 8 Rom. 16, 27 Iob 28, 23 11 Ioh. 1, 18 13 Ioh. 10, 15 15 Iob
 28, 24 sq. 16 Iob 28, 27 19 Iob 28, 28

1 ille dixit B 4 eam tacite Maurini eum libri quae P qui cet.
 5 est alt. om. BD 6 aculeus] stimulus B et (in mg. aculeus) D eam]
 enim DP 9 ipse enim B 12 narrauit B 13 agnosco P (s s. u.)
 14 potestatis P (i ex e) 16 narrauit (s. uidit) B nouit P 17 pater
 BC patremm P patrē D et (pater corr.) P sapientia P 18 nil B
 (i s. u.) 19 uos] te DP 20 sapientia P (a alt. s. u.) est alt.
 om. DP **EXPLICIT TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE INTERPEL-
 LATIONE SCĪ IOB. INCIPIT TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE INTER-
 PELLATIONE DAUID P EXPLICIT DE IOB ET DE HOMINIS IN-
 FIRMITATE. INCIPIT EIUSDEM DE DAUID INTERPELLATIONE B
 EXPLICIT TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE INTERPELLATIONE. IN-
 CIPIT TRACTATUS EIUSDEM DE INTERPELLATIONE DD C EX-
 PPLICIT TRACTATUS DE INTERPELLATIONE SCĪ IOB ET HOMINIS
 INFIRMITATE. INCIPIT (ITEM P) TRACTATUS DE INTERPELLA-
 TIONE EIUSDEM DP**

<II.> (III).

DE INTERPELLATIONE SANCTI IOB.

1, 1 Superior nobis disputatio fuit de interpellatione sanctorum, 653 A
 quod fragilis et inbecilla condicio humana, quae nusquam sui B
 5 habeat firmitatem nisi in protectione caelesti: hodie nobis ea
 sumenda est, quod uulgus hominum, plerique etiam pruden-
 tium ualde mouentur, cum uident iniustos affluere rebus
 secundis, iustos autem frequenter adflicti in hoc saeculo. et
 uere lubricus hic locus, in quo etiam sancti uix potuerunt
 10 uerae opinionis tenere uestigium. denique turbatus est et
 ipse Dauid, qui in superioribus dixerat: occulta sapientiae
 tuae manifestasti mihi. uerum tamen confirmauit se ipse C
 postea et perfectae rationis uiam inuestigauit. Iob quoque
 sanctus cum tribus illis ueteribus amicis, qui ad consolandum
 15 uenerant, de ea opinione in sermone luctatus est. utriusque
 igitur disputationes in medium proferamus. digni sunt enim,
 qui nobis magisterium uiuendi adferant, quandoquidem in
 aduersis positi plus deo placere meruerunt. audiamus igitur
 2 utrumque suo ordine. increpauerant uehementer sanctum Iob
 20 Eliphaz Themanorum rex et Baldad Saucheorum tyrannus et D
 Sophar Minaeorum rex, eo quod propter peccata sua tantum
 supplicii sustineret. infirmo etenim ingenio non aduertebant
 quod dominus eum temptandum dedisset, ut athleta Christi
 temptationibus eruditus maiore ad coronam gloria perueniret.

11 Psalm. L 8 15 Iob c. 4—37 20 Iob 2, 11

4 inbe-cilla P condicio <sit> α, fort. fragilis <sit> 5 hotię P (d s. t m2) ea postea add. C, om. DP' 6 quod B qua C quo cet.; sumenda <inde> est quo Henricus Schenkl 7 iniustos P (o ex u) affluere P 8 secundis P (i ex u) affligi DP' 9 potuerent P (v s. e alt. m3) 12 tuae om. PC (τῆς σοφίας σου LXX) 14 sanctus om. B ad consolandum qui se uenerant B 15 uenerant P (n s. u.) in sermone om. B 17 quo DP' magisterium P (i alt. s. u.) adferant P (v s. a alt. m3) 18 placere P (l s. u.) 19 increpauerant DP' 20 elifaz P elifaz B eliphaz DT elipha C baldac D baldach P' asaucheorum PC sauceorum B suitheorum DP' 21 sofaz PB mineorum PBC naamathenorum DP' 23 temptandum P (p s. u.) Christi dei B 24 ad maioris cor. gloriae DP'

non uidentes itaque tantum sapientiae sacramentum angusti cordis timore, ne uiderentur iniustitiae deum arguere, qui poenis adfici innoxium perpetetur, in sanctum Iob poenarum merita retorquebant dicentes quia omnis uita impii in sollicitudine et diuitiae iniuste congregatae eumentur; omnia quae patiatur homo grauia in terra propter peccata sua eum perpeti, qui etiamsi in rebus prosperis sit, perpetuari ei secunda non posse et tamquam somnium cito euanescere, ut non inueniatur locus eius; laetitiam autem impiorum esse grauiorem ruinam, ideoque etiam sanctum Iob a prosperis in aduersa mutatum et delictorum suorum pretio ex summis in ultima corruisse: labi eum qui se adsereret innocentem, cum portio impii huiusmodi sit, ut superueniens in eum a domino indignatio ningat ei dolores et interitus domum eius inuoluat.

2, 3 Audiebat haec sanctus Iob et quasi athleta fortis, in stercore sedens, in tantis uibicibus et saeui doloribus uulneris, totum corpus diris perfusus ulceribus mysteria loquebatur nec anquirendis propriae remediis aegritudinis, sed sacris uacabat sermonibus. fortiores itaque sermones aegri hominis quam illorum qui non aegrotabant. illi enim loquebantur iniustitias, sed non secundum scientiam: praedicabant diuina iudicia, poenas reorum, praemia sanctorum, sed reum a iusto discernere nesciebant. denique quem dominus deus iustum pronun-

4 Iob 15, 20   5 Iob 20, 15   7 Iob 20, 7—9   9 Iob 20, 5
13 Iob 20, 28 sq.   14 Iob 20, 23   16 Iob 2, 7 sq.

2 iusticiae B   3 affixi B   6 patitur DP'   grauia P (a pr. s. u.)
8 ei sc̄la posse B   9 euanescere P (e alt. ex i m2)   10 esse (eras.) grauiorem esse B   11 et del. ed. Colon., fort. recte   12 summis P (s pr. et m pr. s. u. m2)   labi P (b ex p)   assereret se B   13 huiusmodi P (i pr. ex u)
14 indignatio a dno B   ningat P iungat cet.   interitū B   16 ster core (r pr. extra u.) sedens (se s. u.) P   17 uiuicibus P uiuacibus C indicibus D indicibus P' (in ex iu), om. B spatio relicto   saeuus P (s alt. s. u. m2) C   18 perfusū B   19 acquirendis BP' acquirendis DC   20 fortiores P (i s. u.)   sermones (es ex is) aegri (i postea add.) hominis (mi s. u. m2) P   21 iustitias BDP' C'   24 deniqu C de quo cet. deus| ihs DP'

tiauuit, eum condemnabant iniustitiae. arcessebant iniquitatis. C
 ignorabant ergo quid cuique conueniret. at uir sanctus Iob
 discernebat spiritu quomodo cuique eum oporteret loqui;
 fortior ergo quam illi qui sani et incolumes uiderentur. et
 5 quid dico fortiozem inuentum ceteris? fortior [erat aeger
 quam cum sanus esset] se ipso inuentus est; fortior enim
 erat aeger Iob quam sanus fuerat, secundum quod scriptum
 est quia uirtus in infirmitatibus consummatur. ergo et
 Iob cum infirmaretur, tunc ualidior erat. non enim aegrotabat
 10 animo, etsi doleret corpore, quia non erat in carne anima eius, D
 cuius passionibus non adhaerebat, sed in spiritu, cuius uirtute
 4 se texerat. ideo ergo non carnis gemitus et corporis infirmitates,
 sed uoces spiritus loquebatur, quibus urgeret, non quibus
 cederet. et primo quidem lenius, ut illis pudorem incuteret,
 15 quia urgebant iustum iniuste dicentes quod minora peccatis
 suis supplicia sustineret, et non erubescabant ipsi peccatores
 accusare falsis innocentem. 'esto' inquit 'ego errauerim et apud E
 me deuius ille inhabitet, qui mentibus hominum offundit
 errores, ut loquar sermones quos non oportet, sicut uos
 20 dicitis, et errent uerba mea nec oportune meus sermo promatur:
 cur uos in me insilitis et conuiciamini non considerantes quia
 a domino mihi uenit ista temptatio, qui me uallo quodam
 perturbationum arbitratus est saepiendum. exerceor aduersis,

8 II Cor. 12, 9   9 II Cor. 12, 10   17 Iob 19, 4—8

1 eum *om. B* arcessebant *P* accersebant *C* accersibant *DP'* ini-
 quitates *DP'* 2 unicuique *DP'* uir *DP'* uer *P* uero *BC*, fort. recte
 3 enim (*eras.*) cuique (*om. eum*) *B* unicuique (*om. eum*) *DP'* 4 ergo
om. B fortiores ergo numquam illo (illo numquam *D*) *DP'* 4 uide-
 rentur *P m1 B* uidebantur *P m2 cet.* 5 dicam *DP'* fortiore *P*
 fortior erat aeger quam cum sanus esset se ipso inuentus est. fortior
 enim erat aeger Iob (aeger Iob erat *B*) quam sanus fuerat secundum
PBC fortior erat aeger Iob (Iob *om. P'*) quam cum sanus esset secundum
DP', qui *om.* fortior se ipso inuentus est; erat aeger quam cum sanus
 esset *del. ed. Rom.* 8 infirmitate *B* et *om. B* 10 dolebat *B* eius anima
DP' 18 deuius] deus *DP'* offundit *P* (*n. s. u.*) effundit *BC* offen-
 dit *DP'* 20 errent *a* errant *libri* ne *B* sermo meus *BDP'*
 21 non *om. DP'*

circumuallatus undique laboribus et periculis: et insultatis
 adhuc uolentes opprimere quem deberetis iuuare. ecce rideo F
 in opprobriis et non loquar nec respondebo conuiciis uestris.
 non enim uos estis qui iudicatis, sed qui iudicat me dominus
 est, et ipsius tamen iudicii nondum tempus aduenit. quid 5
 opus est clamare ante iudicium? bonum est tacere dum 655 A
 expectatur qui iudicat, bonum est conuicium conuicio non
 referre, ne et nos inter detrahentes adnumeremur.'

5 Initemur ergo hunc uirum, qui silentio suo redarguebat
 conuiciantes. ostendebat enim uirtutem animi sui, quem 10
 contumeliae non mouerent, et conscientiae innocentiam mani-
 festabat, qui obiecta non recognosceret, sed quasi a se aliena
 rideret. at uero nos quasi aliquid nobis obiciatur, dum pur-
 gare uolumus, acerbamus: dum uleisci cupimus, confitemur, B
 cum dicat scriptura ut auertas dedecoris sermonem et 15
 auferas uestimentum tuum; praeterit enim iniuriosus.
 taceamus ergo, ut praetereat, ne uestimentum nostrum pro-
 uocatus exurat; scriptum est enim: noli incendere car-
 bones peccatoris, ne forte exuraris in igne flammae
 eius. propterea ergo sanctus tacet, etsi seruus proteruit; 20
 etsi pauper conuiciatur, tacet iustus; etsi peccator opprobria
 iacit, iustus ridet: etsi infirmus maledicit, iustus benedicit.
 6 tacebat Dauid, cum Gera filius Semei malediceret, Iob ridebat. C
 Paulus benedicebat, sicut ipse ait: maledicimur et bene-
 dicimus. magisterio quippe diuino processus humanae uirtutis 25

1 Iob 19, 8 Ter. Adolph. III 2, 3 15 Prouerb. 27, 11 16 Prouerb.
 27, 13 18 Sir. 8, 10 (13) 23 Reg. II 16, 5 sqq. 24 I Cor. 4, 12

2 adhuc *om. B* deberetis *ex* deuiritis *P* iubaret *P* (-ret̄ *m3*, sed
 t̄ *eras.*) adiuuare *B* 3 in . . . loquar *om. DP'* opprobriis *P* 5 tem-
 pus nondum *DP'* 6 est *om. DP'* 7 conuitium *BDP'* 9 immitte-
 mur *P* 10 conuitiantes *B* et (con *eras.*) *D* uiciantes *P'* sui *om. B*
 12 aliena a se *B* a se *om. DP'* 13 quasi] si *B* quasi nobis
 (*om. postea* nobis) *DP'* nos purgare *DP'* 14 acerbamus *P* (v *s. b*
m3) 17 exurat prouocatus *B* 18 scribturn *B* (r *s. u.*) 19 pecca-
 toris *om. B* 21 conuitiatur *BP* 23 iera *B* 24 ait] dicit *B*
 25 magisterio *P* (i *pr. s. u.*)

excreuit, quia iam uenerat qui ex infirmibus faceret fortiores, et audierat dicentem: benedicite maledicentes uobis et orate pro calumniantibus uos. quod uerbo dixit et exemplo probauit. denique in cruce positus de persecutoribus suis
 5 conuiciantibus sibi dicebat: pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciant, ut oraret pro calumniantibus, quibus D poterat ipse dimittere. Iob ergo ridebat, quia nondum uenerat Christus, cui soli seruabatur magnarum praerogatiua uirtutum. quia ipse est uirtutum principium, sicut dixit: dominus
 10 creauit me principium uiarum suarum.

3, 7 Et ridens tacebat. qua ratione tacendum sit docet: clamabo. E et nondum iudicium. 'ipse' inquit 'uoluit me haec perpeti. tamquam muralibus temptationibus clausus non possum fugere, donec placeat deo destruere altitudines temptationum mearum.
 15 nunc enim si clamo, nondum iudicium. adhuc in agone sum, F adhuc luctor, adhuc certamen superest mihi; nondum enim exiuit corona; nemo autem nisi qui legitime certauerit coronatur'. debebatur illi certamen tertium. amiserat omnia sua, id est patrimonium cum filiis, patiebatur uulnera caro eius:
 8 manebat ut temptationes uerborum uinceret. non mediocre certamen. sermone deceptus est Adam, uerbo uictus Sampso; 656 A nihil enim sic penetrat animam sicut sermo fucatus, nihil iterum sic mordet ut durior sermo. multi cum uicerint adhibita tormenta, sermonum duritiam non sustinuerunt.

2 Luc. 6, 28 5 Luc. 23, 34 9 Prouerb. 8, 22 11 Iob 19, 7
 17 II Tim. 2, 5 21 Gen. 3, 6 Iudd. 16, 6 sqq. 22 Prouerb. 15, 1

1 infirmis; P infirmis cet. infirmioribus tacite Maurini fortioris P fortes C 2 audierat P (at ex at) bened. maledicentibus uobis benedicite et nolite maledicere B (om. et orate pro c. uos) 3 uero BC et om. B 4 et in DP' 5 dicebat] ait DP' 6 faciant P (v s. a alt. m2) faciunt cet. 11 faciendum DP' 12 nondum P (n pr. in ras.) 13 mirabilibus DP' effugere B 14 distruere P 15 agone P (o ex u) 17 nemo P (e in ras.) coronabitur B 19 omne patrimonium B 20 temptationes P (p s. u. m2) 21 sampson P (n add. m2) samson B sanson cet. 22 animam om. B 23 sicut sermo durior (durior in ras.) B multis P uincerent addebita B 24 sustinuerunt P

laborabat Iob, sed sustinebat et uerborum iuxta uulnerum onera portabat. uidit eum agonotheta suus, de nube et turbine manum laboranti dedit et oblucentes graui lapsu cecidisse pronuntiauit, victorem adseruit, coronam detulit.

- 9 Quid autem pulchrius quam ridere, cum maledicatur nobis? 5 B
 gaudere enim debemus, si aliena dicantur, primum quia uolens
 inimicus aliquid aduersum nos dicere, quo crimen adfigeret,
 non inuenit quod uerum est, sed falsa pro ueris composuit.
 deinde quia dixit ipse dominus in euangelio de huiusmodi
 criminatione, quae innocentibus falso inrogaretur propter 10
 iustitiam: gaudete et exultate, quoniam merces uestra
 multa est in caelo. tacere ergo debet qui recognoscit
 obiectum, ne uulnus exasperet et scindatur cicatrix, tacere et C
 qui non recognoscit; audit enim alterius, non suum crimen.
 quod si referat, suum facit: si taceat, retorquet et conuici- 15
 antem uulnerat, tacere debet etiam ille qui de memorata
 mercede praesumit; non enim patitur praeiudicium, cui non
 est iudicium. et si fuerit praeiudicium in saeculo, non erit
 in iudicio dei. denique ut cognoscas quia non praeiudicat
 contumelia bonae conscientiae, audi sanctum Iob dicentem. 20
 locupletiore utique testem quam si imperio orbis Romani D
 potitus esset: nunc ommutescam et derelinquam: si
 nunc mihi praeiudicium est, tunc a facie tua non
 10 abscondar. haec ergo parcius in exordio respondit, ut
 admoneret illos iudicii dei atque ab insolentia et furore 25

22 Iob 13, 19 sq.

1 uulnera *DP'* 2 agonotheta *P m1* agonitheta *P m2 cet.* 3 cor-
 ruisse *B* 5 pulchrius *P* (h s. u.) *cet.* 6 debetis *DP'* 7 aliquid
 dicere aduersum nos *DP'* aduersum nos aliquid dicere *C'* quo *P* (o
in ras. m2) 9 ipse dixit in euangelio *dns B* 10 criminatione *P*
(i pr. s. u.) 14 et non *B* crimen *P* (i s. u.) 15 tacet *DP'*
 16 etiam *om. B* 17 mercedem *P* praesumit] loquitur *B* 18 in
 saeculo *in mg. B* in iudicio dei non erit *B* 20 conscientiae bonae
 contumelia *B* 21 locupletiore *P* (in *pr. eras.*) romani orbis *B*
 urbis romanæ *DP'* 22 ommutescam *P* obtescam *B* obmutescam *cet.*
 23 praeiudicio *B* (ñ s. o *m2*) non s. u. *B* 25 atque illos ab ins.
 reuocaret et furore et quasi *B*

reuocatos quasi bonus medicus faceret resipiscere. sed posteaquam eos aduertit perseuerare in contumeliis, plura fortiora repetiuit et tamquam pugno eos ualidiore percussit, qui uerborum suorum saxis lapidabant innoxium. audite, inquit E
 5 audite uerba mea, non sit mihi a uobis consolationem quaerere: portate me, quia fortiora loquar, graue erit pondus uerborum meorum. dicam et ego secundum uestram opinionem, eo quod multi abundant in hoc saeculo rerum secundarum successibus et alii grauantur, in aerumna positi
 10 sunt: et uidetur hoc secundum peccatorum merito deferri. quod etsi dicam, nolite ridere, quasi uobis adqueuero. etsi peccator sum, non sum homini reus, quia sub peccato est F et ipse qui iudicat et sibi in me potestatem uindicat. aut si iudicor quasi homo, commune istud est. increpari non debeo:
 15 infirmitas condicionis est, non specialis improbitas.
 4, 11 . Sed dicite mihi: si propter peccatum meum hoc patior, 657 AB sicut obicitis, quare impii uiuunt, nec solum uiuunt, sed etiam repleti sunt diuitiis et fructus multiplicant, sed etiam filiis potiuntur, abundant domus eorum? haec euidenter specie
 20 bona, sed altiore mysterio inuenies, quoniam quae putantur bona non sunt bona et quae putantur mala potiora illis
 12 aestimantur. inueterauerunt inquit in diuitiis. πεπαλαίωνται C dixit, ut non tam diuturna diuitiarum possessio quam inueterata molestia copiarum significata uideatur, sicut uidit Eccle-

4 Iob 21, 2 sq. 17 Iob 21, 7 22 Iob 21, 7 24 Eccl. 5, 12 sq.

1 reuocatos *P* (o *alt.* ex u) faceret *P* (s. u. m1 et m2 e *alt.* ex i) 2 perseuerare* *P* (t *eras.*) fortiore *P* fortior *C*; neque fortiore <uoce: neque fortius ueri simile esse uidetur 5 *alt.* audite *om.* B 7 opinionem uestram *BDP'* 8 secundarum rerum B 9 et in *BC* er uel es in *P* (er uel es s. u.) ere in *DP'* 10 secundum *PB* scdm *DP'* seculum C merita *BC* deseri *DP'* 11 etsi] si B 12 peccator B (pecca in *ras.*) non (*om.* sum) hominis *DP'* 13 si uideor *DP'* 14 illud B 17 nec solum uiuunt *om.* B 18 diuitiis . . . potiuntur *om.* B 20 altiori *P* (i *alt.* ex e m2) *cet.* 21 mala ἢ ἢ ἢ ἢ ἢ ἢ ἢ ἢ ἢ et B 22 aestimantur *BP'* aestimentur *P* (s s. u.) ΠΕΠΑΛΑΙΩΝΤΕ *P* ΠΗΠΑΑΕΩΝΤΗ *B* ΠΕΠΑΑΕΩ *D* ΠΕΠΑΑΕΩ *P'* ΠΕΠΑΑΕΩΝΤΕ *C* 23 non eam tam B possessio *P* (s *tert.* s. u.)

- siastes diuitias custodiri in malum possidenti eas, quae pereunt in summa distentione ac sollicitudine. pereunt enim quae hic relinquuntur et mortuo prodesse non possunt. habuit igitur defunctus ex illis sollicitudinem, requiem inuenire non potuit, qui reliquit quod erubesceret nec secum abstulit quod teneret, D longe dispar ab eo de quo scriptum est: beatus homo, qui repleuit desiderium suum ex his; non confundetur, cum loquitur inimicis suis in porta. cui hereditas dominus est et merces ex Mariae uirginis partu, hic in exitu sapientiae laudibus praedicatur, quoniam non habuit quod 10 erubesceret qui nihil eorum quae sunt saeculi concupiuit, sed aduersarium depositis ueteris hominis exuuiis telo continentiae uulnerauit, ut obstrepere ei in istius uitae fine non posset E uulnere claudus et uirtutum admiratione confusus. habes ergo non esse laudabilem qui inueteratus in pecuniae cupiditate sit, non renouatus in perceptione gratiae. 15
- 13 Uideamus aliud: semen eorum inquit secundum animam, id est non inter iustos habentur. iusti enim in spiritu seminant et de spiritu metent uitam aeternam, illi uero qui secundum animam seminant spiritualia metere non possunt, 20 quia animalis homo non percipit quae sunt spiritus dei; stultitia enim illi est et non potest scire quae sunt spiritus F
- 14 et ideo non repletur spiritualibus, sed iudicatur. filii eorum in oculis, id est quae faciunt ideo faciunt, ut uideantur ab hominibus. non quia boni consulant ut hoc eligant, quod 25 futuro iudicio conprobetur. filios ergo scriptura pro operibus

6 Psalm. CXXVI 5 12 Ephes. 4, 22 Coloss. 3, 9 17 Iob 21, 8
18 Galat. 6, 8 19 I Cor. 9, 11 21 I Cor. 2, 14 23 Iob 21, 8

2 distentione *Hieronymus, cf. Sabatier II 362 a* (περιπασιμῶν LXX)
distinctione *PDP'* districtione *BC* 3 demortuo *D* et (de *exp. m.2*) *P'*
4 sollicitudinem *P* (i *tert. s. u.*) non potuit inuenire requiem *B*
6 homo] uir *P'* 7 his] ipsis qui *B* 8 loquitur *P* loquetur *cet.* 9 uir-
gini *P* 11 concupiscunt *D* concipiuit *P'* (uit *in ras. m.2*) 13 ut] et *DP'*
posset *P* (e *ex i m.2*) possit *DP'* 18 habetur *DP'* in *om. P*
19 de *psu P* metunt *B* 21 quae] ea quae *DE'* 22 stultitia *P*
(ti *alt. s. u.*) 24 faciunt *alt. P* (u *in ras.*)

frequenter declarat, eo quod locupletior in bonis factis quam in filiis sit nostra posteritas. unde et Ezechias de graui aegritudine liberatus ex hodierno inquit filios faciam, qui nuntiabunt iustitiam tuam, domine salutis meae, et non cessabo benedicens te cum psalterio omnes dies uitae meae; bona enim posteritas deuotionis et fidei, quae captiuitati nesciuit succumbere, quam Ezechiae filii pertulerunt.

15 et addidit dicens quia non est illis timor, non est 658 A flagellum a domino. iustus autem dicit: quoniam flagellatus sum tota die et optat flagellari, ut recipiatur a domino, et uult timere deum, quia timor domini initium sapientiae est. nec beatitudinem putat, si non abortit bucula sua, sicut putant stulti. per bouem enim quid significatur nisi ruralis culturae labor, qui semper in orbem redit et numquam 15 desinit, sed cum expleri uidetur, reuocatur in exordium? isti sunt qui colunt Sodomam et Gomorram. ergo qui colunt B Aegyptum glaebasque terrarum aratro quodam solidae mentis inuertunt laborem sibi pariunt et dolores metunt. ideo bucula eorum non abortit, sed parit, ut augeatur labor eorum, et 20 quae conceperunt omnia generant sine timore dei, iusti autem longe aliter gloriantur; non enim in abundantia diuitiarum nec in partu pecorum, sed in domino gloriantur dicentes: de timore tuo in utero accepimus et parturimus spiritum salutis. de iustis ergo dicitur quia C 25 salutis spiritum generauerunt, quem acceperunt de timore dei,

3 Esai. 38, 19 sq. 8 Iob 21, 9 9 Psalm. LXXII 14 11 Psalm. CX 10 12 Iob 21, 10 13 Iob 4, 8 23 Esai. 26, 18

1 frequenter *P* (r *pr. s. u.*) 2 ezechias *P* (c *s. u.*) 4 $\overline{\text{dne ds}}$ *DP'*
 5 te benedicens *DP'* psalterio omnes *P* (o o *ex um*) 6 enim *P* (i *s. u.*) 8 quia *s. u. P* 11 $\overline{\text{dm PC dnm}}$ *BDP'* 12 abortit *C* auortit *P* auertit *cet.* baculos suos *B* 14 ruralis *P* (l *in ras.*) reddi in orbem *DP'* 15 expleri *P* (i *ex e*) explere *DP'* 16 gomorra *P*
 17 glaebasque *libri* solide *P* (li *s. u.*) solitae *B* 18 baculos *B*
 19 abortit *DP'* auortit *P* et (o *ex e*) *C* ouortit *B* 20 conceperint *DP'*
 22 de (*del.*) pecurum *P* gloriantur *P* (ria *s. u.*) 24 iusti *P*
 25 spiritum salutis *BDP'* dni *BC*

non de malitia istius saeculi, de qua legimus: ecce partu-
 riuit iniustitiam et concepit laborem et peperit
 iniquitatem. melior ergo abortus quam partus est saecu-
 larium. denique de homine, qui in hoc saeculum uenit et
 uanitatem mundi huius et tenebras pertulit longaeuitate
 diuturna, Ecclesiastes pronuntiauit quia melior illo abortus.
 huic enim requies magis quam illi, quia non expertus est
 uarietatem saeculi, in qua etsi mille annos qui uixerit, quod
 bonum est uidere non potuit. fugisse ergo haec magis est
 gratiae quam subisse est.

16 Sed fortasse illud moueat quod adiunxit quia manent
 sicut oues aeternae, pueri autem eorum ludunt
 accipientes psalterium et citharam et delectantur
 uoce psalmi. consummarunt autem in bonis uitam
 suam, in requie autem inferni dormierunt. distingue
 haec et quia spiritalis es diiudica. impii sicut aeterni sunt,
 non aeterni, quia non possunt aeternitatem accipere ab eo qui
 non sit aeternus. non ergo potest dare quod non habet nec
 potest inluminare qui non possidet lucem, sed transfigurat se
 in angelum lucis, ut decipiat incredulos. transfigurat autem
 se simulatione falsae lucis, non splendore perpetuae claritatis.
 unde et saluator ait: uidebam Satanam sicut fulgur
 cadentem de caelo. nec fulgur est, sed sicut fulgur.
 considera haereticum aliquem intentum abstinentiae corporis
 et cognitioni caelestium sacramentorum: sicut aeternus putatur,
 non habet aeternae uitae stipendium, quia falsam habet

1 Psalm. VII 15 6 Eccl. 6, 3 11 Iob 21, 11—13 19 II Cor.
 11, 14 22 Luc. 10, 18

1 istius] huius *B* 2 et *pr. om. P'* dolorem *BDP'* 3 abortiuus *DP'*
 est abortus *C* est *om. DP'* sc̄lorum *DP'* 4 sc̄lo *DP'* 5 longe
 uite *B* 6 abortiuus *DP'C* 7 non *P* (*n alt. s. u. m?*) (est *om.*)
 uarietate *DP'* 8 qui *DP'* quid *P* quis *BC* 10 est *om. B. & P'*
 11 manent *B* maneant *cet.* 16 impii autem *DP'* 17 non *s. u. P*
 accipere *P* 19 *sq.* transfigurat *P* 21 claritatis *om. DP'* 22 sata-
 nam *DP'C* 22 *sq.* fulgor *P* 23 de caelo cadentem *B* 24 here-
 dicum *P* 25 cogitationi *B* 26 habe *P*

imitationem qui fidei non habet ueritatem. huius paruuli ludunt sicut illa quae cum luxuriata fuerit, nubere uult. luxuriata est in psalterio et cithara. id est in sono uocis, non in sacramentorum profundo, ut labiis resultaret, non in
5 corda conferret.

5, 17 Huiusmodi itaque in bonis saeculi consummauerunt uitam 659 A B
suam, hanc utique quam uiuebant, non illam cuius mercedem sperabant, et ideo in requie inferni dormierunt, non in requie caelesti. nos autem oremus hic potius laborem subire, ut in
10 regno caelorum consolationem quietis aeternae mereamur adipisci. magna enim inlecebra delinquendi est rerum affluentia secundarum: in superbiam extollit, obliuionem auctoris infundit. C
considera illum diuitem in euangelio supra ostrum et purpuram recumbentem, cuius de mensa micas iustus ille pauper
15 Lazarus colligebat: nonne uidetur tibi diues ille ad deum dicere: discede a me; uias tuas scire nolo. et uere nolunt scire huiusmodi uias domini; si enim uellent, cognoscerent, sed quia plenae sunt laboris, fugiuntur et declinantur a perditis. quasi ebrius itaque non recognoscit salutis auctorem.
20 deinde conuersus ad conpotores suos manducemus inquit D et bibamus. quid prodest, si seruiamus ei? aut quae utilitas, si obseruemus eum? haec itaque dicit saecularium rerum abundantia temulentus, quia non continuo in saeculo scelerum merita rependuntur; supinabatur enim,
25 quia in manibus ei ad uoluptatem omnia suppetebant, et conscius impietatis suae, cuius poena sequestrabatur, putabat

2 I Tim. 5, 11   6 Iob 21, 13   13 Luc. 16, 19—21   16 Iob
21, 14   20 Esai. 22, 13   21 Iob 21, 15

4 non *pr.* (*om.* in) *D*   7 qua *B*   11 adipisti *P*   delinquendi *P*
(in *in ras.* ex *i*, u *s. u.*)   12 in *eras.* *D*, *om.* *P'*   infundit *P*
13 diuitem *om.* *DP'*, diuitem qui *B*   14 migas *P*   15 uidentur *P*
(u *eras.*)   tibi uidetur *BDP'*   16 discedere *P*   17 nolunt (n *pr.* in
ras. ex *u*) scire. (m *eras.*) *P* scire nolunt (noluit *DP'*) *BDP'*   18 la-
boris sunt *B*   labores *DP'*   fugiunt *BDP'*   declinant *DP'*   19 re-
cognoscet *P*   20 cōpotores *D* († *tato s. to*) cōpotatores *P'*   23 abun-
dantia *P* (n *alt. s. u.*)   24 supinabitur *B*   26 poena *P* (a *in ras.*)

- 18 quod deus impiorum scelera non uideret. huic ergo opinioni E
 eius respondit sanctus Iob: noli esse securus ac dissolutus
 aestimare quod ad te in hoc ipso saeculo domini flagella non
 ueniant. etiam impiorum lucerna extinguitur. ad
 tempus lucet, non habet lumen aeternum. et ipsis quamuis 5
 saeculum faueat, quia eius qui principatum habet in saeculo
 faciunt uoluntatem, solet uenire rerum conuersio et dolores
 ab ira et indignatione caelesti, ut uentilentur sicut paleae a
 uento. iniusti sicut paleae uentilantur, iusti sicut triticum. F
 denique audi dicentem Petro dominum: ecce Satan 10
 expetiuit ut uos uentilet sicut triticum; ego autem
 rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. deficiunt illi
 qui sicut paleae uentilantur, non deficit qui ad similitudinem
 illius grani est, quod cecidit et resurrexit plurimorum fruc-
 tum accessione cumulatum. ideo dicit propheta: heu me, 15
 quia factus sum sicut qui colligit stipulam in
 messe! stipulae igitur, quae cito exuritur, impietas comparatur,
 et pulueri. ideo postquam dixit: erunt sicut paleae a
 uento, subtexit uersiculum statim dicens: aut sicut 660 A
 puluis, quem abstulit uentus. denique ut cognoscas 20
 quia impius sicut puluis cito fatiscit atque euanescit, habes
 in primo psalmo dictum: non sic impii, non sic. id est:
 non sicut iusti, sed tamquam puluis, quem proicit
 uentus a facie terrae.
- 19 Et facit discretionem inter iustum et impium. hic inquit 25
 moritur in simplicitatis suae potentia, totus in
 abundantia et gratia, interiora autem eius plena

4 Iob 21, 17   6 Ioh. 14, 30; 16, 11   8 Iob 21, 18   10 Luc.
 22, 31 sq.   14 Luc. 8, 8   15 Mich. 7, 1   18 Iob 21, 18   19 Iob
 21, 18   22 Psalm. I 4   23 Psalm. I 4   25 Iob 21, 23—25

1 uideret *P* (e *alt.* ex *i*)   huic (u *s. u.*) *P*   2 respondet *B*   3 aesti-
 mare *D* aestima *P'*   ipso *om.* *DP'C*   saeculo *P* (o *ex u*)   4 lucerna
 impiorum *DP'*   5 lume *P*   6 faueant *B*   10 domino *PC*   11 uos
 ut *C*   15 heu *P* (h *s. u.*)   17 exuruntur *B*   21 cito... tamquam
 puluis *om.* *B*   fatiscit *PDP'*   25 discretionem *DP'*   26 sententia *DP'*
 27 eius autem *D*

sunt adipis, medulla eorum superfluit. ille autem B
 conficit in amaritudine animae cursum uitae
 istius nihilque boni epulatus finem accipit. cui
 pro meritis suis quid potest dignum repraesentari? in sepul-
 5 chra inducitur et in tumulo uigilat suo. ne haec quidem
 poena mediocris, mortis requiem non habere, deferri eum non
 ad terram uiuentium, sed ad tumulos mortuorum. qui uiuit
 enim non inter mortuos quaeritur, sed in Abrahae sinu uitam
 carpit aeternam. ideoque uiri illi duo in ueste fulgenti dicebant
 10 ad mulieres: quid quaeritis uiuentem cum mortuis? C
 20 deinde enumerat scelera impiorum, quod confinia transcenderint,
 et cum pastore diripuerint gregem, subiunctorium pupilli
 abduxerint, pignorauerint uiduae bouem, agrum demessuerint
 non suum, infirmi autem in uineis eorum sine mercede et
 15 cibo operati sint, detractis uestimentis nudos fecerint dormire
 plerosque, quorum animae operimentum ademerint. stillicidiis
 umescebant montium et, quia integumentum deerat, petra sese D
 operiebant. rapiebantur pupilli ab uberibus matrum suarum,
 lapsi opprimebantur qui magis erigi debuissent. esurientes
 20 fraudabantur cibo, anima infantulorum grauiter ingemescebat.
 21 numquid haec ignorare potuit quem nihil praeterit? nuda
 inferna in conspectu ipsius et non est amictus
 nequissimis. quia latere non possunt. extendit Borean
 pro nihilo, suspendit terram in nihilo, alligans

4 Iob 21, 32   7 Luc. 24, 5   8 Luc. 16, 22   10 Luc. 24, 5
 11 Iob 24, 2—12   21 Iob 26, 6   23 Iob 26, 7 et 8. 11—14

1 adipe DP'   medulla autem DP', recte puto (μυελός δὲ LXX)
 2 in amaritudine animae conficit C   animae suae DP'   3 ac-
 cepit DP'   4 sepulchra P (h s. u.) sepulchro BP'   5 tumulo P
 7 uiuet P   9 ideo DP'   10 mortuis P (r s. u.)   mortuis? non est
 hic DP'   11 enumera P   transcenderent PDP'   12 pupilli P
 13 abduxerunt pignorauerunt bouem uiduae DP'   demessuerunt DP'
 15 sunt DP'   fecerunt DP'   16 plerique ex plerosque D   opera-
 mentum ademerint P (ri ex re)   17 tegumentum BDP'C   20 et anima
 DP'   ingemescebant P (n alt. eras.) ingemiscebat BDP'   22 cons-
 pectu P (u ex o)   ipsius P eius cet.   23 boreā BDP'C

... et non est rupta nubes sub E
 ... claustrae caeli dissiluerunt et
 ... opatione eius. uirtute conpe-
 ... plina autem strauit cetum maris.
 ... reformidant eum: praecepto morti- 5
 ... sem praeuicatore. uirtutem toni-
 ... intellegit? in tantis ergo flagitiis quae
 ... est? numquid si confidat in domino
 ... dicam inquit uobis quid sit in manu
 ... et desinite inania inanibus addere. 10
 ... describit quam miserabilis impiorum portio sit, quod F
 ... si plures habeant filios, sine posteritate sint, quibus deest
 ... meritorum successio; illa enim uera posteritas, quae
 ... in terris, sed in caelo est. huiusmodi ergo uiris hereditas
 ... est et mors successio. cum diuitias coaceruauerint. 15
 ... mendicabunt, quia cum mortui fuerint, indigebunt qui requiem
 ... uenire non possunt. uiduas eorum nemo miserabitur, sed
 ... manebunt desertae atque omnis copulae solacio destitutae.
 ... etsi congregetur pecunia sicut terra atque ut lutum prae-
 ... paratum fuerit aurum, inanis erit sicut aranea eorum sub 20 661 A
 ... stantia et omne nominis eorum patrimonium tamquam tineis
 ... consumetur. dormiens diues nihil adiciet, aperuit
 ... oculos suos et iam non est, in doloribus permanet. nihil
 ... ergo sunt omnia quae in hoc mundo sunt. aurum in metallis,

7 Iob 27, 8. 11. 12 11 Iob 27, 14 sq. 16 Iob 27, 14 17 Iob
 27, 15—18 22 Iob 27, 19 24 Iob 28, 1 sq.

1 rapta PBC 4 strauit Dionysianus Maurinorum et ed. Rom. struit
 cet. 5 claustra P (u s. u.) reformitant P 6 draconem... P
 8 est impio spes B impio eius (om. est) DP' confidit DP' 10 dif-
 finite B inanibus inania DP' inanibus P (i alt. s. u.) 12 sunt DP' C
 14 uiri B 15 cum] cuius B coacerbaberint P 17 miserebitur
 DP' C 18 deserte... destitute C deserti... destituti cet. 20 inmanis P
 arena DP' substantia eorum B 21 patrimonium eorum (om. no-
 minis) DP' a tineis B 22 consummetur D (mabi s. me) consuma-
 bitur P' 24 ergo] enim DP'

argentum in metallis: de metallo eruitur et in metallum reuertitur. quid enim aliud nisi metallum est mens auari? quae tamquam defossum tenet quidquid acceperit et in uenis terrae ac latibulis abscondit, eo quod uti nesciat. de metallis B
 23 ⁵ cottidie aurum promitur: de auaro proferre quis potuit? cum igitur nihil prosit uana fames auri. quia quidquid congregauerit labitur, miserandi profecto qui deseruerunt uiam iustam et oblitum sunt eam, cui pretiosi lapides haudquaquam sunt 662 A comparandi. difficilis inuestigatu, inperuia superbis, interclusa
 10 iactantibus, humilioribus plana, aperta sapientibus. et ideo sapientiam debemus quaerere, ut ambulemus in uia iusta, per quam aduersarius ille sicut leo rapiens et rugiens, qui percurrit hunc mundum, transire non potuit. sed qui uult sapientiam inuestigare, non in abysso eam quaerat sicut
 15 philosophi, qui arbitrantur quod ipsi sua sponte suo ingenio profunda eius possint cognoscere, non in mari eam requirat B — etenim ubi tempestas, ubi procella uenti est, non potest ibi esse sapientia — sed ibi quaerat, ubi est tranquillitas mentis et pax, quae super omnem intellectum est.

6 Uerg. Aen. III 57   12 I Petr. 5, 8   14 Iob 28, 14   16 Iob 28, 14   19 Philipp. 4, 7

1 metallum *P* (u ex o)   3 acceperit *P* (c pr. in ras.) deceperit *DP'*
 4 abscondit *P* (ex abscondet) *C* abscondet cet.   5 promittitur *DP'*
 6 nihil *P* (l s. u.)   8 haudquaquam *P* (uirgula s. a erasa) *B* hautquaquam *C*
 haudquacum *DP'*   9 inuestigatu. *P*   11 uia *P* (i in ras.)   12 illius *B*
 rugiens *P* (i s. u.)   percurrit *BC* percucurrit cet.   13 sapientiam uult
DP'   15 filosofi *P*   16 requirat *Costerius* requirant libri   18 ibi alt. ex ubi *P*
 sapientiã *P*   quaerat *Costerius* quaerant libri   tranquillitas *P* (n eras.)

EXPLICIT INTERPELLATIO SCI IOB *P* DE INTERPELLATIONE
 DAUID *B* EXPLICIT TRACTATUS SCI AMBROSII DE INTERPELLATIONE SCI IOB. INCIPIT TRACTATUS EIUSDEM SCI AMBROSII DE INTERPELLATIONE DAUID *C* EXPLICIT TRACTATUS DE INTERPELLATIONE SCI IOB. INCIPIT TRACTATUS DE INTERPELLATIONE SCORUM IOB ET DAUID *DP'*

·III> (III.)

DE INTERPELLATIONE DAVID.

- 1,1 Decursa est interpellatio sancti Iob: nunc adoriamur eam 661 CD
 interpellationem, quam repperimus in psalmis. ipse quidem
 Dauid pluribus locis de saeculi uanitate non tacuit et inania 5
 esse quae putantur bona istius mundi frequenter adseruit et
 maxime in psalmo tricensimo octauo, in quo dicit: uerum-
 tamen uniuersa uanitas, omnis homo uiuens. quam-
 quam in imagine dei ambulet homo, tamen uane
 conturbatur; thensaurizat et ignorat cui congregat 10
 ea, et alibi: usquequo peccatores, domine, usquequo
 peccatores gloriabuntur? quod hic habeant umbratilenam 15
 gloriam, ubi de saeculo excesserint, fructum consolationis
 inuenire non possint. idem tamen inseruit psalmum LXXII, in
 quo ipse sub Asaph nomine protestatur quod eius primo 15
 fuerit prolapsionis, ut non mediocri dolore perstrictus sit.
 cum uideret peccatores in hoc mundo affluere diuitiis,
 abundare rebus secundis, se autem, qui iustificauerit cor
 suum, esse in afflictionibus et aerumnis nec mediocrem 20
 traxisse offensam in exordio, sed postea per domini flagella
 correctum et inluminatum diuinae cognitionis gratia seriem
 2 uerae didicisse traditionis. nusquam autem inuenio sanctum
 Asaph aliquibus aduersis fuisse uexatum, at uero sanctus
 Dauid plurima grauia et periculorum plena tolerauit; de suis
 enim laboribus dicit, unde et psalmus non quasi sancti Asaph, 25 662 C

7 Psalm. XXXVIII 6 sq.   11 Psalm. XCIII 3   14 Psalm.
LXXII 1

7 psalmo *P* (l s. u.)   XXX octauo *B*   tricensimo *P* tricesimo
DP' C octauo *P* (o alt. in ras.)   dicit *P* (d in ras.)   8 uniuersa
om. B   9 imagine *B* imaginem *cet.*   10 conturbabitur *P* (bi s. u.) *BC*
 thensaurizat *P* thesaurizat *cet.*   11 sq. peccatores *P* (es ex is)
 14 psalmum *P* (u ex o) in psalmum *B* psalmo *C*   LXXII *P* LXXV *B*
 septuagiesimum secundum *DP'* septuagesimo secundo *C*   15 asaf *P* (f
 in ras.)   16 mediocri *P* (d in ras.)   perstrictus *Costerius* prescriptus
B prestrictus *cet.*   17 affluere *P*   19 afflictionibus *P* (ta s. u.) *BDP'*
 21 cogitationis *B*   22 didicisse *P* dedisse *cet.*   23 sqq. asaf *P*
 25 enim] fort. ergo   et *P* (t postea add.) ei *DP'*

sed quasi sancto Asaph, ut docet titulus, superscribitur. quod ex graeco psalterio apertius manifestatur. ut uideatur Dauid etiam huic Asaph sicut et aliis canendum quem scripserat ipse psalmum dedisse. sed quia scriptum est in ipso titulo
 5 defecisse psalmos Dauid — quomodo autem defecerunt, cum decursis his decem psalmis postea psalmos Dauid titulorum inscriptio comprehendat usque in ultimum finem? — ideo sequestrata huiusmodi definitione quae sit psalmi series D consideremus et a primo uersiculo interpellationis prophetae
 10 ducamus exordium.

2,3 Quam bonus deus Istrahel rectis corde! elucet in E principio emendationis profectus. nemo enim potest deum bonum uere fateri nisi is qui non ex sucessibus commodorum suorum, sed ex caelestium mysteriorum profundo et diuinae
 15 dispositionis altitudine bonitatem eius agnoscit. quae non specie praesentium, sed futurorum utilitate pensanda est. F iusto itaque semper bonus est deus et cum torquetur doloribus corporis et cum adffigitur acerbitate poenarum, semper dicit: si bona accepimus de manu domini, quae mala
 20 sunt cur non sustinemus? gratulatur hic se conteri, ut in futurum consolationem inuenire possit sciens quoniam qui bona receperit in hac uita habet mercedem suam. futura praemia sperare non poterit qui non luctatus, non exercitus 663 A sit diuersorum certamine proeliorum. qui uero siue iuste siue

5 Psalm. LXXI 19   11 Psalm. LXXII 1   19 Iob 2, 10
 22 Matth. 6, 2

1 superscribitur P (e postea add.) 4 titulum defecisse P 5 psalmos B psalmus cet. 7 inscriptionem DP' comprehendit DP' 8 huiusmundi PP' huius B diffinitione BDP'C sit om. B 9 interpellatione B 10 ducamus P dicamus B 11 bonū B deus isrl̄ (isrl̄ DC) PDC isrl̄ deus BP' 12 dñm B 13 uere om. DP' his PC commodorum P (d ex t) 14 caelestium P (i ex u) 15 altitudine P (d ex corr.) cognoscit D et (i ex e) P' 19 accipimus P suscepimus B 20 sustineamus BDP' 21 futurum P (u tert. ex o) futuro C 22 receperit B receperint cet. et futura C 23 non possunt... luctati... exercitati sint C exercitatus BDP' 24 proeliorum P

iniuste adfcitur in hoc saeculo gratulatur uel quod hic
 soluat pretia delictorum suorum uel quia nouit eam esse
 apud dominum uberiorem gratiam, si iniuste pro eius nomine
 aut pro bono aliquo opere acerba patiatur, secundum quod
 scriptum est quia nulla gloria est, si peccantes pu- 5
 nimini et suffertis, sed si beneficientes et patientes, B
 haec est gratia apud deum. in hoc enim uocati estis, B
 quia et Christus pro uobis mortuus est relinquens
 uobis exemplum, ut sequamini uestigia eius, qui
 peccatum non fecit nec inuentus est dolus in ore 10
 eius: qui cum malediceretur, non remaledixit, cum
 pateretur, non comminabatur. ergo iustus etiam si in
 eculeo sit, semper iustus est, quia iustificat deum et minora
 se peccatis suis dicit sustinere, semper sapiens est; non enim
 aufertur eculei tormentis uera et perfecta sapientia, non 15
 amittit quod est, quia timorem excludit foras studio et C
 proposito caritatis: nouit ut sapiens dicere quia indigna sunt
 quae in hoc corpore sustinemus remuneratione futurae gloriae
 et omnes huius temporis passiones superuenturam mercedem
 aequare non possunt. bonus igitur huic semper est deus, qui 20
 nouit quo tempore metat. et ideo quasi bonus agricola hic
 arat agrum suum quodam abstinentiae rigidioris uomere: hic
 stirpat quadam falce uirtutum amputatrice uitiorum: hic
 stercoreat humiliando se usque ad terram sciens quia deus D
 de terra suscitatur inopem et de stercore erigit pau- 25
 perem, denique apostolus Paulus nisi aestimatus esset ster-
 cora, numquam Christum sibi potuisset adquirere: hic custodit

5 I Petr. 2, 20—23 13 Luc. 7, 29 16 I Ioh. 4, 18 18 sq.
 Rom. 8, 18 21 Ioh. 15, 1 24 Psalm. CXII 7 26 Philipp. 3, 8

3 dnm PC dnm cet., fort. recte 4 acerba aliqua DP' patitur D
 5 est gloria DP' 6 et] ut DP' 8 et om. DP' mortuus P (us
 ex os) 9 sequamur B 11 non maledixit BDP'C 12 si ante iustus
 transponit B 13 aculeo D et (x e s. a) P' semper pr. in ras. B
 qui B 15 aculei D et (x e s. a) P' 16 propositione B 18 remun-
 ratione D (s. x memora) rememoratione P' (s. x une) 19 omnes P
 (e ex i) 22 rigidioris abstinentiae DP' 23 amputatricem PB

fructus suos, ut illic securus recondat. semper itaque ei bonus est deus, quia semper quae bona sunt de deo sperat.

4 Accipe aliud. quam bonus inquit deus Istrahel rectis corde! non ergo omnibus bonus est deus? ille quidem
 5 omnibus bonus est, quia saluator est omnium hominum, maxime fidelium. et ideo uenit dominus Iesus, ut saluum E faceret quod perierat; uenit enim, ut peccatum mundi tolleret, uulnera nostra curaret. sed quia non omnes medicinam expetunt, sed plerique refugiunt, ne medicamentis compungatur
 10 uis ulceris, ideo uolentes curat, non adstringit inuitos. accipiunt igitur sanitatem qui medicinam expetunt, illi autem qui refutant medicum nec requirunt bonitatem medici quam non experiuntur sentire non possunt. qui autem curatur etiam F sanatur, ideoque his bonus est medicus quos sanauit. his
 15 igitur bonus deus quibus peccata donauit; qui autem insanabile peccatum habet mentis suae ulcere quomodo potest medicum bonum aestimare, quem refugit? pulchre itaque apostolus, ut praemisimus, explanauit quia et omnibus bonus est deus, qui uult omnes homines saluos fieri. et
 20 maxime fidelibus diuinae bonitatis praerogatiua seruatur, quibus et uoluntas dei opitulatur et gratia. sed et psalmista 664 A dicendo: quam bonus deus Istrahel rectis corde! ad ipsorum sententiam rettulit qui aliter de deo sentire non norunt nisi quia bonus ad omnia et in omnibus est.

3, 5 25 Denique sequentibus exponit ipse quid senserit. dicendo: B mei autem paene moti sunt pedes, paulo minus effusi sunt gressus mei, quia zelauit in peccatoribus pacem

6 Luc. 19, 10   7 Ioh. 1, 29   19 I Tim. 2, 4   26 Psalm. LXXII 2 sq.

1 fructuos P   securos B securius DP'   2 est om. DP'   3 illud B inquit s. u. P   ish' P isrl' cet.   4 ergo (e in ras.) omnibus (o s. u.) P   5 hominum om. DP'   7 enim ergo P ergo C   10 adstringit P (n s. u.)   11 expectunt P (c eras.)   15 bonus est DP'   16 peccatum P (p ex m)   17 aestimare] habere DP'   fugit B   pulchre P (c postea add.)   20 pietatis DP'   21 dei om. B   22 istrahel P isrl' cet.   23 rettulit P (t pr. s. u.) retulit cet.

peccatorum uidens. non utique pedes corporis <dicit et>
 gressus, sed directionem mentis et gressum, de quo alibi C
 dicit: non ueniat mihi pes superbiae et manus pec-
 catorum non moueat me. ideo semper petendum est ut
 dirigat dominus nostrorum animorum uestigia, ne labantur et 5
 lubrico quodam erroris effusa stabilitatem sui tenere non
 possint. prolapsionis autem causa ea est quod pacem aemu-
 latus est peccatorum. aemulari autem debemus quae bona
 sunt, non ea quae plena dedecoris, sicut et apostolus Paulus
 expressit dicens: bonum autem aemulari in bono semper. 10 D
 6 nec te moueat quod pacem in malo posuit. denique et in
 euangelio habes esse pacem, quam respuit Christus, ut ipse
 ait: pacem meam relinquo uobis, pacem meam do
 uobis: non sicut mundus dat, ego do uobis. est enim
 pax quae non habet offendiculum, est quae habet. quae ex 15
 dilectione est non habet offendiculum, quae ex simulatione
 habet. ideo et propheta dicit: pax, pax; et ubi est pax?
 refugiamus ergo pacem peccatorum; conspirant enim aduersum E
 innocentem, coeunt ut iustum opprimant, niduam exterminent
 7 uel expugnent eius pudorem. et ideo non est reclinatio 20
 morti eorum, non declinatio, ut plerique codices Latini
 scripti sunt, sed reclinatio. quando enim laboramus et
 incuruamur ad opus aliquod atque inclinamur, nos reclinare
 consueuimus; peccatores autem grauium scilicet delictorum
 et maxime impii se reclinare non possunt; de quibus dictum 25
 est: et dorsum illorum semper incurua. non enim se
 erigunt ad caelestia qui Christo non adhaeserunt. et ideo nec F

3 Psalm. XXXV 12 10 Galat. 4, 18 13 Ioh. 14. 27 17 Ez-ech.
 13, 10 19 Sap. 2, 12 20 Psalm. LXXII 4 26 Psalm. LXVIII 24

1 peccatorum *om. B* uidens *s. u. P* dicit et *addidi*, appellat
Gelenius 2 mentes *P* 5 amicorum *B* 6 errore *B* 7 ea causa *DP'*
 10 expressit *P* (*r s. u.*) 11 malū *B* et *om. B* 12 pacem esse *B*
 13 meam *om. DP'* 14 enim *P* (*i s. u.*) 15 est] et *DP'* habet...
 quae ex *om. DP'* 16 simulationem *DP'* 17 ubi] non *B* 19 iustos *D*
 23 aliquid *B* 25 impiis *B* (*s eras.*) 26 dorsa *B* 27 quia n̄ *B* (n̄
eras.) nec *PP'* non *BC* non nec *D*

resurgunt cum eo quorum mors pessima, sicut scriptum est: mors peccatorum pessima. qui autem Christo commoritur et consepelitur cum illo non solum reclinatur, sed etiam resuscitatur. de quo pulchre illud conuenit dictum: uniuersum stratum uersasti in infirmitate eius, maxime si
 5 martyr sit, cuius infirmitas passione soluitur, mors resurrectione.

8 Uidimus illum diuitem, qui indutus purpura et bysso in 665 A
 hoc saeculo recumbebat et epulabatur cottidie splendide, de
 10 cuius mensa quae cadebant pauper Lazarus colligebat, quemadmodum in tormentis positus in inferno se reclinare non poterat, sed uix ad Abraham non totum se, sed solos oculos erigebat rogans ut mitteret Lazarum, qui extremum digiti sui in aquam tingeret et linguam eius refrigeraret. ergo morti
 15 reclinatio non erat, nec firmamentum in plaga eius. B
 9 nihil enim prosunt flagella post mortem. et ideo Dauid dum esset in istius corporis uita, in flagella se praeparabat, ut eum dominus reciperet castigatum. considera iterum mihi sanctum Iob, qui perfusus erat ulceribus et concutiebatur
 20 omnibus membris et plenus erat totius corporis sui doloribus, glaebas terrae uulnerum suorum sanie et umore dissoluens, quemadmodum cum se in hoc corpore positus reclinare non
 25 posset, requiem mortis inuenerit. ideoque conscius sui dixit: mors uiro requies. is igitur in plaga non motus est nec
 nutauit sermonis sui lubrico, qui in omnibus illis nihil peccauit labiis suis, sicut scriptura testatur, sed magis plagae suae repperit firmamentum, per quam confirmatus in

2 Psalm. XXXIII 22 II Cor. 7, 3 Rom. 6, 4 4 Psalm. XXXX 4
 8 Luc. 16, 19—24 14 Psalm. LXXII 4 19 Iob 2, 7 sq. 24 Iob
 3, 23 25 Iob 2, 10

1 sicut *om.* B 2 commoritur P (o *pr.* ex u) moritur B 4 se pulchre DP 6 cuius P (i *longum*, i *eras*.) 9 splendide P (d *alt.* ex t) 12 uix ab B se totum (*om.* sed) B se s. u. P 14 aquam B aqua *cet.* intingeret DP C illius ergo B 15 in plaga *om.* DP 23 posset P (e ex i) ideo (*om.* que) B conscius P (u *pr.* del.) 24 requies uiro C his PC plaga P 25 nutauit B nutauit *cet.* 27 repetierit DP

Christo est. ergo et Iob et Dauid, quia hic flagellati sunt, firmamentum habuerunt in plaga sua, quia flagellat pater filium quem suscipit, qui autem hic non flagellantur ibi non suscipiuntur ut filii. ideoque in laboribus hominum non sunt et cum hominibus non flagellabuntur, ut in perpetuum cum diabolo flagellentur. D

4, 10 Ideo optinuit inquit eos superbia eorum, cooperti sunt iniquitate et impietate sua. malum uestimentum iniquitas, quod si qui uoluerit in nobis tenere, remittere nos oportet, ne incipiat in iudicium uenire nobiscum. et si qui tunicam nostram quam accepimus spiritalem auferre conetur, remitte pallium iniquitatis, sume operimentum fidei atque patientiae, quo se operibat Dauid in ieiunio, ne amitteret integumenta uirtutis. ipsum ieiunium operimentum est. denique nisi sanctum Ioseph texisset ieiuna sobrietas, adulterae proteruitas exisset. quo ieiunio si se tegere uoluisset Adam, nudus non fuisset effectus. sed quia de ligno scientiae boni et mali contra interdictum caeleste gustauit et imperatum ieiunium praeuaricatus est incontinentiae cibo, nudum se esse cognouit. quod si ieiunauisset, et fidei seruasset exuias nec se aspexisset intectum. non ergo nos induamus iniquitate et impietate. ne de aliquo nostrum dicatur: et induit se maledictionem. male se induit et Adam, qui dum quaerit integumenta foliorum, maledictionis excepit sententiam. induerunt se maledictione Iudaei, de quibus scriptum est: 666 A

2 Prouerb. 3, 12 Hebr. 12, 6   5 Psalm. LXXII 5   7 Psalm. LXXII 6   15 Gen. 39, 12   17 Gen. 3, 6 sqq.   22 Psalm. CVIII 18

3 recipit *BP'*   4 suscipiuntur *B* (u *alt. ex e*)   5 perpetuum *B* perpetuo *cet.*   7 eos inquit *B* (*om. eorum*)   cooperti *P* (*i s. u.*)   8 sunt *om. DP'*   9 quid si *P*   9 et 10 qui *P* quis *cet.*   10 incipiat *om. B*   13 operiebat *BDP'C*   14 integumenta *B* tegumenta *DP'C*   15 nisi *P* (*s in ras.*)   ieiunia *C*   sobrietas ieiunia *DP'*   16 tegeter *P* (*et ex it*)   18 contra *P* (*a in ras.*)   20 ieiunasset *BP'C*   et *om. BDP'*   21 intellectum. nos *B*   23 quaereret *DP'*   24 integumenta *BP'* et (*u in ras.*) *D* tegumenta *C*   foliarum *P* (*o s. a*) filiorum *B*

prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in dispositionem cordis. ab adipe adipale enim dicitur, id est pingue. sicut enim anima bonis pasta et referta uirtutibus tamquam adipe et pinguedine repletur, ut scriptum est, sic iniquitas, quae quasi ex adipe procedit, non tenuis et exilis significatur, sed plena uitiorum. denique non fortuito quodam lapsu in errorem incidere, sed consilio et dispositione in sacrilegium transierunt.

5, 12 Posuerunt in caelum os suum, et lingua eorum transiuit super terram. ponere in caelo os suum quid sit docet nos ille ex fratribus adulescentior, qui regressus ad patrem dixit: pater, peccaui in caelum et coram te. ponunt autem in caelum os suum qui sibi criminum auctoritates natiuitatis putant quadam necessitate deferri. hi nec caelo nec terris parcere solent, ut cursu quodam stellarum arbitrentur uitam hominis gubernari. nihil prouidentiae, nihil bonis moribus derelinquunt. atque utinam et isti sicut ille unus de duobus adulescentibus reuertissent: bonus dominus remedium non negasset. et tamen etiamsi ipsi nolint sanari, reseruat dominus regressionis gratiam, ut qui in Istrahel expulsi sunt per cordis proprii caecitatem per plenitudinem ecclesiae reuertantur et non uacuos dies uitae istius ducant, sed plenos habeant bonae operationis et fidei, cum repleuerit eos dominus gratia spiritali. quomodo autem reuertantur accipe. quia caecitas inquit ex parte Istrahel contigit,

1 Psalm. LXXII 7   4 Psalm. LXII 6   8 Psalm. LXXII 9
12 Luc. 15, 18   25 Rom. 11, 25 sq.

1 prodiit *DP' C*   2 adipale *scripsi adipsal PC adeps B et (in quibus antea spatium est 5 fere litt.) DP'* id est *om.* *DP'* 5 sicut *BC* *et *P* (s. *eras.*) 6 fortuito *DP'* 7 labso *P* 10 trans. in terra *B* ponere *P* (re s. *u.*) caelum *B*, recte *puto*, cf. *u. 13* 13 autem *om.* *B* 14 natiuitatis *C* natiuitates *PB* uanitates *DP'* hic (c. *eras.*) *P* hii *DP' C* nec] in *DP'* 15 cęlo *P* (c. s. *u.*) cursu *P* (u. *alt. ex o*) 17 moribus bonis *B* derelingunt *P* 18 reuersi essent *B* reuertentur *DP'* 19 etiam ipsi si nolunt *DP'* 20 istrahel *P* (e. s. *u.*) *isrl cet.* 24 dominus *om.* *DP'* 25 sq. istrahel *P isrl cet.*

donec plenitudo gentium intraret et sic omnis Istrahele saluus fieret. sed quia mysterium oportebat impleri ut concluderet deus omnia in incredulitate, id est redargueret atque conuinceret — cum enim duo contendunt, si unus superior sit, dicitur: conclusit illum alterum — ideoque per suam misericordiam, ut subditus fieret deo mundus, regressus est quidem populus in heredibus, <sed> seri sceleris errore traductus est, ut deum non crederet occultorum esse praescium. sed dominus illis ut quandoque redimantur, salutis futurae gratiam reseruauit dicens: ideo reuertetur huc populus meus. quid est huc? id est ad me, ad aequitatem et iustitiam meam, ad cultum meum. et implebit dies uitae suae. quod utique sic accipies, ut populus quidem redimatur, qui crediderit. in quo etsi non redimantur qui non crediderunt, tamen redemptio populi dei praerogatiua defertur. isti ergo in errore positi dixerunt: quomodo sciuit deus? et si est scientia omnis in altissimo? putant enim non esse in deo scientiam, quia peccatores abundant prosperis saecularibus. et adhuc inducit eos loquentes: ecce ipsi peccatores et abundantes in saeculum optinuerunt diuitias. habes hoc in euangelio planius expressum, ubi Simon ille Pharisaeus uidens quod mulier illa peccatrix uenit in domum eius et super pedes Christi effudit unguentum dicebat intra se: hic si esset propheta, sciret utique quae et qualis mulier, quae tangit eum, quia peccatrix est. sed patientia dei non praeiudicat ueritati et praescientia eius ac prouidentia

2 Rom. 11, 32   5 Reg. I 26, 8   10 Psalm. LXXII 10   12 Psalm. LXXII 10   16 Psalm. LXXII 11   19 Psalm. LXXII 12   23 Luc. 7, 39

6 misericordiam *P*   7 est *om.* *DP'*   populos *P*   sed *addidi* sed is celeri *scr. Costerius*   seri *PC* seri *B* seu *D* sui *P'*   sceleri *PDP'*
8 traditus *DP'*   ut *C* et *cet.*   10 ideoque *DP'*   reuertentur *PC*
reuertatur *DP'*   11 et] ad *B*   12 meum *om.* *B*   implebit *ed. Rom.*
impleuit *libri*   14 crediderit in eo (*om.* in quo) *DP'*   15 redemptio
scripsi redempti *P* (*p s. u.*) *cet.*   ergo *P* (*r ex c*)   16 sciuit *P* (*s.*
u ras.) scit *B*   19 et *om.* *B*   20 solo *B*   21 plenius *B*   farisaeus *P*
24 qualis esset *B* qualis est *P'C*   25 peccatrix *P* (*i s. u.*)

hoc ipso amplius probatur quod in peccato positus successu affluit saecularium prosperorum. quod fortior uidens ridet, incautus translucitur et mouetur. C

6, 15 Denique psalmista dicit dixisse se: ergo sine causa
 5 iustificauit cor meum et laui inter innocentes manus
 meas, hoc est: uideo illos abundare, uideo illis comoda D
 omnia secundare, me autem conteri atque exagitari temptati-
 onibus plurimis. frustra ergo dedi me innocentiae atque ad
 studium sobriae conuersationis intendi. et pulchre ait: laui
 10 inter innocentes manus meas, ut non adrogare sibi
 summam innocentiae, sed sedulum deferre studium uideretur.
 16 interea non inpune huiusmodi a se sermonem exisse testatur.
 nam tota die flagellatum esse se memorat, quia frustra iusti- E
 ficasse se domino cor suum dixerat; post flagella autem
 15 continuo secuta est prauae opinionis correctio. statim enim
 index meus inquit in matutinis, id est in aperto et
 perspicuo; lux enim ueritatis comprehendens eum non siuit
 haec sentire quae dixit. reuincebat itaque et redarguebat me
 ueritatis lumen offusum animo meo, eo quod non recte dixerim:
 20 sine causa iustificauit cor meum. locutus enim illa sum
 tamquam in tenebris constitutus et recordanti illa mihi cor F
 conpungebatur, conpuncto autem corde inluminabatur affectus,
 ut fieret in corde meo ignis flammigerans, qui faciebat in me
 diei spiritale principium. inluminata itaque oriente mihi die
 25 et quasi in multis matutinis positus intellegebam quia extra
 constitutionem generationis filiorum dei factus sum, qui cum
 primo credidissem eo quod operator mundi prouidens genera-

4 Psalm. LXXII 13 13 Psalm. LXXII 14 16 Psalm. LXXII 14
 23 Hier. 20, 9

1 successum (m *del.*) affuit P 2 prosperitatum B 4 dicit dixi
 (dixit, t *eras.* P) ergo DP' iustificauit sine causa C 5 nocentes B
 9 sobriae P probe D (prob *in ras.*) P' pulchre P (r s. u.) 10 sibi
 om. B 11 sed sedulum] sed ullum DP' 13 se esse DP', se om. B
 15 correctio DP'C 16 uindex DP' aperto P (a s. u.) 19 effusum
 DP'C 20 sum enim illa DP' 21 et om. DP' 26 constructionem
 DP' 27 operatur P (u *ex o*) DP'

- tioni humanae omnia ad utilitatem nostri uel tristia uel ea quae parum delectent fecerit, tam bonam sententiam postea
 17 prauis opinionibus turbatus amiserim. conferebam itaque cum corde meo et dicebam mihi: si narrabo sic quia sine 668 A
 causa iustificauit cor meum; occurrebat mihi dei uox 5
 dicens: ecce generationi filiorum tuorum, cui disposui, id est: ecce in scripturis inuenis quia disposui, o tu Adam, generationi filiorum tuorum quia fortuito diuitiae ad impios, non aliquo merito deferantur. nec praemia uirtutis sunt emolumenta thesauri, ut e contrario <non> inopia poena 10
 peccati est, sed indiscrete ueniunt ista, quae modo fluminis
 18 quodam saeculi profluuiio uoluntantur. et existimabam et B
 uidebar mihi cognoscere hoc esse uerum, hoc congruere diuinae prouidentiae et conuenire, me autem frustra in his turbatum esse in quibus inhaerere non debui. 15
 7, 19 Itaque quia uidebar mihi ueram sententiam comprehendisse C
 et cognitionem esse rei ipsius adsecutus, dicebam mihi: hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium dei et intellegam in nouissimo, id est: solus mihi labor superest, ut ingrediar in sanctuarium dei, ubi est Cherubin, 20 D
 id est cognitionis profundum, et non laborem in incertis et uanis opinionibus; narratio enim fatui sicut sarcina in uia. ideo ingrediamur adytum cognitionum sacrarum atque interiora penetralia ueritatis, ut non sit in nobis labor; sapientia enim nos a sensu laboris abducit. denique non est 25
 labor in Iacob, causa autem laboris ignorantia est, quoniam

4 Psalm. LXXII 15 sq. 6 Psalm. LXXII 16 12 Psalm. LXXII 16
 17 Psalm. LXXII 16 sq. 20 Exod. 25, 17 21 Philo de uit. Moys. III
 8 (II 150, 15) 22 Sir. 21, 16 (19) 26 Gen. 27, 20

1 tristitia *P* (ti *alt. s. u.*) *B* (ti *alt. eras.*) 2 fecerint *P* (n *s. u.*
eras.) 3 amiserim turbatus *B* 6 generationi *P* (e *s. ras.*) 7 id est] adest *DP'* in] his *DP'* scribitur *P* (i *pr. s. u.*) 8 tuorum *om. B*
 fortuito *DP'* et *m2 B* 10 thesauri *P* (n *s. u.*) thesauri *cet.* ut
PBDP' et *C* nec *α* non *addidi* 12 et (e *in ras.*) uidebar (r *in*
ras.) *P* 14 prudentiae *B* 17 rei ipsius esse *C* 18 sanctuarium *P*
 21 cogitationis *DP'* et non est labor *B* 23 aditum *libri* 24 non
om. DP' in *om. B* 25 nos *om. B*

qui nescit iustis reposita esse praemia non reficitur a laboribus, sed magis imprudentiae suae labore curuatur et frangitur. E
ingrediamur ergo sanctuarium dei, ubi sunt Cherubin, in
quibus est recordantia sacrae cognitionis et ueri illius atque
20 aeterni luminis. in illo candelabro imago resplendet, quo
possimus intellegere in nouissimo. sanctus etenim in ultimo
cognoscit et perfectam sapientiam processu aetatis adipiscitur
dicens: notum mihi fac, domine, finem meum et
numerum dierum meorum qui est, ut sciam quid desit
10 mihi. qui est finis nisi ille, cum traditur regnum deo patri, F
quando reuelantur occulta sapientiae? hunc finem nostri
certaminis requirebat propheta cupiens cognoscere quid deesset
suae perfectioni; finis enim disciplinae nostrae et studiorum
perfectio est.

21₁₅ Haec ergo prima uerae ratio cognitionis, quia fortuito
accidant quae in saeculo sunt: secunda illa, quia propter
eorum tergiuersationes posuisti eis successus profluos
saecularium commodorum et abundantiam diuitiarum, ne
causarentur propter inopiam se et acerbitatem alicuius doloris
20 et luctus minus fuisse deuotos atque in culpam latrocini et
direptionis studium necessitate egestatis impulsos. non enim 669 A
ad tranquillitatem uitae usuramque laetitiae diuitiis opinati
aut honoribus eleuati sunt, sed ut querella excluderetur,
22 coaceruaretur aerumna. deiciuntur itaque dum eleuantur

5 Exod. 25, 30   6 Sir. 48, 24 (27)   8 Psalm. XXXVIII 5
11 Psalm. L 8   16 Psalm. LXXII 18   24 Psalm. LXXII 18

3 ergo] igitur *DP'*   4 recordatio *BDP'*   5 resplendet *P* (et *ex it*)
7 adipiscetur *P* (e *ex i*)   8 mihi fac *dnē P* mihi *dnē fac C* fac mihi
dnē DP' et (qui domine post meum *transponit*) *B*   9 qui *P* quid *C*
quis *cet.*   10 qui *PC* quis *cet.*   fines *P*   11 sapientiae *P*   hunc *P*
(nc *in ras.*)   13 uestrae *B*   15 ergo *om. B*   uera *DP'*   cogni-
tiones *P*   qui a *P* (i *eras.*), *om. B*   fortuito *DP'C*   16 in] a *B*
17 tergiuersationes (es *ex is*) posuisti (i *alt. postea add.*) *P*   successus
P (c *pr. ex b*)   18 commotorum *P* (o *alt. ex u*)   abundantiam *P*
(dan *s. u.*)   nec auferentur *B*   19 se *eras. B*   acerbitatem *P* (b
ex u)   22 laetitiae] legitime *DP'*   opinati *B*   23 quaerella *P* querela
cet.   24 coacerbaretur *PBC* coaceruaretur *D* (u *pr. ex b*) dum] de *B*

huiusmodi uiri. non enim gratia, sed ruina est, ubi nec diuturni usus muneris reseruatur et adimitur excusatio delinquendi, quod enim grauioris pondus querellae quam illud diuinum quod habes in Michaeae libro prophetae: popule meus, quid feci tibi aut in quo contristauit te aut B quid molestus tibi fui? responde mihi. nonne eduxi te de terra Aegypti et de domo seruitutis liberaui te? ecce quomodo deiciuntur impii, dum adleuantur, querella eorum excluditur, poena aceruatur. caelestibus enim beneficiis inuitati deserere non debuerunt uitae securitatis et prosperi- 10 tatis datorem, cui magis debuerant obtemperare. sed sicut iustitia dei magna ita etiam seuera uindicta. quando enim impius perseuerare consuevit, de quo et alibi habes scriptum: C uidi impium superexaltatum et eleuatum super caedros Libani et transiui, et ecce non erat: et 15 quaesiui eum, et non est inuentus locus eius? incredibilis celeritas extinctionis eius. uides subito impium in hoc saeculo potentem: dum tu transis, ille iam non est. quanta est enim umbra in terra, quam non diuturna! transpone uestigium, et umbra praeteriit. aut si hic aliquid mouet, 20 ad ea quae futura sunt attolle mentis uestigium et inuenies illic impium non futurum, quem hic esse credebas; non D enim est qui nihil est. denique dominus eos cognouit qui sunt ipsius; qui autem non sunt eos non agnoscit, quia ipsi eum qui est non agnouerunt. 25

4 Mich. 6, 3 sq. 14 Psalm. XXXVI 35 sq. 23 II Tim. 2, 19

1 enim uiri gratia *B* 3 querellae *P* querelae *cet.* illa *B* 4 ex popule *P* (le ex lae) 5 construi *B* 6 fui tibi *P' C* 7 seruitutes *P* 8 querella *P* querela *cet.* 9 aceruatur *DP'* acerbatur *cet.* caelestibus *P* (i s. u.) 10 securitatis et *Erasmus* securitatis sed *DP'* setutilitatis sed *P* utilitatis et *BC* 11 obtemperare *B* 13 alibi *P* (a s. u.) 14 super] sicut *B* 17 incredibilis *P* (e pr. del.) 19 enim est *B*, est om. *P'* non om. *DP' C* diu+turna *P* (r eras.) 20 mouet *ed. Rom.* mouent *PBD* mouerit *P'* maneant *C* 22 credebas *P* (e pr. s. u.) 23 denique *P* (i ex e) 25 eum *P* (u in ras.)

8,23 De ipsis ergo et hic dicit: defecerunt et perierunt E
 propter iniquitatem suam uelut somnium exur-
 gentis, id est: ita deficiunt et euanescent impii, sicut
 somnium exurgentis e somno primum, quia in tenebris sunt
 5 et in tenebris ambulauerunt nec residet aliquod eorum boni
 operis uestigium, sed similes eorum qui somnium uident. qui
 autem somniat in nocte somniat, nox autem in tenebris. filii
 tenebrarum sunt priuati sole iustitiae et splendore uirtutis, F
 dormientes semper et non uigilantes, de quibus bene dicitur:
 10 dormierunt somnum suum et nihil inuenerunt. etenim
 cum animae eorum a corpore <sint> separatae, tamquam
 resoluti a corporis somno nihil inuenient, nihil tenebunt et
 quod tenere se arbitrabantur amittent, quoniam stultus et
 insipiens cum diuitiis exundauerit, relinquet alienis diuitias
 15 suas neque simul ad inferna descendet cum eo gloria domus
 24 eius. sequentia quoque demonstrant quomodo ipsius non in-
 ueniatur imago, sed intereat, quoniam imago eius in ciuitate
 domini illa superiore Hierusalem non inuenitur. dominus enim
 pinxit nos ad imaginem et similitudinem suam, sicut ipse
 20 docet dicens: ecce ego, Hierusalem, pinxi muros
 tuos. si bene egerimus, manet in nobis ista imago caelestis; 670 A
 si male quis agit, deletur in illo haec imago, illius utique
 qui descendit e caelo, et est in eo imago terreni. unde et
 apostolus dicit: sicut portauimus imaginem illius

1 Psalm. LXXII 19 sq. 5 Psalm. LXXXI 5 8 Malach. 4, 2
 10 Psalm. LXXV 6 15 Psalm. XXXXVIII 18 16 Psalm. LXXII 20
 20 Esai. 49, 16 24 I Cor. 15, 49

4 e] a B 5 residet P (e *alt. ex i*) resedit DP' aliquod P (o *ex i*)
 6 similes C similis *cet.* 8 tenebrarum P (ene s. u.) 10 somnium PD
 11 sint *addidi* 12 nihil *alt.*] nil DP' 13 se tenere DP'
 14 exundauerit C exundauerint P (ri s. u.) *cet.* relinquet C relinquent
cet. 15 eo PBC eis P, om. D (*in quo eum pro cum*) 16 eius PBC
 eorum (om. domus) DP' demonstrant P (s s. u.) ipsius] impius *ed.*
 Rom. 17 imago B, om. *cet.* inueniantur, sed intereant DP' 18 hie-
 rusale P 20 dicens P (i *ex o*) hierusale P (a s. u.) murus P
 22 et si DP' qui B 24 imaginem om. B

terreni, portemus et imaginem huius caelestis. bonorum ergo imagines perseuerant et in illa dei ciuitate resplendent. si quis autem ad graniora peccata deflexerit nec egerit paenitentiam, imago eius aboletur uel eicitur, sicut Adam de paradiso eiectus est et exclusus. quicumque autem 5 B pie honesteque se gesserit intrat in ciuitatem dei et infert imaginem suam, ut in illa dei fulgeat ciuitate. domine, in ciuitate tua imagines ipsorum ad nihilum rediges, quia isti in lumine fulgere non possunt qui tenebrosis se operibus induerunt. exemplum accersamus de saeculo. uide 10 quemadmodum in ciuitatibus bonorum principum imagines perseuerent, deleantur imagines tyrannorum.

9, 25 Haec ergo considerans animoque intendens sanctus propheta C delectatus est, qui fuerat ante turbatus. unde ait ipse: quia delectatum est cor meum et renes mei resoluti 15 D sunt. et ego ad nihilum redactus sum et nesciui et uelut iumentum factus sum apud te. et ego semper tecum. 'cum cognouissem' inquit 'quia deus humana curat et respicit, requieuerunt renes mei,' hoc est: ex maxima fatigatione ueteris imprudentiae requieui per 20 agnitionem boni caelestis et gratiae. sunt etiam quidam renes animae, qui uexantur in nobis per ignorantiae laborem: hi resoluuntur ad requiescendum caelestis agnitione doctrinae et quasi fulcro quodam caelestium praeceptorum subnixi fouentur. E 'tunc' inquit 'intellexi quia uane fatigabar, quoniam id quod 25 26 uerum est nesciebam.' et uelut iumentum factus sum.

6 Apoc. 3, 12   7 Psalm. LXXII 20   14 Psalm. LXXII 21—23

3 autem om. B   6 se om. DP'   8 imaginis P   redigis P   9 tenebris B   10 accersemus DP' accersiamus C   12 imaginis P   15 meum P (u s. u.)   15 et 19 renis P   18 cognouissem P (s pr. s. u.)   19 humana P (na s. u.)   21 etiam] enim Costerius   renes P (e alt. ex i)   22 hi B hii cet.   23 requiescendum P (d ex t)   24 fulcro (pulchro P (r s. u.) cet.   post quodam in DP' spatium est 6 litt. quodam fulcro a et liber bybliothecae canonicorum s. Ambrosii   25 fatigabar P patiebar DP'   26 est om. DP'   factus P (s in ras.)

pulchre addidit apud te; comparatione enim caelestium homo quid est nisi iumentum inrationabile? nam et stellae, cum sint lucidae, uanesunt solis exortu. et Moyses ait: non sum idoneus ab hesterno die. ex quo coepisti loqui cum seruo tuo. et tenui inquit uoce et tardilocus sum. ita ergo et homo, non dicam Christi, sed angelorum comparatione mutum uidetur esse iumentum. sed tamen nemo desperet, quia homines et iumenta saluos facit dominus. et ideo quia non ex me, sed ex te didici, tibi adhaerebo semper, ut desinam esse iumentum, et dicas mihi: tu autem hic sta mecum. circumfusus enim dei gratia incipit homo esse qui per imprudentiam praetendebat insensibilitatem et inscientiam bestialem; homo enim eo probatur, si capax sit rationis et gratiae, itaque a mutis animalibus separatum esse se gaudet et in hominum adscitum esse consortia, quae deus uisitat et tuetur. quid est enim homo nisi quia eius memor est dominus aut quia a domino uisitatur?

10, 27 Unde quasi uisitatus ab eo dicit: tenuisti manum dexteram meam et in uoluntate tua deduxisti me et cum gloria adsumpsisti me. sic accepimus et secundum Graecum sic conuenit. dixit enim Graecus: ἐκπάτρισας τῆς χειρὸς. id est tenuisti manum, τῆς δεξιᾶς μου dexteram meam. bene dirigitur cuius dexteram deus manu sua tenet. potest dicere: dominus a dextris meis, ne commouear. Adam si a dextris suis dominum habere uoluisset, non esset

3 Exod. 4, 10 8 Psalm. XXXV 8 11 Deut. 5, 31 16 Psalm. VIII 5 18 Psalm. LXXII 23 sq. 24 Psalm. XV 8

1 addidit *P* (d tert. ex t) 2 et (*in ras.*) *P*, *om.* *DP'* 3 soles *P* 4 idoneus *P* (o ex e) 5 uoce *B* uocem *cet.* tardiloquus *ed. Rom.* (*tardilocus scripsi*) tardilocutus *PB* tarde locutus *cet.* 6 ego *P* 8 desperet *DP'* desperat *cet.* homines *P* (e ex i) fecit *C* 9 deus *DP'* qui non *DP'* 15 *alt.* esse *om.* *B* 16 enim est *D* (enim s. u.) *P'* 20 suscepisti *B* accipimus *DP'* 21 Ἐκπατρισας τῆς χειρὸς *libri, corr. Erasmus* 22 id . . . manum *om.* *C* ΘΗΟΔΕΞΙΜΟΥ *PB* et magis corrupta *C* ΘΗΟ et deinde spatium 10 fere litt. *D*, *om.* haec et uerba dexteram meam *spatio relicto P', corr. Gelenius* 25 suis *om.* *B* habere *om.* *DP'*

a serpente deceptus. sed quia oblitus est mandatum dei et uoluntatem serpentis impleuit, manum eius diabolus tenuit C et ad lignum scientiae mali et boni fecit extendi, ut interdicta decerperet. praeiudicatum est in illo omnibus et coepit uniuersis aduersarius ad dexteram stare. unde et illa in Iudan 5 maledicti forma processit: et diabolus stet a dextris eius. si illud maledictum graue, maxima est ista benedictio, qua maledictionis durae uincla laxantur. ideo dominus Iesus ad dexteram sibi diabolum statuit, sicut in Zacchariae legimus libro; hominis enim causam locumque susceperat. ibi ergo 10 D stetit, ubi Adae stabat hereditas. quasi bonus athleta permisit eum ad dexteram sibi stare, ut eum retrorsum repelleret dicens: uade retro, Satan. itaque aduersarius loco deiectus recessit; tibi autem ne diabolus staret a dextris, ait: ueni, sequere me. praeuidens igitur Dauid aduentum 15 domini, qui nos a potestate aduersarii liberaturus descendit e caelo, ait: dominus a dextris mihi, ne commouear. cui autem a dextris erat diabolus mouebatur. merito ergo et E hic ait: tenuisti manum dexteram meam, id est: ut iam peccare non possim, ut ille lubrico ante fluctuabundus 20 uestigio fida possim statione consistere. quam bene hoc apostolus dixit, quando turbatum eum dominus uidit et extendens suam dexteram titubare non passus est atque intrepido firmavit incessu. liberatus itaque Petrus quid aliud est locutus nisi hos propheticos uersus: tenuisti manum 25

6 Psalm. CVIII 6 9 Zach. 3, 1 13 Matth. 4, 10 15 Matth. 19, 21 20 Matth. 14, 30 sq.

2 et manum DP' 3 boni (bonū B) et mali BC, fort. recte 5 ad dexteram om. DP' iudan BDP'C 6 furna P 8 qua DP', om. cet. uingla P 9 diabolum P (o ex u) zachariae BDP'C libro legimus BDP'C 11 stabat] stetit B athleta P (e postea add.) 12 eum pr. post sibi transponit P' sibi om. B 14 a] ad P 16 descendit P 17 dextris est DP' 19 manu P est] es P 21 fidei DP' hic DP' apostolus hoc B 22 apostolus P (o alt. ex u) quantum B eum turbatum DP' uidit dominus DP' 23 manum (s. dexteram) suam D manum dexteram suam P' 24 intrepito P aliud P 25 nisi P (ni s. u.) propheticos hos B manu B

dexteram meam, et in uoluntate tua deduxisti me
 et cum gloria adsumpsisti me? quae est dextera nisi **F**
 actiuosa animae uirtus? quae si uoluntate domini dirigatur,
 nihil aliud desiderat, nil requirit, nullas mundi huius opes,
 5 nulla adiumenta deposcit.

11, 28 Ideo dicit sanctus: quid enim mihi restat in caelo?
 et a te quid uolui super terram? id est: tu portio **672 A**
 mea es, abundas mihi ad omnia, nihil quaesiui aliud nisi ut
 te partem haberem, nulli me caelesti, ut gentiles faciunt,
 10 subdidi creaturae, nullas saeculi huius diuitias et uoluptatum
 inlecebras concupiui. nullius egeo, qui a te adsumptus sum,
 nec superest in caelestibus quod amplius quaeram. nihil
 habens omnia habeo, quia Christum habeo, cui pater altis-
 simus non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit
 15 eum; quomodo ergo non cum illo omnia nobis
 donauit? sicut apostolus dixit; omnia enim in Christo, **B**
 per quem omnia et in quo constant omnia. omnia ergo in
 illo habens aliam non quaero mercedem, quia ipse merces est
 uniuersorum. ideoque perfecto dixit: tolle crucem tuam
 20 et sequere me. qui illum sequitur non praemio ducitur ad
 perfectionem, sed perfectione consummatur ad praemium.
 imitatores enim Christi non propter spem boni sunt, sed pro
 amore uirtutis; Christus enim per naturam bonus, non propter
 praemii cupiditatem. ideo passus est, quia eum benefacere **C**
 25 delectauit, non quia incrementum gloriae ex sua passione

6 Psalm. LXXII 25 14 Rom. 8. 31 sq. 16 Coloss. 1. 16 sq.
 19 Marc. 8, 34

1 me *P* (e s. u.) 2 suscepisti *DP'* nisi *P* (si s. u.) 3 actiuosa
P (u ex o) domini uoluntate *DP'* 4 quaerit *DP'* 6 enim *P* (i
 s. u.) mihi *om. B* 9 haberem partem *B* caelesti *D* et (s *pr.*
eras.) *P'* gentiles *P* (e *alt. ex i*) 10 subdidi *P* (d *alt. ex t*) huius
om. P 11 nullius (u *alt. s. u.*) egeo *P* 15 eum] illum *DP'* 16 dona-
 bit *P* dixit *PD* dicit *P'* ait *BC* 17 quo stant *DP'* 18 quia *P*
 (a s. u.) 19 perfecte *DP'* 21 perfectionem *alt. P* (m *eras.*) 22 imi-
 tatores *P* (i *alt. s. u.*, e *ex i*) 24 benefacere *P* (bene s. u.) benefa-
 cere eum *DP'*

quaerebat. ideo qui illum imitari cupit non quod sibi, sed
 quod aliis prosit operatur. unde non inmerito deficit sibi, aliis
 29 autem uirtutis incremento ualescit. et conuenienter dicit:
 defecit cor meum et caro mea, deus cordis mei.
 neque enim possunt perpetua succedere, nisi terrena defecerint. 5
 deficit ergo caro, quando mortificantur quae sunt carnalia,
 deficiunt et illi qui mortificationem Iesu Christi in sua carne D
 circumferunt; mors enim Christi in illis operatur, ut omnis
 errorum moriatur inlecebra. unde colligitur quia et cor
 hominis deficit, quando mortificantur cogitationes malae, quae 10
 de corde procedunt, ut terrena omnia abscondat obliuio et
 fiat deus cordis eorum qui beati mundo corde deum uidere
 mereantur, ut adpropinquent tibi et non se segregent. deus
 enim adpropians, non repulsor adpropinquantium est; omnibus E
 enim uult salutis causa esse, non mortis. denique neminem 15
 repellit nisi qui se ab eius conspectu putauerit sequestrandum.
 30 quoniam ecce inquit qui elongant se a te peribunt.
 unusquisque enim operibus suis pietati tuae sese aut iungit
 aut separat; fugit enim deum qui operatur ea quorum cogni-
 tione metuat deprehendi, sicut ille qui tectus parietibus et 20
 circumfusus tenebris a domino deo sese existimat non uideri,
 uidetur autem, cum dicitur: perdidisti omnes qui forni- F
 cantur abs te. sicut enim mulier quae fornicatur non
 adhaeret uiro nec una caro cum uiro suo nec unus spiritus
 est, sed diuidit sese ac separat fornicando, ita quaecumque 25
 anima non adhaeret deo, sed uanis idolorum cultibus inseruiens
 fornicatur diuidit se sacrilegii scaeuitate et longe fit a domino,

4 Psalm. LXXII 26 7 II Cor. 4, 10 12 Matth. 5, 8 13 Ia-
 cobus 4, 8 17 Psalm. LXXII 27 20 Sir. 23, 18 (26) 22 Psalm.
 LXXII 27 24 I Cor. 6, 15 sq.

9 error *B* 10 cogitationes *P* (e *ex* i) 11 de *s. u.* *P* 12 mundi
BC 13 segregentur *DP'* (*om. se*) 14 appropiantium *DP'* adpropin-
 quantum *B* 15 causa non mortis esse *B* 18 suae *B* 19 cognitione
B cognitionem *P* (e *in ras.*) *C* cogitationes *DP'* 20 sicut *P* (*t. s. u.*)
 21 non existimat *B* 22 omnē qui fornicatur *B* 24 cum uiro suo *om. B*
 27 sacrificii *B* scaeuitate *P* obscenitate *B* (*ob s. u. m2*) scenitate *cet.*

quae prope esse deberet; perit autem qui separatur a domino.
31 unde sanctus, qui dei iudicium reformidat, semper adhaerere
uult Christo et in eo spem suam ponere, ut laudet dominum,
cui est honor, gloria, perpetuitas a saeculis et nunc et
5 semper et in omnia saecula saeculorum. amen.

<III> (II.)

DE INTERPELLATIONE DAUID.

1, 1 Multi quidem deplorauerunt infirmitatem fragilitatis humanae, 637 DE
excellenti tamen ceteris sanctus Iob et sanctus Dauid. ille
10 superior directus uehemens acer et quasi grauibus exasperatus
doloribus maiore coturno: hic blandus et placidus atque man-
suetus, mitiore affectu, ut uere quem imitandum sibi proposuit
cerui imitaretur affectum. nec te moueat, si tantum prophetam
ferae similitudine uidear praedicare, cum legeris ad apostolos F
15 dictum: estote astuti sicut serpentes, simplices
2 sicut columbae. sed tamen quamuis istiusmodi similitudines
piis adstruantur exemplis sitque innocens et mitis natura
ceruorum, illum ceruum ad imitationem prophetae propositum
hoc loco arbitror, de quo Solomon paternae mentis adsertor
20 in Prouerbiis dixit: ceruus amicitiae et pullus gratia-
rum confabuletur tibi. uerus enim dei filius in semet

2 Psalm. LXXII 28 13 Psalm. XXXXI 2 15 Matth. 10, 16
20 Prouerb. 5, 19

2 semper reformidat semper B 4 et gloria B 5 saeculorum P
EXPLICIT TRACTUS (TRACTATUS C) SANCTI AMBROSI DE INTER-
PELLATIONE SANCTORUM ET DAUID (i ex u P). INCIPIT TRAC-
TATUS EIUSDEM DE APOLOGIA PROFETAE DAUID AD THEO-
DOSIUM AUGUSTUM PC EXPLICIT TRACTATUS SANCTI AMBROSI
DE INTERPELLATIONE SANCTORUM IOB ET DAUID. INCIPIT DE
INTERPELLATIONE DAUID ET IOB DP' EXPLICIT TRACTATUS
SANCTI AMBROSI EPI DE INTERPELLATIONE IOB ET DAUID. IN-
CIPIT EIUSDEM DE TOBIA B 9 excellentius P 10 et acer B
gravidus (in mg. m2 grauibus) B 11 placitus DP' 12 mitiori
DP' C 14 uidear similitudine DP' 15 et simplices DP' 18 pro-
positum P (po s. u.) 19 solomon P salomon cet. mentes P

ipso naturam, quam animantibus ipse donauit, expressit, qui 638 D
 in hunc mundum tamquam ceruus aduenit et cum iis se
 mira simplicitate iungebat a quibus ei parabantur insidiae.
 fertur enim huiusmodi ceruorum esse simplicitas, ut cum se
 exagitari uiderint, iis sese equitibus adnectant, qui ministerio 5
 fraudis adpositi specie fugae ac simulatione societatis inductos
 ad retia usque deducant. ita ergo dominus tamquam ignarus
 periculi atque inprudus Iudaeis dolum sibi struentibus
 admiscebatur et societatem sibi Iudae proditoris adsciuit, E
 cuius simulatione funesta usque ad crucis laqueos et retia 10
 passionis accessit. unde conuersus ad eum dixit: Iuda, osculo
 filium hominis tradis? et hoc quidem modo uenit ad
 synagogae retia uolensque se induit, sed non implicatus est
 3 nec instrictus, qui omnes resoluit. denique eminebat super
 retia. et quia sui eum non susceperant, uocabat ecclesiam et 15
 ei suam gratiam conferebat, sicut ipsa sacrosancta ecclesia in
 Canticis protestatur dicens: adiuraui uos, filiae Hieru- F
 salem, in uirtutibus et fortitudinibus agri, si
 suscitaueritis et resuscitaueritis caritatem usque-
 quo uoluerit. petit ergo in odore agri, quem olebat sanctus 20
 Iacob, id est illa fide, illa deuotione excitari sponsum suum
 a filiabus Hierusalem, ut festinet ad sponsam, et excitari in
 se eius caritatem aut etiam ipsum excitari, quia caritas
 sponsus est. deus enim caritas est, sicut dixit Iohannes.
 sed ille non passus se ab aliis excitari, qui sponte properabat, 25

9 Matth. 10, 4   11 Luc. 22, 48   13 et 14 Cant. 2, 9   17 Cant.
 2, 7   20 Gen. 27, 27   24 I Ioh. 4, 16

1 qui (*s. u. cum*) *D* cum *P'*   6 fraudes *P*   societates inductos (*os*
ex us) *P*   9 iudae proditoris sibi *B*   10 passionis retia peruenit *B*
 11 osculo *P*   12 uenit *om. B*   13 uolens se inducit *B*   induxit *C*
 implicitus *BDP'C*   14 instrictus *B* instrictus *cet.*   16 suam ei *B*
 sancta *B*   18 agri si *DP'* agris *P* (*s. s. u.*) agri ne *BC*   19 et ne
 resuscitaueritis *B*, et resuscitaueritis *om. C*   21 iob *DP'*   sponsam
 suam *B*   22 sponsam *ed. Rom.* sponsum *P* (*s. pr. s. u.*) *cet.*   exitari *P*
 eius in se *B*   25 est passus *B*   se *om. B*, est *P'*   aliis] eis *B*
 quia *B*, *fort. recte*

egressus de thalamo suo exultabat ut gigans ad currendam
 uiam. uidit eum sponsa et uocem uenientis audiuit subitoque ^{639 A}
 conuersa ait: ecce hic aduenit saliens super montes,
 transiliens super colles; maiores enim salit, minores
 5 transilit, ne piaie festinationis impedimenta patiatur. similis
 inquit est consobrinus meus capreolae aut inulo
 ceruorum super montes Bethel. bonus ceruus, cuius
 mons domus est dei, in quam tanta celeritate currebat, ut
 sponsae uota et desideria praeueniret. denique quem de lon-
 10 ginq̄ uenientem uiderat, repente sibi adesse cognouit, unde ^B
 et ait: ecce hic post parietem nostrum, prospiciens
 per fenestras, eminens per retia. respondit conso-
 brinus meus et dixit mihi: exurge, ueni, proxima
 mea, formonsa mea, columba mea, quia ecce hiems
 15 praeteriit, imber abiit: discessit sibi; flores uisi
 sunt in terra. hiems synagoga est, imber populus Iudaeorum,
 qui solem uidere non potuit, flores apostoli sunt. et addidit:
 messis incisionis aduenit, uox turturis audita est
 in terra nostra. messis illa ecclesiae fides est, uox turturis
 20 pudicitia est.

4 Nec his solis . . . sed etiam cerui similitudinem suscepit ^C
 Christus, quia ueniens in terras serpentem illum diabolium
 sine ulla sui offensione protriuit, cui calcaneum suum obtulit,
 sed eius uenena non sensit. unde dictum est ei: super
 25 aspidem et basiliscum ambulabis. simus ergo et nos

1 Psalm. XVIII 6 3 Cant. 2, 8 5 Cant. 2, 9 8 Gen. 28, 17 11 Cant.
 2, 9—12 18 Cant. 2, 12 23 Ioh. 13, 18 Gen. 3, 15 24 Psalm. LXXX 13

1 egressus *P* (e *alt. s. u.*) suo *om. B* exultauit *B* gigans *P*
 gigas *cet.* 4 super *om. B* maiores *P* (e *ex i*) 6 est inquit *B*
 aut inulo *P* aut hinnulo *DP' C* hinuloque *B* 7 bether *P* 8 est
 domus *B* et (*eras.*) in *P* 9 uota sponsae *DP'* 11 hic est post *B*
 prospiciens *P* (*s pr. s. u.*) 14 formonsa *P* formosa *cet.* 15 praeter-
 iit imber *in ras. P* apparuerunt (*s. † uisi sunt*) *D* 16 est *P* (*s*
s. u.) 17 flores *P* (e *ex i*) 21 lacunam indicauit, quamquam fort.
 etiam <eo> *sufficit*; contentus *post solis add. in mg. m2 B* suscepit
DP' suscipit *cet.* 23 sui *om. DP'*

cerui, ut super serpentes ambulare possimus. erimus cerui,
 si uocem Christi sequamur, quae praeparat ceruos et facit
 morsus serpentium non timere ac si qui forte fuerint uulnerati,
 aufert eorum dolorem soluendo delictum. de his ceruis dicit D
 dominus ad Iob: custodisti partus ceruorum? nume- 5
 rasti autem menses eorum plenos partus, partus
 autem eorum soluisti uel enutristi filios eorum,
 ut non timeant? audi quomodo non timeant filii ceruorum
 talium. doceat te Esaias dicens: et puer paruulus mittet
 manum in cauernam aspidum, et non illi nocebunt. 10
 et ut agnoscas quod ecclesiae filios significare uidetur addidit:
 partus autem eorum emittes? dirumpent filii eo- E
 rum et multiplicabuntur in generatione. exhibunt et
 non reuertentur retro. nemo enim mittens manum in
 5 aratrum et aspiciens retro habilis est regno dei. me- 15
 rito ergo ceruus factus est dominus, ut tales sibi ceruos uox do-
 mini praepararet, de quibus ait: in nomine meo daemonia
 eicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent
 et si mortiferum quid biberint, non illis nocebit.
 tollebant enim serpentes, cum spiritu oris sui sancti apostoli 20
 de latebris corporum eruerent nequitias spiritalis, nec uenena
 mortifera sentiebant. denique cum exiliens de sarmentis F
 Paulum uipera momordisset, uidentes barbari pendentem
 uiperam de manu eius, putabant repente moriturum. at ille

5 Iob 39, 1—3 9 Esai. 11, 8 sq. 12 Iob 39, 3 sq. 14 Luc.
 9, 62 17 Marc. 16, 17 sq. 21 Ephes. 6, 12 22 Act. 28, 3—6

1 possemus P 2 sequamur et quae nos B 3 at B (in mg. m2 at ac)
 4 delictum ex dilectum P 7 enutri B (in mg. m2 at enutristi) 9 esaias P
 10 manum suam PC non illi C non illis PBD illi non P; sed fort.
 illis utpote ex illis u. 19 ortum delendum est; cf. LXX 11 uideretur B
 12 dirumpent P' dirumpent B 14 manum suam P in] ad BC
 15 aspiciens P (n s. u.) respiciens DP' 16 talem P (s s. m) dominus (om.
 uox) B 17 praepararet P (ra s. u. m2) 18 eicient P (e alt. ex u
 m2) 19 biberint (ex beberent) P illis] eis B 20 sui P 21 eru-
 erunt P euterent B (in mg. m2 at eruerent) spiritalis P (es ex is)
 cet. 24 ad P

stabat intrepidus nec uulnere mouebatur nec ueneno infunde-
 batur. unde uidentes eum non tamquam hominis condicione
 genitum, sed tamquam dei gratia editum supra homines esse
 arbitrabantur. uide ceruum uiperas de latebris eruentem
 5 spiritu diuino, qui erat in naribus eius, sicut dixit 640 A
 Iob. conuersus inquit Paulus in spiritu et respiciens
 cum dolore ad pythone[m] ait: praecipio tibi in
 nomine domini Iesu Christi continuo exire ab ea.
 et exiuit eadem hora. uide ceruum quando uenit ad
 10 baptismum et sacri fontis ablutus in riuo omnia persecutionis
 uenena reiecit. uide ceruum dominum Iesum, quando uenit
 ad Iohannem Baptistam et dicenti sibi Iohanni: ego a te
 debeo baptizari, et tu uenis ad me? respondit: sine
 modo. et hoc dicto in aquas salutem sitiens publicam tota B
 15 auditate descendit. sed iam satis nobis in exordio tractatus
 sicut in principio anni more uulgi ceruus adlusit. pergamus
 ad cetera.

2, 6 Interpellat, ut dixi, Dauid dicens ad dominum: sicut C
 ceruus desiderat ad fontes aquarum ita desiderat
 20 anima mea ad te, deus. sitiuit anima mea ad deum D
 uiuum. quando ueniam et parebo ante faciem dei?
 aestuat sanctus nec sese capit — maior est enim animi
 magnificentia quam cuiuslibet corporis magnitudo — et securus
 meriti de terris ad caelestia euolare desiderat, sicut et alibi

5 Iob 27, 3   6 Act. 16, 18   9 Psalm. XXXXI 2   12 Matth.
 3, 14 sq.   16 cf. Ducange Gloss. med. et inf. lat. s. u. ceruula T. I
 p. 277 (ed. Favre)   18 Psalm. XXXXI 2 sq.

1 intrepidus P   4 uiperas B   6 dns ad iob B   7 ad pythone[m] (phy-
 tonem C) ait PC ait ad pythone[m] B ad pythone[m] DP'   8 domini om.
 DP', domini nostri B   xpi ihu P   ea ed. Paris. a. 1569 eo libri
 9 uenientem (om. quando) B   10 fontes P fontis unda DP'   in regno
 DP'   11 uenit post Baptistam transponit D   12 dicente P (te ex ti
 m2) C   iohanne B   13 uenis P (u s. u.)   14 dicto] moto D modo
 (d ex t) P'   publicam P   17 ad B (in mg. m2) DP', om. PC
 18 diximus DP'   21 apparebo BP'   ante faciem P   22 animi**
 (ne eras., om. est enim) B

dicit ipse: quis dabit mihi pinnas sicut columbae: et uolabo et requiescam. hic enim laquei, quibus etsi non implicatur iustus, tamen inpeditur: hic dolores et sollicitudines, illic laetitia, ubi gratia: hic postremo corporis uincula, quae Paulus soluere gestiebat, ut omnibus exutus 5 E inpedimentis domino liber adsisteret. hoc ergo sitiebat anima Dauid, ut iam non per fidem, sed faciem ad faciem deum uideret, nec solum peregrinaretur a corpore, sed corpore solueretur; dissolui enim et cum Christo esse multo melius, quia iusto mori est lucrum. et grande quidem lucrum carere 10 peccato, delictorum inlecebris non moueri. quis enim mundus ab sorde, quando nec unius diei uita hominis in terra caret delictorum contagione? uiuendo ergo innocentiae damna con- F trahimus, morte finem erroris adipiscimur. lucrum ergo morte adquiritur, uitae autem usu tamquam miseris debitoribus 15 usurarii nominis ad reatum faenus augetur. et bene sitit anima, quae festinat ad fontem, non aquae istius, sed uitae aeternae, de quo supra dixit: quoniam apud te fons uitae et in lumine tuo uidebimus lumen. merito ergo Dauid properabat peruenire et apparere ante faciem dei, 20 641 A cuius uultus lumen est, quia omnes quos dominus spectat inluminat.

7 Fuerunt inquit mihi lacrimae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi cotidie: ubi est deus tuus? ibi bene lacrimae panes sunt, ubi esuritur iustitia. beati 25

1 Psalm. LIII 7 5 Philipp. 1, 23 7 I Cor. 13, 12 9 Philipp. 1, 23 10 Philipp. 1, 21 12 Iob 14, 4 sq. 18 Psalm. XXXV 10 21 Psalm. III 7 Ioh. 1, 9 23 Psalm. XXXXI 4 25 Matth. 5, 6

1 pinnas *P* pennas *cet.* 2 enim sunt laquei *B* 4 ubi| ibi *B* 5 uingula *P* 6 inpedimentis *P* (p ex m) 7 faciem *pr.* *P* facie *cet.* 9 solueretur *B* resolveretur *P* (l s. u.) *cet.* dissolui *P* esse cum xpo *DP* multo *P* (o ex um) 10 iusto *P* (o ex u) 11 delictorum *P* 12 ab *P* a *cet.* 13 delictorum (ex dilectorum) contagionem (m del.) *P* contrahimus damna innocentiae *B* 18 te est *BDP* 20 uenire *DP* 21 spectat *ed. Paris. a. 1569* expectat *libri* 23 mihi *om. B* 25 panes *P* (e ex i)

enim qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. sunt igitur lacrimae quae panes sunt et confirmant cor hominis. cui disputationi etiam illud Ecclesiasticum conuenit dictum: mitte panem tuum ante
 5 faciem aquae, quia ibi panis caelestis, ubi aqua gratiae, B quoniam recte accipiunt substantiam uerbi et mysticae rationis alimentum quibus flumina aquae uiuae de uentre labuntur. similiter quoque ibi panis hic uiuus, ubi aqua lacrimarum et fletus est paenitentiae. sic enim scriptum est:
 10 in fletu exierunt, et in consolatione reuocabo eos. beati ergo quorum lacrimae panes, qui ridere meruerunt, quia
 8 beati qui fletis. horum memor inquit effudi super me animam meam. sanctus colligit ab his quae foris sunt et supra se effundit animam suam, ut anima supra corpus effusa C
 15 infirmitatem carnis abscondat, tegat corporis adpetentiam et uirtus ubique animae mentisque praetendat. unde et in posterioribus dicit: effundam in conspectu eius orationem meam. ubi effunditur oratio, ibi tecta peccata sunt. quorum autem memorem se dicit? eorum utique quae desiderabat, ut
 20 ueniret et appareret in conspectu dei, ut eius aulam illam uideret aeternam, in qua spatiabatur animo et praesumpto
 9 delectabatur ingressu. quoniam ingrediar inquit in locum D tabernaculi admirabilis usque ad domum dei in uoce exultationis et confessionis sonitus epulantis.

3 Psalm. CIII 15 (16) 4 Eccl. 11, 1 7 Ioh. 7, 38 8 Ioh. 6, 51 10 Hier. 38 (31). 9 11 Luc. 6, 21 12 Psalm. XXXXI 5 17 Psalm. CXXXI 3 (2) 18 Psalm. XXXI 1 Rom. 4, 7 22 Psalm. XXXXI 5

5 ubi *P* (ibi *m.2*) *B* panis *P* (i ex e) ibi *B* 6 mysticae *PBDC*
 8 hic panis ibi *B* 11 panes lacrimae *B* redire *PC* et (in *mg. m.2* a^l ridere) *B* 13 collegit *DP'C* 14 effudit *DP'* 15 corporis *PBC* corpus *DP'* adpetentiam *scripsi* ad penitentiam *PBC* per penitentiam *DP'* 16 uirtus (in *mg. m.2* a^l uirtutè) *B* uirtutes *DP'* mentisque *P* (i ex e) mentesque *D* 17 eius] tuo (*om. meam*) *DP'* 18 tecta *om. B* (*add. in mg. m.2*) 20 ueniret *P* (et ex it) uenirent *B* conspectu *P* (u ex o) 21 uideret *P* (e *alt. ex i*) uiderent *B* 24 sonitus *P* sonus *cet.*

non inmerito flebat, quoniam uersaretur in terris, cui caelestia
tabernacula deberentur et quem aulae potentis expectaret
introitus. denique illam solam omnibus regni sui opibus prae-
fererat, sicut ipse testificatus est alibi dicens: unam petiui
a domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo 5
domini omnes dies uitae meae et ut uideam E
delectationem domini. delectatio domini in ecclesia est.
ecclesia est imago caelestium; etenim postquam umbra prae-
terit, imago successit. umbra synagoga est: in umbra lex,
in euangelio ueritas. ideo in euangelii lumine ueritatis imago 10
resplendet. flebat igitur propheta quia differebantur plena
gratia bona et referta laetitiae.

3, 10 Denique et in posterioribus dicit: heu me quod incolatus F
meus prolongatus est! et ideo interpellabat dominum,
quia ad meliora properabat. in ipsis tamen adflictationibus 15
saeculi magna erat consolatio praesentium, spes futurorum.
quis enim non erigeret animum, qui posset sperare in taber-
naculo caelesti beata illa sibi consortia reseruari? sed quia 642 A
infirmas condiciones plerumque futura taedio sunt, praesentia
uexationi, ideo et sancti prophetae insurgentibus corporis 20
11 fluctibus anima turbabatur. nolo enim mireris si propheta
animam suam dicit esse exagitata, cum dixerit ipse dominus
Iesus: nunc anima mea turbata est. qui enim susceperit
nostras infirmitates nostrum quoque susceperit affectum, in quo

4 Psalm. XXVI 4 8 Hebr. 10, 1 Col. 2, 17 13 Psalm.
CXVIII 5 23 Ioh. 12, 27

1 quoniam] quomodo DP' uersaretur P (re s. u.) 3 sui om. D
opibus B operibus cet. 4 petii BP' 6 omnibus diebus BDP'
7 uoluntatem (del. m1 et s. scr. delectationem) B domini] enim DP'
9 successit P (c s. s) synagoga PB 11 resplendet P (et ex it) re-
fulget B defferantur P 12 gratiae BC ferta (in mg. m2 ad
referta) B laetitia DP' 13 quod PC quia cet. 15 afflictionibus
BP' 17 animā B possit PDP' 18 reseruare PDP' 19 prae-
senti B 20 uexationi P' (in ras.) uexatione B ueritiori (in mg. uene-
rationi) D 22 suam om. B (in mg. m2 ad animam suam) 23 quis B
(s eras.) suscipit P (corr. m2) B 24 infirmitates nostras B

- et tristis erat usque ad mortem, non propter mortem; mors enim uoluntaria maestitiam habere non potuerat, in qua futura B erat uniuersorum laetitia, uniuersorum refectio. de qua et alibi dixit: et surrexi et uidi, et somnus dulcis mihi
 5 factus est. bonus somnus qui fecit non esurire esurientes. non sitire sitientes, quibus sacramentorum dulcedinem prae-
 parauit. quomodo ergo anima eius timore turbata est, qui fecit aliorum animas non timere? tristis ergo usque ad mortem, donec consummaretur gratia. quod probatur ipsius testimonio
 10 dicentis de morte sua: baptisma habeo baptizari. et C
 12 quomodo angor, usque dum perficiatur? turbatus igitur Dauid lubricis saeculi huius anfractibus dicit: quare tristis es, anima, quare conturbas me? spera in deum, quoniam confitebor illi: salutare uultus
 15 mei et deus meus. ergo quando anxii et solliciti sumus, spes nos futurorum expectatione confirmet. uide singula. spera, quoniam confitebor, inquit, non 'confiteor,' sed 'confitebor'; hoc est: tunc melius confitebor, quando reuelata D facie gloriam dei speculatus in eandem imaginem reformabor.
 13 20 subito cum se consolaretur, in se reuersus ait: ad me ipsum anima mea turbata est, id est: qui alios confirmare debeo ipse conturbor, et quia ex me non habeo firmamentum, de auctore sumamus.
 4, 14 Propterea inquit memor ero tui, domine, de terra EF
 25 Iordanis et Hermonin. memor est de terra Iordanis,

1 Matth. 26, 38   4 Hier. 38, 26   10 Luc. 12, 50   12 Psalm. XXXXI 6 18 II Cor. 3, 18   20 Psalm. XXXXI 7   24 Psalm. XXXXI 7
 2 poterat BDP'   4 factus est mihi B   8 tristis P (is *alt. ex es*)
 10 dicentis P (is *ex es*)   pabisma P (*corr. mI*) baptismate B   11 us-
 que om. B (in *mg. m2* a^l usque dum)   12 anfractibus saeculi (om. huius) B
 dixit BD   13 anima mea BDP'C   et quare BC   14 deo
 quoniam adhuc B   15 sumus et solliciti B   16 nos *post* expectatione
transponunt DP'   confirmat DP'   19 dñi B   eadem imagine B
 eadem P   20 reuersus] rursus DP'   21 mea om. B (in *mg. m2* a^l
 anima mea)   24 domine om. B (in *mg. m2* a^l tui domine)   25 ior-
 danes P   hermonin PB hermoniim (ii *m2 ex u*) DP' hermonii C
 iordanis P (i *alt. ex e*)

in quo gratia memoriam deuotionis accumulatur. in Iordanen Neman Syrus ille descendit et mundus a lepra factus est. in Iordane baptizatus est Christus, quando formam lauacri salutaris instituit. Iordanis nomen descensionem significat, quam descendit dominus Iesus, qui a contagio delictorum uicinos Iordanis fluminis emundauit. hic fluuius exit de Aegypto et diuidit terram repromissionis. ergo qui turbatur, si boni consulit, ex Aegypto exit et sequitur uiam lucis; Hermonin enim uiam lucernae interpretati sunt. exi ergo prius ex Aegypto, si uis lumen Christi uidere. exiuit Chananaea a finibus gentium et Christum inuenit, cui dicebat: miserere mei, fili Dauid! exiuit ex Aegypto Moyses et propheta factus est et remissus ad populum, ut de terra afflictionis eorum animas liberaret. lucerna autem Christi in corpore. haec tibi lucerna uiam monstrat. unde et sanctus ait: lucerna pedibus meis uerbum tuum, lucerna, quod inluminauerit animas uniuersorum et in tenebris uiam monstauerit. euangelium uia lucernae est; in umbra lucet, id est in saeculo. unde et alibi habes: niue dealbabuntur in Selmon, id est in obumbratione. Iordanis quoque Christus, qui diuidit terram. quomodo diuidat audi: et tuam ipsius animam pertransibit gladius ad reuelandas multorum cordium cogitationes, eo quod sit nostrarum diuisor animarum, qui in intima cordis secreta descendat et cogitationes mentium

1 Reg. III 5, 14 3 Matth. 3, 13 sqq. 4 Philo Legg. alleg. II 22 (83, 1) 6 Philo Legg. alleg. II 15 (77, 7) 8 Philo de migr. Abr. 14 (448, 20) 10 Matth. 15, 22 12 Exod. 2, 15 13 Exod. 3, 17 15 Psalm. CXVIII 105 16 Ioh. 1, 9 19 Psalm. LXVII 15 21 Luc. 2, 35

1 iordanem *DP' C* 2 neman *P* naama *C* naaman *cet.* lepra *P* 4 instituti *P* descensionis *B* quam *P* quia *B* (*in mg. m2 at qua*) *DP'* qua *C* 5 qui a] qua *B* 6 aegypto *P* (*y ex i*) 7 bonis *B* (*in mg. m2 at boni*) 8 hermonin *PB* hermonum *P'* (*m2 -iim*) *DC* 9 enim] etiam *B* lucernae *P* (*c s. u.*) 10 cananea *PB* 12 exiuit ergo moyses ex aegypto *B* 13 eorum animas] populum *B* (*in mg. m2 animas eorum*) 14 in xpi *B* 15 sanctus dauid *DP'* 19 umbratione *B* 22 cogitationes cordium *B* 24 intima *B* intimo *P* intimi *cet.* descendat *P* (*e pr. ex i*) cogitationes *P* (*e ex i m2*)

deprehendat. hic gladius uerbum est dei uiuum. denique ad
 Hebraeos sic legis: uiuum enim uerbum dei et ualidum C
 et acutius omni gladio acutissimo penetrat usque
 ad diuisionem animae et spiritus artuumque et
 5 medullarum. hic est fons Siloa. qui dicitur missus,
 quoniam Christus a patre dixit esse se missum. est et illa
 diuisio, quae colligitur ex eo quod ripam utramque Iordanis
 tribus incoluerint Iudaeorum, quoniam filius hominis, qui
 posterioribus temporibus descendit e caelo, uerus ille Iordanis,
 10 uerus ille diuisor terrestrium atque caelestium diuidnam D
 possessionem patribus dedit, unam quae possideretur in terris,
 alteram quae futurae uitae meritis seruaretur. quorum utrumque
 soli conuenit Christo, uel caelestia diuidere uel occulta
 deprehendere; interiora enim diuidit qui occulta deprendit,
 15 quod est utique diuinitatis insigne. denique sic habes scriptum
 quia deus dixit: laetabor et diuidam Sicima. haec est
 illa magna portio, quam Iacob filio suo Ioseph praestanti-
 tiorem omnibus deputauit. unde ait: ego autem do tibi
 Sicima magnificam super fratres tuos, quam accepi E
 20 de manibus Amorraeorum in gladio meo et sagitta.
 quod diuisio soli domino deberetur, quae uerbo, hoc est

2 Hebr. 4, 12   5 Ioh. 9, 7   16 Psalm. LVIII 8   18 Gen.
 48, 22

1 uiui B (in mg. m2 a2 uiuum) 2 uiuum est dei uerbum B 3 agu-
 tius P penetrat usque PC penetraturque B (in mg. m2 a2 penetrat-
 que) penetrans usque DP' (ζικνοόμενος LXX), fort. recte 5 est om.
 DP' 6 se esse BDP' 7 utramque ripam B 8 incoluerit B (in mg.
 m2 a2 incoluerint) incoluerat DP' 9 descendit P (e pr. ex i) 10 di-
 uisor PC et post caelestium transpositum B promissor DP' tere-
 strium P possessionem diuiduam B 12 uitae futurae P' 13 con-
 uenit soli B 14 deprendit P deprehendit cet. 16 dās B
 Sicima scripsi sicimam P sycimam B syccimam D sicimam P' sichi-
 mam C 17 magna DP' ioseph in ras. B praestantiorem P (s
 s. u.) 18 unde ait P s. u. m2 autem om. B 19 sicimam B sy-
 cima D syccima P' sichimam C magnificam C magnificum cet.
 20 manu B 21 quod] quae B deberetur B (in mg. m2 a2 debetur)

spiritali illo ueri Solomonis gladio comprehenditur. quid est soli? patri sine Christo aut Christo sine patre? minime. cum solum dico patrem, filium non separo, quia in sinu et secreto patris filius est. cum solum filium dico, et patrem iungo, sicut iunxit et filius dicens: ecce uenit hora, ut me solum 5 relinquantis; sed non sum solus, quoniam pater mecum est. sic ergo et pater beatus et solus potens F dicitur, ut ab eo filius non sequestretur, qui in patre semper est. denique praeclare Iohannes: in principio erat uerbum, sed sine patre non erat. et deus pater erat, sed non erat sine 10 uerbo, quia uerbum erat apud deum.

- 16 Haec Sicima ecclesia est; ipsam enim elegit Solomon, cuius latentem distinxit affectum. haec Sicima est Maria, cuius animam gladius dei transit et diuidit. haec Sicima est ascen- 15 dens, sicut interpretatio habet. quae sit ascendens, audi dicentem de ecclesia: quae est, quae ascendit dealbata innitens super fratrem suum? haec est actiuosa, quae graece ἐναργής dicitur, quod fide operibusque resplendat. cuius filiis dicitur: opera uestra luceant coram patre 644 A
17 meo, qui in caelis est. memor ergo est dei Dauid de 20 terra Iordanis et Hermonin a monte modico. quis est iste mons modicus? consideremus ne forte diuinitas Christi mons

1 Reg. III 3, 24 3 Ioh. 1, 18 5 Ioh. 16, 32 7 I Tim. 6, 15
8 Ioh. 10, 38 9 Ioh. 1, 1 11 Ioh. 1, 1 12 Reg. III 3, 27
13 Luc. 2, 35 16 Cant. 8, 5 19 Matth. 5, 16 21 Psalm. XXXXI 7

1 gladio ante illo transponit B 2 sine post patri s. u. m2 P 3 pa-
trem dico D patrem . . . filium dico om. B sinu P (nu in ras.) 4 est
filius DP' 5 iunxit P (nxit in ras., fuit fort. iunxit) et iunxit
filius B filius P (1 s. u.) 10 sine uerbo non erat B 12 sqq. sy-
cima BD syccima P' sichima C 13 distinxit] elegit B maria est B
14 dei om. DP' ascendens P (s alt. s. u.) 15 habet ex auit P
16 est ista quae DP' 18 ἐναργής scripsi ωNIATIT PC ωNATIT D et
(in mg.) P' ωNYATYΘ B; cf. praefationem quod (d s. u.) fide
(i ex e) P splendat B 19 filiis P et (iis ex ius) DP' filius BC
dicitur P (lineola deleta) dicit BC quorum P 20 in P s. u. m2
21 ermonin P hermonin B hermoniim P' hermonum D hermonii C
iste DP' C este P, om. B 22 mons (s s. u.) magnus P (bis m2)

magnus. denique caelum et terram compleo dicit dominus. si ergo diuinitas Christi mons magnus est, utique incarnatio eius mons exiguus est. utrumque ergo Christus, et magnus mons et minor: magnus uere, quia magnus
 5 dominus et magna uirtus eius, minor, quia scriptum B est: minorasti eum paulo minus ab angelis. unde Esaias dicit: uidimus eum, et non habebat speciem neque decorem. idem tamen et ex magno minor factus et ex minore magnus: ex magno minor, quia cum in forma
 10 dei esset, semet ipsum exinaniuit et formam serui accepit, et ex minore magnus, quia dicit Daniel: et lapis, qui elisit imaginem, factus est mons magnus et impleuit omnem terram. lapis hic si requiris qui sit, agnosce: lapidem quem reprobauerunt aedificantes, C
 15 hic factus est in caput anguli. idem tamen et cum exiguus uideretur, magnus erat. cui rei adstipulatur Esaias dicens: puer natus est nobis, filius datus est nobis, cuius initium super umeros eius, et uocatur magni consilii angelus. omnia propter te Christus, lapis propter
 20 te, ut tu aedificeris, mons propter te, ut tu ascendas. ascende ergo supra montem, qui caelestia petis. ideo inclinauit caelum, ut tu esses uicinior, ideo adsurrexit in uerticem montis, ut D
 18 <te> eleuaret. non inmerito ergo abyssus abyssum inuocabat,

1 Hier. 23, 24 4 Psalm. CXXXXVI 5 6 Psalm. VIII 6 7 Esai. 53, 2 9 Philipp. 2, 6 sqq. 11 Dan. 2, 35 14 Psalm. CXVII 22 17 Esai. 9, 6

2 utique P (i s. u.) 3. 16. p. 280, 1 exicuus P 4 mons magnus B 5 scriptum P (p s. u.) 6 minurasti P unde et D 7 esaias P (e alt. s. u.) et s. u. P, om. DP' habentem DP' 9 minorem P (m alt. del.) magnus factus B 10 exinnaniuit P (n pr. del.) 11 ut P (e s. u) et C, om. cet. 13 quis DP'C qui sit si requiris B 15 item P et (corr. m2) D cum et B 17 et filius DP' 18 humeros P (o ex u) cet. uocabitur DP'C 19 christe B (in mg. m2 at christus) 21 super B ideo Costerius inde libri 22 surrexit B 23 te add. ed. Rom. eleuaret P (et ex it) merito P: nihil lucratur scribendo non merito...tuarum? abyssum P (s pr. s. u.) inuocat DP'

ut iste mons fieret exiguus, de quo ait propheta: abyssus
abyssum inuocat in uoce cataractarum tuarum. non
praeualebat uetus testamentum ad istius mundi redemptionem;
inuocabat et quasi ad auxilium arcessebat nouum testamentum.
clamabat lex adnuntians euangelium. erat enim semiplena et 5
ideo erat necessarium, ut ueniret qui legem inpleret. finis
enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, qui E
uenit legem implere, non soluere. quomodo abyssus lex audi
dicentem: iudicia tua sicut abyssus multa. simul hinc
intellege utrumque unius esse sapientiae testamentum, quod 10
quasi suum uenit implere. cataractas autem intellegimus pro-
funda uerborum et uim caelestis eloquii, quae fluxere nobis
sicut imber e caelo. ergo remedium taediorum omnium
Christus et scriptura diuina atque in temptationibus unum
perfugium. 15

5, 19 Denique ubi aduertit Dauid quod eleuationes fluctuum F
saecularium super se. uenirent, quas necesse est plurimas
subeamus in istius salo uitae, memor domini miserationum.
quas innumeris promisit oraculis, ad precem conuersus inter- 645 A
pellat deum sciens quod misericordia eius in luce mandatur, 20
id est in lege, quia lux praecepta tua, in temptationibus
autem quasi in noctis tenebris manifestatur. unde tamquam
uiator, qui repatriare desideret et peruenire quo tendit, con-
fragoso tamen uitae huius itinere fatigatus ducem arcessit
20 et adleuamentum obsecrat. apud me inquit oratio deo 25
uitae meae; dicam deo: susceptor meus es. bene nota

1 Psalm. XXXXI 8 6 Rom. 10, 4 6 et 8 Matth. 5. 17 9 Psalm.
XXXV 7 12 Sir. 39, 6 (9) 21 Esai. 26, 9 25 Psalm. XXXXI 9 sq.

4 arcessiebat *B* accersiebat *DP'* arcercebat *C* 5 seminis plena *DP'*
6 necessarius *P* necessarius *BDP'* 8 abysbus *P* (b *alt. eras.*) audi
dauid dicentem *B* 13 taetiorum *PC* 15 remedium *B* (*in mg. m2*
refugium) 16 eleuationes (es ex is) *m2 P m1 D* 17 uenerint
P (*corr. m2*) *DP'* 21 lux *ed. Rom.* (φῶς *LXX*) lex libri 22 inno-
centis *PP'* et (en *eras.*) *BD* tenebras *DP'* 23 desideret *P* (a s. e
tert.) desiderat *C* tendat *B* 24 accersit *P'* (c *pr. s. u.*) acersit *D*

iam sibi quaerit auxilia et promissi auctorem conuenit atque B
 usitati muneris praebitorem, ut in subueniendo, si meritum
 hominis offendit, diuinum non offendat exemplum. dicit aliqui:
 'quando suscepit eum deus'? ut hoc adstruamus, ueni mecum
 5 ad scripturae sacrae exordium, uide quomodo dominus mani-
 bus suis de luto hominem figurauerit, unde et hic ipse in
 posterioribus dicit: manus tuae fecerunt me et plasma-
 uerunt me. quasi figulus quidam deus fabricam carnis est
 operatus humanae. et ad Hieremiam dicitur: descende in
 10 domum figuli, et illic audies uerba mea. figulo utique C
 saepe contingit, ut dum uas fingitur, cadat de manibus eius
 et iterum colligat lutum, ut uas reformet. denique et Hieremias
 dicit: descendi et uidi quo modo cecidit uas, quod
 ipse faciebat in manibus suis. et iterum inquit: fecit
 15 uas aliud quo modo placuit illi. recte ergo susceptor
 dicitur, quia manibus suis nos ipse suscepit, ipse formauit.
 humani figuli uasa sunt illa, alia in honorem, alia in contu-
 meliam. omnes sumus fictilia uasa: etsi rex sit aliqui, uas D
 fictile est: etsi apostolus, uas est. unde et Paulus: habemus,
 20 inquit thesaurum istum in uasis fictilibus et propheta
 de rege dicit: depretiatus est Iechonias sicut uas,
 cuius opera non est necessaria. et addidit: terra, audi

5 Gen. 2, 7 7 Psalm. CXVIII 73 9 Hier. 18, 2 13 Hier. 18,
 3 sq. 14 Hier. 18, 4 19 II Cor. 4, 7 21 Hier. 22, 28 22 Hier.
 22, 29 sq.

1 iam *P* (m *del. lineola, sed ea erasa*), om. *C* sibi om. *B* 2 prae-
 uitorem *P* praeuisorem *D* (in *mg.* † promissorem) promissorem *P'* 3 di-
 cunt *B* aliquis *P* (s s. u. m2) *C* aliquando (om. quando) *DP'* 4 sus-
 cepit *P* (e ex i m2) 5 escripturae *P* (e *pr. eras.*) 7 plasmauerunt *P*
 8 ficulus *P* (item 10. 17) dī *P* (dā m2), deus om. *B* (in *mg.* m2 aī
 quidam deus) 10 audies illic *B* uerba *P* (r s. u.) itaque *DP'*
 11 contigit *P* fingit *C* 12 ieremias *P* 13 descendi *P* (e *pr. ex*
 i m2) 14 in om. *B* 15 aliud *P* illi] ei *B* 16 suscepit *P* (e ex
 i m2) plasmauit *B* 17 humanis *P* 18 uasa fictilia *B* aliquis
P (s s. u.) *BC* aliquod *DP'* tamen fictile uas est (om. etsi a. uas
 est) *B* 19 uas <fictile> est tacite *Maurini* 20 thesaurum *P* thesaurum
cet. istum om. *DP'* 21 demptiatus *B* (in *mg.* m2 aī deprecatus)
 22 est *PC* sunt *cet.*

uerbum domini, scribe uirum istum abdicatum. quasi patrio iure deus noster filios solet abdicare degeneres; ideo et terra eos scribit qui filii terrae sunt. unde cum Iudaei accusarent adulteram, dominus Iesus digito scribebat in terra. E
iusti autem non in terra scribuntur, ut legimus. quibus dicitur: 5
gaudete, quia nomina uestra scripta sunt in caelo.
21 suscepit ergo nos dominus, quando nos finxit: suscipit et quando iubet nasci. unde ait iustus: suscepisti me ex utero matris meae. cuius matris? priusquam te formarem in utero, noui te. quos format et suscipit; exeuntes 10
quoque suscipit: et priusquam exires de uulua matris, sanctificaui te. susceptor est qui susceperit manibus, ut generis operator humani susceptor dicitur, et qui uisitatione F
susceperit, ut protegat. unde alibi ipse dicit propheta: qui habitat in adiutorio altissimi, dicet domino: sus- 15
ceptor meus es tu et refugium meum. prima susceptio est operationis, secunda defensionis. denique audi Moysen dicentem: extendens alas suas adsumpsit eos et suscepit eos super scapulas suas. sicut aquila suscipit, quae fetus suos examinare consuevit, ut teneat atque enutriat qui- 20
bus ueri indolem partus et incorruptae gratiam naturae ad stipulari aduerterit aut repellat in quibus degeneris originis infirmitatem in tenera adhuc aetate deprehenderit.

3 Ioh. 8, 6 et 8   6 Luc. 10, 20   8 Psalm. CXXXVIII 13
9 Hier. 1, 5   11 Hier. 1, 5   14 Psalm. LXXXX 1 sq.   18 Deut. 32, 11

2 ideo et terra *PBC* si *d̄s* in (in *in ras.*) terra *D* sic *d̄s* in (c *d̄s* in *in ras.*) terra *P'*   3 quia *BD*   5 *post* iusti *add. B uerba uu.* 8—10 suscepisti me... noui te (*in mg. m2* hęc in altero codice uetusto non habentur)   5 ut legimus *om. B (add. in mg. m2)*   6 quia *PDP'* quod *BC*   7 suscipit *pr. P*   suscepit *alt. P'*   8 quando nos *B*   unde et iustus ait *B*   suscepisti *P* (e *ex i*) *B* suscepit *cet.*   *ex]* de *DP'*   12 sanctificaui *P* (n *s. u.*)   13 operator *om. B (in mg. m2* generis operator) dicitur *P* (a *s. i alt. m2*)   uisitatione *B* uisitationem *P* (si *s. u.*) *DP'C*   15 dicit *B*   19 suscipit *B*   20 nutriat *B*   21 uere *B* indolem *D* (*ex indolens*) indolens *P* (n *del.*) indolis *B* indoles *P'C*   22 repellit *B* (*in mg. m2* *al* repellat)   indignis *B* (*om. in*)   23 adhuc infirmitate *B* (*in mg. m2* *al* adhuc aetate)

6, 22 Quare me oblitus es et quare me reppulisti? deus non 646 A
 obliuiscitur — impossibile est enim ut obliuiscatur, cui omnia B
 quae sunt facta et futura praesentia sunt —, sed nostra pec-
 cata meritum ei obliuionis infundunt, ut oblitteret eos quos
 5 indignos sua uisitacione cognouerit; eos enim cognoscit
 dominus qui sunt ipsius. tamen ubi aliqui iniquitatem
 operantur, his dicit: non noui uos. quis est ergo qui possit
 deo dicere: quare me oblitus es? sed tamen commune hoc
 sanctis nobisque infirmibus est. sanctus dicit quasi meriti sui C
 10 conscius, et tamen quo sanctior, hoc humilior. quodsi uix
 sanctus dicit, quid ego dicam peccator, nisi ad illud referam:
 quare operis tui oblitus es. quare uisitacionis tuae oblitus
 es, postremo quare infirmitatis meae oblitus es? quid est enim
 homo nisi quia uisitas eum? non ergo obliuiscaris infirmum.
 15 memento, domine, quia infirmum me fecisti, memento quia
 puluerem me finxisti. quomodo stare potero, nisi solidaturus
 hoc lutum semper intendas, ut de uultu tuo soliditas mea D
 prodeat? cum auerteris faciem, turbabuntur omnia: si
 intendas, uae mihi. non habes quod in me aspicias nisi con-
 20 tagia delictorum; nec deseri utile nec uideri est, quia dum
 uidemur offendimus. possumus tamen aestimare quia non re-
 pellit quos uidet, quia emundat quos aspicit. ignis ante eum

1 Psalm. XXXXI 10, XXXXII 2 5 II Tim. 2, 19 7 Matth.
 7, 23 12 Hebr. 6, 10 14 Psalm. VIII 5 (6) Hebr. 2, 6 15 Psalm.
 CII 14 17 Iob 10, 9 18 Psalm. CIII 29 22 Iob 2, 3

1 me *pr.*] mei B 2 enim P (i s. u.) 4 obliuionis ei B oblitteret P
 oblitinteret C obliget DP' obliuiscatur B 6 ipsius] eius BC ope-
 rantur iniquitatem DP' 7 operantur P (n s. u.) uos P (o ex u)
 est om. B possit P (it m2 ex e) posset DP' 8 deo dicere] non
 timere DP' tamen] nomen DP' 9 nobis (om. que) DP' infirm-
 mib. P infirmus C firmis DP' inferioribus B (in mg. m2 at infirmiori-
 bus) quasi P (si s. u.) 10 sanctior P (c s. u.) 12 post oblitus
 es add. postremo PDP' C quare uisitacionis tuae oblitus es om. B
 13 postremo quare inf. meae oblitus es om. C' 14 non P (n alt. s. u. m2)
 18 prodeat P (d in ras.) 19 intendis DC habes P (b ex u)
 quid B 21 repellit P (i s. e tert., sed hoc e ipsum ex i factum esse
 uidetur) 22 uidet P (e ex i)

23 ardet, qui crimen exurat. bonum est ergo nobis, ut non repellamur. ideo queritur David, quia repulsum se credidit, qui fuerat ante susceptus. denique in posterioribus dixit: in te confirmatus sum ex utero. sed et supra scriptum habemus: in te proiectus sum ex utero de uentre matris meae deus meus es tu. bonum est et proici, sed in deum. denique ex persona Christi hoc in XXI psalmo dicitur, qui uere in patrem de utero proiectus est uirginis; non enim terrena eum excepere morientem. unde in cruce positus, cum emitteret spiritum, ad patrem dixit: in manus 10
 24 tuas commendo spiritum meum. non ergo aliqui addant: domine, ut psaltae faciunt, quod neque in Latino codice inueni meo neque in Graeco neque in euangelio, quod est euidentius. denique supra dixerat: pater, dimitte illis hoc peccatum, et ideo tamquam patri in manus 15 eius commendare se spiritum suum, in cuius sinu semper est filius. quamquam etsi addant quod dixerit domine, considerent quod quasi homo in morte positus hoc loquatur.
 25 ergo proiectus est de utero in patrem, de uentre matris suae, hoc est: definiuit quod ille uterus qui proiecit eum uenter est 20 matris. pater autem dicit: ex utero ante luciferum genui te. non proiecit utique filium pater, a quo numquam egressus est filius, sicut ipse ait: traditus sum et non egrediebar. non proiecit eum, cui eiusdem substantiae unitate conecitur. 647 A

3 Psalm. LXX 6 5 Psalm. XXI 11 10 Luc. 23, 46 14 Luc. 23, 34 16 Ioh. 1, 18 21 Psalm. CVIII 3 23 Psalm. LXXXVII 9

1 exuret *B* (in *mg. m.2* exurat) exurit *DP'* 3 dicit *B* 5 proiectus *P* (m *del.*) 6 et *om. DP'* 7 uicesimo primo *DP'C* 9 terrana *P* (æ *ex a pr. m.2*) 10 dixit] ait *B* 11 post tuas *add. dne D (eras.) cet. (in B haec adscripta sunt in mg. m.2: at in manus tuas dñe... in latino)* aliqui *om. B (add. in mg. m.2)* addant *D (e s. q)* 12 quod neque *B m.2 in mg.* quodque *P (d s. u.)* quoque *B* quod nec *cet.* 15 hoc *om. DP'* 16 commendare *P (d in ras.)* commendabat *DP'* se *om. DP'C* 16 sinum *P (m del.)* 18 hec *P'* 19 est *om. DP'*, post utero transponit *B* 20 diffinuit *BDP'* 21 dixit *B* luceferum *P* 22 pater filium *B* digressus *B*

potest ergo et sic legi: in te proiectus sum ex utero de
 uentre matris meae, ut sequatur: deus meus es tu, ne
 discedas a me. potest et sic: de uentre matris meae
 deus meus es tu, quoniam et in utero positus a te num-
 5 quam recessi; tecum eram qui tamquam Ionas in utero ceti
 positus te pro populo deprecabar. et uere de uentre matris
 suae cum deo erat, secundum quod scriptum est: quoniam
 priusquam sciret puer bonum aut malum, elegit quod
 bonum est et: antequam patrem uocaret aut matrem, B
 10 uirtutem Damasci et spolia Samariae depraedatus
 est, ut gentibus euocatis regnum patri piae cultu deuotionis
 adquireret.

7, 26 Uideamus cetera. quare inquit me reppulisti et quare C
 tristis incedo, dum adfligit me inimicus, confringit
 15 ossa mea? exprobrauerunt mihi qui tribulant me, dum
 dicitur mihi cottidie: ubi est deus tuus? quare tristis
 es, anima? et, reliqua. prima interpellatio querellam habuit, D
 quod conperendinarentur bona, quorum iam fructus desidera-
 batur. secunda interpellatio, quod expectatus prudentibus
 20 Christi differebatur aduentus, quem lex adnuntiauerat, quem
 prophetae pollicebantur, et eo impatientius aestuabant corda

1 Psalm. XXI 11 2 Psalm XXI 11 (12) 5 Ion. 2, 1 7 Esai.
 7, 16 9 Esai. 8, 4 13 Psalm. XXXXI 10 sqq.

5 ionas *om.* B (*in mg. m2 a2* tanquam ionas) coeti P ceti BD
 6 matris uentre suae B 7 secundum P (*n s. u. m2*) 8 elegit P (*e
 alt. ex i*) eligit C 9 uocaret patrem DP' 10 spolia Damasci B (*in
 mg. m2 a2* spolia samarie) 11 est P (*t s. u.*) cultu *om.* B 13 me
 inquit B reppulisti P (*p alt. s. u.*) 14 incedo P (*e ex i*) inimi-
 cus P (*u ex o*) inimicus meus DP' 15 *post me add.* inimici
 mei B 16 mihi *om.* DP' 17 anima mea D *et (qui add. et quare
 conturbas me) P'* querellam BDP'C 18 cumperendinarentur B
 (*om. quod; in mg. m2 a2* quod cōperendinarētur), *om. spatio relicto
 P'*) eorum P 19 interpellatio P (*l alt. s. u.*), *om. DP'* 20 de-
 siderauerat B (*in mg. m2 a2* adnuntiauerat) 21 pollicebantur P (*l
 alt. s. u.*)

iustorum, quoniam ad omnium redemptionem cognouerant esse uenturum . . . . . quoque uniuersorum, quibus euangelico tramite uiam uirtutis aperiret bonorumque operum semitas demonstraret, sicut ipse dixit in Prouerbiis: dominus creauit me principium uiarum suarum. ideo ergo dicebatur ei: ubi est deus tuus? quia adhuc non uenerat Christus, sed sperabatur. saeuiebat ergo diabolus, ut obtereret quos sciebat in aduentum domini credituros, et <eos> diuersis adflictabat exitiis. interpellat ergo Daud, ut morantem excitet questu prophético, festinare urgeat, admoneat subuenire. habemus similitudinem huius interpellationis etiam in posterioribus, ubi dicit idem propheta: ut quid reppulisti nos, deus, in finem? et ibi aperte quod congregationis suae oblitus sit et uirgam suae hereditatis abiecerit flebiliter deplorauit et quod in plebem dei insurrexerint eius inimici, de quibus ait: et gloriati sunt qui oderunt te in medio festi tui. forte hic uersiculus uideretur Assyrios declarare, qui triumphauerunt populum Iudaeorum, nisi sequeretur: posuerunt signa sua signa, et non cognoui. signa semper in bello sunt, quae proeliaturos praesire consuerunt et agmen ducere militare. unusquisque numerus aut legio signa sequitur sua. et si dispersi fuerint bellorum tumultu, eo ubi signa sua esse per-

4 Prouerb. 8, 22   12 Psalm. LXXIII 1   13 Psalm. LXXIII 2 sq.
15 Psalm. LXXIII 4   18 Psalm. LXXIII 4 sq.

1 lacunam *significauit*; *excidit fort.* mentes inluminaturum; quoniam ad omnium (ad omnium *om. C*) redemptionem cognouerant esse uenturum (uenturam *C*) quoque (quodque *P d s. u.*, et *DP'*, *qui om.* quoque) uniuersorum *PDP'C* quoniam ad omnium corda iustorum redemptionem gentium cognouerant esse uenturum quorum uniuersorum *B* (*in mg. m2 a?* quoniam ad redemptionem cognouerant uniuersorum. quorum uniuersorum?) 3 ueritatis *DP'* 4 dicit *DP'* 8 aduentu *BDP'* et eos *scripsi* et *BDP'*, *om. PC* 9 excidit *P* (*i pr. eras.*, e *alt. ex i*) questu *P* questu (*in mg. m2 a?* et questu) *B* 15 insurrexerint *P* (*n alt. s. u.*) 16 oderant *P* 17 triumphauerunt *P* triumpharunt *P'* 20 consueuerunt *DP'* 21 et unusquisque *B* sua sequitur *B* 22 prospexerint esse *B*

spexerint quam<quam> longe positi reuertuntur. unusquisque 648 A
 ductor haec signa constituit et sequenda praescribit. sed sunt
 etiam alia signa, quae uictor hostis inponit et tamquam cap-
 tiuis obseruanda decernit, sed qui fidelis est miles propria
 27 5 signa sequitur, non cognoscit aliena. quae sint aliena signa
 intentius et inpensius consideremus. signum suum posuit
 Christus in frontibus singulorum; ibi quoque antichristus signa
 sua ponit, ut proprios recognoscat. sed qui in occulto Iudaeus B
 est, illi uerus confessor dicit: posuerunt signa sua signa,
 10 et non cognoui. posuerunt diabolus et ministri eius, sed
 ego nesciui illa, quia non consensi artibus eius, non adqueiui
 eius imperiis. posuit Assyrius Nabuchodonosor signa pueris
 Hebraeorum et mutauit illis nomina et praecepit, ut adorarent
 imaginem eius et recederent ab sollemnibus patrum suorum
 15 ritusque Chaldaeos posthabita dei lege sequerentur. constituit
 hoc rex, sed statuit Daniel in corde suo, ut regalis mensae C
 contagia declinaret. recte ergo ei conuenit dicere quia signa
 non cognouit aliena. iussum erat ut Hebraei pueri adorarent
 imaginem regis; responderunt ei: non adoramus imaginem
 20 tuam. apte ergo dixit unusquisque eorum: posuerunt signa
 sua signa, et non cognoui, id est non sum expertus, non
 ullo consensu recepi, non aliqua societate in me transtuli.
 unde et de dei filio legimus quia peccatum non cognouit. et
 alibi habes: quoniam qui custodit mandatum non D

6 Apoc. 7, 3; 9, 4 13 Dan. 1, 6 sq. 19 Dan. 3, 18 23 II
 Cor. 5, 21 24 Eccl. 8, 5

1 quamquam *scripsi* quamlibet B quam *cet.* longe P (n s. u.)
 positi fuerunt D 2 doctus D (u s. o) 3 in captiuis DP' 5 agno-
 scit BC 6 signa sua DP' 7 Christus] deus B antecristus P
 sua signa B 8 ponit B posuit DP' 9 illi DP' ille *cet.* signa
alt. P (g ex i) 10 eius signa sed DP' 11 non *alt.* PDC et non B
 nec P' 12 imperiis eius B adsyrius P nabuchodonosor (u ex o) P
 13 mutabit (u s. b) P 14 ab *scripsi* ad P a *cet.* 15 chaldeos P m1
 chaldeorum P m2 caldeorum C legē P lege dei DP' 16 daniel D
 18 cognouit B (*in mg. m2* cognoui) 19 adorabimus P' 20 aperte
 (*om. ergo*) B 21 signa P (i s. u.) 22 sensu DP'

cognoscit uerbum nequam, cum liquido clareat quia non cognitio improbitatis, sed societas criminosa sit. ipse etiam David in posterioribus dicit: declinantes autem a me malignos non cognoscebam, ubi autem uoluerint haec signa aduersarii ponere declarat. sicut in uia inquit supra summum. quasi in silua lignorum securibus conciderunt ianuas eius in id ipsum, bipenni et ascia deiecerunt illud. quid sibi hoc uult nisi ut ostendat quia fides nostra non quasi in uia esse debeat, ne ueniant uolucres caeli et auferant eam, sicut uerbum illud, quod legis in euangelio, non debere circa uias et semitas seminari?

28 Ergo uolentes fidem sancti huiusce eradicare aduersarii, qui non uident signa sua in corde eius, temptauerunt quasi in uia, id est in peruio collocare; cor autem in summo est, quia oculi sapientis in capite eius. et posuerunt signa quasi in silua lignorum, quae cito exuruntur igne aut securibus conciduntur; exit enim ignis de silua et exurit etiam caedros Libani. hoc autem faciendum putarunt, ut polluerent diuini nominis tabernaculum, quod in nobis est. sicut enim templum dei sumus, ita sumus et tabernaculum dei, in quo domini festa celebrantur. ergo tu, o homo, summum tuum custodi, ut conquasses capita inimicorum uerticem capilli

3 Psalm. C 4 5 Psalm. LXXIII 5 sq. 10 Luc. 8, 5 16 Eccl. 2, 14 Psalm. LXXIII 4 sq. Hier. 26 (46), 22 sq. 18 Zach. 11, 1 20 I Cor. 3, 16; II Cor. 6, 16 23 Psalm. LXVII 22

1 cognoscet *B* (γνώσεται LXX), fort. recte 3 malignos a me *B*
 5 deponere *B* in om. *DP'* 6 supra om. *B* 7 conciderunt *P* (ci s. u.) indipsum *P* 8 deiecerunt *P* (c ex r) illud *P* hoc sibi *B*
 10 uolucres *P* (e ex i m2) 13 sancti ante uolentes *transponit B*
 huiusce *Erasmus* cuiusce *PBC* cuiusue *DP'* aduersarii eradica-
 re *B* 14 quę *B* uident *B* uidentur *P'* (ur *eras.*) cet.
 signa *P* (g s. u.) 15 somno *B* (in *mg.* m2 sūmo) 16 oculus *B*
 sapientis *P* (is ex es) 18 exiit *DP'* siluis *B* 19 putauerunt *BDP'*
 20 est in nobis *B* 22 summum *DP'C* somnum *P* somnium (in *mg.* m2 sūmum) *B*

perambulantium — in superfluis enim perambulant, non in sanctis: in uertice capilli, non in uertice deuotionis et fidei —, et si spiritus potestatem habentis in te ascendat, ut habes in Ecclesiaste, locum tuum non derelinquas. 5 etenim superiorem te Christus constituit, quem ad imaginem dei fecit. tene ergo superiorem fidei et pietatis locum, quem a Christo accepisti, ut superior factus ascendentem de inferio- 649 A ribus, hoc est de terrenis et saecularibus spiritum nequam facile repellas et signa eius non suscipias in pectore tuo. non 10 occupet animae tuae uestibula nec introitus mentis tuae et quasi in silua lignorum ignibus suis fragilia et caduca populetur aut securibus suis ianuas tui cordis excidat. sit igitur in nobis non silua, sed uinea: sit porta nostri oris et cordis clausa diligentius, ne hostis introeat. cito diffindit 15 ianuam, si patentem inuenerit; at uero Christus pulsat, B non deicit, qui confortauit, o Hierusalem, seras portarum tuarum. Christus manu pulsat, ut aperias, aduersarius securibus concidit, et ideo scriptum est, ne securis et malleus in domum dei intret. foris debet esse superbia ac 20 fallacia, non intus; foris enim pugnae, pax intus, quae supra omnem intellectum est. non scindatur ferro anima tua, sed ut anima Ioseph ita anima tua ferrum pertranseat, ne principale tuum uelut quoddam tabernaculum uerbi in ipso fidei prin- C

2 Psalm. LXVII 22 3 Eccl. 10, 4 5 Gen. 1, 26 sq. 11 Psalm. LXXIII 5 sq. 15 Cant. 5, 2 Luc. 12, 36 16 Psalm. CXXXXVII 1 sq. (12 sq.) 18 Reg. III 6, 11 (7) 20 II Cor. 7, 5 Philipp. 4, 7 22 Psalm. CIII 17 sq.

1 perambulantium P 3 habens B 4 non] ne B relinquis DP' 5 te xps superiorem DP' quem PC et (post dei transpositum) B quia DP' 7 a Christo om. B (in mg. m2 quem a christo) 8 se (eras.)| saecularibus P 9 eius om. C 11 caduca et fragilia B 14 diffindit scripsi diffidit DP' defidit P m1 defigit P m3 C deficit B (in quo ianna; in mg. m2 at deicit ianuam) 15 patentem eam B at] a P 16 ducit B (in mg. m2 at deicit) quia DP' hierusalem P (e pr. s. u. m2) serras P 19 malleus P (e ex i m2) domo DP' ac] et B 20 enim om. DP' 22 per ferrum pertranseat B (per alt. postea add.)

cipio et doctrinae spiritalis diruatur ingressu. fundatus enim usu atque exercitatione immobilis perseuerat nec locum dat ei qui in summum quasi transfigurans se in angelum lucis conatur ascendere. qui si in nobis sua signa non uiderit, auctoritatem resistendi habere non poterit. ergo ne adfligat 5 nos inimicus, ne ossa nostra confringat, non deficiamus perseuerare in Christo, ut dicat de nobis: triduum habent quod perseuerant mecum, et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia. beatus, cui ipse cordis dedit firmamentum, ut deficere non possit in istius uitae tramite 10 D constitutus. non deficit qui sperat in domino atque ei intimo confitetur affectu, quandoquidem etiam eques ille, cuius equi calcaneum serpens momordit, etsi retro cecidit, deceptus tamen non est, quia salutem expectauit a domino.

8, 29 Tertia quoque interpellatio, quod in medio hominum 15 E nequitas exercentium constitutus causam suam ab eorum contagio cupiat separari. quod multi ad dominum Iesum referendum putant, eo quod ipsius solius est non timere iudicium, qui uincit cum iudicatur. habet enim a uiro iniquo iudicium, in quod uolens Christus ingreditur, ut habes scriptum: 20 populus meus, quid feci tibi aut quid contristauit te? ceterum cum ipsi omne iudicium dederit pater, non quasi infirmo utique, sed quasi filio, quod potest ipse subire iudicium? si iudicium patris arbitrantur filio esse subeundum, pater

3 II Cor. 11, 14   6 Psalm. XXXXI 11   7 Matth. 15, 32
9 Psalm. XXXXII 2   11 Prouerb. 28, 25 Psalm. XXXXI 6 et 12
12 Gen. 49. 17 sq. 15 Psalm. XXXXII 1   21 Mich. 6, 3   22 Ioh. 5, 22
24 Ioh. 5, 22 sq.

3 transfigurans *P* (s pr. s. u.) in om. *B* 4 uideret *P* (-it corr.)
DP' 7 habet *DP'* 11 intimo ei *DP'* 12 ille eques *BC* 15 metio
P (d s. t m2) 17 contagione *D* 18 est om. *B* 21 popule *DP'*
quit alt. *P* in quo *B* 22 ipsi omne iudicium *PDP'* omne iudicium illi
(ipsi *C*) *BC* 23 utique infirmo *DP'* sed quasi filio *B* (om. quod
... dedit filio; in mg. m2 ∴ Deest, quae infra in mg. add. al sed quasi
... iudicium subire... ut omnes etc. Vel sic: sed quasi... subire iudicium
... pater utique etc.)

utique non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. pater honorat filium, et tu diiudicas? hoc eo posuimus, ne quis nos arbitraretur quasi metu quae-
 5 stionis in locum domini subrogare personam prophetae, cum sanctus Dauid praeuidens spiritu insurrecturos Iudaeos aduersus domini passionem iudicium suae fidei non pertimescat, discerni quoque causam suam a persecutorum gente deposcat, ne malis generis sui et posteritatis heredibus prosapia totius
 30¹⁰ Iudaici generis implicetur. non inmerito ergo turbatur, qui uidet sibi aduersus carnem et sanguinem esse luctamen, atque B in se ipso sibi graue esse naufragium, in suo corpore tempestatem, quam sustinere non ualeat, nisi caeleste auxilium suffragetur; nemo enim grauior hostis homini quam domestici
 15 eius. quid autem tam domesticum quam sibi homo et suae carnis infirmitas? et ideo festinat propheta et toto precatur affectu, ut Christus adueniat, fortitudo uniuersorum, qui suscipiat omnes infirmitates et faciat utraque unum compugnantesque sibi mentis et carnis inimicitias sublato soluat
 20 pariete, qui internum quominus in concordiam conueniret C diuidebat affectum. ergo quia in se ipso sibi erat pugna, erat a proximis, qui legis et aequitatis inmemores laqueos fraudis et insidias praeparabant, speratumque differebatur remedium, repulsum se arbitrabatur, quasi recusaret uenire
 25 qui promiserat remedio se futurum, et tamquam ab spe lucescentis diei in tenebrarum profunda reuocatus orabat, ut squalorem huius saeculi repulsura lux inradiaret, aeterna

14 Mich. 7, 6 18 Ephes. 2, 14 sq. 27 Psalm. XXXXII 3

3 honorificat *DP'C* 4 posuimus *P* (i s. u.) arbitretur *DP'*
 quasi in estu *B* (in *mg. m2* at metu) 7 suae fidei] domini *B* per-
 timiscat *P* 8 .... gente deposcit (i ex a) *B* 11 uidet *P* (e ex i)
 luctamen *P* (c s. u.) 14 homini hostis *B* 17 xps *P'C* et (s ex i
m2) *B* xpi *PD* 18 compugnantes *B* (om. que et unum; in *mg. m2* at
 utraque unum, uidelicet compugnantes) 19 mentes *DP'* soluat om.
B (in *mg. m2* at sublato soluat) 22 proximis *P* (r s. u., i alt. ex u)
 26 lucescentis *P* (e pr. ex i m2) 27 repulsa *DP'*

- adesset ueritas, quae fallacem imaginem mundi huius aboleret. D
- 31 adfuit deus uotis, qui solet et in prouisus adsistere et non
rogantibus se manifestare, sicut ipse ait: palam factus
sum non quaerentibus me, et piis ad stipulatus oratis
uotorum seriem celeri praeuenit effectu subitoque in ecclesiam 5
et in tabernacula sua sanctum prophetam deduxit in spiritu
atque ante oculos eius sacrum altare constituit, in quo futura
esset totius mundi redemptio et uniuersorum toto orbe remis- E
sio peccatorum.
- 9, 32 Uidens ergo in spiritu illam dulcedinem sacramentorum 10 F
caelestium, illam mensam, quae repellit insidias adterentum,
sicut ipse in superioribus dixit: parasti in conspectu
meo mensam aduersum eos qui conterunt me, ait:
et introibo ad altare dei mei, ad deum, qui laetificat
iuuentutem meam. pulchre dixit quasi Adam: et 15
introibo. eiecti enim eramus de paradiso domini, ex quo
Adam peccati sui conscius uultum domini declinauit. decore
quoque addidit: et introibo ad altare dei, quasi in con-
spectum dei rediret. auersus enim erat a muneribus nostris,
quando Cain parricidae illius munera non probauit. latebat Cain 20 651 A
alienus a domini conspectu: furens effera uis animi, quod in fratris
sui dominus respexerat munera, sub offensione proprios reliquit
heredes. occiderat Abel non sibi, cuius et sanguis clamabat
ad dominum, sed occiderat omnibus nobis. nullius prope iam
sacrificium probabatur, quia non erat qui faceret bonitatem, 25
non erat usque ad unum, quando nec deo fides nec fratris

3 Esai. 65, 1   6 Psalm. XXXII 3   12 Psalm. XXII 5   14 Psalm.
XXXII 4   17 Gen. 3, 8   20 Gen. 4, 5   21 Gen. 4, 5 sq.   23 Gen. 4, 10

5 ecclesia *P* (c s. u.) ecclesia *P'*   8 totius mundi esset *B*   11 atten-
rentium *DP'C*   12 dixit] ait *B*   13 conterunt] tribulant *B*   me]
nos *DP'*   ait *om. B* (dicit s. u. *m2*)   15 pulchre *P* (r s. u.)   adam]
ad dñm *DP'*   17 decore] de qua re *DP'*   18 conspectum *scripsi*: con-
spectu *libri*   19 aduersus *PB*   a *om. B*   21 conspectu *P* (s s. u.)
conspectu dñi *DP'*   uis *PC* ui *B* lis *DP'*   23 occideret (*in mg. m2*
occiderat) autem *B*   25 bonum *B* (*in mg. m2* ad bonitatem)   26 fratri
germanitatis *B* (*in mg. m2* ad fratris germanitati)

germanitati pietas reseruata est. uenit dominus Iesus, ut B
 resuscitaret Adam, resuscitatus est et Abel, cuius munera
 placuerunt deo. optulit semet ipsum dominus Iesus, id est
 primitias sui corporis in sanguinis aspersione melius loquente
 5 quam sanguis Abel locutus in terra est. respexit deus in eius
 munera, ex quo ipse reconciliationis diuinae gratiam bonis
 reliquit heredibus. recte igitur sanctus Dauid, quasi ex persona
 reconciliati hominis ait: et introibo ad altare dei mei,
 33 ad deum, quia laetificati uentutem meam. adstruamus C
 10 hunc locum, si possumus, etiam alterius prophetae exemplo,
 quemadmodum hominis et auersatus sit dominus prius sacri-
 ficia et postea sit eidem reconciliatus. habemus in Esaiae
 libro scriptum dicente deo: quo mihi multitudinem
 sacrificiorum uestrorum? dicit dominus. plenus
 15 sum, id est: abundo meis, uestra non quaero, holocaustomata
 arietum et adipem agnorum et sanguinem taurorum et hircorum
 nolo, nec sic ueniat in conspectum meum. et utique a fetu D
 pecorum optulerat Abel sacrificium, in quo placuerat deo. sed
 typum non requirebat, qui expectabat sacrificii ueritatem;
 20 expectabatur enim passio domini salutaris. quis enim inquit
 ista requisiiuit de manibus uestris? calcare regiam
 meam non adponetis. et infra: cum extenderitis
 manus ad me, auertam faciem meam a uobis. sed
 lauamini, mundi estote, auferte malitiam ab animis
 25 uestris. iudicate pupillo et iustificate uiduam et
 uenite disputemus, dicit dominus. claret igitur quod E

4 Gen. 4, 4 Hebr. 12, 24 8 Psalm. XXXXII 4 13 Esai. 1, 11
 20 Esai. 1, 12 sq. 22 Esai. 1, 15—18

3 fort. placuerant dominus Iesus om. B (in mg. m2 at ipsum dominus
 Iesus) 4 corporis sui B 5 est in terra BP' 11 et hominis Erasmus
 aduersatus B (in mg. m2 at auersatus) prius C praeter B
 (in mg. m2 primum) cet. 12 eidem] ei DP' 18 dno BDC, recte puto
 15 olocaustomata P (s s. u.) holocaustomata cet. 17 conspectum P
 conspectu B meo P (ex meum) B 20 saluatoris DP' 22 non P
 (n alt. s. u.) 25 popillo P 26 igitur P (i alt. s. u.)

et ante auersus sit dominus a sacrificiis hominis et postea reconciliatus, ut respicere in nostra sacrificia dignaretur.

- 34 Ideo ergo securus intrat qui ad domini ingreditur misericordiam. denique bono seruo dicitur: intra in gaudium domini tui, de seruo autem nequam dicitur: tollite illum in tenebras exteriores. ideo et Adam eiectus de patria caelesti et illa sede paradisi in insulam peccati est relegatus. recte ergo dicit scriptura: renouamini, insulae, quia peccatorum fluctibus sicut insulae in istius mundi freto circumuenimur. istae ergo insulae per aduentum domini peccatorum remissione renouatae sunt, id est homines in lauacro medii inter aquas quasi insulae constituti tundeantur undarum molibus sicut insulae sonoris peccatorum relidentibus fluctibus, sicut insulae, in quibus ante uelut fraudum scopulis erant simplicibus crebra naufragia, quia dolus erat in corde et in ore blanditiae. at uero posteaquam dominus Iesus, in quo dolus non est, adueniens in hunc mundum caelestis expositione doctrinae humanarum profunda mentium serenauit et tranquillitatem refudit affectibus singulorum auferens saepem discordiae, quasi quaedam portuum coepere adpropinquantibus esse suffragia, ut unusquisque nauigium suae quietis in proximi aut fratris constituat affectu et in secessu quodam piaie mentis haereat litorali. non inmerito ergo tamquam renouatus clamat Daud: et introibo ad altare dei mei, ad deum, qui laetificat iuuentutem meam. ut qui supra se inueterasse inter inimicos suos dixerat, uti

4 Matth. 25, 21   5 Matth. 25, 30   8 Esai. 41. 1   17 I Petr. 2, 22   24 Psalm. XXXXII 4   26 Psalm. VI 8

1 aduersus *B*   a *om. B*   2 reconciliatus *P* (re s. u. *m2*)   3 misericordiam *P*   4 gaudium *P*   6 exterioris *P*   Adam... sede s. u. *m2 P*
 deiectus *D*   9 in... insulae *P*   11 homines *P* (e ex i)   12 quasi insulae *P* (si in *in ras.*)   13 insulae *om. DP'*   consonoris *B*   14 fraudium *B* (r ex l)   scopulis *P* (v s. o *alt.*)   15 et (*eras.*) *P, om. cet.*
 16 ad *P*   17 hunc *P* (n s. u.)   18 tranquillitatem *P*   19 aspectibus *B* (*in mg. m2 at affectibus*)   21 naufragia *DP'*   quietis *P* (i *alt. ex e*)   22 fratris *P* (i ex e)   23 mentis *P* (i ex e)   26 uti] ut *BC*

in sexto legimus psalmo, hic ait iuuentatem sibi ex inueterata prolapsionis humanae senectute renouatam. renouamur enim per lauacri regenerationem, renouamur per spiritus sancti effusionem, renouabimur etiam per resurrectionem, sicut in posterioribus dicit: renouabitur sicut aquilae iuuentus tua. quomodo renouemur audi: asperges me hysopo et mundabor, lauabis me et super niuem dealbabor. et in Esaia ait: si fuerint peccata uestra ut foenicium, ut niuem dealbabo. recte renouatur qui de tenebris peccatorum in lucem uirtutum mutatur et gratiam, ut qui taetra prius conluuione sordebat supra niuem albenti nimis fulgore resplendeat.

10, 36 Confitebor tibi in cithara, deus meus. habet D citharam suam anima nostra; neque enim diceret Paulus: 15 orabo spiritu, orabo et mente: psallam spiritu, psallam et mente, nisi haberet citharam, quae plectro sancti spiritus resultaret. cithara est caro nostra, quando peccato moritur, ut deo uiuat: cithara est, quando septiformem E accipit spiritum in baptismatis sacramento. testudo enim dum 20 uiuit, luto mergitur; ubi mortua fuerit, tegmen eius aptatur in usum canendi et piaae gratiam disciplinae, ut septem uocum discrimina numeris modulantibus obloquatur. similiter caro nostra, si uiuat inlecebris corporalibus, in quodam caeno uiuit et uoragine uoluptatum: si luxuriae moriatur atque incontinentiae, tunc ueram uitam resumit, tunc edere incipit F bonorum operum dulce modulamen. dulcis sonus est casti-

5 Psalm. CII 5   6 Psalm. L 9   8 Esai. 1, 18   13 Psalm. XXXXII 4   15 I Cor. 14, 15   21 Uerg. Aen. VI 646

1 sexto *P* (se *s. u. m2*)   2 enim] ergo *DP'*   3 sancti spiritus infusionem *B*   6 asperge *P*   8 esaia *P* (a *s. u.*)   ut *P et* (in *mg. m2* at sicut) *B* sicut *cet.*   foenicium *P* (o *s. u.*)   *D* fenicum *P' C* coccinium *B* (in *mg. m2* at fenitium)   10 lucem *P* (c *s. u.*)   11 nimis] niuis *DP'*   fulgore *P* (o *ex u*) fulgure *P'*   13 deus deus *B* 16 psallam... mente *om. DP'*   psallam *P* (s *s. u.*)   21 gratiam *P* gratia *B* (in *mg. m2* at gratiam) *cet.*   22 modulantibus *P* (v *s. o alt.*) 24 uoraginem *P* (m *del.*)   luxuriae *P*   25 resumit *P* (u *s. u.*)

moniae, dulcis sonus timentium deum. denique in omnem terram exiuit sonus eorum. dulcis sonus est fidei, quae adnuntiatur, ut scriptum est, in uniuerso mundo. hic sonus a nobis exeat ad deum, sicut exiuit etiam a Thessalonicensibus, ut etiam non canentes canamus et bonorum 5 concentu operum dominum praedicemus, cui est honor gloria perpetuitas a saeculis et nunc et semper et in omnia saecula saeculorum. amen.

1 Psalm. XVIII 5 2 Rom. 1, 8 4 I Thess. 1, 8

2 que *P m1* qui *P m2 C* 3 adnuntiatoris *P* (is *exp. m2*) scribitur *P* (*alt. tum eras.*) 4 exeat a nobis *DP'* etiam *del. m2 B, om. DP'* thessalonicensibus *P* (*h ex corr., s pr. s. u.*) 6 concentu *C* conceptu *PDP'* operum contēptu *B* (*in mg. m2 concentu*) 7 nunc ~~****~~ *B* semper *P* (*m s. u.*) 8 secusorum *P* EXPLICIT TRACTATUS SCĪ AMBROSI EPĪ DE DISPUTATIONE ADSUMPTA DE SCŌ IOB ET DE PSALMO SEPTUAGESIMO SECUNDO (N s. u.). INCIPIT TRACTATUS EIUDEM SCĪ AMBROSI DE INTERPELLATIONE SCĪ IOB *P* EXPLICIT DE INTERPELLATIONE SCĪ DAUID. INCIPIT EIUDEM TRACTATUS DE INTERPELLATIONE SCĪ IOB *B* EXPLICIT TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE DISPUTACIONE ASSŪPTA DE S. IOB. INCIPIT TRACTATUS EIUDEM DE INTERPELLACIONE S. DD. *C* EXPLICIT TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE INTERPELLATIONE IOB ET DD EX PSALMO XLI. INCIPIT DE HELIA ET IEIUNIO *DP'*

DE APOLOGIA PROPHETAE DAVID
AD THEODOSIVM AVGVSTVM.

- B* = Bononiensis 32 bybliothecae, quae est Bononiae in Galliae oppido, hodie Boulogne sur mer, saec. VII f. 1^r, initio mutilus; incipit p. 306 u. 8
P = Parisiacus 1732 (olim Thuaneus) saec. VIII f. 175^r; desinit c. 8 s. 41
P' = Parisiacus 12137 (olim Corbeiensis) saec. VIII f. 61^r
O = Oroniensis Bodleianus 137, f. 1^r saec. XII
R = Remensis 229 saec. VIII f. 66^a
B' = liber musei Britannici Add Ms. 18332 saec. X f. 149^r
A = Aurelianensis 148 (125) saec. VIII p. 27
C = liber Sanctae Crucis, nunc Laurentianus XVII dext. 12 saec. XI f. 103^r
D = Dunelmensis B 4, 12 saec. XI f. 104^a
D' = Duacensis 227 saec. XII f. 32^a
P'' = Parisiacus 11624 (olim Diuionensis) saec. XI f. 115^r
T = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae Remensis 352 saec. XII f. 112^r
B'' = Bruxellensis 1893/99 saec. XII f. 59^r
T' = Trecensis 284 saec. XII f. 106^r
L = Laudunensis 178 saec. XII f. 160^r
α = editio Amerbachiana

1,1 Apologiam prophetae Dauid praesenti adripuimus stilo 675 A
 scribere, non quo ille indigeat hoc munere, qui tantis meritis B
 enituit uirtutibusque effloruit, sed quia plerique gestorum
 eius lecta serie non introsipientes uim scripturarum uel
 5 occulta mysteriorum mirantur quomodo tantus propheta
 adulterii primo, deinde homicidii contagia non declinauerit.
 2 ideo nobis studio fuit ipsam recensere historiam, quae patuisse
 peccato uidetur. namque in secundo Regnorum legimus libro C
 quoniam deambulans Dauid in domo sua regia prospexerit
 10 lauantem mulierem — nomen illi Bersabee — formae egregiae
 et gratia et uultu decoram praestantique admodum facie.
 quibus inlecebris delenitum potiendi eius sumpsisse affectum.
 erat autem mulier uiro nupta; Uri nomen marito, cui man-

8 Reg. II 11, 2 eqq.

INCIPIT TRACTATUS EIUSDEM DE APOLOGIA PROPHETAE
 DAUID AD THEODOSIUM AUGUSTUM P INCIPIT LIBER SCĪ AM-
 BROSII AD THEODOSIUM AUGUSTUM DE APOLOGIA DAUID D'
 INCIPIT APOLOGIA DAUID RB'AD INCIPIT DE APOLOGIA SANCTI
 DAUID TL SCĪ AMBROSII INCIPIT DE APOLOGIA SANCTI PATRIS
 DAUID C TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE DAUID T'. *deest inscriptio*
in P'' et spatio uacuo relicto in B'. de P' confer praefationem 1 apo-
 logian O apolloiam (l exp. m2) P' 2 quod C (d s. u. m2) B''
 4 tecta P'D'O lecta (t s. l) P'' intro aspicientes P'ADT' 5 mi-
 steriorum P 6 primo (s. t primum) P' primum D' 9 regali P'D'OT'
 regia (s. t regali) P'' 10 bersabee D'O bethsabee AB''L et (h s. u.
 m2) T bersabee cet. formae egregiae et gratia et uultu decora PB''
 et (in mg. m2 add. at) T' (eadem praebet Thuaneus recentior a Mau-
 rinis adhibitus, in quo legitur decoram, quod recepi) formae gratia (grate
 O) et uultus decore T' (in textu) cet. 11 praestanti (om. que) P'D'O
 facie om. P' 12 delenitum P m1 delinitum P m2 P' (li ex le) cet.
 13 urie P' (e s. u. m2) T (e eras.) uriae P'D'T' uiri A (in quo uriae
 pro marito) qmendatis (a s. e) P'

datis regiis composita scaena est necis. nam etsi nihil ad
 impedimentum cupiditatis, plurimum tamen ad uerecundiam
 3 adulterii obstare uita eius aestimabatur. itaque ut a planioribus D
 exordiamur, quem deus iustificauit ne tu diiudices. pro
 minimo mihi est inquit Paulus ut a uobis diiudicer 5
 aut ab humano die, sed neque me ipsum diiudico. 676 A
 et adhuc erat in corpore situs, adhuc temptationi obnoxius,
 sed ideo se non diiudicabat, quia spiritalis a nemine diiudi-
 catur nisi a solo deo. denique subdidit: qui diiudicat me
 dominus est. itaque nolite ante tempus quid iudi- 10
 care. sed Dauid iam tempus inpleuit et gratiam meruit et
 iustificatus a Christo est, quandoquidem Dauid se dici filium
 ipse dominus gratulabatur et qui eum ita confitebantur in-
 luminabantur. cur hominem dei a praemio in iudicium uocas? B
 iudicauit iam de eo dominus, de quo dixit ad Solomonem: 15
 si ambulaueris in conspectu meo, sicut ambulauit
 Dauid pater tuus in sanctitate cordis et iustitia
 ad hoc, ut faceret secundum omnia quae mandauit
 ei. hic ergo iudicio dignus an praemio est, qui fecit secundum
 omnia mandata caelestia ambulans in sanctitate et iustitia 20
 cordis? ubi aliorum peccata et uitia delitescunt, ibi Dauid

4 I Cor. 4, 3   2 I Cor. 2, 15   9 I Cor. 4, 4 sq.   12 Matth.
 15, 22; 20, 30 sqq.   16 Reg. III 9, 4

1 regis P' (i pr. s. u.) regis RB'ACT'   scena libri   est scena
 LTT' 2 inpedimentum (in ex im) P 3 uitae (e exp. m2) P' aesti-
 mabatur (s s. u.) P 4 exordiamur B''L exoriamur cet.   ne PB'' et
 (s. u. m2) R, om. cet.   diiudices P (es ex is) diiudicas P'CLOTT'
 et (di s. u.) P'' iudicas AD 5 minimo (mi ex me) P diiudicer P'
 (di ex de) D' (di s. u.) iudicer AOT' 6 iudico AD 8 diiudicabat
 (di ex de) P' anemione R animi ne (est m2 s. ne) B' diiudicatur
 P' (di ex de) et (e m2 s. s) B' 10 quid PD'O et (d s. u. m2) P',
 om. cet. diiudicare P'P'B''D'T' 12 quandoquidem (n s. u. m2) P
 13 confitebantur (n alt. s. u.) P' 15 solomonem P salomonem cet. 18 se-
 cundum ... ei *infra in mg.* P' 19 iudicio dei P' (dei s. u. m2) D'O
 an praemio est qui fecit] a peccato uidetur P'D' aut praemio uidetur
 L aut praemio uidetur ambulans T (in ras., in quo ambulans *deinde*
deletum est) 21 uitia et peccata P''T'

uirtutis et gloriae suae diuinum accepit testimonium. et de eius peccato disputamus otiosi, pro cuius merito et gratia C aliorum peccata reuelata sunt! nam cum offendisset Solomon, quod non custodisset mandata domini, et regnum eius 5 disposuisset deus scindere in plurimas partes, ait ad eum: uerum tamen in diebus tuis non faciam haec propter Dauid patrem tuum. de manu filii tui accipiam illud. uerum tamen non totum regnum accipiam, sceptrum unum dabo propter Dauid 10 seruum meum. iustificante igitur domino quis est qui tantum diiudicat uirum? quod deus inquit mundauit tu D 4 commune ne dixeris. saluo tamen iudicio caelesti, quo etiam ipse honorifices tantum prophetam, in eius actus moresque ingredi. non miraris hominem et angelis adae- 677 A 15 quandum iudicas plurimum uitae suae, immo a pueritia in diuitiis honoribus imperiis demorantem, in multis temptatio- nibus positum semel tantum locum errori dedisse et ei errori, quo etiam angeli caelorum, ut scriptura memorat, de sua gratia et uirtute deieci sunt? sane et alter legitur error 20 ipsius, quod numerari fecerit populum.

2, 5 Unusquisque nostrum per singulas horas quam multa B delinquit, et tamen unusquisque de plebe peccatum suum confitendum non putat: ille rex tantus ac potens ne exiguo

6 Reg. III 11, 12 sq. 11 Act. 10, 15 18 Gen. 6, 2 19 Reg. II 24, 10

3 releuata AT', ex reuelata m1 P''B'' m2 C redeitata (s. m2 releuata) O solomon P salomon cet. 6 hoc O 9 post dabo excidisse uidetur filio tuo (τῷ υἱῷ σου LXX); tibi post dabo add. O s. u., illi s. u. P'D', tibi add. post meum B''CDLT, post unum T' 11 diiudicat P (di ex de) et (e s. a) P'' diiudicet B''T' 12 ne commune LT 13 honorifices (es ex is) P honorificat P'D'O actis R actis (u s. i m2) B' 14 non ex nom L nam AB''T' miraris B' (e s. & m2) adaequandum P' (um ex am) B' (um ex o m2) 16 diuitiis (i alt. s. u.) honoribus (ri s. u.) P 17 locum s. u. P' errori locum T' .errori (t eras.) R eo R eφ (i s. φ) P'', om. A 23 confitendum non PP'B''D'O non confitendum cet.

quidem momento manere penes se delicti passus est con-
 scientiam, sed praematura confessione atque inlenso dolore
 reddidit peccatum suum domino. quem mihi nunc facile
 repperias honoratum ac diuitem, qui si arguatur alicuius
 culpae reus, non moleste ferat? at ille regio clarus imperio, 5
 tot diuinis probatus oraculis, cum a prinato homine corripere-
 retur quod grauiter deliquisset, non indignatus infremuit, sed
 confessus ingemuit culpae dolore. denique dominum dolor
 intimi mouit affectus, ut Nathan diceret: 'quoniam paenituit
 te, et dominus transtulit peccatum tuum.' maturitas 10 D
 itaque ueniae profundam regis fuisse paenitentiam declarauit,
 6 quae tanti erroris offensam traduxerit. alii homines cum a
 sacerdotibus corripiuntur, peccatum suum ingrauant, dum
 negare cupiunt aut defendere, ibique eorum maior est lapsus,
 ubi speratur correctio. sancti autem domini, qui consummare 15
 certamen pium gestiunt et currere cursum salutis, sicubi
 forte ut homines corruerunt naturae magis fragilitate quam
 peccandi libidine, acriores ad currendum resurgunt pudoris E
 stimulo maiora reparantes certamina, ut non solum nullum
 adtulisse aestimetur lapsus inpedimentum, sed etiam ueloci- 20
 tatis incentiua cumulasse. ergo si currentium non soluitur
 cursus, cum aliqui forte ceciderunt, non luctantium contentio,

6 Reg. II 12, 1 sqq. 10 Reg. II 12, 13

1 penes *P* 2 praematura (ur s. u. m2) *P'* premittitur a *D'* inlenso
 (o ex e) *P'* inlenso (o s. e m2) *A* 4 honoratum ac diuitem in ras. *T*
 diuitem ac honoratum *B'T'* diuitem ac (ac s. u.) honoratum *P'* diuitem
 honoratum *AC* ac diuitem honoratum *R* et (ac eras.) *D* arguatur *P'*
 (ur postea add.) 5 ad (t s. d) *P* 6 cumque *RB''C* et (que eras.)
P''DT 8 pro culpae *B'* ** culpae *T* dolore *PL* dolorum *RB'* do-
 lorem *T* (m exp.) cet. doloris *P'* (is s. u. m2) *D'* 9 affectu *D'*
 12 traduxerit *P'T'* et (ns s. u.) *P''T* traduxerit ad ueniam (ad ueniam
 add. m2) *B'* 17 corruerunt *PB''* conruerint *PR* (hi int ex unt) cet.
 18 acrius *P'D'O* 22 ceciderunt *PRCT* ceciderint *P'* (int ex unt) cet.
 luctantium *P'D'LO* et (c s. u.) *T* laetantium cet. contentio *PRB'ACD*
 contentio est *P'D'LOT'* et (est s. u.) *T* contentio (s. ? cunctatio est)
P'' contentia *B''*

sed inoffensa manent certamina, quin etiam plerique post unum aut alterum lapsum gratia maiore uicerunt: quanto magis agonem pietatis ingressi non debent unius prolapsionis offensione censi, cum beatus sit qui se potuerit reparare F
5 post lapsum, quoniam post mortem quoque resurgere munus beatorum est.

- 7 Alias quoque prodesse peccatum possumus comprehendere et providentia domini sanctis obrepisse delicta. propositi enim ad imitandum nobis sunt, et ideo curatum est, ut et ipsi
10 aliquando laberentur. nam si inoffensum a uitis inter tot lubrica huius saeculi curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus aestimandi cuiusdam superioris eos naturae ac diuinæ fuisse, ut delictum recipere et culpae consortium habere non possent, quae opinio utique ut exortes
15 nos illius substantiae ab impossibili imitatione reuocaret. praeterit igitur illos paulisper dei gratia, ut nobis ad imita- 678 A tionem uita eorum fieret disciplina et sicut innocentiae ita etiam paenitentiae magisterium de eorum actibus sumeremus. ergo dum lapsus eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis
20 agnosco: dum credo consortes, imitandos esse praesumo.
8. admonet etiam apostolus Paulus prospexisse dominum deum nostrum, ne uel reuelationum sublimitate uel secundo operum continuante processu humanus etiam in sanctis extolleretur adfectus nec sibi deputarent uirtutisque adtribuerent suae quod B

21 II Cor. 12, 7

1 quid *P'D'LO* et (quid ex quin) *T* etiam quod *L* et (quod *add.*
m2) *T* 4 censi *R* (e *alt. m2* in *ras.*) et (i *s. q alt.*) *B'* 8 sancti
P et (sanctis *m2*) *P'R* obrepisse *R* (*m2* ex *opripisse*) *opripisse* (b
s. p) *B'* obressissae *A* obrepisse *C* 9 nobis ad imitandum *LTT'* et
(*add. dati*) *D'* 10 inoffensam *P'* inoffensa *B''* (in *s. u.*) *D'O* 11 curricula
P (r *pr. s. u. m2*) *P'B''D'O* et (q *ex a*) *P''* 13 immo (*m2 s. u.*)
naturae *B'* ac *PP'B''D'O*, *om. cet.* 15 in (*eras. R, exp. P''T*) illius
RB'CP''T 17 uita *PP'B''O* uitae *T* (in *mg. m2 ad uita*) *cet.* 18 etiam
et *P'D'O* 19 consortes (es *ex is*) *P* 22 reuelationum (la *s. u.*) *P*
uel *pr. in ras. m3 T'*, *om. CDLT* opere *P'D'O* 23 continuato
(to *ex nt*) *R*

diuina sibi operatione conlatum foret. ergo ne in tantum iudicium ruerent atque in perfidiae foueam deciderent, passus est illis dominus subintrare culpam, ut et ipsi aduerterent diuinis se auxiliis indigere ducemque salutis suae quaerendum esse cognoscerent. denique Paulus infirmitatem sibi profuisse testatur dicente domino roganti sibi, ut a se stimulus carnis suae discederet: sufficit tibi gratia mea; nam uirtus in infirmitate consummatur. meritoque gloriatur in infirmitatibus; sciebat enim uirtutis abundantia plurimos etiam sanctos sine remedio conruisse. quanto igitur commodius uni aut duabus reprehensionibus locum dedisse quam traxisse in perpetuum diuinitatis offensam!

- 3, 9 Quid etiam illa adiciam quae ex ipso usu mundi conicere possumus, quia plerosque cum in aliquo probauerimus officio, eosdem quasi industrios atque inpigros in alio munere uolumus experiri? quam multi athletae cum isto certandi genere praeualuerint, ad aliud genus uocantur certaminis! quid, si et te dominus deus tuus, cum aliquod specimen uirtutis dederis tuae, in alio uirtutum genere uult probare? Iob sanctum currentem inoffense temptari tamen florum interitu et corporis totius ulceribus passus est, ut in hoc quoque eius uirtutem probaret, si nec iniuriis et acerbitatibus coactus deuotionem sui minueret affectus. non liquet quod etiam sanctum Dauid fide nobilem, praestantissimum mansuetudine, mapu fortem probare uoluerit, quemadmodum uitium

6 II Cor. 12, 7—9 8 II Cor. 12, 9 20 Iob 1, 19; 2, 7

1 operationem (m *eras.*) *R* furet *P* 3 illos *P'B'CDLT* sub-
introyre *RB'AP'CDI'* subire *LT* 6 dno *PPB'D'O* dō *cet.* 11 uni
aut duabus (ex duobus *m2 D*) reprehensionibus *P'DD'LOT'* et ex *corr.*
P'T uno (unā *B'*) aut duobus reprehensionibus *P'T* (*hi ante corr.*) *c:t.*
13 illam *RB'AC* et (m *eras.*) *T* quam *RB'AP'C* quae (ex quam) *T*
18 quid] qui *CDO* si et *C* (et *s. u. m2*) et si *LTT'* cum alio *P'D'*
19 alio te *P'* (te *s. u. m2*) *T* (o *in ras.*) *D'L* aliquo *RB'AB'CD* ali-
quō *P'* 21 totius corporis *LTT'* ulceribus *om. R* (*in mg. m2* aegri-
tudine) 22 probarent (n *del. m2*) *P* sic (c *del.*) *RP'* et] nec *T'*
23 no *P* nam (ex non) *T* nunc *D*

- tegeret, lapsum emendaret, ut nos doceret quemadmodum
 10 possemus admissum operire peccatum? nisi forte uilis causa
 alicui uidetur, ut propter nostram correctionem tantus errarit
 propheta, cum propter omnium redemptionem infirmitates
 5 nostras Christus susceperit, qui peccatum pro nobis factus
 est, cum peccatum non cognouerit. et indignum aestimatur
 nec ueri simile creditur quod Dauid propter posteritatis pro-
 fectum unius lapsus opprobrium inciderit, cum ipse dominus
 pro nobis sit factus opprobrium, sicut ipse ait: ego autem
 10 sum uermis et non homo, opprobrium hominum et
 abiectio plebis et alibi: et opprobria exprobrantium
 ceciderunt super me? ergo futurae dispensationis mysterium 679 A
 in suis ante praemisit, et seruuli quidem condicionis suae
 peccata portarunt, ideo non potuerunt etiam ipsi exortes esse
 15 peccati: dominus autem onus suscepit alienum, ideo solus fuit
 sine consortio delictorum.
- 11 Ad summam apostolo quoque docente cognouimus in figura
 gesta esse conpluria, quae temporibus gesta superioribus sunt.
 nam cum dixisset in deserto patres a serpentibus uulneratos
 20 non aliter potuisse sanari, nisi Moyses serpentem suspendisset B
 aereum, quo uiso letales illi morsus atque infusiones ueneni
 noxiae curabantur, subiecit: haec autem in figura facta
 sunt illis ad nostram conrectionem. in figura aereus ser-

5 II Cor. 5, 21 9 Psalm. XXI 7 11 Psalm. LXVIII 10 19 I
 Cor. 10, 9 Num. 21, 8 sq. 22 I Cor. 10, 11

2 possemus *RB'AP''T'* possumus *cet.* 3 nostram *s. u. m2 P'* er-
 raret *P* (et *ex it*) *cet.* 7 ueri *ex uiri m2 P* 8 opprobrium (u *pr.*
del. m2) *P* 9 *sqq.* opprobrium (p *pr. ex b*) *P* 10 opprobrium (o *alt. ex*
u) *P* 11 et *alt. PP'B'D'O, om. cet.* exprobrantium tibi *B''CDD'LOTT'*
 (των ὀνείδηζόντων *as LXX*) 15 onus *om. RB'A, s. u. P''* solus
 (o *ex u*) *P* 17 summa *RB'T* summā (ā *m2 ex a*) *D*, ad summam
om. D' figuram *P'D'* figura *T* 18 conpluria (a *s. u.*) *P* quam
 plura *B''DT'* conplura *cet.* 19 uulneratos (os *ex us*) *P* 21 aeneum
B''T' letalis *P* morsum *P* infusiones *P* (es *ex is*) *R* (es *ex ein*)
 infusionem *B'A* infusio *P''LT* 22 figuram (m *eras.*) *P* 23 correptionem *RB'ACDP''T*

pens tamquam confixus cruci, quia uerus crucifigendus generi
 adnuntiabatur humano, qui serpentis diaboli uenena uacuaret,
 in figura maledictus, in ueritate autem qui totius mundi
 maledicta deleret. alibi quoque, id est ad Galatas ait quia
 duos filios habuit Abraham, unum de ancilla et C
 unum de libera et subdidit: sed is quidem qui de
 ancilla secundum carnem natus est, qui autem de
 libera per repromissionem. quae sunt per allego-
 rian dicta. quid sit per allegorian sequentibus exposuit
 euidenter dicens duas illas generationes, unam de ancilla, 10
 alteram de libera, duo esse testamenta, unum quidem a monte
 Sina in seruitutem generans, in quo monte legem Moyses
 accepit a domino, alterum autem ab Hierusalem, quae est
 libera, quae in Isaac filios, hoc est in libertate gratiae, non D
 litterae seruitute generauit; seruis enim poena decernitur, 15
 liberis confertur gratia. nonne in typo geminae plebis Iacob
 duas accepit uxores, ex quibus diuersam subolem procreauit?
 cur patriarcha Iudas propriae nurus post filii sui mortem
 legitur expetisse concubitum, quo geminorum partus est
 editus, nisi ut figura praecederet utroque Iesu domini testa- 20
 mento, quorum alterum in typo futurae mortis eius est con- E
 ditum, alterum in euangelii ueritate, duos populos esse

4 Galat. 4, 22   6 Galat. 4, 23 sq.   16 Gen. 29, 25 et 28   18 Gen.
 38, 11 sqq.

4 idest (in s. st m2) P idem T (em ex e) ACDLT' idestę (ęę eras.)
 P'' galatas PO galathas cet.   6 his P (h exp.) R (h eras.) B'
 quidem om. AP''B'T'   8 inde a uerbo repromissionem incipit B
 allegorian B allegoiam cet.   9 allegorian B et (m2 allegoriā in) P
 allegoiam cet.   in sequentibus P' (in s. u. m2) D'   10 generationes
 P (es ex is)   12 seruitute ALT   monte post Moyses transponunt
 RB'ACD. in monte T   14 isac B isaac (a alt. s. u.) P   filio LT
 in om. BP'O   non BPPAD'O non in cet.   atramento in uu. 16—20
 detrito paucae tantum scripturae libri B dignosci possunt   17 duabus
 (s s. bꝛꝛ) P'   uxores P (es ex is)   20 ihu dñi PRDO dñi ihu B''T'
 ihs dñs BP'D'L iesus (s all. postea add.) dñs (s in ras.) T ihu dno
 B'AC''ihu dno (i s. o) P''   21 coram RB'

generandos, quorum posterior in crucis signo saepem omnem ac munitionem populi superioris incideret — hic est populus manu prior, ortu posterior — uel quia ipse dominus Iesus natus ex tribu Iuda opera sua ante praemisit quam nobis ex uirgine
5 nasceretur?

- 12 Quid de Ioseph loquar, qui a fratribus adpetitus, exutus patri uestimento, in lacum missus, in seruitutem uenditus euicens dominicae incarnationis expressit indicium, eo quod ille dilectus patri cum esset in dei forma, non rapinam arbi- 680 A
10 traretur esse se aequalem deo, sed ipse se exinaniret, ut formam serui accipiens ueniret et se usque ad mortem crucis humiliaret, cuius pretio et emptus et uenditus a suis fratribus genus redemit humanum? in cuius typo Dauid minor electus ex fratribus, unctus in regnum solus belli grauis periculo
15 singulari certamine uniuersum populum liberauit, triumphauit in decem milibus, ita ut puellae cum tympanis psallerent: Saul triumphauit in milibus, Dauid in decem B
milibus. quae figura in illis iuenculis nisi animarum, quae triumphalem psalmum concinunt Christo? genuit ex se filios,
20 unum incestum et alium parricidam, eo quod incestus et parricidalis populus adfixam patibulo crucis carnem proprii uiolaturus esset auctoris. denique in tertio psalmo Abessalom

1 Psalm. LXXXVIII 41   6 Gen. 37, 23 sqq.   9 Philipp. 2,
6—8   12 Matth. 26, 14 sq.   13 Reg. I 16, 11 sqq.   15 Reg. I 17,
32 sqq.   17 Reg. I 18, 7   19 Reg. II 13, 1 sqq.; 17, 4   22 Psalm. III 1

1 saepe *RB'AB''C* saepem (*s. ras.*) *T*   2 ac *BP'DD'LT'* et *T* (omnem ac *in ras.*), *P* (*ex haec*), *P''* (*ex hanc*), hanc *B''* (*n s. u.*) *cet.*   3 ortu posterior *om.* *BP'DO*   4 ante praemisit opera sua *CDLT*   6 quid (*d s. u.*) *P*   10 ipse se *BP'O* se ipse *D'* se ipsum *B''* semet ipsum *P''T'* ipsum se *cet.* et formam *BP'D'O*   11 usque adque (*adque del.*) *P*   15 triumphauit *BPRO*   16 decem (*e alt. ex i*) *P'*, .X. (*s. decim*) *R*   puella *RB'*   17 triumphauit *BPO*   19 triumphalem *BPO*
filios (*o ex u*) *P*, (*o in ras.*) *T*   20 et *om.* *T'*   21 populus (*u alt. ex o*) adfixam (*x m2 s. ras.*) *P*   patibulis *RB'AC* et (*o s. is*) *P''* patibulo (*o in ras. ex is*) *T*   carne propius *RB'* carnem propius *C'*   22 solaturus *RB'AC* uiolaturus (*s. uio ras.*) *P''* et (*ex solaturus*) *T*   deque *RB'* de quo *AP''T*   habessalom *BP* abissalon (*n ex m*) *P'* abessalon *RB'*

- 13 titulus praemittitur et passio domini prophetatur. quid de Solomone sancto loquar, cuius posteriora cum graui errore non careant, uulgus tamen Iudaicum ipsum aestimat uenisse pro Christo? et quam multos grauis erroris offensa reuocauit! maior itaque culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur qui uitio non caruisset humano. fuit igitur in eo inuidiosa
 14 sapientia et culpa suasoria, quae hominem conprobaret. quid igitur obstat, quominus etiam Bersabee sancto Dauid in figura sociata fuisse credatur, ut significaretur congregatio nationum, quae non erat Christo legitimo quodam fidei copulata conubio, quod auersariis quibusdam foret uestibulis in eius gratiam praeter legis ingressura praescriptum, in qua nuda mentis sinceritas et aperta simplicitas lauacri iustificante mysterio ueri Dauid et regis aeterni mentem transduceret, lacesseret caritatem? merito uenit occultus et qui falleret principem mundi tamquam Uri illum, qui interpretatione dicitur lumen meum, transfigurantem se in angelum lucis. uenit inquam in hunc mundum et uenit occultus, tamquam adulter intrauit, ut ius legitimum uindicaret.
 4, 15 Distinximus allegationes ualidas, ut arbitramur, et in figura fuisse textum huius historiae conprobauimus: nunc superiora repetamus et tamquam exutum spiritalibus indumentis intro-

2 Reg. III 11, 4 sqq. 17 II Cor. 11, 14

1 profetatur *BP* 3 aestimant *RB'ACP''T'* et (n exp.) *T'* estimauit *D* (uit in ras. *m2*) uenisse (s pr. s. u. *m2*) *P* 4 graues errores *RB'ACDP''T'*, grauis erroris in ras. *T'* offensa *P'* (a *m2* ex e) uerba inde a reuocauit usque ad p. 309 u. 20 tam facile desunt in *B*, in quo excidit folium 8 bersabee *PP'D'* bersabee *RB'CO* bethsabee *D* (ts in ras., h s. u. *m2*), bethsabee, bethsabee, bethsabee cet. sancto om. *P'D'* 10 erant *RB'AP''B''* conubio *P'* (b ex u) conuiuio *O* coniugio *T* (in ras.) *L* 11 auersariis scripsi aduersariis *P* transuersariis cet. 12 leges (es ex is) *P* ingressura *PP'D'LO* et (in spatio uacuo postea add.) *T* iura cet. praescribto *P* praescripta *DT'* 14 ueri (e ex i *m2*) *P* transduceret *P* (tra in ras.) traduceret *L* 15 et om. *RB'ACDP''LT'* 16 urie (e s. u. *m2*) *P'* urie *D'* uiru *A* (in ras., s. *m2* & uria) huriam *P''* uriam *T'* 20 allegationes *PAD* (hi e pr. ex i) *P''D'LO* allegationes cet. 22 uestimentis *RB'ACP''LTT'*

spiciamus errorem. peccauit Dauid, quod solent reges, sed
 paenitentiam gessit, fleuit, ingemuit, quod non solent reges,
 confessus est culpam, obsecrauit indulgentiam, humi stratus
 5 deplorauit aerumnam, ieiunauit, orauit, confessionis suae
 testimonium in perpetua saecula uulgato dolore transmisit.
 quod erubescunt facere priuati rex non erubuit confiteri. qui
 tenentur legibus audent suum negare peccatum, dedignantur
 rogare indulgentiam, quam petebat qui nullis legibus tenebatur B
 humanis. quod peccauit condicionis est, quod subplicauit
 10 correctionis. lapsus communis, sed specialis confessio. culpam
 itaque incidisse naturae est, diluisse uirtutis. quis gloriatur
 inquit castum se habere cor? nec unius diei infans
 16 mundus esse scripturae testimonio declaratur. da mihi aliquem
 sine prolapsione delicti. ualidissimus omnium Sampson legitur,
 15 qui leonem etiam suis manibus strangulauit; sed utinam C
 amorem suum suffocare potuisset! messes incendit allophylorum
 et ipse mulieris unius arsit igniculo. Iepthae uictor ab hoste
 remeauit, sed uexilla referens triumphalia suo uictus est
 sacramento, ut pietatem occurrentis filiae parricidio remune-
 20 randam putaret. primum omnium quid opus fuit tam facile
 iurare et incerta uouere pro certis, quorum nesciret euentum?

3 Reg. II 12, 13 sqq. 11 Prouerb. 20, 9 12 Iob 14, 4 sq.
 15 Iudd. 14, 6 et 17 16 Iudd. 15, 5; 16, 4 sqq. 17 Iudd. 11,
 30 sqq.

3 obsecrauit (c s. n̄i m2) P' humo B''CDLT stratis (v s. i)
 P'R 5 et (eras. R) testimonium RB'A perpetua (a m2 ex um) P'
 8 tenebatur P 9 subplicauit (p s. b m2) P supplicauit cet. 11 delisse
 (e s. j m2) P' delesse P'' (ex diluisse) D'OT' diluisse (s. m2 t delesse) T'
 gloriabitur AB''DP''TT' 13 *** aliquem P' 14 promissione (lap s. m̄is)
 B' sampson P sanson AD' samson cet. 15 leonem etiam PP'B''D'O
 etiam leonem cet. strangulabit (v s. b m2) P utin RB' 16 allo-
 phylorum P (ph ex f m2) allophilorum AB''DD'T' alloflorum cet.
 17 arsit (r ex s) P'' cersit RB' cessit B''CDLT iepthe D'T iepte
 PAP''T heptae (h eras.) R hiepte B' iepte O iepthe cet. 18 uexilla
 (e ex i) P triumphalia (ph ex f m2) P 19 filio B' 20 quid (i ex
 o) P' quod RB'AB''

deinde aliquis sacramenta tristia domino deo reddit, ut
cruentis soluat sua uota funeribus?

- 17 Nec de sacerdotibus silendum arbitror, ne nostra uidear
dissimulare delicta. Aaron ipse summus sacerdos, quo duce
pariter ac Moyses rubrum pedes mare transiuit populus
Hebraeorum, rogatus a plebe ut deos sibi faceret quos adora-
rent aurum poposcit, in ignem misit, et caput uituli figuratum
est, cui sunt oblata sacrificia. quo indicio claruit auri cupidi-
tatem materiam esse perfidiae et auaritiae studio sacrilegia
solere generari. iterum tantus sacerdos locum incidit offensionis
cum sorore sua Maria. nam dum fratri uterque obtrectant
quod alienigenam accepisset uxorem, ilico Mariam contagio
18 maculosae carnis effloruit. quo loci euidentis fuit figura
mysterii, quod sacerdotalis ille populus patrum fraterno
populo posterioribus temporibus derogaret Aethiopiissae illius
nesciens sacramentum. nam si cognouisset, non reprehendisset
quod cum ueteri mysterio conueniret. itaque cum Iudaeus
eum qui ex gentibus credit dicit esse communem et uult
a lege secernere, lepram habet, quam non poterit euadere,
nisi spiritalis ei legis agnitio ad ueniam fuerit suffragata.
19 ergo et Dauid, qui sciret hominem se esse natum lapsui,
ueniam postulauit, domini autem non desperauit miseri-
cordiam.

4 Exod. 32, 4 10 Num. 12, 1 sqq. 15 Num. 12, 1

1 aliquis (ali *eras*.) *T* quis *LT'* quod *B''* tristitia *PC* tristitiae
BP'D'O reddidit *RCDP'LTT'* 3 uidear *BPP'D'O* uideatur *R*
(tu *eras*.) *B'P''* uideamur *cet.* 4 delicta (i *ex e*) *B* 5 pedes *BPP'I'*
pede *cet.* 6 rogatur *RB'* facerent *RB'* quod (s s. d) *P'* 8 cu-
piditate materia mense *R* (materiam esse *corr. m1*) *B'* 10 indicit
RB'ACT et (*corr. m1*) *B''* incidit (cid *in ras. m2*) *D* incidit (ci s. u.) *P''*
11 dum *BPP'B'D'O* cum *cet.* obtrectant *T* obtrectat *BPP''B'D'LO*
12 accepisset *BPP'B'D'LO* et (*in ras.*) *T* duxit *cet.* ilico *T* (*in ras.*)
P'' (co *in ras.*) igitur *RB'AC* mariam *P* maria *cet.* 13 quod *PB''*
loci (i *ex o*) *P''* loci (o s. i *m2*) *P'* loco *DD'* euidentis *P'* euidenti
RB'A euidenti *C* 14 misterii *P* 15 posteriori *BP'D'* et (-rū *corr.*) *O*
tempore *D'* derogaret (et *ex it*) *P* 17 conuenerit *R* (o *ex u*) *B'C*
conuenit *D* conueniret (iret *in ras.*) *T* 18 et] ut *P*

5, 20 Nec parabola uidetur a mysterio discrepare. quis enim diues 682 A
 nisi dominus noster Iesus, qui de se ait, ut hodie lectum est,
 quod homo quidam cum diues esset, abiit in
 regionem longinquam accipere regnum et reuerti. B
 5 et uere diues erat maiestatis suae opibus et diuinitatis pro-
 priae plenitudine, cui angeli et archangeli, uirtutes et pote-
 states et principatus, throni et dominationes, Cherubin et
 Seraphin indefesso obsequio seruiebant. sed tamen cum diues
 esset, reliquit XCVIII in montibus oues et unam ouem, quae
 10 lassa remanserat, requisiiuit. hanc princeps istius mundi con-
 templatione illius diuitis egenus et pauper quasi filiam
 alimentis propriis nutriebat. merito itaque defecerat cui sub- C
 stantia erat cibus saeculi. errauerat haec ouis in Adam insidiis
 21 sollicitata serpentis. et non mala ouis, quae erat uerbi plena,
 15 utpote rationabilis ebdomadis filia et sancti munus auctoris:
 tamen non pretiosis aliquibus, sed uilibus pauperis diu opibus
 alebatur. denique de pane inquit eius manducabat et
 de calice eius bibebat et in sinu eius dormiebat.
 non bona esca Aethiopum, noxius calix aureus Babylon, qui
 20 gentes inebriat: non utilis somnus est dormientibus, malo D

3 Luc. 19, 12 6 Coloss. 1, 16 9 Matth. 18, 12 Luc. 15, 4 11 Reg.
 II 12, 3 15 Philo quod det. pot. ins. 46 (223, 18) 17 Reg. II 12, 3
 19 Psalm. LXXIII 14 Hier. 28, 7 (51, 7) (Apoc. 17, 4 sq.)

2 iesus s. u. P, ihs xps CP''TT' 6 et uirtutes et potestates et
 BP'D'O et potestates uirtutes et PB'' 7 cherubin^m et serafin^m P che-
 rubin et serafin B cherubim et seraphim P'RB' 9 XCVIII P XC et
 VIII BP'O XC et nouem RB'AP'' nonaginta nouem B''T' nonaginta
 et nouem cet. 13 ouis (is ex es) P insidiis in mg. m2 P' 15 ut-
 pote (o ex u m2) P' rationeabilis (e eras.) P ebdomadis (d alt. ex t) P
 sancti munus auctoris] sanctimonii sanctioris RB'ADP''T' et (in quo
 sanctionis) C sancti munus auctoris T (munus auctoris in ras.) et sic T'
 in mg. auctoris (u s. u.) P 16 uerba inde a tamen non usque ad
 p. 313 u. 16 regenerationis desunt in B, in quo excidit folium 17 ele-
 uatur RB'AC alebatur (ex eleuatur) P''T' inquit de pane eius
 RB'ACDP''LTT' 19 calix (i ex e) P aureu RB' babyllon P
 Babyllonis α (Βαβυλών LXX)

uigilare. denique turbati sunt omnes insipientes corde, obdormierunt somnum suum et nihil inuenerunt. hospitii igitur gratia, quia susceperat hospitem, ut ei epulas exhiberet, illam pauperis ouem abstulit; de suis enim uel gregibus uel armentis si quod animal immolaret, nobis prodesse non poterat, quos nisi immolasset, non redemisset.

22 Infirmities igitur nostrae fragilitatis in sua carne hospitali quodam suscepit affectu, cuius leuandae causa uel potius reficiendae carnem suam saluari illi optulit passioni, ut cibum nobis uitae praerberet aeternae. et bene agnam dixit scriptura, quia erat uirginis partus. bene dignus morte pronuntiatur diues iste iudicio prophético, quia et Caiphás prophetauit dicens: expedit unum hominem mori pro populo. solus autem dominus Iesus tali dignus electus est morte, qua tolleretur peccatum mundi. pulchre quoque addidit: agnam restituet, quia carnem propriam resuscitauit, carnem illam uirginalis integritatis reddidit. nec illud otiosum quod ait: in quadruplum restituet; quadruplatur enim resurrectio mortuorum, sicut docet apostolus dicens: seminatur in corruptione, surgit in incorruptione; se-

1 Psalm. LXXV 6 11 Reg. II 12, 3 12 Reg. II 12, 5 14 Ioh. 11, 50 16 Ioh. 1, 29 Reg. II 12, 6 19 Reg. II 12, 6 20 I Cor. 15, 42—44

2 dormierunt *IT* somnium *P'O* 3 hospiti *R* hospitis (*s postea add.*) *A* hospitem (*t ex d m2*) *P* 4 ei*j* et *PB''* aepulas *P* abstoluit (*v s. o*) *P* 5 immolaret (*m alt. et e s. u.*) *P* 6 quod *ACDLT* et (*corr. m1*) *P''* redemisset (*et ex it*) *P* redemisset (*de ex di m2*) *P'* 8 infirmitates (*e m2 ex i*) *P'O* infirmitatis *RB'C* infirmitates (*te s. u. m2*) *T* 9 lauandae *T* (*a pr. ex e*) *L* effectu *RB'AC* 10 obtulit (*b ex p*) *P* optulit *CDLT* obtulit *cet.* 11 scriptura *om.* *RB'ACD*, *s. u. T*, *in mg. P''* 12 quia *PAB''CDT* et *m2 T'* qui *T'* *m1 cet.* dignos *R* (*-us corr.*) *B'* 13 este *P* isto *R* (*corr. iste*) *B'AC* iste (*e in ras.*) *T* caiphás (*ph ex f m2*) *P* 16 pulchrę (*h s. u.*) *P* pulchre *cet.* agnam *PP'B'D'LO* et agnam *T* (*et eras.*) *cet.* 18 illum *RB'* 19 restituit *PRB'* 20 docet (*o ex e*) *R* 21 surget *AD'LTT'* in corruptione *R* seminatur... gloria *om. R.* infra *in mg. m2 C*

minatur in ignobilitate, surgit in gloria; semina-
 tur in infirmitate, surgit in uirtute; seminatur
 corpus animale, surgit corpus spiritale. restituet
 plane in quadruplum agnam etiam illo modo, quo potest iam
 5 homo dicere: si cui aliquid abstuli, reddo quadru-
 plum. conuenienter etiam illud adiecit: quia non peper- 683 A
 cit; non enim pepercit sibi Christus, ut omnibus subueniret.
 23 ideoque dictum est a domino Iesu Christo ad seruum suum
 Dauid, ut mysterium declararet: quoniam tu hoc fecisti
 10 in occulto, et ego faciam hoc uerbum coram omni
 Istrahel in conspectu solis huius. et primo quidem
 nesciens sacramentum commotus est Dauid indignatione, sed
 non errauit affectu. postea uero ubi cognouit mysterium ma-
 gnum — magnum enim sacramentum Christi et ecclesiae —, B
 15 uidens remissionem futuram omnium peccatorum, praeuidens
 fulgorem gratiae per lauacrum regenerationis et infusionem
 spiritus sancti ait securus ueniae: peccaui domino, ut et
 ipse in eorum ueniret consortium quibus culpae remissio pro-
 ueniret. aduertis quemadmodum peccatum proprium deplora-
 20 uerit? quis igitur ei miretur esse dimissum?
 6, 24 Nunc consideremus opera eius, quibus potuit tegere pecca- C
 tum. etenim quia non potest sine peccato esse humana fragi-
 litas, cauendum ne plura peccata sint quam opera uirtutum.
 quod magna ui sapientiae suae sanctus Paulus expressit di-

5 Luc. 19, 8   6 Reg. II 12, 6   7 Rom. 8, 32   9 Reg. II 12, 12
 14 Ephes. 5, 32   16 Tit. 3, 5   17 Reg. II 12, 13

1 sq. surget *AD'LT'*   3 surget *P'AP''D'LT'*   4 quadruplum (u
 tert. ex o) *P* quo *PP'B''D'LOT'* et *m2 T* quod *T m1 cet.* pote
 est *P* iam *R* iam (s. *m2* etiam) *T* etiam *P'D'LO*   8 ideoque ei
P (ei s. u.) *P'B''D'O*, fort. ideoque et *scriptum fuit*   9 misterium
PR quem *B'*   11 istrachel *P isrl cet.* et in *B''L*, recte puto (καὶ
 ἀπέθανε: *LXX*) primum *B*   15 futurae *P* futura *R*   16 infusione
B infusionis (e s. *is*) *P''*   19 deplorauit *LT*   20 igitur ei] igitur et
RB'A igitur ñ et *P''* igitur *CD* miretur ei (i alt. in ras.) *T'*   22 hu-
 mana (na ex no *m.2*) *P*   23 cauendum est ne *ACDP''D'LTT'*   24 suae
 om. *BP'O*

cens: quorundam hominum peccata manifesta sunt
 praecedentia ad iudicium, quosdam autem et sub- D
 sequuntur, hoc est: non inuenitur quisquam inlibatus a
 culpa; habet quis bona merita, habet et uitia atque peccata.
 omnia itaque nostra quasi in trutina ponderantur. si bonis 5
 igitur factis peccata praeponderant, praecedunt ad iudicium;
 uergunt enim peccata quasi in profundum, uergunt quae ma-
 nifesta sunt uel pondere atque acerbitate uel multitudine.
 quosdam autem inquit et subsequuntur, hoc est eos 10 E
 qui se egerint sobrie, sed fragilitate condicionis dederint ali-
 quando etiam errori locum bona facta praecedunt, mala se-
 quuntur. hi honestiores, sed tamen homines lapsi leuioribus
 uitiiis et erratis. ergo iustos sequuntur peccata, non praeunt:
 iniustos praecedunt. praeponderant peccata quae uergunt, se-
 quuntur autem si quae recte facta sunt quasi quodam prae- 15
 iudicio peccatorum praeuentium praeagruata. similiter et facta
 bona manifesta sunt. lucent enim opere uirtutum et splendore
 meritorum et quae aliter se habent abscondi non possunt. F
 ergo talia non teguntur, non obumbrat ea caritas quae operit
 multitudinem peccatorum, non operit operum bonorum gratia, 20
 non abscondit multitudo uirtutum: quasi nuda et intecta pro-
 duntur. non est enim in his qui dicat: sub umbra alarum
 tuarum protege me; crux enim domini omnes abolet atque
 25 abscondit errores. quis igitur magis operuit et textit quam

1 I Tim. 5, 24 17 Matth. 5, 16 19 I Petr. 4, 8 22 Psalm. XVI 8

2 praecedentia (ce ex ci) P subsequuntur PB'' subsequuntur P''D'T'
 subsecuntur RB'ACDL subsecuntur P' (v s. e alt.) T (que in ras.) BO
 6 praeponderantur RB'AP''B''T' et (n alt. s. u. m2, ur eras.) D 7 quae
 in ras. T, quia et RB'ACDP''T' 8 acerbitate (u s. b m2) P 9 sub-
 sequuntur P (u tert. s. u.) BP'B''D' subsecuntur A subsecuntur cet.
 11 et 13 sequuntur BPP'RB''D'T' secuntur cet. 12 hii BRB'DD'LT
 14 sequuntur P sequuntur BP'B''D'T' secuntur cet. 16 bona facta D'LT
 17 opera P'D' 18 quae (ae ex a) P' 19 alia RB'ACD et (s. m2
 talia) T' 21 quasi BPP'B''D'O quia cet. intecta BPF'CDD'LT
 intacta cet. 22 dicant PRB' 24 errores (es ex is) P operit
 RB'AP'D

sanctus Dauid, qui et alibi ait: et in umbra alarum tuarum speravi, donec transeat iniquitas, et sic dilexit dominum, ut nimia caritate peccatum omne tegeter atque absconderet. etenim si sanctus apostolus Petrus lapsum suum 684 A
 5 confessione caritatis aboleuit et ille interrogatus a domino dicente ei tertio: Simon Iohannis, amas me? ut quem tertio negauerat tertio fateretur atque ita trino quodam dilectionis uelamine lapsum trinae negationis absconderet: si quia semel fleuit Petrus ueniam reportauit, quanto magis Dauid,
 10 qui lauabat per singulas noctes lectum suum et lacrimis stratum suum rigabat, cui erant lacrimae suae panis die ac nocte, qui cinerem sicut panem manducabat et potum suum cum B
 fletu miscebat! etenim si eius qui conuersus ingemuerit miseretur Iesus, si Petrum aspexit et ille fleuit, quanto magis
 15 qui diu fleuit a conspectu domini non recessit? negauit Petrus et non fleuit, quia non respexerat Iesus: negauit secundo et non fleuit, quia non respexerat dominus: negauit tertio, respexit Iesus, et statim fleuit et fleuit amarissime. ideo Dauid, qui semper flebat, dicebat: oculi mei semper ad domi-
 20 num, qui semper uidebatur a Christo, dicebat: per exitus C
 aquarum descenderunt oculi mei.

26 Sed iam etiam facta eius consideremus. quis non tantarum laude uirtutum unius criminis obumbraret inuidiam? diuino

1 Psalm. LVI 2 6 Ioh. 21, 16 7 Matth. 26, 69 sqq. Luc. 22, 56 sqq. 10 Psalm. VI 7 11 Psalm. XXXXI 4 12 Psalm. CI 10 14 Luc. 22, 61 19 Psalm. XXIII 15 20 Psalm. CXVIII 136

2 sperabi P sperabo TT' et (ui s. b̄q) O e sic P 4 absconderet (et ex it) P sanctus om. BP'D'O apostolus P 6 iohannis (is ex es m2) P' 7 quodam R (o ex a, s. o ras.) quadam B' 8 abscondere P 11 panes ACDP''D'LTT' 12 cinerem P sicut] tāquam D putum P 13 fletu (u ex o) P 14 petrū P' 17 dominus] ihs dns RB'CDP'' et (ihs eras.) AT ihs B''T' 19 dicebat s. u. T, om. RB'ACDP'' dicens T 20 qui ex quia T, quia RB'ACDP'' 22 tanta BP'D'O 23 obumbraret (et ex it) P obumbret BP'LO et (ex obumbraret) T

electus examine statim probauit indignum se tanto non esse iudicio. processit in proelium et trepidantibus ceteris solus allophylum Goliath uerborum iactantia et inmanis corporis mole terribilem concurrenti simul fide ac uirtute prostrauit. unius fortitudo facta est uniuersorum uictoria. conferatur, si placet, priuatum crimen et triumphus omnium, mors unius et tantorum quos liberauit a morte uita populorum. ueniamus ad alia. insidias patiebatur a rege; uitam eius quaerebat extinguere, sed dispositione diuina in eius rex potestatem traditus cum totus pateret ad uulnus, feritur sociis Dauid sanctus occurrit et a corpore perituri uulnus letale detorsit dicens: nolite tangere christum domini. quin etiam inimici illius ultus est mortem, flebiliter satis deplorauit interitum et debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat deo auctore deberi, quo solo docuit omnes homines non praeripiendum regnum, etiamsi debeatur, sed expectandum ut suo tempore deferatur. utinam hunc uirum imitati essent posteri! non tantas bellorum pertulisse acerbitates. arguis quod unum occiderit, non consideras quod docuerit quemadmodum pax orbi Romano perpetua seruaretur. quam graui adhuc inimus uastitate, quam publico quodam totius orbis funere adpetiti necem regis exsoluimus? heu dura supplicia! inde adhuc

2 Reg. I 16, 12; 17, 3 sqq. (12 Reg. I 24, 7, cf. Paralip. I 16, 22 13 Reg. II 1, 14 sqq.; 5, 3 sqq.)

1 non esse tanto *B''*. non esse *om. CT, s. u. m2 D* 3 allophylum *RA* allofylum (*f ex p*) *P* allofilum *BP'CP''OT* allophilum *cet.* goliath *RB'* inmani *R* 4 terribilem *P* concurrenti *BPP'RB'B''D'O* et (*i ex e*) *IT* concurrentē *C* concurrente *cet.* 5 uictoria uniuersis *CDLT* 6 triumphus *BP* triumphos (*v s. o*) *P'* 9 potestate *BP'AD'LOT* 10 feritur sociis] feritur issotiis *R* feritur in sotiis *B'* feritur his sotiis *AP''* uulnus separatus (-atur *B*) a sociis *BP'D'O* 11 sancto *BP'D'O* detorsit *BP'B''O* tirsit *P* retorsit *cet.* 13 fleuiliter *PRB'* fideliter *BP'D'LO* et (*ex fleuiliter*) *T, om. B''* 15 deo (*o s. u.*) *P'* de *B dno T* debere *P''O* non *BP'D'OT'* ad non *cet.* 17 essent (*n s. u.*) *P* 18 pertulisse *B* acerbitates (*b ex u m2*) *P'* 19 quid docuerit *BP'D'O* 20 pars (*x s. r̄s*) orbi (*v s. o*) *B'* 21 uastitate *RB'* urbis *RB'* 22 exoluimus *B* eu *B'* heu (*h s. u. m2*) *A* etu *R* et *CD* dira *B''D'* dura (*s. u. m2* & dira) *T'*

- nobis barbarus hostis insultat, dum parata aduersum se in nos arma uertuntur. sic uires ceciderunt publicae, sic Romana uirtus suis motibus fracta consenuit, dum publico rapitur parricidio, quod paternae sollicitudinis religione suscipitur.
- 5 idque eo usque praecauit, ut cum Adoniam filium regnum sibi usurpare conperisset et serere conuentus, non eum qui prae-
- 28 ripere gestiebat, sed eum qui expectaret eligeret. saltabat ante 685 A arcam domini potentissimus regum et, cum a proprio reprehenderetur uxore, quod denudatus esset ante faciem puellarum,
- 10 respondit: coram domino nudabor adhuc et ero nugae ante oculos tuos, ut honorificetur inquit dominus, qui me pro patre tuo adsciuit in regnum, docens contuitum regalis potentiae non habendum, ubi religioni exhibetur obsequium. honestum est enim pro religione facere,
- 15 etsi id incongruum potestati sit.
- 29 Specta aliud memorabile. parricida filius regnum patrum B uiolenter inuaserat. cedebat primo pater eius furori et locum proelii declinabat, ut uel sic impius a furore resipisceret. bello quoque interesse noluit, rogauit ad proelium profecturos ut
- 20 parcerent filio. securus erat uictoriae, qui rogabat ut parcerent, nec pietatis alienus, qui perire debere etiam impium filium non putabat. fleuit et magno luctu deplorauit exitum parri-

5 Reg. III 1, 5 sqq. 10 Reg. II 6, 21 sq. 16 Reg. II 15, 1 sqq. 19 Reg. II 18, 5

1 aduersus *RB'ACDT'* aduersus (*s. alt. eras.*) *T* aduerse (*om. se*) *B''*
 5 adoniam *D'L et D* (*in ras. m2*) *A* (*ad s. u. m2*) adorniam *P'* (*ad s. u., r eras.*) orniam *B* (*r eras.*) *O* (*r exp. m2*) *T* (*r s. u.*) *RB'* oriam *PB''*
 oniam *CP''T'* 6 et *om. R* 7 ante *s. u. P* 8 potentissimum *RB'*
 9 est *RB'ADP''*, *om. C* 10 nugae *PRB'C et* (*x s. s m2*) *P''* nugae
DB''T' nudans *BP'LO et* (*dans in ras. 3 litt.*) *T* nudus *A* ludens *D'*
 11 ut *ex et P* 14 religione (*li s. u.*) *B* faceret *B'* 15 sit potestati
B''T' 16 alium *RB'P''* patrum (*i s. u., eras.*) *B* patrum (*is s. un*) *P'*
 patris *D'O* 17 furori (*i ex e*) *P'* et locum . . . furore *om. PD'*
 18 ut (*s. u.*) resipisceret *P'D'* bellum (*o s. un*) *P* 19 profecturus
PRB' 20 uictoriae *BP'DD'OT'* de uictoria *PB''* ex uictoriae *P''*
 et uictoriae *cet.* rogabatur *RB'* 21 deberit *P* deberet *RB'* et (*t eras.*)
P'AT deberet (& *e s. &*) *P''* 22 lucto *P*

cidæ dicens: filius meus Abessalom, quis dabit
 mihi mortem pro te, filius meus Abessalom? uindi- C
 candum putabat eum qui pro paternæ uindicta pietatis occi-
 30 derat. quam uero iniuriæ patiens et doloris! cedebat, ut dixi,
 fili sui Abessalom furori uallatus dextra læuaque ualidis bel- 5
 latoribus, maledicebat ei uir, cui nomen Semei, cruentum
 appellans et uirum sanguinis dignoque iudicio domini deiec-
 tum esse de regno: sed ne talibus quidem mouebatur conui-
 ciis, mouebantur autem comites eius. denique unus ex sociis D
 — Abessa nomen uiro — minitatus est quod iniuriæ pretium 10
 caput eius auferret. sed rex conuersus ad Abessa quid mihi
 inquit et tibi est, fili Saruiae? ideo maledicit mihi,
 quoniam dominus dixit illi, ut maledicat. quam
 moraliter docuit quod iniuriarum uel periculorum nostrorum
 tempora temptationum certamina et examina probationum sint 15
 et ideo non sine diuino ea inrogari solere iudicio? exercetur
 bonus athleta conuiciis, exercetur laboribus et periculis, ut E
 dignus sit cui deferatur corona iustitiæ. et ideo ferenda pa-
 tienter sunt quæ putantur aduersa. denique et alibi id te
 docet scriptura diuina dicente iusto: si bona accepimus 20
 de manu domini, quæ mala sunt cur non sustinea-
 31 mus? et addidit sanctus propheta dicens: ecce filius

1 Reg. II 18, 33   3 Reg. III 2, 5   11 Reg. II 16, 10   17 II
 Tim. 4, 7 sq.   20 Iob 2, 10   22 Reg. II 16, 11 sqq.

1 abissalon *PP'* absalon *P''B''D'T'* abessalon *cet.*   mihi dabit
RB'ACDP''LTT'   2 et 5 abissalon *P'* absalon *P''B''D'T'* abessalon
cet.   4 faciens *RB'*   5 fili *B'* filii *cet.*   7 dignoque (que *s. u. m.2*) *D*
 digno *T'* dei *O* (*corr. dñi*) *T'*   8 ne talibus *BPP'B''D'LO* et (ne
 t et bus *in ras.*) *T'* et talibus *T'* (non *add. ante* mouebatur) et alii *CD*
 et alibi *cet.*   10 abisai *P'D'T'* abissai (*s. pr. s. u.*) *O* abysai *B'T'*
 abysa *L*   minitatus *BPP'B''* minatus *cet.*   11 abessa *P* abisai *D'*
 abysai *T'* abysay *B''* abisan *P O* abessan *cet.*   12 inquit *in ras.* *T,*
post tibi *transponit P''D,* om. *C,* ait *L* saruia *BRB'*   14 mora-
 bilitate *P'* morariliter *R* (*ri eras.*) *B'*   15 temptationum (*ta s. u.*) *P*
 16 eo (*a s. o*) *P'*   17 atleta *R* adleta *B'*   20 accipimus *BO* accipi-
 mus (*e ex i*) *P'* suscepimus *P''T'*   21 sustineamus *PCP''B''D'LO* sus-
 cipiamus *T'* sustinemus *cet.*

meus, qui exiuit de uentre meo. quaerit animam
 meam. si autem Iemineus maledicit mihi, dimitte
 illum ut maledicat, quoniam dixit illi dominus,
 ut uideat humilitatem meam, et retribuet mihi
 5 dominus pro maledicto hoc. o altitudo prudentiae, o F
 insigne patientiae, o deuorandae contumeliae grande inuentum!
 moueris, inquit, Abessa, quod mihi maledicat extraneus, quem
 parricidio petit filius? dominus dixit ei ut maledicat mihi. sed
 32 non est maledicus dominus nec delectatur contumeliis. uide
 10 quam singula diligenter custodiat. non accusat dominum quasi
 auctorem iniuriae, sed magis laudat quod patiat. nos minora
 perpeti . . . , ut maiorum ueniam peccatorum adipiscamur. ecce
 uerborum contumelia parricidii leuauit aerumnam, absolut
 procacem, cuius maledicta plus prosint, quae diuina remune-
 15 ratione donantur. quis secum talem non compenset iniuriam, 686 A
 ut quem homo laesit eum deus meliorum retributione soletur?
 7, 33 Alia quoque eius gesta consideremus. pugnavit aduersus B
 progeniem gigantum, quando unus ex illis uersantem in proe-
 lio regem paene percusserat, quos ausus tamen aduersarius
 34²⁰ exceptae pretio mortis exsoluit. hoc quoque percepto uictae
 gentis ferocis triumpho iterum in ualle Titanum bellum in-
 mane suscepit, non minus aduersus hostem quam aduersus C
 naturam. sitiens enim cum uersaretur in bello, quod biberet

17 Reg. II 21, 15—22 21 Reg. II 23, 13

2 iemineus *BPAB''D'* iemnaeus *P* gemineum *C* gemineus *cet.* de-
 mitte *BP* et (*i s. e pr.*) *A* 4 retribuet (*et ex it*) *P* 7 abissai *P'B''D*
 abissai *O* 8 ei *s. u. m2 P'* tibi *RB' tibi (s. m2 michi) A, om. T'*
 9 maledictus *A* (*et m2 ex c*) *B'' (t del. m2)* 10 diligenter singula *LT'*
 costotiat *P* accusat (*c pr. s. u. m2*) *P'* quiasi (*i pr. eras.*) *R*
 12 lacunam *indicaui; excidit fort.* non sumus parati; nolumus *add.*
AP''T' 12 pectorum *B* adipiscamur peccatorum *CDLT* criminum
 uen. adip. *T'* 15 quis (*s s. u.*) *B* 16 dns *BP'D'LO* et (*ex ds*) *T*
 meliorem *B'* 18 gygantum *BP'* aduersantem *PD'* proelio (*e*
s. u. m2) *P* 19 poenae *RB'* 21 gentes feroces *BP'D'O* ferocis
om. B''T' triumpho *BP* uallem *RB'AP'* in manu *RB'ACD*
 23 uersaretur (*r pr. s. u.*) *B*

non habebat. quis mihi potum inquit dabit de lacu qui est in Bethleem ad portas? erat autem inter lacum et sanctum Dauid interfusus hostis et media hostilium saepta castrorum. praeciderunt tres uiri multitudinem aduersariorum et inpleuerunt aquam de lacu, qui erat in Bethleem, et optulerunt regi bibendam. sed rex noluit bibere et profudit illam domino — dignum etenim tanto munere fuit, ut quae erat uiuidae uirtutis insigne fieret pietatis sacrificium — dixitque dignam prophetico spiritu sententiam: non contingat mihi hoc facere, ne sanguinem uirorum qui abierunt ex animis illorum bibam. uicit ergo naturam, ut sitiens non biberet, et exemplum de se praebuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. exercuit etiam subditos ad uirtutis officium, ut etiam per pericula regali imperio uoluntarii milites obtemperarent. quod autem noluit bibere declarauit probandorum militum se imperasse gratia, non sitis uictum necessitate, prospexisse etiam ne cui regum bibendi usus alienis periculis quaereretur, postremo piae uulnus conscientiae deprecaturum, eo quod aqua tot uirorum quaesita sanguine suauitatem bibendi habere non posset, quae propositae mortis horrore constaret. quod si altius uelis spectare et introspicere mysterium, sitiebat Dauid non aquam de lacu, qui est in Bethleem, sed oriundum ex uirgine Christum in spiritu prae-

1 Reg. II 23, 15   4 Reg. II 23, 16 sqq.   9 Reg. II 23, 17

1 non (n *alt. s. u.*) P habebant B et (n *exp.*) P^o potum inquit BPP'B''D'O inquit potum cet. 2 bethlem BP betlem P^o autem BPP'B''D'O enim cet. 3 hostalia RB' hostilia ACDP'' hostilia T (ū *ex a*) T' (ū *in ras. m3*) 5 bethlem BPP' obtulerunt P' 7 erat ut uide RB' 8 insinee (e *alt. del. m2*) P 10 sanguine PRB' et (-ē *corr.*) P habierunt P 11 exanimis (is *ex es*) P'T exanimis D'LO 12 de se BPP'B''D'L et (de *in ras.*) T, om. O, ex se cet. 13 tollerare PB' subditus P 15 declarabet P 16 se] si RB' 17 usus (u *pr. ex ui*) PT 19 uiroru P suauitatem (u *pr. s. u.*) B 20 posset (e *ex i*) T m1 T' m2 possit ACDP'' 21 horrore (r *pr. s. u.*) P uelis (is *s. u.*) P uellis B' 22 aquam] quam P'L 23 bethlem BP' oriundum P in om. RB'ACDP''T

uidebat. uolebat ergo bibere non aquam fluminis, sed potum gratiae spiritualis, hoc est: non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. denique non bibit oblatam aquam, sed domino fudit significans sitire se Christi sacrificium, non naturae fluentum, illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum, illum sitire se fontem aeternum, non qui periculis quaereretur alienis, sed pericula aliena depelleret.

36 Tot igitur operibus tam mirandis unius sanguinem tectum non credimus? merito uox sanguinis Abel iusti clamabat ad dominum, quia nullis Cain impius bonis operibus tegebatur, quia parricidalis erat, quia non confitebatur flagitium, sed 687 A negabat. Dauid uero occiderat quidem uirum minime reum, sed occiderat non studio crudelitatis impulsus, sed ut obumbraret pudorem, tegeret uerecundiam concupiscentiae. non 15 audeo dicere quod ui criminis fuerit oppressus — neque enim oppressus est qui sciuit quemadmodum a ruina illa peccati se posset leuare —, dico tamen quod ui temptationis inflexus sit. dixerat enim supra: proba me, domine, et tempta me, ure renes meos et cor meum et alibi: ego autem B 20 dixi in mea abundantia: non mouebor in aeternum et: igne me examinasti, et non est inuenta in me iniquitas. uoluit eum subiacere dominus temptationi, ne supra hominem sibi aliquid adrogaret; nam uirtus in infirmitate consummatur. neque enim cruento fecit affectu: nihil

6 Psalm. XXXXI 2 9 Gen. 4, 10 11 Gen. 4, 9 18 Psalm. XXV 2 19 Psalm. XXVIII 7 21 Psalm. XVI 3 23 II Cor. 12, 9

1 uolebat *om.* BO et qui desiderabat *add. post* bibere P' m3 D' 2 elimentum (e s. i m3) P' 7 sed qui AT' depellere RB' 8 sanguine B et (corr. -is) T' 9 clamabat BPP'B''D'O clamat cet. 10 dnm BPP'DB''D'O dnm cet. impius PP'B'' impii cet. 13 crudelitatis studio L et (studio s. u.) T' 15 obpressus RP' neque enim oppressus est s. u. m2 B' 16 obpressus R 17 possit RB' 20 abundantia (dan s. u.) P 21 et ante non om. RB', s. u. A 22 eum] enim eum P' (eum s. u. m2) T' (enim s. u. m2) LO enim AB''D'T' eum dominus subiacere DL dominus eum subiacere T' subiacere eum dominus D' dominus s. u. P' 24 consummatur BPRB'AP''T' perficitur T' (in ras.) cet.

minus sancto prophetae adscribi potest, qui etiam uita decedens
 suprema uoce conuenit Solomonem filium, ut innocentem sanguinem a se
 tolleret, quem fuderat dux eius exercitus Ioab, quando Abenner, cum de
 ineunda societate tractaret, dux licet aduersarii agminis insidiis adpetitus
 occubuit. quem fleuit et post lectum eius ambulans depositis infulis
 potestatis exsequiarum iusta curauit. quo facto docuit etiam aduersariis
 fidem promissam esse seruandam. honorandam quoque et in hoste uirtutem.
 nonne tam mitis suae hereditate pietatis etiam huius naeuum deterisit
 erroris? quam praeclarum autem quod tribus sibi oblatis condicionibus,
 quam uellet eligeret, quando numerato populo contraxit offensam, cum
 propositum esset utrum triennio famem super terram fieri uellet aut
 tribus mensibus fugere a facie inimicorum suorum persequentium se
 aut triduo mortem fieri in terra, tertium elegit, quod domini mallet
 se quam hominum committere potestati; dominus enim cito miseratus
 ignosceret. itaque sic ait: angustiae mihi sunt ualde in his tribus,
 sed magis incidam in manum domini, quoniam magna est misericordia

1 Reg. III 2, 5 sq. 2 Reg. II 3, 28 3 Reg. II 3, 27 6 Reg. II 3, 31 10 Reg. II 24, 12 sq. Paralip. I 21, 11 sq. 17 Reg. II 24, 14 Paralip. I 21, 13 sq.

1 sancto] $\overline{\text{spo}}$ B $\overline{\text{spui}}$ P' (i postea add.) O (i s. u. m2) spiritui D' potest (st in ras.) P 2 suprema PP'RB'AP''DT solomonem BP salomonem cet. 3 ioab (b ex h ut uidetur) B 4 abenner P (a alt. del.) abenner R (en eras.) B' abner cet. ineunda B''D'T' et (in s. u. m2) D adeunda BP'LO et (ade in ras. m2) T eunda cet. tractarit P 5 obcubuit P 6 lectum scripsi ($\kappa\lambda\iota\nu\gamma$ LXX) luctum BPP'B''D'LO et (luc in ras.) T feretrum T' fletum cet. est (om. eius) ambolans P 7 exsequiarum PRB'CB''T' exequiarum cet. iusta (b s. i) P' busta D' lustra (r s. u.) A (in mg. m2 busta) bella T' aduersarius B' 9 honeste B (ne eras.) C non tam PB'' mitis PB'' miti cet. hereditatem P, fort. mitis suae hereditatis pietate etâ P 10 deterrit R 11 ut quam L elegeret B 13 uellit RB' uellet A (l pr. s. u., et ex it) uelit P'' et (m2 uellet) D'T' aut BPP'B''D'O an cet. 14 fugeret BPP'B''D'O et (t s. u.) T 15 tertium B'', om. cet. 17 sunt mihi D' 19 manu P''T' manus LT quoniam ex quam B' quia T' misericordia magna est BP'D'O

eius ualde, quam in manus hominum incidam. hac
 humilitate prudentia mansuetudine fecit, ut uerbis scripturae
 utar, habere dominum propriae commotionis paenitentiam.
 denique sic scriptum est quia paenitentiam habuit
 38 5 dominus super malitiam. quam uero etiam illud
 admirabile, quod angelo ferienti plebem se obtulit dicens:
 grex iste quid fecit? fiat manus tua in me et in
 domum patris mei! quo facto statim dignus sacrificio iudi-
 catus est, qui absolutione aestimabatur indignus. nec mirum F
 10 si tali sua oblatione pro populo peccati sui adeptus est
 ueniam, cum Moyses offerendo se domino pro plebis errore
 etiam plebis peccata deleuerit.

39 Textit igitur peccata sua an non? sed quis hoc neget, cum
 hic ipse docuerit propheta quod remittantur iniquitates,
 15 tegantur peccata, non inputentur a domino? peccatum remissum
 sibi ipse docuit, sicut scriptum est: delictum meum 688 A
 agnosco et iniustitiam meam non operui. dixi:
 pronuntiabo aduersum me iniustitiam meam do-
 mino, et tu dimisisti impietatem cordis mei. si dixit
 20 pronuntiabo et ueniam meruit antequam pronuntiaret,
 quanto magis, ubi de se pronuntiauit dicens: iniquitatem
 meam ego agnosco, remissum est ei omne peccatum.
 licet specialiter de hoc et Nathan propheta responderit: et

4 Paralip. I 21, 15 Reg. II 24, 16 7 Reg. II 24, 17 Par. I 21, 17
 8 Reg. II 24, 25 16 Psalm. XXXI 5 21 Psalm. L 5 23 Reg. II 12, 13

1 eius *PB''* illius *cet.* incidam hominum *DB''* haec *R* (e *eras.*)
B'AP''T' 3 ut *R* utram *A* usus *P''* dñm *P'D'LT* 8 domo *BP'D'O*
 9 aestimabitur *B'* 10 ablutione *AF''* obiectione *T'* 11 pro plebes
 (i s. e) *P'* 12 deluerit *RB'* dilueret *A* diluerit *CDP''T'* 13 igitur *in*
mg. P' 14 hic s. u. *T, om. RB'ACDP''* 16 edocuit *B'AD* uerba
 sicut... operui *transponit post* cordis mei (u. 19) *P'* siglis *∕.* supra sicut
 et dixi *additis* 18 aduersum me s. u. *T, om. CD* 19 dimisisti *P*
 22 enim meam *LT* agnosco (s s. u.) *P* post agnosco *add.* et de-
 lictum (peccatum *T'*) meum contra (coram *D*) me est semper *RB'ACDLTT'*
 23 natham *BP* propheta *om. BP'D'O* et dominus traduxit (*ex*
transuxerit) s. u. *m2 P'*

- 40 dominus traduxit peccatum tuum. ergo et remis- B
sionem meruit iniquitatis et textit caritate atque operuit
peccata sua et textit operibus bonis. nec inputatum est ei
peccatum, quia non fuit in eo dolus malitiae, sed lapsus
erroris. deinde quia non fuit improbitatis aestus, sed umbra 5
mysterii. et tamen confessus est delictum suum, agnuit
iniquitatem, uidit lauacrum et uidit et credidit. dilexit multum,
ut nimia caritate tegere quemuis posset errorem.
- 8, 41 Sed iam se ipse defendat; nam quinquagesimum psalmum C
ad eam scripsit historiam. et cum priorum gestorum suorum 10
historiam subiecerit, ut de prodicione Doec Syri, cuius est D
titulus in psalmo quinquagesimo primo, et Ziphæorum, quae
conprehendi titulo uidetur psalmi LIII, istam quae posterior
est praemisit historiam, cum Doec ante prodiderit uel Ziphæi
quam regnum Dauid propheta susciperet, quandoquidem regem 15
Saul fugiens adhuc per diuersa secreta exul errabat, Bersa-
42 bee autem iam cum regnaret accepit. cur ergo secundum

7 Luc. 7, 47   11 Psalm. LI 2   12 Psalm. LIII 2   16 Psalm. LI 2

1 transduxit *PB''T'* transtulit *D'* traxit *C*   2 textit (t *pr. s. u.*) *P*
a caritate *RB'*   3 et *om.* *BP'D'LO* et (t *pr. in textit in ras.*) *T*,
atque operuit et textit *om.* *T'*   est *om.* *B'*   5 improbitatis (is *ex e*
m2) *P'*   6 misterii *P*   7 lauacrum *RB'*   direxit *P*   multum
multum *B* (*alt. del.*)   8 tegeret *P* et (t *alt. s. u. m2*) *A* tegere *B''*
(e *ult. in ras.*)   quemuis *B* (*quemuis del. m1*) quamuis *P'* (*exp.*) *B'*
quauis (a *ex a*) *A* quēuis *ex* quaeuis uel quauis *P''*   9 iam se ipse *T* ipse
iam *T'* (iam se *m3*) *P''*   quinquagesimum *BRB'* quinquagesimum
cet.   10 suorum *om.* *P'D'*   11 historiam *om.* *B'*   subiecerit *P''* (e
s. i alt.) *T* (*ex subiceret*) subieceret *RB'* subiceret *ACDT'*   11 doec
BPRB'D' doec *P* (*quī desinit in hoc uerbo; cetera exciderunt*) *T* do-
haec *A* doech *cet.*   12 quinquagesimo primo *B* *LI R L. I. A* licet
(*om. deinde et*) *B'* *L^{mo}* primo *P''* quinquagesimo primo *cet.*   zyfeorum
BPRL zyphæorum *O* zifeorum *B'P''T'* zafeorum *B''* zipheorum *D* (i *ex*
y ut uidetur) *cet.*   14 doec *BP'D'* doaec *A* doech *T* doech *cet.*   ziphaei
B'' et (zi *ex ze*) *P''* zyfei *BP'O* zyephaei *RB'* zyphei *D'* zyphaei *T'* ziphei
AD zifei *CT* zifaei *L*   15 susciperet (i *ex e*) *B* susceperit *O*   16 ber-
sabe *B* bersabeę *P'RB'C* bersabee *O* betsabeę *AT* bethsabee *P'T'*
bethsabee *D* (*beth m2 in ras.*) *cet.*   17 cum iam *B''D'L*

gestorum ordinem psalmorem quoque ordo non quadrat? E
 quia non tam ordinem ordini quam mysterium gestis uoluit
 conuenire ideoque numerum remissionis aptare huic uoluit
 historiae. quinquagensimus enim numerus remissionis est
 5 numerus, sicut in euangelio dominus ipse nos docuit dicens:
 duo debitores erant cuidam faeneratori. unus
 debebat denarios quingentos, alius quinquaginta.
 non habentibus illis unde redderent donauit utris-
 que. quis ergo eum plus diligit? et in lege habes quia
 10 iubeleus dicitur numerus quinquaginta annorum recursus F
 celebrabilis admodum, quo debita uacuantur, confirmantur
 Hebraeorum libertates, possessionum refusiones. hunc numerum
 laeti celebramus post domini passionem remisso culpae totius
 debito chirographoque uacuato ab omni nexu liberi et susci-
 15 pimus aduenientem in nos gratiam spiritus sancti: die pente-
 costes uacante ieiunio laus dicitur deo, alleluia cantatur.
 denique et puellae pater illius, quae per uim concubitus nulli 689 A
 desponsata pertulerit, quinquaginta didragma argentea accipit,
 ipsa autem in coniugio permanebit. hoc ergo numero etiam
 20 uitia uertuntur in gratiam. magnus igitur psalmus, quo
 docemur quemadmodum agenda paenitentia sit.

6 Luc. 7, 41 sq. 9 Leuit. 25, 10 sq. 17 Deut. 22, 28 sq.

2 est (x s. s̄) gestis P' ex gestis D' 3 huic uoluit historiae BP'D'O
 uoluit huic (uhic R, hic B') historiae cet. 4 quinquagensimus BRB'
 quinquagesimus cet. 8 reddere RB' utrique B 10 iubileus LT'
 11 uacuantur BP'B'D'LO et (in ras.) T celebrantur C caelebrantur
 RB' celebrantur T' (s. m2 † uacuantur) ADP'' 12 haebreorum B
 13 remissi B remisso (o ex i) P' remisso P''B''C et (i alt. eras.) T re-
 missione T' 14 cirografoque B cirographoque O (o pr. m2 ex e) ciro-
 graphorum B'' cyrographoque cet. suscepimus RB'CF'' 15 pente-
 costen BP'D' et (n alt. exp.) O 16 uacante ieiunio BP'D'O uacant a
 (a s. u.) ieiunio D uacant (uacuant T') ieiunia cet. aleluia B 17 pu-
 ellam RB'AP'' puella D propter puellam T' fort. concubitus
 18 disponsata A (e s. i) BP'RB'CD didragmata P' (ta s. u.) DD'
 didragmas AC argenti A argenteas C accipit B''D'LTT' et
 (i pr. ex e) BP' accipit cet. accipiet α

43 Miserere mei inquit, domine, secundum magnam
 misericordiam tuam. et secundum multitudinem
 miserationum tuarum dele iniquitatem meam. in
 multum laua me ab iniustitia mea et a delicto
 meo munda me. quoniam iniquitatem meam ego ⁵ B
 agnosco et delictum meum contra me est semper.
 tibi soli peccaui et malum coram te feci, ut iusti-
 ficeris in sermonibus tuis et uincas, cum iudicaris.
 ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in
 delictis peperit me mater mea. quis nostrum etiamsi ¹⁰
 confiteatur delictum suum, non perstringendum potius quam
 repetendum putet? quis secundo repetat aut tertio? uide
 quot uersibus tantus propheta peccatum suum resonet, quam
 nullus uersus sine confessione delicti sit. congegissit omnia ^C
 simul iniquitates suas et iniustitiam personando iungens ¹⁵
 delicta peccatis atque ea saepe repetendo merito magnam
 misericordiam poscit, nec solum magnam misericordiam, sed
 etiam multitudinem miserationum. quod ergo peccatum talis
 non diluat deploratio, quam culpam precatio huiusmodi non
 emundet? ille pro uno peccato miserationum multitudinem ²⁰
 deprecatur, nos pro pluribus peccatis uix semel eius miseri-
 cordiam credimus obsecrandam. deinde legimus quia in ^D
 uirtute sua magna et bracchio suo excelso populum suum de
 terra Aegypti liberauit, quando transduxit eum per mare

1 Psalm. L 3—7 23 Psalm. CXXXV 11 sqq.

1 ante hunc uersum in B'' haec leguntur: EXPOSITIO S̄CI AMBRO-
 SII IN PSALMO QUINQUAGESIMO inquit mei B''D'T' 6 coram
 P'(CD'T' 11 praestringendum BD'LT perestringendum P' 12 qui
 BRB'A quis (s. s. u.) P' quam LT 13 quod BRP'' et (s. quot) A
 tantus om. BP'D'O propheta s. u. P' 14 sine s. u. m2 P'
 congegissit P (n s. u., ssit in ras.) 15 iniustitiam BP'AB''D'O ini-
 stitias cet. 16 merito . . . poscit om. BP'D'O 17 nec solum] non so-
 lum D'O, s. u. m2 P', om. B 18 post multitudinem add. promeruit
 P' (s. u. m2) D'O 19 huiusmodi BP'B''DD'LO et (huius ex eius) T
 eiusmodi cet. 20 peccato] delicto RB'ACP''LTT' 23 sua B, om. cet.
 et BP'CB''D'O et in cet. bracchio B brachio cet. 24 trans-
 duxit BP'OT' et (ns eras.) B'' traduxit cet.

rubrum, in quo fuit figura baptismatis. si ergo uirtus magna
 in figura fuit sacramentorum, quanto magis in ueritate eorum
 magna misericordia est. recte quoque illic poscitur misera-
 44 tionum multitudo, ubi multitudo peccantium est. in multum
 5 laua me ab iniustitia mea et a delicto meo munda E
 me. non tam saepius quam plenius lauari petit, ut conceptam
 sordem possit eluere. nouerat secundum legem pleraque
 <qui>dem mundandi esse subsidia, sed nullum plerum atque
 perfectum. ad illud ergo perfectum tota intentione festinat,
 10 quo iustitia omnis impletur, quod est baptismatis sacramentum,
 sicut ipse docet dominus Iesus. nam cum uenisset ad
 Iohannem, ait Baptista: ego a te debeo baptizari, et tu
 uenis ad me? respondit dominus: sine modo; sic enim
 decet nos implere omnem iustitiam. sed posteaquam F
 15 baptizatus est Christus et spiritus sanctus super eum tamquam
 columba descendit et pater filium signauit e caelo, iustitia
 omnis impleta est. ideo propheta dicit: in multum laua
 me ab iniustitia mea; grandis enim squalor et macula
 45 non exiguo, sed multo aufertur lauacro. quod si quis aliter
 20 accipere uult, potest ita suum formare intellectum. mundat 690 A
 sermo diuinus, mundat nostra confessio, ille dum auditur,
 ista dum promitur; mundat bona cogitatio, mundat honesta
 operatio, bonae quoque usus conuersationis. his mundatus
 unusquisque facilius haurit et tamquam in se rapit splendorem

1 I Cor. 10, 2   4 Psalm. L 4   12 Matth. 3, 14   13 Matth.
 3, 15   14 Matth. 3, 16   17 Psalm. L 4   23 Iac. 3, 13

2 fuit in figura *LT'* fuit in figura *fuit D*   7 pleraque quidem *scripsi*
 plena quaedam *BP'B''D'O* et (quaedam *ex* quidem) *T* quaedam *L* plena
 quidem *cet.* plura quidem *a* pleraque *tacite Maurini*   10 quo *BP'D'LOT'*
 in quo *T* (in *eras.*) *cet.*   12 baptizari *B*   14 docet *B*   postea
 quando *P'D'*   16 e *BP'B''D'O* de *cet.*   17 omnis (i *ex* e) *B*   20 for-
 mare suum *P'D'*   22 honesta] bona *D'T'*   23 bonae] bene *P'D'* boni
RP'AP'' bonę (ę *ex* i) *T*   mundatur *BP'D'*   24 hauriet *B* haurit
 (h et t s. u.) *P'*   et tamquam *BP'B''D'LO* et (*ex* etiam suum) *T* et
 infusū (infusū in *ras. m2*) *D* et etiam *T'* etiam suum *C* (in *mg. m2*
 sensuum) *cet.*

gratiae spiritalis. denique non una infusione uelleris statim pretiosus fucus inradiat, sed primum suco ignobili uellus inficitur, deinde aliis atque aliis sucis naturalis eius species B frequenter eluitur et diuerso saepius colore mutatur ac sic postea uelut plenioris lauacri adhibetur infectio, ut purpurae 5 uerior atque perfectior fulgor inrutillet. sicut igitur muricum plurimum in purpurae infectione ita in lauacro regenerationis miserationum est multitudo caelestium, ut iniquitas deleatur. itaque qui in multum lauatur ab iniustitia mundatur et a delicto et peccandi quandam inolitam studiis ac moribus 10 deponit habitudinem et obliuiscitur qualitatem. et bene lauatur C ab iniustitia uel iniquitate, quae maior est, emundatur a delicto, quod minus est.

9, 46 Ideoque addidit: quoniam iniquitatem meam ego D agnosco et delictum meum contra me est semper. 15 non mediocre est, ut agnoscat unusquisque peccatum suum. ideoque et supra ait: lapsus quis intellegat? id est quis est tantus ut intellegat? quomodo illud: quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis ascendet in montem domini? non utique nullus, sed rarus; qui enim potest 20 agnoscere potest declinare, potest quid sequatur eligere. E plerique in suis lapsibus gloriantur et putant ea laudi esse quae crimini sunt, si alienum coinquinauit torum et pudicae

14 Psalm. L 5 17 Psalm. XVIII 13 18 Psalm. XIII 1 XXIII 3

2 praetiosus P' (u ex o) pretiosum C focus (v s. o) P' fucus (s s. f) O sucus D et (in quo sucus pretiosus) T' succus P'L, om. C ignobili T' (ignob in ras.) T' (in ras.) in ouilli RB'ADP'' 3 sucus B sucis (i ex o) P' fucis T' 4 eliditur BO et (v s. id) P' eluditur D' diuerso (i s. u.) B 6 perfectior B (r alt. s. u., sed eras.) irradiet B' 7 plurimum BP'D'O plurimorum cet. 9 in multis BP'B''D'O multum LTT' et a BP'D'O a cet. 12 iniquitatem (m eras.) B a] et a P'D' 16 unus (om. quisque) RB' 17 intellegat RB' intellegat P'' (i eras., e s. ras.) intellegatur C intellegit cet. 18 habitauit RB' 19 ascendit BRB'AP'' ascendet (et ex it m2) P' requiescet (in monte) CT' 22 plerique... crimini sunt uidelicet (ante si) infra in mg. m2 P', eadem in textu D' . 23 criminis RB'ACP''T' quoinquinauit RB'P''T'

feminae expugnauit affectum, si uiduae propositum aliqua fraude mutauit: alius nece hominis, latrocinii insidiis et raptu uiuere putat esse uirtutis: nonnulli circumuenire ac fallere arbitrantur esse sapientiae. ex his nullus potest dicere: 5 quoniam iniquitatem meam ego agnosco, sed ille qui potest dolere quod fecerit, condemnare quod deliquerit, quem sua uitia conpungunt. unde et propheta ait: quae F dicitis in cordibus uestris et in cubilibus uestris conpungimini. plerique equorum cum ceciderint, se iactare 10 consuerunt et quos casus non laeserit iactando se debilitantur et franguntur. alii, qualis Graecorum equorum fertur natura, cum uel in certamine curuli elisi fuerint uel fortuito ceciderint, nequaquam se mouere consuerunt et quandam tenent quietis 691 A et patientiae disciplinam. his si casus non nocuit, quies 15 prodest; certe non acerbatur offensio. nonne mutis animalibus deteriores aestimandi qui se in flagitiis suis iactant et putant insigne esse uirtutis ubi lapsus est criminis? ideo quasi muto 47 dicitur iumento: peccasti, quiesce. unde pulchre addidit: et delictum meum contra me est semper. insipiens 20 enim delectatur erroribus suis et nouis uetera obumbrando B

1 Iob 24, 3   2 Ouid. Met. I 144   5 Psalm. L 5   7 Psalm. IIII 5   18 Gen. 4, 7   19 Psalm. L 5

2 nece *ex* noce *P'* necem *RB'P''B''LTT'* insidiis *BP'D'O* et '-is *m2 in ras.*) *D* insidias *cet.* 3 uirtutes *BP'* et (i s. e *m2*) *O* 4 sapientiae *BP'B''D'O* sapientum *C* sapientiam *T'* (t e s. am *m2*) *cet.* 5 ego *om.* *BCT*, s. u. *m1 B''*, *m2 D* agnosco (s s. u.) *B* 6 qui s. u. *m2 P'* condemnare *P'RB'* deliquerit *B* et (*corr. m1*) *P'* dereliquerit *A* 7 suae uitiae *R* (e *bis eras.*) *B'* 9 conpungemini *B* equorum *BB''O* eorum (c *eras.*, qu *s. ras.*) *R* eorum *B'* eorum *P'D'* namque eorum *cet.* 10 consuerunt *BP'B''D'O* consueuerunt *cet.* et (t s. u. *m2*) *B* laeserit *RB'ACDP''T'* laeserunt *LT* laeserint *B* (n *exp.*) *cet.* iactandos et *R* (*corr. m1*) *B'* se iactando *B''* debilitantur *BP''O* debilitant *cet.* 11 franguntur *LT* frangunt *cet.* aliis *P'* (s *eras.*) quale (is s. e) *P'* 12 currili (i *pr. ex u*) *B* currili *P'P''D'O* fortuito (v s. o *alt.*) *P'* fortuito *CP''B''D'LTT'* fortuiti *D* 13 consuerunt *BP'B''DD'O* consueuerunt *cet.* 15 prod. est *B* aceruatur *P'B''D'L* 17 criminis (s *ex bus*) *P'*

peccatis se existimat adiuuari ideoque exultat in crimine. at
 uero sapiens aduersum se iudicat esse delictum suum et
 tamquam hostiles acies ita lapsus culparum suarum aduer-
 santium modo sibi arbitratur obsistere. quidquid personuerit,
 quidquid increpauerit, culpa ei propria semper occurrit: quid- 5
 quid fuerit dictum aut lectum in se dictum putat: quidquid
 intenderit. se nutu, se oculis signari putat. si epuletur, si
 cogitet, si oret ac deprecetur, ante oculos eius semper error C
 est proprius et momentis omnibus culpa pulsat conscientiam
 nec quiescere nec obliuisci sinit. uelut grauis censor exagitat 10
 se terrore perpetuo. omnia igitur aduersa habet qui ipse sibi
 displicet, ipse sui accusator, ipse sui testis est, nec inuenit
 quo fugiat qui ipse se perurget et stimulat. sed hoc bonae
 mentis est uulnus sentire peccati. nam qui expertes doloris
 sunt non sentiunt uulneris acerbitatem, quod est inmedicabilis 15
 aegritudinis: qui autem dolore aliquo punguntur sicut doloris D
 sensu non carent ita non carent etiam sanitatis profectu. ubi
 enim doloris sensus ibi etiam sensus est uitae; sentire enim
 uitalis uigoris ac muneris est. unde et ille qui errorem suum
 non agnoscit insanit furit desipit, qui autem agnoscit utique 20
 respiscit, non respuit remedia sanitatis, sed se ipse restringit,
 paenitet eum culpaе, de ipsa semper cogitat et cogitando se
 ipse condemnat; iustus autem in primordio sermonis

15 Quid. Met. I 120 23 Prouerb. 18, 17

1 exestimat *RB'* adiuuari (ri ex re) *B* at ex ad *B* ad *RB'*
 3 hostiis *RB'* hostilis *AC* culparum suarum lapsus *B''* 4 sibi modo
OT' personauerit *R* persona iuuerit *B'* 5 quidquid *pr.*] quid *RB'*
 perincrepauerit *P'D'O* 7 se nutu se *BP'D'O* sese notis *P'''* se notis
CB'' notis se *D* sese dotis propriis (om. oculis) *T'* se notis se *cet.*
 11 sed errore *B* se terrore (t in ras.) *P'* 12 sui *pr.*] sibi *P''T'*
 13 qui] quia *CDLT* quippe (om. ipse se) *R* quippe *B'* se perurget]
 perurguet *CP''* se purget *A* semper urget *O* 14 est om. *P'D'* ex-
 perteis *R* (i eras.) *B'* 16 aliquo dolore *LTT'* 17 sensu ita (ita s. u.
m.2) non carent non carent etiam *T* sensu ita etiam non carent *L* sensu
 carent ita etiam *D* 21 sed (s. u. *m.2*) se *T'* se (om. sed) *CDB''*, se
 om. *cet.* 22 paenitent *RB'C* 23 ipsa *RB'A(CP''* ipsa *T* autem
BP'B''D'LO et (s. u. *m.2*) *T*. om. *cet.*, enim *a*. recte *puto*

accusator est sui. qui se accusat iustus est; qui iustus E
 est sobrius est, sanus est. iustus fauere sibi nescit, rigorem
 iudicii etiam circa se non nouit inflectere, recordationem
 lapsus proprii perhorrescit et commissum erubescit errorem,
 5 omnem eius memoriam pauet metuit reformidat; grauem <se>
 sibi iudicat, se ipsum arbitrum refugit nec sese sibi audet
 committere, quod nullum putat sibi esse grauiorem quam
 eum quem latere non possit, fallere non queat, fugere ac
 uitare non reperiat, nisi ut se sibi abneget et domini crucem F
 10 tollat.

48 Magna uis obnoxiae conscientiae, magna supplicia. timebant
 Eua et Adam et, cum domini uocem in paradiso ambulantis
 audirent, cupiebant se abscondere, quos nemo quaerebat. Cain
 quoque metuebat, ne omnis eum quicumque inueniret occi-
 15 deret. ita in se ferebat ipse sententiam, quod dignus esset
 cui nullus ignosceret. unde bene ait: et delictum meum
 contra me est semper, hoc est: sine interuallo aliquo
 recordatio et species ipsa mei me erroris in pugnat. considera
 quomodo nos confundat, cum aliquid deliquimus, quomodo

9 Matth. 16, 24 Luc. 9, 23 11 Gen. 3, 8 13 Gen. 4, 14

1 sui est *RB'AP''LTT'* qui iustus est *om. BP'DD'O* 2 sobrius
 est et *RB'ACDP''LT* faueri *BP'* 4 perhorrescit *RB'CT* com-
 missum (o ex u) *B* erubescit (e alt. ex i) *B* 5 graue *RB'* graue
ADP''T graua *C* se sibi *scripsi* sibi se *α*, se *om. libri* 6 sese *P'*
 (ex esse) *D'O* esse *BT'* se *cet.* 7 sibi putat *RB'ACDTT'* 8 queat
B ac *BP'B''D'O* aut *cet.* 9 ut se sibi abneget et domini crucem
 tollat (ut s. s. abn. et xpm sequatur *T'*) magna uis obnoxiae consci-
 entiae (conscientiae obnoxiae *B''*), magna supplicia. timebant *omnes praeter*
BP'D'O, in quibus haec leguntur: ut se obnoxium conscientiae fateatur.
 magna supplicia timebant 11 subplia *B'* 12 adam et eua *LT'*
 euua (u pr. eras.) *B* ambulantis *BP'D'O* deambulantis *cet.* 14 me-
 tuebant (n eras.) *R* non (e s. οη m3) *P'* omnis (i ex e) *B* 15 fere-
 bat in se ipse *B''* in se ipse ferebat *T'* 17 coram *C* et (s. λ contra) *B''*
 alico *RB'* 18 mei s. u. *B* terroris *AP''LTT'* in pugnant
RB'CT' considerat *BP'O* 19 deliquimus *BP'O* delinquimus *C* (n
 s. u.) *cet.*

incurset oculos, quomodo in memoriam semper recurrat. quem commissi pudet nescit aliquid postea tale committere, 692 A
 49 unde similiter erubescat. praecedit autem iniquitas, peccatum sequitur. radix est iniquitas, fructus autem radicis est culpa. unde uidetur iniquitas ad mentis improbitatem referri, peccatum 5
 ad prolapsionem corporis. grauior iniquitas tamquam materia peccatorum, leuius peccatum. denique iniquitas per lauacrum remittitur, peccatum tegitur bonis factis et tamquam alis operibus obumbratur. unde bene supra hic ipse ait: beati, B
 quorum remissae sunt iniquitates et quorum tecta 10
 sunt peccata. caritas enim abscondit errorem et operit multitudinem peccatorum. multa quoque caritas remittit etiam ipsa peccata, sicut scriptum est de muliere, quae super dominum fudit unguentum: remissa sunt peccata eius
 50 multa, quoniam dilexit multum. sunt etiam qui acci- 15
 piant priorem uersiculum de lauacro esse, secundum de paenitentia. qua gratia etiam Petrus, qui ante fuerat bapti- C
 zatus, interrogatur, postquam uisus est dominum negasse: Simon Iohannis, diligis me? dicit ei: utique tu scis, domine, quia diligo te. et iterum interrogatur: Simon 20
 Iohannis, diligis me? et iterum respondet: tu scis quia amo te. et tertio interrogatur: Simon Iohannis, amas me? et contristatus est, quia dixit ei tertio: amas me, et dicit ei:

3 I Ioh. 3, 4 9 Psalm. XXXI 1 11 I Petr. 4, 8 17 Ioh. 21, 15—17

1 incurret *R* incuruet *C* oculus *BP'D'* in memoria *BO* et memoria *P'D'* 2 postea *post* similiter *transponit T'* 4 sequitur. peccatum radix iniquitatis est *B''* 5 ad mentis] odientis *B* et (*in mg. m2* ad mentis) *O* odientis ad *P'* (*ad s. u. m2*) *D'* 7 lauacrum *B'B''LO* 8 alis *ed. Rom.* aliis *BP'B''D'O* et (*m3 ex malis*) *T'* malis *cet.* 11 operit *B''D'* operuit *BO* et (*u eras.*) *P'* cooperit *cet.* 12 amittit *RB'AC* amittit (*re s. a m2*) *D* emittit *B''* abscondit *T'* 13 peccatum *RB'A* 14 eius peccata *P''B''TT'* ei peccata *C* peccata ei *D* 15 sunt *m2 ex* sicut *P'* 16 lauacro *RB'B''D'LOT'* 19 dicit... 21 diligis me *om. BP'D'O* 19 dixit *B''* 20 domine *ante* tu *transponunt B''L* interrogatus *RB'DP''* 21 et *om. B''* respondet *LT* respondit *cet.* quia ego *B''* 22 iohannes *P'* 23 qui *B* quia (*a s. u. m2*) *P'* dicit] dixit *DD'LT*

domine, omnia tu scis; tu nosti quia amo te. et dictum est ei trina uice: pasce oues meas; sequere me, quasi qui peccatum suum nimia caritate texisset. nec otiose post confessionem nimiae caritatis iubetur plebem regere, qui etiam turbatus non amiserat quemadmodum ipse se regeret? hoc propter gratiam diximus caritatis, eo quod peccatum tegat. denique nonnulli ideo trinam interrogationem dilectionis factam esse dixerunt, quia trina fuerat negatio, ut trinae lapsum negationis professio caritatis totiens repetita deleret.

10, 51¹⁰ Sequitur: tibi soli peccaui. (rex utique erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a uinculis delictorum; neque enim ullis ad poenam uocantur legibus tuti sub imperii potestate. homini ergo non peccauit, cui non tenebatur obnoxius. sed quamuis tutus imperio deuotione tamen ac fide erat deo subditus et legi eius subiectum se esse cognoscens peccatum suum negare non poterat, sed quasi reus cum amaritudine fatebatur, qui sciret maioribus uinculis se teneri, quia maiora deberet, quoniam plus ab eo exigitur, cui plus commissum est.) possumus etiam et ita accipere. quis me diiudicat, cum omnes sub peccato sint? denique dominus de illa adultera qui sine peccato est inquit prior lapidet eam. et nemo lapidauit. hoc igitur ait propheta: tibi soli peccaui,

2 Ioh. 21, 15—17, 19 8 Matth. 26, 34 et 69 sqq. 10 Psalm. L 6 18 Luc. 12, 48 21 Ioh. 8, 7

1 omnia tu] tu omnia DLTT' 2 ei om. DB'' uoce RB'P''
 3 quiasi P' otiosae B (a exp.) A 4 caritatis om. RB'ACD, s. u.
 m2 T 5 se om. CDLT gereret BP' 6 haec A caritatis (ti
 s. u. m2) P' 7 iudeo R (u eras.) B' 8 quia (i s. u.) P' negatio
 BP'AD'O derogatio P'' denegatio cet. 12 ullis (u ex i m2) P' tuti
 (u ex o) R, om. BP'D'O sub BP'D'LO et s. u. m2 T, om. cet.
 14 totus (v s. o m2) P' erat (a ex i m2) P' deo erat subditus
 B'' erat subditus deo P'' subditus erat deo T' 15 legi eius] legibus
 CDL et (in ras. m2) T 19 etiam BP'DD'O autem cet. de-
 iudicat B et (di- m2) P' 22 lapidauit B (t m2 ex corr.) P'D'O
 eam lapidauit cet. profeta B soli P'B''DD'LT' et s. u. T,
 om. cet.

qui solus sine peccato es. qui autem peccato obnoxius est quasi peccatorem non potest iudicare. inexcusabilis est enim omnis homo, qui in alio ea quae agit ipse condemnat; in quo enim alium iudicat semet ipsum adiudicat. tibi inquit peccaui et malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis et uincas, cum iudicaris. tibi peccaui, qui me ad uirtutis studia prouocasti, qui me erudisti in lege tua. tibi soli peccaui, quem solum abscondita cogitationum et mentis occulta non fallunt. et malum coram te feci, quem sola sanctificatio decet. hominis testimonium declinamus, sed in conspectu tuo ea quae sunt indigna committimus. iniuria est homini spectare flagitia, deum arbitrum esse omnium scimus et eo ipso teste peccamus: et tamen in his iustificatur magis dominus deus noster, quia iniustitia nostra dei iustitiam commendat et mendacium nostrum celebrat ueritatem dei; sit enim deus uerax, omnis autem homo mendax.

53 Ut iustificeris in sermonibus tuis. sermones dei pleni ueritatis sunt atque iustitiae ideoque uera sunt quaecumque locutus est dominus de fragilitate humana, quia inclinatum est cor eorum ad nequitiam, propendit ad fraudem. et quia definiuit eo quod non sit homo qui non peccet — omnes enim declinauerunt et inutiles facti sunt —, ideo uincit, dum iudicatur, quoniam prolapsione uniuersorum

2 Rom. 2, 1   4 Psalm. L 6   8 Rom. 2, 16   16 Rom. 3, 4
18 Psalm. L 6 CXVIII 160   23 Psalm. XIII 3

1 qui *pr.* *BP'B'D'O* quia tu *A* quia *cet.*   2 quasi (*i s. u. m2*) *P'*
inexcussabilis *P'* enim est *LT'*   4 aliū* (*s eras.*) *P'*   10 sola
(*a in ras.*) *D'* solum *B''* et (quem solum *in mg.*) *D*   11 sed *BP'D'LO*
et *T'* (*s. m2* sed) *cet.*   12 homini *BP'P''D'O* hominis *B''* (*is ex u*) *cet.*
expectare *RB'AP''T'* *putaret (*del. m2 et s. scr.* spectare) *T'*   *dnm*
CDLT   13 omnium esse *P''L*   14 *N̄* = noster *s. u. B.*, non *P'D'*
15 celebrat *DLT* celat *C*   16 ueritatem dei *BP'B'D'O* dei ueritatem
cet. enim *BP'B'D'O* autem *cet.*   17 mendat (*x s. † m2*) *P'*   21 propendit *B''D'*   22 definiuit *B* definiuit (*de ex di m2*) *P'* definiuit *B'*
23 declinauerunt (*e pr. ex i, n pr. extra u. m2*) *B*   24 diiudicatur
AP''T'

probauit quaecumque de nostra iudicauit fallacia. ergo si
dixerimus quia iniquitatem fecimus, iustificamus deum in
sermonibus suis; si autem dixerimus quia non peccauimus.
mendacem facimus deum; sed impossibile est mentiri eum.
54 5 nos igitur omnes sub peccato esse manifestum est. quantum
igitur crimen, ut homo se peccatorem neget, quoniam quantum
in ipso est summi dei uidetur arguere ac refutare mendacium, E
qui tam moderatus et patiens est, ut uincat, cum iudicatur,
uenitur enim ad iudicium: deus dicit: populus meus, quid
10 feci tibi aut quid contristauit te aut quid molestus
tibi fui? quia eduxi te de terra Aegypti, et de domo
sernitutis liberaui te et misi ante faciem tuam
Moysen et Aaron et Mariam. plebs mea, in mente
habeto quid cogitauerit de te Balac. singula in conspectu
15 tuo locat beneficia sua, ut tamquam de his iudices quae
seruare debueras, quo magis reus fias, qui diuinis non potueris F
stare beneficiis. quid feci inquit tibi? tamquam reum se
constituit et te iudicem. aut quid contristauit te? offensi
uultus non abnuat crimen, si tu deo es contristatus auctore.
20 aut quid molestus tibi fui? interpellationis iniuriam
confitetur, si molestior aestimata est: addit beneficia, quorum
gratia non erubuit qui existimabatur ingratus. in hac quoque
causa considera quomodo dominus se ipsi Dauid iudicandum 694 A

4 Hebr. 6, 18 Tit. 1, 2 5 Rom. 3, 9 9 Mich. 6, 3—5

1 probabit *BPD'O* de nra *B'* densam *R* 6 peccatorem se *C*
8 et] ac *LT* 9 uenitis (*m2 ex uenitur*) *P'* ueniens *B''D'O* uenit *P''*
et deus dicit *A* deus et dicit *P''* et dicit tibi deus *T'* popule
P'B''CDD'T' quid (*d s. u. m2*) *P'* 10 quid *pr.*] in quo *B''T'* 11 fui
tibi *CD* feci tibi (*om. molestus*) *B''* eduxit (*t eras.*) *P'* de ante domo *s. u.*
m2 P' m1D, om. BO 13 et aaron *om. BP'P''D'O*, et *om. T'* maria *B*
et (*ā m2 ex a alt.*) *P'* plebes *R* (*e alt. eras.*) *P''* (*e alt. s. u.*) 14 balach
ALTT' 15 locat (*e ut uidetur eras.*) *R* iudicis *B* iuditiis *Rb'*
iudiciis *AP''T'* iudicis *T* (*s. m2 1 ces*) iudicii (*es m2 s. ii*) *C* 20 tui
fui *RB'AC* et (*tibi s. tui m2*) *DT* fui tibi *B''OT'* 21 addidit *A*
22 gratiam *RB'AB''CDLT* erubuit (*b ex p*) *P'* existimabatur
scripsi existimabat *BP'L'O* erat *T'* existeret *T* (*ex existeret*) *cet.*

praebuit, ut uinceret; dicit enim Nathan: haec dicit dominus deus Istrahel: ego unxi te in regem super Istrahel et ego liberaui te de manu Saul et dedi tibi omnia quae erant domini tui et uxores illius in sinum tuum dedi et dedi tibi domum ipsius Istrahel 5 et, si pauca sunt, adiciam tibi. et quare pro nihilo duxisti dominum, ut faceres nequiter in conspectu eius? horum commemoratione conuentus cum uideret inferiorem se esse, cum iudicat, ait: peccaui domino. ita iustificauit dominum, qui peccatum suum negare non ausus est. 10 B
 55 possumus et ita accipere: iustificat dominum qui peccatum fatetur. denique in euangelio habes quia publicani iustificauerunt deum baptizati baptismo Iohannis. Baptista autem Iohannes baptismum fecit paenitentiae. qui autem agit paenitentiam delicta non abnuat. ergo quia Dauid contra se habebat 15 semper delictum suum, utique non negabat quod et erubescibat, non negabat quod et agnoscebat. non negando autem C utique commissi paenitentiam gerebat erroris atque ita confitendo delictum iustificabat dominum et ipse iustificabatur a domino. iustificatur enim dominus, dum eius praedicatur 20 iustitia et ab eo uenia postulatur. simul et ipse iustificat confitentem et iustificatur in sermonibus suis, sicut scriptum est: dic iniquitates tuas, ut iustificeris.

1 Reg. II 12, 7—9 9 Reg. II 12, 13 12 Luc. 7, 29 23 Esai. 43, 26

1 uiueret P' (in mg. m2 † diceret) D' dicit (it ex et) B natham
 B 2 sqq. isrl̄ B isrl̄ cet. unxi B unxi cet. 4 uxores (es ex is m2) B 4 dedi in sinum tuum C'DLT 8 cōmemoratione (ne ex nu) P' cum ex con P' audiret LT 9 cum om. P'O, cum iudicat om. D' iudicat P' iudicati P' iudicat* (ns s. †) O iudicatur A
 10 non est ausus T' .11 peccatum suum B'D'T', fort. recte
 13 baptizatos RB'P'' baptismum (o s. u) B baptismo (o m2 in ras.) P' baptismum baptizati O 14 iohannes (es ex is m2) BP' penitentiam m2 ex penitentiam ut uidetur P' 16 semper BP'B'D' et post suum transpositum O, om. cet. erubescibat (be ex bi m2) B 17 et om. CDT negandi RB'AP'C 20 dem (v s. e) P' 21 postolatur P' (v m2) postulanur (t s. m m2) B

11, 56 Sequitur: ecce enim in iniquitatibus conceptus sum D
 et in delictis peperit me mater mea. quis tanto adfectu
 agit paenitentiam? humi stratus iacuit fusus in lacrimas,
 cibum non gustavit, lauacro se abdicavit. quid iam reliqua E
 5 dicam, quod abstinerit ornatu et comitatu regio? adiunxit
 confessionem iniquitatis suae et in perpetua saecula toto
 canendam orbe transmisit. ecce inquit in iniquitatibus
 conceptus sum et in delictis peperit me mater mea.
 auerte faciem tuam a peccatis meis et omnes iniqui-
 10 tates meas dele. ne proicias me a facie tua et spiritum
 sanctum tuum ne auferas a me. libera me de sangui-
 nibus, deus deus salutis meae. 'antequam nascimur,
 maculamur contagio et ante usuram lucis originis ipsius F
 excipimus iniuriam. in iniquitate concipimur' — non expressit
 15 utrum parentum an nostra — 'et in delictis generat unum-
 quemque mater sua'. nec hic declaravit utrum in delictis suis
 mater pariat an iam sint aliqua delicta nascentis. sed uide ne
 utrumque intellegendum sit. nec conceptus exors iniquitatis
 est, quoniam et parentes non carent lapsu. et si nec unius 695 A
 20 diei infans sine peccato, multo magis nec illi materni con-
 ceptus dies sine peccato sunt. concipimur ergo in peccato
 parentum et in delictis eorum nascimur. sed et ipse partus
 habet contagia sua, nec unum tantummodo habet ipsa natura

1 Psalm. L 7 7 Psalm. L 7, 11, 13, 16 12 Augustinus contra
 duas epist. Pelag. IIII 11, 29 (antequam... concipimur) et contra Iul.
 Pelag. I 3, 10 (antequam... natura contagium) 20 Iob 14, 5

1 enim om. *RB'AP''B''T'* 3 lacrimis *P'D'T'* 5 abstinerit (s s.
 u.) *B* comitatu *BP'B''D'O* contemptu *A* comptu *cet.* adiunxit
 (c s. u. m2) *P'* 7 canendum *BP'D'O* canenda *T'* orbi (i ex e m2) *B*
 in s. u. m2 *P'* 12 nascamur *ADP''B''D'T'O* et Augustinus l. pr.
 13 antequam *P'* 14 iniquitatem *B* 15 nostris *BP'D'O* nostram *AP''*
 unumquemque generat Augustinus 16 delictis m2 ex dilectis *B*
 17 sint *BP'CB''D'O* sint et *cet.* 18 exors *BB''LOTT'* exors *cet.*
 19 lapsum *RB'P''* 20 peccato est *D'* 21 sint (v s. i) *P'*, sunt om. *P''T''*
 concepimur *RB'* 22 sed et *BP'DB''D'O* sed *cet.* 23 tantummodo
 (v s. o pr. m2) *P'*

contagium. bonum quidem coniugium, sancta copula; sed tamen qui habent uxores ita sint ac si non habentes. ipse torus incoquinatus et nemo alterum fraudare debet eo nisi forte ad tempus, ut uacent orationi: tamen secundum apostolum non uacat orationi quis eo tempore, quo usum corporeae illius conuentionis exercet, et mulieri menstruatae incoquinatus est pannus nec potest illis diebus purgationis suae offerre sacrificium, et mulieris quae generauerit dies partus et plerique alii a sacrificio feriati sunt, donec legitimo ritu fetamundetur. ideo in quo uoluit dominus nulla huiusmodi originis esse contagia, dicit illi dominus: priusquam te formarem in utero matris tuae, noui te et, priusquam exires de uulua, sanctificaui te et prophetam in gentibus posui te. quis tantus, cui tam magna delata sunt? numquid Hieremias? sed non ille utique in gentibus propheta propositus, sed in Iudaea tunc temporis, nunc autem etiam in nationibus, quae in Iesum dominum crediderunt. uide tamen ne illi dicatur, qui antequam nasceretur ex uirgine, iamdudum erat et erat semper et operabatur etiam in utero Mariae constitutus et ita sanctus erat, ut sanctificaret prophetas suos. in quo solo et conceptus uirginalis et partus sine ullo fuit mortalis originis inquinamento. dignum etenim

1 Augustinus contra Iul. Pelag. II 7, 20 (bonum coniugium . . . exercet) 2 I Cor. 7, 29 3 I Cor. 7, 5 6 Leuit. 15, 19 sqq. 8 Leuit. 12, 2 sqq. 11 Hier. 1, 5 22 Augustinus contra duas epist. Pelag. III 11, 29 (dignum . . . uita)

1 quidem *om. Augustinus* copola *B* sed tamen *m1 P'T'* si tamen *P' m2 T' m3* si *D'* 2 habent (n s. u.) *B'* 3 torus est *Augustinus* incoquinatus *RB'P''* alterutrum (*corr. m2*) *P'* eo *om. BAO* 4 ad fe ad tempus *B* tamen] iam *RB'AP''B''T'* 5 quis *D m2 P'D'* et (s s. u.) *T'* qui se *BO, om. LT*, qui *D m1 cet.* usum *BP'B'D'O* usus *cet.* 6 mulieris *ACDP'LTT'* quoinquinatus *B'* 7 pannus (n *pr. s. u. m2*) *P'* 8 generauerat *P'* (era *pr. s. u. m2*) *D'* generauit *LT* 11 illic *BO* illi* (c *eras*) *P'* 15 ille non *P''* profeta *B* 16 propositus *BP'D'OT'* positus *cet.* autem *om. CD, s. u. T* etiam] etiam et *ACDP''* et *T'* 17 quae *BP'CDB''D'OT'* quae et *cet.* dnm *BP'D'O xpm dnm cet.* 18 nec (c *eras*) *P'*

fuit ut qui non erat habiturus corporeae peccatum prolapsionis nullum sentiret generationis naturale contagium. merito ergo Dauid flebiliter in se deplorauit ipsa inquinamenta naturae, quod prius inciperet in homine macula quam uita.

12, 58 5 Dum haec dicit et peccatorum specialium atque communium E
conluuiem confitetur, subito ei splendor ueritatis et candor
gratiae spiritalis offulsit. supergressus enim umbram spiritu
prophético ipsa uidit mysteriorum sacramenta caelestium, F
quorum typum Moyses praefigurauit in lege. uulneratus igitur
10 caritatis uulnere et indagandae captus ueritatis cupiditate in
superiora suae mentis extendit intuitum et in futura prospiciens
thesauros sapientiae et scientiae uidit in Christo,
praeuidit baptismatis sacramentum et miratus gratiam exclamauit subito dicens: ecce enim ueritatem dilexisti;
15 incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi. 696 A
non incerta mysteria, quia certa sunt, nec incerta secreta et
arcana sapientiae, sed non manifesta. hoc enim significat,
quia nullis essent manifestata; quod enim oculus non
uidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit,
20 hoc praeparauit deus diligentibus eum. uidens igitur ea
dicit: ecce iam non in umbra nec in figura, non in typo, sed

9 Exod. 24, 8 Cant. 5, 8 12 Sir. 1, 25 14 Psalm. L 8
18 I Cor. 2, 9 21 Coloss. 2, 17

1 ut] et B habiturus (ta exp. m2) P' 3 dauid (d alt. ex t) P'
flebiliter (i pr. ex e) B 4 et quod Augustinus hominem RAP' T'
maculare (re del.) B 6 conluuionem LT ei] eis C enim B'', om. O
et candor gratiae spiritalis om. BP'D'O 7 offulsit BP'O effulsit
DB''D' obfulsit cet. umbra R spu. P 9 moeses B uulnera-
talis RB' et (m2 uulneratus) P'' uulnerata. A uulnere T' 10 cupidi-
ta-te B (e eras.) 11 intuitum BDB''D'LO et (u ex u m2) P' intan-
tium T (s. m2 tuitum) cet. 12 thesauros B thesauros cet. uidit
(it ex et m2) BP' 14 dilixisti B 15 occulta (c pr. s. u. m2) P'
tuae om. B 16 misteria P' 17 archana B significat T' signi-
ficat. (ur s. ras.) P'' significans C significant P' (n alt. exp. m2) cet.
18 quia BP'D'O quae B'' quia adhuc P'' in mg. ** hec que D haec quae
T' adhaec quae cet. 19 auris (is ex es m2) BP' 21 nec BP'D'O
non cet.

in ueritate lux aperta resplendet: ecce nunc ueritatem aspicio, splendorem ueritatis agnosco, nunc te maiore, domine deus B
 noster, ueneror adfectu. ecce enim ueritatem dilexisti: non per speculum, non in aenigmate, sed faciem ad faciem
 te mihi, Christe, demonstrasti; in tuis te inuenio sacramentis. 5
 haec sunt tuae uera sacramenta sapientiae, quibus mentis
 59 occulta mundantur. itaque iam laetus atque securus, quod
 uibrasset ei sapientiae plenitudo, dicit ad dominum: aspar-
 ges me hysopo, et mundabor; lauabis me, et super
 niuem dealbabor. bene et ueteris testamenti sacramenta 10 C
 non euacuat et euangelica docet mysteria praeferenda. hysopo
 mundari secundum legem postulat, lauari secundum euan-
 gelium concupiscit et supra niuem se extimat, si lotus fuerit,
 dealbandum. per hysopi fasciculum aspergebatur agni sanguine
 qui mundari uolebat typico baptismate. lauatur autem qui 15
 diluitur aeterni fontis inriguo et supra niuem dealbatur cui
 culpa dimittitur. denique de ipsa anima dicitur: quae est
 haec, quae ascendit dealbata? antequam baptizaretur, D
 ipsa est quae dicebat: nigra sum et decora, filia Hie-
 rusalem. erat enim nigra, tenebroso peccatorum horrore 20
 deformis, sed posteaquam abluta per baptismum remissionem
 meruit delictorum, dealbata ascendit ad Christum. inde et per

4 I Cor. 13, 12 Deut. 34, 10   8 Psalm. L 9   11 Exod. 12, 22
 12 Matth. 3, 13   14 Exod. 12, 22   17 Cant. 8, 5   19 Cant. 1, 5

2 maiorem *B* (m *alt. exp.*) *P'* (m *alt. eras.*) *P'* (i *m2 s. ep.*) maiori
AD'LTT' 4 faciem *pr. B* facie *P'* (in quo cie ad *extra u. m2*) *cet.*
 5 demonstrasti *B* monstrasti *P'D'O* demonstrans *C* (n *alt. exp.*) *LT*
 demonstras *cet.* in tuis te inuenio *BP'D'O* te in tuis teneo *cet.*
 6 tua *P'D'* 8 asperge *B* asperges (e *m2 s. a alt.*) *P'* aspargis *RB'*
 asperges *cet.* 9 hysopo *BP''T'* isopo *C* ysopo *cet.* 11 misteria *P'*
 hysopo *BRB'AP''T'* ysopo *cet.* 12 postolat (v *s. o m2*) *P'* 13 su-
 per *P''B''T'* se *s. u. m2 P'* 14 hysopi *BP''T'* ysopi *cet.* aspar-
 gebatur *BRB'* et (e *s. a alt.*) *m2 P' m1 A* aspergebatur *cet.* 16 de-
 albabitur *LT* 19 filiae *CP''B''T'* 20 enim torum horrore
om. nigra tenebroso pecca B tenebrosa *P'AP''D'* 21 abluta *RB'*

Esaiam dominus locutus est dicens: si fuerint peccata
 uestra sicut phoenicium, ut niuem dealbabo, id est: si
 cruenta, si tetra, mundabo. haec est nix intellegibilis, de qua
 ait in euangelio quod domini Iesu refulserint uestimenta sicut
 5 nix, eo quod peccatum non cognouerit, caro eius, quando se E
 induit ueniens in hunc mundum, ab omni fuerit munda delicto.
 quid miraris si uidit baptismatis sacramenta cum supra dixerit,
 ubi descripsit domini passionem: dominus pascit me, et
 nihil mihi deerit; in loco uiridi ibi me conlocauit,
 10 super aquam refectionis educauit me et alibi: uox
 domini super aquas, deus maiestatis? et de
 ipso sacramento plenius dixit: parasti in conspectu
 meo mensam; inpinguasti in oleo caput meum, et
 poculum tuum inebrians quam praeclarum est. F

13, 60 15 Merito ergo istis exultans ait: auditui meo dabis 697 AB
 gaudium et laetitiam, exultabunt ossa humiliata.
 probasti, domine Iesu, quia numquam tua uerba praetereunt,
 probasti illud euangelicum quod dixisti: multi prophetae
 et iusti uoluerunt uidere quae uidetis et audire
 20 quae auditis. ecce David solo laetatur auditu, quia futura

1 Esai. I 18   3 Matth. 17, 2   6 Ioh. 1, 9   8 Psalm. XXII
 1 sq.   10 Psalm. XXVIII 3   12 Psalm. XXII 5   15 Psalm. L 10
 17 Matth. 24, 35   18 Matth. 13, 17

1 fuerint (n s. u. m.2) peccata (ta s. u. m.2) ura (ura in ras.) P'
 2 fenicum B fenicum P' phenitium RB' 4 in euangelio quod dñi ihu
 T' dñs ihs in euangelio quod BD'O quod (s. u. m.2) dñi ihu (ihu s. ras.
 m.2) in euangelio P' quod dñi ihu in euangelio cet. refulserint P'
 (n s. u. m.2) R (nt ex t) 5 eius] enim LT fort. cognouerit <et>
 quando BP'D'O qua cet. 6 mundum et P' (et add. m.2) P'D' 7 sa-
 cramentum LTT' dixerit BP'B'D'OT' dixit cet. 8 descripsit B et
 (corr. m1) P' 9 uiridi BP'B'D'O pascue uel pascue cet. 10 edocauit B
 11 maiestatis BP'D'O maiestatis intonuit cet. 14 poculum meum P'B'D
 et (tu s. mē) B' praeclarus RB'ACP'' 15 istis BD'O iste (iste A) quoque
 AP'T' istis quoque P' (m.2 ex istis) D (quoque s. u.) cet. 16 exulta-
 bunt BRB'A et exultabunt cet. 17 Iesu] hunc BO hinc P' (i ex u
 m.2) D' uerba tua P'T' 18 euangelicum (c s. u. m.2) P' euglm AC
 dixisti illud (illud eras.) R 20 audistis B et (s pr. exp.) P'P''

esset remissio peccatorum, et prophetat quia exultabunt ossa humiliata. sicut omnia iusti ossa dicent: domine, quis similis tibi? sic exultabunt ossa humiliata, humiliantis scilicet animam suam iusti. dicuntur ergo ossa uirtutes, C
dicuntur ossa uelut quidam animi motus uel animae, qui 5
motus humiliantur peccatis, exultant gratiae caelestis munere. dicuntur et ossa populi ecclesiarum, unde habes dictum in psalmo: non est absconditum os meum, quae fecisti in abscondito. os suum ecclesiam dixit et plebis deuotae conuentus sacros, quoniam sumus membra corporis Christi de 10
carne ipsius et de ossibus eius. hoc igitur dicit, quia ecclesia domini omnia opera diuina cognoscet et fidem resurrectionis D
61 accipiet. sequitur: auerte faciem tuam a peccatis meis et omnes iniquitates meas dele. usitata est deprecatio, ut eos quos laesimus obliuisci offensionis propriae postulemus. 15
moraliter ergo deum rogat propheta, ut auertat faciem suam a peccatis eius et tamquam obliuia peccatorum eius adsumat. sed quia omnia spectat et nihil eum praeterit, obliuisci non potest sicut nos, quos breui interuallo temporis eorum quae E
cognouimus memoria subterfugit. ideo bene ait, ut faciem 20
suam auertat, non ab ipso, ne deficiat destitutus, sed a peccatis, ut uires non possint habere peccata ipsius. quos enim

2 Psalm. LXXXVIII 9 8 Psalm. CXXXVIII 15 13 Psalm. L 11
22 Psalm. LXVI 2 CXVIII 135

1 esset (t s. u.) B erat LT 2 ossa iusti DD' 3 tibi] tui AT'
si B' omnia ossa P''T' humiliantis DD'O humiliantes cet.
4 uirtutis BP'RB'ACD'OT 6 peccatis sed P' (m2 ex peccatis) D'O
exultat B exultant (n s. u. m2) P' exultent A exaltentur T' caelestis (s alt. s. u.) B 8 occultatum T' quod B''D' 9 abscondito BE'D'O occulto cet. suum] sum B 11 dixit B'' quia] qui B
ecclesiam B aecclesiam (a pr. s. u., m exp. m2) P' 12 omni B omnia (a s. u. m2) P' cognoscit B''D' 14 uisitata (i pr. exp.) BP'
15 offensiones (i s. e) P' postolemus (v s. o alt. m2) P' 16 moraliter om. BD'O, s. u. m3 P' 18 spectat B'' expectat BRB'AP''T'
20 subterfugit (git ex it) P'' 21 destitus B' 22 ut om. B
uires ut (ut m2, uirgulae „ m3) P' uires ut D'O habere non possint P''T' non habere possint O

aspicit dominus inluminat et in uultu domini pietas atque indulgentia est. ideoque hic ipse ait: de uultu tuo iudicium meum prodeat; de uultu enim domini uenia, non poena procedit. rogandus ergo, ut nos aspiciat, auertat autem
 5 faciem suam a peccatis nostris, ut deleat ea. quae enim non F
 aspicit delet et quae deleuerit ea memoria sepelientur, sicut ipse dominus ait: ego sum, ego: sum qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero; tu autem memor
 62 esto et iudicemur. peccatum autem aut donatur aut
 10 deletur aut tegitur. donatur per gratiam, deletur per sanguinem crucis, tegitur per caritatem. similiter et iniquitas, quae aestimatur habitudo mentis iniustae, licet Iohannes in epistula eum qui fecerit peccatum et iniquitatem fecisse dixerit, sicut 698 A
 habemus scriptum: omnis qui facit peccatum et ini-
 15 quitatem facit. peccatum est iniquitas, quia in peccato ipso iniquitas est; tamen, ut nobis uidetur, peccatum opus est iniquitatis, iniquitas autem operatrix culpae atque delicti. plus est ergo ut ipsa iniquitas deleatur, excidatur radix et seminarium peccatorum. tollatur mala radix, ne malos fructus
 20 faciat, aboleatur erroris omnis affectus, uniuersa iniquitatum
 63 genera tollantur. itaque quemadmodum intrans in animam B
 sapientiae disciplina imprudentiam tollit et scientia ignorantiam, sic perfecta uirtus iniquitatem et remissio peccatorum delet

2 Psalm. XVI 2 7 Esai. 43, 25 sq. 14 I Ioh. 3, 4

4 rogandus *BP'D'O* rogandus est *cet.* ergo *BP'B''D'O* enim *cet.* autem *s. u. C, om. LT* 6 aspicit (it *m2 ex et*) *B* ea *BP'D'* et (e *eras.*) *O, om. B'', cum T' et D (s. u.) C* et cum *P''* (et *exp.*) *cet.* sepelientur *BP'D'LOT'* sepeliuntur *P''* (un *s. u.*) *T'* sepelitur *cet.*
 9 autem *om. BD'LO et m1 P'* aut deletur aut donatur *BD'O* aut deletur autem (autem *s. u. m3*) aut donatur (*uirgulae* *m3*) *P'* 12 iohannis *B* (-es *corr.*) *RB'* epistula *B et m1 P'* epistola *P' m2 cet.*
 16 peccatum *om. BP'D'O* 19 fructus malos *P''T'* 20 faciat (a *alt. s. u.*) *P'* erroris omnis *BP'D'O* omnis erroris *cet.* 21 quae admodum *B* intrans (*s s. u.*) *P'* 22 sapientiae *BP'B''D'O* sapientis *cet.* disciplina (a *ex e*) *P'* scientiae *RB'ACP''LTT'* scientia (*s. a ras.*) *D*

omne peccatum. unde praeclare apostolus ait quia donauit nobis peccata dominus Iesus delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum inquit de medio tulit adfigens illud cruci. deleuit sanguine suo atramentum Euae, deleuit obligationem hereditatis obnoxiae. fides igitur peccatum minuit. et ideo dominus dimittens peccata dicebat: fiat tibi secundum fidem tuam.

- 14, 64 Sequitur: cor mundum crea in me, deus, et spiritum rectum innoua in uisceribus meis. superius mundari ab occultis petit, hic postulat cor mundum creari sibi, quod ei prouenit qui renouatur spiritu; in nouo enim homine cor mundum est, in quo ueterum delictorum fuerit deleta conluuies nec inscripta remanserit aliqua iniquitatis effigies. grande autem munus cordis esse mundi. unde pulchre Solomon: quis gloriabitur castum se habere cor? et dominus in euangelio: beati mundo corde; ipsi enim deum uidebunt. propterea etiam Daudid cor mundum habere cupiebat, ne a facie domini proiceretur. in quo autem cor mundum est, innouatur in eius interioribus spiritus. uiscera

1 Coloss. 2, 13 sq. 7 Matth. 8, 13 9 Psalm. I, 12 10 Psalm. XVIII 13 16 Prouerb. 20, 9 17 Matth. 5, 8

2 chirografum *B* chirographum *P'* cirographum *B''D* cyrografum *OT* cyrographum *cet.* 4 delet *BB''D'* et (*m2* deleuit) *P'O* 5 aeue *B* 6 et *BP'D'O*, *om. cet.* 9 et *om. AP''LT'* 11 mundari ab occultis *BD'O* et (*c pr. s. u.*) *P'* ab occultis mundari *cet.* petit *BP'B''D'O* se petit *cet.* postolat (*v s. o alt. m2*) *P'* 12 prouenit *BP'D'O* proccedit *cet.* 13 fuerat (*i s. a*) *P'* 14 deleta (*e alt. ex a m2*) *BO*, (*m2 ex conlata*) *P'* delata *D'* delicta *A* nec] ne *BP'B''D'O* scripta remanserit *B''* inscripta (*a m3 in ras. litt. ura*) remanserit *T'* in scriptura (*scribtura B*) manserit *BP'D'O* 15 grande. *R* (*s eras.*) est munus cordis *P'D'* munus cordis est (*om. esse mundi*) *D* munus est cordis *AP''T'* pulchre *B* pulchre *cet.* 16 solomon *B* salomon *cet.* castum] mundum *CDDL* 17 euangelio *P'* ipsi enim] quoniam ipsi *B''LTT'* 19 prohiberetur *L* prohibetur *B'* 20 eius interioribus spiritus *BP'B''D'O* interioribus eius spiritus *A* interioribus spiritus eius *L* interioribus eius spiritus eius *T'* eius interioribus eius spiritus *cet.*

enim uelut interiora sunt corporis: ita sunt et intellegibilia
 uiscera animae, ut sunt uiscera misericordiae, ut sunt interiora
 quae benedicunt dominum, de quibus ait: benedic, anima F
 mea, dominum et omnia interiora mea nomen
 5 sanctum eius. uiscera autem animae adinventiones sensuum
 sunt, bonae cogitationis studia, uirtutum perseuerantia, po-
 66 stremo illae quae graece *ἐννοιαί* dicuntur. rectus autem spiritus,
 qui bene dirigit, qui deducit in uiam rectam; hic est spiritus
 ueritatis uel certe recta hominis conscientia nullis inflexa
 10 peccatis uel spiritus, qui in homine est. non praetermisimus
 quid alii sentiant; tamen nobis uidetur <quod>, quoniam de 699 A
 mysteriis dicit lectio et futurae gratia renouationis exprimitur,
 67 spiritus sancti infusio postulatur. denique sequitur: ne
 proicias me a facie tua et spiritum sanctum tuum
 15 ne auferas a me. si quis nos offenderit seruulorum, auertere
 ab eo uultum solemus. plerique autem diuitum amendare
 consueuerunt mancipia sua et per agellulos relegare, et haec
 poena grauior aestimatur. denique solent magis se offerre
 uerberibus. si apud homines hoc graue ducitur, quanto magis B
 20 apud dominum deum nostrum. quasi non hinc dolor parricidalis,
 reprimendus quidem, si qua eum pietas temperare

2 Coloss. 3, 12 3 Psalm. CII 1 13 Psalm. L 13

1 corporis *m2 ex corpus P'* intellegibilia (le *ex li m2*) *P'* 3 ait]
 dicit *T (s. u.) L* 4 mea *s. u. m2 P', om. D'* 5 ei *R* adinuen-
 tiones (es *ex is m2*) *BP'* 6 cogitationis *BP'D'OT'* cogitationes *cet.*
 7 *ἐννοιαί* scripsi ennoie *T'* ennoine *C* sinnome (*s. l ennoie*) *D* enno-
 niae *cet.* 9 nullis *BB''D'OT'* et (*ex nullus*) *P'* in nullis *cet.* 10 praeter-
 missimus *P'* 11 alii *B* aliis *B'* quod *addidi* 12 misteriis *P'*
 gratia *s. u. P'* gratiae *B''* et (*corr. m1*) *O* 13 spiritusque *P'* (que
postea add.) *D'O* postulatur *BP'D'O* pretolari *P''* et (*s. m2 postu-*
lari) *T'* postulari *cet.* 15 seruulorum offenderit *B''T'* 16 amendare
scripsi amandare *Erasmus* emandare *A* emendare *cet.* 17 consueuerunt
BP'D'O consueuerunt *cet.* relegare *L* religare *cet.* 18 grauiora
RB'C et (*a eras.*) *P''* solent (*n s. u.*) *P'* solet *B''* se magis *P''B''T'*
segnagis (del. m1 et s. scr. magis) se *T* 19 homines (es *ex is*) *B*.
 dicitur *BP'CB''D'* et (*m2 in mg.* ducitur) *O*

potuisset, eruperit, quod faciem suam deus a Cain muneribus auertit, respexit autem super munera Abel. itaque tacito uultu alterum innocentem pronuntiauit, alterum peccatorem. ergo quasi ultimus seruus humiliat se et quasi in peccato deprehensus et offensae reus obsecrat, ut flagelletur potius quam
 68 proiciatur a facie domini. quomodo proiciat deus a facie sua C
 audi dicentem: tollite illum in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium. qui non emendatur a facie eius in tenebris constituitur. ideo iustus, ne tenebras patiat, ait: uultum tuum, domine, requiram. ubi 10
 enim Domini uultus ibi lumen est, sicut scriptum est: faciem tuam inlumina super seruum tuum. denique
 69 ubi primum intuitus Petrum uidit, et inluminauit. grande D
 igitur supplicium proici a facie dei. proiectus est Adam de paradiso nec inmerito; ipse enim se ante absconderat a facie 15
 dei. exiuit et Cain a facie dei non solum post parricidale commissum, sed etiam postquam deum putauit esse fallendum, ut crimen negaret. peccator igitur excluditur a facie dei, iustus autem dicit: ecce ego. denique ipse Dauid cum uideret interire populum, semet ipsum optulit dicens: 'ecce 20

1 Gen. 4, 4 sq. 5 Psalm. LXXII 14 7 Matth. 22, 13 10 Psalm. XXVI 8 12 Psalm. CXVIII 135 13 Luc. 22, 61 14 Gen. 3, 8 et 24 16 Gen. 4, 8 sq. et 16 19 Esai. 6, 8 20 Reg. II 24, 17

1 eruperet (i s. e) P' a] ad P'' (d eras.) RB'A 2 auertat (i s. a) P aduertit B' 5 obsecratu ut B' flagellet R 6 ds BP'DB''D'OT' dñs cet. 7 illum BP'B''D'O illum ligatis (ligatis om. RB', post pedibus transponit C) manibus et pedibus et (et om. CDLT) mittite cet. 8 qui non emendatur BP'AD'O et m1 D qui (quis C) emendatur RB'CLT et (-tus) P''T', quia qui proicitur B'' (qui proicitur D m2), recte puto 9 tenebras RP''TT' constituitur (i alt. s. u.) A constitutus RB'CP''T constitutus est B'' 13 primus T primum est P''T' petrum om. DB'' 14 dñi D'T de paradiso BD'O et m1 P' cum de paradiso exiret P' m2 cet., recte puto 16 exiuit... dei in mg. m2 P' dei... dei] dñi... dñi P''T' dñi... dñi B'' dñi... dñi D' parricidale (ci s. u. m2) P' 17 dñi BP'B''D'O, om. cet. 19 iustum (s s. n) B. 20 interiore (o eras.) P' optulit BCDL obtulit cet. ecce sum] ego sum AO ecce sum ego CD

sum, ego peccaui et ego pastor male feci, et sic ira E
domini mitigata est et uenia donata.

70 Simul ostendit quia sancti permanent, criminosi prociuntur.
ideoque seruanda est nobis gratia spiritalis, ne propter peccata
5 nostra auferatur a nobis. non enim proicitur in quo sanctus
est spiritus, sed inoffenso muneris sui fructu studet se
domino semper offerre, sicut ille qui dicenti domino: num-
quid et uos uultis discedere? respondit: ad quem
ibimus? uerba uitae aeternae habes, et nos cre- F
71 10 dimus. simul illud considerandum, quia non aufertur spiritus
nisi domini uoluntate, sicut non datur nisi domini uoluntate.
qui utique cum datur, non quasi coactus operatur, sed pro
sua uoluntate diuiditur, sicut scriptum est dicente apostolo:
haec autem omnia operatur unus atque idem
15 spiritus diuidens singulis prout uult. cum igitur
non auferatur nisi domini uoluntate, apparet quia una trinitatis
uoluntas est.

15, 72 Redde mihi laetitiam salutaris tui et spiritu 700 A
principali confirma me. cui debetur et redditur; redditur
20 rationabili naturae laetitia salutaris. laetitia autem et gaudium
fructus est spiritus; firmamentum quoque nostrum spiritus B
principalis est. denique is qui principali confirmatur spiritu
non est obnoxius seruituti, nescit seruire peccato, nescit flui-
tare, nescit errare nec studio nutat incertus, sed firmatus in

7 Ioh. 6, 67—69 14 I Cor. 12, 11 18 Psalm. L 14 24 Psalm. XXVI 5

2 dñi P di D' et** P' 5 spiritus est sanctus B'B'' est spiritus
sanctus DT' spiritus sanctus est L 7 dicente P' (i s. e alt.) LT
8 respondit petrus P' (petrus in mg. m2) D' ad quem BO domine ad
quem P' (domine in mg. m2) cet., recte puto 10 auferetur RB'CDP'T
auferatur T' 11 nisi] nisi a B uoluntate bis B sicut... uo-
luntate om. R 16 auferatur (au s. u.) P' uoluptate (n s. p) P'
trinitates P' 17 uoluntate RB'P''T' 18 laetitia RB' 20 laetitia
B et (corr. m2) P' 22 denique BP'D'O meritoque cet. his BP'B'
et (h eras.) D' 23 fluitare BP'B''D'O fluctuare cet. 24 nec*** B
(c in ras., nescit scriptum fuisse uidetur) studii CDLT nutat
BP'B''D'O niti T nutu P'' (ans s. u alt.) cet. incertus BP'B''D'O
incerto cet.

- 73 petra solido stabilitur uestigio. quem putamus dici spiritum
 principalem? plerique spiritum rectum ad dominum referunt
 Iesum, qui peccatum mundi abstulit et omne hominum genus
 sui sanguinis effusione renouauit. et ideo dictum: et spiri- C
 tum rectum innoua in uisceribus meis. spiritum 6
 autem sanctum, de quo dicit: et spiritum sanctum tuum
 ne auferas a me, spiritum intellegunt ueritatis, spiritum
 uero principalem deum patrem arbitrantur. quam moraliter
 autem ait: ne proicias me a facie tua! fideliter timet
 auferri sibi quam accepit gratiam. ideoque alibi ait: oculi 10
 mei semper ad dominum et in posterioribus: ecce
 sicut oculi seruorum in manibus dominorum suo-
 rum et sicut oculi ancillae in manibus dominae D
 suae ita oculi nostri ad dominum deum nostrum,
 donec misereatur nobis. certe hic est spiritus auctor et 15
 princeps, qui regat mentem, confirmet adfectum, quo uelit
 74 trahat, in superiorem uitam dirigat. sunt et qui spiritum acce-
 perint hominis, qui in ipso est. de eo ait apostolus: quis
 enim scit hominum quae hominis sunt nisi spiri-
 tus, qui in ipso est? qui potest scire omnia, quem hominis 20
 occulta non fallunt potest habere in homine principatum. E
 16, 75 Sequitur: docebo iniquos uias tuas et inpii ad te
 conuertentur. ille praecipuus gubernator, qui scopuloso in F

3 Ioh. 1, 29   4 Psalm. L 12   6 Psalm. L 13   9 Psalm. L 13
 10 Psalm. XXIII 15   11 Psalm. CXXII 2   18 I Cor. 2, 11
 22 Psalm. L 15

3 qui *BP'CDB'D'O* quia *cet.* mundum *B'* 4 effusione *P'* (ne *ex*
nis) dictum et *BP'D'O* dictum est et *B''* dictum est *cet.* 5 *post*
meis add. sanctum *R* 6 sanctum *תןן P'* sanctum *post* ueritatis
transponit D' 8 patrem *om. P'T'* 10 auferre *B'* 14 *nn* (= nostri)
P' N (= nostrum) *B* 15 nobis] nostri *CDB''D'LT'* auctor *BP'D'O*
doctor cet. 16 regit *BP'D'O* confirmat *BP'D'O* quod *B'*
 17 trahat et *D'* uiam *B'ADP''T', om. C* acciperint *B* acceperint
 (v s. i alt. m3) *T'* acceperunt *B''* 18 homines *B* (-is *corr.*) *B''* de eo
BP'B''D'O ideo *cet.* 19 sunt hominis *T'*, sunt *om. B* in homine ha-
 bere *D'* 23 praecipuus *ex* praecipuis *B* praecipuus est *P'* (est *postea*
add.) *D'* gubernatur (o s. u alt.) *B* scopuloso (v s. o alt.) *P'*

litore nauem gubernat, ille doctor bonus, qui duriora acuit
 ingenia ad eruditionis profectum, ille bellator egregius, dux
 mirabilis, qui timidiore accendit in proelium et exploratis
 locorum fulcit ingeniiis, ut infirma uirium commodae stationis
 5 oportunitate compenset: ille similiter magnus etiam fidei prae-
 dicator, qui iniquos docet. unde pulchre ait: docebo ini-
 quos. non dixit: docebo iustos — nouerunt enim iusti uias
 domini —, sed iniquos inquit docebo. denique auctor pru- 701 A
 dentiae et magister omnium dicit: non ueni iustos uo-
 10 care, sed peccatores. et medicus ille caelestis non opus
 76 est sanis inquit medicus, sed infirmis. siue igitur ex
 persona illius qui gentes uocauit siue ex sua bene posuit:
 docebo iniquos, quia commutare intimos adfectus potest
 propositumque conuertere doctrina caelestis et operatio diuina
 15 sacrilegis pectoribus studia pietatis infundere, ut hi qui sine
 lege uiuebant conuertantur ad dominum uerum, qui ante auer- B
 tebantur, regalis quoque exemplo paenitentiae qui iniquitates
 et acerba exercent flagitia corrigantur et fide atque opere con-
 uersi doctrinae remedium salutaris accipiant, ingrediantur do-
 20 mini uias, in quibus nullos erroris anfractus, nulla deuerticula

7 Psalm. I 6 9 Matth. 9, 13 10 Matth. 9, 12

1 nauim *A* (i ex e) *B''LO* 2 egregius *BP'B''D'O* gregius *A* regius
T (s. m2) † egregius *cet.* 3 exploratis ex expoliatis *P'* 4 infirma ui-
 rium (uirium *in ras.*) *L* infirmantium *BP'D'O* infirmabilium *B''* com-
 moda *CDLT* corda *BP'D'O* 5 fidei praedicator qui *A* (praedicator
 ex praecator), *P''* (ex fide praecator, qui s. u.), *L* (*in quo* etiam fidei
 magnus praedicator), *D* (*in quo* praedicator) fidei qui (*om.* praedicator)
BP'B''D'O fidei praecator (*om.* qui) *RT* (in quibus praecator) *C* (*in quo*
 praecatur) *B'* praedicator qui (*om.* etiam fidei) *T'* 6 pulchre *P'* 7 no-
 uerunt *B* (ue s. u. m2) *P'D'O* 8 inquit *om.* *P'CD'* 9 iustos uocare
BP'D' uocare iustos *cet.* 13 intimos *BP'B''D'O* uicium *L* initium *cet.*
 15 peccatoribus *P'* sine (i ex e) *P'* 16 dominum] dñm *ACDP'LTT'*,
recte puto, cf. Sap. 12, 27 Ioh. 17, 3 al. 17 qui] hii qui *RB'* hi qui
ACDP''B''T' iniquitatis *BB''O* et (es ex is) *P'* 18 acerba (b ex u)
P' acerue *R* acerue *B'* acerbe *A* 20 nullos *P'* (os ex us) *BAD'O*
 nullus *cet.* erroris (is ex es) *B* deuerticula *B* diuerticula *P'* (di
 ex de) *cet.*

praecipitis prolapsionis offendant. sicut enim bonae uitae specimen et uirtutis exemplar in his uiris est, qui inoffensa uitae suae tempora percucurrerint, ita qui ante actis renuntiantes flagitiis uel incredulitatis erroribus emendauerint cursum posterioris aetatis iis ad imitandum propositi sunt qui uel opere 5
 77 uel cogitatione labuntur. sequitur: libera me de sanguinibus, deus deus salutis meae. et ad Uri mortem potest referri, quod mandatae necis eius conscius ueniam tanti poscat admissi et quamuis rex legibus absolutus suae tamen reus sit conscientiae. quibus uinculis se enodare desiderans 10
 diuinum sibi precatur auxilium, ut ab omni criminis perpetrati labe mundetur. et reuera cum mitis et corde mansuetus egregia semper dederit sanctus propheta suae mansuetudinis et pietatis insignia, ita ut aduersariis suis frequenter ignouerit atque ab eorum nece putauerit abstinendum, non est 15
 mirum quod tam grauiter doleat fundendi sanguinis innoxii sibi obrepisse peccatum. ideo liberari se a sanguinibus, hoc est a peccatis mortalibus postulauit. laudauit dominum deum suum, iustitiam domini praedicauit ideoque addidit: exultabit lingua mea iustitiam tuam. 20
 17, 78 Domine, labia mea aperies, et os meum adnuntiabit laudem tuam. qui enim laudat dominum ab inimicis suis erit saluus, ut scriptum est. et certe supra dixerat 25

2 Psalm. L 16 19 Psalm. L 16 21 Psalm. L 17 22 Psalm. XVII 4 23 Psalm. XXXVIII 16

2 his (h s. u.) P' 3 percucurrerint BO percucurrerunt P'D' percucurrerint cet. 4 erroris B errorē B'' errores P' (es ex is) D'O 5 iis ex his P' 6 cognitione BRB' et (m2 cogitatione) P' 7 uri B uriae cet. 8 mandatae BP'B''D'OT' et (m2 ex mandati) P'' mandati et cet. 10 se s. u. m2 P', om. D' enodare P' aenodare RA enodare (i s. e alt.) D' 12 et alt.] atque CDLT 13 egregia B 15 eorumne R (ne eras.) B' 17 obrepisse BO obrepisse P' (s pr. s. u. m2) et ideo P' (et s. u. m2) D'T' 18 peccatis in ras. R postolauit (v s. o alt. m2) P' laudabit RB' 19 ideoque (o s. u.) P' addit BO exultabit B (b ex u) P''T' et (u in ras.) D exaltabit B'' exultauit cet. 21 domine... tuam om. B'' os (s in ras.) B adnuntiabit (b ex u) B et m2 P' 23 saluus erit ACDP'LTT'

in XXXVIII psalmo: peccatori autem dixit deus: quare tu enarras iustitias meas? cum ergo per os suum dixerit quod peccatorem prohibuerit deus suas enarrare iustitias, utique ipse enarrando iustitiam dei declarauit com-
 79^s missum hoc nequaquam sibi imputatum esse peccatum. et addidit: labia mea aperies, et os meum adnuntiabit laudem tuam. os peccatoris deus claudit, ne loquatur iustitias dei: iusti aperit, ut loquatur. cuius ergo labia aperit, hunc peccati absoluit reatu. illius autem aperit labia dominus
 10 qui accipit uerbum in apertione oris sui. unde et apostolus 702 A petit se adiuuari orationibus plebis, ut aperiat sibi ostium uerbi ad loquendum mysterium Christi. linguam uero pro sermone accipimus eius qui exultat in dei laudibus. unde et illud sic aestimatur: lingua mea calamus scribae
 80^{is} uelociter scribentis, sermo infusus prophetae. quod si ex persona Christi dictum accipimus, uide ne scriba sit uelociter scribens uerbum dei, quod animae uiscera percurrat et penetret et inscribat in ea uel naturae dona uel gratiae, B lingua autem sit sanctum illud ortum corpus ex uirgine, quo
 20 uacuata sunt uenena serpentis et euangeli opera toto orbe celebranda decursa sunt. accedit ad euacuandum peccatum, quod humilitatem suscepit; contriuit cor suum, quod magis

10 Coloss. 4, 3   14 Psalm. XXXVIII 2   22 Psalm. L 18 sq.

1 XLVIII BP' B' AC XLVIII R XL° nono D' quadragesimo octauo D quadragesimo nono cet. 2 iustitia P' 3 peccatorum (e s. u. m2) P' 4 enarrando a narrando P' (o ex a) cet. 5 sibi BP' CD' O suum A suo D (post imputatum transpositum) cet. peccato DP' B' LTT' 6 adnuntiabit P' (b ex u m2) adnuntiauit RB'. 8 iustitia RB' AP' T' 9 peccatum P', om. D' 10 apertione BO oris (s m2) P' 12 mysterium P' 13 sermone in B eius BP' D' O, om. cet. 14 calamus B 15 scribentis (is ex es) B 16 scriba sit P' (s eras., t ex d) sid (t s. d) B m1 O m2 18 inscribat (in s. u. m2) P' gratiae (ae ex am) P' 19 ornatum R corpus ortum T' 20 sint B (s in ras.) P' O euangelio (euuangelio P') per toto orbe B et m1 P' euangelia per totum orbem P m2 D' O euangelii RB' ACDP' B' LTT' 21 euacuandum (n pr. eras.) P' 22 suscepit. m2 ex suscipit BP' suscipit LT cor suum s. u. m2 P'

sacrificium dominus elegit quam holocausta pro peccatis, quae secundum legem offerri solebant. denique supra ait: holocausta etiam pro peccato non postulasti; tunc dixi: ecce uenio, id est: non rapinam arbitratus esse me C
aequalem deo uenio formam serui accipiens, uenio in specie 5
susceptionis humanae, in ueritate crucis, mortis humilitate oboedientiam probaturus, ut inoboedientia deleatur.

81 Merito ergo et hic dicit: quoniam si uoluisses, sacrificium dedissem utique; holocaustis non delectaberis. sacrificium deo spiritus contri- 10
bulatus: cor contribulatum et humiliatum deus non spernet. et sicut supra dixi, certum est mysterio conuenire quod ipse dominus Iesus uidetur hic quoque ex sua D
persona loqui, qui superius illud personae suae euidenti testificatione deprompsit. ipse enim uerus Daud, manu fortis, 15
uerus humilis atque mansuetus, primus et nouissimus, aeternitate primus, humilitate ultimus, per cuius oboedientiam humani generis culpa deleta, refusa iustitia est. ipse, inquam, Iesus, umbrae finis et legis, aduenit humilitatis magister docere superbos sensu et tumore cordis inflatos ad mansue- 20
tudinem et simplicitatem esse migrandum. quomodo igitur E
in typo eius mysterii peccatum inputari potest, cum in ipso

2 Psalm. XXXVIII 7 sq. 4 Philipp. 2, 6—8 8 Psalm. L 18 sq.
16 Matth. 21, 5 Zach. 9, 9 Apoc. 1, 17 18 Rom. 10, 4 Hebr. 10, 1

1 domini *RB'AP''B''* et (us *m3 ex i alt.*) *T'* elegit *ex* eligit *P'*
eligit *CB''D'* 1 et 2 olocausta *B* holocausta (h s. u. *m2*) *P'* 1 pro
peccatis... holocausta *om.* *LT* peccato *RB'ACP''T'* 3 peccato (c
pr. s. u.) *B* postolasti (v s. o *alt. m2*) *P'* 4 rapinam (m *del. m2*) *P'*
rapina *RB'C* esse] est esse *ACDP''B''LTT'* me *BD'O* et (e s. u.
m2) *P'* se *cet.* 5 uenio *alt.*] uenit *BP'D'O* spetiae *RB'A* 6 ueri-
tatē *ALT* humilitatem *RB'AP''T'* 7 ut s. u. *m2* *D* 9 olocaustis *B*
11 contribulatum *BP'D'O* contritum *cet.* 12 spernet *BP'D'O* spernit
cet. 14 qui *om.* *BP'D'O* superius *ex* supernis *P'* 18 depletur
(p *del.*) *B* deletur *P'D'O* effusa *BP'D'O* 20 superbo *P'D'* 21 igi-
tur] ergo *B''D'L* 22 eius (u s. u.) *BO* eis *P'* eius et *AP''T'* my-
sterio *AP''T'* in s. u. *O, om.* *B'C*

mysterio sit remissio peccatorum? nisi forte ideo Dauid iniquitatem suam peccatumque confessus est eius admissi, ut ipse ad remissionem peccati et gratiam mysterii pertineret.

82 nam quid sibi uult quod uir peccatum suum confitens de
 5 Sion et Hierusalem psallit dicens: benefac, domine, in bona uoluntate tua Sion, et aedificentur muri Hierusalem, nisi quia adcelerari ei placet ecclesiae con- F
 gregationem per uocationem gentium, quae non ancillae filiis, sed liberae Hierusalem, illius quae in caelo est, fidei
 10 suae prosapiam toto orbe diffunderet et spiritualium saepta
 83 murorum doctrinae apostolicae adsertione fundaret? muri itaque Hierusalem fidei propugnacula, disputationum munita, uirtutum culmina sunt: muri Hierusalem ecclesiarum conuentus sunt toto orbe fundati; ecclesia enim dicit: ego
 15 murus et ubera mea turris. et bene Hierusalem muri ecclesiarum conuenticula, quoniam quisque bona fide atque opere ingreditur ecclesiam fit supernae illius ciuis et incola ciuitatis, quae descendit de caelo. hos muros lapidum aedificat
 84 structura uiuorum. uidens igitur Hierusalem ueram et Sion 703 A
 20 dixit: 'cum benedixeris in uoluntate tua Hierusalem et Sion,

5 Psalm. L 20 8 Gal. 4, 31 et 26 Hebr. 12, 22 14 Cant. 8, 10

1 nisi] si *BP'O* sic *D'* ideo dauid *BP'B'D'O* dauid ideo *cet.*
 2 admissi *B* admissi (s *pr. s. u.*) *P'* 3 ipse *BP'D'O* et ipse *cet.* 5 de hierusalem *RCDT'* benefac... Hierusalem *om. P''* 6 uoluntate (p *ex t*) *B* sion (n *s. u.*) *B* 8 quae α quia *D'* qui *cet.* 9 filiis *RAP''* filius *DT'* filii *B* (i *tert. s. u.*) *cet.* hierusalis *RB'* 10 prosapiaem *P'* (ae *ex a m2*) prosapiem *D'* prosapia *RB'CT* toto orbe *om. A* diffunderent *BP'B'D'LO* saepta] septanomen *RCT* septanom' *B'P''* septanomine (ine *s. u. m2*) *A* tutamen *D* 11 mororum *R* fundarent *BP'B'D'L* funderent (in *mg. m2* darent) *O* fundaret adsertione *A* 12. 13. 15 hierusalis *RB'* 14 fundati (d *ex t*) *P'* 16 conuenticula sunt *P'D'* quisquis *DB''LI'* 17 ciues *B* et (-is *corr.*) *P'* 18 lapidificat structura *BP'D'* et (*m2 in mg.* lapidum edificat) *O* 19 uidens igitur] unde magis igitur *BP'D'O* 19 et 20 syon *RB'* 20 benedixeris *LT'* dixerit (s *s. t*) *BP'* direxeris *B''* dixeris *cet.* in] in bona *O*

tunc acceptabis sacrificium iustitiae, hoc est sacrificium corporis Christi, qui ait, cum de propria passione loqueretur: aperite mihi portas iustitiae et ingressus in eas confitebor domino. et in euangelio ait ad Iohannem: sine modo; sic enim oportet nos implere 5 omnem iustitiam et infra: beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. iustitia Christus est; sacrificium ergo Christi acceptabile futurum patri adserit. hoc B est ergo, de quo et supra ait: sacrificate sacrificium iustitiae et sperate in domino. haec est iustitiae 10 spiritalis oblatio et holocaustum feruentis deuotionis et infusionis spiritus sancti, quod dicit futurum, cum ad illud spiritale domini altare coeperint admoueri animae credentium, 704 A quae renuntiantes uoluptatibus atque deliciis tamquam aratrum in uisceribus suis ducant, ut fructus piaie possint adferre 15 85 culturae. uel certe ita: cum benedixeris ecclesiam ex gentibus adquisitam et spiritale sacrificium iustitiae coeperit frequentari, tunc et martyres sancti, qui suum pro Christo corpus optulerunt exarandum, tamquam uituli sacris altaribus offerentur, sicut in Apocalypsi Iohannis scriptum inuenimus quia sub 20 B altari erant animae eorum qui pro domini Iesu nomine corpora sua optulerunt martyrio, ut Christi sibi gratiam mererentur. cui est honor, gloria, laus perpetua cum deo patre et

1 Psalm. L 21 3 Psalm. CXVII 19 4 Matth. 3, 15 6 Matth. 5, 10 9 Psalm. IIII 6 14 Luc. 9, 62 20 Apoc. 6, 9

2 qui ait cum *BP'D'O* qui aetum *R* qui et cum *T* quia cum et *C* qui cum *D* (*add. ait post loquentem*) quia et cum *cet.* 3 loquerentur (*q̄ eras.*) *B* 8 *x̄p̄i ex xps P' xps D'* 10 iustitiae *alt. P'CDD'L* iustitia *cet.* 11 olocaustum *B* 12 *s̄cs R* 13 sp̄it̄le (t̄le *ex de*) *P'* 14 delitiis (de *ex di*) *P'* 15 fructos (u *s. o*) *B* 18 optulerunt *BT* obtulerunt *P'DD'LOT* obtulerint *cet.* 20 sicut et (et *exp. m2*) *P'* apocalypsin *RB'P''* apocalypsyn *C* 21 eorum animae *B''* illorum animae *P''T'* nominae (a *eras.*) *P'* 22 optulerunt *B* obtulerunt *P'D'LOTT'* et (s. unt *ras.*) *P''* optulere *C* obtulere *cet.* 23 cuius *P''T'* honor *BP'R''D'O* honor et *cet.* perpetua *BP'D'O* perpetuitatis *B''* perpetuitas *cet.*

spiritu sancto a saeculis et nunc et semper et in omnia saecula saeculorum amen.

EXP. APOLOGIAM DAUID DE PSALM. L. (*s. u.* EXPLICIT) *B*
EXP. LIB APOLOGO AMB DE DAUID *P'* EXPLICIT APOLOGIA
DAUID *RB'P''CT* EXPLICIT LIBER SCI AMBROSII DE APOLOGIA
DAUID *D'* FINIT DE APOLOGIA DAUID *L* EXPLICIT APOLOGIA
SCI AMBROSII DE DD (APOLOGIA ... DD *in ras. m3*) *T'* (*in mg. m2*
EXPL LIB. I. SCI AM. DE DD). *in ADB''T non est subscriptio*

⟨APOLOGIA DAVID⟩
(quae uolgo uocatur altera)

- T* = liber sancti Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae ur-
bicae Remensis 352 saec. XII f. 153^r
B = Bruxellensis 1893/99 saec. XII f. 73^r
D = Duacensis 227 saec. XII f. 62^r
T' = Trecensis 284 saec. XII f. 124^r
N = Nouariensis (XLVIII) 20 saec. XIII p. 274
B' = Brugensis 101 saec. XIII uel XIII f. 145^r
P = Parisiacus 1723 saec. XIII f. 322^r
P' = Parisiacus 1721 saec. XIII f. 16^a
M = Parisiacus 1728 (olim Mazarineus) saec. XV f. 79^a
X = *BT'B'P'*
χ = *T'B'P'*

- 1, 1 Fortasse plerosque psalmi titulus offenderit, quem audistis 707 AB
 legi, quod uenit ad eum Nathan propheta, cum in-
 trauit ad Betsabee. simul etiam non mediocre scrupulum mouere potuit inperitis euangelii lectio, quae decursa
 5 est, in quo aduertistis adulteram Christo oblatam eandemque
 sine damnatione dimissam. nam profecto si quis ea auribus accipiat otiosis, inuentium erroris incurrit, cum legit sancti C
 uiri adulterium et adulterae absolutionem, humano prope-
 modum diuinoque lapsus exemplo, quod et homo putauerit
 10 adulterium esse faciendum et deus censuerit adulterium non
 esse damnandum. lubrica igitur ad lapsum uia uel ueniae
 2 uel concupiscentiae. accedit illud, quod ipsas faces iuuenilis
 lasciuiae uidetur accendere, quia adulterium suum non eru-
 buerit, non celauerit, sed quadam diuini carminis praedicatione D
 15 uulgarit. quid ergo? tam inpudens et inprudus sanctus

2 Psalm. L 2 4 Ioh. 8, 3 sqq.

INCIPIT LIBER SCDS SCI AMBROSII EPI DE APOLOGIA DAUID
 D INCIPIT LIBER SECUNDUS EIUSDEM OPERIS T' (in ras. m3,
 in mg. m2 INCIPIT. II. DE EOD') EXPLICIT LIBER DE NABUTHE
 ET ACHAB INCIP LIB II' DE APOLOGIA DD AD THEODOSIU
 AUGUSTUM N EXPL TCTATUS SCI AMBROSII AD THEODOSIU
 AUGTU DE APOLOGIA DD LIB PM INCIPIT EIUSDE OPERIS
 LIB SCDS B' EXPLICIT LIB PRIMUS SANCTI AMBROSII AD THE-
 ODOSIU AUGSTU. DE APOLOGIA DAUID. INCIPIT LIB SECUN-
 DUS P LIBER SECUNDUS M (supra in marginibus foliorum LIBER
 SECUNDUS DE APOLOGIA DD AD THEODOSU AUGSTU). deest
 inscriptio in TP' et spatio relicto in B 1 offendit PM 3 bethabee
 T bethabee uel -bee DTNP' bethabee (h s. u.) B' bersabee B (r in
 ras.) cet. mediocre T medicrem cet. 5 audistis B'P' 7 incurrerit
 (e ex i) T' legerit BD et (m3 ex legent) T' leget NB' 8 prope-
 modo T'B'PM 11 ad lapsum om. PM 12 accedit TN ipsa facies
 TN 15 uulgauerit B'PM et TBN tam cet.

Dauid fuit, ut ipse suum cantaret obprobrium, maxime cum ipse in alio quoque, qui hodie decursus est, psalmo dixerit: usquequo peccatores, domine, usquequo peccatores gloriabuntur? alios de peccato gloriari prohibet, et ipse etiam sacro carmine gloriatur? quomodo igitur ista 5 distinguimus?

- 3 Esto tamen, Dauid petulanter errauerit: numquid et Christus errauit, ut putemus eum non rectum habuisse iudicium? bene ergo quasi ad eos Dauid hodie prophetauit dicens: intellegite insipientes et stulti aliquando 10708 A sapite. quomodo enim Christus potuit errare? fas non est ut hoc in sensus nostros ueniat, qui plantauit aurem non audit aut qui finxit oculum non considerat? qui corripit gentes non arguet, qui docet hominem scientiam? Christus ergo interrogare culpam et accusa- 15 tionem iustam audire nescius? Christus petulantiam potuit adprobare? Christus, qui corripit gentes, arguendam adulteram non putauit? Christus, qui nouit uniuscuiusque cordis interna, scientiam docet legis, aut falli potuit errato aut contra legis B seriem iudicare? et quomodo ipse dixit: non ueni legem 20 soluere, sed adimplere? Christus, qui condemnat occulta, potuit dissimulare uulgata? Christus, qui fecit tempora, potest nescire tempora? qui nouit cogitationes uanas 4 hominum, non nouit etiam criminosas? et ideo satis illis responsum sit, qui cum creatorem negare non possint, negant 25 tamen potentiam creatoris, qui cum sapientiam fateantur, insipientiam adserunt, obiciendo ei inprudenciam futurorum. C

2 Psalm. LXXXIII 3   10 Psalm. LXXXIII 8   12 Psalm. LXXXIII 9 sq.   20 Matth. 5, 17

2 psalmus *BDB'P'* psalmo (o *in ras. m3*) *T'*   3 domine] *de T*
 5 igitur *om. X*   7 errauit *XN*   12 ueniat in sensus nostros *X*
 16 nescius *TN* nesciuit *cet.*   19 scientiam *TN* et scientiam *cet., fort.*
 <qui> scientiam   errando *D* erratu *PM*   23 nescire omnia t. *B'P'*
 hominum uanas *X*   24 criminosas *Dχ* criminosos *cet.*   illi *TN*
 27 obic. et insipientiam *χ*

de quo possim latius disserere, sed alius propositus nobis uidetur esse tractatus. et licet diuersarum series decursa sit lectionum, ad eandem tamen adsertionem proficiunt et maxime psalmi titulus et euangelica lectio. sed quamuis una conueniat
 5 adsertio, tamen iuxta ordinem lectionum sit ordo tractatus et ideo de titulo prius psalmi tractandum uidetur.

2, 5 Proposita est historia, quae adulterium habeat et homici- D
 dium. nam ita reperimus in libro scriptum esse Regnorum,
 quia Dauid rex, cum deambulet in domo sua, lauantes se
 10 Uri uidit uxorem, amauit ilico et iussit accersiri. deinde
 uirum eius innocentem, ut scriptura inducit, bellatoribus obici
 iussit acerrimis, ut ui opprimeretur hostili. haec facta sunt 709 A
 nec negantur. quomodo igitur defendentur? bene admonet
 euangelica lectio, etiam cum peccatum appareat, sobrium
 15 tamen debere iudicis esse iudicium ac memorem unumquem-
 que esse oportere suae condicionis et meriti. saepe enim
 etiam in iudicando maius peccatum iudicii est quam peccatum
 ipsius de quo fuerit iudicatum. nam si praescriptum est a
 quibusdam sapientibus mundi, ut in iudicando caueatur, ne
 20 maior poena quam culpa sit, idque seruatur, quanto magis B
 id seruandum uidetur, ut unusquisque de alio iudicaturus de
 se ipso prius iudicet nec minora in alio errata condemnet,
 cum ipse grauiora commiserit. quis es igitur tu, qui Dauid
 sanctum uirum iudicas? gentili dico, Iudaeo dico, Christiano

8 Reg. II 11, 2—16 14 Ioh. 8, 11

1 possem *PPM* possum *D* disserere *scripsi* dissere *T* dicere *cet.*
 2 creatus *BDB'P* tractatus (tract. *in ras.*) *M* 3 ad *TN* ut *B* in *cet.*
 4 euangelica *Tm2 N* euangelio *T m1* euangelii *cet.* conueniat una *X*
 6 psalmi prius *T'B'P*, prius *ante* ideo *transponit D* 8 reperimus *TM*
 10 urie *B* (e *add. m2*) urie *P'* (e *s. u.*) urie *uel* uriae *cet.* amauit *TN*
 amauit quam *D* amauitque *cet.* 13 defendentur *TN* defenduntur *cet.*
 14 sobrium *TN* subreptum *cet.* 15 esse iudicis *X* 17 etiam *TN* et
P' etiam et *cet.* peccatum *om. X* iudicium *BT'* peccatum *M*
 peccati *cet.* (iudicii. . . peccatum *om. P*) 18 ipsum *PM* 20 seruetur χ
 21 inseruandum (*om. id*) *D* id *om. PM* 22 nec] ne *N* 24 sanctum
 uirum dauid χ Iudaeo dico, Christiano dico *om. TN* Iudaeo dico *om. P*

dico. et ideo mihi tripartito distinguendus uidetur esse tractatus, unus aduersus gentiles, alius aduersus Iudaeos, tertius apud Christianos.

- 3, 6 Primus igitur aduersus gentiles mihi sermo est, qui ple- C
rumque obiectare consuerunt: 'ecce quomodo Christiani inno- 5
centiam sequuntur, fidem praeferunt, religionem uenerantur, D
castitatem docent, quorum principes et homicidia et adulteria
fecisse produntur? ipse Dauid, de cuius genere, ut dicitis,
nasci Christus elegit, ipse et homicidia sua et adulteria
decantauit. quales possunt esse discipuli, quorum tales 10
7 magistri sunt?' quid igitur? negamus factum an repudiamus
magistrum? nihil horum; sed qui speciem obicit communi- E
tatem consideret. species facti est communitas naturae. nihil
igitur mirum si intra generalitatem species est. agnosco enim
hominem fuisse Dauid, et nihil mirum: agnosco commune, 15
ut homo peccet. nec enim noua infirmitas condicionis humanae
magisque mirum uidetur, si homo peccato careat quam si
peccatum incidat. fecit igitur peccatum sanctus Dauid — nullo
ambiguo uos tenebo —, fecit adulterium, contentus est
homicidium et contentus est et peregit. peccauit quod 20
solent reges, sed paenitentiam gessit et fleuit, quod non F
solent reges. rogauit ueniam non adrogans potestatis, sed
infirmitatis suae conscius, prostratus in terram cilicio se
operuit, oblitus imperii et memor culpae.
- 8 | Quem mihi tu huiusce modi repperias uirum, qui in pote- 25 710 A
state constitutus non magis crimina sua diligit, culpam

8 Matth. 1, 1 20 cf. de apol. Dau. 4, 15

1 mihi tripartito *TN* tripartito mihi *cet.* distinguendus mihi *B'*
esse uidetur *B*, esse *om.* *P'* 2 gentes *PP'M* 5 consueuerunt *N*
7 et *pr.* *om.* *DM* et homicidia *om.* *BT'P'* 8 semine *B'P'* *post*
dicitis *add.* in quo *D* inquit *BB'PM* et *m1* *T'* inquit *T'* *m3* et in *mg.*
m2 *xps* *TN* *xps* se *cet.* 11 quid ergo *DN* 18 incidat. fecit *TN*
fecerit. fecit *D* fecerit *P'* inquit affectu *BB'* et (inquit *del.* *m2*) *T'* ali-
quod affectet *PM* peccatum *TDN* peccat *B'P'* peccauit *T'* (ui *s. u.*
m2) *cet.* 19 et cōmentus *B'* nec contentus *P'* 20 et *pr.* *om.* *B'P'*
25 repperis *TN*

praedicet, peccata defendat: qui putet sibi quod non decet
 non licere: qui se legibus obstringat suis et quod per iusti-
 tiam non licet nec per potestatem licere cognoscat? non
 enim soluit potestas iustitiam, sed iustitia potestatem, non
 5 legibus rex solutus est, sed leges suo soluit exemplo. an fieri
 potest <ut> qui de aliis iudicat suo ipse sit liber iudicio et in
 9 se suscipiat in quo alios adstringat? / bonus ergo Dauid et B
 multo admirabilior qui potestatem uicit quam qui amorem.
 castitas enim corpori nonnumquam defertur, frequenter errore;
 10 potestas deo subditur et facilius qui se in amore cohibeat
 quam in potestate moderetur. non ergo ignoscis quod minus
 est in quo maiora miraris? lubrica in omnibus hominibus et
 prona natura peccandi, lubrica etiam in bonis moribus licentia
 potestatis et oblatio facultatis. non enim distat ira regis ab
 15 ira leonis; sed qui stimulat illum et admiscetur peccat in C
 animam suam. caueat ergo, ne stimulet aliquis potestatem, ne
 cassibus anima inretita corporeis uitio se non possit exuere.
 non igitur mirum si etiam Dauid specie lapsus est potestatis,
 sed multo amplius admirandum quod fidei contemplatione
 20 reuocatus.

10 | Uidetis igitur quod potestas haec saecularis frequenter
 nihil prosit et plerumque obsit; saepe enim culpa exitus in
 auctoritate est potestatis. noli igitur tu, quicumque es rex, D
 de potentia et facultate praesumere / cor enim regis in
 25 manu domini. noli tibi de populorum subiectione blandiri,

15 Prouerb. 19, 12 24 Prouerb. 21, 1

1 deceat *D* licet *N* 4 soluit (e s. i) *T* soluet *BB'P'* non *TN*
 nec *cet.* 5 sed si *BT'B'* etsi *P'* soluet *BT'* soluat *B'* 6 ut *ad-*
didit Erasmus iudicio liber χ et *om. B'P'* 7 suscipiat. *T*
 in quo] unde χ constringat *B'P'* 9 errore *TN* errori *cet.* 10 quis
T'M 12 lubrica enim *D* et *om. TN, quod fort. defendi potest*
 16 caueat *PM* caue *cet.* stimules *P'* 17 cassibus (s *pr. s. u.*) *B*
 casibus *TNB'P'* corpore *B* corporis χ uitia (*om. se*) χ se non
om. B (in quo est exuri) 18 ergo *BD* specie *om. B'P'* 19 miran-
 dum *B'P'* 20 reuocatus *N (secundum Ballerinium)* reuocatur *cet.*
 23 auctoritatem χ potestate *NP'*

quia non saluabitur rex per multitudinem uirtutis
 suae nec gigans saluus erit in multitudine uir-
 tutis suae. non enim in altis tabernaculorum fastigiis pre-
 tiosoque tectorum culmine, sed super timentibus eum bene
 placitum est domino et his qui sperant super misericordia 5
 11 eius. lubricam igitur uidemus ad uitia potestatem, nec tamen E
 semper inflexam dixerim, quoniam regali potestate sublimem
 et Dauid legimus cultus auxisse diuinos et Salomonem
 templum domino consecrasset.

12 Nunc illud quod perstrinximus adseramus facultatem inpe- 10
 randi incentiuum esse peccandi et secundum historiae seriem
 prosequamur. non adulterasset Dauid alieni ius tori et foede-
 rati pacta coniugii, nisi nudam et lauantes mulierem de
 domo sua interiore uidisset. et ideo bene scriptum est: non F
 incidas in mulieris speciem et non concupiscas 15
 mulierem et alibi: ab omni inreuerentis oculis caue.
 nihil de continentia tua et uirtute praesumas. etenim forni-
 catio mulieris in extollentia oculorum et in palpebris
 illius agnosceretur, et ideo causam primo peccati fuge;
 nemo enim diu fortis est, neque fragili tantum, sed omni 20711 A
 homini dicitur: non te uincat concupiscentia formae
 — si non uis uinci, non congregiare peccatis, ne de te uitia
 coronentur — neque capiaris oculis neque abripiaris

1 Psalm. XXXII 16   3 Psalm. CXXXXVI 10, 11   14 Sir. 25,
 21 (28)   16 Sir. 26, 11 (14)   17 Sir. 26, 9 (12)   21 Prouerb. 6, 25
 23 Prouerb. 6, 25

2 gigans *T* (n *eras.*) gigas *cet.*   multitudinem *N*   3 in *om.* *TN*
 6 igitur] enim *B'P'*   7 sublimē *TD*   8 legibus *BB'* et (*corr. mI*) *T'*
 diuinos auxisse *B*   10 p̄strinximus *T*   assaeramus *T'* (e *fort. ex c*)
 adsacramus *BB'*   12 adulterasset *TND* adulterasse *cet.*   thori *libri*
 foedera *D*   14 domo sua interiore *TN* domus suae interioribus (*interioris*
P' et *s. eras. B'*, interiori *PM*) *cet.*   15 intendas *X*   16 et *TN* ait *cet.*
 ab omni inreuerentis oculis *scripsi*, *cf. p. 365 u. 21 et de exh. uirg. 10, 71*
 ab omni inreuerentis (s *eras. N*) oculis *TN* ab omni inreuerenti oculo
PM ad omnes inreuerentes oculos *cet.*   19 agnosceretur *BD* (γνωσθήσεται
LXX) agnoscutur *cet.*   22 ne] nec *XN*

palpebris. uillis tibi mulier uidetur ad pretium, sed
 fortis ad uitium, quia mulier uirorum pretiosas
 13 animas capit. difficile est itaque ut quisquam libidinis
 inretitus inlecebris immunis euadat. nec mea tantum hoc
 5 sententia difficile iudicatur, sed etiam sancti Salomonis Pro- B
 uerbiis impossibile iudicatum est, qui suo adductus exemplo
 ait: ligabit quis in sinu suo ignem, uestimenta autem
 non comburet? uel ambulabit quis super carbones
 ignis, pedes autem non comburet? caue ergo et tu ne
 10 intra sinum mentis tuae ignem libidinis et amoris accendas,
 ne corporeum uestimentum illo animi consumatur incendio ac
 perpetuitas resurrectionis uel certe uestigium tuae mentis
 uratur, si per libidinum faces tibi putaueris esse gradiendum;
 nam qui uritur corde conburitur corpore. C
 14.15 Omnibus igitur modis lasciuiae muliebris uitandus occurus
 est. et ideo prudentiam discipulam adquire tibi inquit,
 ut te custodiat ab uxore aliena et fornicaria, ne te
 laqueis labiorum suorum teneat alligatum, crinibus erroris
 inuoluat. itaque unde debeas cauere meretricem propheta te
 20 docuit, ut a fenestra caueas eius ingressus. a fenestra enim
 domus suae intrat, fenestra eius est oculus, et ideo ab omnis

2 Prouerb. 6, 26   7 Prouerb. 6, 27 sq.   16 Prouerb. 7, 4 sq.
 19 Prouerb. 7, 6, cf. Hier. 9, 21

2 fortis *om. BDB'P'M* uitium est *XM* uitium cara (*s. † grauis*) est *D*
 pretiosas uirorum *B'* 4 interitus *BB'P* interne *T'* intentus *P'* 5 se sen-
 tentia *TN* 6 adductus *TN* ductus *cet.* 7 ligauit *BDT'P'* et *m1 M*
 ignem in sinu suo *D* et (*om. suo*) *XPM* autem] sua *BP'* et uestimenta
 eis non cōburentur *D* 8 uel . . . comburet *om. TNPM* ambulauit *T'* et
 (*om. quis*) *BB'P'* 10 mentis tuae *TNP* tuae mentis *cet.* amorem *XM*
 11 ac perpetuitas resurrectionis *TN* ac (*et B*) perpetuitatem resurrecti-
 onis amittas (*amittat T'*) *cet.* 15 lasciuiae muliebris *TN* lasciuiae
 mulieris *cet.* est occurus *DB'PP'M* 18 alligatum *TN* obliga-
 tum *cet.* error *B* (*in quo* inuolet) χ errorum *DPM* 20 caueas
om. DP 21 intrauit *PM* ab omnis (*hominis N*) inreuerentis
 oculis *TN* ab omni inreuerenti oculo *PM* ad omnes inreuerentes ocu-
 los *cet.*

inreuerentis oculis caue, ne per fenestram introeat amor, libido D
 penetret. etenim mulier fornicaria uisu illicit amatorem et
 nisi petulantem obtutum mentis animique conpescas, mors
 ingreditur per fenestram. non est desidiosa petulantia mere-
 tricis, non otiosa lasciuiā, quæ facit iuuenum uolare corda, 5
 ut propriae mentis nequeant tenere constantiam et huc atque
 illuc feruido amore rapiantur. caue ergo huiusmodi mulierem,
 quæ pedibus non quiescit, foris errat, insidiatur per angulos, E
 oculis ligat, uerbis illicit, institis lectum intexit suum et
 tapetis ab Aegypto stratis. neque enim de cognitione diuina, 10
 sed de saeculari inlecebra adsumit ornatum quæ merito
 uirum suum dicit absentem, quoniam non potest adultera
 15 omnis Christum. habere praesentem. uides igitur quantis
 retibus etiam sanctorum corda capiuntur, et ideo ne mireris,
 si etiam sanctus Dauid captus est, uir quidem magnus et 15
 qui allophylum inmanem corpore, armis quoque bellicis in- F
 horrentem fide uicerit. sed utinam se ipse uicisset, utinam
 sicut illum aduersarium strauit, sic interiorem aduersarium
 suum sternere ac superare potuisset! grauior pugna eius qui
 intus quam illius qui foris dimicat. 20
 16 Sed quid de solo Dauid loquor? accersiamus etiam alios
 ad tractatum huiusmodi, ne inbecillitatem Dauid magis, unius
 scilicet hominis putemus quam corporeae condicionis fuisse
 infirmitatem. Samson ualidus et fortis leonem suffocauit, sed
 amorem suum suffocare non potuit. uincula soluit hostium, 25

1 Sir. 26, 11 (14) 3 Hier. 9, 21 5 Prouerb. 7, 10 8 Pro-
 uerb. 7, 11 sq. 9 Prouerb. 7, 16 11 Prouerb. 7, 19 16 I Reg.
 17, 32 sqq. de apol. Dau. 6, 26 24 Iudd. 14, 6 de apol. Dau. 4, 16
 25 Iudd. 15, 14

1 caue. caue *N* introeat] intret *B* amor] mors *N* libidinis et *PM*
 2 illicit (illicet *B*, illiciet *T*) uisu *X* 5 uolare *BB'* et (ante corr.) *T'*
 10 cogitatione *D* 16 allophylum *PP'* allofylum *T* allophilum *cet.*
 19 potuisset ante interiorem *transponunt X* grauior *TN* grauior est *cet.*
 21 loquar *B'* . uerba loquor ... (p. 367 u. 4) seruasset in ras. *m3 T'*
 accersiamus *TDNT'* et *m2 B* accersamus *B m1 cet.* 24 sanson *BDT'P*
 25 hostilia *B*

sed suarum non soluit nexus cupiditatum. messes incendit 712 A
 alienas, et ipse unius mulieris accensus igniculo messem suae
 uirtutis amisit. Salomon templum deo condidit: sed utinam
 corporis sui templum ipse seruasset! uerum ad ipsum, a quo
 5 discessit, reuertatur oratio. triumphauit Dauid in decem
 milibus, sed errauit in uiginti et amplius milibus et, quia
 errauit, hominem se esse cognouit, confessus est culpam,
 ueniam deprecatus dicens ad dominum: domine, ne in ira
 tua arguas me neque in furore tuo corripias me. B
 10 miserere mei, domine, quoniam infirmus sum. si
 Dauid infirmus, tu fortis es? si Salomon lapsus est, tu in-
 mobilis? si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse
 sanctorum? ergo si errauerunt isti, errauerunt tamquam
 homines, sed peccatum suum tamquam iusti agnouerunt. si
 15 iusti poenae atrocioris excepere sententiam, tu quemadmodum
 tibi spem impunitatis proponis, cum scriptura dicat: si iustus
 17 uix saluus fit, peccator et inpius ubi parebit? aduer- C
 titis igitur, filii, quam plerumque etiam bonum propositum
 subruat causa peccandi, et ideo causas ipsas primo fugere et
 20 uitare debetis. non uis amore capi: noli in speciem mulieris
 intendere, quia oculi tui cum uiderint alienam, os tuum
 tunc loquetur peruersa et iacebis tamquam in corde
 maris et sicut gubernator in magno turbine. magnam
 enim faciunt tempestatem multitudines cupiditatum, quae
 25 uelut in quodam freto corporis nauigantem hinc atque inde

1 Iudd. 15, 5 5 I Reg. 18, 7 8 Psalm. VI 2 sq. 12 I Tim.
 1, 15 16 Prouerb. 11, 31 I Petr. 4, 18 21 Prouerb. 23, 33 sq.

2 ipse unius *TN* ipse *om. D*, unius ipse *cet.* 3 templum dñi *D* deo
 templum *B'M* 4 corporis sui templum *in ras. m3 T'* templum cor-
 poris sui *BB'* 8 deprecatur *D* deprecatus est *X* 13 isti *TN* iusti
cet. 15 excepere *TN* excipiunt χ exceperint *B* exceperunt *cet.* 16 pro-
 mittis χ 17 fit] sit *DM* aduertitis *TN* et (*m3 ex* aduertis) *T'*
 aduertis *cet.* 18 ergo *D* filii *TN* et ut uidetur *m3 T'* filii *cet.*
 19 peccandi *TN* mechandi *cet.* 20 debetis *B* (ti *eras.*) *B'* (ti *exp. m2*)
 debetis *D* debes *P* in *om. TN* 22 tunc *TN, om. cet.* loquetur
TDN et *m2 T'* loquitur *T' m1 cet.* iacebis *D* iaces *cet.* 25 quo-
 dam in *B*

- perturbant, ut gubernator sui animus esse non possit, diem D
 18 ac noctem caligine amoris ignorans. oculis igitur excitatur
 libido, sed ebrietate succenditur; omnis autem ebriosus et
 fornicator pauper fiet. nec tibi de potentia blandiare potandi.
 Noe inebriatus est, et qui non inebriatus est diluuiio in- 5
 ebriatus est uino. sed ille naturam uini ignorabat, non enim
 ante potauerat: tu in illo didicisti cauere quid debeas. Loth
 per somnum deceptus est, et tu si decipi non uis, somnum E
 mentis tuae discute, ne ebrio inludat filius aut filia dormienti.
 non pietas illic, sed ebrietas ridetur, nec pater illic, sed 10
 dormiens circumscribitur. uis non aduri: noli ad ignem
 accedere. uis non praecipitari: nutantia fuge, praerupta caue,
 caduca declinâ.
 19 Uides igitur in illis qui iusti esse meruerunt non alteram
 fuisse naturam, sed alteram fuisse disciplinam. nam post 15
 primi hominis lapsum iustamque sententiam, cum in uno
 carnis damnatus sit adpetitus, uitium traxit condicio, infecit F
 culpa naturam, sed naturae ipsius uitium fides temperauit et
 20 deuotionis intentio emitigauit offensam. conuertimini igitur ad
 deum, gentes, et scitote quoniam dominus ipse est deus. 20
 ipse fecit nos, et non ipsi nos. scitote quoniam caro et
 puluis sumus. relinquamus ergo quae fecimus et ipsum nostri
 ueneremur auctorem, qui uitam dedit, peccata donauit, qui
 solus potest dicere: ego sum, ego sum, qui deleo ini-

3 I Cor. 6, 9 sq. 5 Gen. 9, 21 7 Gen. 19, 33 20 Dent. 10,
 17, cf. Hier. 10, 10 21 Gen. 6, 3; 18, 27 24 Esai. 43, 25

1 die ac nocte *DX* 2 caliginem *X* excecatur *BB'P'* 3 autem *TN*
 enim *cet.* 4 blandiare *TN* blandiaris *cet.* (potandi blandiaris *B'P'*)
 7 quid cauere *DP'* 8 non uis decipi *X* 11 accedere ad ignem *PM*
 12 nutantia fuge *om. N* 13 post declinâ *add. libantia B labantia DX*
 et labantia *P* et labentia *M* 14 non adulteram *N* 15 alteram
 fuisse *TN* alteram esse *P'* alteram *cet.* nam *TN, om. cet.* 17 sit
 damnatus carnis χ interfecit *N* 18 culpâ naturâ (*ex naturę*) *T*
 culpam natura *N* 19 ϵ (*eras.*) mitigauit *T* mitigauit *cet.* 20 dñm *TN*
 dñm *cet.* quod *D* quia *B'* dominus ipse est deus *TN* ipse est do-
 minus deus *P'* dominus est deus *BT'* dominus deus est *D* est dominus
 deus *B'* deus est *PM* 21 caro sumus et puluis *X* 22 quae nos fecimus *X*

quitates uestras et memor non ero. magnus plane et
 misericors deus, qui beneficium confert nec beneficii munus
 exprobat. miramini quod Dauid regem fecerit uictoremque ^{713 A}
 multarum gentium? sic seruulos suos consueuit euehere. non
 5 auarus munerum nec beneficii parcus nec gratiae angustus
 nec frugi, sed opulens largitatis quos redemit a peccato auget
 in praemio. haec aduersus gentiles.

4, 21 Sed quoniam tripertitam diuisionem tractatus huius polliciti B
 sumus, unam aduersus gentiles, aliam aduersum Iudaeos,
 10 tertiam apud ecclesiam, nunc contra Iudaeos uidetur esse
 tractandum. quid igitur nobis propositum sit recenseamus.
 titulus inquit psalmi Dauid intellectus, cum uenit ad
 eum Nathan propheta, cum intrauit ad Betsabee. C
 nempe historia haec et adulterum Dauid inducit et homicidam,
 15 et hunc uos, Iudaei, dicitis esse dei filium! sed deus uirtutum
 est, non criminum, et de hoc dicit deus pater: thronus
 eius sicut dies caeli. qui dolum fecerit peccata non
 uicerit: et quomodo scriptum est: nemo sine peccato nisi
 20 unus deus? si igitur non potest deus non esse qui dei filius
 22 est, utique dei filius arbiter iustitiae est, non obnoxius
 culpae. qua autem opinione uel Dauid dei filium iudicatis uel D
 Salomonem putatis? an quia scriptum est: deus, iudicium
 tuum regi da et iustitiam tuam filio regis et quia

12 Psalm. L 1 sq. 16 Psalm. LXXXVIII 30 18 Luc. 18, 19
 22 Psalm. LXXI 1

1 ^{auras} T 3 exprobat N 5 numerum T 6 nec frugi TN sed
 frugi DB' et frugi PM et frugis B (in quo deinde et) T'P' quod TN
 auget et praemio B', in praemio om. D 7 aduersum BDP' 8 tri-
 partitam P' 9 aduersus DT'B' 11 quid igitur TN aduersum (ad-
 uersus, s. *alt. eras. B.* aduersus B'P') iudaeos quod (quid B. quid B') X
 aduersum iudaeos igitur quid D quid aduersum iudeos igitur M quid
 igitur P (qui om. tertiam . . . tractandum) 13 natham M bethsabee T
 bethsabee NT'B'P behtsabee D bersabee uel bersabee cet. 15 iudei uos
 B'P' dei dicitis esse BT' 17 sicut dies caeli om. TN, sicut om. B
 18 nemo] non T 19 unus] solus P' deus *alt. om. X* 20 est om. NBB'P'

titulus psalmi in Salomonem psalmum septuagesimum primum dicit esse compositum? sed quem Salomonem dicat aduertite. Salomon enim pacificus est, hoc habet interpretatio. psalmus in eum dicitur, quem uere scimus esse pacis amatorem. quomodo autem Salomon pacificus? non hoc Iob sanguis ostendit, 5 quem inter altaria templi iussit occidi, non Adoniae poena, E quem adfectatae adfinitatis regiae reum perculit nec matris obsecratione ab indignatione reuocatus. quomodo autem in Salomonem David filium aestimas conuenire quod scriptum est quia permanebit cum sole et ante lunam in saecula 10 saeculorum, cum ille breuis uitae adeptus usuram angustis terminis uiuendi spatium transegerit? quomodo autem de eo dicitur: dominabitur a mari usque ad mare, cum ille intra Syriam constitutus, hoc est intra unius regionis pro- F uinciam circumscriptos fines habuerit imperii, solus autem 15 Christus usque in orbis totius terminos suum propagauerit imperium. solus enim iste est, de quo bene psalmi series prophetauit quia reges Arabum et Saba dona adducent et adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes seruient ei. hunc enim nouimus gentibus uniuersis et 20 nationibus imperantem incircumscripto imperio, interminata 23 potestate. non ergo Salomon dei filius. sed qua ratione eum dei filium putauistis? an quia sapiens fuit? sed hic sapientiam postulauit, ut quam non habebat acciperet: Christus ipse 714 A sapientia est, naturaliter in uniuersum habens quod in rebus 25 humanis Salomon accepit per gratiam. denique quod accipitur

3 Paralip. I 22, 9   5 Reg. III 2, 31 sqq.   6 Reg. III 1, 5;
2, 19 sqq.   10 Psalm. LXXI 5   11 Uerg. Georg. III 206   13 Psalm.
LXXI 8   18 Psalm. LXXI 10 sq.   23 Reg. III 3, 9

1 solomonem *M*   4 amatorem *TN* actorem *B* auctorem *cet.*   6 inter templum et altare templi *B'P'*   adoniae (ad *s. u. m2*) *B*   12 uidendi *BDPM*   14 siriam *TB*   prouinciam *DT'P'* prouinciae *cet.*   15 habuit *DM*   16 propagauerit *scripsi* propagarit *B'* propagauit *cet.*   18 sabam (m *eras.*) *T*   21 intermina *PM*   24 ut quam *TDN* ut quia *B* quam quia γ quia *PM*   aberet *N* habebat orauit ut χ 25 in *pr. om.* *TTN*

ex tempore in tempore possidetur. Salomon enim sapientiam nec in principio sui habuit nec in fine possedit. neque enim habere se creditit quod poposcit et postea auersus a dei cultu non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, ut
 5 offenderet. <et> offendit, ut etiam quod meruerat amitteret. B
 cur igitur hunc dei filium credidistis? an quia templum deo condidit? sed hinc dominum et deum non esse credere debuistis, quia scriptum est: nisi dominus aedificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt qui aedificant
 10 eam. in uanum laborauit qui aedificauit id templum, quod subiectus ignis exussit. an quia ad Dauid patrem ipsius dictum est: non tu aedificabis mihi domum, sed cum
 tu dormieris, excitabo semen tuum post te. uerum ibi quoque templum non corporale, non materiale promittitur; C
 15 neque enim deus in manu factis habitat, sed templum est sancta ecclesia, quae utique non humana, sed caelesti uirtute fundatur.

24 Nam si praestantioris licet, sed humanae tamen uirtutis opera miremur, multos huiuscemodi reperimus, quos cum
 20 Salomone comparare possumus. et ideo ubi operis aequalitas est, non est excellentia potestatis. nec plures possumus dicere dei filios, cum unum dei filium legerimus; sed non ex bene- D
 ficiis suis, quae in patres nostros contulit, facienda est iniuria dei filio. multi enim praeclari uiri, sed per unum Iesum Naue
 25 stet inquit sol contra Gabaon. uidetis eum ultra Dauid

8 Psalm. CXXVI 1 12 Reg. II 7, 12 15 Act. 17, 24 25 Ios. 10, 12

1 in TDN, om. cet. 3 se s. u. T se habere DB'P' 5 et addidi, in tantum post offendit Gelenius 6 credidisti N deo om. D, dei B 9 sibi om. PP'M laborant T'B' 10 id om. PM, ante aedificauit collocat P' 11 ad dauid patrem TN dauid patri cet. eius PM 13 post te add. et ipse aedificabit domum nomini meo D 15 deus om. N in (templis add. T') manu factis deus χ 16 scm T (sca corr.) NPM ecclesiã (ã ex e) T 19 miremur uirtutis opera B'P' 20 salomone T (in mg. / et) N salomone et dauid χ dauid et salomone cet. 21 est om. N 23 parentes X 24 per unum (ex primum) T 25 stet TN stetit cet. gabao T gabaoñ B dauid TN dauid regis cet.

processisse uirtutem; terrenis enim Daudid, non sideribus imperauit. uidetis etiam solem ministrum esse, non dominum, qui etiam uoci seruiert humanae. stetit tamen, quia in Iesu et typum futuri agnoscebat et nomen. neque enim in sua uirtute Iesus Naue, sed Christi mysterio caelestibus luminibus 5 E imperabat; designabatur enim dei filium in hoc saeculum esse uenturum, qui mundani luminis occidentis et iam uergentis in tenebras uirtute diuina differret occasum, lucem redderet, inueheret claritatem. Enoch quoque raptus ad caelum est; sed tamen ille raptus est, hic regressus. raptus 10 est ille, ne malitia mutaret cor eius; hic ipsam malitiam saeculi huius aboleuit. Helias curru atque equis ascendit ad caelum, Christus autem descendit e caelo nec curru nec F equis. ut ille conscendit, quia ille aliter nequiuisset, hic propria uirtute remeauit. Helisaeus in Iordane leprosum lauare 15 praecepit, ut ab omni contagione mundaretur: hic in Iordane totum diluit mundum. Moyses ipse, cui creditus est ut transiret populus Iudaeorum, aquam diuisit. et ille quidem diuisit elementa, quia non diuisit potentiam trinitatis, separauit 20 25 moles aquarum, quia patrem non separauit a filio. uidetis quanti uiri et qualium documenta operum reliquerint. quem-

9 Gen. 5, 24 11 Sap. 4, 11 12 Reg. III 2, 11 13 Ioh. 3, 13
15 Reg. III 5, 14 Matth. 3, 6 et 16 17 Exod. 14, 21

1 terrae χ 3 uoci seruiert (a et b *erasae esse uidentur*) T in ihm TN ihu (ex ihus M) PM (in quibus futuri et typum) 6 designabat X saeculum *Erasmus saeculo libri* 7 uergentem BB'P'PM 8 diuina uirtute χ 9 enoc TM 10 est pr. om. N 11 hic post huius transponit X 13 e] de NB' nec curru nec equis TN nec equis nec curru χ nec curru et equis cet. 14 nequiuit X 15 propria ut T lauari X (ex leuari B) 16 contagio χ mundaretur D mundaret cet. 17 creditus est ut transiret populus Iudaeorum. aquam diuisit scripsi creditus est ut transiret populorum aquam diuisit T crediti sunt populi iudaeorum aquam diuisit ut transiret DN et (om. ut transiret) B crediti sunt transire populi iudaeorum aquas diuisit B'PM crediti sunt trans fretum populus iudaeorum aquas (s s. u.) diuisit T' creditis ut transirent populus iudaeorum aquas diuisit P' 21 et om. N reliquerint TN dereliquerunt cet.

admodum igitur quos pares Dauid regi uel Salomoni uirtute 715 A
 cognoscitis condicione impares iudicatis, ut Salomonem Dauid
 filium putetis ad dei sedere dexteram, praesertim cum ipse
 Dauid euidenter de quo dictum esset expresserit? neque enim
 5 de suo filio diceret: dixit dominus domino meo: sede a
 dextris meis. quomodo enim filium suum dominum nominaret?
 lex prohibet, repugnat religio, abhorret fides, ut ad dexteram
 dei omnipotentis mortalem hominem loces. alius est ille qui
 sedet ad dexteram, qui corpus suscepit, non qui coepit a B
 10 corpore, qui ante luciferum genitus est, id est ante omnium
 luminum claritatem, quoniam ipse creauit uariorum luminum
 claritates; nam Salomon utique post luciferum est, Salomon
 sacerdos non fuit; et ideo dici ei a deo omnipotente non
 potuit: ex utero ante luciferum genui te; dici ei non
 15 potuit: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem
 Melchisedech, maxime cum illo in tempore, quo Salomon
 fuit, secundum ordinem Aaron, non secundum Melchise- C
 dech fuerint sacerdotes. adhuc enim sacerdotes sanguinem
 hircorum atque taurorum pro peccatis plebis et erroribus
 20 offerebant; posteaquam uero aduenit qui semet ipsum pro
 salute obtulit mundi, ut quos taurorum sanguis lauare non
 poterat Christi sanguis ablueret, semet ipsos coeperunt offerre
 pro hostiis sacerdotes.
 26 Itaque una quaestione dominus noster Iesus Christus D
 25 omnium haeticorum ora saepsit, sacrilegia conclusit. non
 solum enim Iudaeos, sed etiam Photinianos et Arianos et

5 Psalm. CVIII 1   10 Psalm. CVIII 3   14 Psalm. CVIII 3
 15 Psalm. CVIII 4

3 dexteram dei sedere *DNB'* dei dexteram sedere *T'P'*   5 suo filio
TNP, suo *om. P'*, filio suo *cet.*   a dextris meis *TDN* ad dexteram
 meam *cet.*   6 suum filium *PM*   7 aborret *T*   10 id est] non qui *T*
 12 claritates *T* uarietates *DN* dignitates *cet.*   17 ordinem *om. N*
 .17 melchisedech *T* (1 s. u.) *N* ordinem melchisedech *cet.*   18 enim
om. T'B'   20 posteaquam uero *T* posteaquam uero $\overline{xps}$ *P'* postea uero
 quam $\overline{xps}$ *cet.*   21 mundi obtulit (optulit *D*) *Dχ*   26 etiam *om. N*
 fotinianos *libri semper*   arianos *libri semper*

quia non saluabitur rex per multitudinem uirtutis
 suae nec gigans saluus erit in multitudine uir-
 tutis suae. non enim in altis tabernaculorum fastigiis pre-
 tiosoque tectorum culmine, sed super timentibus eum bene
 placitum est domino et his qui sperant super misericordia
 11 eius. lubricam igitur uidemus ad uitia potestatem, nec tamen E
 semper inflexam dixerim, quoniam regali potestate sublimem
 et Dauid legimus cultus auxisse diuinos et Salomonem
 templum domino consecrasse.

12 Nunc illud quod perstrinximus adseramus facultatem inpe- 10
 randi incentiuum esse peccandi et secundum historiae seriem
 prosequamur. non adulterasset Dauid alieni ius tori et foede-
 rati pacta coniugii, nisi nudam et lauante[m] mulierem de
 domo sua interiore uidisset. et ideo bene scriptum est: non F
 incidas in mulieris speciem et non concupiscas 15
 mulierem et alibi: ab omni inreuerentis oculis caue.
 nihil de continentia tua et uirtute praesumas. etenim forni-
 catio mulieris in extollentia oculorum et in palpebris
 illius agnosceretur, et ideo causam primo peccati fuge;
 nemo enim diu fortis est, neque fragili tantum, sed omni 20711 A
 homini dicitur: non te uincat concupiscentia formae
 — si non uis uinci, non congregiare peccatis, ne de te uitia
 coronentur — neque capiaris oculis neque abripiaris

1 Psalm. XXXII 16   3 Psalm. CXXXXVI 10, 11   14 Sir. 25,
 21 (28)   16 Sir. 26, 11 (14)   17 Sir. 26, 9 (12)   21 Prouerb. 6, 25
 23 Prouerb. 6, 25

2 gigans *T* (n *eras.*) *gigas cet.*   multitudinem *N*   3 in *om.* *TN*
 6 igitur] enim *B'P'*   7 subliñ *TD*   8 legibus *BB'* et (*corr. mI*) *T'*
 diuinos auxisse *B*   10 p̄strinximus *T*   assæramus *T'* (e *fort. ex c*)
 adsacramus *BB'*   12 adulterasset *TND* adulterasse *cet.*   thori *libri*
 foederã *D*   14 domo sua interiore *TN* domus suae interioribus (interioris
P' et s *eras.* *B'*, interiori *PM*) *cet.*   15 intendas *X*   16 et *TN* ait *cet.*
 ab omni inreuerentis oculis *scripsi, cf. p. 365 u. 21 et de ech. uirg. 10, 71*
 ab omni inreuerentis (s *eras.* *N*) oculis *TN* ab omni inreuerenti oculo
PM ad omnes inreuerentes oculos *cet.*   19 agnosceretur *BD* (γνωσθήσεται
LXX) agnoscutur *cet.*   22 ne] nec *XN*

palpebris. uilis tibi mulier uidetur ad pretium, sed
 fortis ad uitium, quia mulier uirorum pretiosas
 13 animas capit. difficile est itaque ut quisquam libidinis
 inretitus inlecebris immunis euadat. nec mea tantum hoc
 5 sententia difficile iudicatur, sed etiam sancti Salomonis. Pro- B
 uerbiis impossibile iudicatum est, qui suo adductus exemplo
 ait: ligabit quis in sinu suo ignem, uestimenta autem
 non comburet? uel ambulabit quis super carbones
 ignis, pedes autem non comburet? caue ergo et tu ne
 10 intra sinum mentis tuae ignem libidinis et amoris accendas,
 ne corporeum uestimentum illo animi consumatur incendio ac
 perpetuitas resurrectionis uel certe uestigium tuae mentis
 uratur, si per libidinum faces tibi putaueris esse gradiendum;
 nam qui uritur corde conburitur corpore.

14¹⁵ Omnibus igitur modis lasciuiae muliebris uitandus occurus
 est. et ideo prudentiam discipulam adquire tibi inquit,
 ut te custodiat ab uxore aliena et fornicaria, ne te
 laqueis labiorum suorum teneat alligatum, crinibus erroris
 inuoluat. itaque unde debeas cauere meretricem propheta te
 20 docuit, ut a fenestra caueas eius ingressus. a fenestra enim
 domus suae intrat, fenestra eius est oculus, et ideo ab omni

2 Prouerb. 6, 26   7 Prouerb. 6, 27 sq.   16 Prouerb. 7, 4 sq.
 19 Prouerb. 7, 6, cf. Hier. 9, 21

2 fortis *om. BDBP'M*   uitium est *XM* uitium cara (*s. l. grauis*) est *D*
 pretiosas uirorum *B'*   4 interitus *BB'P* interne *T'* intentus *P'*   5 se sen-
 tentia *TN*   6 adductus *TN* ductus *cet.*   7 ligauit *BDT'P'* et *m1 M*
 ignem in sinu suo *D* et (*om. suo*) *XPM*   autem] sua *BP'*   et uestimenta
 eius non cōburentur *D*   8 uel . . . comburet *om. TNPM*   ambulauit *T'* et
 (*om. quis*) *BB'P'*   10 mentis tuae *TNP* tuae mentis *cet.*   amorem *XM*
 11 ac perpetuitas resurrectionis *TN* ac (*et B*) perpetuitatem resurrecti-
 onis amittas (*amittat T'*) *cet.*   15 lasciuiae muliebris *TN* lasciuiae
 mulieris *cet.*   est occurus *DB'PPM*   18 alligatum *TN* obliga-
 tum *cet.*   error *B* (*in quo* inuolet) χ errorum *DPM*   20 caueas
om. DP   21 intrauit *PM*   ab omni (*hominis N*) inreuerentis
 oculis *TN* ab omni inreuerenti oculo *PM* ad omnes inreuerentes ocu-
 los *cet.*

inreuerentis oculis caue, ne per fenestram introeat amor, libido D
 penetret. etenim mulier fornicaria uisu illicit amatorem et
 nisi petulantem obtutum mentis animique conpescas, mors
 ingreditur per fenestram. non est desidiosa petulantia mere-
 tricis, non otiosa lasciuia, quæ facit iuuenum uolare corda, 5
 ut propriæ mentis nequeant tenere constantiam et huc atque
 illuc feruido amore rapiantur. caue ergo huiuscemodi mulierem,
 quæ pedibus non quiescit, foris errat, insidiatur per angulos, E
 oculis ligat, uerbis illicit, institis lectum intexit suum et
 tapetis ab Aegypto stratis. neque enim de cognitione diuina, 10
 sed de saeculari inlecebra adsumit ornatum quæ merito
 uirum suum dicit absentem, quoniam non potest adultera
 15 omnis Christum. habere præsentem. uides igitur quantis
 retibus etiam sanctorum corda capiuntur, et ideo ne mireris,
 si etiam sanctus Dauid captus est, uir quidem magnus et 15
 qui allophylum inmanem corpore, armis quoque bellicis in- F
 horrentem fide uicerit. sed utinam se ipse uicisset, utinam
 sicut illum aduersarium strauit, sic interiorem aduersarium
 suum sternere ac superare potuisset! grauior pugna eius qui
 intus quam illius qui foris dimicat. 20

16 Sed quid de solo Dauid loquor? accersiamus etiam alios
 ad tractatum huiusmodi, ne inbecillitatem Dauid magis, unius
 scilicet hominis putemus quam corporeæ condicionis fuisse
 infirmitatem. Samson ualidus et fortis leonem suffocauit, sed
 amorem suum suffocare non potuit. uincula soluit hostium, 25

1 Sir. 26, 11 (14) 3 Hier. 9, 21 5 Prouerb. 7, 10 8 Pro-
 uerb. 7, 11 sq. 9 Prouerb. 7, 16 11 Prouerb. 7, 19 16 I Reg.
 17, 32 sqq. de apol. Dau. 6, 26 24 Iudd. 14, 6 de apol. Dau. 4, 16
 25 Iudd. 15, 14

1 caue. caue *N* introeat] intret *B* amor] mors *N* libidinis et *PM*
 2 illicit (illicet *B*, illiciet *T'*) uisu *X* 5 uiolare *BB'* et (ante corr.) *T'*
 10 cogitatione *D* 16 allophylum *PP'* allofylum *T* allophilum *cet.*
 19 potuisset ante interiorem *transponunt X* grauior *TN* grauior est *cet.*
 21 loquar *B'* . uerba loquor . . . (p. 367 u. 4) seruasset in *ras. m3 T'*
 accersiamus *TDNT'* et *m2 B* accersamus *B m1 cet.* 24 sanson *BDTP*
 25 hostilia *B*

sed suarum non soluit nexus cupiditatum. messes incendit 712 A
 alienas, et ipse unius mulieris accensus igniculo messem suae
 uirtutis amisit. Salomon templum deo condidit: sed utinam
 corporis sui templum ipse seruasset! uerum ad ipsum, a quo
 5 discessit, reuertatur oratio. triumphauit Dauid in decem
 milibus, sed errauit in uiginti et amplius milibus et, quia
 errauit, hominem se esse cognouit, confessus est culpam,
 ueniam deprecatus dicens ad dominum: domine, ne in ira
 tua arguas me neque in furore tuo corripias me. B
 10 miserere mei, domine, quoniam infirmus sum. si
 Dauid infirmus, tu fortis es? si Salomon lapsus est, tu in-
 mobilis? si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse
 sanctorum? ergo si errauerunt isti, errauerunt tamquam
 homines, sed peccatum suum tamquam iusti agnouerunt. si
 15 iusti poenae atrocioris excepere sententiam, tu quemadmodum
 tibi spem impunitatis proponis, cum scriptura dicat: si iustus
 17 uix saluus fit, peccator et inpius ubi parebit? aduer- C
 titis igitur, filii, quam plerumque etiam bonum propositum
 subruat causa peccandi, et ideo causas ipsas primo fugere et
 20 uitare debetis. non uis amore capi: noli in speciem mulieris
 intendere, quia oculi tui cum uiderint alienam, os tuum
 tunc loquetur peruersa et iacebis tamquam in corde
 maris et sicut gubernator in magno turbine. magnam
 enim faciunt tempestatem multitudines cupiditatum, quae
 25 uelut in quodam freto corporis nauigantem hinc atque inde

1 Iudd. 15, 5 5 I Reg. 18, 7 8 Psalm. VI 2 sq. 12 I Tim.
 1, 15 16 Prouerb. 11, 31 I Petr. 4, 18 21 Prouerb. 23, 33 sq.

2 ipse unius *TN* ipse *om. D*, unius ipse *cet.* 3 templum dñi *D* deo
 templum *B'M* 4 corporis sui templum *in ras. m3 T'* templum cor-
 poris sui *BB'* 8 deprecatur *D* deprecatus est *X* 13 isti *TN* iusti
cet. 15 excepere *TN* excipiant χ exceperint *B* exceperunt *cet.* 16 pro-
 mittis χ 17 fit] sit *DM* aduertitis *TN* et (*m3 ex* aduertas) *T'*
 aduertis *cet.* 18 ergo *D* filii *TN* et ut uidetur *m3 T'* filii *cet.*
 19 peccandi *TN* mechandi *cet.* 20 debetis *B* (ti *eras.*) *B'* (ti *exp. m2*)
 debetis *D* debes *P* in *om. TN* 22 tunc *TN, om. cet.* loquetur
TDN et *m2 T'* loquitur *T' m1 cet.* iacebis *D* iaces *cet.* 25 quo-
 dam in *B*

- perturbant, ut gubernator sui animus esse non possit, diem D
 18 ac noctem caligine amoris ignorans. oculis igitur excitatur
 libido, sed ebrietate succenditur; omnis autem ebriosus et
 fornicator pauper fiet. nec tibi de potentia blandiare potandi.
 Noe inebriatus est, et qui non inebriatus est diluuiο in- 5
 ebriatus est uino. sed ille naturam uini ignorabat, non enim
 ante potauerat: tu in illo didicisti cauere quid debeas. Loth
 per somnum deceptus est, et tu si decipi non uis, somnum
 mentis tuae discute, ne ebrio inludat filius aut filia dormienti. E
 non pietas illic, sed ebrietas ridetur, nec pater illic, sed 10
 dormiens circumscribitur. uis non aduri: noli ad ignem
 accedere. uis non praecipitari: nutantia fuge, praerupta caue,
 caduca declina.
- 19 Uides igitur in illis qui iusti esse meruerunt non alteram
 fuisse naturam, sed alteram fuisse disciplinam. nam post 15
 primi hominis lapsum iustamque sententiam, cum in uno
 carnis damnatus sit adpetitus, uitium traxit condicio, infecit F
 culpa naturam, sed naturae ipsius uitium fides temperauit et
 20 deuotionis intentio emitigauit offensam. conuertimini igitur ad
 deum, gentes, et scitote quoniam dominus ipse est deus. 20
 ipse fecit nos, et non ipsi nos. scitote quoniam caro et
 puluis sumus. relinquamus ergo quae fecimus et ipsum nostri
 ueneremur auctorem, qui uitam dedit, peccata donauit, qui
 solus potest dicere: ego sum, ego sum, qui deleo ini-

3 I Cor. 6, 9 sq. 5 Gen. 9, 21 7 Gen. 19, 33 20 Deut. 10,
 17, cf. Hier. 10, 10 21 Gen. 6, 3; 18, 27 24 Esai. 43, 25

1 die ac nocte *DX* 2 caliginem *X* excecatur *BB'P'* 3 autem *TN*
 enim *cet.* 4 blandiare *TN* blandiaris *cet.* (potandi blandiaris *B'P'*)
 7 quid cauere *DP'* 8 non uis decipi *X* 11 accedere ad ignem *PM*
 12 nutantia fuge *om. N* 13 post declina *add. libantia B labantia DX*
 et labantia *P* et labentia *M* 14 non adulteram *N* 15 alteram
 fuisse *TN* alteram esse *P'* alteram *cet.* nam *TN, om. cet.* 17 sit
 damnatus carnis χ interfecit *N* 18 culpam naturam (*ex naturam*) *T*
 culpam natura *N* 19 ϵ (*eras.*) mitigauit *T* mitigauit *cet.* 20 *dm TN*
dnm cet. quod *D* quia *B'* dominus ipse est deus *TN* ipse est do-
 minus deus *P'* dominus est deus *BT'* dominus deus est *D* est dominus
 deus *B'* deus est *PM* 21 caro sumus et puluis *X* 22 quae nos fecimus *X*

quitates uestras et memor non ero. magnus plane et
 misericors deus, qui beneficium confert nec beneficii munus
 exprobat. miramini quod Dauid regem fecerit uictoremque 713 A
 multarum gentium? sic seruulos suos consueuit euehere. non
 5 auarus munerum nec beneficii parcus nec gratiae angustus
 nec frugi, sed opulens largitatis quos redemit a peccato auget
 in praemio. haec aduersus gentiles.

4, 21 Sed quoniam tripartitam diuisionem tractatus huius polliciti B
 sumus, unam aduersus gentiles, aliam aduersum Iudaeos,
 10 tertiam apud ecclesiam, nunc contra Iudaeos uidetur esse
 tractandum. quid igitur nobis propositum sit recenseamus.
 titulus inquit psalmi Dauid intellectus, cum uenit ad
 eum Nathan propheta, cum intrauit ad Betsabee. C
 nempe historia haec et adulterum Dauid inducit et homicidam,
 15 et hunc uos, Iudaei, dicitis esse dei filium! sed deus uirtutum
 est, non criminum, et de hoc dicit deus pater: thronus
 eius sicut dies caeli. qui dolum fecerit peccata non
 uicerit: et quomodo scriptum est: nemo sine peccato nisi
 unus deus? si igitur non potest deus non esse qui dei filius
 20 est, utique dei filius arbiter iustitiae est, non obnoxius
 22 culpae. qua autem opinione uel Dauid dei filium iudicatis uel D
 Salomonem putatis? an quia scriptum est: deus, iudicium
 tuum regi da et iustitiam tuam filio regis et quia

12 Psalm. L 1 sq. 16 Psalm. LXXXVIII 30 18 Luc. 18, 19
 22 Psalm. LXXI 1

1 ^uaras T 3 exprobat N 5 numerum T 6 nec frugi TN sed
 frugi DB' et frugi PM et frugis B (in quo deinde et) T'P' quod TN
 auget et praemio B', in praemio om. D 7 aduersum BDPM 8 tri-
 partitam P' 9 aduersus DT'B' 11 quid igitur TN aduersum (ad-
 uersus, s. *alt. eras. B*, aduersus B'P') iudaeos quod (quid B, quid B') X
 aduersum iudaeos igitur quid D quid aduersum iudeos igitur M quid
 igitur P (qui om. tertiam . . . tractandum) 13 natham M bethsabee T
 bethsabee NT'B'P behtsabee D bersabee uel bersabee cet. 15 iudei uos
 R'P' dei dicitis esse BT' 17 sicut dies caeli om. TN, sicut om. B
 18 nemo] non T 19 unus] solus P' deus *alt. om. X* 20 est om. NBB'P'

titulus psalmi in Salomonem psalmum septuagesimum primum dicit esse compositum? sed quem Salomonem dicat aduertite. Salomon enim pacificus est, hoc habet interpretatio. psalmus in eum dicitur, quem uere scimus esse pacis amatorem. quomodo autem Salomon pacificus? non hoc Ioab sanguis ostendit, 5 quem inter altaria templi iussit occidi, non Adoniae poena, E quem adfectatae adfinitatis regiae reum perculit nec matris obsecratione ab indignatione reuocatus. quomodo autem in Salomonem Dauid filium aestimas conuenire quod scriptum est quia permanebit cum sole et ante lunam in saecula 10 saeculorum, cum ille breuis uitae adeptus usuram angustis terminis uiuendi spatium transegerit? quomodo autem de eo dicitur: dominabitur a mari usque ad mare, cum ille intra Syriam constitutus, hoc est intra unius regionis pro- F uinciam circumscriptos fines habuerit imperii, solus autem 15 Christus usque in orbis totius terminos suum propagauerit imperium. solus enim iste est, de quo bene psalmi series prophetauit quia reges Arabum et Saba dona adducent et adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes seruiant ei. hunc enim nouimus gentibus uniuersis et 20 nationibus imperantem incircumscripto imperio, interminata potestate. non ergo Salomon dei filius. sed qua ratione eum 23 dei filium putauistis? an quia sapiens fuit? sed hic sapientiam postulauit, ut quam non habebat acciperet: Christus ipse 714 A sapientia est, naturaliter in uniuersum habens quod in rebus 25 humanis Salomon accepit per gratiam. denique quod accipitur

3 Paralip. I 22, 9   5 Reg. III 2, 31 sqq.   6 Reg. III 1, 5; 2, 19 sqq.   10 Psalm. LXXI 5   11 Uerg. Georg. III 206   13 Psalm. LXXI 8   18 Psalm. LXXI 10 sq.   23 Reg. III 3, 9

1 solomonem *M*   4 amatorem *TN* actorem *B* auctorem *cet.*   6 inter templum et altare templi *B'P'*   adoniae (ad *s. u. m2*) *B*   12 uidendi *BDPM*   14 siriam *TB*   prouinciam *DT'P'* prouinciae *cet.*   15 habuit *DM*   16 propagauerit *scripsi* propagarit *B'* propagauit *cet.*   18 sabam (m *eras.*) *T*   21 intermina *PM*   24 ut quam *TDN* ut quia *B* quam quia χ quia *PM*   aberet *N* habebat orauit ut χ 25 in *pr. om. TT'N*

ex tempore in tempore possidetur. Salomon enim sapientiam nec in principio sui habuit nec in fine possedit. neque enim habere se credidit quod poposcit et postea auersus a dei cultu non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, ut
 5 offenderet. <et> offendit, ut etiam quod meruerat amitteret. B
 cur igitur hunc dei filium credidistis? an quia templum deo
 condidit? sed hinc dominum et deum non esse credere
 debuistis, quia scriptum est: nisi dominus aedificauerit
 sibi domum, in uanum laborauerunt qui aedificant
 10 eam. in uanum laborauit qui aedificauit id templum, quod
 subiectus ignis exussit. an quia ad Dauid patrem ipsius
 dictum est: non tu aedificabis mihi domum, sed cum
 tu dormieris, excitabo semen tuum post te. uerum ibi
 quoque templum non corporale, non materiale promittitur; C
 15 neque enim deus in manu factis habitat, sed templum est
 sancta ecclesia, quae utique non humana, sed caelesti uirtute
 fundatur.

24 Nam si praestantioris licet, sed humanae tamen uirtutis
 opera miremur, multos huiuscemodi reperimus, quos cum
 20 Salomone comparare possumus. et ideo ubi operis aequalitas
 est, non est excellentia potestatis. nec plures possumus dicere
 dei filios, cum unum dei filium legerimus; sed non ex bene- D
 ficiis suis, quae in patres nostros contulit, facienda est iniuria
 dei filio. multi enim praeclari uiri, sed per unum Iesum Naue
 25 stet inquit sol contra Gabaon. uidetis eum ultra Dauid

8 Psalm. CXXVI 1 12 Reg. II 7, 12 15 Act. 17, 24 25 Ios. 10, 12

1 in TDN, om. cet. 3 se s. u. T se habere DB'P' 5 et addidi,
 in tantum post offendit Gelenius 6 credidisti N deo om. D, dei B
 9 sibi om. PPM laborant T'B' 10 id om. PM, ante aedificauit
 collocat P' 11 ad dauid patrem TN dauid patri cet. eius PM
 13 post te add. et ipse aedificabit domum nomini meo D 15 deus
 om. N in (templis add. T') manu factis deus χ 16 scm T (sca
 corr.) NPM ecclesiā (ā ex e) T 19 miremur uirtutis opera B'P'
 20 salomone T (in mg. / et) N salomone et dauid χ dauid et salomone
 cet. 21 est om. N 23 parentes X 24 per unum (ex primum) T
 25 stet TN stetit cet. gabao T gabaoñ B dauid TN dauid regis cet.

processisse uirtutem; terrenis enim Daud, non sideribus imperauit. uidetis etiam solem ministrum esse, non dominum, qui etiam uoci seruiert humanae. stetit tamen, quia in Iesu et typum futuri agnoscebat et nomen. neque enim in sua uirtute Iesus Naue, sed Christi mysterio caelestibus luminibus 5 E imperabat; designabatur enim dei filium in hoc saeculum esse uenturum, qui mundani luminis occidentis et iam uergentis in tenebras uirtute diuina differret occasum, lucem redderet, inueheret claritatem. Enoch quoque raptus ad caelum est; sed tamen ille raptus est, hic regressus. raptus 10 est ille, ne malitia mutaret cor eius; hic ipsam malitiam saeculi huius aboleuit. Helias curru atque equis ascendit ad caelum, Christus autem descendit e caelo nec curru nec F equis. ut ille conscendit, quia ille aliter nequiuisset, hic propria uirtute remeauit. Helisaeus in Iordane leprosum lauare 15 praecepit, ut ab omni contagione mundaretur: hic in Iordane totum diluit mundum. Moyses ipse, cui creditus est ut transiret populus Iudaeorum, aquam diuisit. et ille quidem diuisit elementa, quia non diuisit potentiam trinitatis, separauit 20 25 moles aquarum, quia patrem non separauit a filio. uidetis quanti uiri et qualium documenta operum reliquerint. quem-

9 Gen. 5, 24 11 Sap. 4, 11 12 Reg. III 2, 11 13 Ioh. 3, 13
15 Reg. III 5, 14 Matth. 3, 6 et 16 17 Exod. 14, 21

1 terrae χ 3 uoci seruiert (a et b *erasae esse uidentur*) T in ihm TN ihu (ex ihus M) PM (in quibus futuri et typum) 6 designabat X saeculum *Erasmus saeculo libri* 7 uergentem BB'P'PM 8 diuina uirtute χ 9 enoc TM 10 est pr. om. N 11 hic post huius transponit X 13 e] de NB' nec curru nec equis TN nec equis nec curru χ nec curru et equis cet. 14 nequiuit X 15 propria ut T lauari X (ex leuari B) 16 contagio χ mundaretur D mundaret cet. 17 creditus est ut transiret populus Iudaeorum. aquam diuisit *scripsi* creditus est ut transiret populorum aquam diuisit T crediti sunt populi iudaeorum aquam diuisit ut transiret DN et (om. ut transiret) B crediti sunt transire populi iudaeorum aquas diuisit B'PM crediti sunt trans fretum populus iudaeorum aquas (s s. u.) diuisit T' creditis ut transirent populis iudaeorum aquas diuisit P' 21 et om. N reliquerint TN dereliquerunt cet.

admodum igitur quos pares Dauid regi uel Salomoni uirtute 715 A
 cognoscitis condicione impares iudicatis, ut Salomonem Dauid
 filium putetis ad dei sedere dexteram, praesertim cum ipse
 Dauid euidenter de quo dictum esset expresserit? neque enim
 5 de suo filio diceret: dixit dominus domino meo: sede a
 dextris meis. quomodo enim filium suum dominum nominaret?
 lex prohibet, repugnat religio, abhorret fides, ut ad dexteram
 dei omnipotentis mortalem hominem loces. alius est ille qui
 sedet ad dexteram, qui corpus suscepit, non qui coepit a B
 10 corpore, qui ante luciferum genitus est, id est ante omnium
 luminum claritatem, quoniam ipse creauit uariorum luminum
 claritates; nam Salomon utique post luciferum est, Salomon
 sacerdos non fuit; et ideo dici ei a deo omnipotente non
 potuit: ex utero ante luciferum genui te; dici ei non
 15 potuit: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem
 Melchisedech, maxime cum illo in tempore, quo Salomon
 fuit, secundum ordinem Aaron, non secundum Melchise- C
 dech fuerint sacerdotes. adhuc enim sacerdotes sanguinem
 hircorum atque taurorum pro peccatis plebis et erroribus
 20 offerebant; posteaquam uero aduenit qui semet ipsum pro
 salute obtulit mundi, ut quos taurorum sanguis lauare non
 poterat Christi sanguis ablueret, semet ipsos coeperunt offerre
 pro hostiis sacerdotes.
 26 Itaque una quaestione dominus noster Iesus Christus D
 25 omnium haeticorum ora saepsit, sacrilegia conclusit. non
 solum enim Iudaeos, sed etiam Photinianos et Arianos et

5 Psalm. CVIII 1   10 Psalm. CVIII 3   14 Psalm. CVIII 3
 15 Psalm. CVIII 4

3 dexteram dei sedere *DNB'* dei dexteram sedere *T'P'*   5 suo filio
TNP, suo *om. P'*, filio suo *cet.*   a dextris meis *TDN* ad dexteram
 meam *cet.*   6 suum filium *PM*   7 aborret *T*   10 id est] non qui *T*
 12 claritates *T* uarietates *DN* dignitates *cet.*   17 ordinem *om. N*
 .17 melchisedech *T* (l s. u.) *N* ordinem melchisedech *cet.*   18 enim
om. T'B'   20 posteaquam uero *T* posteaquam uero *xps P'* postea uero
 quam *xps cet.*   21 mundi obtulit (optulit *D*) *Dχ*   26 etiam *om. N*
 fotinianos *libri semper*   arrianos *libri semper*

Sabellianos hac redarguit quaestione. et ideo nobis, quoniam Iudaeos defecisse iam cernimus et illam execrabilem perfidiam minutam, iam de Arianis, qui non multum a Iudaeis differunt, Photinianisque et Sabellianis aliqua in istius quaestionis perstringenda tractatu sunt. taceat ergo Photinus, qui Christum ⁵ Daud filium, non dei dicit, et taceat damnatus uoce caelesti. ^E quomodo enim dicit Christum filium Daud esse, cum ipse Daud dixerit in libro Psalmorum: dixit dominus domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? si Daud inquit dominum illum ¹⁰ uocat, quomodo filius eius est? non ergo Daud filius, sed dei filius Christus. taceat etiam Sabellianus: cum legit dominum domino dixisse, intellegat non eundem et ipsum esse qui dicit et cui dicitur — nec enim sibi pater dicit: sede a dextris meis nec sibi dixit: ponam inimicos tuos — et ¹⁵ ^F aliquando intellegant omnes filium esse qui a dextris sedet et hanc distinctionem inter patrem filiumque custodiant, ut sit distinctio patris et filii, quod alius pater, alius filius, sed quia in una sede sedent, una maiestate potiuntur et sedent non pro discerniculo dignitatis nec pro ordine potestatis, sed pro ²⁰ copula caritatis, unam patris et filii intellegant potestatem. in quo et Arius conticescat, qui contraria Sabellio erroris urget uestigia. audiat dominum domino dicere, audiat ad dexteram patris filium sedere et desinat de sermone atque ⁷¹⁶ ^A ordine hominum diuinitati facere quaestionem. nec argumen- ²⁵

8 Psalm. CVIII 1 Luc. 20, 42 sq. 10 Luc. 20, 44

3 minutam iam *D* minuit etiam *T* minui etiam *N* minuet iam *B* minui iam *D* corr., *B'PP'M* minuit iam *T'* 4 pstringenda *TB* 5 qui dicit $\overline{xpm}$ dauid non dicit filium χ 8 dauid om. *B'P'* dno in *mg.* *m2 T* 9 ad *TB* 10 sub pedibus tuis *TDNPM* scabellum pedum tuorum *X* 11 eius om. *BDT'B'* 13 dixisse et *PM* intelliget *BB'P'* 14 qui *DT'PM* cui cet. pater sibi χ dicit *TN* dixit cet. 15 ad *T* 16 intellegant omnes (homines *P'*) *TBDNP'* omnes intelligant *B'* omnes credant *PM* eum filium *D* 18 sed *TN* et *T'*, om. cet. 19 in una *TN* una in *BPM* una cet. unaque *T'* sedent *TN*, om. cet. 20 nec s. u. *T*

tetur hic quia pater dicit sedere; legimus enim et alibi etiam sine patris dicto sedere filium, sicut scriptum est: et sedet ad dexteram dei et alibi: amodo uidebitis filium hominis sedentem ad dexteram dei. ipse est enim cui
 5 dicitur sedere, qui filius hominis nominatur. audit quasi homo, sedet quasi dei filius. quid hac potest dici praecellentius potestate, quae etiam carnem hominis ad dexteram dei collocauit et infirmum illud condicionis humanae, postquam
 10 tamen uerbum caro factum est, diuinitati copulauit aeternae? B
 28.10 sed quid hoc est? posteaquam Photinus obmutuit, Arius conticuit, Sabellius uocem perdidit, adhuc haeresim tamen diuersa contra ecclesiam excitantem ora conspicio. nam ecce Manicheus et Ualentinianus et omnis diriuatio Manicheorum eo telo nititur, quo alii sunt perempti: fidei praeiudicium
 15 fidei testificatione molitur. ait enim detestanda haeresis: 'ecce C
 negauit Christus filium se esse Dauid, et ideo' inquit 'credendum est quod non suscepit carnem'. quibus apertissime in ipso principio euangelii scriptura respondet et dicit: liber generationis Iesu Christi filii Dauid. cur igitur aut
 20 alibi Dauid filius dicitur aut alibi Dauid filius denegatur nisi ut intellegas aliud esse secundum substantiam diuinam esse filium, aliud secundum carnis susceptionem? nam secundum substantiam diuinam dei filius est, secundum carnem filius D
 Dauid. itaque ubi generatio secundum carnem describitur
 25 saluatoris, Dauid filius nominatur, ubi uero plenitudo confessionis exigitur, cum designatur generatio saluatoris, non uult

2 Marc. 16, 19 3 Matth. 26, 64 15 Luc. 20, 41 sqq. 18 Matth. 1, 1

1 dixit *N* 2 scriptum (*ex dictum*) *T* et *om.* *N* 7 potestate (*in ras.*) *T* 9 est et diu. *DPM* 11 haeresim *TDN* haeresis *B'P'* haereses *cet.* 12 excitantem *TNB'* excitantes *M* exercitantem *B* exercitatem *D* exercitantes *P* exercitant *T'* exercitat *P'* 13 manicheus et ualentinus (ualentinianus) *D* *TDN* manicheos et ualentinianos *cet.* 14 eo *TN* meo *BDM* in eo *cet.* perempti sunt *N* 15 et fidei *P'* 17 suscepit *B'PP'* 18 respondit *BPP'M* et *TN* cum *cet.* 20 filius dauid dicitur *D* filius dicitur dauid *N* dicitur dauid filius *B'P'* 24 itaque] igitur *PM*

se Daud filium dei filius nominari; designatio enim maiestatis eius naturam interpretatur. sed iam redargutis scaeuorum interpretationibus ad ecclesiam sermo uertendus est.

5, 28 Uerum quod saepe titulum quinquagesimi psalmi repetimus, E
non praesumptionis, set infirmitatis exemplum est. uno enim 5
die uel per angustias ingenii uel per fragilitatem uocis omnem
seriem non possum implere tractatus. et ideo quoniam supe- F
riore die aduersus Iudaeos noster sermo directus est, quos
quidem eo usque documenta fidei subegerunt, ut Christus in
caelesti solio locaretur, quod utique in hominem non potest 10
conuenire — neque enim alium nisi dei filium ad dexteram dei
sedere credibile est —, non alius utique nobis sedere ad dex-
teram patris nisi dei filius remotis omnibus ambiguis aesti-
mandus est. rursus quoniam scriptura habet: ex fructu
uentris tui ponam super sedem tuam, idem utique dei 15
filius carnem ex Maria suscepisse credendus est, in qua pro-
pheticus fructus est uentris, ut uere successionem originis
recognoscas illumque dei filium factum postea filium hominis 717 A
per susceptionem scilicet carnis in throno caelesti sedere non
dubites. neque enim Christus sedem aliquam regalem hoc 20
habuit in saeculo, ut putes aliam sedem Daud semini esse
promissam, maxime cum ipse dixerit dominus: regnum
29 meum non est de hoc mundo. conclusi itaque undique eo

14 Psalm. CXXXI 11 22 Ioh. 18, 36

1 filium dei filius TN filium Dχ sed (add. m2 B) dei filium BPM
2 eius om. B'P' natura X post interpretatur add. tractatus apud
christianos BT'PM scaeuorum BP et (c exp.) T' et (c s. u. m2) M
scenorum BP' saeuorum TDN 5 et TN sed cet. est exemplum BD
7 implere TN explicare P' explere cet. 8 sermo noster BB'P' 9 usque
eo PM eos usque eo T' (eos del. m2) BP' 10 locaretur TN collo-
caretur cet. homine χ 12 a dexteram T 14 rursum N 15 tuam
meam T (in quo dem meam in ras.) B et (t tu s. me m3) T' idem
T (in ras.) item D 16 sumpsisse χ 17 ut] et TN 19 successio-
nem N in] in carnis B in carne in T' in carne B'P' 21 in ante
hoc transponit χ 22 cum ipse maxime X 23 conclusi χ conclusit B
(t del. m2) cet. unde eo (eo eras.) eo T unde eo N undique ea unde T'

perfidiae suae temptamenta deriuant, ut incredibile esse ad-
 serant quod deus susceperit carnem, qua ratione autem non B
 potuerit suscipere explicare non possunt. quaero enim utrum
 impossibilitatis an iniuriae causa aestimant carnem a deo
 5 suscipi nequiuisset? si impossibilitatis, aliquid ergo impossibile
 deo? nihil enim est quod facere uoluerit et facere nequiuerit.
 superest ergo ut aut uoluisse aut noluisse doceatur. quod
 autem maius indicium uoluntatis quam quod ipse dixit:
 palam apparui non quaerentibus me. expandi manus
 10 meas ad populum non credentem et contradicentem?
 si ergo uoluit et potuit, an putamus eum causa iniuriae C
 noluisse? et quam diuinitas sui sentit iniuriam? expers enim
 est contumeliae neque subiecta est nostris passionibus; neque
 enim caro uel detrimentum diuinitati adferre potuit uel
 15 augmentum.

30 Qui tamen hoc obiciunt quod dei filius carnem suscipere
 non potuerit, si gentiles, quomodo, qui deos suos, quoniam
 homines fuisse negare non possunt, humana specie uisos esse
 testantur? an rex eorum, quem illi suis diis omnibus ante-
 20 ponunt, prodigiales formas potuit pro amore suscipere, D
 Christus carnem hominis, quem ad imaginem sui fecit, atque
 illud praestantissimum opus suum suscipere pro mundi salute
 non potuit? et pulchrius illis uidetur propter adulterium
 alieni tori quam propter redemptionem omnium speciem carnis
 25 adsumptam? quodsi Iudaeus hoc obicit, quomodo legit: ecce

9 Esai. 65, 1 sq. 25 Esai. 7, 14

1 deriuant B (der. corr.) NP' 2 autem om. B'P' 4 aestimant TN
 aestiment cet. 5 si impossibilitatis om. T (in quo est ras. 14 fere litt.)
 N sibi possibilitatis BT'B' 6 est enim B' est B enim P 8 iudicium
 BDM dixit] ait B'P' 10 et] sed B'P' contradicentem mihi X
 13 subiecta* (ē eras. ?) nostris est (est s. u.) T subiecta nostris est BN
 16 ñ suscipere non T 17 quomodo TN, om. cet. 18 uisos* T
 21 suam X 23 uidetur om. N 24 omnium scripsi, cf. p. 378, 6 homi-
 num TN hominum omnium D (in quo redemptionem post omnium trans-
 positum) hominum omnium B' omnium hominum cet.

uirgo in utero accipiet et pariet filium, et uocabitur
 nomen eius Emmanuhel, quod interpretatur 'nobiscum
 deus?' quomodo legit: ecce qui loquebar adsum? quo- E
 modo autem lectum adserit: ecce sicut panthera et sicut
 ursus aporiatus occurram eis? dei ergo filius carnem 5
 suscipere non potuit pro redemptione omnium, cum ipsi
 negare non possint quod pro nostrorum supplicio peccatorum
 adfectum quendam deus ferinae crudelitatis induerit, ut qui
 natura pius est et misericors nostrorum tamen scelerum atro-
 citate conmotus adsumat in nos quandam saeuitiam bestiarum? 10
 31 Sed iam quia et superiore die et hodie Iudaeis tantis F
 responsum arbitror, apud uos mihi, fratres dilectissimi, pro-
 phetici facti ratio praestanda est. etenim cum primum le-
 getur hic psalmi titulus, quod uenerit Nathan ad Dauid, cum
 intrauit ad Betsabee, diximus plurimos serie huius historiae 15
 offendi, et ideo tractatum eius adsumpsimus triperitum
 diuisionemque tractatus ita putauit esse faciendam, ut apud 718 A
 gentiles lapsus condicionis non negaretur, correctio erroris
 adstrueretur, apud Iudaeos autem ideo lapsum esse sanctum
 Dauid doceremus, ne amplius Iudaeorum perfidia claudicaret 20
 eumque uel dei filium desinerent credere, quem uiderent
 communi condicione obnoxium fuisse peccato, Christiani uero
 surgentis ecclesiae mysteria possint aduertere. triperita igitur
 diuisio facta est, una secundum naturam, alia secundum fidem,

3 Esai. 52, 6 4 Osee 13, 7 sq.

1 in utero accipiet *TBN* accipiet (concipiet *P*) in utero *cet.* 2 em-
 manuhel *T* et (h s. u. m2) *T'* emmanuel *cet.* est interpreta-
 tum *BT'B'* est (*om.* interpretatur) *P'* 3 ego qui loquebar ecce ad-
 sum *DN*, fort. recte 6 ipse *T* 7 nostrorum (o *alt. ex a*) *T*
 9 atrocitate scelerum *T* 10 in] et *BDPM*, in nos *om.* *P'* 11 iam
 quia et] iam et *D* iam quia *B'P'* quia iam et *PM* tantis *TN* satis
cet. 12 fratres dilectissimi (carissimi χ) mihi χ *PM* 15 intraret
T'P' bethabee *T* bethabee *cet.* huius historiae offendi (offerendi
N) *TN* historiae huius confundi *cet.* 18 correptio *DPM* 20 perfidia
 iudaeorum *X* 22 fuisse *om.* *X* christianis (christiani *BT'*) uero sug-
 gerentes *DXPM* 23 possint *TN* possumus *M* possumus *cet.*

tertia secundum gratiam. nec infirmitas excludit a uenia et B fides excusat a culpa, gratiam quoque promissam iam dudum sacramenta conciliant.

6, 32 Peccauerit Dauid, ne totus mundus erraret, peccauerit sibi, C
 5 ut nos omnes emendaret, postremo peccauerit in corpus suum
 — qui enim fornicatur in corpus suum peccat —, pecca-
 uerit in corpus suum, ut in Christi corpore redimeretur: ecce
 quem uix defendendum putabamus iam cernimus praedicandum.
 quis enim est qui nolit diuina magis in se munera quam
 10 humana opera praedicari? arbitramur enim secundum apo-
 stolum iustificari hominem per fidem sine operibus D
 legis. iustificetur ergo ex fide Dauid, qui per legem peccatum
 agnouit, sed peccati ueniam ex fide credidit; iustificetur Dauid,
 quia in peccato eius surrecturae ecclesiae mysteria refulserunt.
 33 15 dicet aliquis, qua ratione et adulterium et homicidium con-
 miserit dominici generis auctor electus; at ego aliud dico:
 talis auctor dominici fuit corporis eligendus. quid est enim
 incorporatio nisi remissio peccatorum? et ideo exsors peccati E
 esse non potuit, ut diuinam gratiam et exemplo praeferret et
 20 nuntio. denique ea dispositione Betsabee et Thamar inter
 auctores dominici generis computantur, quarum altera adulte-
 rium fecit, altera commisit incestum. ea dispositione et Achab

6 I Cor. 6, 18 10 Rom. 3, 28 20 Matth. 1, 6 et 3 21 Gen.
 38, 18 22 Matth. 1, 9 et 11

2 promissam *D* promissa *T* praemissa *N* praemissam *cet.* 5 ut] ne
BT' quod *P* nos omnes *TDN* nobis omnibus *cet.* 6 enim] ergo *TN*
 9 est *om.* *TN*, est enim *B'P'* nolit diuina magis in se *TN* diuina
 nolit in se magis *B* nolit diuina in se magis *DT'M* et (in *om.*) *P* nolit
 in se diuina magis *B'P'* diuina *post se repetit, sed del.* *T* 10 opera
in ras. *T* arbitramur... *u.* 19 potuit *in ras.* *m3 T'* 11 iudi-
 cari *BD* hominem *om.* *N*, ante iudicari *ponit B* 14 surrecturae
scripsi surrectura *TN* suppremo *B'P'* subrepto *cet.* 15 dicet *TN* dicit
cet. parricidium *TBN*, *sed cf. c. 10 s. 50, c. 11 s. 54 et 61* 16 at
 ego *TN* a domino *M* a deo *cet.* 17 corporis fuit *B'PP'* 18 incor-
 poratio *TN* corporatio *cet.* 20 *betsabeę T* *betsabee M* *bethsabee uel*
-eę cet. inter auctores *TN* mater auctores *B* matres (e *ut uidetur ex*
i B') auctoris *PM* (*qui auctoris post generis transponunt*) *cet.*

et Iechonias, sicut Matthaeus euangelista descripsit, adnumerantur maioribus Christi, ut omnes homines redempturus beneficium a suis maioribus inchoaret, simul ne qui se subiecit usque ad corporis passionem nobilitatem captasse inmaculatae originis uideretur; hominum enim ista iactantia est alienam gloriam, non suam quaerere; et tamen inter ipsos homines maior uirtutis quam nobilitatis est gratia. simul edendum exemplum fuit, ut intellegerent omnes maiorum probra non posse posteris esse dedecori, quod unusquisque successionis maculam propriae merito posset abolere uirtutis. uides quantos et quam grauitur criminosos dominicae generationis series comprehendat, de quorum origine propter te nasci Christus non erubuit? et haec si credas, diuinae misericordiae in te munera sunt et hoc caelestis insigne est potestatis; superabundauit enim peccatum, ut superabundaret gratia. non fuerit igitur Dauid exceptus a culpa, ut esset electus ad gratiam.

34 Sed iam mysteria ipsius recenseamus historiae et ex ipsis scripturarum fontibus hauriamus atque ut omnem seriem mysteriorum introspicere possimus, textum ipsius repetamus historiae. sic nempe in libro Regnorum meminimus expressum eo quod Dauid cum lauantiem uidisset Betsabee, Uri uxorem, adamauerit, deinde domum uenire praeceperit, cum absens esset uir mulieris. non multo post maritum eius regressum esse nuntium belli, religiosum sane et deuotum uirum, qui belli tempore non putauerit sibi ingrediendam domum, cum

3 Philipp. 2, 8   15 Rom. 5, 20   21 Reg. II 11, 2 sqq.

1 matheus *libri* euangelista *T* describit χ 2 redempturos *BT'* 3 beneficis *P'* beneficiis suis *B'* inchoaret a suis maioribus χ ne qui se *TNT'B'* ne non *P'* ne quis se *cet.* subiecit usque ad c. passionem *TN* subiectosque (subiectoque *P*, sublatoque *D*, subiectos *X*) a (*om. X*) c. passione (passionibus *P'*) *cet.* 8 euidendum *N* omnes intellexerent χ 10 possit *TND* 21 regum *B'P'* 22 bethabee *T* bethabee *M* bethabee *uel -eç cet.* uri *T et m1 N* (urie *m2*) uiri *M* uriae *cet.* 24 multum χ meritum (a s. ψ) *T*

socios bello uideret intentos nec domesticis in tabernaculis, C
 sed in proeliaribus tentoriis excubantes. postea iussu Dauid
 in bellum reuocatum sub ea praeceptione, ut obiceretur ad-
 uersariis bellatoribus, quo morte uiri liberam copiam potiendae
 5 mulieris rex haberet. et hic nonnulla est peccati uerecundia
 et pudor culpa, quod latebram quaesiuit erroris et iniustae
 necis non auctoritatem sibi iure regiae potestatis adsumpsit,
 sed inuidiam declinauit. culpam fateor, sed tolerabilior est
 quae uerecundia premitur quam quae insolentia praedicatur. D
 10 mortuus est igitur Uri bellatoribus obiectus, sed postea idem
 qui eum peremerant iussu Dauid expugnata urbe sunt inter-
 empti. haec est historiae series, in qua profunda licet spectare
 mysteria.

7, 35 Et quoniam Dauid non defendendum — neque enim meo E
 15 eget auxilio —, sed excusandum excepimus uel potius praed-
 icandum, ne in tanto mysteriorum profundo uacillum, iustum
 est ut eius ore utar, cuius utor historia. utar igitur prophe-
 tico responsorio dicens: cor mundum crea in me, deus,
 et spiritum rectum innoua in uisceribus mei. nemo
 20 enim sine spiritus sancti infusione tantos diuini recessus
 potest spectare mysterii. etenim si ille tantus propheta spiritus F
 sancti petit sibi munus infundi, quid facere infirmus debeo,
 cum praesertim etiam apostolus sanctus populi quoque se
 petat precibus adiuari, ut ei aperiatur ostium ad loquendum

18 Psalm. L 12 23 Coloss. 4, 3

1 bello *TN*, *om. cet.* 3 bellum *scripsi* bello *TN* bella *cet.* 4 po-
 tiundae χ 7 sibi *s. u. T* 8 fateor *TN* fatetur *cet.* 9 premitur
 uerecundia *X* 10 uri *TN* uiri *M* uiris *D* urias *cet.* 11 peremerant
TN peremerunt *cet.* perempti *DB'* interfecti *B* 15 excepimus
scripsi excipimus *TN* recipimus *cet.* 16 tantum *myst. profundum T*
 tantum *profundum myst. N* 17 propheticum responsorio *TN* responsorio
 propheticum *cet.* 19 et *TBDN*, *om. cet.* nemo] neque *B'P'* 20 sancti
 spiritus *BB'P'* tantos *TN* tanti *BPM* tantis *T'* tanta *DB'P'* 21 my-
 sterii *TN* mysteria *cet.* 22 sibi petit χ munus] dona *B'P'* debeo
TN debeat *cet.* 23 quoque *om. DN* 24 petat *N* putat *B* putet *cet.*
 *ostium (h ut uidetur eras.) *T*

- mysterium uerbi. o si mihi ostium illud Christus dignetur
 aperire! pulsemus tamen; solet enim exaudire pulsantes, quia
 ipse dixit: pulsate, et aperietur uobis. o si mihi se ipse
 reseraret, quia Christus est ianua. ipse intus, ipse extra, ipse
 36 uia quae ducit, ipse uita ad quam contendimus uenire. ueni 5
 ergo, domine Iesu, et aperi nobis fontes tuos, ut bibamus de
 aqua, quam qui bibit non sitiet in aeternum, uel si de fonte 720 A
 adhuc tuo haurire non possumus, dignare concedere, ut de
 puteo saltim haurire possimus, unde potum Samaritanae illi
 dubitanti adhuc mulieri polliceris. et tu quidem de fonte 10
 omnibus polliceris, sed dubitantibus ut illi Samaritanae fons
 tuus adhuc altus est puteus. bibamus et nos aquam caelestium
 secretorum et, quoniam ad fontem tuum meruimus peruenire,
 liceat nobis imaginem saltem mysteriorum uidere caelestium.
 37 itaque, ni fallor, per prophetam spiritum sanctum intellegemus, 15 B
 per adulteram autem licet synagogae fornicationes uarias
 aestimare. et ideo multo ante cernimus reuelatum ex spiritu
 sancto et ex familia Iudaeorum, quorum patres, ex quibus
 Christus secundum carnem, dominum Iesum esse gene-
 randum, qui quidem quasi Iudaeus ex adultera familia natus 20
 est, sed quasi immaculatus ex uirgine. erat sub lege, erat
 quasi sub uiro familia Iudaeorum. abolenda fuit legis obser-
 uantia, ut ueritas substitueretur et gratia. C
- 38 Habemus unum mysterium. accipite et aliud, ita tamen ut
 memineritis ex prima conceptione Betsabee natum esse par- 25

3 Luc. 11, 9 4 Ioh. 10, 7 et 9 5 Ioh. 14, 6 7 Ioh. 4, 14
 9 Ioh. 4, 12 12 Ioh. 4, 11 17 Gen. 49, 10 18 Rom. 9, 5 25 Reg. II 12, 18

1 illud ostium $\overline{xps}$ mihi χ 3 se *om.* N 5 uenire TN peruenire *cet.*
 7 bibit T bibit *cet.* 8 tuo adhuc haurire T'P' tuo haurire adhuc B'
 non possumus... haurire *om.* B 9 saltem B'P' 10 polliceris...
 omnibus *om.* B'PP' fontibus (*om.* omnibus) TN 11 ut illis BT
 (in quo deinde amaritudine fons) utilis D (qui *om.* Samaritanae... bibamus)
 15 ni TN n D nisi *cet.* intelligemus T (-imus *corr.*) T'P' intelli-
 gimus *cet.* 16 sinagogae T 17 extimare D 18 et *om.* X ex *pr.*
om. DN ex *alt.* TN et ex *cet.* 25 betsabee T bersabee B bethsabee
 uel -eę *cet.*

uulum, qui mortuus est, postea natum esse Salomonem: illum paruulum ex conceptione furtiua, istum uero Salomonem iam ex professione coniugii. liquet igitur per Dauid intellegi prophetam, per prophetam populum propheticum, ex quo et
 5 synagoga primo ille qui natus est, quoniam degenerauit a maioribus suis per flagitia formatus et per uitia conceptus, D populus Iudaeorum ad resurrectionis aetatem peruenire non potuit nec in uirum perfectum excrescere, sed in exigua sensuum paruitate et quadam uirtutis defecit infantia. at uero
 10 ille qui postea ex legitima conceptus est copula populus Christianus, ille sapiens atque pacificus — haec enim Salomonis interpretatione reserantur — ad incanam longaeuae resurrectionis aetatem atque ad regnum illud caeleste peruenit. per illum autem populum lex soluta, per istum gratia refor-

15 mata est.

39 Accipite etiam tertium mysterium. quod Dauid Hebraei dicunt Latini humiliatum interpretantur. quis est autem uere humiliatus nisi ille qui non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, sed formam serui accipiens humili-
 20 liauit se ipsum, factus oboediens usque ad mortem? hic est igitur qui significatur Dauid, excelsus per naturam, sed humiliatus per misericordiam, sublimis in diuinitate, sed F mitis in corpore. itaque ubi humiliatus ibi oboediens. ex eo

1 Reg. II 12, 24   6 Psalm. L 7   11 Philo de congr. erud. grat. 31 (I 544, 45) et Siegfried 'Die hebr. Worterkl. des Philo' p. 33 18 Philipp. 2, 6—8

3 liquet *TN* licet *cet.*   4 populum iudaicum *N*   et *TN* et ex *cet.*
 5 primo *TN* primus *cet.*   degenerauit *TN* de generatione *D* degenerauerat *cet.*   6 moribus *TN*   conceptus *TN* concretus *cet.*   7 aetatem *TN* aeternitatem *cet.*   8 in *pr. s. u. m2 B'*, *om. BPM*   9 quandam *T*   11 ille sapiens *om. TN*   haec... reserantur *TN* hoc... reseratur *cet.*   enim] etiam *BDT'PP'*   13 eternitatem *B'P'*   ad *om. N*   16 quod dicunt hebrei dauid excelsum *D*   18 ille *om. γ*
 non post rapinam *transponunt T'B'*, post arbitratus *P'*   humili-
 auit se ipsum *TN* humiliavit semet ipsum *BDM* et (ipsum in *mg.*) *P*
 semet ipsum humiliavit *T'* (*m3 in ras.*) *B'P'*   21 est *TN*, *om. cet.*

enim nascitur oboedientia, ex quo humilitas, et in eo desinit. cum enim oboediens dicitur factus usque ad mortem, mortem autem non diuinitatis, sed corporis, non utique oboedientia diuinitatis fuit illa, sed corporis, nec humilitas maiestatis illa, sed carnis. itaque quantum ad susceptionem corporis spectat, 5 apostolica lectio in quo Christi fuerit humilitas declarauit: quod uero ad naturam spectat diuinitatis, euangelica lectione reseratum est, quam pio prosecuti estis adsensu, cum audiretis legi dicente dei filio: ego et pater unum sumus; unum enim diuinitate sunt filius et pater, sed non unum 10721 A sunt corporis sacramentum et diuinitatis aeternitas. nec solus tamen apostolus humiliatum dixit esse dominum, sed ipse quoque se humilem esse memorauit dicens: tollite iugum meum, quia leue est, quoniam mitis sum et humilis corde. et tamen non sola interpretatione, sed etiam manifesta 15 appellatione signatum, quia scriptum est: inueni Dauid seruum meum, in oleo sancto meo unxi eum et infra; ipse mihi dicet: pater meus es tu et: ego dicam illi: B filius meus es tu. ergo Dauid quem quaerebamus inuenimus seruum quidem specie, sed dominum in ueritate. 20

8, 40 Hic ergo Dauid intra domum deambulabat suam. quae domus est utique Christi nisi illa, de qua dicit quia apud patrem meum mansiones multae sunt? in illa igitur regia situs humanam condicionem nudam uidit et miseratus

9 Ioh. 10, 30   13 Matth. 11, 29   16 Psalm. LXXXVIII 21
18 Psalm. LXXXVIII 27   19 Psalm. II 7   22 Ioh. 14, 2

2 dicitur obediens *T'P'* dicitur factus obediens *B'* mortem autem non d. sed corporis *TN* mors autem (autem *om. D*) n. d. sed corporis fuit (fuit sed corporis *D*) *cet.* 4 fuit illa diuinitatis *T* illa *om. N* 5 expectat *B'DP'M* 7 lectio reserauit *X* 8 audieritis *N'M* audieretis *B* 10 pater et filius *χPM* 16 signatum *TN* signatum est *cet.* 17 infra ipse mihi *TN* infra se *BDT'* infra *B'* infra ipse *cet.* 18 dicet *PM* dixit *TN* et (c. s. x) *B* dicit (mihi *add. P'*) *cet.* 20 in specie *B'* in *T* (*eras.*) *X*, *om. cet.* 21 deambulabat suam *N* deambulat suam *T* suam deambulauit *B* suam deambulans *D* deambulans suam *cet.* 22 apud patrem meum] in domo patris mei *χ*

adamauit. erat enim adhuc nuda uirtutum, quia per insidias serpentis genitalibus erat naturae suae exuuiis destituta. neque enim ueri simile uidetur, ut ante domum regis mulier nudaretur, ante domum regis femina se lauaret, quasi locus lauacro
 5 oportunior alius esse non posset. non quadrat, non congruit, D non cum fide conuenit: distat a uero, abhorret a sensu. talem rex, tam petulantem, tam procacem horrere potuit, non amare. an illa si non uirilis uerecundari nec regios saltim uereri potuit aspectus? an illam, priusquam rex uideret, nec ministri
 41 10 eius arcere potuerunt? ergo si hoc cum fide non potest conuenire, quaeramus quae ista sit nuda: uidelicet humana condicio omnibus uestimentis exuta naturae, carens amictu E immortalitatis et innocentiae spoliata uelamine; nudus est enim qui peccato nudatur et culpa. denique ille primus nostri
 15 generis peccator atque utinam solus, antequam peccaret, nudum se esse non sensit: posteaquam peccauit, nudum se esse uidit et ideo tegendum foliis putauit, quia nudum se esse cognouit. factus est igitur ille sibi nudus, posteaquam factus est reus culpae. in illo nudata est omnis humana con-
 20 dicio, per successionem naturae non solum culpae, sed etiam F aerumnae obnoxia. ergo ille se nudum sensit et uidit. unde ita est omnis nostra condicio, ut qui se nudum putauerit nudum et uideat et sentiat. denique qui diuitias concupiscit nudus est, qui contemnit opulentus est. adeo suus unicuique
 25 sensus aerumna est et sua cuique uirtus expers iniuriae est. ergo humanam condicionem primo per legem sibi Christus in coniugium uindicauit, quam repudiauit postea. unde et ait: 722 A

1 nuda adhuc uirtutum *B'* nuda uirtutum adhuc *P'* 2 erat genitalibus γ 3 mulier . . . regis *om. TBN et (qui post lauaret add. ut ante domum regis mulier denudaretur) B'P'* 5 possit *TDN* 7 tam *pr.*]
 •tam (i *eras.*) *T* 8 si non uirilis *TN* si non uiro *DPM* sine uiro *X*
 saltim *T\gamma* saltem *cet.* uereri potuit *T* potuit uereri *N* uereri potuisset *cet.* 14 et culpae *T* a culpa *N* 15 atque utique utinam *TN*
 17 tegendum se *BB'P'* 20 per successionem naturae *om. N* 23 et *pr. om. DX* 24 adeo suus] at uero si uis *B* at uero suus *T'* (*corr. sui*) *P'* unicuique *TN* cuique *cet.*

quis liber repudii matris uestrae, quo dimisi eam? hoc igitur genere Christus familiam suam nudam uidit et amauit; amat enim sanctam Christus animam. denique amabat Iesus Lazarum et Mariam, amabat Christus ecclesiam suam quamuis nudam, quamuis adhuc nullo uirtutum decore 5 uestitam.

42 Denique ut sciamus propositae dispositioni scripturarum seriem conuenire, discamus ecclesiam nudam, discamus quae- B rentem, festinantem et lauantes se ante domum Christi, quando baptizabat Iohannes in Iordane dicens: ego quidem 10 baptizo uos in aqua in paenitentiam, qui autem uenit post me fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare. ipse uos baptizabit in spiritu sancto. ergo quando baptizabatur plebs in paenitentiam, Christum utique domui eius iam uicina quaerebat, ut perueniret ad 15 gratiam. quaerebat ergo in Iohanne Christum ecclesia dicens: adnuntia mihi quem dilexit anima mea, ipsum causam C desiderii, ipsum causam lauacri sibi esse commemorans, sicut habes: fusca sum et decora, filiae Hierusalem, sicut tabernaculum Cedar, ut pellis Salomonis. habes causam 20 qua ratione se lauare gestiatis, quia fuscam se esse commemorat. nam quasi interroganti Iohanni qua ratione plebs multa concurrens gestiret lauari respondit dicens: fusca sum et decora, filiae Hierusalem. quia fusca est, lauari desiderat; quia decora est, uideri nuda non metuit. nolite inquit 25 D

1 Esai. 50, 1   4 Ioh. 11, 36 Luc. 10, 39 sqq.   10 Matth. 3, 11
17 Cant. 1, 7   19 Cant. 1, 5   25 Cant. 1, 6

2 genere *om.* *TN*, post Christus transponit *P'*   3 amat] amauit X
xps sanctam *T* xps sanctam *D*   4 et lazarum *PM*   5 nullo adhuc
BT', adhuc *om.* *B'P'*   7 dispositioni *TN* disputationi *cet.*   11 paenitentiam *Erasmus* paenitentia *libri*   16 in *TN* a *DM* de *P*, *om.* *cet.*,
in quibus iohannem xpi   17 diligit χ 19 filiae *TDNT'* filia *cet.*
sicut *TN* ut *cet.*   20 tabernacula *DB'*   pelles *D* (es ex is) *B'P'*
habens *N*   21 quia] quae χ 23 dicens *TN*, *om.* *cet.*   24 filiae
TDNT' filia *cet.*

aspicere me, quia obfuscata sum, quia non est intuitus me sol. ergo fuscatur, quando non uidemur a Christo, sed quando uidemur, albescimus. uidit ergo eam ille cui nuda sunt omnia et interna pectoris occulta esse non possunt, quia
 5 scrutator est cordis et renis; nihil huic tectum, nihil est inuolutum. uidit ecclesiam suam nudam et, ut uidit, adamauit. uidit nudam dilectam et quasi filius caritatis adamauit.
 43 uidete quemadmodum inuitet, uidete quemadmodum uocet. non E hic adulterii obprobria, sed mysteria castitatis sunt. tota es
 10 inquit formosa, proxima mea, et reprehensio non est in te. ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano, transibis et pertransibis a principio fidei. et bene a principio fidei. ergo ubi fidem habes, adulterium timere non debes; fides enim coniugii est, fraus adulterii. sed ut adesse
 15 possit a Libano, ante praemisit dicens: exurge, ueni, proxima mea, formosa mea, columba mea, perfecta mea. proxima utique fidei desiderio, formosa decore uirtutis, columba F gratia spiritali. pennae enim columbae deargentatae aeternam illam significant potestatem et columbae uolatus
 20 sancti spiritus praesentiam declarauit. uocat igitur ad se eam Christus, ut ueniat, quoniam spiritalibus iam pretiis dotata ueniebat, quia ecce inquit hiemps praeteriit, imber abiit, discessit sibi, flores uisi sunt in terra. uidete quem- 723 A admodum sancta inuitetur ecclesia. hiemps inquit discessit

5 Psalm. VII 10 9 Cant. 4, 7 sq. 15 Cant. 2, 10; uerba 'exsurge <inquit>' usque ad uerba 'anima mea' (p. 389, u. 3) leguntur in Commentario in Cantica canticorum ex libris Ambrosii collecto 2, 50 (I 1568 D—1569 A B.). scripturas littera C significabo 18 Psalm. LXVII 14 19 Matth. 3, 16 22 Cant. 2, 11 sq.

5 scrutatur cor et renes D renum NB'PM 6 et ut uidit adamauit TN et (om. DB'P') uidit et adamauit (amauit BPM) cet. 8 inuitet TNX uidet D uideat cet. uidete TN, om. cet. 10 post formosa add. mea BD, amica mea PM responsio TN, fort. ex reprehensio ortum 11 huc] adhuc (bis) X sponsa... Libano om. TN 12 et bene... fidei om. TN 17 proxima mea DX 20 spiritus sancti T'B'C eam xps ad se PM 21 precibus N de toto X 24 inuenitur X

sibi, ne hiemem nuda formidet, hiemem non temporis, sed infirmitatis, quae agrum animae fecundum omni flore dispoliat. est enim hiemps non terreni solis, est hiemps mentis, quando animo frigus inlabitur, quando uapor animi uanescit, quando soluitur uigor sensus, quando nimius umor exundat et mentem 5 grauat, quando interior caligat aspectus. et ideo ait dominus: uidete ne fiat fuga uestra hieme aut sabbato. bonum B enim ut tunc dies iudicii uel mortis adueniat, cum uiget animi blanda temperies, cum caeleste mysterium serena luce resplendet, cum cor nostrum ardet in nobis. tunc enim 10 Christus est praesens, sicut testantur in euangelio Ammaon et Cleopas dicentes: nonne cor nostrum ardens erat in nobis in uia, cum aperuisset nobis scripturas? uiget autem animus, quando etiam flos uidetur in terris. quis iste flos boni odoris nisi ille qui dixit: ego flos campi et 15 lilium conuallium? de quo et in Esaia scriptum est: C exiet uirga de radice Iessae et uirga ex radice ascendet et flos ex uirga exiet. radix utique familia Iudaeorum est, uirga Maria, flos Mariae Christus, qui quando nostra resplendet in terra et in agro animae redolet uel in 20 ecclesia sua uernat, nec frigus possumus timere nec pluuiam 44 uereri, sed expectare iudicii diem. et ideo ecclesia ut hunc

5 Uerg. Georg. I 88 7 Matth. 24, 20 12 Luc. 24, 32 15 Cant. 2, 1 17 Esai. 11, 1

2 despoliat *P'* 3 nostra (noster *T'P'*) hiems (*om.* non) X 4 uanescit *DP'* 5 umor *T* humor *cet.* exundat (*n s. u.*) *T'* 6 caligat *TNB'P'C* caliginat *cet.* 7 aut *TN* uel *cet.* 11 testatur *C* ammon (*ammaon C*) et cleophas dicentes *TNC* duo discipuli dicentes *D* dicentes *ammaon (amaon B)* et cleophas (*cleopas BP*) *cet.* 13 aperuisset *TN* aperuisset in *C* aperiret *cet.* 14 quis est *C* 17 exiet *TN* et exiet *cet.* et uirga ex (*de B'P'*) radice (*eius add. XP*) ascendet et flos ex uirga exiet *TNXPMC* et flos de uirga ex radice eius ascendet (*ceteris omissis*) *D.* locus sine dubio interpolatus; scribendum esse uidetur: et flos ex uirga ascendet 21 uernat nec *T'* (at nec *in ras. m3*) uernet ne *B* uernat ne *B'* uernat ne *P'* 22 uereri *TN* nec uereri *cet.* diem iudicii *T'B'*

florem uideret, omni studio festinabat, sicut ipsa testatur
 dicens: in cubili noctibus quaesiui quem dilexit D
 anima mea. quaesiui eum et non inueni eum, uocaui
 eum, et non exaudiuit me. exurgam itaque et introibo
 5 in domum, in forum et in plateas et quaeram quem
 dilexit anima mea. quaesiui eum et non inueni eum.
 inuenerunt me custodes, qui circueunt ciuitatem,
 percusserunt me et tulerunt pallium a me. uidetis
 quemadmodum quaerat quem desiderat inuenire, ut non timeat
 10 uulnerari. sed haec uulnera non metuenda sunt, sed optanda,
 quia uulnera caritatis sunt, sicut ipsa dixit: uulnerata E
 caritatis ego. bona caritatis uulnera. denique utiliora uulnera
 amici quam uoluntaria oscula inimici.

9, 45 Merito igitur nuda. quia pallium perdidit, aut fortassis F
 15 ideo nuda, quia nonnumquam uirtutis est opertum non habere
 pectus, cor non habere uelatum. denique uelatam illam, hoc
 est synagogam, quae habebat uelamen in lectione ueteris
 testamenti, quod non reuelatur, quoniam in Christo euacuatur,
 uelatam inquam synagogam Christus despexit et spreuit, unde 724 A
 20 hodieque uelamen super cor Iudaeorum positum est. at uero
 ea quae tota ad dominum mente conuertitur nuda est atque
 perspicua. cum enim quis conuersus fuerit ad dominum,
 uelamen auferetur, ut gloriam dei speculantes uidere possimus.

2 Cant. 3, 1 sqq. 7 Cant. 5, 7 11 Cant. 5, 8 12 Prouerb.
 27, 6 17 II Cor. 3, 14 23 II Cor. 3, 18

2 noctibus *TNC* in noctibus *cet.* 3 eum *post* inueni *om.* *BDPM*
 5 et *pr.* *om.* χ 6 eum *pr.* *om.* *BD* eum *alt.* *om.* *PM* 7 circueunt
DTB'M 8 et me percusserunt *T'P'* et percusserunt me *B'* et *om.* χ
 a me *TN* meum *cet.* 9 quem] *quę* χ *P* 11 ipsa χ *M* ipse *cet.*
 dicit *Erasmus* 12 caritate *B'PP'M* ego *TN* sum ego *BP* ego
 sum *cet.* caritatis** *T* 13 uoluntaria *TDNB'* uoluptaria *cet.*
 14 igitur] itaque *B'P'* quia] *quę* *PM* 19 uelatam inquam *TN*,
om. *P'*, uelamen quam *cet.* 20 super *TNB'* supra *cet.* est positum
BT', est *om.* *B'P'* 21 nuda est... auferetur *om.* *DB'PP'M* atque...
 auferetur *om.* *T'*

denique etiam alibi nudam esse uirtutis indicium est, quia scriptum est: exui tunicam meam, quomodo induam
 46 eam? laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? quam
 igitur tunicam exuerit et non inuenerit quemadmodum induat **B**
 eam de scripturis, si possumus, reuelamus. est enim quaedam **5**
 tunica corporalis, sunt cupiditatum quaedam intexta uelamina,
 et ideo interdum melius est nudum esse corpore quam corde
 uelatum. unde etiam Paulus nos admonet expoliari multo
 esse melius quam superuestiri dicens etiam alibi: expoli-
 antes uos ueterem hominem cum actibus suis induite **10**
 nouum, qui renouatur in agnitionem secundum ima-
 ginem eius qui creauit eum. ergo quae spoliata est et **C**
 pedes lotos habet et ideo quae lauit nescit quomodo inquinari
 possit; obliuiscitur enim per gratiam quod hauserat per
 naturam. magnus hic igitur et iustus amor mulieris ante **15**
 Dauid regiam se lauantis.

47 Sed non solum lauit, sed etiam uocauit, ut in eodem
 accipimus libro dicente sancta ecclesia: ueni, frater meus,
 exeamus in agro, requiescamus in castellis, diluculo
 surgamus in uineas, uideamus si floruerunt uites. **20**
 non solum igitur lauat, sed etiam Christum uenire ad se **D**
 prouocat et inuitat dicens: tibi dabo ubera mea. nec sua

I uerba '⟨aliquando⟩ nudam esse' usque ad uerba (u. 14) 'per naturam' leguntur in Commentario in Cantica canticorum ex libris Ambrosii collecto 5, 30 (I 1594 F—1595 A B.) 2 Cant. 5, 3 9 Coloss. 3, 9 sq. 18 Cant. 7, 11 sq. 22 Cant. 7, 12

3 eos *TNB' C* illos *cet.* 5 reuelamus *TN* 8 nos admonet *TC* admonet nos *ND* ammonet et nos *BT' B' PM* et nos (*om.* admonet) *P'* 9 melius esse *χC*, esse *om.* *PM* etiam *om.* *NC* 11 agnitionem *TBC* agnitione *cet.* eius imaginem *N* 12 spoliata *TN* expoliata *cet.* 13 et ideo quae lauit *om.* *C* quomodo *TN* quemadmodum *cet.* 14 possint *B* possent *D* 15 igitur hic *BB' P'*, hic *om.* *D* 16 regiam *om.* *D*, domum *M* 18 accipimus *TDN* accepimus *cet.* 19 agrum *PM*, recte *puto* quiescamus *χ* 20 floruerunt uites (uitis *N*) *TN* floruit uitis *cet.* 21 uenire ad se *T* ad se uenire *cet.* 22 et *om.* *TN* opera (*s. † ubera*) *N*

tantum, sed etiam noua et uetera pollicetur, sicut habes: noua et uetera, frater meus, seruauit tibi. et quasi amoris inpatiens quaerit adminiculum alicuius, a quo Christus rogetur ut ueniat. uidete aestuantem, uidete desiderantem.

5 quis dabit inquit te, frater mi, lactentem ubera matris meae? et qua ratione quaerat et qua gratia inuitet et quemadmodum possit tenere demonstrat et quemadmodum foris E morantem expectet ostendit et ut domum suam ingrediatur inplorat dicens: inueniens te foris osculabor te, ad-

10 sumam te et adducam te in domum matris meae et in secretum eius, quae concepit me. uides quemadmodum nuda sit, quae tectum non potest habere secretum intemeratae utique naturae, secretum intimae conscientiae non designatum aliqua temeritate uitiorum. hortus enim

15 clausus est ecclesia sancta et immaculata uirginitas, quae ideo hanc gratiam meretur a Christo, quia uerbum dei quaesiuit F desiderauit inuenit aduigilans ante ostia sapientiae, sicut ipsa dicit: beatus uir, qui audit me, et homo, qui uias meas custodierit aduigilans meis ostiis cottidie,

20 custodiens postes mei introitus; exitus enim mei exitus sunt uitae.

48 Sic ecclesiae suae Christus speciem concupiuit et parauit

2 Cant. 7, 13 uerba 'quasi amoris' usque ad 'desiderantem' u. 4 paululum immutata uerbis ex quibusdam aliis locis (p. 389, 11; 391, 16); adiectis leguntur in Commentario in Cantica canticorum ex Ambrosii libris collecto 5, 57 (I 1600 F B.) 5 Cant. 8, 1 9 Cant. 8, 2 14 Cant. 4, 12 18 Prouerb. 8, 34 sq.

5 mi ¹ M m DP' et (i eras.) B m P mihi cet. lactentem TNB et (ete in ras. m3) T' lactantem cet. 6 qua alt. om. BDT'PM, et om. B'P' 7 demonstret PPM demonstrat (a in ras. m3) T' demonstraetur (e alt. s. u.) B et TN, om. cet. 8 domo sua BDB'T' de domo sua P' egrediatur X 9 te et assumam N 12 tectum non potest TN non potest tectum (tecum X) cet. 15 ecclesiae sanctae DPM 16 Christo] dno PM 18 audierit D, fort. audiet 20 exitus enim TN et exitus D et (om. mei) PM exitus cet. 21 sunt om. B'P' 22 sic T (c eras.) si BDN

eam sibi in uxorem adsciscere. sed quia erat sub lege —
 sub lege enim Petrus, Iohannes ceterique apostolici uiri —, 725 A
 prius nos obseruantiae corporalis uinculis relaxandos putauit.
 quamuis enim lex religiosa, lex iusta sicut Uri persona in-
 ducitur, quia tam religiosus et castus erat, ut regressus e 5
 bello uxorem non recognosceret nec intraret ad eam, tamen
 ubi Uri Daud, hoc est uiri humilis copulam cognouit,
 ecclesiae a synagoga coniunctione discedens locum futuris
 nuptiis praeparabat. unde et Iohannes typum accepit legis,
 qui quamuis esset ex patribus, parari uias domini nuntiauit 10 B
 et ecclesiae copulam prophetabat et ideo occisus inducitur,
 ut defectum legitimae obseruationis ostenderet; lex enim et
 prophetae usque ad Iohannem. ergo iam Uri occisus est in
 typo legis, ut synagoga legis laqueis solueretur, quoniam quae
 sub uiro est mulier uiuente uiro ligata est legi, si autem 15
 mortuus fuerit uir, soluta est a lege uiri. igitur uiuente uiro
 uocabitur adultera, si iuncta fuerit alteri uiro; si autem
 mortuus fuerit uir eius, liberata est a lege uiri, ita ut non C
 sit adultera, si fuerit cum alio uiro. ergo non adultera humana
 condicio, quae licet sub lege fuerit, tamen abolita quodam- 20
 49 modo obseruantia legis in gratiam uindicata est. legis autem
 obseruantiam non Christus aboleuit. unde et Uri non Daud
 occidit, sed occidi a bellatoribus passus est, hoc est profa-

10 Matth. 3, 3

1 in om. X adsciscere TNPM adscicere (ce s. u.) T^u adscire B
 (ad in ras.) B' ascire P' asscire (s pr. s. u.) D 4 uri T'P' uiri TNB'
 uriae uel urie cet. 5 qui* T' (a eras.) erat TNB'P' fuit T', om. cet.
 e bello TN, om. cet. 7 uri T'P' et (exp. m2) M ueri TN uiri B'
 urię (eras.) B uria (add. interfecto) D urias P uiri om. PM, uir D
 8 ecclesia TN 9 praeparabat TN praeparauit cet. 10 parare B'PPM
 11 et pr. om. TN prophetauit D 12 legitimae defectum B'P' 13 iam
 TN etiam χM et D, om. BP uri TNT'P' urias etiam B urias DB'P
 et (as s. u. m2) M 17 si autem... alio uiro om. χ 19 humana con-
 ditio TN humana conditione P' humanae conditioni cet. 20 abolita
 TN oblita cet. 22 non om. B'P' uri TNT'P' uriam BDP et (am
 s. u. m2) M uryā (ā in ras.) B' dauid non B' (dauid in ras.) P'

nari ritum obseruantiae ex lege uenientis per incursionem barbarorum et captiuitatem Iudaeorum passus est Christus. D denique Uri lux mea dicitur. quae autem Christi lux nisi lex et euangelium? — si enim crederetis Moysi, crederetis
 5 et mihi; de me enim ille scripsit — quia lux Christi in lege praecessit, cuius postea in euangelio gratia quasi in eptamyxo [septiformi] spiritu uniuersa mundi huius inpleuit. huic ergo legi carnem sustulit et ecclesiam sibi iunxit. cuius legis lumen populus hostilis inminuit, quando legis sancta
 10 uiolauit. inminuta ergo lux dei est in populo Iudaeorum, quia caecitas ex parte in Israhel contigit, donec plenitudo E gentium intraret et sic omnis Israhel saluus fieret.

10, 50 Superest adhuc et quartum mysterium, quod quaeso placidis percipiatis auribus et mentem nostram, non uerba pen- F
 15 datis; non enim in uerbo est regnum dei, sed in uirtute. adulterium factum est, homicidium factum est. hoc est quod dictum est ad prophetam: sume tibi baculum nucinum. et alibi uirgam nucinam legimus, per quam intellegimus ius quoddam et summam prophetiae, quae more nucis foris
 20 amara in cortice, dura in medio testae, tenera intus est et fructuosa. etsi igitur in historia amariora auditis, in typo dura cognoscitis, sperate tamen in mysterio fructuosa. adulterium inquam in typo salutis est factum; non enim adul- 726 A

4 Ioh. 5, 46 7 Exod. 25, 37 11 Rom. 11, 25 17 Hier. 1, 11
 18 Num. 17, 8

3 uri *TNX* uria (a s. u. *m2*) *M* urias *DP* uric *B* qui *BT'* lux
xpi *BP'* 4 crederitis *T'M* 5 in lege lux *xpi* *BP'* 6 euangelii
BDT'PM in eptamyxo *B* in eptamymo *T* in eptatico *DN* in eptanixo
T' (in *mg. m2* nupta uiro. . . . .) *B'* eptanyxo *PM* erepta uiro legi
 uidelicet ecclesia *P'* 7 septiformi (septiformique *P'*) *deleuerunt*
Maurini 8 et ecclesiam *TN* uel ecclesiam *B* coniunxit *X* 10 est
 lux dei *T'* et (om. ergo) *B'* (ux di in *ras.*) *P'* 11 in om. *BT'B'*
 13 et om. *X* 14 percipiatis *TN* accipiatis *cet.* pandatis *N* 15 uir-
 tute (irtute in *ras.*) *T* uirtute *peritate* *T'* 16 factum est *pr.* *TN* factum
 est et *cet.* factum est *alt. om. P,* est om. *B'* 17 nuceum *PM*
 18 nocinam *T* et (corr. *m1*) *N* nuceam *PM* 20 testae *TNP'* testa et
cet. et om. *TBNI'*

terium omne damnandum est. denique ad prophetam dictum est: uade accipe tibi uxorem fornicariam. dominus hoc iubet, cum ea quae fornicata fuerit esse coniugium, cuius coniugii, ut supra diximus, partus est Christus. namque filio, qui ex fornicatione natus est, a domino nomen impositum est 5 Iezrahel, quod est diuina generatio. si ergo pia illa copula fornicariae, etiam ista utique pia societas adulterae copula est. sed illa de Iudaeis. de diuinis autem non audeo licet pium 10 adulterium nominare, ne quem uel sonus sermonis offendat, licet sensus ueneratior in promptu sit. quod potest tamen 10 cautius dici etsi non expressius, ex disparibus copulis contubernium pium factum est, cum uerbum caro factum est. non sunt enim legitima consortia diuinitatis et carnis nec ut quodam foedere conueniunt naturae caro animae et anima carni, ita etiam diuinitas et caro iusti seruant quodammodo 15 tori legem. suscepit carnem deus, adsumpsit animam, per inusitatam nec legitimam incarnationem consortium fecit esse legitimum, ut sit deus omnia et in omnibus.

- 51 Denique ut scias esse mysterium, interpretare uocabula. David enim in typo accipis Christi, Betsabee filia sabbati et 20 filia plena et puteus dicitur iuramenti. quid igitur expressius quam quod filia sabbati caro Christi est, quia misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege? eadem plena, quia in passione eius legis est plenitudo uel quia plena 20 D

2 Osee 1, 2   4 cf. 9, 48   5 Osee 1, 3 sq.   12 Ioh. 1, 14
18 Coloss. 3, 11   24 Rom. 13, 10

5 qui ex] quia ea B qui ea T' qui ex ea B'P' 6 Iezrahel B' Iezrael
PP'M isrl BD et (in mg. m3 Iezrael) T' 7 utique om. NB'P' socie-
tatis tacite Maurini copula TN copulata cet.; fort. copula delendum
10 ueneratior TN uenerationis cet. 11 pium factum est contubernium T
12 cum I', om. cet. 13 enim om. N 14 conueniunt DPM con-
ueniant χ conueniente TN et (-te ex -tê) B 16 legem (le in ras.) T
legem thoi χ 17 consortium] cū furtiuū TN 18 et om. DNB'PM
20 accipis in typo X accipe PM Betsabee T Betsabee B Bethsabee
uel -beç cet. et filia TN et (e m3 in ras.) T' ut filia BD aut filia cet.
21 uel puteus B'P'

spiritu sancto; Iesus enim plenus spiritu sancto regressus est
 a Iordane. eadem etiam puteus iuramenti, hoc est religionis
 et fidei. et bene puteus, quia flumina de uentre eius fluent
 aquae uiuae. hanc ergo adsumens sibi deus uerbum copulam
 5 fecit esse legitimam, quod mysterium etiam illae nuptiae
 declararunt, quae sunt in Canticis canticorum, quibus Christo
 ecclesia et spiritui caro nubit. et ideo circumcursabat et
 quaerebat ubique dei uerbum, quia uulnerata, quia nuda, quia E
 adultera in omnibus, etsi immaculata in Christo quaerebat
 52 10 caro misera redemptorem. hanc sibi Christus iunxit, ut inma-
 culatam redderet, hanc sociauit, ut auferret adulterium. et
 quia sub lege erat, moriendum fuit, ut liberaretur a lege, ut
 per illam mortem uelut quoddam legis et carnis matrimonium
 solueretur. mortua est igitur in Christo caro, ut nos morti-
 15 ficati legi per corpus Christi, sicut apostolus dixit, essemus F
 alterius, qui ex mortuis resurrexit, et passiones cupiditates-
 que carnis et cogitationes peccatorum, quae per legem erant
 in membris nostris, in illa morte morerentur, nos autem
 soluti a lege mortis quasi noua Christi copula in nouitate
 20 spiritus resurgeremus.
 53 Et tamen qui legem in Christi carne soluerunt eamque
 putauerunt esse uiolandam omnes iussu David a bellatoribus
 interempti sunt. quo indicio ostenditur id, quod in posteriora
 docuerunt esse signatum, quod eorum qui Christum inter-
 25 fecerunt nullus euaserit, idque euentissime reuelatur, eos 727 A
 quos ante mortem adsumpserat Christus sicut Iudaeos perisse
 paruulos et informes, eos uero quos post mortem adsciuit in
 numerum filiorum regno esse seruatos. unde iuxta hoc myste-

1 Luc. 4, 1   3 Ioh. 7, 38   14 Rom. 7, 4—6

1 $\overline{\text{spu}} \overline{\text{sco}} \text{ pr. TN}$ gratia $\overline{\text{sps}} \overline{\text{sci}} \text{ D } \overline{\text{sps}} \overline{\text{sci}} \text{ cet.}$ 5 etiam *TN, om. cet.*
 6 declararunt *TN* designarunt *cet.* 7 nubet X (*T' corr. m1* nubit) *PM*
 8 dei uerbum ubique *B'P'* 9 adulterata *T* 10 $\overline{\text{xps}}$ sibi *B'P'* 11 sibi
 sociauit *DP'* 17 cognitiones *TNM* cognitionis *D* 22 omnesque X
 (que *eras. in T'*) 23 iudicio *DM* in *TN, om. cet.* 24 interfece-
 rint *TN* 25 ideoque *N* 26 $\overline{\text{xps}}$ *TN* $\overline{\text{ih̄s}}$ *cet.* 28 numerum *TN* nu-
 mero *cet.*

rium conuenit quod primus in Iudaeis fuerit partus infirmus, ut postea in Christianis fieret fructus aeternus.

- 11, 54 Sed iam ad nuntium transeamus. nam in superioribus tractatus nobis de illo inuidioso adulterio et homicidio Dauid prophetae fuit decursisque mysteriis non solum nihil quod 5 condemnaretur sed etiam quod laudaretur inuenimus. nunc tractatus incipit esse de nuntio, quem decursi psalmi titulus iam saepe repetitus ostendit. sic enim est: psalmus Dauid intellectus, cum uenisset ad eum Nathan propheta, C
55 cum intrasset ad Betsabee. itaque et haec pars historiae 10 retexenda est, quae huiusmodi est. 'diues' inquit 'et pauper intra unam erant ciuitatem. diuiti multa armenta, multae oues, pauperi una ouis, quae de pane et uino pauperis alebatur et in sinu eius requiescebat. uenit hospes ad diuitem, diues neque de armento suo neque de gregibus suis aliquid 15 abstulit, sed unam ouem pauperis occidit. hoc ubi cognouit Dauid 'moriatur' inquit 'uir ille et restituet quadruplum'. respondit illi Nathan: 'tu es'. deinde aperuit ei caeleste mandatum dicens mandasse dominum quod multa illi bona, id est opes regias sublato de pastorum numero contulisset 20 quodque in eum suam misericordiam profudisset et ideo quoniam peccato exasperasset dominum, abducenda eius omnia, rapienda ab hostibus, depopulandam domum. tunc ait ille: 'peccaui', et respondit Nathan: 'quoniam peccasse te confiteris, remittet tibi dominus peccatum, sed filius tuus qui 25 natus est ex Betsabee morietur'. hoc filio aegrotante Dauid

8 Psalm. L 1 sq. 11 Reg. II 12, 1 sqq. 26 Reg. II 12, 16 sqq.

1 partus infirmus fuerit X 2 ut *TN'* et *T'* (v s. e) *cet.* 3 in superioribus *TN* superioribus diebus *cet.* 5 decursusque *N* decursus itaque *M* 8 enim psalmus est χ 9 uenit *PM* 10 et 26 bethabee *T* bethabee *B* bethabee uel -e χ *cet.* 11 retexenda *T* retexenda (e *tert. in ras.*) *N* 14 requiescebat *T* (re s. u.) 15 suo nec *BPM* 17 moriatur *PM* inquit] ait *B'*. om. *B* inquit... quadruplum *in ras. m3 T'* (*in mg. ras., in qua uerba* inquit et restituet *adhuc dinosci possunt*) in quadruplum *T'PM* 18 illi om. X 21 misericordiam suam *B'P'* 24 illi *TN* 25 remittit *PM* 26 est tibi ex *B'P'*

- fleuit, humi iacuit, cilicio se operuit, ieiunauit. ubi mortuum
 56 cognouit, surrexit, lauit, cenauit, alios consolatus est'. uidete
 quam multa. primo omnium quod deus pius atque misericors
 est et quae nobis aduersa contingunt pro pretio nostri erroris
 5 excipimus. didicimus igitur captiuitatem pretium esse peccati; F
 haec enim decernitur poena pro crimine. deinde illud aduer-
 timus quod regum lapsus poena populorum sit. sicut enim
 eorum uirtute seruamur ita etiam errore periclitamur. unde
 optandum est nobis, ut regem gloriosum atque perfectum
 10 habere possimus. nos ergo qui regem uolumus habere per-
 fectum dominum nolumus habere perfectum? an uero illi
 possunt uelle hominem esse perfectum qui deum nolunt esse
 perfectum? illud etiam breuiter textus operatur historiae, ut
 aduertamus quam cito ueniae spes secuta sit. non mediocre
 15 autem quod Nathan denuntiauit ei, hoc est inferior propheta;
 grauis enim uerecundia pudorque delictum ab inferiore repre- 728 A
 hendi. uidetis quod culpa gratiam minuat. sciebat Nathan
 quod Dauid nesciebat; adeo caligat animus obumbratus
 quadam nube uitiorum. deinde hic est Nathan, qui in supe-
 20 rioribus Dauid acceptum domino prophetauit, ut doleret
 eodem redargui teste peccatum, quo prophetante fuerat meritum
 praedicatum.
 57 Sed iam mysterium requiramus. duo inquit uiri erant in
 una ciuitate, unus diues et alter pauper. quis est hic B

19 Reg. II 7, 3 sqq. 23 Reg. II 12 1

5 accipimus χ igitur] enim B'P' 8 uirtute eorum T salua-
 mur D 9 obtandum T 10 uolumus (u pr. in ras.) T' dominum
 n. habere perfectum in mg. m1 T, om. D 11 dñm nolumus N dñm uo-
 lumus X 12 perfectum esse T perfectum esse χ perfectum (om. esse) P
 13 historiae operatur B'P' 14 sequuta N 16 delictum TN delicti
 cet. inferiori χ reprehendi TND deprehendi cet. 17 uidetur χ
 culpam gratia D 18 caligabat D 20 ut doleret eodem
 redargui teste TN ut dolor esset grauior quod ab eodem redarguente
 eius D ut dolor et (doleret corr. m3 T') eodem redarguit esse BT' ut
 doleret eodem redarguente PM et (in ras. min. spatii) B' et ut doleret
 ab eodem eius est redargutum P' 24 ciuitate una D

diues aut pauper nisi forte unus populus Iudaeorum, alter populus Christianus? ille diues in lege, diues eloquiis dei sibi creditis, diues prophetiis, diues oraculis: hic uero pauper. sed nolite hanc refugere paupertatem, quam sequitur regnum caelorum; scriptum est enim: beati pauperes spiritu, 5 quoniam ipsorum est regnum caelorum. bona paupertas, quae quod habuerit non amittit. bona paupertas, quae si thesauros non habet pecuniae, habet tamen thesauros scientiae atque sapientiae. nolite, filii, quasi uilem despiciere paupertatem; iste pauper clamauit et dominus exaudit eum. 10 nolite quasi magnis inuidere diuitiis; diuites eguerunt et esurierunt. sed si uultis habere bona, dominum quaerite; inquirentes enim dominum non deficient omni bono. ergo nolite recusare omnem pauperem. pauper erat Petrus et quem donaret nummulum non habebat, sed pretiosiore 15 omni pecunia donabat salutem. pauper erat ille Lazarus in euangelio, sed ille qui ante in ostro diues iacebat et purpura optabat post exitum uitae stillante digito pauperis refrigerari. quamuis ille ostro superbus regio et purpuratis uestibus uulnera pauperis diues fastidiosus horruerit, tamen in infernis 20 locatus optabat eo loci fuisse quo Lazarus. quo loco lectio non uidetur pecuniarum diuitem pauperemque describere, sed eum pauperem, qui pro fide et deuotione uulnera corporis non horruerit, famem ieiuniumque tolerauerit.

58 Cum igitur haberet populus Iudaeorum in suis gregibus 25 E plurimas copias hostiarum, tamen unam ouiculam, quam

5 Matth. 5, 8   10 Psalm. XXXIII 7   11 Psalm. XXXIII 11
13 Psalm. XXXIII 11   14 Act. 3, 6   16 Luc. 16, 20   17 Luc. 16-
19 et 24

1 iste diues *D* alter *TN* et alter *cet.* 3 prophetiis χ prophetias
cet. uero *om.* *B'P'* 4 fugere χ 6 quoniam... caelorum *om.* *N*
8 thesauros *pr.* *TN* thesaurum *cet.* quae sibi non habet thesauros χ
9 filii *om.* *B* 10 exaudit *T* exaudiuit *cet.* 13 enim] autem *B* de-
ficient] minuentur *B* 14 paupertatem *X* 15 daret *DP'* 16 dabat
B'P' donabat *T'* erat *om.* *D* 17 iacebat in ostro *B'P'* diues
om. χ 19 ostro ille *B'P'* 20 inferno *D* 21 eo (*in ras.*) *T'* loco
BDN loci esse quo χ

populus ille pauper habebat, eripuit gloriosae illi subiciens
 passioni. uis scire quam ouem? sicut ouis ad uictimam
 ductus est, qui pane pauperis alebatur et potu pauperis
 utebatur et in sinu pauperis dormiebat. nostris enim utebatur
 5 alimentis, in nostri pectoris gremio quiescebat. nam in
 Iudaeorum sinu requiescere se non posse memorauit dicens:
 59 filius hominis non habet ubi caput suum reclinet. et F
 uenit hospes, inquit, ad uirum illum diuitem. quis est
 iste hospes nisi miserabile peccatum? etenim culpa in hunc
 10 mundum tamquam hospes intrauit, aliena nostrae et peregrina
 naturae. itaque non de suis gregibus hostiam obtulit, sed
 accepit ouiculam pauperis et occidit illam. cuius quidem
 passio licet ad sacrarium salutare profecerit, tamen uidetur
 illi sui fuisse furoris augmentum et cibus culpae incentiuum-
 15 que peccati. denique Iudas panem accepit a Christo et tunc
 magis repletus est diabolo, quia non accepit ex fide, qui tam
 60 hospitali domino prodicionem parabat. et iratus est Dauid 729 A
 ad uirum illum. diximus quod propheta Iudaeorum populus
 declaratur et ideo sub hac figura se ipse condemnat. dignus
 20 est morte uir ille, qui fecit haec, et ouiculam restituet in
 quadruplum, hoc est periturum populum Iudaeorum, sed
 cumulatoribus bonis fruiturum populum Christianum, quia
 praestabilior est praesentibus status, qui ex resurrectione
 61 debetur. propositum mihi fuit, ut meminisse dignamini, B
 25 aduersus eos qui homicidium adulteriumque sancti Dauid

2 Esai. 53, 7 7 Luc. 9, 58 8 Reg. II 12, 4 15 Ioh. 13, 26 sq.
 17 Reg. II 12, 5 19 Reg. II 12, 5 et 6

1 illi] illam D 4 utebatur *alt.* TN alebatur *cet.* 6 requiescere TN
 quiescere *cet.* 7 suum *om.* DX 8 uirum *om.* D, illum uirum P 9 et-
 enim peccatum culpa B'P' hoc mundo N 10 intrauit] uenit B'P'
 13 licet quidem B *et* (quidem *post* sacrificium) T' licet quibusdam PM
 sacrarium TN sacrificium *cet.* 14 illi *scripsi* ille TN illis *cet.* furo-
 ris] furatum BT'P' furti D augmentum TN alimentum *cet.* 16 a dia-
 bolo B 18 diximus enim quod B'P' propheta TN per prophetam
cet. 19 declaretur N 21 peritum BP' perditum B', *om.* D 22 frui-
 turum TN futuris donabit B'P' futurum *cet.* 23 est *om.* B'P'
 25 adulterium homicidiumque χ

condemnant, meo respondere sermone, et ita fauore uestrae
 unanimi- tatis tractatus nostri cursus euasit, ut praedicandus
 iure omnibus uideretur quem putabamus non posse defendi.
 sed quoniam nostro uir sanctus auxilio non indiget, iam ipse
 uobis pro se loquatur et factum suum ipsius dicta defendant. 5

12,62 Miserere mei inquit, domine, secundum magnam CD
 misericordiam tuam. noua ni fallor, fratres carissimi, con-
 iunctio ista sermonis, ut magna misericordia diceretur, et
 non facile alibi lectum memini. et ideo quae sit magna
 misericordia debemus aduertere. nam etsi magnam misericor- 10
 diam non facile legerimus, legimus tamen magnam dei uir-
 tutem. et ideo considerantes quae magna sit uirtus conicere
 poterimus quam misericordiam magnam uoluerit designare.
 legimus enim in sancto Hieremia: quis es, domine? tu E
 fecisti caelum et terram in magna uirtute tua et 15
 brachio excelso. uirtus ergo magna caelum fecit. quae est
 uirtus magna, patris an filii? magna utique patris uirtus est —
 ipse enim per filium caelum fecit et terram, sicut habes: in
 principio fecit deus caelum et terram —, sed tamen et
 filius magna uirtus est. nam cum uirtutem patris filium 20
 legeris, sicut habes Christum dei sapientiam atque uirtutem,
 utique cum uirtus patris filius sit, magna uirtus est filius.
 quemadmodum igitur omnipotens denegatur, quem fatemur F
 magnam dei esse uirtutem? haec igitur magna uirtus caelum

5 de apol. Dau. 8, 41 6 Psalm. L 3 11 de apol. Dau. 8, 43
 14 Hier. 39 (32), 17 18 Gen. 1, 1 21 I Cor. 1, 24

1 condemnant meo *TN* arguendum putant qualicumque meo *cet.*
 3 iure omnibus *TN* ore omnium *cet.* non *om.* *BT'* 4 non
 indiget auxilio *D₇PM* 5 ipse defendat (*om.* dicta) *X* 6 mei
 inquit *TDNP'* et (*in ras.*) *B'* inquit mihi *PM*, mei *om.* *BT'* deus *N*
 7 ni *TN* nisi *cet.* karissimi *T* (*k in ras.*) *N* 8 et *TN*, *om.* *cet.*
 9 lectum *TN* talem *D* lectam *cet.* 10 debemus... misericordiam *TN*,
om. *cet.* 11 legimus] legemus *T* (*corr. mI*) *N* 14 sancto *om.* *γ*
 17 magna uirtus utique uirtus patris est *B'P'* 18 per *ex* prae *T* fecit
 caelum *γ*, fecit *om.* *D* 19 sed tamen *TN* tamen *cet.* 20 filii *B*
 cum uirtute *T* 21 habes (*s ex t*) *T* 24 caelum] caelos *B'P'*

fecit, quia caelum fecit et filius, sicut habes: omnia per ipsum facta sunt. ergo si et pater fecit et filius, utique facti unitas operationis indicat unitatem. non ergo operatio discrepat patris et filii. si autem una operatio, una utique
 5 operationis potestas et maiestas una factorum est. haec de
 63 patre et filio. quid ergo silemus de spiritu, praesertim cum scriptura nos diuina non patiatur silere? dat enim locus oportunissimum testimonium ad sancti spiritus unitatem cum patre et filio conprobendam, ut eius quoque operationem a 730 A
 10 patris et filii opere dissociare nequeamus. legimus enim magnam uirtutem patris esse, quod caelum fecit, magnam uirtutem etiam filium esse, quoniam caelum fecit, nec solum fecit, sed etiam firmavit; uerbo enim domini caeli firmati sunt. ergo si et fecisse et firmasse caelum magnae uirtutis
 15 est, etiam spiritum sanctum a maiestate magnae uirtutis separare non possumus, quia scriptum est: et spiritu oris eius omnis uirtus eorum. namque cum caelum fieret et B
 terra, superferebatur spiritus, de quo alibi ait per prophetam Daud: emitte spiritum tuum, et creabuntur. de quo
 20 etiam alibi dixit: quoniam uidebo caelos, opera digitorum tuorum. non enim corporalibus digitis deus caelum fecit et terram, sed spiritus gratia septiformis, illo uidelicet digito, de quo habes in euangelio: quodsi in digito dei daemonia eicio. hunc enim digitum alibi spiritum dixit,
 25 sicut habes: quodsi in spiritu dei daemonia eicio.

1 Ioh. 1, 3 13 Psalm. XXXII 6 16 Psalm. XXXII 6 18 Gen. 1, 2
 19 Psalm. CIII 30 20 Psalm. VIII 4 23 Luc. 11, 20 25 Matth. 12, 28

1 quia caelum fecit *TN*, *om. cet.* 2 et *pr. om. BD* 4 patris et filii discrepat *X* una operatio *DM* una opera *cet.* 5 potestas *TN* potestas est *cet.* 9 a patris et filii *TN*, *om. cet.* 12 esse etiam filii (*ex filii m2 T'*) quod *T'B'* esse etiam filium qui *P'* 18 ait per prophetam dauid *TN* propheta ait *B* ait propheta ait *M* ait propheta dauid *cet.* 20 dixit *ex* qui *T* caelos tuos *B'PM* 21 fecit deus caelum *DP'* deus fecit caelum *T'B'* 22 et terram *om. TN*, *cf. p. 402*, 3 uidelicet *om. B* 23 habemus *PM* euangelio (*o ex u*) *T* 24 et 25 daemonia eicio *TN* eicio daemonia *cet.*

si igitur spiritus dei digitus est, quoniam brachium dei filius est, utique spiritus cooperatus patri et filio per unitatem operationis caelum fecit et terram. ideo enim digitum filius nuncupauit, ut tamquam unius corporis ita diuinitatis exprimeret unitatem. itaque si magna uirtus caelum condidit, utique magna sapientia caelum condidit, quia scriptum est: omnia in sapientia fecisti.

64 Didicimus igitur quae magna sit uirtus: colligamus nunc quae magna sit misericordia. si magna uirtus caelos fecit, et magna misericordia debet esse de caelo et magna iustitia debet esse de caelo; iustitia enim de caelo prospexit et misericordia uenit e caelo. magna ergo facta est misericordia, quia uerbum caro factum est et habitauit in nobis. ergo magna uirtus caelos fecit, magna uirtus caelos inclinauit, sicut legimus: et inclinauit caelos et descendit. quo ostenditur numquam diuinitatis suae exsors fuisse dei filius nec cum inter homines uersaretur, quoniam etsi suscepit quod non erat, non destitit tamen esse quod erat. itaque cum dicitur: et inclinauit caelos et descendit, non tam uidetur de caelo descendisse quam ipso descendisse cum caelo. nam cum pater filium alloqueretur in terris situm, angeli ministrarent, non tam mutasse non uidetur sedem dei filius quam transtulisse. ergo didicimus magnam esse misericordiam. itaque si magna misericordia est descendisse de

7 Psalm. CIII 24 11 Psalm. LXXXIII 11 sq., cf. XXXV 6
13 Ioh. 1, 14 15 Psalm. XVII 10 21 Matth. 3, 17; 17, 5; 4, 11

1 $\overline{\text{sps}}$ di digitus TN digitus di $\overline{\text{sps}}$ cet. 10 et magna iustitia debet esse de caelo TN , om. cet. 12 e caelo uenit $D\chi$ de caelo N
14 magna alt. om. TN 15 et pr. om. $B'P'$ qui $BDT'B'$ 16 diuinitatis suae nunquam $B'PP'M$ 17 etsi TN et ipse cet. 18 non (alt.)... erat om. P esse om. $BDT'B'M$ 19 caelos om. $B'P'$ 20 caelos (om. de) χ quam ipso descendisse cum caelo $Maurini$ quam ipse descendisse cum caelo TN ipse (ipsum P' , cum ipso, om. de $P'M$) descendisse de caelo $B\chi PM$ quam caelos inclinasse D 21 alloqueretur filium PM si tot $BT'B'$ si non D ; nam cum... transtulisse om. P' 22 tam T (corr. tam) N uideretur $BDT'B'$ 23 quam om. TN 24 est misericordia $B'P'$

caelo, quae sit multitudo miserationum distinguere atque F
 intellegere debemus. sic enim sequitur: et secundum
 multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem
 meam. non enim idem significat uterque uersiculus, sed illud
 5 ad incarnationem refertur, hoc uero quod sequitur ad eas
 referendum uidetur quas dei filius in carne suscepit iniurias,
 quia ieiunauit, quia esuriuit, quia fleuit, quia uapulauit, quia
 crucifixus, quia mortuus, quia sepultus est; haec enim carnis,
 non diuinitatis insignia sunt. et necessarium fuit, ut aerum-
 10 narum multitudinem miserationum multitudo depelleret pro-
 futuro nobis dominicae certamine passionis.

66 Non enim sua peccata debebat, quia peccatum nullum 731 A
 fecerat, sed quia peccatum factus est, nostra erant delenda
 peccata, sicut Dauid dixit: dele iniquitatem meam. quid
 15 est dele? uideamus hoc uerbum; non otiosum est. denique
 et alibi ait: ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates
 tuas, et memor non ero. sunt profecto alte impressa quae-
 dam conscientiae nostrae ulcera delictorum et quaedam
 mentium nostrarum animorumque uibices, quae errorum
 20 nostrorum obducuntur ulceribus. habet ergo culpa characteres B
 suos et apices, quibus proditur. quod non ingenio nostro
 adfingimus, sed prophetica auctoritate signamus. scripta est
 ergo, et ubi scripta sit uide. in pectore inquit cordis tui,
 hoc est: ibi scripta est culpae series, ubi etiam forma uirtutis,
 25 non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carna-

2 Psalm. L 3 16 Esai. 43, 25 23 Hier. 17, 1 25 II Cor. 3, 3

1 quae sit... sequitur *om. D, in quo est spatium 7 litt.* quae sit
 TN quae cum sit XPM, *qui om.* distinguere... miserationum 5 eas
 (e ex h) T 6 ds T'P' dns B' filius *om. X* 8 crucifixus T cruci-
 fixus est *cet.* mortuus TN mortuus est *cet.* (quia mortuus *om. P*)
 10 profuturo TN profutura D (*in quo certamina*) B' (certamine, e *alt.*
in ras.) *cet.* 12 qui N 16 et *om. N* alterum ego sum *om. DXPM*
 17 sunt sunt T 19 animorumque... ulceribus *om. D spatium 7 litt. et*
deinde uersu integro uacuis relictis uibices TN uices *cet.* quae
om. TN 20 theres TN characteres *cet.* 21 non *om. XP* 22 affin-
 gimus M non fingimus T' (*m3 ex affingimus*) adfingimus T affingimus *cet.*

libus. sed quae bona sunt non atramento inscribuntur, sed spiritu dei uiui, quae autem uitiosa graphio ferreo et ungue adamantino. talis propemodum scriptura qualis est poena peccati. scribitur illa graphio ferreo, hoc uirga ferrea cohercetur, sicut scriptum est: reges eos in uirga ferrea. alia illa est uirga recta, uirga regni tui. illa supplicio cohercet noxios, haec innoxios gubernat imperio. ergo scripta est culpa; uideamus ubi. non foris, sed intus in corde tuo et in pectore tuo. sicut enim prope est uerbum in ore tuo et in corde tuo, sic infidelibus in ipso corde exprimitur figura peccati et erroris effigies. intus igitur est culpa, intus uirtus. et ideo dominus sentio inquit uirtutem de me exisse, ut ostenderet quae bona sunt de interiore procedere et contra quae mala sunt de interiore prodire. non enim quod intrat inquit in os coinquinat hominem, sed quod exit de ore. de corde enim tuo cogitationes procedunt, et ideo caue ne de corde tuo malae cogitationes prodeant, quae te posteriore tempore arguant et accusent. non enim deus testimoniis ad reuincendum te argumentisque indiget; tua te ipsa culpa 67 accusat et prodit. unde bene in hoc psalmo Dauid dicit: delictum meum contra me est semper. uae enim mihi quod latere cupio et latere non possum! quomodo enim latebo, qui inscripta in pectore meo gero meorum indicia delictorum? nudabitur in illo iudicii die uniuscuiusque pectus testimonium

2 II Cor. 3, 3 Hier. 17, 1 5 Psalm. II 9 6 Psalm. XXXVIII 7
12 Luc. 8, 46 14 Matth. 15, 11 21 Psalm. L 5

1 inscribuntur *TN* scribuntur *cet.* 2 *sqq.* grafo libri 4 ille *B*
et (*m3* illa) *T'* illo *P* hoc *T* hec uel haec *cet.* 6 illa est
TN est illa $\bar{\xi}$ *P*, *om. D*, est illa *cet.* illa *TNPM* quae *cet.* 7 hec
TN ac *BT'B'* hac *cet.* 9 et *om. D* χ 10 corde tuo *DP* corde *cet.*
sic in *ras. T* 11 culpa intus *TN* culpa intus et *DT'B'*
culpa intus est et *P'* culpa intus est *cet.* 12 uirtutem de me *TN*
de me uirtutem *cet.* 17 prodeant *TN* procedant *cet.* postere
riore tempore te χ 18 accusent (*e ex a*) *T* accusant *P* 19 ipsa *TN*
culpa ipsa *PP'M* 20 unde *TN* deinde *cet.* 21 delictum *TN* et
delictum *cet.* 22 quod] qui *B'P'* 23 indicia *BD* 24 nudabitur
enim *B'P'*

reddente omnibus conscientia sua et inuicem accusantibus cogitationibus aut etiam defendentibus in die qua iudicabit deus occulta hominum. qui pudor ille, cum prodi omnibus **F** coeperit quod putabamus occultum, cum aperire se coeperit
 5 uniuscuiusque imago delicti, ut unusquisque sui criminis serie reuincatur? quis pudor cum illum, quem despicabilem in hoc saeculo iudicabas, uideris esse praelatum, illum seruum tuum, illum quem iuxta saeculi huius astutias ineptum et inhabilem arbitrararis simplicitatis suae diuitiis cognoueris
 10 honoratum? ergo dum uiuimus, confugiamus ad eum qui potest delere peccatum. nec uerearis quod graphio ferro scriptum est et ungue adamantino — hic enim portas ferreas **732 A** adamantinasque confregit — nec timeas culpam fateri.

68 Confessus est Dauid, agnouit iniquitatem suam, agnouit
 15 errorem et ideo ait: quoniam iniquitatem meam ego agnosco. Dauid agnoscit, et tu non agnoscis? Dauid fatetur, et tu negas? Paulus se nocentem clamat, et tu te innocentem adseris? non est igitur maximus erubescendi locus, quando cum plurimis peccatis mixta consortia sunt? si sequamur **B**
 20 tamen studium corrigendi... neque rursus paneas, ne culpae confessio teneatur ad poenam. bonus enim et misericors deus non solum culpam ignoscere confitentibus, sed etiam praemia corrigentibus inpartire consuevit, si tamen unusquisque sibi donari petat quod intellegit non latere. dic ergo iniqui-
 25 tates tuas, ut iustificeris. dei uox est ista uolentis ignoscere, dei uox ista est promittentis quod tuum uelit

12 Psalm. CVI 16 15 Psalm. L 5 24 Esai. 43, 26

3 dñs X qui T quid B quis N (s s. u. m2) cet. 9 inabilem T
 11 nec] non N uerearis TNPM uereare B' uerere D (x amur s. re
 alt.) cet. 18 adamantinasque T (ti s. u. m2) et adamantinas N ada-
 mantinas quoque T' (quo del.) B'P' nec] ne DB'P' fateri in
 ras. T 16 cognosco PM daut N 17 clamat nocentem x 19 pec-
 catis TN peccati cet. si TN, om. cet. sequatur DPM 20 lacu-
 nam significauit 21 dñs B'P' 25 est ista DNB' ē ista est T (qui
 om. nolentis... ista est) est ista est B ista est T'PP'M

- 69 delere peccatum. tibi inquit peccaui et malum coram te feci, hoc est: etsi homines non uident, sed tu uides: etsi homines me iudicare non possunt, qui participes delictorum sunt, tu tamen iudex es singulorum, qui expers es delictorum. quamlibet in corde intimo cogitationes noxiae lateant, coram te tamen sunt, qui potes dicere: quid cogitatis mala in cordibus uestris? nempe Christus hoc dicit. qui ergo nouit quid in corde sit scriptum potest delere quicquid in corde conscriptum est. cui se fatetur sanctus Dauid non solum in se ipso, sed etiam in primo homine peccasse, dum praecepta diuina temerantur.
- 70 Quo licet aduertere, fratres dilectissimi, quemadmodum omnes haereses, dum se inpugnant, in se recurrunt. itaque Ariani, dum patris et filii separant potestatem, in eum furiose exitum disputationis incurrunt, ut cum Manicheis eorum concurrat adsertio; illi enim dicunt alterum deum ueteris, alterum noui esse testamenti. quam profanam adsertionem ecclesia sancta condemnat, quae unum deum legit, quia unus deus pater, ex quo omnia, et nos in ipsum, et unus dominus Iesus, per quem omnia et nos per ipsum. utique omnipotens potestas et una patris et filii declaratur, ut nec patrem a noui testamenti gratia secernamus
- 71 nec rursus ab instauratione mundi filium separemus. denique consideremus utrum idem deus utriusque sit conditor testamenti. nempe omnes in primo homine peccaui, et per naturae successionem culpa quoque ab uno in omnes transfusa successio est. in quem ergo peccaui, in patrem an in

1 Psalm. L 6 6 Matth. 9, 4 19 I Cor. 8, 6

1 tibi inquit peccaui *scripsi* tibi inquit (dauid *s.* inquit) peccaui *D* tibi inquit dauid peccaui *N* tibi inquit peccaui dauid dicit *TPM* tibi peccaui dauid dicit *BP'T* et (dicit dauid) *T'* 3 diiudicare *X* quia *DT'* 4 qui *TN* quia *cet.* 9 fatetur *TN* fateatur *T'* (a *alt. exp.*) *cet.* sanctus *TN* noster *cet.* 12 quod *DT'B'PM*, *om. P'* 16 dñm *TDN* dñm *cet.* 17 ueteris *TN* esse ueteris *cet.* noui esse *TN* noui *cet.* 18 sca ecclesia *DPM* 19 deus *om. χ* ipsum] ipso *DPM* 24 utrumque cum idem *DX* 27 in *alt. om. DX*

filium? utique in eum qui mihi credidit quod non seruando peccaui. mandatum est homini, ut ab omnibus gustaret quae erant in paradiso, lignum scientiae boni et mali non tangeret. Adam ergo in singulis nobis est. in illo enim condicio
 5 humana deliquit, quia per unum in omnes pertransiuit peccatum. uideo summam mihi creditam, uideo quae praeuariationis aera contraxero, dum uetita et interdicta degusto. 733 A
 hinc debeo commissae sortis usuram, quia creditum mandatorum caelestium faenus intemerata fide seruare non potui.
 72 10 agnouimus creditum, agnoscamus etiam creditorem. creditoris nempe ius est, ut exigat et relaxet. et ideo idem relaxat qui ius habet exigendi. cum igitur in euangelio Christus dixerit mihi: remissa sunt tibi peccata tua, nonne eundem intellego dominum sortis, quem arbitrum ueniae recognosco? B
 15 aut si pater credidit et filius relaxauit, non per unitatem, ut nos dicimus, sed ut Ariani adserunt, per distantiam potestatis, alius ergo deus credidit, alius relaxauit? unde incurrunt. ut Manicheorum perfidiam non euadant. deinde unum dicendo bonum deum aduertant quos laqueos dementiae suae
 20 incidant. si bonus est qui credidit, quomodo non est bonus qui relaxauit? ergo cum illis partem habeant Ariani, cum quorum adsertione conueniunt. nec mirum si is qui semel C
 73 deuiare coepit a uero nexibus se alieni erroris inuoluat. et

2 Gen. 2, 17 5 Rom. 5, 12 13 Luc. 5, 20 18 Marc. 10, 18

3 lignum autem *P'*; <sed> lignum *Erasmus* 4 enim *om. BT'B'*, ergo *D* omnis *P'* 7 contraxero *TN* contraxerim *cet.* 9 fenus *TN* fenu *B* fenus *cet.* fide *TN* fides *cet.* potui *TN* potuit *cet.* 10 agnouimus creditum, agnoscamus etiam creditorem. creditoris nempe *TN* agnoscamus etiam creditorem, agnouimus debitorem (*om. creditoris*) nempe *X* creditum agnoscamus, quia iam creditorem agnouimus. creditoris quippe *D* creditum agnouimus, agnoscamus etiam creditorem. agnouimus creditoris nempe *P* creditum agnouimus, agnoscamus etiam creditorem. creditoris nempe *M* 13 mihi *om. B'P'* 14 uenire cognosco *TN et* (e re *in ras.*) *M* uenire cognosco *cet.* 17 unde et *DPM* 20 non bonus est χ bonus non est *M* 21 in quorum assertione (assertionem *P'*) *X* 22 conueniunt *TN* perueniunt *cet.* 23 incipit *B'P'* alienis (*om. erroris*) *B'P'*

ideo una est sententia, quae haereticorum omnium machinas destruat, ut unius potestatis, maiestatis atque uirtutis trinitatem esse credamus et ideo ab eo quod filius fecit non separemus patrem nec ab eo quod pater mandauit filium segregemus. ita enim fiet, ut non alterum deum ueteris, 5 alterum noui testamenti inducamus, sed per unitatem potestatis et filius in patre et pater intellegatur in filio et filius faeneretur in patre et pater relaxet in filio. nam et pater 74 dimittit peccatum: filium dimisisse iam diximus. accipe B quia dimittit et pater. dimitte inquit nobis debita nostra, 10 sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. utique ex persona nostra hoc filius patri dicit. nec ideo dicit, quasi dimittere ipse non possit, sed ideo dicit, ut tu unitatem 75 potestatis intellegas. denique si auctoritatem quaeris in filio, iam uos inquit mundi estis propter sermonem, quem 15 locutus sum uobis. dimittit sermone, dimittit imperio, sed cum ratione dimittit dicens: uade, post haec uide ne C pecces. habes auctoritatem, quia uetera donauit: habes iudicium, quia futura praescrisit.

10 Matth. 6, 12   15 Ioh. 15, 3   17 Ioh. 8, 11

3 ab eo *D* (in *mg. m1*) *PM*, *om. cet.* 4 patrem] a patre *X* 7 intellegatur... pater (*pr.*) *om. P* 8 faeneretur *B* feneretur *cet.* in patrem *BDT'* 9 iam dimisisse *T* filium diximus iam dimisisse *P'* diximus iam dimisisse filium *B'* sicut et filium dimisisse iam diximus *T'* *m3 in ras.* (in *mg. ras.*) 13 tu *om. DX* 14 potestatis *om. B'P'* 16 loquutus *NP'* 19 praescriserit *N* praescrisit *ih̄s xp̄s d̄ns nost'* qui cum patre et spu sco uiuit et regnat ds per omnia sc̄la sc̄lorum. amen *P'* EXPLICIT TRACTATUS SCI AMBROSII EPISCOPI AD THEODOSIUM AUGUSTUM DE APOLOGIA DAUID *D* EXPLICIT LIBER SECUNDUS BEATI AMBROSII DE APOLOGIA DAUID AD THEODOSIUM AUGUSTUM *B manu saec. XV* EXPLICIT LIB II DE DD AD THEODOSIUM AUGUSTUM *T'* EXPL. LIB' II' S' AMBROSII EPI DE APOLOGIA (APOLOGIA *B'*) DAUID *NB'* EXPLICIT TRACTATUS SCI AMBROSII CONF. ET EPI ECCE MEDIOLANENSIS AD THEODOSIUM AUGUSTUM DE APOLOGIA DAUID. LIB. SECUNDUS P' EXPLICIT TRACTAT' DE APOLOGIA DD *P'* EXPLICIT AMBROSII DE APOLOGIA DAUID *M. in T non est subscriptio.*

DE HELIA ET IEIVNIO.

- P* = Parisiacus 1732 saec. VIII f. 101^a
R = Uaticanus liber Reginae 140 saec. X f. 40^a, qui desinit in
cap. 8 sect. 23, p. 425, 2
G = liber s. Galli 559 saec. X p. 225
H = Harleianus 6509 saec. X exeuntis f. 106^a
B = Bodleianus 866 saec. XI ineuntis f. 124^r, qui desinit in
cap. 13 sect. 49, p. 440, 7
H' = Harleianus 3097 saec. XI f. 108^a
D = Duacensis 227 saec. XII f. 110^a
P' = Parisiacus 14464, olim liber S. Uictoris saec. XII f. 21^a
α = editio Amerbachiana

1,1 Diuinum ad patres resultauit oraculum, ut, cum egrede-535 A
 rentur ad bellum, tuba canerent, cuius sonitu dominus remini- B
 sceretur populi sui, quo petatum conferret auxilium plus quae
 misericordiae suae incentiua cognoscens, et in diebus laetitiae
 5 suae, in numeniis suis concinerent tubarum sono. unde et
 Daudid ait: canite in initio mensis tuba, in die fre-
 quenti sollempnitatis uestrae. ueniet igitur nobis dies
 sollempnitatis et iam adpropinquat. canamus tuba tamquam in
 proelium progredientes, canamus tuba, ut adnuntiemus sol-
 10 lemmitatis diem. simul nobis et certamen imminet et uictoria C
 repromittitur. uictoria nostra crux Christi est, tropaeum
 nostrum pascha est domini Iesu. sed ille ante est proeliatu8,
 ut uinceret, non quo ipse egeret certamine, sed ut nobis

1 Num. 10, 9 et 10 6 Psalm. LXXX 4 Basil. III p. 164 A M.
 (II 1 A G.) 10 Num. 10, 9

INCIPIT TRACTATUS EIUSDĒ DE HELIA ET IEIUNIO P INCIPIT
 TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE IEIUNIO R INCIPIT SERMO UE-
 NERABILIS UIRI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPĪ DE IEIUNIO G
 INC IEIUSDĒ DE IEIUNIO H AMBROSIIUS DE SEPTEM TUBIS (in
 mg. ^ω H. DE IEIUNIO) B INCIPIT LIBER BEATI AMBROSII DE UTI-
 LITATE ET LAUDE SCĪ IEIUNII H INCIPIT TRACTATUS DE HE-
 LIA ET IEIUNIO DP 1 resultat DP et (ut m2) R grade-
 rentur H 2 bella B canerent (e alt. ex i) P 3 ferret H plus
 quae B plusque PGDP populis plusque H', om. RH 4 et om. G
 5 numeniis P m1 neomeniis P m2 cet. suis om. H sonū RH
 6 dicit GH in om. RG, s. u. m2 H tubę P et (corr. m1) D
 frequentis R insigni G insignis H 7 uenit H uobis D et (corr.
 m1) P', om. H' 8 propinquat R adpropinquet (a s. e) G canemus R
 in om. R 9 adnuntiem B diem sollempnitatis DP 11 crux
 Christi] erga xpm DP tropheum P (h s. u. m2) RGBDP 12 no-
 strum om. DP est ante B, ante om. R 13 uinceret (et ex it m2) P
 quod R ageret H nobis om. H

formam bellandi ante praescriberet et postea daret gratiam triumphandi. certamen nostrum ieiunium est. denique ieiunavit saluator, et sic ad eum temptator accessit. et primum gulae direxit spiculum dicens: si filius dei es, dic lapidi huic, ut panis fiat. ille cibum uelut escam laquei praetendit, ut sic inlaquearet adpetentiam corporalem, dominus ieiunium praetulit, ut laqueos temptatoris, ut uincula dissolueret. denique sic habes scriptum: non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo dei. illo laqueo Adam fuerat strangulatus, hac absolute diabolicæ quaestionis omnis homo est liberatus. 10536 A

2,2 Magna uirtus ieiunii, denique tam speciosa militia est, ut ieiunare delectaret et Christum, tam ualida, ut ad caelum homines eleuaret. et ut humanis magis quam diuinis utamur exemplis, de Heliae ieiuno ore uox missa caelum clausit sacrilego populo Iudaeorum. etenim cum a rege Achab altare esset idolo constitutum, ad uerbum prophetae tribus annis et sex mensibus ros pluuiae non cecidit super terram. digna poena, quae intemperantiam congrue coherceret, ut caelum inpiis clauderetur, qui terrena polluerant. dignum etiam, ut 20 B

2 Luc. 4, 2 Bas. 177 C (7 E, 8 A) 4 Luc. 4, 3 8 Luc. 4, 4
15 Reg. III 17, 1 sq., cf. 16, 31 sqq. Bas. 172 C (5 BC) 17 Reg. III
17, 1; 18, 1

1 forma *BH* debellandi *G* (*om.* ante) *H* perscriberet *H* 4 lapidi isti *R* 5 esca *P* 6 appetentia corporali *R* 7 temptatoris *P* (*is ex es m2*) *R* (*ta s. u. m2*), sui *add. GH* ut] et *RG*, *fort. recte* uincula (*u alt. del. m2*) *P* uincula *R* uincula *B* 8 habet *R* pane solo *GH* 10 strangulatus *G* hoc absolute *B* omnis *om. R* 12 uirtus est *G* militia (*mi ex mil*) *P*, illa militia *D* (*il alt. in ras. m2*) *P'* 14 erigeret *P* (*m2 ex eleuaret*) *BHDP'* ut *om. PR* quam *om. R* utar *H* 15 de *om. GH* heliēje (*he ex he*) *P* ieiunio *PR* et (*i tert. eras.*) *D* ad (*eras.*) celum *P* 16 acab *B* ab *R* ahab *D* (*h s. u.*) *P'* altaerāssit (*litterae punctis distinctae erasae*) *P* altari esset *R* 17 constructū (*s. constitutū*) *H'* constitum *B* ** p̄p̄hē tē (*h s. u., tē extra u. m3*) *P* 19 intemperantiam (*in add. m3*) *G* 20 clauderetur (*re s. u. m4*) *P*

ad condemnationem regis sacrilegi propheta ad uiduam in C
 Sarepta Sidoniae mitteretur, quae quoniam deuotionem cibo
 praetulit, meruit ut ariditatis publicae sola non sentiret
 aerumnam. itaque non defecit hydria polenta, cum torrentis
 3 s fluenta deficerent. quid eius reliqua contexam? ieiunus filium
 uiduae ab inferis resuscitauit, ieiunus pluuias ore deposuit,
 ieiunus ignis deduxit e caelo, ieiunus curru raptus ad caelum
 et quadraginta dierum ieiunio diuinam adquisiuit praesentiam.
 tunc denique plus meruit, quando amplius ieiunauit. ieiuno D
 10 ore statuit fluenta Iordanis et redundantis fluminis alueum
 repente siccatum puluerulento transmisit uestigio. merito
 illum dignum caelo diuina iudicauit sententia, ut cum ipso
 raperetur corpore, quoniam caelestem uitam uiuebat in 537 A
 corpore et supernae usum conuersionis exhibebat in terris.
 3, 4 15 Quid est enim ieiunium nisi substantia et imago caelestis?
 ieiunium refectio animae, cibus mentis est, ieiunium uita est
 angelorum, ieiunium culpae mors, excidium delictorum, reme- B
 dium salutis, radix gratiae, fundamentum est castitatis. hoc
 ad deum gradu citius peruenitur, hoc gradu Helias ascendit

1 Reg. III 17, 9 sq. 4 Reg. III 17, 16, cf. 7 5 Reg. III 17,
 22; 18, 38 et 45; III 2, 11, cf. III 19, 8 Bas. 172 C (5 C) 9 Reg.
 III 2, 8 12 Reg. III 2, 11 14 Philipp. 3, 20

1 condemnationem *H* condempnationem *G* (p *eras.*) *cet.* propheta
 (ex profae) *P* 2 sareptha *BDP'* sareptham *H'* cibi *GB* 3 pro-
 tulit *R* publicae *RGH* pluuias *cet.*, quod uix defendas collato loco
Iudith. 11, 10 uulg. ariditas aquae 4 deficit *R* (corr. *m1*) *B* hidria *P*
 idria *B* hydriae *H'* polenta *PH'* pollenta *B* pollentae *G* (1 *pr. exp.*
m3) polentae *cet.* 5 deficerent fluenta *H'* defecerint (*m2* defecerint)
P ἠὲν deficerent *R* contexta *H'* ieiunus... deposuit *om. B* 6 sus-
 citauit *RH* ieiuno *H* pluuias *P* 7 ignis *P m1* ignē *B* ignes
P m2 cet. eduxit a caelo *R* curru *H* raptus est *H'* est raptus
P (est *s. u. m2*) *cet.* 10 redundantis *P m1* redundantem *P m2 cet.*
 12 dignum *om. R* 13 caelesti uita *R* ducebat *DP'* 14 at (et *m3*)
G ac *H'* exhibebat *R et* (corr. *m2*) *B* exhibebant *G* 15 nisi... cae-
 lestis ieiunium *om. R* 16 et cibus *H* ieiunium *alt. om. B* 17 exau-
 dium *B* delictorum (*s. c ras.*) *P* 18 caritatis *R* 19 helias *P*
 caelum ascendit *R*

ante quam curru, hanc hereditatem sobrietatis abstemiae ad caelum abiens discipulo dereliquit, in hac uirtute et spiritu Heliae uenit Iohannes. denique in deserto et ille uacabat ieiuniis; esca autem eius erat locustae et mel siluestre. et ideo qui uitae humanae possibilitatem continentia supergressus 5 fuerat, non homo, sed angelus aestimatus est. de ipso legimus: etiam plus quam propheta. hic est, de quo scriptum est: ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit uiam tuam ante te. quis humana uirtute equos igneos, currus igneos potuisset ascendere, 10 regere aërios currus nisi qui naturam humani corporis incorruptibilis ieiunii uirtute mutasset? sed de Heliae gestis plurima iam frequenti diuersorum librorum sermone digessimus et cauendum arbitror, ne in eadem recurramus, cum praesertim in opere suo ipse laudetur. imitemur ergo illum 15 D et eam escam quaeramus, cuius uirtute diebus ac noctibus progredi ad supernorum possimus cognitionem. non enim omnis esca materialis nec omnis cibus corporalis: est cibus mentis, ut diximus, quo epulantur animae, de quo ait dominus: meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris 20 mei, qui in caelis est. hic cibus angelorum, ut diuino

1 Reg. IIII 2, 14 sq. 2 Matth. 3, 4 Bas. 177 C (7 E) 7 Matth. 11, 9 sq. 20 Ioh. 4, 34

1 abstemiae PR abstinenti BH' abstinentiae cet. 2 derelinquit (n *eras.*, u s. u.) P 3 heliae PR uacauit GH 4 ieiunis R eius] ei R, om. H locusta RBH' 5 quia GH, fort. recte continentiae P (e *ex a*) H' continentiam G 7 praeparabit P 9 qui... tuam om. H' praeparauit R (*corr. m2*) B (*corr. m1*) RG quis (s s. u. m2) H 10 potuisset (t *alt. s. u. m2*) H 11 aërios currus P (e s. i m2) cursus aëris R currus aërios (aëreos B, aëreos D, aëreos P') cet. natura R 13 librorum s. u. G 14 in] bis R, om. B 15 praesertim om. H ipsa DP' illum] eum DP' 16 in cuius R 17 progredientes G progredi et (et s. u. m2) H superiorem R superiorum H possemus P cognitionem uenire GH 18 omnia (*eras.*) omnis P, omnis om. H 19 animi GH 20 uoluntatem (v s. o *alt.*) P 21 caelo H est angelorum RGHH' angelorum est B

famulentur imperio. nulla illis cura mensarum, nullus conui-
uorum usus, nullae repositae epulae, nullus uini potus E
aut siceræ, nulla distentio corporis, nulla uentris offensio.

4, 6 Itaque ne terrenum quis aut nouellum putet esse ieiunium,
5 primus usus mundi a ieiunio coepit, quando lux clara F
resplenduit. secundus dies ieiunio, quando caeli factum est
firmamentum. tertio die terra pabulum germinauit, natura
obsequium praeuit: ieiunium tamen caelestis disciplina
seruabat. quarto die luminaria facta sunt solis et lunae: et
10 adhuc ieiunium. quinto produxerunt aquae repentia ani-
marum uiuarum et uolatilia super terram secundum
firmamentum caeli, et uidit deus quia bona sunt. et
benedixit ea deus dicens: crescite et multiplicamini
et replete aquas, quae sunt in mari, et uolatilia 538 A
15 multiplicentur super terram: et adhuc ieiunium. denique
'benedixit ea' scriptum est 'et dixit: crescite,' non dixit:
edite et manducate. sexto die bestiae sunt creatae et cum
bestiis orta edendi potestas est et usus escarum. ubi cibus
coepit, ibi finis factus est mundi, ibi coepit sua incrementa
20 nescire, ibi coeperunt diuina circa eum opera ferari. quo

5 Gen. 1, 3   6 Gen. 1, 6   7 Gen. 1, 11   9 Gen. 1, 16
10 Gen. 1, 20   12 Gen. 1, 21   13 Gen. 1, 22   17 Gen. 1, 25, cf. 28 sqq.

1 cura illis *H'* mensarum] cenarum *R* nullus nullus *R* 2 nul-
lae r. epulae *om.* *R* in olla nullae *DP'* copulae *B* potis *P* po-
situs *B* et (si eras.) *D* 3 ac siceræ *H* distentio *P* dissensio *R*
distensio *cet.* effusio *R* 4 esse *om.* *R* 5 ieiunio (i tert. s. u. m2) *H*
6 in ieiunio *P* (in s. u. m2) *RGH'* a ieiunio *H* (a in mg. m2) *DP'*
7 terra *om.* *R* paulum (bu s. uo) *P* praeuit germinatis *H'*
nature obs. tenuit *R* 8 disciplinae *BH'* 9 seruauit *G* lunae
lumina *H'* 10 quinto *H'* quinto die *GH, om. cet.*; V. scriptum fuisse
uidetur aqua *R* 11 uiuarum *om.* *G* uolatilia uolantia *RGH*
uolatilia celi *B* 13 ea deus *PH'DP'* ea *cet.* 14 maris (*om.* quae
sunt in) *R* uolatilia celi *DP'* 16 sicut scriptum est *BDP'* et
om. *R* 17 edite] uenite *R* die (e ex o) *P* et *alt.*] ut (et m2)
H et ut (ut eras.) *G* 19 fines (finis m2) *P* cibus *R* ibi] ubi *B*
20 ibi (v s. i pr.) *P* ubi *H* quod *G* (d exp.) *H*

indicio declaratum est quod per cibos mundus haberet
 imminui, per quos desiit augeri. nemo delictum sciebat, B
 7 nemo poenam timebat, nemo nouerat mortem. plantauit
 dominus paradysum ad gratiam beatorum, posuit ibi hominem
 operari et custodire eum et, uti sciamus non esse nouellum 5
 ieiunium, primum illic legem constituit de ieiunio; sciebat
 enim quod per escam culpa haberet intrare. prima poena de
 ieiunii praeuaricatione dicente mandato dei: de ligno quod
 est scientiae boni et mali non edetis; qua die autem
 manducaueritis ex eo morte moriemini. eo usque autem 10 C
 nemo praeuaricari nouerat, ut adhuc orta non esset quae
 prima est praeuaricata indictum abstinentiae. lex a domino
 deo, praeuaricatio legis a diabolo: culpa per cibum, latebra
 post cibum: cognitio infirmitatis in cibo, uirtus firmitatis in
 ieiunio. denique quamdiu interdictis abstinuerunt, nesciebant 15
 esse se nudos: posteaquam manducauerunt de interdicta
 arbore, nudatos se esse cognouerunt. merito ergo mulier, ubi
 culpa agnouit auctorem, interrogata: serpens persuasit D
 mihi, et manducaui. serpens gulam suadet, dominus ieu-

3 Gen. 2, 7 sq. 4 Gen. 2, 15 8 Gen. 2, 17 Bas. 168 A (3 A)
 13 Gen. 3, 1 et 8 18 Gen. 3, 13

1 indicium *H* [indicio declaratum... mundus *s. u. m4 P* quo
 per cybo *B* cibus (*o s. u m2*) *H* haberet mundus *DP'* haberet
 periret (*om. imminui*) *B* 2 imminui (*i tert. in ras.*) *G* denuit *R m1*
 desiuit *R m2 H* dilectum (*corr. m4*) *P* sciebat dilectum *R* sciebat
 delictum *H'* 3 nemo nouerat timorem *G* 4 et posuit *DP'* 5 custo-
 dire (*v s. o pr.*) *P* custodiret *B* uti (*i del. m2*) *P* ut *cet.* 6 primam
RGH instituit *R* 7 intrare (*ex in terra*) *B* intrare. intrauerat *G*
 imitari. intrauerat *H* 8 ieiunii praeuaricatione ieiunii *R* discidente
 mandato (*v m2 s. o*) *H* 9 non] ne *H'* edetis (*a s. e alt. m3*) *G*
 edatis *BH'* 11 praeuaricationis *B* 12 non est *H'* praeuaricatio *G*
 indictum ieiunium abstinentiae *RGH* 13 latebra *RGH* inlecebra *cet.*
 15 abstinuere *R* abstinerant *H* abstinere (*bant s. re m3*) *G* nesci-
 erant *H'* 16 se esse *H'DP'* postquam *DP'* de *om. H* inter-
 dicto *B* 17 nudos *H'* 18 agnouit culpa *DP'* cognouit *H'*
 interrogata respondit *RGH* serpens respondit *H'* serpens inquit *DP'*
 suasit *R* 19 mihi inquit *BH'* gulae *GH* suadit (*e s. i*) *R*
 persuadet *H* (*per exp.*) *DP'*

nare decernit. denique ipse ait: ieiunate et orate, ne intretis in temptationem. itaque gula de paradiso regnantem expulit, abstinencia ad paradysum reuocauit errantem.

- 8 6 Et dixit deus: ecce Adam factus est tamquam unus
ex nobis. inridens utique deus, non adprobans dicit, hoc
est: putabas te similem fore nostri? quia uoluisti esse quod
non eras, destitisti esse quod eras. itaque, dum supra te esse E
adfectas, infra te esse coepisti. denique uestiuit eum tunica
10 pellicia prius et sic ait: ecce Adam, quasi dicat: ecce
amictus tuus, ecce dignum indumentum tuum, hic te uestitus
deceat. qui diuina affectant tali digni habentur ornatu. ecce
quo te tua culpa deduxit, ecce nunc in hac tunica pellicia
tamquam unus ex nobis aperuisti oculos. circumspecte dili-
9 15 genter: nudum te aspicias, quem uestitum putabas. gula ergo F
nudos facit, ieiunia operiunt et exutos. unde dominus ait:
operui in ieiunio animam meam. bonum operimentum
quod et animam tegit, ne a temptatore deprehendatur, ne a
temptatore nudetur. bonum uelamen quod tegit culpam, tegit
20 abstinencia, tegit gratia; beati enim quorum remissae

1 Matth. 26, 41 2 Bas. 168 B (3 C) 5 Gen. 3, 22 10 Gen.
3, 21 17 Psalm. LXVIII 11 20 Psalm. XXXI 1

5 est *om.* R tamquam (tam *in ras.*) P quasi G 6 itaque B
non *s. u.* R hec dicit H' ait B 7 potabas (v *s. o*) P putas H'
8 desiste R desisti GH eras. itaque dum RGH eras. eras itaque dum
P et P' (in quo *m. rec. add.* dum intra te eras) eras. erras (r *alt. s. u.*
itaque dum D eras. eras itaque dum intra te eras. cum B et (te eras. dum
autem) H' 9 effectas (a *s. c m3*) G affectans (n *del. m2*) H affecta-
bas H' intra PGH tunicam pelliciam PRH' 10 sic *om.* H'
11 amictus G (t *s. u. m3*) P' (ctus *in ras.*) amicus PBD indumen-
tum tuum dignum B, dignum *om.* DP' 12 ornatum G 13 culpa
s. u. R reduxit (de *s. re*) H' hanc tunicam pelliciam R pellic-
ciae B 15 potabas (v *s. o m2*) P 16 fecit R ieiunia (v *s. a m2*)
operiunt R et *om.* RH unde et H'DP' dominus] David *ed.*
Rom. 17 operuit B 18 et (*eras.*) P, *om. cet.* 20 abstinencia (ia
ex ia) G abstinenciam (*om.* tegit gratia) R gratia B *in ras. m2* et
(*ia ex ia*) G remissae (*om.* sunt) H'

sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. tegit gratia, dum remittit et omnem abolet errorem: tegit abstinentia, dum obumbrat uitium et maesto abscondit affectu atque extenuat paenitendo. etenim ieiunium et elemosyna a peccato liberant. opertus erat Adam uirtutum uelamine priusquam praeuaricaretur, sed tamquam exutus praeuaricatione uidit esse se nudum, quia indumentum quod habebat amiserat. in diebus enim ieiuniorum uestrorum orietur inquit tibi matutinum lumen tuum et sanitas tua matura orietur et praecedet ante te iustitia et circumdabit te maiestas domini. bonum uestimentum lux. scriptum est enim: circumdatus luce sicut uestimento. bonum uestimentum, quando circumdat dominus et operit ieiunantes. 539 A

5, 10 Nudatus erat Noe, quando inebriatus est: textit eum pietas filiorum. at nudatus erat per ignorantiam, non per intemperantiam; adhuc enim uinum nesciebatur. in principio generis humani ignorabatur ebrietas. primus uineam ipse plantauit: dedit naturam, ignorauit potentiam. itaque uinum nec suo pepercit auctori. quid mirum si, cum dominus ipse creaturas suas laudauerit, et iste miratus est? itaque cum delectaret eum reperti muneris gratia, temptauit uehementior creatura B

15 C

20

4 Tob. 4, 10   7 Gen. 3, 7   8 Esai. 58, 8   12 Psalm. CIII 2
14 Gen. 9, 21 sqq. Bas. 169 B (4 C)   17 Gen. 9, 20

1 iniquitates (es ex is m2) P   1 sq. tetigit (ti eras.) P   2 gratiam R
aboletur (ur eras.) H   terrorem B   3 obumbrat] abluit GH   mestu
(o m3 s. u) G   4 elemosina P   elemosina R   elemosina cet.   5 liberat
RHB   7 esse se R   se esse P (se in mg. m2, esse ex essed) cet.   in-
dumentum (in s. u.) R, quia indumentum om. H   8 inquit (i pr. ex t) P
9 matutinum (v s. o m2) P   magnum GH   matura om. R, matuti D
mutatina P'   10 post orietur repetit uerba sed tamquam . . . orietur G
procedet H   circumdabit (b ex u) P   12 uestimento GHH'
uestimentum cet.   14 Noe] ne G   est om. H   eum om. B   15 at
scripsi sed RGH et cet.   non per intemperantiam om. R   16 principio
enim H'   humani generis DP'   17 uinea G   18 sed ignorauit P (sed
s. u. m. ant.) cet.   poenitentiam B   uinom (v s. o) P   nec] non R
20 laudauerat BH'   miseratus (se del. m2) H   adiectaret H   dele-
ctaretur DP'   21 eum] cum PGDP'   gratis P   gratiam R

- insuetos senis artus, turbauit noua potio. dormitauerunt
 inquit qui ascenderunt equos. ascendit corporis uoluptates: D
 et iustus obdormiuit. sed illius ebrietas nobis suadet sobrie-
 tatem. semel enim inebriatus est Noe; ubi uero malum
 5 ebrietatis agnouit, inuentum suum ad remedium temperauit,
 non effudit ad uitium. unde apostolus ait: uino modico
 11 utere propter frequentes tuas infirmitates. manebat
 antequam uinum inueniretur omnibus inconcussa libertas;
 nemo sciebat a consorte naturae suae obsequia seruitutis E
 10 exigere. non esset hodie seruitus, si ebrietas non fuisset.
 opreperat quidem fraternae praelationis inuidia, manebat
 tamen adhuc paternae pietatis reuerentia. laesa pietas est,
 dum ridetur ebrietas. non illis itaque solis nocent uina quos
 temptant, sed et illis amplius quorum oculis temulenta
 15 ebriorum membra nudantur. hinc risus inreuerens nascitur,
 hinc libido flammatur, ut multo maiore temulentia eos uina
 perturbent quorum oculos ac mentem inebriauerint quam F
 quorum membra prostrauerint.
- 12 Legimus etiam quod patrem Loth inebriauerint filiae in
 20 eo monte, ad quem timentes incendia Sodomitana confugerant
 et habitabant in spelunca. conuenit ebrietati atque concurrat
 aetas, sexus. solitudo, locus ferarum magis latibulis quam
 humanis aptior domiciliis. fuit itaque ebrietas origo incesti,

1 Psalm. LXXV 7 6 I Tim. 5, 23 11 Gen. 4, 4 sq. 19 Gen.
 19, 33 sqq.

1 insuetus (o s. u. alt.) senes (i s. e. alt.) R artos P artus senis
 B uana potatio R dormitauerunt inquit qui om. H dormitaueruntq
 (q del.) P 2 ascendunt B uoluntates R uoluptas H' 3 iustus et
 Gelenius 4 uero] enim RGH 5 iumentum GH remedio (v s. o
 m.2) R, ad remedium om. B 6 unde et GH 11 opreperat (b s. p
 pr. m.2) P obreperat RGH oppreperat BH'DP' quidem iam frater-
 nae RGH 13 nocent solis R solis (s alt. s. u. m. ant.) P 16 in-
 flammatur BH'DP' maiore* (in eras.) P 17 mentes RGH inebria-
 uerunt DP' 18 prostrauerunt GDP' 20 eo om. G incendium sodo-
 mitanum GH sodomitanae R 22 solidudo (t s. d pr.) P solitudinis
 GH, om. B

- 13 pessimae generatricis partus deterior. at non Abraham uinum
in suo conuiuio ministrabat: immolabat uitulum et butyrum
et lac etiam angelis hospitibus exhibebat — caeli dominum, 540 A
mundi agnoscebat auctorem —; uinum enim exhibere non
poterat. sed recte illic deerat materia peccati, ubi erat 5
- 14 remissio peccatorum. denique adnuntiauit eum Iohannes neque
manducans panem neque bibens uinum; qui enim Christum
adnuntiat ab omni uitiorum incentiuo praestare se debet
alienum. uicit igitur sanctum Noe uel etiam Loth Abrahae
nepotem ebrietas, quorum alter, cum ieiunaret, diluuium super- 10 B
stes fuit, alter incendio. Moysen quoque cognouimus siti
populo aquarum amaritudines temperasse, non uina. cui petra
aquam uomuit potuit et uini abundantia non deesse. denique
deus dixit: percuties petram, et exiet aqua et bibet
populus, non dixit: exiet uinum in populo; periculosum 15
enim erat uinum ministrare, quod fortiores ferre uix possent.
- 6, 16 denique Moyses de ieiunio legem dedit, de uino non dedit. C
ipsum quoque ieiunantem non uoces magnae, non fulgora et
nubes nimbose, non fumigans Sina perterruit. neque uero D

1 Gen. 18, 2 et 8 6 Matth. 3, 4 Bas. 177 C (7 E) 11 Exod.
15, 25 12 Exod. 17, 6 Num. 20, 11 18 Exod. 19, 16 sqq. Bas.
169 C (4 C)

1 pessima *BH'DP'* generatricis *R* regeneratricis *G* generatrix *B* ge-
neratio *D* (atio *m2* in spatio 6 uel 7 litt. uacuo relicto) gener *P'* at
GH an *R* (at s. an *m2*) cet. non om. *BH'* abraham (h s. u. *m2*) *B*
uinũ (v̄ s. u.) *P* uino (v̄ s. o *m2*) *R* uina *GH* 2 sed immolabat *GH*
uitulum et *scripsi* uitulum *GH* uitulum sed cet. butyrum (y ex u
m2) *P* 3 hospitium *B* post exhibebat *intercidisse* *quaedam uidentur*,
fort. in quibus 4 enim| ergo *RGH* 6 iohannes (e ex i *m2*) *P* 7 ad-
nuntiat xpm *H'* 9 noe scm *B* 12 aqua *R* amaritudines (es ex
is *m2*) *P* temptasse (*corr. m3*) *G* uino *R* 13 denique] de qua *R*
deus denique dixit *D* denique dixit deus *P'* 14 percuties s. u. *G*
aqua ex ea *RGH* bibet (et ex it *m2*) *P* bibit *H'DP'* 15 in om.
G, in populo om. *R* in populo... uinum om. *H* 16 ministrare
PBH'D populo ministrare *RGH*; *fort.* <ei> erat possint *RH* 17 uino|
ieiunio *B* 18 uoces (es ex is *m2*) *P* fulgora (u alt. ex o) *P* ful-
gora *G* et (v s. o) *H* fulgora cet. 19 nequi (nequaquam *m3*) *G* ne-
que uero (*del. m2*) neque uero *P*

introduisset in nubem et uocem dei loquentis de medio ignis sine periculo salutis audisset nisi munitus armis ieiunii. quadraginta enim diebus ieiunauit in monte, cum legem acciperet a domino deo nostro. et in superioribus quidem montis
 5 lex dabatur Moysi ieiunanti, in inferioribus populo manducanti praeuaricatio sacrilega luxu accendebatur epulantium. quo spectaculo motus fregit tabulas Moyses indignum iudicans ut ebrio populo lex daretur. itaque tabulas legis, quas accepit
 17 abstinentia, conteri fecit ebrietas. quid uero alia dicam? nonne
 10 sterilitatem matris Sampso uini abstinentia fecundauit et parientem fecit ex sterili? quoniam iuxta praeceptum domini uinum non bibit. nonne Annam non manducantem exaudiuit dominus et infecunditatem eius soluere ieiunia? ex quibus duo
 15 dignos se praebuerunt, qui ieiunii gremio diu foti et quodam
 F abstinentiae fusi utero uiderentur. idem itaque Sampso, qui matris sobrietate generatus est, allophylosum insultantium
 18 sibi ebrietate est uindicatus. Helisaeus uates, qui de magistro didicerat parsimoniam, cum filios aleret prophetarum, uitis

1 Exod. 24. 18 3 Exod. 24, 18 Bas. 169 C (4 D) 4 Exod. 32. 1 et 6 Bas. 169 D (4 D) 7 Exod. 32, 19 10 Iudd. 13, 4 et 14 Bas. 172 A (4 E, 5 A) 12 Reg. I 1, 15 et 20 16 Iudd. 16, 23 et 29 sq. 18 Reg. III 4, 38 sqq. Bas. 172 CD (5 C)

2 ieiunus fuisset *B* 3 cum legem] celion *B* acciperit (acceperit *m2*) *P* 4 nro dno dō *R* in *om.* *H'* monis (is ex es) *P* 5 datur lex *H* datur *R* dabitur *B* moyse *P* in *s. u. m2* *R* 6 epulantium (epularum *m3*) *G* populorum *H* quod *G* 7 moyses *s. u. G* moyses... tabulas *om.* *B* 8 ita (*om.* que) *H* 9 fecit conteri *DP'* 10 sterilitatem *P* (*corr. m1*) *G* sampson (n *s. u. m2*) *P* sanson *B* samson *cet.* 11 sterilem (*om.* ex) *RGH* terili (ri ex re) *P* et (*eras.*) quoniam *G* domini anna uinum *DP'* 13 soluerunt *BH'D* 14 qui addidi generatis (*om.* sunt) *B* sunt deleuit *Erasmus* alius amantissimus *B* 15 foti *BH* forti *R* (*r exp.*) *cet.* 16 abstinenti effusi *GH* sampson (n *s. u. m2*) *P* samson *cet.* 17 sobrietate (o ex u) *P* allophylosum *P* (ph *s. f m2*) *GB* allophylosum *cet.* 18 ebrietatem (*om.* est) *G* elisaeus (*s. eras.*) *P* qui de] quidem *G* qui a *R* 19 cum] bacum *P* (ba *exp.*) *D* (ba *eras.*) ac cum *P'* uitis agrestis *om.* *H'*

agrestis grumulis mensas onerabat et ineptis siluestribus hospitalis humanitatis implebat officium. quorum offensi amaritudine cum manducare non possent, leuis farinae aspersione omnem illam amaritudinem temperauit propheticæ munere abstinentiæ ueneni uires euacuans.

7, 19 Est quaedam creaturæ natura, quam amiantum uocant, 5 541 A
 nullo facilis igne consumi, quæ inposita focus ignescit, ilico sublata de flamma tamquam aquarum infusione munda resplendet. talia erant Hebræorum puerorum corpora, quæ de B
 ieiunio in amianti transformata naturam uaporem ignis non 10
 ad dispendium sui, sed ad gratiam mutuabantur. denique cum furerent fornacis incendia, ut ultra quadraginta cubitos flamma per circuitum funderetur consumens plurimos quos repperiret Chaldaeorum, qui naphtha, pice et stuppa atque sarmento alimenta ignibus ministrabant, ubi cum ieiunio ingressi sunt. 15
 discusso ardore flammæ in medio fornacis coepere statim C
 roris spiritu refrigerantis umescere, ita ut eorum nullus capillus capitis exureretur, quia illam quoque ieiunia comam

6 Bas. 173 A (5 C) 9 Dan. 3, 46 sqq. (47 sqq.)

1 grumulus mensis B siluestribus (ex siluestris G m3 H m2) holeribus (oleribus GH) RGH, recte puto 2 hospitalitatis humanitate GH officia. in quorum R 3 amaritudine P possint P (corr. m2) BDP' 4 omnem om. B amaritudinem (t s. d pr. m4) P propheticæ R 5 uirus R 6 quidam (corr. m2) G creatura R amminantium R adamantium G m1 et (ad s. u. m2) H adamantem G m3 DP' amantium B 7 facile H' igne PB igni cet. foci B facis H' ignescit P (corr. -iscit) G (e ex i) RH igne et BH' ignibus et DP' 8 resplendet (et ex it m2) P 9 ebreorum P ebreorum GHB 10 aminanti R adamanti G m1 amanti H (adamantii m2) amiranti B adamantis G m3 DP' natura G 11 mutabantur RGH 12 furerent (e alt. ex i m2) P furirent (corr. m2) R XL R cubitos quadraginta H'.. flammaş (§ eras.) G 13 repperiret P m1 BH'P' repperiret (p pr. eras.) D reppererat P m4 cet. 14 naphtha P napta cet. et om. R sarmenta (sarmentis m3) G sarmenta H (sarmentis m2) B 15 alimenta (menta s. u. m2) R sumus D et (sunt corr.) P' 16 discussa PB flammae R coeperunt G m3 H' tempore G m1 tepore H 17 refrigerandis B umesceret (humesceret m2, H humescere P (h s. u. m2) RH'DP' 18 illa RH

20 pauerant. Daniel, uir desideriorum, trium ebdomadum ieiunio
 leones quoque docuit ieiunare. missus in lacum in adamantis
 rigorem abstinentiae soliditate membra duratus non patuit
 uulneri. sic eum constrinxerant ieiunia, ut in eius corpore
 5 ferarum morsibus locus esse non posset. clausa tenebant D
 leones ora, quae abstinentiae propheticae sanctitas comprimebat,
 ut ea ferae aperire non possent meriti quibusdam uinculis
 21 alligata. ieiunium itaque uirtutem ignis extinxit, ieiunium
 ora obstruxit leonum, ieiunium maris fluentia solidauit,
 10 ieiunium petram soluit in fontes aquarum, uirtute ieiunii
 contra suam mutata naturam et fluctus obriguit et petra
 inundauit.

8, 22 Et quid uetustis utar exemplis, cum abundet ieiunium E
 etiam praesentium muneribus gratiarum? quis deteriorauit
 15 domum suam ieiunio, quis inminuit facultates? cui non 542 A
 suspecta luxuries, cui non uenerabilis abstinentia? cuius
 torum appetiuit parsimonia, cuius pudorem non laesit ebrietas?
 ieiunium continentiae magisterium est, pudicitiae disciplina,
 humilitas mentis, castigatio carnis, forma sobrietatis, norma

1 Dan. 6, 16 Bas. 173 BC (6 A) 8 Bas. 173 C (6 A) 14 Bas.
 173 C (6 B) 18 Bas. 173 C (6 B)

1 pauerant *R* daniel *RGH* uir desideriorum *post* ieiunio
transpositum in libris hoc loco collocandum esse indicant G m3 et H m2;
cf. Basil. 173 B Δανιήλ δὲ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν ὁ τρεῖς ἑβδομάδας ἄρτον
 μὴ φαγῶν . . . ebdomadum *HBH'DP'* soliditate *G* (di s. u. m3)
 soliditatē *R* soliditate. *H'* durata *G* (*corr. m3*) *H* (*corr. m2*) non
 potuit uulnerari *R* 4 constrinxerant *P* 5 possit *PDP'* 6 leones (es
ex is m2) *H* abstinentia prophetica (*om. sanctitas*) *R* propheticae
 (h s. u., e *pr. ex i m2*) *P* conprimebant *P* (i *ex e*, n *alt. del.*) 7 me-
 ritis *H'* cuiusdam *R* quasi *H'* 8 uirtutum (*om. ignis*) *R* extinc-
 xit *P* extigxit *B* extinxit *cet.* 9 leonum obstruxit *H'* 10 ieiunii (i
quart. m2) *R* 11 mutatā *G* (-ta *corr.*) *R* fletus (uc s. e) *D* 12 inun-
 dauit (un s. u. m2) *R* mundauit *B* 13 sed *GH* 14 gratiarum *RGH*
 et gratiarum *cet.* quis] ieiunio quis *H'B*, *om. DP'* deterior-
 hauit (h *eras.*) *P* 15 inuit *R* diminuit *B* 16 despecta *B* luxu-
 ria est *R* 17 thronum (thorum m3) *G* iustorum *R* 18 ministrum *H*
 19 carnis (*in ras.*) *G* sobrietatis (o *ex u*) *P*

virtutis, purificatio animae, miserationis expensa, lenitatis institutio, caritatis inlecebra, senilis gratia, custodia iuuentatis, ieiunium est infirmitatis adleuamentum, alimentum salutis. nemo cruditatem ieiunando incidit, nullus per continentiam ictum sanguinis sensit, immo nullus non repressit et reppulit. bonum itineris uiaticum, bonum totius uitae, bonum in mari: 23 sedat naufragia, cibum seruat. graue dicunt esse ieiunium: respondeant quis e ieiunio defecerit. multi in prandio, plerique dum uomunt epulum fudere animam. quod postremo animal ieiunium sibi causam fuisse mortis ingemuit? per escam laqueus non cauetur, in esca hamus latet: cibus deducit in foueam, cibus inducit in retia, cibus uisco etiam aues inligat, cibus uolantes deponit ad mortem. quae non propter uentrem pericula? muta animalia crimen nesciunt et in hoc solo tamquam pro crimine puniuntur. ieiunium sobrietas mentis est. hoc uigent sensus, in hoc iudicia tractantur, in conuiuio pocula. ieiunium custodit disciplinam, luxuriam sequitur

2 institutio *om.* *H'* castitatis *R* inlecebra (ce *in ras.*) *P* seni *H'* iuuentatis (v s. a) *P* iuuentis *D* iuuentutis *cet.* 3 leuamen *H'* 4 in cruditatem *DP'* credulitatem *G* crudelitatem *HB* immo nullus (*om. postea* immo) *H* 5 hictus sanguines (i s. e) *R* nullus (o s. u *alt.*) *R* aliquem (*om. non*) repressit uel *DP'* pressit *H'* repulit *GBD* 6 itineris *P* itineris *cet.* 7 sedat *P* (t s. u.) *DP'* sed at *G* sed ad *H* sed *R* et (*in quo n̄fragia*) *B* et (*in quo naufraga*) *H'* qui graue *RG* 8 defecerit (e *alt. ex i m2*) *P* in *om.* *D* et (*in quo multo*) *P'* 9 uomunt] ueniunt *H* epulum] e pabulo *R* paululū *H* animali *R* 10 causam sibi *GH* fuisse causa *R* 11 laqueos (v s. o m2) *P* hamus (a s. ras., u *eras.*) *P* amus *RG* latet et *GBH'DP'* deducit *P m1* inducit *P m2 BH'* 12 foueam (e s. u.) *P* uerba

cibus (*pr.*)... uisco *sic scripta sunt in P:* CIB; | in retia | ^{ci inr} BUSUISCO
(INDUCIT et fort. B; quoque et litteras illas octo nunc erasas, in quibus .....ia dispexi, add. m. ant., in retia ci m2, inr m4; librarius uerba cibus inducit in retia omiserat) deducit *R* inducit (c s. u.) *D*, in quo uerba in foueam cibus inducit repetuntur in uisco (*om. etiam*) *R* 13 uentris *G* 14 nesciunt (s *pr. eras.*) *P* solum (*om. in*) *R* 16 uiget *R* conuiuū *H'* 17 custodit (v s. o *pr.*) *P* custodit. *G* disciplinam conuiuium luxuria sequitur impia *BH'* disciplinam luxuriam insequitur impia *DP'*

inopia. mater est luxuria famis secundum propheticum dictum. ieiunium quietem diligit, luxuria inquietudinem: D ieiunium otia serit, luxus negotia.

24 Ferietur aliquando coquorum mastigiarum inachaera, requie-
 5 scat obsonator, qui antequam luceat fores pulsat alienas et
 tamquam bellum allquod imineat excitat dormientes. tur-
 batum uides, anhelantem aduertis. interrogas quae causa per-
 turbationis. pascit, inquit, dominus meus, ubi uinum melius
 ueneat quaerit, ubi durior uulua curetur, ubi iecur mollius,
 10 ubi fasianus pinguior, ubi piscis recentior. cursitat per diuersa E
 et cum inuenerit, summo cursu properat, inquietat dominum
 somnolentum, auctionatur pretia. si pretium mouerit piscis,
 nusquam meliores adserit inueniri, immo deesse. heri, inquit,
 tempestas, hodie procella; uix istum potui latentem depre-
 15 hendere. multi concursant in macello. si tu reddideris, alter
 plus dabit, et quid exhibebis in prandio? istius uini ille
 natalis est, haec ex illo lacu lecta ostrea. talis fit de singulis

1 Tob. 4, 13 4 Bas. 176 A (6 C)

1 inopiam *R* luxuriae *R* famis luxuria *H'* famis *PDP'* famis
 (e s. i m.2) *R* 2 ieiunium . . . inquietudinem *om. H* luxuria (a ex
 à) *P* luxuriam *R* 3 ieiunium otia . . . requiescat *om. G* ieiunium
 hostia erit deo in xpo ihu dno nro *R*, qui desinit in his uerbis in f. 44^u
 post negotia in *D* spatium decem fere litt. (*om. ferietur; in mg. riatur*
ceteris abscisis); ferietur *om. P'* 4 mastigiarum *scripsi* mastigiorum *B*
 uistigiorum *P m1* urorum *H* uestigiorum *P m2 cet.* requiescat. requi-
 escat *B* 5 obsonatur *DP'* obsanator *B* alienas (as ex os m.2) *H*
 et tamquam] etiam quam *PDP'* 6 tum (*om. turbatum*) uides *H*
 7 auertis *G* perturbationis sit *G* turbationis sit *H* 8 pascit (o s.
 a m.3) *G* melius uetus *H* 9 ueneat *G* ueniat *PDP'* inueniatur *B*
 inueniat *H* (*om. quaerit*) *H'* ubi durior ubi (*ecp. m.3*) *G* uua *D*
 (s. uulua, sed eras.) *P'* iecor *G* et (v s. o) *m1 P m2 H* 11 inuenit *B*
 12 pretio *BH'* 13 nusquam (s ex m) *P* numquam *G* meliores *PB*
 melioris *H'DP'* meliorem *GH* 14 procellas (s eras.) uix istum (s s. u.
 m.2) potui (u s. u.) *P* istum inquit *H'* 15 concursant (cu ex ue
 m.2) *G* reddideris (i pr. ex e) *P* 16 dabit (b ex u) *P* 17 lacu lecta
 (cu lec eras.) *P* iaculata *DP'* electa *B* ostria *G* et (m.2 ostrea)
H est ostrea *H'* est. rea *P* est rea *DP'*

licitatio; hasta quaedam agitur inter obsonatorem et pasto- 543 A
 rem. turbatus addicit patrimonium, rogat adhuc per quos
 25 suorum bonorum iura minuantur. curritur ad coquinam, fit
 ingens strepitus, fit tumultus. tota exagitur familia, male-
 dicunt omnes, quod nulla his requies detur. tandem aliquando 5
 da requiem coquo, statue pincernae dexteram: summum gelu
 riget. ille in frigida exercet manus, illi marmora lauantur.
 mundant pauimenta uino madida et spinis cooperta piscium. B
 quanti dum ambulant uulnerantur! in ipso conuiuio clamor
 epulantium, gemitus uapulantium. si quid forte displicuit 10
 amicis, rident: tu indignaris. sileat aliquando domus a multis
 perturbationibus huc atque illuc discurrentium, a sono immo-
 latorum animalium, uacet fumo et semustulorum nidore.
 non coquinam, sed carnificinam putes, proelium geri, non
 prandium curari: ita sanguine omnia natant. 15

26 Malae dominae seruitur gulae, quae semper expetit, num- C
 quam expletur. quid enim insatiabilius uentre? hodie suscipit,
 cras exigit. cum impletus fuerit, disputatur de continentia:
 cum digesserit, uale uirtutibus dicitur, quaerit luxuriam.

5 Bas. 176 A (6 C) 11 Bas. 176 A (6 C) 18 Bas. 176 B (6 D)

1 licitatio *P* et (i tert. s. u. m2) *H'* litigatio *BH'P'* latitatio *G* lita-
 tatio (i s. 4) *D* obsunatorem *G* et pastorem *om.* *H* 2 turbatur *B*
 3 bonorum suorum *H'* minuentur *B* 4 excitatur *H* exitatur *B*
 5 quod] quia *H'* eis nulla *DP'* detur his requies *B* 6 da] det
DP' coco *GHH'* eo! quo *P* eo quo *D* eo quod *P'* statue] statue
 finem iam *H'* dexteram *PGDP'* dextera *cet.* summo *GHH'*
 7 frida *P*; *latetne* frigida? labantur (v s. b) *P* lauaturi *GH*
 8 maddida (d pr. s. u.) *P* modita (corr. m2) *H* 9 conuiuio (*spatium*
 2 litt.) *P* 10 gemitus uapulantium *om.* *H* quis *G* 11 rident
scripsi illi rident *GH* ridetur *H'* (*non inepte*) ridentur *cet.* 12 pertur-
 bationibus (bu s. u. m. ant.) *P* immolatarum *H'* immoderatorum *G*
 13 semustulorum (i s. u.) *P* semustulorum *BH'* semihostilorum *DP'*
 14 carnificinam *BH'* carnifici | non (non *exp. et u extra u. add. m2*; u
eras. et nam adscr. m. rec.) *P* carnifici non *DP'* carnificinum *G* (m2 ex
 carnificiu) *H* 15 sanguinem *P* sanguinem *B* et (e ex e) *D* et (-ne
 corr.) *P'* 16 dominicae *G* dum *BH'* seruitur (i ex e) *P* que
 (m *eras.*) *G* et nunquam *H'* 18 exigit (it ex et) *P* exiget *BH'DP'*
 disputat *BH'* 19 dicit *BH'* quae in luxuria *H*

inter pocula philosophia praedicatur, inter philosophos uina
 laudantur. uigiliae inquit et cholera et tortura uiro
 insatiabili. manducat et paulo post eum paenitet. non illum
 27 diutius sua intemperantia delectauit diuitem, qui induebatur D
 5 purpura et bysso et epulabatur cottidie splendide, cuius ad
 ianuam Lazarus ille mendicus iacebat plenus ulceribus, cupiens
 saturari ex his quae de mensa cadebant diuitis. paulo post
 cum esset mortuus, coepit rogare positus in inferno, ut
 10 extremum digiti sui pauper ille in aquam intingeret et refri-
 geraret linguam eius, quae ardebat incendio. ubi illae copiae.
 10 ubi illae ebrietates? sitit qui inebriabatur, abundat qui men-
 dicabat. in ipso conuiuio dum bibunt, sitiunt et cum inebriati E
 fuerint, amplius bibunt. quasi aperto gurgite uinum iam
 non bibitur, sed infunditur: poculum non libatur, sed exi-
 15 nanitur.

9, 28 Spinae inquit nascuntur in manu ebriosi, quia ipse F
 se manibus suis uulnerat, ipse ulcera sibi in pectus deicit.
 his spinis scindit uestimentum fidei quod accepit et then-
 saurum suum seruare non poterit; omnis enim ebriosus et
 20 fornicator egebit et induet se scissa uestimenta insipientiae.
 et ideo potentes uinum prohibentur bibere, ne cum biberint,

2 Sir. 34, 20 (31, 23) 3 Luc. 16, 19 sqq. Bas. 168 B, 177 A
 (3 C, 7 B) 16 Prouerb. 26, 9 21 Prouerb. 24, 72 sq. (31, 4 sq.)

1 philosophiā B philosophica DP' 2 laudantur (n s. u.) G cholera
 (h eras.) P holera DP' colera cet. torturam (m eras.) P uiro (i
 ex e) P utero BH'DP' 3 eum om. GH 4 ante diuitem add. ad-
 tende G 5 bisso P (o ex um) B 6 ianuas GH iacebat (at ex
 it) G ulceribus plenus B 7 saturi G 9 pauper ille om. DP', pau-
 per om. BH' aquam HDP' aqua cet. tingeret DP' 10 eius G
 in ras., suam H in incendio H' 11 ebrietates (es ex is) P in-
 ebriatur GB mendicat B 14 inanitur B 16 manibus GH ipse
 se om. B 17 adicit GH 18 scidit G uestimenta f. quae H then-
 saurum (n eras.) P thesaurum cet. 19 poterit (s. er ras.) P potuit BH'
 omnis (i ex e) P et forn. egebit] eget forn. eget DP' 20 induit
 PB se om. H 21 potentes (es ex is m2) P neq B bibunt B

29 obliuiscantur sapientiam. denique bibebant uinum in 544 A
 ebrietatem potentes qui Olopherni principi militiae regis
 Assyriorum se tradere gestiebant, sed non bibebat femina
 Iudith, ieiunans omnibus diebus uiduitatis suae praeter
 festorum dierum sollempnitates. his armis munita processit et 5
 omnem Assyriorum circumuenit exercitum. sobrii uigore
 consilii abstulit Olophernis caput, seruauit pudicitiam, uicto-
 riam reciperauit. haec enim succincta ieiunio in castris prae-
 tendebat alienis, ille uino sepultus iacebat, ut ictum uul- B
 neris sentire non posset. itaque unius mulieris ieiunium 10
 innumeros strauit exercitus ebriorum. Esther quoque pul-
 30 chrrior facta ieiunio — dominus enim gratiam sobriae
 mentis augebat — omne genus suum, id est totum pop-
 ulum Iudaeorum a persecutionis acerbitatibus liberauit,
 ita ut regem sibi faceret esse subiectum, non libidinis 15
 ardore flammatum, sed caelesti miseratione conuersum, ita ut
 et poena in impium retorqueretur et honor sacris redderetur C
 altaribus. itaque illa quae triduo ieiunauit continuo et corpus
 suum aqua lauit plus placuit et uindictam rettulit. Aman
 autem dum se regali iactat conuiuio, inter ipsa uina poenam 20
 31 suae ebrietatis exsoluit. est ergo ieiunium reconciliationis

4 Iudith 7, 22; 8, 6; 12, 9 et 20 12 Esther 4, 16; 5, 9; 7, 1 sqq.

1 bibant *P* in ebrietatem potentes] et inebriata est potestas *DP'*
 2 ebrietatē *P* ebrietate *GHBH'* oloferni *PHB* holoferni *GDP'* olo-
 phernio (i s. u.) *H'* 3 assiriorum *P* (s. pr. s. u.) *GB* nesciebant *G*
 bibebant *G* 5 sollempnitates (es ex is m2) *P* monita (v s. o) *P*
 6 assiriorum *PH'* 7 abstolit (v s. o) *P* olophernis *H'* ofernis *P*
 holofernis *GDP'* olofernis *HB* 8 reciperauit *Henricus Schenkl* repor-
 tauit *BH'* regi orauit *cet.* se praetendebat *GH* 9 iacebat sepultus
H' mulieris *DP'* 10 potuisset *H* 11 innumeros (v s. o pr.) *P*
 exs|trauit (exs del. et s add. m2) *P* ebriorum *PGH* chaldorum
B chaldeorum *H'* assiriorum *DP'* esther *P* aester *G* hester *cet.*
 pulchrior *P* 12 facta est *DP'* enim] ei *BH'* 14 persecutione acer-
 bitatis *GH* (b ex u m3 G m2 H) persecutionis *H'* persecutionib; (s s.
 b;) *B* aceruitatibus liuerauit *P* 17 in impium *om.* *B* impio *P*
 18 et (v s. e fort. recte) *H*, et *om.* *H'* 19 placuit *B* uindictam
om. *H* rettulit *G* [u ex t] *cet.*

sacrificium, uirtutis incrementum, quod fecit etiam feminas
 fortiores augmento gratiae. ieiunium nescit faeneratorem, non
 sortem faenoris nouit, non redolet usuras mensa ieiunantium, D
 non strangulant filium continentis uiri paternae centesimae,
 5 non uexant uiduam oppignorata sobrii uiri iura defuncti, non
 32 defaenerata excludit heredem aula ieiuni. etiam ipsis ieiunium
 conuiuuii dat gratiam. dulciores post famem epulae fiunt,
 quae adsiduitate fastidio sunt et diurna continuatione uiliscunt.
 condimentum cibi ieiunium est. quanto auuidior adpetentia,
 10 tanto esca iocundior. commendat sitis poculum. nescit uini E
 quaerere uenustates qui quidquid hauserit transmittit ad
 satietatem, non ad iudicium nare suspendit. usu etiam pre-
 tiosa degenerant. quorum autem difficilis possessio, eorum
 grata perfunctio. ipse sol post noctem gratior, ipsa lux post
 15 tenebras splendidior et post uigilias sopor dulcior, ipsa salus
 post aegritudinis temptamenta iocundior. ab ipso mundi con-
 ditore didicimus saepe diuersitatibus cumulari gratiam. patro-
 cinatur ergo et conuiuio fames et gratior fit mensa ieiuniis. F
 10, 33 Mystica quoque mensa ieiunio comparatur, illa mensa, de
 20 qua dicit Dauid: parasti in conspectu meo mensam 545 A

2 Bas. 176 B (6 E) 6 Bas. 176 C (6 E, 7 A) 14 Bas. 176 D
 (7 B) 20 Psalm. XXII 5

2 augmento α per augmentum H' augmentum $cet.$ feneratorum H
 feneratorum $cet.$ 3 fenoris PH fenoris G foenoris H' feneratoris DP'
 4 strangulant B stranguilat G strangulat H (*om. non*) $cet.$ continentis
 PGH ieiunantis (*s. l* continentis) B paterne (*ne s. u. m2*) H cen-
 tesimae (*e alt. ex i m2*) P 5 uexant H (*n s. u.*) uexat G oppig-
 nerata H uiri *om.* H iura *eras.* G , panae (*paene m2*) H defuncti
 (*i ex a*) B 6 defaenerata P defenerata D (*e tert. ex o*) $cet.$ heredē
 (*ē ex ū m2*) H ieiunii GHB 7 conuiuuii BH' 8 adsiduitate
 (*u pr. del.*) P diurna GH diurne H' (*a s. e*) $cet.$ uiliscunt P (*e*
ex i m2) $cet.$ 10 iocundior B (*in quo iocundior esca*) $PH'DP'$ et $m2$ H
 iocundior G et $m1$ H 11 uenustates $PBH'DP'$ uenus G uetustates H
 qui $Gm3$, *om. cet.* quidquid (*c s. d pr.*) P quicquid $cet.$ 12 gnare
 DP' 13 degenerant (*ne s. u. m2*) H eorum] quorum DP' 14 gra-
 tia P 15 uigilias (*s s. u.*) P uigiliam $BH'DP'$ 16 iocundior G et
 (*m2 ioc.*) H 17 diuersitatis $PBH'DP'$ 18 famis H ut gratior fiat
 GH 19 mistica PBH' illi mense DP' , mensa *om.* H' 20 dauid dicit B

aduersum eos qui tribulant me. famis adquiritur pretio
 et poculum illud inebrians sobrietate caelestium sacramen-
 torum siti quaeritur. dixit enim dominus: qui sititis ite
 ad aquam et quicumque non habetis argentum ite
 et emite et bibite et manducate. et alibi ait: ecce ⁵
 qui seruiunt mihi manducabunt, uos uero esuri-
 etis: ecce qui seruiunt mihi bibent, uos autem
 sitietis. qui uos nisi qui ante potastis? de quibus supra
 dixit: parastis daemoniis mensam et implestis ^B
 fortunae poculum. ergo si ad mensam illam uenerabilem ¹⁰
 ieiunia nos sancta perducunt, si hac fame illa quae sunt
 aeterna mercamur, quid de iis dubitamus quae in usu
 humano sunt, quod etiam haec nobis faciat suauiora ieiunium?
³⁴ non omnis autem fames acceptabile ieiunium facit, sed famis.
 quae dei timore suscipitur. considera. quadragesima totis ¹⁵
 praeter sabbatum et dominicam ieiunatur diebus. hoc ieiunium
 domini pascha concludit. uenit iam dies resurrectionis, bap- ^C
 tizantur electi, ueniunt ad altare, accipiunt sacramentum.
 sitientes totis hauriunt uenis. merito dicunt singuli refecti
 spiritali cibo et spiritali potu: parasti in conspectu ²⁰
 meo mensam, et poculum tuum inebrians quam
 praeclarum! non sola autem fames quaeritur, sed plena

2 Psalm. XXII 5   3 Esai. 55, 1   5 Esai. 65, 13   9 Esai. 65, 11
 20 Psalm. XXII 5

1 aduersus *GHBDP'* famis *P* (e ex i m2) *B*   a precio (p
 ex d) *D* a pretio *P'*   2 illa *GH*   sobrietate *H*   6 esuritis *H'*   7 bi-
 bent (e ex u) *G*   8 quid (d eras.) uos *G*   9 dixerat *H'*   parasti *GH*
 daemoniorum *DP'*   implesti *GH*   10 illam *om. B*   12 mercamur
H mereamur *P* meremur *DP'* mercantur *GBH'*   iis *H'* his *cet.*   13 faci-
 ant *BH'*   suauior *G* suauius *B*   14 autem omnis *G*   famis *H* et
 (e s. i) *G* famis (e ex i) *H'*   famis *P* (-es m2) *H* famis *cet.*   15 qua-
 dragesima (e ex i m2) *P* quadragesimam *HBH'DP'*   16 dominica *BH'*
 17 dominicam *H'*   pascha (h s. u. m2) *B*   18 sacramentum (c ex g)
P sacramenta *GH*   19 sitiente *H*   20 cibo spiritali et potu spiritali
DP'   20 conspectu (o ex u) *P*   21 meo *om. B.* qui mox mensam ad-
 uersus meum (tu s. me) *GB*   22 praeclarum est *GHDP'*   famis *H*
 plana *G* et (fort. a pr. ex e) *H*

disciplina ieiunii. denique aliis dicitur: in diebus enim
 ieiuniorum uestrorum inuenitis uoluntates ue-
 stras et omnis subditos uobis stimulat. an ad
 iudicia et rixas ieiunatis et percutitis pugnis? ut D
 5 quid mihi tale ieiunium, ita ut audiatur in
 clamore uox uestra? non hoc ieiunium ego elegi
 et diem, ad humiliandam animam suam hominem,
 nec si flectas ut circulum collum tuum, cinerem
 etiam et cilicium substernas, nec sic uocabitis
 10 ieiunium acceptum. non tale ieiunium ego elegi,
 dicit dominus. quod ieiunium improbetur audiuimus, nunc
 audiamus quod sit probabile. sed solue omnem colliga-
 tionem iniustitiae tuae, dissolue obligationes
 uiolentarum commutationum, dimitte confractos E
 15 in remissionem et omnem conscriptionem iniquam
 dirumpe. frange panem tuum esurienti et egenos
 non habentes tectum induc in domum tuam. si
 uideris nudum, cooperi et domesticos seminis tui
 non despicias. uides quae species sit et forma ieiunii, qui
 20 mentis habitus, ut orationi uaces, ut in lege dei die et nocte
 meditare.

35 Ipsa figura corporis plena grauitatis. nullus rubor ebrietatis
 circumfusus genas, qui intuentium offendat aspectus, sed F

1 Esai. 58, 3—6 12 Esai. 58, 6 sq. Bas. 164 A (2 A)

1 enim *om.* B 2 inuenietis G inuenientes H uoluntates (e *ex* i
m2) P 3 omnis P*m1* omnes P*m2* *cet.* an *om.* GH 4 et pulsatis
 GH 5 auditur H 6 ego elegi et diem GH ΕΓΟΕΤΑΔΙΕΜ (legi s.
 Ταδ *m. ant.*) P elegi ego et ad diem (ad *mox om.*) B elegi ego ut ad
 diem H' elegi ego sed (*om.* diem) DP' 8 sic P (*c. eras.*) GBH' 9 et
 etiam cil. P cilicio (*om.* et) DP' 11 reprobetur DP' 12 colligationem
 P*m1* colligationem P*m2* GH 13 et dissolue DP' obligationem GH
 16 esurienti panem tuum GH 17 tectum G (*ex* tectos) HH' lectum
cet. 18 cooperi eum GHDP' 19 dispicias P despicias H quis
 DP' quia GH 20 mentes abditas probat GH habitus *ex* hautas P
 rationi DP' ut *alt. om.* H', et α lege (e *alt. ex ε*) P legē DP'
 dei G dñi HBH', *om.* PDP' 22 plena *in ras.* 3 uel 4 *litt. m4* P
 grauitate GH ebrietatis (*is ex es*) P 23 que G

uultus casto micat pallore reuerendus. sermo grauior, oculus
 uerecundior, gressus stabilior atque moderatior; plerumque
 enim turbatiore incessu proditur motus animorum. uultus
 intentior et quidam cogitationis suae arbiter et tacitus cordis
 interpres, ut neque tristitiam praetexat neque soluatur risu ⁵
 incontinenti. non enim hoc superfluum putes nostrae esse ^{546 A}
 commonitionis, cum sapientia in euangelio dicat: cum autem
 ieiunatis. nolite fieri sicut hypocritae tristes.
 ideo dixit hypocritas, eo quod simulatione alienam personam
 induant, sicut in scaena qui tragoedias canunt [et] pro eorum ¹⁰
 dictis quorum personas gerunt motus suos excitant, ut aut
 irascantur aut maereant uel exultent; adfectant enim isti ut
 ieiunare uideantur, hominibus magis quam deo cupientes
 36 probari, quod faciebant Iudaei. et ideo nobis dicitur: uos ^B
 autem cum ieiunatis, unguite caput uestrum et ¹⁵
 faciem uestram lauate, ne pareatis hominibus
 quia ieiunatis, sed patri uestro, qui est in abscon-
 dito. et pater uester, qui uidet in abscondito,
 reddet uobis. quid est unguite caput uestrum? sed
 et luxuriosi dicunt: 'uino et unguentis nos repleamus'. unguento ²⁰
 enim se unguunt qui corporei odoris gratiam quaerunt: sed

7 Matth. 6, 16 10 Bas. 165 AB (2 CD) 14 Matth. 6, 17 sq.
 Bas. 165 A (2 C)

1 uultu *B* micat *HDP'* et *m2 P* migat *Pm1 G* miscet *B* micet *H'*
 reuertendus *G* reuerendo *H* oculis (v s. i) uerecundior (v s. o pr.) *P*
 3 turbatiori *BH'* turbatior *H* turbatior est (est s. u. m3) *G* proditor
G et (-ur *m2*) *H* 4 quidem *H* et] est *BH'* 5 interpres (pres *ex*
 pretes) *G* p̄texat (p̄ *ex* cō *m2*) *H* *risu. *H* 6 superfluum hoc *GH*
 7 commotionis (mo *ex* mu) *P* comminationis *G* (corr. *m3*) *H* continen-
 tia *DP'* autem *om.* *B* 8 tristes (e *ex* i *m2*) *P* 9 quos ideo *H'*
 dixi *DP'* simulationem *PDP'* alienae personae *DP'* 10 indu-
 cant *B* in *om.* *GH* scena *libri* et *del. Costerius* 12 enim
om. *B* 13 ab hominibus *H* 14 et *om.* *GH* 15 unguite *BDP'*
 capita uestra *GH* 16 pereatis (corr. *m3*) *G* 17 quia] qui *G* 18 et
 pater... abscondito *om.* *BH'* uidet] est *DP'* abscondito (o pr. *ex*
 u) *P* 19 unguite *BH'DP'* 21 unguent *G* unguent *H* corpori *GH*
 sed] sed et *GH*

illa unguenta libidinis inlecebram mouere consuerunt. aliud C
 est sobrietatis unguentum, de quo dicit ecclesia ad sponsum:
 unguentum exinanitum nomen tuum, aliud oleum,
 quo artus animae et quaedam membra pinguescunt. unde et
 5 Dauid ait: inpinguasti in oleo caput meum; hoc est
 oleum laetitiae, quo unctus est Iesus Christus a patre deo,
 ut prae omnibus suis emereret consortibus. hoc iubet ungi
 caput nostrum, ut oleo laetitiae obducatur omnis simulata
 tristitia, ne uidearis ieiunium tuum uendere hominibus. ne
 10 uidearis contristari in animae salute; nemo enim tristis coro- D
 natur, nemo maestus triumphat. unge ergo caput tuum, ubi
 sensus sapientis sunt; oculi enim sapientis in capite
 eius. ad mysteria uocaris et nescis; disces, cum ueneris. at
 reminiscere illud: sicut unguentum in capite, quod
 15 descendit in barbam: tunc cognosces quid sit ungere
 caput uestrum, quomodo placueris deo, ut tibi sua patefaceret
 37 sacramenta, daret gratiam spiritalem. est et aliud caput E
 mysticum. quod illud? audi: caput mulieris uir, caput

3 Cant. 1, 3 5 Psalm. XXII 5 12 Eccles. 2, 14 14 Psalm.
 CXXXII 2 18 I Cor. 11, 3

1 ungenta PP' (corr. m1) BD inlecebras (s postea add.) G 2 un-
 gentum PP' (corr. m1) BD sponsum suum GH 3 aliud est DI'
 4 pinguescunt (e ex i m2) P 5 dauid om. G [ait] dicit GH et
 hoc GH 6 oleo H' laetitiae oleum DP' ihs xps P (xps ex sps)
 DP' xps GH dns ihs spu B ihs spu H' 7 ungi PDP' et (ex ungueri)
 H ungueri G ungere B unguere H' 8 oleoleo P obducatur DP'
 10 contristare B animae tuae GH, fort. recte salute G (e ex e)
 salutem H 11 triumphat (h s. u. m2) P ungue GH tuu (s. u
 ras.) P 12 sapientia B 13 mysteria PBH' disces cum ueneris
 scripsi dicis (discis H m2) cum ueneris GH discussum ueneris P (ne s.
 u. m2, eras.) cet. at scripsi et GH aut cet. 14 unguentumq (u alt.
 in ras.) P unguentum G unguentum D unguentum (u alt. s. u.) P' 15 de-
 scendit (e alt. ex i m2) P cognosces GH cognosces cet. ungere PBDP'
 unguere H' unguite GH 16 uestrum PGH tuum DP', om. BH'. ac
 sane uestrum ex p. 432 u. 15 huc transferri potuit. ante quomodo quae-
 dam excidisse uidentur 17 sacramenta (c ex g) P daret (et det
 m3) G dare H et daret H' 18 mysticum (y ex i m2) P mysticum BH'
 illud P est illud GH illud est cet.

autem uiri Christus. mitte in Christum, mitte etiam in
 caput eius unguentum; caput eius deus est. illa mulier
 ecclesiae typum gerens, quae in caput eius misit unguentum,
 confessa est eius diuinitatem, et quae in pedes misit confessa
 est eius passionem. utraque laudatur: et tu fac quo lauderis. 5
 quo remissionem accipias peccatorum. laua faciem tuam,
 emunda animam tuam peccatricem, laua conscientiam tuam. F
 index enim facies plerumque est conscientiae et quidam
 tacitus sermo mentis, cum aut peccato conpungimur aut
 integritate laetamur. noli hanc exterminare faciem, laua illam 10
 et omnem sordem conscientiae tuae dilue. exterminat faciem
 suam qui aliud corde gerit, aliud foris praetendit. non nos
 uelut quodam peripetasmate operiamus: quod intus est foris 547 A
 luceat, quod foris est intus operetur. nemo in ieiunio culpam
 includat, pure ferat innocentiam; ieiunium etenim culpae 15
 11, 38 interfectorium est. nemo amarioribus praeoptet dulcia. dulcis B
 uoluptas uidetur, amarum ieiunium. hoc amaro illud dulce
 tollatur. solent amara etiam ipsis plus prodesse corporibus.
 sicut enim cum in intimis puerorum uisceribus uermes ex
 cibi indigestione nascuntur extingui non queunt nisi cum 20
 amarior potus infunditur aut medicamentorum uis inolescit
 asperior, quorum odore moriantur, ita profundum animae uirtus

2 I Cor. 11, 3 Matth. 26, 7 4 Luc. 7, 37 sq. 16 Bas. 165
 A (2 B)

2 capite DP' unguentum (v s. u. m2) P unguentum D unguentum
 (u alt. s. u.) P' est et (et eras.) P 3 typum] egyptum DP' un-
 gventum (v s. u. m2) P unguentum BD unguentum (u alt. s. u.) P'
 4 quae autem (om. et) H' inmisit (om. in pedes) B in pedes eius
 misit H' 5 utraque laudantur H quo B quo tu H' quod cet.
 7 tuam post animam om. H 10 illam] eam DI'' 12 suam (s ex t)
 quid G 13 pueripetasmate (u del.) P quadam impietate GH ope-
 ramus H quid G 14 ieiunio (o ex un) P 15 preferat (om. pure)
 GH etenim (et s. u.) H' enim DP' 16 interfectorum B interfecto-
 GH 17 ieiunium (u alt. s. u.) P 19 in om. PBD uermes (es ex
 is, ut uidetur) G uermis B 20 cibi (cibis m2) P cibus (s del. m2) H
 extingui (u s. u.) P queunt (e s. u.) P 21 inolescit (s s. u.
 m4) P

39 ingressa ieiunii culpam latentem interficit. quid Esau serum C
fratri suo fecit? nonne esca ad horam dulcis, amara in
posterum? quid Iacob dominum fratri dedit? nonne con-
temptus cibi ad tempus amarior, sed salubris in reliquum?
5 ipsa corpora dulcibus frequenter inflantur et melle iecur ten-
ditur, idem tamen escae amaritudine temperatur. ideo non
mediocris, sed laudata quaestio: de manducante exiuit
esca et de forti dulce. alii habent: et de tristi dulce,
Graeci codices maxime. sed et forte laboriosum est; exit enim D
40¹⁰ dulce de tristitia uel labore. noli ergo te iactare, cum ieiunas.
noli gloriari, ne nihil tibi prosit ieiunium; quae enim ad
ostentationem fiunt non in futurum fructum iam extendent
suum, sed praesentium mercedem consumunt. Helias in
deserto erat, ne quis ieiunantem uideret nisi soli corui, cum
15 pascerent. Helisaeus in deserto erat, ubi non inueniretur esca
nisi amara. Iohannes in deserto erat, ubi solas locustas aut
mel siluestre inueniret. ieiunantibus epulae pio angelorum E
ministerio deferebantur. prandebat Daniel inter ieiunantes
leones. ille prandebat alienum prandium. ferae non tangebant
20 suum. ieiunantibus epulae uolant, prudentibus pedes uacillant:
ieiunantibus de caelo manna descendit, epulantibus culpa
praeuaricationis ascendit.

1 Gen. 25, 29 sqq. Bas. 172 A (4 E) 7 Iudd. 14, 14 13 Reg.
III 17, 6 15 Reg. III 4, 39 16 Matth. 3, 4 18 Dan. 6, 22
20 Exod. 16, 13 21 Exod. 16, 15; 32, 6

1 interficit (i *alt. ex e*) P 4 posterum (*s. reliquum*) D 5 iecor G
et (v *s. o m2*) H 6 amaritudine P 8 forti H' forte *cet. et om. DP'*
triste GHB 11 ne *s. u.* G possit *corr. m3 G m2 H* 12 fructum
futurum H' iam *om. GHH'* extendunt DP', *recte puto* suum
excedunt (*extendunt m2*) H 13 mercedem P (*e alt. ex i m2*) H' DP'
mercede *cet.* 14 ne quis i. uideret] ubi nullus erat H uideret (*et*
ex it m2) P corui (*s. u.*) H corui G *post corui add. qui GHDP'*
cum H' eum *cet.* 15 pasceret B eliseus P elisaeus B deserto
(*e pr. ex i m2*) P 16 et mel H 17 ieiunantibus... (*u. 20*) suum *om. B*
ieiunantibus enim H' 18 mysterio G deferabantur (*r eras.*) P
daniel GH' 20 aduolant H' prudentibus pedes uacillant *om. H*
21 descendit (*e pr. ex i m2*) P culpa (*a ex a*) P

- 12, 41 Sed quid hoc est? dum de ieiunio disputo, strepitus audio F
 conuiuiorum. nisi fallor, in sermone meo redoluit prandium.
 sonus ergo litterarum inuitat, impatientiae exempla non terrent.
 etenim qui ieiunantem et ea quae legis sunt ferentem 548 A
 expectare non passus est populus utique sedit manducare et 5
 bibere et surrexerunt ludere. uidemus sacrilegium ebrietati
 fuisse coniunctum. nam sicut mater fidei continentia ita
 perfidiae mater ebrietas est. in quod facinus non ista praeci-
 42 pitat? sedent in foribus tabernarum homines tunicam non
 habentes nec sumptum sequentis diei. de imperatoribus et 10
 potestatibus iudicant, immo regnare sibi uidentur et exerci-
 tibus imperare. fiunt ebrietate diuites qui sunt ueritate inopes. B
 aurum donant, dispensant pecunias populis, ciuitates aedificant
 qui non habent cauponi unde potus <nisi> suis corporibus
 pretium soluant. feruet enim uinum in his, nesciunt quid 15
 loquantur. diuites sunt, dum inebriantur; mox ubi uinum
 digesserint, cernunt se esse mendicos. uno die bibunt
 43 multorum dierum labores. de ebrietate ad arma consur-
 gitur, calicibus tela succedunt. pro uino sanguis effun-
 ditur et ipsum sanguinem uina fuderunt. quam fortes sibi 20 C
 homines uidentur in uino, quam sapientes, quam diserti.
 quantum etiam pulchri ac decori, cum stare non pos-
 sint! mens necesse est titubet, lingua balbutiat, pallor ex-
 sanguis ora suffundat, <ut> faetor ebrietatis horrore sit. barbari

4 Exod. 32, 1 sqq. 10 Bas. 449 B (124 D) 22 Hor. Epist. I 5, 19

1 est hoc GH dum om. H de s. u. P 3 impatientia B 4 qui
 om. H' et om. G 5 itaque D 7 confunctum P 8 perfidiae (i
 alt. s. u.) G quot (d s. t) P quo B praecipita B 9 sedentibus G
 foribus (b in ras.) G hominis P tunica G 11 iudicant s. u.
 m4 P sibi regnare DP' 13 adaedificant P adaedificant (edifi-
 cant P') ciuitates DP' 14 unde cauponi H' <nisi> suis corporibus
 pretium scripsi sui corporis PBH'DP' sui ptium GH 16 inebriabun-
 tur P 18 dierum om. GH 19 succedunt (n eras.) P' 20 fortes
 (s s. u.) P 22 quantum scripsi quam GH quanto cet. pulchri P
 possunt DP' 23 necesse est om. GH balbutiet HD exsan-
 guis] et sanguis GH 24 ut addidi faetor PH' fateor GH fetor cet.
 ebrietatis (ta s. u. m3) G horror sit GH horrescat DP'

in ferrum ruunt, uulgus in rixas. si quis eorum pugno fuerit percussus, uideas ora saucium uini lacrimas fundere, miserabiles epilogos decantare. habet unum hoc temulentia, ut emolliat et resoluat corda temulentorum; sicut ignis enim probat ferrum
 5 durum, ita et uini incendio etiam superborum hominum cor D
 44 liquescit. omnes sibi in uino aequales uidentur, nullus inferior. non pauper diuiti cedit, utpote qui pauperem esse se nescit: non infirmus ualido, cui omnis in bibendo est fortitudo: non mendicus locupleti, non ignobilis honorato, cum bibentes illum
 10 regem habeant qui bibendo superauit uiros. meritoque scriptum est: aequalis uita hominibus uinum in ebrietate. sed utinam et quod sequitur audires: bibas illud moderate, ut E
 15 animae et cordis est, si moderate bibas. inmoderatio autem potus in iracundiam concitat et ruinas multas efficit. sed forte dicant has esse potationes uulgarium
 45 et leuissimorum hominum. ueniamus ergo ad horum potentium et fortissimorum conuiuia. non ego hic unguentatos adu-
 20 scentulos aut coronatos rosis proferam, qualem ferunt fuisse F

11 Sir. 34, 27 (31, 32) 12 Sir. 34, 27 (31, 32) 13 Sir. 34, 27—29 (31, 35, 36, 38) 20 Diog. Laert. III 3, 16

1 uulgus] populi DP' 3 habet om. DP' unum P enim GH uinum cet. ut PGH aut B autem cet. emolliat P et molliat GH molliat D molliat cet. 4 resoluat PGH resoluit cet. enim ignis BH'DP' 5 & ita D 6 liquescit (e ex i m2) P conliquescit G (om. cor; s. m3 mens) in om. H' 7 utpote (o ex u) P quia GH se esse GHH', se om. B 8 omnis] omnia DP' est uoluntas (om. non mendicus... regem) B 9 locupleiori (-tiori H) GH honoratis H bibunt G bibent H 10 habent GH superauerit GHH', fort. recte ceteros H' 13 quod uinum accuses. uinum H' iocunditatem... ebrietatem scripsi iocunditate (iocunditate GH)... ebrietate libri 15 inmoderatio GH 16 in exp. m3 G, om. BH' iracundiam (v s. o) P iracundiam (m s. u. m3) G multas om. H' 17 potiones DP' 18 hominum et leuissimorum D et hominum leuissimorum P' horum] uiros BH 19 ergo BDP' unguentatos (u alt. s. u.) P unguentatos B unguentatus D unguentatus (u alt. s. u.) P' aduliscentulos (o ex u, seras.) P adolescentulos BH'DP' 20 coronatus D proferetur DP' illum fuisse GH

illum qui delibutus unguentis, redimitus floribus, subnixus meretricibus, antelucano potu ebrius et diurno cereorum comitatus lumine philosophi auditorium disputantis ingressus sit, quo audito coronas, ut aiunt, sensim detraxerit, unguenta deterserit, scortis uale dixerit, philosophus postea tantus euaserit, ut esset sobrietatis exemplum qui fuerat ante ebrietatis ludibrium. non enim unum emendatum illis inuideo, ut doceam genus eorum luxuriae a me non esse simulatum. certe ille si resipuit a uino, fuit tamen semper temulentus sacrilegio.

13, 46 Apage igitur hinc adulescentes lubricos, ad conuiuia proeliorum uenimus. inter arma prandendum est. stipatores hic sunt bellici, qui ministrant succincti auro et Babylonicis lumbos suffulti balteis, aureis torquibus nitent colla, aureis bullis zonam tegunt, aureis thecis cultros includunt suos. quibus dimicent cum epulis diuidendis. adsistunt pueri comanitentes ex gente barbarica ad hos electi usus per singularum distantes aetatum uices. cernas populorum diuersorum ordines, aciem ordinatam putes: uasa exposita argentea, pompam arbitreris: cornu in medio uini plenum non proelialis, sed epularis instrumentum bucinae, quod discumbentes in certamen 47 accendat. primo minoribus poculis uelut ferentariis pugna

19 Bas. 456 B (127 C) 22 Bas. 456 D (127 E)

1 dilibutus *P* delibatus *GH* unguentis (u *alt. s. u.*) *PP'* ungentis *BD* unguento *H* 2 antelucanū *DP'* 3 philosophorum *GH* disputantes *m1 GH* disputantium *m3 G m2 H* 4 distraxerit *H* unguenta (u *alt. s. u.*) *P* ungenta *BD* 5 detexerit *G* (*s. m3* deterserit) *H* scorti *BH'* 6 ante fuerat *H'* 7 unum *om. G* ut *om GH* 9 resipuit *G* (*s. eras.*, uit *s. iuit m3*) resipuit (*i pr. s. u. m2*) *HH'* respuit *B* 11 a pace *BH'DP'* adulescentes *H* aduliscentes *P m1* adulescentis *H'DP'* adulescentes *P m2 GB* lubrici *H'* (*ci s. u. m2*) *B* 12 hic *GH* hinc *et.* 13 babilonicis *P* (*i alt. s. u.*) *B* 14 suffulti. *P* (*s. eras.*) colla infantium *GH* 17 usus electi *GH* 18 distantes scripsi distantias *PH'DP'* distincti *GH, om. B* 19 aurea et) argentea *α* 20 uino *DP'* non epularis sed pliaris *GH* 22 accendant *G et* (*n pr. s. u., n alt. exp.*) *B* uoluntariis *GH*

praeluditur. uerum haec non sobrietatis species, sed bibendi
 est disciplina. etenim ut tragoediarum actores primo sensim
 uocem excitant, donec udae uocis aperiant iter, ut postea D
 magnis possint clamoribus personare, ita isti quoque in prin-
 5 cipio prolusoriis se exercent poculis, ut inritent sitim, ne
 forte restinguant eam et satiati postea bibere non possint.
 ergo ubi res calere coeperit, poscunt maioribus poculis, feruor
 inardescit Martius, cibo sitis exaestuatur et, ubi inminui uisa,
 potu meraciore reparatur. certant pocula cum ferculis et inter
 10 morsus saepe remittuntur. deinde procedente potu longius
 contentiusque diuersa et magna certamina quis bibendo prae- E
 cellat. nota grauis, si quis excuset, si quis temperandum
 forte uinum putet. et haec donec ad mensas perueniatur
 48 secundas. at ubi consummatae fuerint epulae, putes iam
 15 esse surgendum: tunc de integro potum instaurant suum,
 cum consummauerint, tunc incohare se dicunt, tunc deferuntur 550 A
 fialae, tunc maximi crateres quasi instrumenta bellorum. ac
 ne inmoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur
 sub iudice, sub lege decernitur. agonithetes illis furor est.
 20 stipendium debilitas, uictoriae praemium culpa. pendit anceps

7 Cic. II Uerr. I 26, 66; cf. Hor. Serm. II 8, 35 14 Bis. 460 A
(128 C)

1 proluditur *GH* praeludit *B* sobrietatis (o ex u) *P* 2 est om. *D*
 ut *GH*, om. cet. acturi *H* auctores *BD* 3 in uocem *B* in uocem
 se *H'* udae *P* inde *DP'* uiuae *GH* tutae *H'* tube *B* 5 praelusoriis
BH', recte puto, cf. u 1, prolixioribus *D* et (in quo in principio post
 prol. *transpositum*) *P'* 6 restingant *H'* restringant *B* 7 recalere (om.
 res) coeperint *GH* 8 inardescit (e ex i m2) *P* artius *GH* cibus
 siti *GH* minui *H'* uisa est a potu *DP'* uisa potui *BH'* 9 me-
 ratione *H* (-ore m2) *GB* 10 morsos *B* moras *GH* remittantur *PD*
 remittuntur (u pr. in ras.) *P'* geminantur *GH* procedente (e pr. ex
 i m2) *P* 11 contentiones diuersae *GH* 12 se excuset *GH* se tem-
 perandum *GH* 15 tum *D* et (m in ras.) *P'* 17 craterae *H'* 18 in-
 demorarum (r alt. ex t) *B* inde moderatum *D* et (in quo hoc post inde
transpositum) *P'* deinde (om. ne) moderatum *H'* pponitur *H'* 19 ago-
 nithetis *P* (i bis ex e) *G* (i pr. m3 ex e) *B* agonethicis *H* furor illis
H' illic *G* illi *H* 20 debilitas (b ex u) *P* debilitatis *GH* pendet *H'*

diu et dubius belli euentus; furor enim ille est proeliaris. cedunt pincernarum manus uina fundentium et cocorum labores calida ministrantium, cedunt qui mensuras ipsas bonas supereffluentes diligenti librant examine, ne quid effundant: non cedunt bibentes. B
5

- 49 Sola illa sunt sine excusatione certamina. in bello si quis se inferiorem uiderit, arma conuertit et meretur ueniam: hic si quis calicem conuertat, urgetur ad potum. in scammate si quis manum leuat, exors quidem palmae, sed immunis iniuriae est: in conuiuuis etsi manum reuocet a uino, ori eius infunditur. omnes inebriantur, uictores uictique omnes ebrii iacent plerique sopiti. nec portari eos ad sepulchrum licet, priusquam is qui pascit de omnibus se uindicatum uiderit, ut ulciscatur dispendium. qui autem damna non sentit hanc mensae suae gloriam putat, si ex ea uulnerati omnes ac 15
- 50 saucii tamquam de harena exeant. spectaculum triste Christianorum oculis et miserabili specie. cernas iuuenes terribilis uisu hostibus de conuiuio portari foras et inde ad conuiuium reportari, repleri ut exhauriant et exhauriri ut bibant. si quis D

16 Bas. 457 B (128 B)

1 dubius (is s. us, *sed eras.*) P dubii G dubiū BDP' ille P et m3 G illis H illi G m1 cet. 2 cedunt... ministrantium om. B et cocorum... bonas om. H quocorum PG coquorum DP' 3 laboris P calidā P callida (l pr. eras.) G 4 et per effluentes H laborant G uibrant DP' qui efudant B 7 in uerbo ueniam desinit B in folio extremo; cetera exciderunt 8 urgetur P (u alt. s. u. m2) GH scamate G scammai (te s. i m2) H 9 te (del. m3 G m2 H) manum GH leuet H 10 iniuria G et (-iae m2) H manum eius H' 11 inebriabuntur PDP' uictores (e ex i m2) P 12 iacentque H' sopiti (m2 sopiantur) P sepulchrum P sepulchrum HH' 13 licet ante portari transponit H' his PD et (h exp.) G 15 suae om. H putat (a ex e) G 16 harena P arena cet. christianorum P 17 miserabili P (b ex u) H' miserabile DP' miserabilis GH (in quibus species) cernes H' iuuenes (es ex is m2) P terriuilis P m1 terribiles P m2 cet. 18 fortasse inde H 19 exaurire P exhaurire H'DP', et exhauriri om. H

uerecundior fuerit, ut erubescat surgere, cum iam immoderatos potus tenere non possit, anhelare uehementius, gemere, sudare, signis prodere quod pudeat confiteri. ibi unusquisque pugnas enarrat suas, ibi fortia facta sua praedicant, narrant
 5 tropaea uino madidi et somno soluti nesciunt mente quid lingua proferant. unusquisque stertit et potat, dormit et dimicat, et si quando consurrectum fuerit, uiri proelatores stare non possunt, egressu uacillant. rident seruuli dominorum
 10 opprobria, manibus suis portant militem bellatorem, inponunt equo. itaque hac atque illac tamquam nauigia sine gubernatore fluctuant et tamquam uulnere icti in terram defluunt, nisi excipiantur a seruulis. alii referuntur in scutis, fit pompa ludibrii. quos mane insignis armis spectaueras, uultu minaces, eosdem uesperis cernas etiam a puerulis inpune rideri sine
 15 ferro uulneratos, sine pugna interfectos, sine hoste turbatos, sine senectute tremulos, in ipso iuuentatis flore marcentes.

14,51 Quis tale miscuit furoris poculum, quis tantum infudit
 10 mentibus uenenum? periclitatur homo lutum esse de corpore

10 Bas. 460 C (129 B) 17 Bas. 457 C (128 C)

1 uerecundior (v s. o) P fuerit et H erubescat (e alt. ex i m2) P urguere G (s. m3 1 surgere) H immoderatos (v s. o alt.) P immoderatus H'DP' 2 teneri H non possit teneri DP' anhelare (a pr. ex i m3) G 3 suadare P suadere GH pudet G et (d ex t m2) H 4 enarrat PG ubi G sua om. GH praedicat GH 5 tropaea P (h s. u) HH'DP' throphea G 6 profecerant P potat HH' puta P putet D et (om. et) P' portat G dormit (t s. u.) P dormiat (om. et) H'P' 7 consurrecturi H (ri ex r') surrectum DP' fuerint H 8 gressu GH 9 opprobria (b s. p pr. et tert.) P obprobria GDP' 10 itaque atque (atque eras.) P huc atque illuc GH nauis H' governatore (v s. o pr.) P 11 uulneri icti G et (uulnerati m2) H 12 referuntur (er s. u. m2) P 13 dilubrii P et (s. ludibrii) D expectaueras H'DP' uultum in acies G (in mg. m3 minaces) uultu in acies H 14 uespere DP' puerilis (in mg. m3 pueris) G inpugne (m2 in pugna) H 16 iuuentatis (v s. a) P iuuentutis cet. marcentes G m3 H m2 arcentes m1 GH nascente cet. 17 talē G et (-le corr.) H infundit P 18 mentibus GD mentis H (s del. m2) cet. uenenum (e alt. ex i m2) P pocinum D et (n in ras.) P periclitatur P (corr. m1) H (corr. m2) D

et ipse sibi reus est insaniae uoluntariae, corruptelae spontaneae. tamen nec uos excusamini, qui uocatis ut amicos et emittitis ut inimicos. quanto melius in terram tua uina fudisses! sed et terra inebriat et asperiores etiam ipsas feras reddit, si uini contigerit odor. denique uindemiae tempore si uineam intrauerint, solent ebrietate succendi. quid te delectant 5
 damna sine gratia? rogas ad iocunditatem, cogis ad mortem: C
 inuitas ad prandium, eferre uis ad sepulchrum: cibos promittis, tormenta inrogas: uina praetendis, uenena suffundis. omne enim quidquid nocet uenenum est. tollit sensus, uiscera 10
 52 exurit, somnum infestat, caput uexat. etiam maior uis uini quam ueneni est. denique uenenum uino excluditur, non uinum ueneno. merito deus per Moysen non solum ueneno sed etiam draconum ueneno uinum comparauit dicens: furor D
 draconum uinum illorum et ira aspidum insana- 15
 bilis. et pulcre addidit insanabilis; multi enim a relique serpentium ueneno curantur, nemo ab ebrietate. certe ueneno caro uulneratur, mens sine noxa est: ebrietas ad corporis mortem mentis etiam crimen adiungit. aduerte autem et perfidiae uenenum uini declaratum nomine. ait enim supra 20

14 Deut. 32, 33

1 insania uoluntaria *H'* uoluptariae *H* corruptylae (e s. u) *P*
 corruptela spontanea *G* (corr. m3) *H* 2 et tamen *GH* 3 emittitis
 (tit s. u. m4, is ex es m2) *P* tuã *PDP'* 4 inebriata asperior est *H*
 inebriatur *H'* 5 reddit (s. m2 asperiores) *H* uindimiae *P* 6 ebrietas (s eras.) *G* 7 iucunditatem *G* 8 eferre *scripsi* eferre *GH* nec
 ferre *cet.* sepulchrum *P* 9 totamenta (corr. m3) *G* inrogas...
 uenena *om.* *H* uinam *G* uenina soffundis s. u. m2 (corr. m4) *P*
 uenena (ne s. u.) *G* infundis *DP'* 11 infert *GH* uis *om.* *P*
 et (spatio sex fere litt. relicto) *D* uis uini quam *om.* spatio 13 fere litt.
 relicto *P'*, uis est *H'* 12 ueneni (ne ex ni m2) *P* est *om.* *H'* uenenum (ne ex ni m2) *P* uino ex nom m4 *P* 15 eorum *GHH'*
 16 pulchre (h s. u. m2) *P* pulchre *cet.* reliquorum (*om.* a) *GH* 17 ab
om. *G* certe *om.* *H'DP'* 18 uino mens (*om.* sine) noxia est *GH*
 est *om.* *H'DP'* 19 mortem menti *G* mentem menti *H* autem]
 etiam *GH* 20 perfidiae (corr. m2) *H* uinũ (corr. m2) *H*

de alienigenis, qui nescirent deum: de uinea enim Sodomae uinum eorum est et uitis eorum uitis Gomorrae: uua eorum uua fellis, botrys amaritudinis in E ipsis.

15,53 5 Putatis me tamquam uino crapulatum intemperantius ieiunii praedicationi hunc miscuisse sermonem: et adhuc propter hos fortissimos uiros quanta praeterii, quanto minora F dixi quam dominus locutus est! audistis quid per Moysen dixerit, audite quid in libro sermonum Esaiiae scriptum est. 10 inuehitur enim dominus in huiusmodi uersus et ait: uae his qui surgunt mane et sectantur sicera, qui ebrii sunt uesperis; nam uinum eos comburet. cum cithara enim et psalterio et tympanis uinum bibunt, opera autem dei non respiciunt et opera 552 A 15 manuum eius non considerant. cui uae inquit, cui iudicia, cui tumultus? diuersa singulis, temulentis omnia. uae enim his qui ebrii sunt uesperis! quid igitur illis qui et ante uesperam et frequenter in lucem madent? ergo uae sibi debitum habent concertationes. conserunt lites, in 20 caedem prosiliunt, ueniunt ad iudicia uel uocantur. habent ergo et iudicia tamquam rei. fit nonnumquam grauior tumultus,

1 Deut. 32, 32 10 Esai. 5, 11 sq. Bas. 456 A (127 B) 15 Pro-
uerb. 23, 29

1 alienigenis (e *alt. ex i m2*) P nescirent (e *alt. ex i m2*) P nesciunt DP' sodomorum G 2 uinum P m1 GH uinea P m4 cet. est PDP', om. cet. 3 uue P fellis (i s. e) G fellis et HP' et (& s. u. postea add.) D botrus P (u ex y) cet. 6 praedicatione G praedicationē H mississe G misisse H 7 propter (ex ip) G hos om. H uiros quanta om. H quanto P m1 HDP' quanta P m2 GH' 8 quid (d s. u. m3) G 9 esaiiae (a pr. ex e) P scriptum sit G 10 inuenitur H uisus H 11 consurgunt GH' sicera sectantur H' siceram GDP' 12 uespere DP' uespertina (om. nam) GH comburit H'DP' cuburet G 13 tympanis PH'D 14 autem] enim G dñi GH dī cet. (τοῦ κυρίου LXX) 18 luce DP' lucem habent H 19 concertationes (cer s. u.) G in lites DP' in caedem GH incident P incidenti H' incident uel DP' 20 et ueniunt G 21 rei] reges P'

quia uino mens peruertitur ebriosis: et non meminit regis
 nec magistratus, ut scriptum est, et omnia per B
 talenta facit loqui. et non meminerunt, cum
 biberint, amicitiae nec fraternae necessitudinis.
 sed post tumultum sumunt gladios et cum a uino mersi 5
 fuerint et surrexerint, non meminerunt ipsi quae gesserint.
 54 habent ergo etiam dignam mercedem tumultus. praeterieram
 certe ego citharam psalteria tympana, quae cognouimus con-
 uuiis huiusmodi frequenter adhiberi, ut uino et cantu
 excitentur libidines. plerique etiam Persico more mulieres 10 C
 dignas temulentorum consortio induci iubent et ab his filias
 accipiunt atque illis se substernunt sedentibus. et hunc ritum
 sacratae habent obseruationis, ebrietatis ministerium. habent
 ergo uinum et barbari: libenter his Romani indulgent, ut et
 ipsi soluantur in potus et eneruati ebrietate uincantur. nec 15
 solum uinum ebrietatem facit, sed et sicera. denique Hebraei
 omnem potum qui inebriat siceræ nomine uocant. D
 55 Non inmerito ergo uae illis qui mane ebrietatis potum
 requirunt, quos conueniebat deo laudes referre, praeuenire
 lucem et occurrere oratione soli iustitiae, qui suos uisit et 20

1 Hesdrae III 3, 21 sq. 16 Bas. 456 B (127 B) 18 Bas. 460 B
 (129 A) 20 Malach. 4, 2

1 quia] cui a *H* ebriosis *H* ebrii *D* (ex ebriosis) *P'* 2 nec] uel *P'*
 per talenta] aperta *GH* 4 biberent *GH* 5 sed non post multum
GH sunt gladiis *H* a om. *HH'* 6 surrexerint *P* (n s. u.) *GH'*
 resurrexerint *D* et (re exp.) *P'* exsurrexerunt et *H* gesserint (i ex u
*m*2) *H* 7 ergo om. *H* mercedem (e alt. ex i) *P* praeteriti *H*
 8 ergo *HH'* et (r s. u.) *D* chitaram *P* cithara *H* cythara *G* tim-
 pana *PH'* tymphana (na s. u.) *G* 9 huiusmodi (ce eras.) *P* huius-
 modi cet. 10 libidinis *P* libidine *H* etiam om. *H* 11 filialas (li
 eras.) *P* 12 ritum *GH* metum cet. 13 obseruationis (is ex es m3) *G*
 ebrietatis (is ex es m3) *G* 14 romanus indulget *GH* ut om. *G*
 15 uincantur (n pr. s. u. m4) *P* uincamur (-antur m3) *G* 16 uino
 ebrietatis (om. facit) *DP'* et om. *G* 17 sicerā *DP'* 18 potum ebie-
 tatis *DP'* 19 quos] quibus *DF'* 20 orationi *G* (-ne m3) *H* et
 iustitiae soli *H* qui uos *G* (nos m3) *H* quis nos *DP'* uisita-
 bit *DP'*

exurgit nobis. si nos Christo, non uino et sicerae surgamus. piis hymni dicuntur, et tu citharam tenes? psalmi canuntur, et tu psalterium sumis aut tympanum? merito uae, quia salutem relinquis, mortem eligis. uix diluculum, et iam cur-
 5 satur per tabernas. uinum quaeritur, excutiuntur tapetes. E
 accubitus festinant sternere, lagynas argenteas, auratos calices
 56 exponunt. uae, inquit, ista quaerentibus! calix aureus Babylon
 in manu domini inebrians omnem terram. a uino eius
 biberunt omnes gentes, ideo commotae sunt. et
 10 subito cecidit Babylon et contrita est. calix ergo
 aureus contritus est, quia Babylon contrita est, quae est
 calix aureus. sed quamuis auro se iactet et pretio, in domini
 et ipsa est potestate. denique diuina indignatione conteritur. F
 qua ratione calix aureus? quoniam qui ueritate deficitur
 15 quaerit inlecebram, ut species saltem pretiosa ad bibendum
 57 aliquos possit illicere. constitue ante oculos pompam
 huius saeculi: uides speciosam inlecebram, sed inanem
 gratiam. non te inducant aurea uasa et argentea; habemus 553 A
 et nos thesaurum in uasis fictilibus. uas aposto-
 20 licum fictile est, sed in eo thesaurus est Christi. uae
 siceram mane sectantes! aureum est hoc uas, poculum est:

2 Bas. 460 D (129 C) 4 Bas. 456 BC (127 BC) 7 Hier. 28
 (51), 7 sq. 18 II Cor. 4, 7 21 Act. 9, 15

1 exurgit P exurget (i m2, t exp. m2) H exurget GDF' exsurgit H'
 nobis si om. H in xpo H' 2 piis scripsi pii DP' plus P plus
 dicam H', om. GH himni P citharam P tenens (n alt. eras.) P
 3 tympanum PD qui GH 4 eligis (i pr. ex e) P uox PDP'
 diluculum P m1 (i ex e) H' diluculo P m2 cet. et iam om. P'
 cursitatur H' 5 tappetes G gappetes H 6 lagynas P laguenas GH
 lagenas DP' lagoenas H' 7 babilon PH'D 10 sq. babilon PH'
 13 et om. H 14 qui G m1 quia G m3 H' 15 species tacite
 Maurini inspicias PH' inspicientes DP' specie GH saltem G saltem
 si H' uasa preciosa DP' 16 constituite (constitue m3) G oculos
 PDP' oculos tuos cet. 17 uides (e ex i) P uide GH 18 habea-
 mus G 19 thesaurum (n eras.) P, om. H, thesaurum cet. aposto-
 20 lorum G 20 thesaurus (n eras.) P thesaurus cet. 21 sectantes
 (c pr. eras.) P

in eo poculo uenenum mortis, uenenum libidinis, uenenum ebrietatis est. hoc qui biberit commouetur et cadit. commouetur non solum corpore sed etiam corde turbato; commoueri enim peccati est.

- 16, 58 ⁵ Denique Cain exiens a conspectu dei habitauit in terra B
 Naid, quod interpretatione significat commotionem. ergo qui
 calice aureo inebriatur peccato mouetur. quid te sub maledicto
 constituis Cain illius parricidae, ut tremas atque mouearis?
 sed et persecutores domini transeuntes mouebant capita sua: C
 10 exagitabat enim eos spiritus nequam, qui repleta a se corpora
 mouere consuevit. et ille cum defuerit tremor desinit, ebrietas
 autem perpetuum dat tremorem. sudant uinum corpora temu-
 59 lentorum: si leuius contigeris, uinum exprimis. ebrietas
 fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniae, ebrietas
 15 uenenum insipientiae. haec sensus hominum mutat et formas.
 per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes, siquidem
 naturali uapore corporis calidi et praeter naturam uini calore D
 flammati cohibere se non queunt et in bestiales libidines
 excitantur, ut nullum tempus praescriptum habeant, quo
 20 deceat indulgere concubitu. uocem amittunt, colore uariantur,
 oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furorem

5 Gen. 4, 16 Bas. 453 D, 456 A (127 A) 6 Philo de Cherubim
 4 (I 140, 44 M.; I 172, 25 C.) 8 Gen. 4, 14 9 Marc. 15, 29 12 Bas.
 452 A (125 D) 15 Bas. 448 CD, 449 C, cf. 181 A (124 BC, 125 AB. cf.
 9 A) 16 Hier. 5, 8 19 Bas. 448 C (124 B), cf. Xen. Comm. I 4, 12

1 eos (s eras.) P 2 est om. G 3 turbatur DP' 5 conspectu (o
 ex u) P terra naid H' terra naith DF' terrena: id P terram naim
 G terra naim H 6 per interpretationem GH commotionem (no ex
 mu) P qui a GH 7 calicem (m eras.) aureo (o ex um) P 8 con-
 stituis (is ex es) P tremens GH moriaris H 9 transeuntes P
 12 autem] enim H uino GH 13 leuius eum contigeris (contetigeri
 G) GH exprimis (exprimit H) uinum GH 14 libidinis est D (est
 postea add.) I' 15 insipientiae e H 16 siquidem] sed quid e H'
 17 uaporem G 18 bestiales (e pr. ex i m2) libidines (e ex i m2) P
 19 quo P quod cet. 20 deceat G indulgeri H concubitu (tu ex
 tu) D uoce P colore (o pr. ex u m4) P 21 ignescuncto, re (corr.
 m2) P ignis cuncto ore (ignescunt toto ore m2) H in forem (v s.
 o pr.) inardescunt (e ex i m2) P in furore inardescunt (ardescunt G) GH

- inardescunt, sensu excidunt. hinc frenesis periculosa, hinc calculi grauis poena, hinc exitialis cruditas, hinc uomitus frequens semesas epulas cum internorum uiscerum cruore E fundentium. mentior, nisi eadem dominus per Hieremiam
 5 locutus est dicens: bibite et inebriamini et uomite: et cadetis et non surgetis.
- 60 Hinc etiam uanae imagines, incerti uisus, instabilis gressus. umbras saepe transiliunt sicut foueas. nutat his terra, subito erigi et inclinari uidetur, quasi uertatur. timentes in faciem
 10 ruunt et solum manibus adprendunt aut concurrentibus montibus sibi uidentur includi. murmur in auribus tamquam F maris fluctuantis fragor et resonantia fluctu litora. canes si uiderint, leones arbitrantur et fugiunt. alii risu soluuntur incondito, alii inconsolabili maerore deplorant, alii inrationa-
 15 bilis cernunt pauores. uigilantes somniant, dormientes litigant. uita his somnium est, somnus his multus est. excitari nullis 554 A uocibus *possunt: quantolibet stimulandos impulsu putes, nisi
 61 resipierint, uigilare non possunt. unde bene Hieremias huiusmodi hominem tamquam superfluam creaturam defendum
 20 putat. quid est enim homo ebrius nisi creatura superflua?

5 Hier. 32, 13 (25, 27) 7 Bas. 449 A (124 D) 8 Bas. 449 A (124 C) 11 Bas. 449 A (124 C) 13 Bas. 449 AB (124 D)

1 sensum PH' excidunt P m1 H'DP' excedunt P m2 GH frenosis H' 2 crudelitas GHD 3 semesas] inmensas G immensas H 4 tudentium PDP' uomentium H' mentior om. GH eodem P hieremiam P 6 surgetis (m2 ex surgites) P resurgetis H' 7 instabiles H'DP' 8 umbra G nutatur (om. his) H' 9 erigi et GHH' erigit P (i pr. ex e) D erigitur (r pr. in ras.) P' uidentur G et (n del. m2) H quasi P et quasi cet. uertitur GH 10 adprendunt P adprehendunt cet. 11 includimur (om. murmur) G 12 fragor... risu om. H fragor a flagor G pauor cet. si H', cum ante canes P', si om. cet. 14 inconsonabili G moerore P merore GH'DP' inrationabiles P (ex inrationauillis m2) cet. 16 somnium] somnus D multus] mors GH nullis (i ex u) P 17 petes GH 18 resipuerint H (u ex i m2) DP' uigilare (i alt. ex æ) P euigilare GH 19 defuendum G (u pr. eras.) H 20 enim om. GH creaturâ superfluam G

itaque sic ait: sicut fletum Iazer deflebo te, uitis, quia deserta est ciuitas Iazer, et infra: uinum erat in torcularibus tuis: mane non calcauerunt, meridie autem non fecerunt. Iazer ποιησις περισσος, factura superflua est — moderatio enim naturalis est, supra mensuram quidquid est superfluum habetur — ita est ebrietas, quae fletu prophético deploratur. unde ait apostolus: nolite inebriari uino, in quo est luxuria. sed implemini spiritu. est ergo ebrietas culpae, est et gratiae. et forte haec naturae quae gratiae, quia ad imaginem et similitudinem dei facti spiritu sancto repleti esse debemus.

17, 62 Quid autem obstestationes potantium loquar? quid memorem sacramenta, quae uiolare nefas arbitrantur? 'bibamus' inquit. 'opto salutem imperatorum, ut qui non biberit fiat reus indeuotionis; uidetur enim non amare imperatorem qui pro eius salute non biberit'. o pia deuotionis obsequium! 'bibamus pro salute exercitus, pro comitum uirtute, pro filiorum sanitate'. et haec uota ad deum peruenire iudicant sicut illi qui calices ad sepulchra martyrum deferunt atque illic in uesperam bibunt; aliter se exaudiri posse non credunt.

1 Hier. 31 (48), 32 2 Hier. 31 (48), 33 7 Ephes. 5, 18

1 fletum *GH* fletui *PH'* fleui *DP'* 2 quia] quae *H* deser****ta, (er *in ras. m4*) *P* es *H* in (*s. u.*) torcularibus (*v s. o alt*) *P* 3 meridie ... fecerunt *om. H* 4 ποιησις περισσος *ed. Paris. a. 1661* ΜΩΙΗΤΙCΜεπιCCOT' *P* moitcimepisot *H'* mohitic mepissot *G* moithic mepiccor *DP'*, *in H* est spatium 14 *litt.* 6 quidquid (*c s. d*) *P* quicquid *cet.* fluctu (*e s. uq*) *P* fletu *G* 8 inebriamini *GH* 9 est ante et *om. H* gratia *P* naturā *P* et forte haec naturae *eras. in D*, qui *om.* quae gratiae *spatio 18 litt. relicto*, et... gratiae *om. P'* 10 quia *H'* qui *PGH* nos autem qui *D* (nos autem *s. u.*) *P'* facti sumus *D* (sumus *s. u.*) *P'* 12 putantium *P* potantium (*a ex e m2*) *G* loquor *H'* memorē (*m2 ex merorē*) *H* 13 sacramenta *P* nefas] fas *D* 14 opto salutem] pro salute *GH* imperatoris *H'* ut] et *GH*, recte *puto* fit *GH* 15 indeuotione *H* 16 salute eius *DP'* o piae *GH* copiae *PH'* copiose *D* copiose *P'* 17 exercituum *GH* 18 pertinere *D* (*s. l* peruenire) *P'* 19 calices (*e ex i*) *P* sepulchra *P* sepulchra *H* martirum *P* deferant *P* 20 uespere *G* uespera *H* exaudire (*i s. e*) *H*

stultitia hominum, qui ebrietatem sacrificium putant, qui existimant illis ebrietatem placere qui ieiunio passionem E
 63 sustinere didicerunt. quantos de intemperanti conuiuio nouimus ad tormenta uenisse! dum per ebrietatem de imperio suo
 5 certant et sibi regna promittunt, honores aliis pollicentur, infelices ad poenam ducti sunt, qui quid dicerent nesciebant. unde plerique boni iudices ea quae per ebrietatem dicta essent tenenda ad crimen non putauerunt. plerique etiam uino utuntur ut eculeo et quibus tormenta non eliciunt uocem
 10 proditionis eos temptant bibendo, ut patriae statum, salutem F ciuium, defensionis suae prodant consilia; uirtus enim plerumque uincit dolorem, fidem autem potus excludit. cognoui plerosque fidiculis exulceratos nomen suum negasse: quis
 64 inter cymbia textit quod latere cupiebat? quid retexam 555 A
 15 auditum mihi non poculi, sed profluuii genus, quo in ora hominum tamquam per fistulas aut canales uina funduntur? homines hos an utres uerius aestimarim? tamen ipsi utres, nisi moderata transfusio sit, saepe rumpuntur; per cornu etiam fluentia in fauces hominum uina decurrunt, et si quis
 20 respirauerit, commissum flagitium, soluta acies: loco motus

14 Bas. 460 A (128 D)

1 ebrietate G 2 que G 3 passionem GH 4 didicerunt (i pr. ex e) P intemperanti conuiuio GH 5 ante uenisse repetuntur in H uerba uenisse... certant, nunc erasa 6 aliis honores GH aliis (s. u.) P alii P' salutes (s. l' aliis) D 7 qui quid H quidquid (c s. d) P quicquid cet. dicerent (e alt. ex i m2) P didicerint H 8 dicta essent P (i ex e) H'DP' dicta esse G et (sunt m2 s. esse) H 9 tenenda P potauerunt (v s. o) P 10 eligunt (ci m2 s. g) H uocem ex uocent m2 G uoce DP' 11 eos] sue P' 12 autem om. H 13 fidiculis H' fidiculos GH fiducialis (e s. i tert.) P fiduciales DP' 14 cymbia scripsi clindias PH' scientia has G m1 sciendahas G m2 H insidias DP' 15 audita G et (ta ex tã) H profluuii (profui H) genus esse uidetur quod GH quos H' 16 suffundunt H fundantur P' 17 hos homines GH an om. H uerios (v s. o) P aestimarim scripsi aestimari PP' exstimari D aestimauerim cet. tamen] et tamen GH 18 inmoderata G immoderata H 20 habetur motus H'

habetur. aqua decurrens a Libano cautes rupeas soluit, quomodo mollibus putant nequaquam nocere uisceribus uinolentorum impetus fluentorum? elefantos quoque ferunt promoscide haurire aquae plurimum, eosdem tamen ad sedandam sitim moderato potu esse contentos, sed si forte ab aliquo caupone fuerint mercede fraudati, indignantes replere concauum promoscidis, non ut ebibant, sed effundant, atque in momentariis inundationibus inrigare eius tabernam de quo se putauerant uindicandos. siccantur ad potum subito lacus ac repente funduntur, natant omnia: cui non mirum tam immania be-
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

18, 66 Sed quid de uiris loquamur, quando etiam feminae, quas oportet sollicitiorem castitati sobrietatis adhibere custodiam, usque ad ebrietatem bibunt? deinde surgentes, quas etiam intra secreta domus uel audiri ab alienis non conuenit uel uideri, prodire in publicum non uelato capite, uultu procaci! apostolus mulieres tacere etiam in ecclesia iubet, domi uiros suos praecipit interrogare. illae in plateis inuerecundos etiam uiris sub conspectu adolescentulorum intemperantium choros ducunt, iactantes comam, trahentes tunicas, scissae amictus, nudae lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, per-

1 Cant. 4, 15   12 Bas. 445 BC (123 A—C)   17 I Cor. 14, 34

1 a] ad *G* rupeas *P* et (*corr.* et rupes) *D* sub rupe *P'* rumpit et *cet.* 2 potant (v s. o) *P* nequaquam *GH* nequaquam non *P* et (non *exp.*) *H'* non *D* et (*ante* putant *transpositum*) *P'* uiolentulorum (o s. ulq) *P* 3 elefantos *G* promoscide *P* promuscide *cet.* 4 eosdem eos *P'* 5 immoderato *G* potuisse *P* potauisse (*corr.* potu esse) *D* contentus *PG* 6 replere *usque ad* cum et (p. 452 u. 10) *om.* *H.* *excidit folium* promoschides *PG* promoscides *D* et (e *ex* a) *P'* promuscidis *H'* 7 momentaneis *DP'* 9 uindicando *G* 10 funditur *D* (*ex* funduntur) *P'* immania] in alia *G* 13 oportet (e *ex* i m2) *P* solitudinem castigati *G* costodiam *P* 15 inter *GH* alienis] eis *DP'* 16 prodire] uel prodire *DP'* puplicum *P* 18 inuerecundis *H'* etiam *om.* *G* 19 conspectu (o *ex* u) *P* adolescentulorum *G* aduliscentulorum *Pm1* adolescentulorum *Pm2* *H'D* adolescentularum *P'* in se spectantium *H'* 21 lacer.tos (a *eras.*) *P*

sonantes uocibus, iritantes in se iuuenum libidines motu
 histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. spectat corona
 adolescentium et fit miserabile theatrum. inter saltantium
 ruinas et spectantium lapsus caelum inpuro contaminatur
 5 aspectu, terra turpi saltatione polluitur, quae perobscaenis
 67 saltatibus uerberatur. quomodo patienter loquar, pie prae- F
 teream, conuenienter defleam? unum nobis tantarum anima-
 rum damna intulit. etenim si uinum et mulieres discedere a
 deo faciunt, quod uel ebrietas uel libido praeuaricationis
 10 inlecebrae sint, si singula ac separata <faciunt, unita> quid 556 A
 faciant? unde non inmerito ait sapiens ante nos quidam:
 68 mulier ebriosa ira magna. quid autem mirum, si uino
 decipiuntur animae feminarum, cum omnes illae tribus
 patrum, cum de petra biberent aquam, manna manducarent,
 15 gentes ualidissimas uincerent, et non erat in his ullus
 infirmus? ubi uero carnes desiderare coeperunt et desideriiis
 in Aegyptum conuertebantur, nequaquam ex tot milibus
 hominum in terram repromissionis praeter duos peruenire B
 meruerunt. itaque quid boni sit sobrietas, quid mali intem-
 20 perantia hinc colligere datur: quando immurmurabant requi-
 rentes Aegypti delicias a serpentibus moriebantur, quando
 per maris rubri transibant semitam, aquam bibebant. non

8 Sir. 19, 2 12 Sir. 26, 8 (11) 13 Bas. 180 B (8 D) 14 Exod.
 16, 13 sqq. 16 Exod. 16, 3 18 Num. 26, 65 21 Num. 21, 6

1 libidines (e ex i m2) P libines G 2 dedecoroso (o pr. ex u) P
 3 adolescentium G aduliscentium P m1 adolescentium P m2 cet. 4 rui-
 nas et spectantium om. G contaminato G 5 aspectum (m eras.) P
 perobscaenis P pro obscaenis D (pro ex per) P' obscaenis GH' 6 salta-
 tibus DP' saltantibus P saltationibus H' cantibus G 10 faciunt unita
 (uel coniuncta) addidi quid faciant (facient H') libri; <haec faciunt>, quid
 faciunt <unita? a 11 non in mg. m2 G 12 uiros decipiunt DP'
 13 illas DP' 14 biberent m2 PG biberint P m1 H' D et (-ent corr.) P'
 bibunt m1 G 15 his] illis DP' 17 aegyptum PH' 20 colligere P
 21 aegypti P aegyptii H' delicias (e ex i) P moriebantur G mone-
 bantur P mordebantur cet. 22 transiebant G

igitur ueremur exemplum, non fugimus delicias, ne nos futurorum bonorum adeptione defrudent?

- 19, 69 Et quid aliorum utar sententiis? ipsi bene pasti ac luxuriosi quid sibi sperent audiamus. inducit enim eos Esaias propheta dicentes: manducemus et bibamus; cras enim moriemur, meritoque exclamat: ululate naues Cartaginis, quia perierunt et amplius non erunt. quod est dictum de uisione Tyri, quam luxuriosam urbem cognouimus. ideoque nona uisio est, non septima aut octaua, quod ea neque legem custodiat neque euangelii gratiam, cum et sabbato legitimo ignes libidinis adolere sit uetitum, et euangelii serie octauus dies resurrectionis inluceat. idem autem dies primus atque octauus, quia dominica dies in se recurrit. luxuria ergo nec fidem habet nec obseruantiam disciplinae, luxuria seminarium et origo uitiorum est. nec arbitremini me aduersus apostolum dixisse, quia ille ait auaritiam radicem esse uitiorum omnium, quoniam luxuria ipsius est mater auaritiae. etenim cum exhausserit quis luxuriando proprias facultates, quaerit postea auara compendia. audistis quid hodie lectum sit. mercatores inquit Phoenicum transmeantes mare; in aqua multa semen

5 Esai. 22, 13   6 Esai. 23, 1   11 Exod. 35, 3 (?)   12 Matth. 28, 1   16 I Tim. 6, 10   20 Esai. 23, 2 sq.

1 uereamur α fugiamus (a *del.*) *P* delicias (e *ex* i) *P* 2 defraudent *P* (ra s. u. m2) *cet.* 4 de (*del. m1*) eos esaias (i s. a *pr.*) *P* 5 dicentē *G* dicens *H'DP'* 6 naues (e *ex* i m2) *P* 7 cartaginis *H'* chartanis (h s. u. m2) *P* cartaginis *GD* karthaginis *P'* quia scripsi qui *P m1 G* quae *P m2 cet.* perierunt *P* parierunt *G* 8 de uisione (e *alt. ex* i m2) *P* diuisione *G* tiri (y s. i *pr. m2*) *P* orbem (v s. o) *P* cognouimus urbem *DP'* 11 ignis *GH* libidines (e *ex* i m2) *P* sit m2 (se *m1*) *P* uestitum *H* 14 finem *G* habet (m2 *ex* hault) *P* 16 artrimini (ui *m1 s. ras.*, *corr. bi m2*, i *pr. in e mutauit m2*) *P* 20 audisti *G et* (auditis m2) *H* hodie quid *GH* phoenicum *H* (o *del. m2*) fenicum *cet.* 21 transmeantes (s *pr. del.*) *P* transmeantes (es m2 *ex e*) *H* semen *ed. Rom. seminij P semina GHH'*; semen . . . uicinac om. *D spatio 4 lit. et totius uersus relicto, item om. P' spatio trium uersuum et dimidii relicto*

mercatorum sicut messis, quae defertur. uicinae istae sunt ciuitates, Tyrus Phoenicae, Sidon, uicinae ut locis ita et uitis, mercatores a negotiationibus periculosa transfretatione maris lucella quaerentes. sollicita uita hominum, 557 A
 5 inquieta conuersatio et quodam semper in turbine, uentis ipsis mobilior, quibus uoluitur atque huc et illuc saepe iactatur. utique accusatis crebra naufragia: quis uos nauigare compellit? quasi non inuidia opum et terras faciatis intutas et ad latrocinium plurimos excitetis? mare non ad nauigandum deus fecit, sed propter elementi pulchritudinem. 10
 latius pelagi fudit aequora certe, ut freto includeret terras, ne longius tu uagus et exul errares. sed tempestate iactatur B
 mare: timere ergo, non usurpare debetis. elementum innocens nil deliquit, temeritas humana sibi est ipsa discrimini. denique qui non nauigat nescit timere naufragium. dominus dixit: 15
 dominamini piscium maris, non dixit: enauigate in fluctibus. denique et propheta Iona, qui missus est in Nineuem, ut paenitentiam praedicaret, quia uoluit nauigare, ut fugeret a facie dei, tempestate turbatus et sorte ductus 20
 et iactatus in mare et exceptus a ceto est. C

16 Gen. 1, 28 17 Ion. 1 sq.

1 mēsis (s s. n) P 2 foenicen (n alt. del.) P foenice H fenice GP fenice D fenix et H'; fort. Phoenicae Tyrus, Sidon 3 mercatoris (mercatoris H) ac negotiationibus GH mercatoribus ac negotiatoribus H' periculosaque H' transfretatione H'DP' transfretatio PG transfretant (n alt. s. u. m2) H 4 mari P locella GH 5 in om. DP' uentus D 6 atque huc et illuc PH'DP' huc atque illuc GH 7 crebra (b ex p) naufragia (g ex c) P 8 recompellit (om. quis uos nauigare) H (m2 mare compellit) opium G et (i del. m1) H 9 plurimos om. H 10 pulchritudinem P 11 includeret (et ex it m2) P 13 debetis (e alt. ex i m2) P elimentum P 14 nil P nihil cet. delinquit P ipsi G 16 sed non dixit (in ras.) P' enauigate PH' nauigate cet. 17 fluctibus maris P' Iona scripsi ionan P ionas cet.; uix credibile Ambrosium <respice> prophetam Ionan, qui missus in uel simile quid scripsisse est om. PH' 18 nineuem P nineuen H niniuen GH' niniuem DP' praedicaret (t postea add.) P 19 dni P' turbatus H' turbatur cet. 20 ceto H' coeto H (o del. m2) PG exceptus est a ceto (ceto P') (om. et) DP'

71 Propheta quoque Daud ait, cum dei circa hominem commemoraret gratiam: omnia subiecisti sub pedibus eius, oues et boues uniuersas, insuper et pecora campi, uolucres caeli et pisces maris, qui perambulant semitas maris. piscibus dedit, non hominibus perambulare maris semitam. ad escam tibi mare datum est, non ad periculum: cibo, non ad mercatum utere. cur tibi periculum generas de uoluptate? cur separatoris elementi profunda rimaris? cur inquietas mundi altiora secreta? cur postremo saepius sulcare atque exarare fluctus inpatiens nauta contendis? cur temptas frequenter innoxia aequora, inritas procellas? o inexplebilis auaritia mercatorum! cedit tibi et mare et inquietudinem tuam pelagus non potest sustinere. denique totiens recurrentibus mercatoribus exaratum: erubescce, Sidon, dixit mare. tamquam fatigati elementi uox ista dicentis est: erubescce, Sidon, hoc est 'meos fluctus negotiator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior. erubescce uel pudore, quoniam periculo non moueris. uerecundiores uenti sunt quam uestrae cupiditates. illi habent otia sua, numquam uestra quaerendi studia feriantur. et cum otiosa tempestas est, numquam uestra otiosa nauigia sunt. ueratur

2 Psalm. VIII 7—9 14 Esai. 23. 4

1 profeta *P* Daud *om.* *G* cōmemoret *H* 2 subiecit *GH*
 3 uniuersa *PGH* (πάσας aut ἀπάσας *AS² LXX*) 4 uolucres (v s. o *alt.*)
P 6 perambolare *P* semitas *DP'*, recte puto; semitas maris *GH*
 mare datum *GH* mandatam *cel.* 7 cibo (o *ex u*) *H* ad mercatum
PDP' mercatu *G* mercato *HH'* uterere *P* 8 separatoribus (*m2*
 -oris) *H* separationibus *G* elementis *P* (e *alt. ex i m2*) *GH* 9 ini-
 quitas *G* et (*corr. m2*) *H* 11 tempestas *GHH'* in nra *H* 12 in-
 explebilis (e *alt. in ras. m2*, b *ex u*) *P* inexplebilis *H* cede tu ubi
 et *GH* 13 pelagus inquietudinem tuam *GH* inquietudinem (t *ex*
 d) *P* non potest sustinere *GH'* et (sti *ex bti m2*) *H* non potes *P*
 ferre non potest *DP'* 14 denique totiens *om.* *PDP'* erubescce (e *alt.*
ex i m2) *P* 16 dicentis (is *ex es*) *P* 16 et 17 erubisce *P* 16 fluctus
 meos *DP'* meus *G* fructus *P* fluctos *H'* 17 fructibus *P*
 et erubescce uelut *GH* 18 uerecundiores *P* 19 odia *P* otio (*corr.*
m2) *H* 20 odiosa *PH'* 21 uersantur (n s. u. *m2*) *P*

72 unda sub remige, quando quiescit a flamine. non parturiui
 inquit nec peperit nec enutriui iuuenes. quid me inquietant
 quos nescio, quos non agnosco? ite in Cartaginem, ^F
 ululate qui inhabitatis insulas! supra dixit: ululate,
 5 naues Cartaginis! Cartaginem etenim Tyrii condiderunt
 et ideo Cartaginenses sequuntur luxuriam conditorum transfusa
 in se decolora successione nequitiae, pessimorum uitiorum
 heredes deteriores. et bene luxoriosos naues dixit. sicut illae
 uento ita hi cibo iactantur et uino. insulas repleta potu in- 55 : A
 10 habitant corpora, naufragiis circumsonant, tunduntur fluctibus
 ebrietatis, nec per diem nec noctu quiescunt. horum igitur
 mercatorum semen in aqua, <in aqua> messis fructus est. in
 aqua enim labores suos seminant, ut pericula metant, in aqua
 illis seges pullulat, in aqua messis exuberat, fructus ipse in
 15 aqua est, numquam tutus et solidus. unde recte ait: 'qui

1 Fesai. 23, 4   3 Esai. 23, 6   4 Esai. 23, 1   11 Esai. 23, 3

1 unde *P* rimige *P* quanquando (quan *pr. eras.*) *P* que quando
D quae quandoque *P'* flumine *G* fulmine (flamine *m.2*) *H* 2 neque
 pauperi *H* uesperit (pe *s. ues m.2*) *P'* iuuenes (es *ex is m.2*) *P*
 3 chartaginem *PH* cartaginem *cet.* 5 naues (es *ex is m.2*) *P* cartaginis
H' chartaginis *P* kartaginis *P'* carthaginis *GD, om. H* chartaginem
 (h *s. u. m.2*) *P* et (in quo a *alt. ex h*) *H* karthaginem *P'* cartaginem
GH'D 6 cartaginenses *H'* cartaginenses *P* (es *ex is m.2*) *H* cartaginenses
P' cartaginienses *GD* sequuntur *P'* sequuntur *D* secuntur *GH*
 sequantur *PH'* luxuriam *P* luxorie *D* (l & *s. e, sed eras.*) *P'* conditorem
DP' 7 decolora a decolorat *PH'* decolora *GH, om. D* (in quo
est spatium 15 litt.) *P'* nequitas *H'* 8 heredis deteriores *D* (in quo
ante heredis spatium 5 litt.) *P'* pene *G* luxoriosos *G* luxoriosos
P luxoriosos *cet.* enim illae *GH, fort. recte* 9 hi *PH'* hii *DP'* hic
GH iactatur *H* insulas *PH* in insulas *DP'* insuleq; *G* insulae
 quae *H* repletas *H'* replete *G* repletas *H* inhabitant (b *ex u*) *P*
 nauitant *H'D* nauigant *P'* 10 tenduntur *PDP'* 11 ebrietates *H'DP'*
 noctu] per noctem *GHH'* 12 semen in aqua *GH'* sem in qua *H*
 sem in aqua *P m.1* semina qua *P m.2* semina quorum *DP'* in aqua
addidi mercis *G* fructus *P* fluctus *H'DP'* in fluctibus *GH* 13 labores
 (e *ex i m.2*) *P* pericula (a *ex o m.2*) *G* 14 illis *om. H'* pululat
P pululant *G'* messes *P* istis *GH* exuberat (b *m.2 ex p*) *H*
 15 recte quidam *P'* recte et spatium 8 litt. *D*

seminabat in terra non introiuit in negotiationem, immo qui
seminabat in caelo. sed est et bona terra, in qua quicumque B
seminauerit fructus ei caelestes orientur.⁷

20, 73 Ululate inquit — iterum ait — naues Cartaginis, quo C
niam perit munitio uestra. et erit in illa die, relin- 5
quetur Tyrus et infra: eritque post annos LXX Tyrus
uti canticum meretricis. uide quibus uerbis utatur pro-
pheta nec refugiat uerborum istiusmodi uilitatem. nos interdum
refugimus, non quo nobis quam illis lingua sit castior, sed
auctoritas inferior. maior enim uis rerum in talium expressione 10
sermonum est, ut qui delicta non erubescunt erubescant uel D
nomina delictorum. erit inquit Tyrus ut canticum mere-
tricis. uidete ne cum aliquis illos choros uiderit duci, turpia
uerba cantari, dicat: ecce facta est Tyrus ut canticum mere-
74 tricis. oraculum propheticae adnuntiationis impletum. et 15
subiecit: accipe citharam, uagare, ciuitas meretrix
oblita, bene cithariza multa canta, ut fiat memoria
tui. et erit post LXX annos Tyrus ut canticum mere-
tricis et uisitacionem faciet deus Tyri. unde possu- E

2 Matth. 13, 23   4 Esai. 23, 14 sq.   6 Esai. 23, 15   16 Esai.
23, 16

1 terrā *PGH*   introiui *P*   2 est et *H* et est et *G* est *cet.*   3 fruc-
tus (*r m2 ex l*) *G*   ei] et *H*   caelestis *P* (*-es m2*) *GH*   orientur
P   oriatur *GH*   oriantur *cet.*   4 ait *PH'* aut *G*, *om. cet.*   naues (*e ex*
i) *P*   chartaginis *P* et (*is m2 ex es*) *H*   karthaginis *P'*   carthaginis *cet.*
5 periit *H'DP'*   die illa *H*   relinquetur (*e alt. m2 ex i*) *P*   6 tirus
(*bis*) *P*   eritqui *P*   annos LXX *PH'*   annos septuaginta *GH*   septua-
ginta annos *DP'*   7 uti *P* ut *cet.*   uidete (*te ex tis m2*) *G*   pro-
feta *P*   8 nec (*c s. u. m2*) *G*   rerefugiat (*re pr. eras.*) *P*   9 quod
H'   nobis magis quam *DP'*   sed auct. inferior *om. H*   10 expres-
sionem *G*   11 erubescunt *P* (*m2 ex erubescunt*), *om. H'*   erubescant *P*
(*b ex u m2*), *s. u. m2 H*   12 delictorum horreant *H'*   12 *sq.* tirus *P*
13 duci *H'DP'*   ducti *P* (*u in o corrigere uoluit m2, sed o deleuit*)   dici
GH   15 profeticae *P*   impletum *P*   impletum est *cet.*   16 uagare
Costerius et uacare *G*   uacare *cet.*   17 cytharizare *G*   citharizare *H*
fiant (*n del. m2*) *H*   18 eris postq̄ *P*   LXX *PH'*   septuaginta *cet.*
ut *H'* et *P*, *om. cet.*   canticus *P*   19 *ETJ* (*J del.*) *P*   dus *DP'*

mus et in bono canticum Raab illius meretricis accipere, quae exploratores Iesu fideli mente suscepit. nam et dominus ait: cantauimus uobis, et non saltastis et Dauid ait: cantate domino canticum nouum, cantate domino
 5 omnis terra, hoc est canticum meretricis, quod illa ante meretrix in Adam et Eua terra cantauit, meretrix in populo nationum. haec meretrix plurimas meretrices bonas fecit, de quibus dictum est a domino Iesu ad illum electum et seniorum F
 10 uos in regnum dei.

75 Ergo quoniam tam misericordem habemus dominum, qui etiam graui ignoscat errori, conuertamur a uitiiis, non recedamus a lege, praeceptum domini quasi seruuli sedulis studiis exequamur. quid nobis cum impuritatibus et inpudicitiiis, quid
 15 cum operibus diaboli? audistis hodie in lectione decursa quid 559 A legio dixerit: quid mihi et tibi est, Iesu, fili dei? et tu dic, si forte uides pugnare aduersum te diaboli temptamenta: 'quid mihi et tibi est, Belial? ego seruus Christi sum, illius redemptus sanguine, illi me totum mancipaui.
 20 quid mihi et tibi est? non noui opera tua, nihil tuum quaero, nihil tuum possideo, nihil tuum desidero.' quanto magis nos separari oportet a diabolo, si se ille discernit a Christo? et si fuimus ei in aliquo obnoxii, iam, non sumus. confugimus B
 ad medicum. uulnera superiora curauit, et si quid superest

1 Ios. 2, 1 3 Luc. 7, 32 4 Psalm. LXXXV 2 9 Matth. 21, 31
 16 Luc. 8, 28 18 II Cor. 6, 15

1 bonum G canticom (v s. o m2) P cantico G 2 suscepit (e ex i m2) P 5 meretricis P 6 terra s. u. m4 P 8 selectum H 9 populo P meretrices (es ex is m2) P praecedunt (e alt. ex i m2) P precedent G 10 regno H' 12 recedamus (e alt. ex i m2) P 13 serui G sedulis (s alt. m2 s. u.) H' 15 lectione om. DP' 16 legio GH lectio cet. est om. H' dei] dauid G 17 dicis H (is exp. m2) G 18 beliaq̄ (l s. b) P 19 redemptus (e alt. ex i m2) P illi ex ille P 20 non om. H'DP' tuum quaero nihil om. H 21 oportet nos separare GH 23 sinus H'DP' confugiamus GHH' 24 medicum qui GHH'

acerbitatis, medella non deerit. etsi quid iniuriae fecimus, memor non erit qui semel donauit. etsi grauiam deliquimus, magnum medicum inuenimus, magnam medicinam gratiae eius accepimus; magna medicina enim tollit peccata magna.

76 habemus etiam plura subdita, quibus peccata nostra redimus. pecuniam habes, redime peccatum tuum. non uenalis est dominus, sed tu ipse uenalis es. peccatis tuis uenditus es: redime te operibus tuis, redime te pecunia tua. uilis pecunia, sed pretiosa est misericordia. elemosyna namque a peccato liberat et alibi: redemptio uiri diuitiae eius et in euangelio: facite uobis amicos de mammona iniquitatis. et uenenum frequenter antidoto temperatur, hoc est ueneno uenenum excluditur, ueneno mors repellitur, uita seruatur. fac et tu quasi bonus dispensator de instrumento auaritiae subsidium misericordiae, sinceritatis gratiam de corruptionis inlecebra.

21, 77 Audistis quid hodie lectum sit: ecce uenit dominus disperdere orbem terrarum. quasi manu sanctus propheta demonstret, quasi oculis aduenientem uideat iudicii diem, ita dicit: ecce uenit dominus disperdere orbem terrarum. immo quia in spiritu prophetis etiam quae futura sunt tamquam praesentia reuelantur, idēo quae uidebat

9 Tob. 12, 9 10 Prouerb. 13, 8 11 Luc. 16, 9 17 Esai. 13, 5

1 aceruitatis *PGH* medella *P* et (1 *pr. del. m2*) *H* medela *cet.*
 4 accipimus *G* magna medicina enim *scripsi* magna enim medicina *DP'*
 medicina enim *PGH'* medicina *H* 5 etiam] enim *H'DP'* subsidia *GH*;
 subdita *idem est quod ἐνέγγρα* 6 pecuniā (ā *ex a m2*) *H* 7 ipse *om. DP'*
 uenundatus *GH* 8 operibus tuis redime te *om. H* fort. opibus scribendum
 9 elemosina namque *H'DP'* elemosinamque *P* elemosina (elemosina *H*) inquit *GH* 10 *de a P* alibi dicit *GH* redemptio (e *alt. ex i m2*) *P* redemptio anime *P'* 11 euangelio *dns* dicit *GH* 12 ueneno *P* (o *ex um*) *H* (̄ *s. o*) *cet.* antidoto *H* antidotum *cet.* 13 ueneno uenum *P* uenenum ueneno *P'* repellitur *GH* . 14 strumento *PH'*
 15 sinceritatis *m2 ex* senciritatis *P* 16 correptionis *H* 17 audisti *GH*
 lectum sit hodie *GH* 18 manus *PDP'* sancti *DP'* profeta *P*
 19 demonstraret *GH* demonstrat *DP'* 20 dicens *DP'* perdere *H* 22 ideoque uidebant *GH*

nobis quoque demonstrare cupiebat, ut nos ad conuersionem ^F
 78 ab errore reuocaret. nec tamen quisquam frangi debet, cum
 audit quia disperdet dominus orbem terrarum, ne forte dicat:
 'esto, nos grauia peccata commisimus: quid deliquit caelum,
 5 quid terra, quid mare, ut et illa disperdat? cur perit tam
 pulcher ornatus?' angusti est animi eiusmodi opinio. ceterum
 si altius spectes, inuenies hoc esse pro nobis quod putas
 esse contra nos, iudicabis hoc esse pro mundo quod aduersus
 mundum arbitraris. non semper stadium refertum est specta- 560 A
 10 toribus, non semper certaminibus inquietum, non semper con-
 cretum puluere, sed quando certamina, tunc populus in spec-
 taculo, luctator in scammate, puluis in stadio. ubi decursa
 certamina, conuentus soluitur, discedit unusquisque aut uictor
 ad gratiam aut uictus ad opprobrium. euehit corona uictorem,
 15 uictum premit uerecundia, angit iniuria. si quis ergo postea
 ingrediatur stadium, uideat uacuum celebritatis, dicat agoni-
 thetae cur uacet stadium, cur sileant certamina, cur sollem- B
 nitas ferietur, respondebit qui agoni praeest: 'oportet requiescere
 athletas, oportet requiescere spectatores.' qui enim laboris

14 Hor. C. I 1, 6

1 cupiebant *H* conuersionem *PG* 2 uocaret *P* reuocarent (n
s. u.) *H* quisque *H'* 3 disperdit *H* 4 caelum *et* quid mare *om.* *G*
 5 post *pr.* quid *add.* deliquit *H* *et om.* *H* 6 angusti *PH'* angustia
DP' si angustia *GH* animis *P* eiusmodi *PH'* istiusmodi *GH*
 huiusmodi *cel.* 7 expectes *GHDP'* 8 iudicabis *ex* iudicabilis *H*
 aduersum *GH* 9 repertum *GH* est (*t s. u. m2*) *P* 10 inque-
 tior *H* 11 certaminū (*om.* tunc... certamina) *H* 12 luctator *H'* luct-
 tatur *cel.* scamate *G* scaumate *DP'* decursa sunt *H'* 14 oppro-
 prium *P m1* obprobrium *P m2 GH'DP'* coronam (*m eras.*) *PD*
 15 pmet *H'* uerecundia (*v s. o*) *P* anget *G* potea *P* 16 ui-
 deat *GHH'* iudicat *cel.* dicat *GH* ad *P* dicat ad *H'*, *in D est spa-*
tium 14, in P' 19 litt. agonithetae *GDP'* agonethetae *P* agonitae *H*
 agonithetam *H'* 17 cur uacet *H'* cur uacat *GH* curuē *et P* cur uetat
DP' sileant (*m2* silent) *H* sollemnias *H* solemnias *G* 18 feri-
 entur (*n s. u. m2*) *H* quia (*a del. m2*) cognitioni presto ē oportere
 quiescere athletas oportere quiescere *H* 19 athletas op. requiescere
om. G spectatores (*s pr. s. u.*) *P* quid *DP'*

est fructus nisi requies post laborem? similiter et orbis terrarum aliquando soluendus est, ut sit requies fatigatis.

79 Athletae sumus, in quodam stadio decernimus spiritali. denique bonus athleta dicebat: facti sumus spectaculum huius mundi et alibi: sic curro non ut in incertum, sic enitor, non ut aera caedens, sed castigo corpus meum et alibi: superiora obliuiscens et ea quae sunt priora adpetens ad destinatum sequor, ad brabium. athletae ergo sumus, legitime certandum est. multa luctamina sunt, et qui hodie uictus est cras se reparat. ante ad brabium contenditur, ad coronam postea. numquid athleta otio uacat, cum semel dederit certamini nomen suum? exercetur cottidie, ungitur cottidie. ipse cibus ei agonisticus datur, disciplina exigitur, castimonia custoditur. et tu dedisti nomen tuum ad agonem Christi, subscripsisti ad competitionem coronae: meditare, exercere, ungere oleo laetitiae, unguento exinanito. cibus tuus cibus sobrietatis sit, nihil habeat intemperantiae, nihil luxuriae, potus tuus parcior, ne quid ebrietatis obrepat, custodi corporis castimonium, ut possis esse habilis ad coronam, ne existimatio tua offendat spectatoris affectum,

3 Bas. 440 A (120 B), cf. I Cor. 9, 24 4 I Cor. 4, 9 5 I Cor. 9, 26 et 27 7 Philipp. 3, 14 9 II Tim. 2, 5 16 I Cor. 9, 25 17 Cant. 1, 3

1 et *om.* *H'* 2 aliquando (*aliqua in ras.*) *P* 3 decernimur *G* decertemus *H'* decertamus *DP'* 4 bonos (*v s. o alt.*) *P* 5 ut *s. u.* *m4 P* ut in certum *G* 6 enitor percutio *P* enitor *G* enitor percuti *H* percutio *H'* cernitur percussio *DP'*, cf. *Expos. in psalm. XXXVI s. 56 de paradiso 12, 55* aera *m2 ex era P* aere *G* 7 ea *om.* *GP'* 8 sunt *priora G* ad *pr. del. m2 H*; ad *alt. om. DP'* 9 et 11 brabium *P* brauium *cet.* 9 adthletae *P* 10 luctamina sunt *H'* lucta manu sunt *P* certamina sunt *GH* lucta in manu est *DP'* parat *G* reparaet *DP'* 11 ad *pr. om. G* postea... suum *om. H* postea ad coronam *DP'* 12 semet *DP'* 13 mens exercetur *H* ungitur *DP'* agostnisticus *P* 14 exigitur (*i pr. ex e*) *P* costoditur *P* 16 unguere *GHH'* unguento (*v s. u.*) *P* unguento *DP'* 17 exinanito *P* 18 luxuriae] auaritia *H* ne quid] nihil *H* 19 costodi *P* custodit *G* 20 ne] nec *G* spectatoris (*i ex e*) *P*

ne te fautores tui nelegentem uideant et deserant. spectant
 te archangeli et potestates et dominationes et illa angelorum **E**
 decem milia decem milium. sub tantis erubescere considera
 quam dedecorosum sit, ingressus stadium uigorem animae
 5 tuae excita, lacertos excute. progressus in scamma necesse
 est excipias puluerem, subeas aestiui solis flagrantiam. grauis
 aestus, sed dulcis uictoria: molesta caligo pulueris, sed spe-
 ciosa tolerantia. nemo stadium puluerulentus ingreditur, sed
 puluerulentum reddunt certamina: ibi colligitur puluis, ubi **F**
 10 palma proponitur. nemo iterum nitidus coronatur, puluerulen-
 80 tum decet uictoria. ueni ergo, domine Iesu, exeat corona tua,
 dimitte uictores in requiem, uictos ad conpunctionem. etsi
 disperdis orbem terrarum, plura sunt inuisibilia opera tua
 quam quae uidimus. qui angustioris est animi illa non cer-
 15 nit, dolet quod disperdas orbem terrarum, sed qui nouit
 spectare quae inuisibilia sunt gaudet ut uenias et omnes
 liberes. gaudent athletae, qui possunt dicere: ueniat reg- 561 A
 num tuum, fiat uoluntas tua sicut in caelo et in
 terra. gaudebit creatura mundi, ut a uanitate mundi istius
 20 liberetur, quae nunc congemiscit et parturit, quia uanitati
 etiam illa creatura subiecta est, donec multiplicetur adoptio

2 Coloss. 1, 16 9 Hor. C. I 1, 4 17 Matth. 6, 19 20 Rom.
 8, 20—23

1 ne] nec *G* nelegentem *P* nelegentem *cet.* spectant *P* expectant *H'DP'* spectantem (*om. te*) *GH* 2 potestates et dominationes (*es bis ex is m2*) *P* 3 decem *alt.*] et decem *G, om. DP'* substantis (*s alt. eras.*) *P, om. D (spatio 7 litt. relicto)* *P'* erubescere (*e alt. ex i*) *P* erubescere *DP'* 4 decorosum sis *DP'* rigorem *DP'* 5 scamma *P* scama *G* scauma *DP'* escamina (*m2* escamma) *H* scammate *H'* 7 uictoria (*a ex ā*) *P* 8 tollerantiā *G* 9 reducunt *H* ubi *GH* collegitur *P* ibi *GH* 10 nemo iterum *om. H, nemo igitur H', recte puto* 11 certa (*s. corona*) *H'* 12 admitte *GH* requie *PDP'* 13 plura] plena *PP'* plena** *D* in (*eras.*) inuisibilia (*b ex u*) *P* 14 quam quae] quaeque *D* quaeque *P'* 17 liberes (*e alt. ex i m2*) *P* liberi *H'DP'* 18 uoluntas *P* 19 creatura] omnis creatura *DP'* 20 liberaretur (*ra del. m1*) *P* quaec (*c del.*) *P* congemescit *P* (*e alt. ex i m2*), *G*

filiorum et totius corporis redemptio compleatur. in bono ergo disperdet orbem terrarum. erit etenim caelum nouum et nox non erit amplius. denique reuelabit, inquit, faciem eius, ut reuelata facie spectemus gloriam Christi.

- 22, 81 Aduertimus igitur in stadio constituti quantis aut delectationi aut dolori erimus, qui nunc fautores nobis sunt, ne pro nobis incipiant erubescere. sicut enim erit gaudium in caelo super uno peccatore paenitentiam agente. ita erit maestitia super eo qui non exorata uenia cursum uitae huius confecerit. castigemus ergo corpus nostrum ieiuniis, fugiamus indecoras comisationes. caueamus ne nobis dicatur: ululate a uino, ne ueniat Moyses, Leuitas aduocet. quicumque paratus ad dominum armatam dexteram gerat separet se ab iis qui manducando et bibendo grauia contraxere peccata. et hodie Moyses uenit, cum lex recensetur: 15 D
- 82 Moyses uocat, cum lex praecipit. apostolus docet ut separemus nos ab omni fratre inquiete agente. percutiamus eum gladio spiritali, qui est uerbum dei. non fratris, non propinqui accipiamus personam, sed omnem immundum a Christi secernamus altaribus, ut emundet et 20 corrigit lapsus suos, quo ad sacramenta Christi redire me-

2 Esai. 13, 5   2 Apoc. 21, 1; 22, 5   3 II Cor. 3, 16 et 18
7 Luc. 15, 10   12 Ioel 1, 5   Leuit. 10, 9   16 II Thess. 3, 6   18 Ephes.
6, 17   19 Matth. 12, 49 sq.

1 filiorum *om. H* redemptio (*e alt. ex i m2*) *P* 2 disperdet *G* disponit *H* disperdit *cet.* erit etenim *G* erit enim *HH'* etenim *cet.*
3 reuelauit *PG* et (*-bit corr.*) *H* 4 expectemus *H'DP'* 5 aduertimus *H'* quanti *DP'* delectatione *G* 7 erubescere (*e alt. ex i m2*) *P*
8 agente (*te m2 ex tē*) *H* 9 exorta *G* et (*corr. m2*) *H* 10 castigamus *P* 11 comisationes *Pm1* comessiones *Pm2 GH'* et (*co m2 ex cō*) *H* comessiones *D* commessiones *P'* 12 ne] nonne *H* Leuitas] et leuitas *GH* aduocet] ad uos *H* 13 quicumque] et quicumque *GH* gerat (*g s. u. m2*) *H* 14 his libri 16 Moyses... lex *om. H* praecipit (*i s. e*) *H* dicit *H'* et docet *H* 17 agente (*nt ex r*) *P* 18 qui] quod *H* 19 fratres *P* fr̄s *ex fr̄s H'* accipiamus (*a alt. s. u.*) *H* 21 corrigit (*i ex e*) *P* quo quod] (*ad s. quod*) *P* quo usque ad *D* (*o ex a*) *P'* sacramenta *P* Christi] dei *DP'*

- 83 reatur. si quis autem non est baptizatus, securior conuertatur E
 remissionem accipiens peccatorum. . . . . uelut ignis quidam
 peccata consumit, quia Christus in igne et spiritu baptizat-
 denique hunc typum legis in Regnorum libris, ubi Helias
 5 super altare ligna inposuit et dixit ut mitterent supra de
 hydriis aquam. et dixit: iterate, et iterauerunt. et
 dixit: iterate tertio, et iterauerunt et tertio et, cum
 manaret aqua, precatus est Helias, et ignis descendit e caelo.
 tu es homo super altare, qui ablueris aqua, cuius exuritur 562 A
 10 culpa ut uita renouetur; lignum enim et stipulam consumit
 ignis. noli timere ignem per quem inluminaris. ideo tibi
 dicitur: accedite ad eum et inluminamini. suscipite
 iugum Christi. nolite timere quia iugum est: festinate, quia
 leue est. non conterit colla, sed honestat. quid dubitatis, quid
 15 procrastinatis? non alligat ceruicem uinculis, sed mentem
 84 gratia copulat, non necessitate constringit, ... quid negas B
 adhuc esse temporis? omne tempus oportunum ad indulgentiam.
 si aurum tibi offeram, non mihi dicis: cras ueniam,
 sed iam exigis. nemo differt, nullus excusat: redemptio

2 Deut. 4, 24 3 Matth. 3, 11 4 Reg. III 18, 34 sq. et 38 Bas.
 427 D 429 A (115 D) 12 Psalm. XXXIII 6 Bas. 425 B (114 B)
 13 Matth. 11, 29 sq. Bas. 425 C (114 DE) 16 Bas. 429 A (115 D)

2 et remissionem accipiat *GH* lacunam *indicauit*; baptismus *add.*
H', siquidem baptismus α quidem *DP'* 3 igne (i s. e) *H* 4 uide
 denique *H'* 5 emitterent *H* supra *PH'* super *cet.* 6 hydrias (*om.*
de) *H* aqua *P* iterate (te *ex ta m?*) *H*, qui *om.* et iterauerunt . .
 iterate 7 et *pr. om.* *H* et *alt. PH'*, *om. cet.* 8 maneret *GD*
 descendit (e *ex i m?*) *P* e] de *DP'* 9 homo] ignis *DP'* 12 ac-
 cedite (e *pr. ex i m?*) *P* suscipe *H* 13 noli *HH'* 14 quid *alt.*
 (qu s. u.) *P* 15 alligat (i *ex e*) *P* 16 copulat (v s. o *alt.*) *P* lacu-
 nam *indicauit*, cf. *Basil.* 425 C οὐ γὰρ δεοῦσται ἢ ζεύγη περὶ τὸν τρά-
 χηλον ἀντιξοῦσιον ἐπιζήτει τὸν ὑφέλιοντα; sed uoluntate boni operis diligit
 (dirigit α) *add. GHa*, sed uoluptate (*corruptum ex* uoluntate) boni operis
 allicit *add. Michaelinus et Uallcellianus Maurinorum*, sed uoluntatem boni
 operis dirigit *scr. Maurini* 17 essem (m *del. m?*) *P*, esse *om. H'* 19 exi-
 ges *H'* ante nemo *add.* aurum accipere *H'* redemptio (e *alt. ex i m?*) *P*

animae promittitur, et nemo festinat. Iohannes in paenitentiam baptizabat, et omnis Iudaea conueniebat: Christus baptizat in spiritu, Christus gratiam dispensat, et cum fastidio conuenitur. typum baptismatis demonstraui Helias et caelum aperuit, quod fuit clausum tribus annis et sex mensibus. 5 quanto maiora munera ueritatis sunt! aperuit utique caelum non pluuiam descendens, sed ascendens gratia; nemo enim nisi per aquam et spiritum ascendit in regnum caelorum. 85 clauserat caelum hominibus perfidia, sed aperuit fides. patebat et ante hoc caelum hominibus. denique Enoch raptus ad caelum est. iterum clausum est, sed aperuit Helias, qui raptus est curru. et uos potestis ascendere, si sacramenti gratiam consequamini. quousque delectationes, quousque comissiones? instat iudicii dies: dum differis gratiam, mors adpropinquat. quis dicat: 'non mihi nunc uacat, occupatus sum, non mihi 15 demonstres lumen, nolo tam cito me redimas, non mihi adhuc opus est regnum caeleste?' nonne hoc dicit qui excusat a baptisate? et quanta gratia renouaris, o homo! <purgaris> et non exureris, sanaris et non doles, reformaris et non 20 dissolueris, ictum mortis non excipis et resurgis. et adhuc dissimulas, adhuc expectas ut uiuas saeculo, postea te reseruas deo? ignoras quod Cain propterea displicuerit sacrifi-

1 Matth. 3, 11   4 Reg. III 17, 1 et 18, 44 sq.   7 Ioh. 3, 5
10 Gen. 5, 24   11 Reg. III 2, 11   22 Gen. 4, 3 sqq.

1 penitentiam *G* paenitentia *cet.* 2 baptizat *D* 3 fastidio (*o ex orum m2*) *H* conuenit *PDP'* 5 clausum *om. D* 6 maioris *H* sunt ueritatis *H'* itaque *GH* 7 descendens (*e pr. ex i m2*) *P* ascendens (*e pr. ex i m2*) *P* gratiam *P* 8 spum (*m s. u. m2*) *P* 10 raptus *II'* est ad caelum *DP'* 12 curru *G et (corr. m2) H*; curru igneo *a, fort. curru aereo* ascendere (*e pr. ex i m2*) *P* sacramenti (*c ex g*) *P* 13 quoadusque *pr. GH* comissiones *P (e pr. ex i m2) GH'P'* comissiones *HD* 18 quanta (*u ex r*) *P* reuocaris *G* purgatis *add. a* 19 exureris *H* sanaris (*i ex e*) *P, om. H* et *tert.*] sed *GH* 20 excipis (*ex ex re*) *H* resurge *G* resurgens *H* 21 uerba adhuc expectas usque oraculum (*cf. p. 465 u. 3*) scripta sunt in *H* in 14 uersibus erasis reserues *H* 22 an ignoras *GH*

cium, quoniam non primitiua optulit, sed primitiuis ipse perfunctus de sequentibus munus deo temptauit offerre, Abel autem primitiarum oblatione praelatus meruit insigne pietatis?

1 optulit *PH'* obtulit *cet.* perfunctus est *GH* 2 deo *om.* *H*
 3 primitiarum suarum *GH* *malim* meruerit *post* pietatis *add.* laudari oraculum *GH*; in *Michaelino et Uallicelliano* legitur insigni pietatis oraculo, *quod receperunt Maurini* EXPL. TRACTATUS *SCĪ AMBROSI CONFESSORIS ET EPI DE HELIA ET IEIUNIO P* FINIT *SCĪ AMBROSII LIB DE IEIUNIIS. LEGE FELICITER (erasa est antiqua subscriptio minio picta) H* EXPLICIT TRACTATUS *SCI AMBROSII (MEDIOLANENSIS add. P') DE HELTA (ET IEIUNIO add. D) DP. in GH' non est subscriptio*

DE NABVTHAE.

- P* = Parisiacus 1732 saec. VIII f. 90^r (incipit p. 484 u. 15)
R = Remensis 229 saec. VIII f. 34^r
B = liber musei Britannici Add. Ms. 18332 saec. X. f. 127^r
V = liber bybliothecae Uaticanae antiquae 5760 saeculi X uel
XI f. 184^r
A = Aurelianensis 148 (125) saeculi VIII p. 1 (incipit p. 490
u. 13)
C = Coloniensis 32 saec. X f. 178^a
B' = Bodleianus Auct. T 2, 23, olim Meermannianus, saec. X
uel XI f. 97^r
Œ = Augiensis CCXIII, nunc Caroliruhensis saec. X f. 164^r
Œ' = Augiensis CLVI, nunc Caroliruhensis saec. XI f. 130^a
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 232
N' = *ŒŒ'E*
P' = Parisiacus 11624 saec. XI f. 104^a
T = liber s. Theoderici apud Remos. nunc bybliothecae urbanae
Remensis 352 saec. XII f. 123^a
D = Duacensis 227 saec. XII f. 51^r
L = Laudunensis 178 saec. XII f. 179^a
α = editio Amerbachiana

1, 1 Nabuthae historia tempore uetus est, usu cottidiana. quis 565 A
 enim diuitum non cottidie concupiscit aliena? quis opulentis- B
 simorum non exturbare contendit agellulo suo pauperem atque
 inopem auiti ruris eliminare snibus? quis contentus est suo?
 5 cuius non inflammet diuitis animum uicina possessio? non
 igitur unus Achab natus est, sed quod peius est cottidie Achab
 nascitur et numquam moritur huic saeculo. si unus occidat,
 adsurgunt plurimi. plures qui rapiant quam qui amittant. non C
 unus Nabuthae pauper occisus est; cottidie Nabuthae ster-
 10 nitur, cottidie pauper occiditur. hoc metu percitum humanum
 genus cedit iam suis terris, migrat cum paruulis pauper onu-
 stus pignore suo, uxor sequitur inlacrimans, tamquam ad
 bustum prosequatur maritum. minus tamen deplorat illa, quae
 deflet suorum funera, quia etsi amisit coniugis praesidium,
 15 sepulchrum tenet, etsi filios non tenet, tamen exules non dolet,
 2 non ingemit grauiora funeribus tenerae prolis ieiunia. quo- D
 usque extenditis, diuites, insanas cupiditates? numquid soli
 habitabitis super terram? cur eicitis consortem naturae

7 sqq. Bas. III 2:3 A M. (II 57 B G.) 10 Bas. 293 B (57 B)
 17 Esai. 5, 8

INCIPIT DE (ET *om.* DE B) VINEA NABUTHE ISRAHELITAE RB
 INCIPIT DE NABUTHE (LIBER PRIMUS *add.* P', ISRAHELITA T,
 IEZRAHELITAE L) P'LT INCIPIT (LIBER EIUSDEM *add.* D, TRAC-
 TATUS SANCI AMBROSII *¶E*) DE NABUTHAE *¶CB'ED* INCIPIT. VIII.
 DE NABUTE IEZRAHELITA *¶* (*m. alt. eiusdem saec. add.* NABUTHE).
in V non est inscriptio 5 inflammat *¶* (at *ex et m2*) *¶E* animam
 (*u s. a alt. m2*) B 7 huic saeculo moritur *¶E* occidit RBV 8 ex-
 surgunt R et (ad m2 s. ex) B 13 prosequatur L (a *ex i*) prosequitur
¶E 14 suorum] filiorum RB quae (*om.* etsi) RB 15 tenet *pr.*
 patet N' 17 intenditis (*ex s. in*) D tenditis CB'N' 18 habitabitis
 RBVP' inhabitatis *¶* inhabitabitis L (*bi alt. s. u.*) *cet.*; *cf. Exam. V*
 10, 27 VI 8, 52

et uindicatis uobis possessionem naturae? in commune omnibus, diuitibus atque pauperibus, terra fundata est: cur uobis ius proprium soli, diuites, adrogatis? nescit natura diuites, quae omnes pauperes generat. neque enim cum uestimentis nascimur, cum auro argentoque generamur. nudos fundit in lucem egentes cibo amictu poculo, nudos recipit terra quos edidit, nescit fines possessionum sepulchro includere. caespes angustus aequae et pauperi abundat et diuiti et terra, quae uiuentis non cepit affectum, totum iam diuitem capit. nescit ergo natura discernere quando nascimur, nescit quando deficimus. omnes similes creat, omnes similes gremio claudit sepulchri. quis discernat species mortuorum? redoperi terram et, si potes, diuitem deprehende. erudato paulo post tumulum et, si cognoscis, egentem argue nisi forte hoc solo, quod 3 plura cum diuite pereunt. sericae uestes et auro intexta uelamina, quibus diuitis corpus ambitur, damna uiuentium, non subsidia defunctorum sunt. unguentum accipis, diues, et faetidus es; perdis alienam gratiam nec adquiris tuam. heredes relinquis, qui litigent. heredibus relinquis depositum magis hereditarium quam commodum uoluntarium, qui id quod relic- tum est minuere ac uiolare formident. si frugi heredes sunt, custodiunt; si luxuriosi, exhauriunt. itaque aut bonos heredes

5 Iob 1, 21 Bas. 276 B (50 A)

1 uobis *P'DLT, om. cet.* 5 nascimur <nec> cum *a* argento (*om. que*) *RB* nudos (*o ex u m2*) *RB* fundit *BV* fudit *cet.* 6 populo (*c s. p m2*) *B* 7 finē *N'* concludere (*in s. con*) *D* caespes *RB* caespes *cet.* 9 totum *om. CB'N'* 10 natura, diuites, nescit *V* deficiamus *Ų* (*a eras.*) *CB'ŲP'* 12 discernit *R et* (*a m2 s. i alt.*) *B* sedoperi *RL et* (*r m2 s. s*) *B* sedaperi *V* redaperi *P'* 13 deprehende (*de ex do*) *C* deprehendere *B'* tumulo (*v s. o m2*) *V* 14 cognosces *R et* (*-is corr. m2*) *B* solū *ŲŲ'* 15 cum diuite plura *Ų'E* syriacae *RB* 17 sint *R* fetidus *Ų'D* fetidus *cet.* 18 perdes *RV et* (*i m2 s. e alt.*) *B* 19 relinquis *pr.* (*is ex es m2*) *B* cum heredibus *Ų'E* 20 id (*i s. u.*) *B, om. N'*

perpetua condemnas sollicitudine aut malos dimittis, quo tua facta condemnent.

- 2, 4 Sed quid arbitraris quod, dum uiuis, abundas omnibus? o D
 diues, nescis quam pauper sis, quam inops tibi ipse uidearis,
 5 qui te diuitem dicis. quanto plus habueris. plus requiris et 567 A
 quidquid adquisieris, tamen tibi adhuc indiges. inflammatur
 lucro auaritia, non restringitur. quasi gradus quosdam cupi-
 ditas habet; quo plures ascenderit eo ad altiora festinat, unde
 sit grauis ruina lapsuro. tolerabilior tamen iste, cum minus
 10 haberet, census sui contemplatione mediocria requirebat; acces-
 sione patrimonii accessit cupiditatis augmentum. non uult esse
 degener uotis, pauper in desideriis. ita duo intolerabilia simul
 iungit, ut ambitiosam spem diuitis augeat et non deponat B
 mendicitatis affectum. denique docet nos scriptura diuina quam
 5 15 misere egeat, mendicet abiecte. rex Achab in Istrahel erat et
 pauper Nabuthae. ille regni opibus adfluebat, iste angusti soli
 possidebat caespitem. nihil pauper de possessionibus diuitis
 concupiuit, rex sibi egere uisus est, quia uineam habebat
 pauper uicinus. quis igitur tibi pauper uidetur? qui contentus
 2) est suo an qui concupiscit alienum? alter certe pauper censu
 uidetur, alter pauper affectu est. affectus diues egere non C

4 sqq. Bas. 292 BC (56 CD)

1 malis RB et (o s. i) V diuites N' quod CB' quod tua facta
 condemnent A (del. m1; in mg. tua facies morte) tua facies morte A'E
 tua condemnent facta P' 4 ipsi AE esse P' 7 cupiditatis RBC
 8 ad s. u. m2 A, om. B 9 iste communis B 10 census (c ex s) DL
 census (in mg. 1 sensus) T sensus N' (quia sensus E) sui om. A'E
 contemplationem RB 14 mendacitatis CB' et (corr. m1) A 15 misere
 (e alt. s. u. m2) A miser cet. israhel B' isrl cet. erat s. u. V (t s. u.
 add. m2) 16 fluebat R affluebat (af s. u. m2) B iste angusti soli possi-
 debat cespitem (caespitem B) RBP DLT et pauperis desiderauit cespitem C
 cespitem B' et (cespitem exp.; in mg. m1 et tamen cespitem pauperis
 flagitabat) A et tamen cespitem pauperis flagitabat A'E 17 posses-
 sione V 20 antiqui (ti eras.) C aut qui V 21 affectus (s eras.) A
 effectus (a s. e) B affectu VL

nouit, census abundans nequit auari pectus explere. ideoque diues cupidus in inuidia possessionis et paupertatis querella est.

- 6 Sed iam scripturae uerba consideremus. et factum est inquit post haec uerba. erat uinea Nabuthae Israhelitae in Israhel iuxta domum Achab regis Samariae. et locutus est Achab ad Nabuthae dicens: da mihi uineam tuam, et erit mihi in hortum holerum, quoniam propinquat domui meae, et dabo tibi pro ea aliam uineam. si uero placuerit tibi, dabo tibi pecuniam pro ista uinea, et erit mihi in hortum holerum. et dixit Nabuthae ad Achab: non fiat hoc a deo, ut dem tibi hereditatem patrum meorum. et turbatus est spiritus eius et dormiuit in lecto suo et uelauit faciem suam et non manducauit panem. exposuerat supra scriptura diuina quia Helisaeus, cum esset pauper, reliquit boues suos et cucurrit ad Heliam et occidit eos et erogauit populo et adhaesit prophetae. ad condemnationem igitur praemissa sunt diuitis, qui in isto rege describitur, eo quod habens beneficia dei, sicut iste Achab, cui dominus et regnum donauit et pluuiam Heliae uatis oratione concessit, diuina mandata uiolauerit. audiamus ergo quid dicat. da mihi inquit. quae altera uox egentis est, quae uox alia stipem publicam postulantis nisi 'da mihi'? hoc est 'da mihi, quia

4 Reg. III 20 (21), 1—4 Bas. 293 B (57 BC) 15 Reg. III 19, 20 sq. 20 Reg. III 20 (21), 29 21 Reg. III 18, 45

1 census *V* nequieuit *R* (e *alt. eras.*) *B* explere (i s. e *tert.*) *V* et (i *eras.*) *D* et (re *m2 ex ri*) *A* expleri *C* replere *P'AE* ideo (om. que) *C* 2 in om. *R* inuidia (in s. u. *m2*) *B* 5 iezrahelitę *L* hiezrahelitae *B'* iehrahelitae *E* gez (s. israhelitae) *C* isrlitae *AA'* 6 iezrahel *L* et (s. *ras.*) *V* iehrahel *E* isrl' *ACAPDT* 7 et... dicens om. *P'* loquutus *V* ad om. *V* mihi inquit *P'* 9 appropinquat *V* meae et ref. (om. et dabo... panem) *V* 11 uinea ista *A'* 12 dno *C* 13 eorum *C* 16 relinquit *C* 19 postmissa *B* diuitis praemissa sunt *V* 21 uatis] uocatis *R* 23 altera *RBP'DT* alia *cet.* 24 hoc est da mihi om. *LT* quia egeo] quia ego non habeo *V* (non habeo s. u. *m2*) *C*

egeo. da mihi, quia aliud uiuendi subsidium habere non
 possum. da mihi, quia non est mihi panis ad uictum, F
 nummus ad potum, sumptus ad alimentum, ad indumentum
 substantia. da mihi, quia tibi dominus dedit unde largiri
 5 debeas, mihi non dedit. da mihi quia, nisi tu dederis, ha-
 bere non potero. da mihi, quia scriptum est: date elemo-
 synam.' haec quam abiecta, quam uilia! non habent enim
 humilitatis affectum, sed cupiditatis incendium. in ipsa autem
 deiectione quanta inpudentia! da mihi inquit uineam
 9 10 tuam. confitetur alienam, ut poscat indebitam. et dabo 568 A
 tibi inquit pro ea aliam uineam. diues quod suum est
 quasi uile fastidit, quod alienum est quasi pretiosissimum
 10 concupiscit. si uero placuerit tibi, dabo tibi pecu-
 niam. cito reprehendit errorem suum pecuniam offerendo
 15 pro uinea; nihil enim uult alterum possidere, qui totum desi-
 derat suis possessionibus occupare.
 3, 11 Et erit mihi inquit in hortum holerum. haec erat B
 igitur omnis insania, hic omnis furor, ut spatium uilibus
 holeribus quaereretur. non tam ergo ipsi cupitis quasi utile
 20 possidere, sed alios uultis excludere. maior uobis cura de C
 pauperum spoliis quam de uestris emolumentis est. iniuriam
 uestram putatis, si quid pauper habeat quod dignum posses-
 sione diuitis aestimetur. damnum uestrum creditis quicquid

6 Luc. 11, 41

3 indumentum] nestitum V 5 quia om. RBCB'N' 6 elemosynam
 B' elemosinam cet. 7 abiecta sunt et quam V enim om. RB
 11 inquit tibi $\mathfrak{A}'L$ alienam C 12 uile om. P' quod] quod
 autem VDLT quod enim $\mathfrak{A}$ (enim exp.) CB'P' pretiosum R et (pre-
 tiosissimum m2) B 13 tibi pr. om. V cito (s. u. m2) pecuniam
 cito (cito eras.) B 15 uineam (m eras.) R (m exp.) B ea P' alte-
 rum] alienum $\mathfrak{A}'E$ 16 terris (in mg. m2 at possessionibus) V 17 erit
 inquit mihi RBV $\mathfrak{A}'E$ erit inquit mihi T erat om. N', est V 19 quae-
 reretur in pauperis cespite paruo. non V 20 sed] quam V alios
 om. N' magis uobis $\mathfrak{A}'E$ uobis magis $\mathfrak{A}'$ 21 emolumentu est (est
 eras.) $\mathfrak{A}$ uestris ei detis elementis (om. est) $\mathfrak{A}'E$ 23 aestimatur N'
 post aestimetur add. nolite hoc facere quia deus pauperem non spernit
 RBP'DT et (in ras.) L

alienum est. quid uos delectant naturae dispēdia? uniuersis
 creatus est mundus, quem pauci diuites uobis defendere cona-
 mini. non enim terrena tantum possessio, sed caelum ipsum,
 aer, mare in usum paucorum diuitum uindicatur. hic aer, 5 D
 quem tu diffusis includis possessionibus, quantos alere popu-
 los potest. numquid angeli diuisa caeli spatia habent, ut tu
 12 terram positis distinguis terminis? clamat propheta: uae his
 qui domum ad domum iungunt et uillam ad uillam
 et arguit eos inefficacis auaritiae. fugiunt enim cohabitare
 hominibus et ideo excludunt uicinos; sed fugere non possunt, 10
 quia cum hos excluserint, alios rursus inueniunt et, cum illos
 propulsauerint, ad aliorum necesse est eos uiciniam peruenire; E
 soli enim super terram habitare non possunt. aues se auibus
 adsociant, denique ingentis plerumque agminis uolatu caelum
 obtexitur, pecus pecori adiungitur, pisces piscibus, nec damnum 15
 ducunt, sed commercium uiuendi, cum plurimum comitatum
 capessunt et quoddam munimentum solacio frequentioris socie-
 tatis adfectant. solus tu, homo, consortem excludis, includis
 feras, struis habitacula bestiarum, destruis hominum, inducis
 mare intra praedia tua, ne desint beluae, producis fines terrae, 20 F
 ne possis habere finitimum.

7 Esai. 5, 8 Bas. 298 A (57 B)

1 uniuersus R 2 pauci diuites uobis defendere conamini P'DLT CB'N
 uos pauci diuites uobis defendere contenditis V pauci diuites obtinetis
 R Uindob. 705, in quo optinetis, et (s' m2 non occupatis) B 3 non
 enim . . . uindicatur om. V 4 usu CB'DLT ager CVX'L 6 spatia
 celi V 7 distinguis BLT distinguas D (a ex i) cet. 8 iungunt do-
 mum ad domum CB'N' 9 et om. CB'N' 11 rursus N'DT 13 aues
 P'DLT et (i s. e m2) V auis B (e s. i m2) cet. auibus se CB'N'
 14 adsociant P'DLT adsociat cet. uolatus B'PDT et (s del.) X
 15 piscis RBX'E et (e m2 s. i alt.) V 16 ducit B' dicunt (v s. i) D
 complurimum VD cum pluriino P'LT complurium RB comitatu
 BVP'DLT 17 quoddam (d pr. ex s m2) X monimentum V fre-
 quētiore R (-is corr.) B 18 o homo RBP'T et (o postea add.) L
 19 struis CB'N' instruis cet.

- 13 Audiuimus uocem diuitis aliena quaerentis, audiamus uocem
 pauperis propria uindicantis: non fiat inquit hoc a deo,
 ut dem tibi hereditatem patrum meorum. quasi
 quandam contagionem sui pecuniam esse diuitis arbitratur,
 5 quasi dicat: pecunia tua tecum sit in perditionem,
 ego autem hereditatem patrum meorum non possum uendere.
 habes quod sequaris, diues, si sapias, ut non uendas agrum
 tuum pro nocte meretricis, non transfundas ius tuum pro 569 A
 sumptu comissionis deliciarumque inpensis, non adiudices
 10 domum tuam ad ludum aleae, ne ius hereditariae pietatis
 14 amittas. his auditis turbatus est auari spiritus regis. et dor-
 munit in lecto suo et uelauit faciem suam et non
 manducauit panem suum. lugent diuites, si non potue-
 rint aliena diripere; si suis pauper non cesserit facultatibus,
 15 uim maeroris tegere non possunt. dormire desiderant, uelant
 faciem suam, ne quicquam in orbe terrarum alienum uideant, B
 ne quicquam in hoc mundo non esse suum nouerint, ne
 audiant uicinum iuxta se aliquid possidere, ne audiant pau-
 perem sibi contradicentem: horum sunt animae quibus dicit
 20 propheta: mulieres diuites, exurgite.
- 4, 15 Et non manducauit inquit panem suum: quoniam C
 quaerebat alienum; etenim diuites alienum magis panem
 quam suum manducant, qui rapto uiuunt et rapinis sumptum
 exercent suum. aut certe non manducauit panem suum uolens
 16 25 se morte multare, quod ei aliquid negaretur. compara nunc D

5 Act. 8, 20 20 Esai. 32, 9 23 cf. Ouid. Met. I 144

1 audiamus] audiuimus *N'* pauperis uocem *B'* 2 fiat hoc inquit
 (inquit *extra u. m!*) *Œ* dno *C* 4 arbitretur *Œ* 5 perditione *V*
 7 sapias (sa s. u.) *Œ* capias *RB* 8 iustum pro sumpto *B'* 9 comis-
 sationis *R* (*corr. comess.*) *B* comessionibus *B'* comessionis *N'V*
 comesati-nis *et.* deliciarum (*om. que*) *B'N'* et deliciarum *C* ad-
 iungas *P'* 10 aliene *I'* 11 turbatur (-ur *ex -us, om. est*) *Œ* spi-
 ritus auari *N'* 15 uim (*s. cum*) memorem *V* cum memorem *C* 17 non
 esse] esse non *N'* (*non s. u. Œ*) 19 dicet (*i s. e*) *V* 22 etenim di-
 uites alienum *in mg. inf. m2 B* magis alienum *CB'N'* 23 quia *L*
 24 manducant *Œ* manducat *Œ'E*

affectum pauperis. nihil habet et ieiunare uoluntarius nisi deo nescit, ieiunare nisi ex necessitate non nouit. eripitis quidem pauperibus uniuersa, aufertis omnia, nihil relinquitis, poenam tamen pauperum uos potius, diuites, sustinetis. illi ieiunant, si non habeant, uos, cum habeatis. a uobis igitur prius poenam exigitis quam pauperibus inrogatis. uos igitur uestro affectu luitis miseræ paupertatis aerumnas, et pauperes quidem non habent quo utantur, uos autem nec ipsi utimini nec alios uti sinitis. eruitis aurum de metalli uenis et rursus 17 absconditis. quantorum uitas in illo infoditis auro! cui illa seruantur, cum legeritis de auaro diuite: thesauros condidit et ignorat cui congregat eos? heres otiosus expectat, heres fastidiosus increpat quod sero moriamini. odit incrementa hereditatis suae, ad damna festinat. quid igitur miserius, quando nec apud illum cui laboratis gratiam derelinquitis? propter illum totis maestam diebus toleratis famem cotidiana mensae uestrae damna metuentes, propter illum 18 diurna adornatis ieiunia. noui ego diuitem in agrum proficiscentem panes breuiore urbe delatos numerare solere, ut pro

11 Psalm. XXXVIII 7

1 ieiunare] diues *D. om. T* (in *mg. r.* diues) 2 post nouit *add.* diues *V* (s. u. *m2*) *CBÆET*, diuites *ÆPDL* 3 pauperibus omnia *ÆE* et (aufertis omnia *om.*) *Æ* 4 diuites *om. LT* 5 si] cum *N'* habent *V* uos ieiunatis *Æ* (ieiunatis s. u. *m2*) *Æ'* habeatis *Æ* (a *alt. s. u.*) *Æ'E* a *om. N'* 6 erogatis *E* erogatis *Æ* (e *alt. ex a*) *Æ'* 7 luitis (i. pr. ex e) *R* luitis *B* luitis *C* 9 et *RBV* sed *cet.* rursum *VCN'* 10 absconditis *RBÆ'E* absconditis illum (illum ex eum) *T* absconditis eum *V* (eum s. u. *m2*) *Æ* (eum *eras.*) *cet.* uita *RB* uitas (s. s. u.) *Æ'* cur *Æ'E* cui (a *ex u*) *V* e *ex u* *Æ* cum *CB'* illud seruat *C* 11 thesauros *libri* 15 gratias *N'* 16 totam (am *ex is*) maestam (a *eras.*) diem *R* 17 diuina metuentes *R* et (s. *m2* damna metuentes) *B* 18 diurna a. ieiunia *infra in mg. m2 V* diurna *DELT* adornatis *recepti ex Æ* (in quo est amatis in *ras. ex* adamatis ut uidetur, in *mg. m. ant.* adornatis 1 adamatis, adamatis *Æ'E* adhibitis *m2 ex* adheratis (e s. a *alt.*) *R* adheratis *B* et (*m3 in mg.* adhibitis) *Monacensis 10041* adhibitis *Uindob. 705* adelatis (r s. l) *V* adheretis *P'* toleratis *DLT* adhaeratis *C* adhaeratis (e *alt. ex a, ba s. u.*) *B'* 19 numerare *V* (i s. e *alt. m2*) et (re *ex ri m2*) *Æ* numerari *CBÆEP'T*

numero panis aestimaretur quot dies in agro futurus esset. nolebat obsignatum aperire horreum, ne quid de condito minueretur. panis unus diei deputabatur, qui tenacem satiare 570 A uix posset. comperi etiam ueri fide, si quando ei ouum esset adpositum, queri quod pullus esset occisus. hoc ideo scribo, ut cognoscatis uindicem esse dei iustitiam, quae lacrimas pauperum uestro ulciscatur ieiunio.

5, 19 Quam religiosum esset ieiunium, si sumptum conuiuui tui B deputares pauperibus! tolerabilior iam ille diues, cuius de 10 mensa ea quae cadebant pauper Lazarus colligebat saturari cupiens, sed etiam ipsius mensa multorum pauperum constabat sanguine et ipsius pocula multorum quos ad laqueum coegerat rorabant cruorem. quanti necantur, ut uobis quod 20 delectat paretur! funesta fames uestra, funesta luxuries. ille de 15 summis culminibus ruit, ut frumentis ampla uestris receptacula praepararet. ille de sublimi cacumine altae arboris decidit, dum genera explorat uuarum, quas deferat, quibus digna conuiuio tuo uina fundantur. ille mari mersus est, dum D ueretur, ne piscis mensae tuae desit aut ostrea. ille brumali 30 frigore, dum lepores inuestigare aut laqueis studet aues cap-

9 Luc. 16, 21 20 Uerg. Georg. I 139

2 recondito P' 3 unus (us in ras.) V diei RBV diebus CB'ADE diebus non paucis (in ras.) A' diebus singulis T' (singulis s. u. m2) P'L uix satiari CB'N' uix satiari D 4 possit RV et (posset m2) B comperientiam uiri fidem C comperi etiam uiri fidem B' comperit etiam uiri fides A (del. m1), om. A'E ei om. RBVN' 5 quaerit B' et m1 A quaeritur A m2 A'E quod] quia N' 6 iustitiam dei P' 9 pauperi RB ille iam diues P'DLT 13 roborabant AEB'P' reboabant C rubebant A' cruore VA'DLT quantis (s. u. m2 A) negatur N' 14 delectet RV et (delectat m2) B funesta f. uestra in mg. m1 R famis V luxuries (u alt. ex o) R, s. u. D, om. LT' post luxuries add. de tignario uinitore piscatore P'LT, eadem in mg. m. ant. A (in quo ignario) 15 de] dñ P' 16 praepararet RBVA' praepararet (ra s. u. m1) C ille... decidit om. P' altae om. CB'N' 17 decedit (i s. e alt. m2) V uuarum explorat CB'N' quas] quos A quo A'E quas deferat om. RBV 18 mare P' est om. CB'N' 20 capere B (m2 captare) RV

tare, dirigit. ille ante oculos tuos, si quid forte displicuit, uerberatur ad mortem atque ipsas epulas fuso cruore respergit. denique diues erat, qui sibi ad mensam caput prophetae pauperis iussit adferri et aliud unde saltatrici praemium sol-
 21 ueret non inuenerat nisi ut pauperem iuberet occidi. uidi ego 5
 pauperem duci, dum cogeretur soluere quod non habebat, E
 trahi ad carcerem, quia uinum deeset ad mensam potentis, deducere in auctionem filios suos, ut ad tempus poenam differre posset. inuentum forte aliquem, qui in illa necessitate subueniret. redit ad hospitium cum suis pauper direpta 10
 spectans omnia, nihil sibi ad cibum relictum, ingemiscens filiorum famem, dolens quod eos non potius ei qui posset pascere uendidisset. redit ad consilium, uendendi sumit arbitrium. compugnabant tamen inopiae iniuria et paternae pietatis gratiae, fames urgebat ad pretium, natura ad officium. 15
 commori filiis paratus quam a filiis separari saepe gradum protulit, saepe reuocauit. uicit tamen necessitas, non uoluntas et ipsa concessit pietas necessitati.

22 Consideremus nunc patriae mentis procellas exaestuans quem de liberis prius traderet. 'quem' inquit 'uendam priorem? 20
 scio enim quod non satis est unius pretium ad pastum reliquorum. hoc solum fecunditas diues ad aerumnam! quem 571 A
 offeram? quem frumenti auctionator libenter aspiciet? primo-

3 Matth. 14, 6 sqq. 13 sqq. Bas. 268 CD, 269 A (46 DE, 47 A)

1 suos *AT* 2 respergit cruore *N'* 4 adferri iussit (iussit *add. m.2*) *V*
 aliqui *B'* 8 auctionem *U* actionem *L* 9 deferre *B'U'* possit
CB'N'V forte (t s. u. *m.2*) *V* quidem *N'* 10 reddat *B* rediit *L* et
 (*corr. redit*) *T* diruta *U'* 11 cibum] uictum *LT* ingemiscens
RBV et (i *m.2* s. e. *alt.*) *U* 12 possit *RB* 13 sumi *R* et (sumit *m.2*) *B*
 14 iniuriae *om.* et *R* et (iniuria et *m.2*) *B* 15 famis *VB'* urgebat
CB'N'V 17 tamen in eo *U* (eo s. u.) *U'E* 18 concessit] *h*ecessit *C*
cessit DLT 19 exaestuans *RB'U'* et (e s. i *m.2*) *V* exaestuantis *cel.*
 20 primum *V* tradam *R* tradam et (et s. u. *m.2*) *B* 22 solo (*v̄* s.
o alt.) *V* diues fecunditas *CB'N'* 23 quem frumenti... offeram
om. P' aspiciet (*m.2* ex aspiceret) *U* aspicias *B'* post aspiciet *add.*
V uberior ē nummus e paruo quam thesaurus e maximo

genitum offeram. sed primus me patrem uocauit. hic est maior ex filiis, quem congrue honoro seniore. sed iuniorem dabo. at istum teneriore amore conplector. illum erubesco, huius misereor: illius gradum suspiro, huius aetatem: ille iam sentit aerumnam. iste ignorat: flectit me illius dolor, huius inscientia. ad alios me conferam. ille mihi plus blanditur, iste plus uerecundatur: ille parenti similior, hic utilior: in illo imaginem meam uendo, in isto spem meam prodo. me miserum, non inuenio quid faciam, non habeo quid eligam. circumuallant me facies calamitatum, aerumnarum chorus. ferina haec rabies est eligere quem tradas. ferae ipsae cum periculum imminere proli ac sibi sentiunt, solent eligere quos liberent, non quos offerant. quomodo igitur discernam affectum naturae, quomodo obliuiscar, quomodo exuam patris mentem? quomodo filii auctionem constituam, quo sermone paciscar pretium, quibus tradam manibus in seruitutem filium, quibus oculis adspiciam seruientem, quibus oculis discedenti uale dicam, quibus factum excuseam sermonibus? fili, ego te pro meo cibo uendidi. funestior ergo iam pauperis mensa quam diuitis. ille addicit alienos, ego meum uendo: ille necessitatem inponit, ego adfero uoluntatem. ut sit excusabilior causa, adiciam: fili, pro fratribus tuis seruias, ut illis quaerantur alimenta. et Ioseph a fratribus suis in seruitutem uenditus postea et ipsos et patrem pauit. respondebit ille: 'sed non eum uendidit pater, sed fleuit amissum, sed postea etiam

10 Ter. Adolph. III 2; 4

1 prius *DT* 3 ac ex ad *R* ad *Œ* et (t s. q) *P'* aut (u exp. m2) *L* teneriore (m *eras.*) *P'* teneriori *LT* 4 miserior *R* 6 inscientia *RBV* insipientia *P'* et (insipien in *ras.* et tia s. u.) *D* inscitia *cet.* alios *RBV* alium *DLT* alia *cet.* 7 plus *om.* *LT* parentis *Œ* (s *eras.*) *B'* parentib; *V* 9 quid *pr.*] quod *RB* 10 circumuallat *RBV* 12 pericula *RB'VŒ'E* et (a m2 in *ras.*) *Œ* 13 igitur] ergo *RB* 17 aspiciam . . . oculis *s.* in *mg.* m2 *V* oculis] oculis *RN'P'* discedenti (de s. u.) *V* discendenti (n *pr.* *eras.*) *C* descendenti *B'* 23 suis *om.* *Œ'E* uenditus *RBV* uenundatus est *cet.* 24 respondebit (eb s. u. m2 *V* 25 cum *om.* *RB*

ipse in potestatem diuitis uenit et uix potuit liberari. postea
 genus eius diuitiis Aegypti multa aetate seruiuit. uende me
 24 postremo, pater, ea condicione, ne diuites emant.' haesi, fateor, E
 uerum quid faciam? nullum uendam. sed dum unum consi-
 dero, omnes fame uidebo pereuntes. si unum tradam, quibus 5
 oculis uidebo ceteros de mea impietate suspectos, ne alios
 quoque uendam? quo pudore regrediar domum, quomodo in-
 trabo, quo habitabo affectu, qui mihi abnegauit filium, quem
 non morbus absumpsit, non mors abstulit? qua conscientia
 considerabo mensam meam, quam sicut nouella oliuarum in 10
 circuitu tot filii uestiebant?'
 25 Haec pauper te praesente deplorat, et tibi auaritia aurem F
 obstruit nec mens tua facti miserabilis horrore mollitur. totus
 populus ingemescit, et solus, diues, non flecteris nec audis
 scripturam dicentem: perde pecuniam propter fratrem 15
 et amicum, et non abscondas eam sub lapide in mor-
 tem. et quia non audis, ideo exclamat Ecclesiastes dicens:
 est languor malus, quem uidi sub sole, diuitias cu-
 stodiri in malum possidentis eas. sed fortasse redeas
 domum, cum uxore conferas, illa te hortetur ut redimas ue- 20
 nundatum. immo magis hortabitur, ut mundum muliebrem
 conferas, unde potes uel paruo pauperem liberare. illa tibi
 inponet sumptuum necessitatem, ut gemma bibat, in ostro 572 A

10 Psalm. CXXVII 3 15 Sir. 29, 10 (13) 18 Eccl. 5, 12 Bas.
 300 A (59 D) 23 Uerg. Georg. II 506

1 *sqq.* ipse... uenit... potuit *RB* (in quibus potestate) et *m1 V* ipsi
 ... uenerunt... potuerunt *V m2 cet.* 3 fatear *RV* 4 faciam ignoro *V*
 dum] cum *CB'N'* 5 uidebo fame *Œ'E* 10 nouellae *Gelenius*
 11 tot *s. u.* *V* uestiebant (*n s. u.*) *V* 14 ingemescit *RBVP'* inge-
 mescet *C* ingemiscit *cet.* et solus] solus *RB* solus tu *V* nec (*ex*
nam m2) *B* nam *R* 15 pecuniam tuam *V* 16 et amicum *om.* *T* in
 lapide sub mortem *N'* lapidem *RC* morte *P'* 17 audes *R* et
 (audis *m2*) *B* 18 langor *RB* pessimus (*om.* quem uidi) *V* custo-
 diri] conseruatas *V* 20 cum] et cum *B'L* 22 potes *RB* potest *D*
 (t *alt. eras.*) *cet.* paruo] pauper *N'* pauperem] tempore *D* (in *mg.*
 pauperè) *LT* laborare *LT* 23 inponit *Œ'E* sumptuum *P'* in
 gemma *P'* gemina *CT*

dormiat, in argentea sponda recumbat, auro oneret manus,
 26 ceruicem monilibus. delectantur et conpedibus mulieres, dum-
 modo auro ligentur. non putant onera esse, si pretiosa sint,
 non existimant uincula esse, si in his thesaurus coruscet.
 5 delectant et uulnera, ut aurum auribus inseratur et margaritae
 pendeant. habent et gemmae pondera sua, habent et uestes
 sua frigora. sudatur in gemmis, algetur in sericis: tamen
 pretia iuuant et quae natura auersatur commendat auaritia. B
 zmaragdus et hyacinthos beryllum achaten topazion amethy-
 10 stum iaspin sardium summo quaerunt furore. uel si dimidium
 patrimonii petatur, non parcunt dispendio, dum indulgent cu-
 piditati. non abnuo gratum quendam lapidum istorum esse
 fulgorem, sed tamen lapidum. et ipsi admonent contra natu-
 ram expoliti, ut saxorum deponerent asperitatem, rigorem
 15 magis mentis esse expoliendum.

2 Bas. 289 B (55 D)   6 Bas. 288 C (55 B)   9 Bas. 297 AB
 (58 E, 59 A)

1 onerere *RB* honeret *V* honoret *C*   2 ceruices *B'*   munilibus *Œ*
 (mon. *m2*) *V* (o *s.* u *pr.*) *C*   delectentur *B'* (e *tert. ex a*) *P'*   3 lin-
 guentur *C*   4 existimant (xi *s. u.*) *C* estimant *B'* putant *Œ'E* existi-
 matur *R* existimantur *B*   thesaurus *RBV* thesauri *Œ'E* thesauris *Œ*
 (s *eras.*) *cet.*   coruscet *RBV* coruscent *cet.*   6 uestimenta *Œ'E*
 7 frigora sua *N'* "frigora" sua *T*   8 auersatur *CBV* aduersantur *R* ad-
 uersatur *Œ* (d *eras.*) *T'* (*m2 in ras.*) *cet.*   9 zmaragdus *B* ismaragdus
R smaragdus *V* smaragdus *cet.*   hyacinthos *B* hyacinthus *R* hyacin-
 tos *B'* hyacinctos *C* (h *s. u.*) *Œ* iacintus *V* iacintos (*corr. iachinctos*) *P'*
 iacinctos *T* (c *alt. eras.*) *DLŒ'* iacinctos *E*   beryllum *C* beryllus *V*
 berillium *T* berillum *cet.*   achatem *L* achates *V* acathen *P'*   topa-
 zion *C* thopation *P'*   amethystum *BR* amethystus *V* amethystum *Œ*
 (Œ *ex us*) *T* amethystin *C* ametistin *B'* ametistum *P'DŒ'E*   10 iaspis
 sardius *V* quaeruntur *V* dimediis patimoniis *V*   11 petantur *RB*
 12 abnuunt *V*   gratiam *N'*   quandam *Œ* (a *pr. ex e m2*) *Œ'E* isto-
 rum lapidum *V*   13 et *RB* hec *E* nec *cet.*   14 saxosam *V*   depon-
 derent *Œ* (*corr. m2*) *B'P'L*   15 mentis magis *V*   esse polendum *RB*
 esse spoliendum (*m2* esse exspoliendum) *V* esse expoliendum (expoliendum
 esse *DLT* esse expoliandum *Œ'E*) quam lapidum *cet.*

6, 27 Quis artifex unum diem uitae hominis potuit adiungere? C
 quem diuitiae ab inferis redemerunt? cuius aegritudinem pecunia mitigauit? non in abundantia inquit uita eius. et D
 alibi: nihil prosunt thesauri iniustis, iustitia autem liberat a morte. merito clamat Dauid: diuitiae si fluant, 5
 nolite cor adponere. quid enim mihi prosunt, si me a morte liberare non possunt? quid mihi prosunt, si mecum post mortem esse non possunt? hic adquiruntur, hic relinquuntur. somnium igitur loquimur, non patrimonium. unde bene ait idem propheta de diuitibus: dormierunt somnum suum et nihil 10 E
 inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis, hoc est: nihil inuenerunt operibus suis diuites, qui nihil pauperi contulerunt. nullius iuuerunt inopiam, nihil ad utilitatem suam proficiens repperire potuerunt. ipsum nomen considera. 28
 Ditem dicunt gentiles inferi praesulem, arbitrum mortis. ditem 15
 appellant et diitem, quod nisi mortem diues inferre non no- uerit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferna sint. quid est F
 enim diues nisi inexplebilis quidam gurgis diuitiarum, inex-

3 Luc. 12, 15 4 Prouerb. 10, 2 5 Psalm. LXI 11 Bas. 269 D
 47 D) 10 Psalm. LXXV 6

2 diuitiae eius *CB'N'* redimerunt *BV* et (*corr. m2*) *L* redimerent (*corr. m2*) *Ų* pecunia (a ex e) *C* (a ex e) *D* 3 habundantia *RB* habundantia diuitiarum *V* (diuitiarum *in mg. m2*) *L* (*in quo* inquit ante diuitiarum) *cet.* ullius uite (a s. e) eius est *V* 4 iniusti *N'P'* 5 dauid] propheta *CB'N'* fluant *RB* affluant *cet.* 6 liberare me a morte *P'* 7 quid mihi . . . non possunt *om. T, in mg. sup. m2* *D* 8 inesse *RB* reliquantur *B* relicuntur *V* 9 loquitur (m s. t *m2*) *V* non *om. R* ut (s. *m2* unde) *V* bene ait] uenerit (*om. ait*) *R* et (s. bene ait *m2*) *B* ait] agit *C* 10 somnium *R* suum *om. R, s. u. m2* *B* 11 suis *om. C* 12 hoc] id *V* post est *add. dicere CB'N'* in operibus *B'VDLT* 13 inuauerunt *B* (ua s. u. *m2*) *P'* inueniunt *N'* 14 proficientes *Ų* (-ens *m2*) *CB'Ų'* nomen] tamen *P'* consideray] *V* considerate *B'* 15 inferni *CB'N'V* 17 inferne *DLT* sint (i ex u) *D* quid (d ex s) *P'* 18 explebilis *P'* inexplebilis . . . diuitiarum *om. CB'N'* diuitiarum (ti s. u.) *R* diuinarum (ci s. *Ų m2*) *B*

plebilis auri fames aut sitis? quo plus hauserit, plus inardescit. qui diligit inquit argentum non satiabitur argento et infra: et quidem hoc pessimus languor; sicut enim fuit, ita et abiit, et abundantia eius laborat in uentum. et quidem omnes dies eius in tenebris et luctu et iracundia multa et languore et ira, ut tolerabilior sit condicio seruulorum; illi enim hominibus seruiunt, iste peccato; qui enim facit peccatum seruus est peccati. semper in laqueis, semper in uinculis, numquam liber a conpedibus, quia semper in criminibus. quam misera seruitus seruire peccatis!

29 Naturae ipsius nescit munia nec somni ipsius uices nouit aut cibi fungitur suauitate, cuius nullum est immune seruitium; dulcis enim somnus serui, et si modicum et si multum edat, et satiatio diuitiis non est qui sinat eum dormire. excitat eum cupiditas, exagitat cura peruigil aliena rapiendi, torquet inuidia, mora uexat, sterilitas prouentuum infecunda perturbat, sollicitat abundantia. unde illi di-

2 Eccl. 5, 9   3 Eccl. 5, 15 sq.   8 Rom. 6, 17   14 Eccl. 5, 11

1 aut] ac *CB'NLT* quo] quae quo *DT* auxerit *RB* auserit *C* hauserit (h *add. m2*) *AV* post inardescit *add.* sic et propheta admonet (*om. inquit*) *CB'N'* 2 inquit *om. V* 3 idem post infra *add. CB'NV* hic *AV* (i *ex o m2*) *AE'* langor *R* (or *in ras.*) *B* 4 et *alt.* post eius transponit *V* in habundantia *P'* 6 languore *CVDL* langor *B'* languor *cet.* ut *eras. V, om. CB'N'* 7 sit] est *V (m2 in ras.) CB'AE, om. AV* seruorum *P'* 8 iste] isti *P'DLT* post peccato *add.* sic inquit apostolus *CB'N'* est et *C* peccato *T* 9 uinculis est *Cl'N'* et (*est s. u. m2*) *V* 12 munia *V* (*sompnia m2, add. diues*) *DLT* munilia *RP'* et (*munimina m2*) *B* somnia *C* omnia *B'N'* somnii *CA'ELT* nouit uices *AV* 13 est *om. C* in munere *P'* 14 sonus *C* etsi multum etsi modicum *L* et si *alt.*] aut *V* et *B'* uel *AV* (uel *ex et m2*) *AE'* 15 comederit *V* et] at *V (m2 in ras.) C ex (m2 ex et) AV* satietas *V* satiatus *B'* non sinit (*om. est qui*) *V* eum (*enim B'*), sinat *CB'N'* 16 post dormire *add.* non posse *CB'* et (*qui haec exp.*) *AV, om. AE, ceteri add.* denique euangelico utamur exemplo, ut (*ut om. V*) probemus diuitem dormire non posse. *desunt haec in editionibus ante Maurinos, qui ea in commentario commemorauerunt* exagitat] excitat *CB'N'* 18 diuiti (*ti m2*) *RB*

uiti, cuius possessio uberes fructus adtulit, qui cogitauit B
 intra se dicens: quid faciam, quod non habeo quo con-
 gregem fructus meos? et dixit: hoc faciam, destruam
 horrea et maiora faciam, et illo congregabo omnia
 quae nata sunt mihi et dicam animae meae: anima, 5
 habes multa bona in annos multos posita: requiesce,
 manduca, bibe, epulare; respondit deus: stulte, hac
 nocte animam tuam repetunt a te; quae autem para-
 sti cuius erunt? ne ipse quidem deus eum dormire per-
 30 mittit. interpellat cogitantem, excitat dormientem. sed nec ipse 10 C
 se quietum esse patitur, qui de abundantia sollicitatur et in
 ubertate fructuum uocem egentis emittit. quid faciam? in-
 quit. nonne haec pauperis uox est, non habentis subsidia ui-
 uendi? egens omnium huc atque illuc respicit, scrutatur ho-
 spitium, nihil inuenit ad usum alimenti. considerat nihil mi- 15
 serius quam fame confici et cibi indigentia mori, quaerit
 mortis compendia et tolerabiliora obeundi supplicia rimatur,
 arripit gladium, suspendit laqueum, ignis adolet, explorat ue- D
 nenum. et inter haec dubius quid eligat dicit: quid faciam?
 deinde uitae huius suauitate reuocatus cupit reuocare senten- 20
 tiam, si possit uiuendi substantiam repperire. aspicit nuda
 omnia, uacua omnia. ait: quid faciam? unde mihi alimenta.

1 Luc. 12, 17—19 Bas. 261 C, 273 A (44 A, 48 D) 7 Luc. 12,
 20 Bas. 265 A, 273 A (45 C, 48 E) 13 Bas. 264 BC 265 A (44 DE,
 45 AB)

1 fruges V 2 intra se om. A'E quo] ubi V 3 dicit V 4 horrea
 mea CB'N'P'D faciam maiora P' faciam et reliq (om. et illo...
 epulare) V et illo RBDLT et in illa P' illo cet. 6 annis multis
 R et (annos multos m2) B reposita R et (s. m2 postea) B, cf. p. 487,
 u. 18 7 et epulare RB respondit ei V 8 animam tuam a (a eras.)
 repetunt (repetent m2) a te A repetunt animam tuam a te E repetent
 a te animam tuam V 11 post abundantia add. diuitiarum suarum
 CB'N' 12 ubertatem RBB'AE egentes B gementis N' 15 consi-
 derant R et (considerans m2) B inde a uerbo miserius incipit P
 17 obeundi R (ob ex ab) abeundi cet. rimantur P 18 gladium] la-
 queum V ignis PRBVP' ignes A (-es m2 ex is) cet. 19 quid eligat
 dubius (B'N' 20 cepit D (u s. c) LT 22 et ait A'E

- unde uestitus? uolo uiuere, si habeam quomodo possim
 uitam hanc sustinere, sed quibus cibis, quibus subsidiis?
 31 quid faciam inquit, quod non habeo. clamat se diues E
 non habere: paupertatis hic sermo est; de inopia queritur
 5 abundans fructibus. non habeo inquit quo congregem
 fructus? putares illum dicere: non habeo fructus, unde ui-
 uendum est mihi. beatus qui de abundantia periclitatur? immo
 miserior iste fecunditatibus suis quam pauper, cui periculum
 de egestate est. habet ille unde excuset aerumnam, habet
 10 certe iniuriam, non habet culpam: iste non habet quem praeter
 32 se arguat. et dixit: hoc faciam, destruam horrea. putes F
 adhuc illum dicere: aperiam horrea, ingrediantur qui tolerare
 famem non queunt, ueniant inopes, intrent pauperes, repleant
 sinus suos. destruam parietes, qui excludunt esurientem. ut
 15 quid ego abscondam, cui deus facit abundare quod largiar?
 ut quid repagulis portarum claudam frumenta, quibus deus
 totum repleuit camporum ambitum, quae sine custode na-574 A
 scuntur et abundant?
- 7, 33 Uicta est spes auari, rumpuntur uetusta horrea messibus B
 20 nouis. 'minus habui et frustra seruaui; plus natum est. cui
 congrego? dum incrementa pretiorum aucupor, amisi usum

11 Bas. 265 A (45 B)

1 uiuere] uniuersi R 2 hanc uitam P 3 habeam RBPDLT post
 habeo in V est ras. 7 fere litt. 4 paupertatis R (i in ras.) B (i ex e
 m2) 5 quo (o m2 ex i) RB 6 fructus (pr.) meos (meos in mg. m2) D
 uidendum P 7 abundantia sua R (om. de) BPDT 8 fecunditatibus
 (s. m2 facultatibus) B 9 excusat C (-et corr.) B' 11 arguat (a alt.
 ex e) C destruam horrea mea CB' horrea mea destruam N' 12 illum
 adhuc dicere L adhuc dicere illum CB'N' horrea mea CB'N' 14 si-
 nos P destruam RB et (de m2 ex di) V destruant cet. esurientes
 CB'N' 16 claudam** R claudit B' post frumenta add. audiant haec
 CB'N' 17 totum P (um ex us) custode P 18 et uictui habundant
 AE 19 uictu (u alt. ex a) A, om. AE auaro N' pauperis auari
 B'; deinde add. si respicit pauperem V (s. u. m2) CB'N' 20 minus
 <inquit> habui ed. Rom. est et P cui (m2 qui) V 21 congre-
 gabo P (t o s. abo) A'

beneficiorum. quantas anni superioris frumento potui animas
 pauperum reseruare? haec me magis delectarent pretia, quae
 non nummo aestimantur, sed gratia. imitabor sanctum Ioseph
 humanitatis praedicatione, clamabo uoce magna: uenite, pau- C
 peres, edite panes meos, expandite gremium, suscipite frumen- 5
 tum. fecunditas diuitis, totius orbis abundantia omnium debet
 esse fertilitas.' tu uero non hoc dicis, sed ais: destruam
 horrea. recte destruis ea, a quibus nullus pauper onustus
 reuertit. horrea iniquitatis receptacula, non pietatis subsidia.
 recte destruit, quia sapienter aedificare non nouit. destruit sua 10
 diues, qui nescit aeterna, destruit horrea, qui non nouit sua
 34 frumenta diuidere, sed claudere. et maiora inquit faciam. D
 infelix, uel id dispensato pauperibus, quod pro sumptu aedi-
 ficationis inpendis. dum liberalitatis gratiam refugis, damna
 35 aedificationis exsoluis. et addidit: illo congregabo omnia 15
 quae nata sunt mihi et dicam animae meae: anima
 mea, habes multa bona. conficitur auarus semper ubertate
 prouentuum, dum uilitatem alimoniae calculatur. fecunditas
 enim uniuersorum est, sterilitas soli auaro est quaestuosa. E
 delectatur magis enormitate pretiorum quam abundantia co- 20
 piarum et mauult habere quod solus quam quod cum omni-

3 Bas. 265 A (45 B) Gen. 41, 56

1 quantis P potuit P' potui post reseruare transponit C. om.
 B'N' 2 reseruare possem Q (possem in mg. m. ant. et s. u. m2) Q'E
 magis seruare B' 3 aestimatur R ioseb (se s. u.) V 5 susci-
 pitur P fructum V 6 diuitiae Q (e s. u.) Q'E 8 horrea mea
 CB'N' et (mea s. u.) D destrues CB'N' a om. RQ'E. s. u. m2 B
 honustus R honustus Q (h eras.) L honeratus V 9 reuertit P re-
 uertitur cet. iniquitatis sunt V (sunt s. u. m2) CB'N' recepta-
 culum V 10 destruit pr. P destruet V (et ex it m2) CB'N' quia
 PP'DLT et (a s. u.) B qui cet. destruit (alt. et u. 11) P destruet CB'N'
 15 resoluus N' addidit (i pr. ex e) P addit RB 17 mea P, om. cet.
 confitetur CB'N' ubertate CB'N' 18 uilitate B'N' calculatur
 B'N' 19 sterilitas PR solo (i s. o. alt.) RB 20 inormitate RB
 in enormitate N' habundantia pretiarum (o m3) quam P 21 malunt P
 magis uult RB quod pr. exp. m2 V, om. CB'N' quod alt. s. u.
 m2 V cum om. P'

bus uendat. uide timentem, ne superfluat cumulus frumentorum, ne supra horrea redundans transfundatur in pauperes et boni alicuius occasio indigentibus adquiratur. soli sibi partus terrarum uindicat, non quo ipse uti uelit, sed aliis
5 denegare.

- 36 Habes inquit multa bona. nescit auarus bona nisi ea ^F quae quaestuosa sunt nominare. sed adquiesco ei, ut bona dicantur quae sunt pecuniaria. cur ergo de bonis facitis mala, cum de malis bona facere debeatis? scriptum est enim: fa-
10 cite uobis amicos de mammona iniquitatis. ei ergo qui uti sciat bona sunt, qui uti nesciat recte mala. dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in aeternum. quid hoc melius? bona sunt, si pauperi largiaris, in ^{575 A} quo tibi debitorem deum quadam pietatis faeneratione consti-
15 tuas. bona sunt, si aperias horrea iustitiae tuae, ut sis panis pauperum, uita egentium, oculus caecorum, orbatorum infantium pater. habes unde facias, quid uereris? tua te uoce conuenio. habes multa bona in annos multos posita, potes et tibi et aliis abundare, habes fecunditatem publicam: quid destruis
20 horrea? ostendo tibi, ubi melius tua frumenta custodias, ubi ^B

9 Luc. 16, 9 11 Psalm. CXI 9 Bas. 284 B (53 A) 15 Sir. 31 (34), 25 16 Iob 29, 15 Psalm. LXVII 6

1 uidete mentem *R* et (*corr. m2*) *V* 2 super *RBVÆE* transfundantur *C* 3 solis in partus *P* 4 uindicat (uendicat *Æm2* *ÆEB'L*) dines *V* (diues *s. u. m2*) *CB'N'L* quod *N'* uti ipse *CB'N'* 6 habis *P* 7 quae *om. PC* ei *om. L* 10 mammona *RBÆT* iniquo mammona (*om. iniquitatis*) *V* ei] et *P* 11 scit *DLT* multa bona *N'* qui *P* ei qui (uero *post* ei *add. V*) *cet.*, recte *puto* nescit *DLT* dispersit inquit dedit *C* 13 melius *s. u. m2* *V* bono *Æ* (o *alt. ex a m2*) *ÆE* sunt *del. m. ant. Æ, om. ÆE* pauperibus *VÆE* 14 tibi debitorem *CB'N'*, tibi *om. P*, quod ante debitorem *facillime intercidere potuit*, debitorem tibi *cet. post* tibi *add. facias* *V m2*, *Æ exp.*, *CB'* deum et *C* faeneratione *D* faeneratione *cet.* 15 panem *P* 16 egentem *C* oculos *P* 19 publicam *P* destruis *PVB'P'L* destrues *cet.* 20 horrea tua *CB'N'* ubi *om. Æ*, in quo *add. post* frumenta *s. u. m1* custodias *P*

bene saepias, ut fures tibi ea auferre non possint. include ea in corde pauperum, ubi ea nullus curculio consumat, nulla corrumpat uetustas. habes apothecas inopum sinus, habes apothecas uiduarum domos, habes apothecas ora infantium, ut dicatur tibi: ex ore infantium et lactantium perfectisti laudem. istae sunt apothecae, quae maneant in aeternum, ista horrea, quae fecunditas futura non destruat. nam quid iterum facias, si tibi plus natum fuerit anno sequenti? iterum ergo et illa destrues quae nunc facere paras et maiora facies. dat enim tibi fecunditatem deus, ut aut uincat aut condemnet auaritiam tuam, quo excusationem habere non possis: tu uero quod per te multis nasci uoluit tibi soli reseruas, immo et tibi adimis; magis enim seruares tibi, si dispertireris aliis; bonorum enim fructus munerum in eos ipsos qui contulerint reuertuntur et gratia liberalitatis in auctorem redit. denique scriptum est: seminate uobis ad iustitiam. esto spiritalis agricola, sere quod tibi prosit. bona satio in corde uiduarum. si terra tibi fructus reddit uberiores quam

1 Matth. 6, 20 5 Psalm. VIII 3 8 Bas. 273 B (49 A) 16 Hosee 10, 12 Bas. 265 C (45 D) 18 Iob 29, 13

1 ut] ubi *N'* ea tibi *AE* offerre (au s. of) *R* afferre (u s. f pr. m2) *B* possent *P* 2 corda *V* pauperis *LT* ubi tinea *AE* ubi nulla tinea *A'* ea *P* curculio *P* gulio *T* gurgulio *et.* 3 consumat uetustas *RB* inopum sinus habes apothecas *om.* *P*, inopum sinus *om.* *D*, habes apothecas *om.* *V*, in quo inopum sinus s. u. m2; habes apothecas inopum s. h. a. uiduarum domos in ras. minoris spatii *R*, inopum sinus... ut dicatur tibi *om.* m1 *B*, qui haec add. m2 in mg. inf. 4 ora infantium orfanorum *CB'N'* 5 lactentium *AP'DLT* 6 sint (sunt *E*) tibi *CB'N'* maneant *A* (a alt. s. u.) manent *B'DL* permanent *V* 7 ista sint tua (sunt tua s. u. m2 *V*) *CB'NV* 10 facies (e ex a) *R* faciaes *C* deus fecunditatem *V* 11 condemnet *P* non possis] non poteris (in mg. m2 non possis, Rq. quia hic multa desunt) *V*, in quo deinde foliis compluribus deperditis desunt uerba tu uero... usque ad p. 499 u. 19 cum aurum, quo loco m2 in mg. uerba miror... putetis adiecit 13 et tibi ipsi *CB'N'* dispertires *CB'N'* 15 reuertantur *P* conuertantur *N'* ei *P* auctorem boni operis redit *CB'N'* 17 estote *P* (e pr. s. u. m3) *RB* spirituales (es ex is) *R* agricolae *RB* 18 corda *C* reddet *AE* reddat *B'* reddet fructus *A'*

acceperit, quanto magis misericordiae remuneratio reddet multiplicatiora quae dederis!

8, 38 Deinde, homo, nescis quia terrae partum praeuenit dies E
mortis, misericordia autem incursum mortis excludit? adsistunt
5 iam qui repossant animam tuam, et tu adhuc differs operum
fructus tuorum, tu adhuc tempora tibi uiuendi longa metaris?
stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te. bene
ait 'nocte'. nocte anima auari repossitur: a tenebris incipit et F
in tenebris perseuerat. auaro nox semper est, dies iusto, cui
10 dicitur: amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in
paradiso. stultus autem sicut luna mutatur, iusti
autem fulgebunt sicut sol in regno patris sui. recte
arguitur stultitiae qui in manducando et bibendo locarit spem
suam. et ideo tempus ei mortis urgetur secundum quod dic-
15 tum est ab ipsis qui gulae seruiunt: manducemus et bi-
bamus; cras enim moriemur. recte dicitur stultus qui
animae suae corporalia subministrat, quia recondit quae cui
39 seruet ignorat. et ideo ei dicitur: quae autem parasti 576 A

7 Luc. 12, 20   10 Luc. 23, 43   11 Sir. 27, 11 Matth. 13, 43
15 Esai. 22, 13   18 Luc. 12, 20

1 acciperit *P*   reddet (d *pr. s. u. m*2) *P* reddit *DT*   2 ea quae
RB   quae] quam *B'P'E*   3 o homo *BCB'P'DLT*   6 fructum *P*
tu *om. C*   adhuc tu *B'N'*   tibi tempora *CN'*   longa metaris *P*
longa metaris *RBP'* longa meditaris *CB'N'* longiora promittis *D* pro-
mittis *LT*   7 animam tuam *om. P*   anima tua (*om. repetunt a te.*
in mg. m. ant. A, a te possitur *m1*) *CB'N'*   bene et alterum nocte
om. P. recepi scripturam librorum RBP'DLT, quamquam de fide eius
merito dubitare licet; nam si ea quae in P scripta sunt respexeris, po-
tius haec coniectura commendatur: hac nocte repetunt a te <animam
tuam. bene nocte> ait. nocte   8 anima (*ma ex mā*) *P*   9 in *s. u. m4 P*
semper nox *CB'N'*   11 paradisso *P*   autem post stultus *om. A'DLT*;
malim stultus enim   13 locaret *RBP'LT* locarat *D*   14 ei tempus
CB'N'   urgetur *CN'* arguetur *B'*   15 gylae (*guilae m2*) *B*   deser-
uiunt *LT*   16 moriamur *B'* moriamur *R*   recte dicitur *om. CB'N'*
quia *RBCB'P'A'E* et (*a eras.*) *A*   17 quia] quae *CB'A'E* et (*deinde*
quae *exp. m. ant.*) *A*   18 seruat *P'DLT*

cuius erunt? quid cottidie metiris et numeras et obsignas? quid aurum trutinas, argentum ponderas? quanto melius est liberalem esse dispensatorem quam sollicitum custodem! quantum tibi prodesset ad gratiam multorum pupillorum patrem nominari quam innumeras stateras in sacco obsignatas habere! pecunia etenim hic relinquitur, gratia nobiscum ad iudicem meriti defertur.

40 Sed fortasse dicas quod uulgo soletis dicere: 'non debemus B
donare ei cui deus ita maledixit, ut eum egere uellet.' sed
non pauperes maledicti, cum scriptum sit: beati pauperes, 10
quoniam ipsorum est regnum caelorum. non de pau-
pere, sed de diuite scriptura dicit: captans pretia fru-
menti maledictus erit. deinde non requiras quid unus-
quisque mereatur. misericordia non de meritis iudicare con-
suevit, sed necessitatibus subuenire, iuuare pauperem, non 15
examinare iustitiam; scriptum est enim: beatus qui intel- C
legit super egenum et pauperem. quis est qui intel-
legit? qui conpatitur ei, qui aduertit consortem esse naturae,
qui cognoscit quod et diuitem et pauperem fecit dominus,
qui scit quod sanctificet fructus suos, si de his delibet ali- 20
quam pauperibus portionem. ergo cum habeas unde benefacias,
ne differas dicens: cras dabo, ne largiendi amittas copiam.

10 Matth. 5, 3   12 Prouerb. 11. 26   16 Psalm. XXXX 2
20 Sir. 32 (33), 11   21 Bas. 273 C (49 B)   22 Prouerb. 3. 28

2 aurū (rū m2 in ras.) D autem LT   trutinans (n alt. del.) P
quando C quantum N' 3 custodem P 4 gratia P 5 numerari A'E
innumeras (ras m2 ex ratas) A; fort. innumeros . . . obsignatos sac-
culo (m2 ex seculo) A sclo C 6 relinquitur (n s. u.) P post gratia
add. autem operum bonorum CB'N' ad iudicem nobiscum LT 7 me-
rito BDLT difertur P 9 ei donare CB'N' 10 non sunt RBP'DLT
scriptum sit P dictum sit a deo CB'N' dictum sit cet. pauperes
spu CB'N' 13 inde a uerbis deinde non incipit A 15 subueniret
(t del. m3) P 18 quem aduertit C 19 et pr. om. B' fecit (m2
ex facit) B 20 qui] quis P fructos P deliberet PDLT et (de
s. u.) P' 21 benefacias] largiaris uide CN', om. B' 22 ne] non LT
cupiam P

periculosa est de alterius salute dilatio, potest fieri ut dum tu differs, ille moriatur. magis ante mortem praecurre, ne forte auaritia te et cras impediat et promissa fraudentur. D

9, 41 Sed quid dicam, ne differas liberalitatem? utinam non ad-
 5 properes rapinam, utinam quod concupieris, non extorqueas, E
 utinam alienum non petas. negatum praetermittas, excusatum
 patienter feras, non audias illam Iezabel, quae est auaritia,
 quodam profluuiio uanitatis dicentem: ego tibi dabo pos-
 sessionem, quam desideras. tu tristis es, quia uis men-
 10 suram considerare iustitiae, ut alienum non eripias: ego habeo
 mea iura, habeo meas leges. calumniabor, ut spoliem, et ut
 42 possessio pauperis eripiat, uita pulsabitur. quid enim aliud F
 in illa historia nisi diuitum auaritia describitur, quae est
 nanum profluuium, quod omnia fluuii modo rapiat et nulli
 15 usui profutura transducatur? haec est Iezabel non una, sed
 multiplex, non unius temporis, sed temporum plurimorum.
 haec omnibus dicit, sicut illa dixit uiro suo Achab: surge,
 manduca panem et redi ad te. ego tibi dabo ui-
 neam Nabuthae Israhelitae. et scripsit librum no-
 20 mine Achab et signauit anulo illius et misit
 librum ad seniores et ad liberos eos, qui morabatur
 cum Nabuthae. et erat scriptum in libro: 577 A
 ieiunate ieiunium et constituite Nabuthae in prin-
 cipem populi et constituite duos uiros filios ini-
 25 quitatis ex diuerso eius, ut falsum testimonium

7 Reg. III 20 (21), 7 17 Reg. III 20 (21), 7—10

1 utt (t *alt. del.*) P 2 illum ille CB'Ų' et (illum *exp.*) Monac.
 10041 ante P' autem LT 3 et forte T, forte om. CB'N' 4 dico
 LT 5 cupieris N' 8 quodam P'DL quoddam R (d *pr. eras.*) cet.
 profluuium ACB'N' dabo tibi RBA (δῶσω σοι LXX), tibi om. P'
 10 iustitia B'N' 11 habeo meas PRBAP D ego meas T meas cet.
 calumniabor P 12 pauperis om. N' 14 rapit (it *ex iat m2*) Ų
 15 transducit N' iezabel P iezabel illa CB'N' 18 et manduca
 CB'N' 19 israhelitae P iezrahelitae E israhelitae cet. 21 illum librum
 (illum s. u.) Ų illum Ų'E ad *alt. om.* P'DLT eius PAP; fort.
 <in ciuitate> eius scribendum et ad liberos eos om. C

perhibeant aduersus eum dicentes: benedixit deum et regem et producite illum et lapidate.

- 10, 44 Quam euidenter expressa est diuitum consuetudo? contri- B
stantur, si aliena non rapiant, renuntiant cibo, ieiunant, non
ut peccatum minuant, sed ut crimen admittant. uideas illos 5
tunc conuenientes ad ecclesiam officiosos humiles adsiduos,
ut effectum sceleris impetrare mereantur. sed dicit illis deus:
non hoc ieiunium elegi, non si flectas ut circulum C
collum tuum, cinerem etiam et cilicium subster-
nas, nec sic uocabitis ieiunium acceptum. non 10
tale ieiunium elegi, dicit dominus. sed solue om-
nem conligationem iniustitiae, dissolue obliga-
tiones uiolentarum commutationum, dimitte con-
fractos in remissionem et omnem conscriptionem
iniquam disrumpe. frange panem tuum esurienti 15
et egenos non habentes tectum induc in domum
tuam. si uideris nudum, uesti et domesticos semi-
nis tui non despicias. tunc orietur tibi matutinum
lumen tuum, et sanitas tua matura orietur et prae-
cedet ante te iustitia et maiestas dei circumdabit 20 D
te. tunc clamabis, et deus exaudiet te; adhuc te
45 loquente dicet: ecce adsum. audis, diues, quid domi-
nus deus dicat? et tu ad ecclesiam uenis, non ut aliquid lar-
giaris pauperi, sed ut auferas. ieiunas, non ut conuiuui tui
sumptus proficiat egenis, sed ut spolium de egentibus adipi- 25

8 Esai. 58, 5—9

1 maledixit RA 3 consuidudo P 4 iei. ut non B' 5 peccata P
uideant illos tunc ueniētes P' 7 illi N' 8 non alt. P nec cet. si]
sic P'LT 11 talem P 13 uiolentiarum A et (i alt. eras.) PR 14 et
omnem om. N' 15 esurienti panem tuum DLT 16 et om. CB'N'
17 uesti PP'DLT et m2 B cooperi B m1 cet. 18 dispicias P mato-
tinum (v m3 s. o) P 21 exaudiit P 23 deus om. DLT dicit RA
et (m2 dicat) B aliquit P aliud (ud eras.) quid R aliud quit B
pauperibus largiaris CB'N' 25 proficias egenis P spolia RA et
(m2 spolium) B de egentibus (ex degentibus) M

scaris. quid tibi uis cum libro et carta et signaculo et con-
 scriptione et uinculo iuris? non audisti: solue omnem con-
 ligationem iniustitiae, dissolue obligationes uiolentiarum commutationum, dimitte confractos in
 5 remissionem et omnem conscriptionem iniquam
 disrumpe. tu mihi tabulas offers, ego tibi recito dei legem:
 tu atramento scribis, ego tibi spiritu dei inscripta repeto ora-
 cula prophetarum: tu testimonia falsa componis, ego testimo-
 nium conscientiae tuae posco, quam iudicem tui effugere et
 10 declinare non poteris, cuius testimonium non poteris recusare
 in die, qua reuelabit deus occulta hominum. tu dicis: de-
 struam horrea: dominus dicit: sine magis quidquid intra
 horreum est pauperibus deputari, sine cellas istas egenis pro-
 desse. tu dicis: maiora faciam et illo congregabo
 15 omnia quae nata sunt mihi: dominus dicit: frange
 esurienti panem tuum. tu dicis: tollam pauperi domum
 suam: dominus autem dicit ut egenos non habentes tec-
 tum inducas in domum tuam. quomodo uis, diues, ut
 deus te exaudiat, cum tu deum non putes audiendum? si non
 20 adquiescatur arbitrio diuitis, scaena conponitur, dei aestimatur
 iniuria, si diuitis petitio refutetur.

11, 46 Deum inquit benedixit et regem, aequalis uidelicet B
 persona, ut sit aequalis contumelia. benedixit inquit deum

7 II Cor. 3, 3 11 Rom. 2, 16 Luc. 12, 18 sqq. 15 Bas. 264
 A (44 C) 22 Reg. III 20 (21), 10

1 carta *RBACB'D* cartha *cet.* 3 obligationem *CB'N'* uiolentia-
 rum *R* (i *alt. eras.*) *A* 6 mihi cum *CB'Ų* 7 tibi *om. N'*, in *mg. m2*
Monac. 10041 8 tu *ex te P* 9 quam *PCB'* et (m *eras.*) *Ų* qua *Ų'E*
 quem *cet.* tu *PDLT* tuum *Ų* (u n *ex i*) *Ų'E* effugire *P* 10 cuius
 ... poteris *om. CB'N'* ac recusare *C* 11 reuelauit *PRB* *dns N'*
 12 horrea mea *Ų'* et *dns Ų'E* 13 egenis prudesse *P* pauperibus
 prodesse *Ų'E* 16 pauperi pauperibus *P* pauperi *Ų'E* pauperibus *Ų* (bus
eras.) *cet.* 17 ut *PCB'N'* et *m2 A* et *A m1 cet.* tectum *ex tecum*
RA 18 induc *DL* diues (es *ex is*) *m3 P m1 R, om. CB'N'* 19 cū
ex cur R 20 scaena *RA* scena *cet.* 21 effutetur (*m1 corr. efr* refu-
 tetur, re s. u.) *P* 22 maledixit *RA* et (bene s. u. *m2*) *B* uidelicet
 (e *pr. ex i*) *P*

et regem. ne diuitem maledicti nomen offendat et sermonis ipso laedatur sono, benedictio pro maledicto uocatur. quaeruntur duo testes iniquitatis. duobus testibus et Susanna est adpetita, duo testis et synagoga inuenit, qui aduersus Christum falsa iactarent, duobus testibus pauper occiditur. pro- 5 C
duxerunt igitur Nabuthae foras et lapidauerunt eum. utinam uel in suis ei liceret mori! pauperi ipsam diues
47 inuidet sepulturam. et factum est inquit, cum audisset Achab quia mortuus est Nabuthae, conscidit uestimenta sua et cooperuit se cilicio. et factum est 10
post haec et surrexit et descendit Achab ad uineam Nabuthae Israhelitae possidere eam. irascuntur diuites et calumniantur, ut noceant, si non optineant quod desiderauerint. cum autem calumniati nocuerint, dolere se D
simulant, tristes tamen et tamquam maesti non corde sed 15
uultu in possessionis direptae locum prouident et impressionis suae iniquitate potiuntur.

48 Hoc diuina mouetur iustitia et auarum digna seueritate condemnat dicens: occidisti et possedisti hereditatem. propter hoc in loco, in quo lincxerunt canes 20
sanguinem Nabuthae, in eo lingent canes sanguinem tuum et meretrices lauabuntur in sanguine tuo. quam iusta, quam seuera sententia, ut quam intulit E

2 Reg. III 20 (21), 13   3 Sus. (Dan. 13) 34   4 Matth. 26, 60
5 Reg. III 20 (21), 13   8 Reg. III 20 (21), 16   19 Reg. III 20 (21), 19

2 laedatur (ae ex u) P laetatur P'T   maledictio (i alt. eras.) P
maledictione (ne s. u. m2) X maledicto (o ex io) E   3 testes (es
ex is, sed es eras.) P   duobus enim CB'N'   4 sinagoga PBCT
aduersum BN'L   5 produxerunt...lapidauerunt euanida in A
6 ergo RB   7 ei om. L   licerit P   pauperi exp. X   12 israelite P ie-
zrahelitae E   13 calomniantur (v s. o m3) P   14 calumniati P   se
s. u. P   15 tristis P   18 digna] maligna R (na ex nam) A et (digna
s. u. m2) B   19 condemnat PAB'UE   20 hoc] ea RA et (hoc m2
s. ea) B   hoc in quo loco N'   lincxerunt R (c eras.) BC lin*****
(gent s. ras. m2) A   21 Nabuthae...sanguinem om. AC

alteri mortis acerbiter eam ipse mortis suae horrore dis-
 soluere prohiberetur. inhumatum pauperem deus aspicit et
 ideo insepultum diuitem iacere decernit, ut et mortuus luat
 suae iniquitatis aerumnam qui nec mortuo putauit esse par-
 5 cendum. itaque uulneris sui cruore perfusum cadauer in spe-
 cie funeris uitae suae prodidit crudelitatem. haec cum per-
 tulit pauper, diues arguebatur, cum diues exceperit, pauper
 49 uindicabatur. quid sibi autem uult quod meretrices lauerunt F
 in sanguine eius nisi forte ut meretricia quaedam in illa feri-
 10 tate fuisse regis perfidia proderetur uel cruenta luxuries, qui
 sic fuit luxuriosus, ut holus desideraret, sic cruentus, ut
 propter holus hominem occideret? digna auarum, digna aua-
 ritiae poena consumit. denique et Iezabel ipsam comederunt
 canes et uolucres caeli, ut ostenderetur quod spiritalis nequitiae
 15 fiat praeda diuitis sepultura. fuge ergo, diues, huiusmodi exi- 579 A
 tum. sed fugies eiusmodi exitum, si fugeris eiusmodi flagi-
 tium. noli esse Achab, ut possessionem finitimam concupiscas.
 non tibi cohabitent Iezabel illa feralis auaritia, quae tibi cru-
 enta persuadeat, quae cupiditates tuas non reuocet, sed in-
 20 pellat, quae te faciat tristiore etiam, cum desiderata posse-
 deris, quae te faciat nudum, cum diues fueris.

8 Reg. III 22, 38 13 Reg. III 9, 36

1 orrore *P* dissolueret (*t del. m3*) *P* 2 prohiberetur *P* iuberetur
RBAP'DLT proderetur *cet.* 3 mortuos (*v s. o alt.*) *P* 4 potauit (*v*
s. o m3), *P* 5 in specie *scripsi* in species *R* species (*om. in*) *A* specie
(om. in) *CB'N'* in speciem *cet.* 7 diues *alt.* (*es ex is m3*) *P* excipit
P (*corr. m3*) *RBALT* poenam (*poena C*) pauper *CB'N'* 8 uindi-
 catur *RBA* iudicabatur *N'* meretrices (*es ex is m3*) *P* lauarunt se
(se s. u. N) *N'* 9 sanguinem *RB* meretricia (*ci s. u. m3*) *P*
 12 occiderit *P* auaritia *CB'N'P'* auaritiam *B* (*auarum m2*) *cet.*;
fort. auaritia 14 spiritalis *P* (*s alt. s. u.*) *D* (*s alt. eras.*) ne-
 quitia *PP'* 15 fiat (*a s. u.*) *D* fit *T* sit *L* diuitis serui-
 tura *RA et* (*corr. m2*) *B* diues (*es ex is m3*) *P* 16 sed...
 exitum *om. CB'N'* huiusmodi *CB'N'* eiusmodi (*s. m2* huiusmodi) *B*
 18 cohabitent *P* quohabitent *R* (*corr. coh.*) *B* quod habitent *B'* hiezabel
RB zezabel *CN* 19 tuas *om. RBA* sed inpellat *om. CB'N'* re-
 pellat (*im s. re*) *P'* 20 faciet *A* considerata *A* 21 te *om. C*

12, 50 Pauperiorem enim se iudicat omnis abundans, quia sibi B
 deesse arbitratur quicquid ab aliis possidetur. toto mundo
 eget, cuius non capit mundus cupiditates; eius autem qui
 fidelis est totus mundus diuitiarum est. toto mundo fugit C
 qui considerans conscientiam suam metuit deprehendi. et ideo 5
 Achab ad Helian secundum historiam ait, secundum aenig-
 mata autem diues ad pauperem: inuenisti me inimicus
 meus. quam misera conscientia, quae se proditam doluit!
 51 et dixit Helias ad eum: inueni, quoniam fecisti malum
 in conspectu domini. rex ille erat et rex Samariae Achab, 10
 Helias pauper et indigens panis, cui defuisset uictus sub- D
 stantia, nisi corui alimoniam ministrassent. adeo deiecta erat
 conscientia peccatoris, ut nec regalis potentiae fastu adtolle-
 retur. itaque quasi uilis et degener inuenisti me inquit
 inimicus meus et deprehendisti in me quae latere crede- 15
 bam. nulla mentis meae occulta te fallunt; inuenisti me, pa-
 tent tibi uulnera mea, captiuitas praesto est. peccator inue-
 nitur, cum iniquitas eius proditur, iustus autem dicit: igne
 me examinasti, et non est inuenta in me iniquitas.
 Adam cum lateret, inuentus est, Moysi autem nequaquam 20 E
 inuenta est sepultura. inuentus est Achab, non inuentus He-
 lias, et sapientia dei dixit: quaerent me mali et non in-

7 Reg. III 20 (21), 20 9 Reg. III 20 (21), 20 12 Reg. III 17. 6
 18 Psalm. XVI 3 20 Gen. 3, 8 sq. Deut. 34, 6 21 Reg. III 2, 11
 22 Prouerb. 1, 28

1 enim *om.* N' 2 possidetur P 3 cupiditatis P 5 deprehendi P
 6 helian P helyam DE heliam *cet.* 7 autem] enim L inimice B'
 8 quam] quae P prodita modulauit A (du m2 ex do) A' proditum
 RBAP' uoluit P 9 in uerbo Helias *desinit* L quod iam RBA
 fecisti *om.* C 10 erat ille. *om.* CB'N' sāmariāe P 11 panis (e
 s. i) T pane N' et (is s. e) P' panes A defuisset (et ex it m3) P
 defecisset N' et (in mg. defuisset) D substantiae RBAP' 12 alimo-
 nia PB defecta N' (defecta A) erant B 13 peccatori N' poten-
 tiaē A (ae ex a) potentia B' 14 qualis A (quasi m2) A' uilis et
om. RBA inquit s. u. T, *om.* E 15 et PP'DT, s. u. m2 B, *om.* *cet.*
 deprehendisti P 17 inuenitur peccator CB'N' 20 moysi P moysi RB
 moysi (i ex is) m2 A m1 E 21 non est CB'N'P' 22 quaerunt N'

uenient. unde et in euangelio Iesus quaerebatur et non inueniebatur. culpa igitur auctorem suum prodit. unde et The-
sbites ait: inueni quoniam fecisti malum in con-
spectu domini, quia culpa reos tradit dominus. innocentes
5 autem non tradit in potestatem inimicorum suorum. denique F
Saul quaerebat sanctum Dauid et inuenire non poterat, Dauid
uero sanctus regem Saul, quem non quaerebat, inuenit, quo-
niam tradidit eum dominus in potestatem ipsius. captiua igitur
opulentia est, paupertas libera.

52¹⁰ Seruitis, diuites, ac miseram quidem seruitutem, qui ser-
uitis errori, seruitis cupiditati, seruitis avaritiae, quae expleri
non potest. gurges quidam insatiabilis rapidior est, cum in-
lata demergit, et putei modo cum exundat caeno inquinatur,
terram adrodit nihil sibi profuturam. uel hoc exemplo uos 580 A
15 admoneri conuenit. puteus enim, si nihil haurias, inertio otio
et degeneri situ facile corrumpitur, exercitus autem nitescit
ad speciem, dulcescit ad potum. ita et acruus diuitiarum
cumulo harenosus speciosus est usu, otio autem inutilis ha-
betur. deriuato igitur aliquid de hoc puteo. ignem arden-

1 Ioh. 8, 21   6 Reg. I 23, 15; 24, 4; 26, 4   7 Reg. I 24, 5
15 Bas. 272 B (48 A)   19 Sir. 3, 30

1 $\overline{\text{ih}}\overline{\text{s}}$ P $\overline{\text{d}}\overline{\text{n}}\overline{\text{s}}$ $\overline{\text{ih}}\overline{\text{s}}$ RBAP'DT $\overline{\text{d}}\overline{\text{n}}\overline{\text{s}}$ nr $\overline{\text{ih}}\overline{\text{s}}$ CBN' 2 prodet RA et (pro-
dit m2) B 4 culpa P tradet (e ex i) R 5 tradet PRBA $\mathfrak{A}$ '
7 uero] ergo (g ex i) P 8 est igitur opulentia N' igitur est opul. CB'
9 pauperies N' 10 diuites (e ex i) P ac (hanc P') miseram quidem
seruitutem PC'N'P' et (m2 misera quidem seruitus) B' hanc miseram ser-
uitutem RB et (m. ant. s. u. huic misere seruituti) A hac quidem mi-
sera seruitute DT quia T 12 quidem N' est rapidior P' rabi-
dior T cum inlata] cumulata RA et (cum inlata m2) B 13 dimergit
PB' exurdat cenu P 14 adrodit P (it ex et m3) PDT adradit
RA et (o s. a alt. m2) B rodit CB'N' (o ex a cod. mus. Brit. Reg. 5
F 13) 15 aurias PRBA et (corr. m2) $\mathfrak{A}$ 16 exercens RBAP' exer-
citus $\mathfrak{A}$ ' excitatus E nitescit (e m3 ex i) P 17 ad speciem dul-
cescit om. CB'N' dulcescit P dilitiarum (e s. i pr. m2) $\mathfrak{A}$ cu-
mulo diuitiarum B' 19 deriuato B'N'P' deriuato P (i pr. ex e) cet.
de] ex D puteo B

12, 50 Pauperiorem enim se iudicat omnis abundans, quia sibi B
 deesse arbitratur quidquid ab aliis possidetur. toto mundo
 eget, cuius non capit mundus cupiditates; eius autem qui C
 fidelis est totus mundus diuitiarum est. toto mundo fugit
 qui considerans conscientiam suam metuit deprehendi. et ideo 5
 Achab ad Helian secundum historiam ait, secundum aenig-
 mata autem diues ad pauperem: inuenisti me inimicus
 meus. quam misera conscientia, quae se proditam doluit!
 51 et dixit Helias ad eum: inueni, quoniam fecisti malum
 in conspectu domini. rex ille erat et rex Samariae Achab, 10
 Helias pauper et indigens panis, cui defuisset uictus sub- D
 stantia, nisi corui alimoniam ministrassent. adeo deiecta erat
 conscientia peccatoris, ut nec regalis potentiae fastu adtolle-
 retur. itaque quasi uilis et degener inuenisti me inquit
 inimicus meus et deprehendisti in me quae latere crede- 15
 bam. nulla mentis meae occulta te fallunt; inuenisti me, pa-
 tent tibi uulnera mea, captiuitas praesto est. peccator inue-
 nitur, cum iniquitas eius proditur, iustus autem dicit: igne
 me examinasti, et non est inuenta in me iniquitas.
 Adam cum lateret, inuentus est, Moysi autem nequaquam 20 E
 inuenta est sepultura. inuentus est Achab, non inuentus He-
 lias, et sapientia dei dixit: quaerent me mali et non in-

7 Reg. III 20 (21), 20 9 Reg. III 20 (21), 20 12 Reg. III 17. 6
 18 Psalm. XVI 3 20 Gen. 3, 8 sq. Deut. 34, 6 21 Reg. III 2, 11
 22 Prouerb. 1, 28

1 enim *om.* N' 2 possidetur P 3 cupiditatis P 5 deprehendi P
 6 helian P helyam DE heliam *cet.* 7 autem] enim L inimice B'
 8 quam] quę P prodita modulauit Ū (du m2 ex do) Ū' proditum
 RBAP' uoluit P 9 in uerbo Helias *desinit* L quod iam RBA
 fecisti *om.* C 10 erat ille. *om.* CB'N' sāmariæ P 11 panis (e
 s. i) T pane N' et (is s. e) P' panes A defuisset (et ex it m3) P
 defecisset N' et (in mg. defuisset) D substantiæ RBAP' 12 alimo-
 nia PB defecta N' (defecta Ū) erant B 13 peccatori N' poten-
 tiæ Ū (ae ex a) potentia B' 14 qualis Ū (quasi m2) Ū' uilis et
om. RBA inquit s. u. T, *om.* E 15 et PP'DT, s. u. m2 B, *om.* *cet.*
 deprehendisti P 17 inuenitur peccator CB'N' 20 moysi P moysi RB
 moysi (i ex is) m2 Ū m1 E 21 non est CB'N'P' 22 quaerunt N'

uenient. unde et in euangelio Iesus quaerebatur et non inueniebatur. culpa igitur auctorem suum prodit. unde et The-
 sbites ait: inueni quoniam fecisti malum in con-
 spectu domini, quia culpae reos tradit dominus, innocentes
 5 autem non tradit in potestatem inimicorum suorum. denique F
 Saul quaerebat sanctum Daud et inuenire non poterat, Daud
 uero sanctus regem Saul, quem non quaerebat, inuenit, quo-
 niam tradidit eum dominus in potestatem ipsius. captiua igitur
 opulentia est, paupertas libera.
 52¹⁰ Seruitis, diuites, ac miseram quidem seruitutem, qui ser-
 uitis errori, seruitis cupiditati, seruitis avaritiae, quae expleri
 non potest. gurges quidam insatiabilis rapidior est, cum in-
 lata demergit, et putei modo cum exundat caeno inquinatur,
 terram adrodit nihil sibi profuturam. uel hoc exemplo uos 580 A
 15 admoneri conuenit. puteus enim, si nihil haurias, inertio otio
 et degeneri situ facile corrumpitur, exercitus autem nitescit
 ad speciem, dulcescit ad potum. ita et acerus diuitiarum
 cumulo harenosus speciosus est usu, otio autem inutilis ha-
 betur. deriuato igitur aliquid de hoc puteo. ignem arden-

1 Ioh. 8, 21   6 Reg. I 23, 15; 24, 4; 26, 4   7 Reg. I 24, 5
 15 Bas. 272 B (48 A)   19 Sir. 3, 30

1 $\overline{\text{ih}}\overline{\text{s}}$ P $\overline{\text{d}}\overline{\text{n}}\overline{\text{s}}$ $\overline{\text{ih}}\overline{\text{s}}$ RBAP'DT $\overline{\text{d}}\overline{\text{n}}\overline{\text{s}}$ $\overline{\text{n}}\overline{\text{r}}$ $\overline{\text{ih}}\overline{\text{s}}$ CBN' 2 prodet RA et (pro-
 dit m2) B 4 culpa P tradet (e ex i) R 5 tradet PRBA $\mathfrak{A}$ $\mathfrak{A}$ '
 7 uero] ergo (g ex i) P 8 est igitur opulentia N' igitur est opul. CB'
 9 pauperies N' 10 diuites (e ex i) P ac (hanc P') miseram quidem
 seruitutem PC'N'P' et (m2 misera quidem seruitus) B' hanc miseram ser-
 uitutum RB et (m. ant. s. u. huic misere seruituti) A hac quidem mi-
 sera seruitute DT quia T 12 quidem N' est rapidior P' rabi-
 dior T cum inlata] cumulata RA et (cum inlata m2) B 13 dimergit
 PB' exurdat cenu P 14 adrodit P (it ex et m3) P DT adradit
 RA et (o s. a alt. m2) B rodit CB'N' (o ex a cod. mus. Brit. Reg. 5
 F' 13) 15 aurias PRBA et (corr. m2) $\mathfrak{A}$ 16 exercens RBAP' exer-
 citatus $\mathfrak{A}$ ' excitatus E nitescit (e m3 ex i) P 17 ad speciem dul-
 cescit om. CB'N' dulcescit P dilitiarum (e s. i pr. m2) $\mathfrak{A}$ cu-
 mulo diuitiarum B' 19 deriuato B'N'P' deriuato P (i pr. ex e) cet.
 de] ex D puteo B

tem restinguet aqua et elemosyna resistet peccatis, aqua autem statua cito uermis facit. non stet thesaurus tuus nec stet ignis tuus. stabit in te, nisi eum operibus tuae B
 miserationis auerteris. in quantis sis, diues, incendiis considera. tua uox est dicentis: pater Abraham, dic Lazaro, 5
 ut extremum digiti sui intinguat in aqua et refrigeret linguam meam. tibi igitur proficit quidquid inopi
 53 contuleris, tibi crescit quidquid minueris. te illo quem pauperi dederis cibo pascis, quoniam qui miseretur pauperis ipse
 pascitur et fructus iam in his est. misericordia seminatur in 10
 terra, in caelo germinat, plantatur in paupere, aput deum pullulat. ne dixeris inquit deus: cras dabo. qui non te C
 patitur dicere: cras dabo, quomodo patitur dicere: non dabo?
 non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis; quod enim
 commune est in omnium usum datum solus usurpas. omnium 15
 est terra, non diuitum, sed pauciores qui non utuntur suo
 quam qui utuntur. debitum ergo reddis, non largiris indebitum. ideoque tibi dicit scriptura: declina pauperi ani-

5 Luc. 16, 24 12 Prouerb. 3, 28 Bas. 276 A (49 C) 18 Sir. 4, 8

1 restinguet *PT* restinguit *P'* extinguet *RBA* extinguit *D* restingue
cet. aqua et] quia *Ź* (i s. u. m2) *CB'Ź'E* elemosyna *D* elimosina
P elemosina *cet.* resistet *RBT* et (i s. e alt.) *A* resistit (e s. i alt.) *D* *cet.*
 2 uermis *P* uermes *cet.* thesaurus *P* thesaurus *cet.* 3 nec] ne
CB'N'P'DT' et (m2) *B* ignis tuus stet *CB'N'* ignes *P* eum]
 cum *P* operibus eum *RBA* 4 auerteris *RBAT* quantis uero
CB'N'DT diues (e ex i m3) *P* considerat *R* 5 est *om.* *N'* *post*
 est *add.* ista *CB'N'* dicens *R* habraham *P* 6 aquam *RBB'P'T*,
fort. recte 8 decrescit *D* (de *exp.*) *T* minueris. te illo quem pau-
 peri dederis cibo pascis, quoniam qui miseretur pauperis ipse pascitur
PRBAP'DT in pauperes (pauperis *C*) prorogaueris (progaueris *ŹŹ'* erogaueris
D in *mg.*) scriptum est qui miseratur pauperi fenerat dō. ipse cibo
 in paupere pascitur *CB'N'* et *m2* in *mg.* his adiectis ad lib *D* 10 pa-
 scetur (e ex i) *P* et (e ex i m2) *B* pascitur (e s. i) *P'* fructus hominis
 est *RA* et (iam in his s. u. m2) *B* *post* est *add.* et (eras.) *R* mi-
 sericordiae *CB'N'D* 11 pauperes *CB'N'* 12 pullulat *P* 14 largi-
 gariis *A* reddes *RA* et (i s. e alt.) *B* 15 tu solus *CB'N'* 16 suo
 quam qui utuntur *om.* *N'* 17 reddes *R* et (i s. e alt.) *B* largiariis *A*

mam tuam et redde debitum tuum et responde pacifica in mansuetudine.

13, 54 Quid enim superbias, diues? quid dicas pauperi: noli me D tangere? nonne sic utero conceptus et natus ex utero es, quemadmodum est pauper natus? quid te iactas de nobilitatis E prosapia? soletis et canum uestrorum origines sicut diuitum recensere, soletis et equorum uestrorum nobilitatem sicut consulum praedicare. ille ex illo patre generatus est et ex illa matre editus, ille auo illo gaudet, ille se proauis adtollit. sed 10 nihil istud currentem iuuat; non datur nobilitati palma, sed cursui. deformior est uictus, in quo et nobilitas periclitatur. caue igitur, diues, ne in te erubescant tuorum merita maiorum, ne forte et illis dicatur: 'cur talem instituistis, cur talem elegistis heredem?' non in auratis laquearibus nec in porphyreticis orbibus heredis est meritum. laus ista non hominum, sed metallorum est, in quibus homines puniuntur. per egentes aurum quaeritur et egentibus denegatur. laborant ut quaerant. 55 laborant ut inueniant quod habere non norunt. miror tamen, cur eo uos, diuites, iactandos putetis, cum aurum materia 20 magis offensionis quam commendationis gratia sit; lignum

3 Bas. 276 B (50 A) 7 Bas. 285 A (53 C) 20 Sir. 34 (31), 7

1 pacifice *A* 2 mansuetudine *P* 3 superbias (a s. u.) *P'* superbis (bis ex hum *m2* *Ź*) *N'* 4 dicis (a s. i *alt.*) *P'* dicis (is ex at *m2*) *N'* 4 sic utero *CEDT* sic in utero *RBAP'* sicut utero *Ź'* sic tu *Ź m2* (cuius scriptura primaria dinosci iam non potest, sicut ego *PB'* es ex utero *N'*, es *om.* *T* 5 quemadmodum est pauper natus *om.* *DT* est pauper natus *P* pauper est natus *Monac. 10041* est natus (*om.* pauper) *B'* et pauper est natus *cet.* de] diu *BT* et (de *corr.*) *D* 6 originis (es ex is) *P* origines . . . uestrorum *om.* *P'* 8 est *om.* *N'* ex *alt.* *om.* (*B'N'* 9 illo] ille *N'* ille] illis (*N'* attollit *N'* adtollit *B'* 11 nobilitas generis *ACB'N'* periclitatur *P* 12 erubescant *P* 13 cur talem elegistis *om.* *RAN'*, s. u. *m2 B* 14 porphyreticis (*B'* porphyreticis *RA* porphyreticis *BN'* porphyreticis *cet.* 16 puniuntur *T* et (puniuntur *corr.*) *D* 19 eos (s *eras.*) *F'* equos (*om.* uos) *T* iocundos *R* (o *pr.* ex u) *A* iucundos *B* iactando (*'* aurum (u *pr.* s. u.) *R* arum *B* harum *A* auro *N'*

enim offensionis est et aurum, et uae his qui sec- 581 A
 tantur illud. denique benedicatur diues, qui inuentus
 est sine macula et qui post aurum non abiit nec
 sperauit in pecuniae thesauris. sed quasi is cognitus esse
 non possit, eum sibi desiderat demonstrari. quis est? inquit 5
 et laudabimus eum; fecit enim quod mirari magis quasi
 nouum quam quasi usitatum recognoscere debeamus. itaque
 qui in diuitiis potuerit conprobari, is uere perfectus et dignus
 est gloria. qui potuit inquit transgredi et non est
 transgressus, et facere male et non fecit. aurum 10 B
 ergo uobis. in quo tanta erroris inlecebra est, non tam sua
 56 gratia quam hominum poena commendat. an uos ampla ex-
 tollunt atria, quae magis debent conpungere, quia cum po-
 pulos capiant, uocem excludunt pauperis? quamquam nihil
 prosit audiri eam, quae etiam audita nil proficit. deinde non 15
 ipsa uos pudoris aula admonet, qui aedificando uestras uultis
 superare diuitias nec tamen uincitis. parietes uestitis, nudatis C
 homines. clamat ante domum tuam nudus, et negligis: clamat
 homo nudus, et tu sollicitus es quibus marmoribus pauimenta
 tua uestias. pecuniam pauper quaerit et non habet: panem 20
 postulat homo, et equus tuus aurum sub dentibus mandit.

2 Sir. 34 (31), 8   5 Sir. 34 (31), 9   9 Sir. 34.(31), 10
 21 Uerg. Aen. VII 279

1 enim *om.* B' et *pr.* *om.* CB'N'DT illis RA et (his s. m2) B
 4 pecunia RBVB' pecunia et C et Monac. 10041 his PRBAP'
 5 est hic A'E, hic *post* inquit s. u. A 6 laudauimus P quasi] quā A
 7 debeamus A 8 his R (h eras.) B uere (e alt. ex o) R uere (s.
 e alt. ras.) D 10 male PCX mala VB'X'E (κατά LXX) malum
 RBP'DT (in A euanidum) 11 illecebra erroris A' 12 nos (v s. n) V
 ampla P 13 debent... uocem in mg. m2 V populus P populos
 (os ex us) A populū P' 14 pauperes P et (i s. e tert.) AV 15 possit
 P prosit V prosint RBA audire (e m2 ex i) A audis V ea
 PRBAP' nil PP' nihil cet. 16 quia RBA'X'E et (a s. u.) D
 17 tamen *om.* RA, s. u. m2 B parietes (es ex is m3) P uestitis
 auro V (auro s. u. m2) CB'N' homines nudatis N' homines ueste
 nudatis V (ueste s. u. m2) CB' 18 homines (e ex i m3) P exclamat
 PP'DT et (ex s. u. m2) B clamat homo nudus *om.* CB'N' 19 es
 quomodo V 20 tua *om.* CB'N' 21 mandet RBV

sed delectant te ornamenta pretiosa, cum alii frumenta non habeant: quantum, o diues, iudicium tibi sumis! populus esurit, et tu horrea tua claudis: populus deplorat, et tu gemmam tuam uersas. infelix, cuius in potestate est tantorum animas **D**
5 a morte defendere et non est uoluntas! totius uitam populi poterat anuli tui gemma seruare.

57 Audi plane qualis diuitem deceat praedicatio. liberaui inquit pauperem de manu potentis et orphanum. cui non erat adiutor, adiuui. benedictio perituri **10**
 super me uenit, os autem uiduae me benedixit. iustitiam induebar, oculus eram caecorum, pes autem claudorum; ego eram pater infirmorum. et **E**
15 infra: ante fores meas non habitauit hospes, ostium autem meum omni uenienti patuit. si autem et peccaui imprudens, non celauit culpam meam neque reueritus sum multitudinem plebis, ut non adnuntiarem praesentibus eis. si passus sum infirmum exire ostium meum uacuo sinu. cautionem quoque quam habuit debitoris scis-
20 sam sine recuperatione debiti reddidisse memorauit. nam

5 Bas. 292 A (56 C) 7 Iob 29, 12—16 13 Iob 31, 32—37

1 delectant (t *alt. s. u. m2*) *RAV* 2 sumis tibi iudicium *N'* 3 populus... uersas *infra in mg. D* 4 tantorum hominum *V* 5 et (s. u. *m2*) non est (est *in ras.*) *V* uoluntas *P* 6 poterat (n *del.*) *V* anuli *RBAP'DTE* et (s. † animi) *Ų'* et (ex animi) *V* animi *C'* (s. † anuli) *PB'Ų* 8 orphanum *Ų'E* orfanum *Ų* (um *ex orum m2*) *cet.* 9 adiuuet *P* et *m2 B, om. DT* pueri *V* 10 et os (*om. autem*) *V* benedixit me *V* 11 iustitiam (m *del.*) *PB* iustitia *VCB'DT* oculos *P* 12 et ego *P'* orfanorum *N'* 13 meq̄ (as s. e) *P* meas (as *m2 in ras*) *Ų* meos *E* 15 et *om. Ų'E* imprudens (r s. u.) *P* nonne elauit *P* 18 uacuo sinu *CB'N'V* (κενῶ κώλη LXX) uacuo sinu suo *A* uacuos si *R* et (s *pr. exp.*) *B* uacuum si *PP'DT* 19 si quam *AVCB'N'* habuit *AV* habui *cet.* debitores *P* debitori *P'* 20 debiti *om. CB'N'* reddidisse memorauit *RBA* ḡ reddidisse (di *alt. s. u.*) ἠμεῶν ἠμεῶν *V* (*m2 exp. se et memorauit et corr.* reddidi) reddidisse memorauit *P* reddidisse memorauit *P'DT* reddidi sine mora *CN'* et *Monac. 10041* reddidi et sine mora *B'*

quid etiam illa replicem, quod in omni infirmo fleuisse se
 dicit et ingemuisse. cum uideret uirum in necessitate, se
 autem in bonis, sed tunc sibi magis fuisse dies malorum, F
 cum se habere cerneret et alios indigere? si hoc ille dicit,
 qui numquam uiduae fecit oculum tabescere, qui numquam 5
 solus panem suum manducauit et non orphano tradidit. quem
 a iuuentute sua nutriuit aluit instituit parentis affectū, qui
 numquam nudum despexit, qui morientem operuit, qui uelle-
 ribus ouium suarum infirmorum calefecit umeros, non oppressit
 pupillum, numquam diuitiis delectatus est, numquam gratu- 10
 latus est lapsu inimicorum suorum, si qui fecit haec de 582 A
 summis coepit egere diuitiis, si nihil ex patrimonio tanto nisi
 solum fructum misericordiae reportauit, quid de te futurum
 est. qui tuo nescis uti patrimonio, qui in summis diuitiis dies
 sustines mendicitatis, quia nulli largiris, nulli subuenis? 15

14, 58 Custos ergo tuarum es, non dominus facultatum, qui aurum B
 terrae infodis. minister utique eius, non arbiter. sed ubi
 thesaurus tuus, ibi et cor tuum. ergo in illo auro cor
 tuum terrae infodisti. uende potius aurum et eme salutem,

1 Iob 30, 25—27 5 Iob 31, 16 sq. 17 Matth. 6, 21 Bas. 285
 C (54 B)

1 replicem *P* repetam *cet.* 2 dicit *PT* et *m2B* dixit *Bm1* *cet.*
 ingemuisse se *CN'* uideret (et *ex it m2*) *B* 3 magis sibi *RBA*,
 magis *om.* *V* (post dies *add. s. u. m2*), *s. u. D*, sibi *om.* *P'* 4 cer-
 nerit *P* et *om.* *CN'* indigeret *P* si] sed *RAP'T* et (si *corr.*) *D*
 5 oculum fecit *RCB'N'* oculos fecit *V* oculum facit *BA* tabescere *BA*
 6 solus panem suum *PP'TD* panem suum solus *cet.* manducauit (uit
ex ret m2), *om.* et *V* orphano *U'ED* orfano *cet.* 7 instatuit *P*
 affectu et *rel.* (*om.* qui numquam... operuit qui) nudi operi et uelle-
 ribus o. s. humerorum calefactorum (*om.* humeros... gratulatus est) et
 quod his maius est quod non lapsu inimicorum suorum gauisus est si
 quis *V* 8 uellere *B'* 10 est *om.* *R*, *s. u. A* 11 lapsu *RBAC*
 qui *CN'* quid *P* (d *del.*) quis *cet.* 12 agere *V* egredi *CB'NT* et (*s.*
 † egere) *D* si *om.* *RA* nil *P'DT* ex *om.* *C* tantum *RBA*
 13 solum *om.* *V* relinquit *V* de te *CB'N'* (de *s. u. U'*) *VDT* te
RAP' et (*exp.*) *B*, *om.* *P* 15 quia] qui *cod. mus. Brit. Reg.* 5 *F* 13
 16 es tuarum *CB'N'* 17 eius es *B'P'* arbiter es *A* 18 auro (o *ex*
 um *m3*) *P* 19 infodisti (o *ex u m3*) *P* 19 sq. uinde (*ter*) *P*

uende lapidem et eme regnum dei, uende agrum et redime C
 tibi uitam aeternam. uera allego, quia uerba adstruo ueritatis.
 si uis perfectus esse, inquit omnia quaecumque
 habes uende et da pauperibus, et habebis thensau-
 5 rum in caelo. et noli contristari, cum haec audis, ne dicatur
 et tibi: quam difficile qui pecunias habent in re-
 gnum dei intrabunt. magis cum haec legis, considera quia
 ista tibi potest mors eripere, potestas superioris tollere, deinde
 quia peteris parua pro magnis, caduca pro aeternis, thensaurus D
 10 pecuniae pro thensauris gratiae. isti corrumpuntur, illi per-
 59 manent. considera quia hos non solus possides. possidet tecum
 tineam, possidet aerugo, quae consumit pecuniam. has tibi con-
 sortes auaritia dedit. uide autem quos tibi det gratia debi-
 tores: splendidum in panibus benedicent labia iu-
 15 storum et testimonium bonitatis illius fiet. facit
 tibi debitorem patrem deum, qui pro munere, quo pauper ad-
 iutus est, faenus exsoluit quasi boni debitor creditoris. facit E

3 Matth. 19, 21 sq. Bas. 280 B (51 D) 6 Marc. 10, 23 (Matth.
 19, 23) Bas. 288 A (54 D) 11 Matth. 6, 20 Bas. 273 C (49 B)
 14 Sir. 34, 23 (31, 28)

1 et *pr. om.* PPD et eme tibi CB'N' 2 allegoria R uerbo
 CB'AE astruo uerba V 3 inquit esse P' inquit uade et uende
 omnia quaecumque habes V 4 pauperibus et rel. (*om.* et habebis...
 caelo et) V 5 dicas P' 6 et *om.* VE post tibi *add.* sicut et adu-
 lescenti illi diuiti dictum est CB'N'DT et in *mg.* m2 V qui p̄ intr̄.
 in f magis dum V pecunias] possessiones N' 8 mors potest V
 tollere s. u. P, ex tolerare m2 A deinde] denique RA 9 quia
 pateris R (*corr.* qui appetis) quia pe&eris C quia appeteris B' quia po-
 teris (o ex e m2 A) N' thensaurus et 10 thensauris P thesauros et
 thesauris cet. gratiae uendere (uendere in *mg.* m3 A) N' 11 solus
 non (non s. u. A) N' solum B possedis P possedit P tecum]
 ergo CB' ergo (s. enim) A enim A'E 12 possedit (*corr.* m3) P aeru-
 go] ergo P hos V (a s. o) P' consortes (s *pr. del.*) P 14 splen-
 didi dum PPD'T 15 fac P 16 *** debitorem C patrem debi-
 torem E quo extra u. m. ant. A 17 fenus PRAD foenus cet.
 exsoluet A'B' et (it ex et) E exsoluit (e m2 s. i) V exoluet (i s. e) D
 debitor ex creditor P faciunt V

tibi debitorem filium, qui ait: esuriui et dedistis mihi
 manducare, sitiui et dedistis mihi bibere, hospes
 eram et collegistis me, nudus et operuistis me.
 quod enim unicuique minimorum conlatum est sibi dicit esse
 60 conlatum. nescis, o homo, struere diuitias. si uis diues esse, 6
 esto pauper saeculo, ut sis deo diues. diues fidei diues est
 deo, diues misericordiae diues est deo, diues simplicitatis
 diues est deo, diues sapientiae, diues scientiae diuites deo. F
 sunt qui in paupertate abundant et qui in diuitiis egeant.
 abundant pauperes, quorum profunda paupertas abundauit in 10
 diuitiis simplicitatis suae, diuites autem eguerunt et esurierunt.
 neque enim otiose scriptum est: diuitum pauperes prae-
 positi erunt et proprii serui dominis faenerabunt,
 quia diuites et domini superuacua et mala seminant, ex qui-
 bus fructum non colligant, sed spinas metant. et ideo paupe- 15
 ribus diuites erunt subditi et serui dominis spiritalia faenera- 583 A
 bunt, quemadmodum diues rogabat, ut sibi stillam aquae
 pauper Lazarus faeneraret. potes et tu, diues, istam implere

1 Matth. 25, 35 sq.   4 Matth. 25, 40   12 Prouerb. 22, 7
 15 Hier. 12, 13   16 I Cor. 9, 11   17 Luc. 16, 24

1 filium dei *CB'N'* et (dei s. u. m2) *V*   dedistis *D* (s. *alt. s. u.*)
 dedisti *T*   2 manducare et re[(om. sitiui... me) *V*   dedisti *T*
 biuere *P* potum (*'*)   3 operuisti *B* cooperuisti *C* et *Monac. 10041*
 4 etenim *V*   est] fuerit *CB'N'*   5 collatum s. u. *Q* datum *CB'*
 nescis... esse *om. N'*   o extra u. *C*   instruere *V*   6 a saeculo *V*
 diues deo *N'*   deo s. u. m2 *V*   7 qui diues est in misericordia hic
 est diues in deo *CB'N'DT*   diues est deo *om. A*   diues est
 ... sapientiae *om. V*   diues in simplicitate diues est deo *CB'N'DT*,
om. P'   8 sapientiae et scientiae *CB'N'DT*   diuites] diues est
RA'CB'N' et (m2 diuites) *B*   9 abundant *AB'* et (ant m2 ex ent) *B*
 10 pauperes... abundauit *om. V*   abundabunt *Q'E*   12 diuitibus *P'*
 13 fenerabunt *Q'D* foenerabunt *T* fenerabunt *cet.*   14 domini (o ex
 u?) *P* mala] multa *RBA'P'DT*   15 non *om. N'*   conligunt *RB*
 colligunt (a s. u) *A*   et exp. *A, om. CB'N'*   ita pauperis diuitibus
 preerunt *B'*   16 (item in sqq.) fenerare *D* foenerare *A* fenerare *cet.*
 faenerabunt] seminabunt *RBA*   17 rogabat] fenerabat *N'*   18 istam
om. D

sententiam. largire pauperi, et domino faenerasti; qui enim largitur pauperi deum faenerat.

- 61 Pulchre autem sanctus Dauid in psalmo septuagesimo quinto hymnum deo concinens ad Assyrium scriptum, hoc est aduersus nequitiae spiritalis Assyrium. inanem ac uanum principem istius mundi, ita coepit: notus in Iudaea deus, hoc est non in diuitibus, non in nobiles et in potentibus, sed in anima confitente notus est deus. et in Istrahel magnum inquit nomen eius, non in principibus et consulibus, sed in eo qui deum uidet; ipse est enim Istrahel. in quo profunda fides ad cognitionem dei potuit peruenire. et factus est inquit in pace locus eius, ubi quietus affectus nullis diuersarum cupiditatum exagitur fluctibus, nullis auaritiae turbatur procellis, nullis diuitiarum quaerendarum ignescit incendiis. ipse est qui speculatur aeterna et habitat in Sion, confringens omnia spiritalium instrumenta bellorum, conterens arcus, quibus diabolus ignita dirigens iacula graues pectoribus

1 Prouerb. 19, 17 4 Ephes. 6, 12 6 Psalm. LXXV 2 8 Psalm. LXXV 2 11 Psalm. LXXV 3 15 Psalm. LXXV 5 et 3 16 Psalm. LXXV 4

1 largire] etlargire *R* et (et *exp.*) *B* et largiri *A* largire (s. *m2* si largieris) *V* si largieris *Ų* *m1* *CŲ'* si largiris *B* si largiaris *Ų* *m2* *E* fenerasti *V* *m1* feneraueris *V* *m2* *CB'N'* fenerari (ri in *ras.*) *R* foenerare *A* 2 dñi *P* dño *Ų'E* deo *cet.* 3 septuagisimo *P* 4 imnum *P* himnum *Ų* ymnum *P'* *TŲ'E* id est *V* 5 nequitas *CB'N'* spiritalis *CB'ŲE* assirium *P* assirium *T* assyriorum *V* enim inanem *CB'N'* ac] et *TE* uacuum *T* (*ex corr.*) *N'* 6 mundi sonat *C* et (sonat s. u. *m2*): *V* post deus *add.* in israhel magnum nomen eius *CB'N'* 7 est *om.* *A* id est in confessione non *V* et in *PP'DT'* sed in *(CB'N'* et *RBAV* potestatibus *RA* sed in *PP'DTRBA* et *m2* *Ų* et in *Ų* *m1* *cet.* sed notus est deus in anima confitente non in potente *V* 8 animā confitentem *P* confitendo *B'* notus est *om.* *CB'N'* deus *om.* *RA*, s. u. *m2* *B*, deo *CB'N'* et in . . . eius *om.* *CB'N'* in Istrahel *om.* *P* israhel uel isrl̄ libri magnū *P* 9 inquit *om.* *V* 10 ipse in *ras.* *m2* *V* enim s. u. *m2* *V* isrl̄ *P* israhel uel isrl̄ *cet.* (*om.* *V*) (*item p. 508, u. 10*) 12 inquit *om.* *CB'N'* post eius *add.* et habitatio eius in sion *CB'N'* 14 querendarum diuitiarum *Ų'E* ignescit *D* *Monac. 10041* ignescit (*e ex i*) *T* 15 et *om.* *P* 17 iaculas *B*

hominum solet inurere passiones. sed illa iacula iusto nocere non possunt, cui deus lux est, tantumque abest a caligantium horrore tenebrarum, ut aduersarius in eo locum habere non possit, qui etiam principibus se consuevit infundere. sicut **D** infudit Iudae etiam proditori concidens tamquam in silua **5** lignorum fidei ianuas, ut in cor eius haberet ingressum et aeterni nominis tabernaculum possideret apostolatus conlati munere dedicatum. ergo ille quasi improbus usurpator concidit ianuas, ut uiolentus introeat, dominus autem quasi pius inlustrat seruolos et eorum fulgentibus meritis et claritate uirtutum tenebras mundi huius inluminat. hanc pacifici atque mansueti habent aput deum gratiam sobria mentis suae tranquillitate fundati, insipientes autem corde turbantur et ipsi **E** sunt sibi propriae exagitationis auctores, quia desideriorum suorum uoluuntur aestu et quodam salo fluctuant. **15**

15, 63 Qui sint isti significauit expresse dicendo: omnes uiri **F** diuitiarum. omnes dixit, nullum excepit. et bene uiros diuitiarum appellauit. non diuitias uirorum, ut ostenderet eos non possessores diuitiarum esse, sed suis diuitiis possideri; possessio enim possessoris debet esse, non possessor possessionis. **20** quicumque igitur patrimonio suo tamquam possessione non

2 Psalm. LXXXXVI 11   4 Psalm. LXXIII 5 sq.   6 Luc. 22, 3
7 Matth. 10, 4   16 Psalm. LXXV 6

1 illa *om.* *P^T* 2 et tantum (*om.* que) *V* 3 eo (o *ex* a) *Œ* eum *V*
5 infundit *RET* infudit (d *in ras.*) *D* etiam *om.* *CB^N* in (*exp.*
D) ligna siluarum *DT* 6 et ut *D* 7 possideret *post* dedicatum *trans-*
ponit *V* apostolatus . . . dedicat *del. m1* *Œ*, *om.* *Œ^E* 8 muneris *Œ*
muneris *T* dedicatum *V*, *om.* *RBA*, dedicat *cet.* (*exp. in D*) ille]
princeps huius mundi *CB^N* 10 seruolos *P* (u *alt. ex o*) *cet.* clari-
tatem *PRB* 12 sobria *RBA* 13 insipientes (s *alt. add. m3*) *P*
14 sunt sibi] s (*s. u.*) sibi (*om.* sunt) *P* sibi sunt *CB^N* 15 uoluuntur
R (*corr. m1*) *B* aestu uoluuntur *CB^N* solo *V* stilo *A* 16 qui
autem sint isti prophete significauit *CB^N* qui autem (*autem s. u.*
m2) *V* isti significauit *in ras.* *P* expresse significauit *V* ex-
presse *om.* *CB^N* 18 appellauit *P* 19 suis] a suis *RBAP^{DT}*
possederi *P* 20 possessoris (i *ex e*) *P*

utitur, qui largiri pauperi et dispensare non nouit, is suarum 584 A
 seruulus. non dominus facultatum est, quia alienas custodit
 ut famulus, non tamquam dominus ut suis utitur. in huius-
 modi ergo affectu dicimus quod uir diuitiarum sit, non diui-
 5 tiae uiri. intellectus enim bonus utentibus eo, qui
 autem non intellegit, is utique intellectus sibi gratiam non
 potest uindicare et ideo somno temulentiae consopitus obdor-
 miuit. huiusmodi igitur uiri somnum suum dormiunt, hoc est
 suum somnum, non Christi dormiunt. et qui somnum Christi B
 10 non dormiunt non habent Christi quietem, non surgunt Christi
 resurrectione. qui ait: ego dormiui et quieui et sur-
 64 rexi, quoniam dominus suscipiet me. in hoc quoque
 saeculo dormitant digni habiti increpatione caelesti qui ascen-
 derunt equos, quos refrenare non poterant. legimus alibi di-
 15 cente ecclesia siue anima: posuit me currus Aminadab.
 si ergo anima currus est, uide ne equus caro sit, agitator

5 Psalm. CX 10 8 Psalm. LXXV 6 11 Psalm. III 6 13 Psalm.
 LXXV 7 15 Cant. 6, 11

1 quia (a *eras.*) P dispensare (i *ex e m3*) P his P 2 seruulus
 est (*om. deinde est*) CB'N' quia (*om. alienas*) RA et m1B qui ali-
 enas P et m2B qui aliena CM quia aliena A'E quia bona B' quia sic
 et alios V costodit P 3 famulos PV ut A, ut *del. m2 A, om.*
 A'E, de B' utatur CB' et (i *s. q m2*) A in huiusmodi... diuitia-
 rum *in ras. m1P, s.* in huiusmodi ergo affectu *est ras.* 4 adfectu RA
 discimus B' dicimur quod uir diu. sit *s. u. P* 6 his A et (*h exp.*)
 RB 7 temulentio B' compositus V obdormit D (*it ex iuit*)
 CB'N'I' 8 somnium PBCAE et (i *eras.*) RA dormierunt B' hoc
 est suum somnum *om. CB'N'* 9 somnium P somnium (i *eras.*)
 suum A post dormiunt *add. somnium CA'E somnium B'A* et...
 dormiunt *om. V somnium PBCAE et (i eras.) RA christi som-*
 num B' 10 Christi] in (*s. u*) christi A in N' 11 resurrectionem CN'
 quietem RBA quia ipse ait CB'N' ego dormio et cor meum ui-
 gilat (*om. et quieui... me*) V resurrexi RBA 12 suscipit P sus-
 cepit A (*m2 ex suscipiet*) CB'A'E quoque CB'N' et (*in mg. quique*)
 D quoque A quique *cet.* 13 dormiant CA'E dormiunt (*u ex a*) A
 quia RBANV et (*a del.*) D 13 et 508, 3 ascenderunt P 14 dicentem
 ACB'N'V 15 ecclesiam R (*m eras.*) ACB'N'V animam R (*m eras.*)
 ACB'N'V 16 anima *om. P* caro equus T

autem uigor mentis, qui regit carnem et motus eius uelut C
quosdam equos prudentiae habenis coeracet. dormitauerunt
ergo qui ascenderunt corporis uoluptates nullo eas modera-
mine gubernantes. unde et ascensores eos quam equites uel
agitatores maluit nuncupare. agitator etenim cum disciplina 5
et arte pro suo equos arbitrio agit, ut uel currentes incitet
uel reflectat indomitos uel reuocet fatigatos uel mansuetos
pro sua uoluntate conuertat. unde cum reciperetur Helias et
curru quasi ad caelum ferretur, clamauit ad eum Helisaeus: D
pater, pater, agitator Istrahel et eques ipsius, hoc 10
est: qui populum domini bono ductu regebas constantiae
merito hos accepisti currus, hos equos ad diuina currentes,
quia moderatorem te humanarum mentium dominus compro-
bavit, et ideo tamquam bonus auriga certaminis uictor 5
aeterno praemio coronaris. in Ambacum propheta quoque 15
lectum est ad ipsum dominum dictum: ascendes supra
equos tuos, et equitatus tuus salus; agitauit enim

10 Reg. III 2, 12 16 Habac. 3, 8

2 quosdam (o m2 s. a pr.) equos (s. u. m2) V coeracet P et (corr.
m2) V 3 ergo s. u. m2 V post ascenderunt add. equos V (s. u.
m2) CB'N' uoluptatis P uoluntates RBA eas (a ex o) D eos B'
ea V 4 gubernantes P et om. V maluit uel agitatores V
5 enim CB'N' 6 ante CB' arte (r ex n) ¶ pro (cum N') arbitrio
suo equos CB'N' agit om. RA, s. u. m2 B uentilat (s. m3 agit)
Monac. 10041 ut uel RBA uel ut PPDT uel (om. ut) CB'N' V
incitet (a s. e m2) V incitat CB'N' 7 reflectet (i m2 s. e tert.) V
reflectit CB'N' reuocet (a s. e m2) V reuocat CB'N' 8 uoluntate P
conuertit B'N'E et (i m2 ex a) ¶ Monac. 10041 9 ad] in V 10 et
om. P eques (es ex is m3) P eius N'E 11 dictu R et (v m2 s. i)
BA gubernabas (ba s. u.) V 12 currentes B' (corr. currens) currens
P' curris id est P currens id est D (s. currentes eras.) T 13 anima-
rum humanarum (om. mentium) N' 14 et om. DN'E boni CB'N' V
15 abacuc ¶ (m2 ex ambacum) V (c alt. s. u. m2) CB'N'EDT abacuc
A abacuc P' profeta quoque P quoque propheta (uel profeta) cet.
16 ascendes P ascendens RHAP'T ascende N' qui ascendes (om. ad i.
d. dictum) V supra PP' super cet. 17 equitatio tua V tuos P
(corr. m3) A solus A sanitas P' agitauit. té enim R agita aut
enim A

apostolos suos, quos per diuersa direxit, ut toto orbe euan- E
gelium praedicarent. ascendes ait quasi rectori equorum,
non quasi ascensori. ascendit enim etiam eques, sed ut regat,
non ut tantummodo sedeat, eo quod desidiosus et piger so-
65 s mnolentiae proferre non possit mentis incessum. de equite au-
tem lectum est: et eques cadet retrorsum expectans
salutem domini. etenim quia nemo sine lapsu est, etiamsi
quis eques ceciderit et terrenis aliquibus uitiiis fuerit inflexus, F
si tamen non abiciat spem resurgendi, fretus miseratione
10 diuina peruenit ad salutem. de ascensore uero manifestum
est indicium, quod reprehensibilis habeatur, quando Moyses
ipse ait in cantico Exodi: equum et ascensorem proie-
cit in mare. et in Zacharia locutus est dominus dicens:
percutiam omnem equum in amentia et ascenso-
15 rem eius in insipientia. non dixit solum equum, sed
et ascensorem, quomodo et in Exodo habes: equum et
ascensorem. ubi enim ascensor, qui non potest equum 585 A
propriam gubernare, equus quoque fertur in praeceptis et

6 Gen. 49, 17   12 Exod. 15, 21   14 Zach. 12, 4

1 diuersa (a *in ras.*) $\mathfrak{A}$ diuersa mundi $\mathfrak{A}'E$ direxit] duxit B' orbem
 B orbi N' 2 ascendes... incessum *om.* V ascendes RA ascendens
 B et (ns *eras.*) C ascinde P ascende *cet.* rectori C et (r *pr. m2 ex p*)
 $\mathfrak{A}D$ rector A peccatori R peccori $\mathfrak{A}'$ (c *pr. s. u.*) E pectori *cet.* non
quasi equorum $\mathfrak{A}'E$ ecorum R 3 ascensore RB ascensor A non
tantummodo ut sedeat sed ut regat $CB'N'$ 4 somnolentus $\mathfrak{A}'E$ 5 prae-
ferre RBA incessus B equitante $\mathfrak{A}m2$ (equite $m1$ $\mathfrak{A}$) CB' 6 cadet]
ascendit $CB'N'$ 7 etenim *s. u. m2 B, om.* RA 8 eques *om.* $CB'N'$
implexus $\mathfrak{A}'E$ 9 abietiet V fletus $\mathfrak{A}$ (*corr. m2*) B' et *exp. m3*
Monac. 10041 10 ascensione $\mathfrak{A}$ uero *s. u. m2 V* 11 iudicium V
*rephensibilis P' inphensibilis B' reprehensibilis... Exodi *om.* V
ipse moyses T 12 equum ds V 13 dominus *om.* B' 15 non dixit
... et ascensorem *om.* V dixit *s. u. P* 16 et *pr. om.* $ACB'N'$ et
alt. om. $ACB'N'$ equum... non potest *s. u. m2 P* 17 post ascensorem
add. proiecit in mare $RBAP'T$ et in *mg. D* enim P et qui post
ascensor *add.* insapiens (a *s. u.*) est V est enim $CB'N'$ enim est *cet.*
equum et 18 equus P 18 equus] eques CB' equus... praeceptis *om.* N'
et] si $CB'N'$

indomito furore in praerupta et periculosa raptatur. quid igitur uobis in equis confiditis, diuites? mendax equus ad salutem. quid in curribus plauditis? hi in curribus et hi in equis, nos autem in nomine domini magnificabimur. ipsi obligati sunt et ceciderunt, nos autem surreximus et erecti sumus. nolite amare adhinnientes, nolite, diuites, fremitu libidinis excitari. terribilis est dominus et cui nemo possit potens et diues resistere; iudicium caeleste iaculatur.

16, 66 Bonum est ut iam quiescatis et a flagitiis feriantes reue-
reamini domini potestatem. ideo dictum est parricidae Cain: C
peccasti, quiesce, ut modum peccato suo poneret. cogita-
tiones uestrae confiteantur domino. non dicatis: non pecca-
uimus. dixit Paulus: etsi nihil mihi conscius sum, addidit tamen: sed non in hoc iustificatus sum. et 15
uos etiamsi nihil estis conscii, confitemini tamen domino, ne
quid sit quod uos praetereat. etenim qui confitetur do-
mino et reliquias cogitationis adhibuerit ad confessionem D

2 Psalm. XXXII 17 3 Psalm. XVIII 8 sq. 7 Psalm. LXXV 8 et 13
9 Psalm. LXXV 9 12 Gen. 4, 7 14 I Cor. 4, 4 15 I Cor. 4, 4
17 sq. Psalm. LXXV 11

1 forore *P* rapiatur *PB'* rapitur *DT* 2 diuitis *PT* mendas
C falsus *RA* et falsus *post* equus *B* mendax e. ad salutem in *mg. m2*
V (*qui om.* quid . . . plauditis) est equus *N'* equus est *CB'VD* 3 uobis
plauditis *CB'N'* plaudetis *RB* et (*i s. e*) *A* hii *P* 4 hii
PT $\overline{\text{dñi}} \overline{\text{dñi}} \overline{\text{nri}}$ *B'* 5 inobligati *C* et (*in eras.*) $\mathfrak{A}$ 6 resurreximus
RBV sumus *om. V* 7 hinnientes *B'V* adhinnientes (*ad extra u.*) *D*
diuitis *P* diuites *P'DT*, *om. cet.* 8 potest *N'* diuis *P* 10 ut
iam] utinam *B'T* quiescatis (*e ex i m3*) *P* a flagitiis] affligitis *T*
feriantis *P* (*n del.*) feriat *RBT* et (*s eras.*) *P'* ferientis *V* (*corr. m2*) *A*
12 quiesce *P* ponerit *P* imponeret *V* cogitationis *P* 13 in uerbo
uestrae (*f. 193^v*) *desinit V, exciderunt folia duo* confitentur *AV'E*
14 dixit tamen (quamuis *E*) *scs paulus CB'N'* etsi] et *P'DT* nil
P' mihi nihil *A* mihi *s. u. C* 17 etenim qui] qui enim *RBA*
etenim *CB'N'* confitebitur (*bi s. u.*) *D* ($\xi\xi\sigma\mu\lambda\omicron\gamma\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$ *LXX*) domi-
num *PDT* 18 et] etsi *CB'N'* reliquias cogitationes *N'*

diem festum mentis celebrabit arcano et epulabitur non in fermento malitiae et nequitiae. sed
 67 in azymis sinceritatis et ueritatis. itaque in conclusione conuersus ad uos propheta ait: orate et reddite
 5 domino deo uestro, id est: nolite dissimulare, diuites — dies instat —, orate pro peccatis uestris, reddite pro beneficiis quae habetis munera. ab ipso accepistis quod offeratis, ipsius est quod ei soluitis. dona, inquit, mea et data mea, hoc est E
 quae offertis mihi dona data sunt mea; ego ea dedi
 10 uobis atque donauī. denique propheta ait: bonorum meorum non indiges, ideo tua tibi offero, quoniam nihil habeo quod non dedisti. fides est quae dona conciliat, humilitas est quae oblata commendat. fide Abel plurimam hostiam optulit deo; super Cain fratris munera placuit
 15 munus Abel. quia fide uicit. nam unde pauperis hostia magis quam diuitis placet? quia pauper fide ditior est. sobrietate locupletior. et cum sit pauper, ex illis est de quibus F
 dicitur: tibi offerent reges munera. non enim purpuratis offerentibus, sed motus proprios regentibus lesus dominus delectatur, qui corporali lasciuiam mentis dominantur
 20 imperio. orate ergo, diuites! non habetis in operibus quod placeat. orate pro peccatis uestris atque flagitiis et reddite 586 A

1 I Cor. 5, 8 4 Psalm. LXXV 12 8 cf. Paralip. I 29, 14 10 Psalm. XV 2 13 Hebr. 11, 4, Gen. 4, 4 sq. 18 Psalm. LXVII 30

1 celebravit P^uu' et (-bit corr.) A celebrabit P'T aepulauit P epulabit P'T 3 azymis R azimis cet. sinceritatis P 4 ait PDT dicit cet. 5 diuitis P 6 uestris CB'N', om. cet. cf. u. 22 8 data] mandata P' 9 offertis (tis ex atis) D dona] donata (ta eras.. om. data) B sunt (s. u.) mea şuṅṭ T 10 qm̄ bonorum CB'N' 11 iindiges R eges CB'N' ideo om. N' quoniam nihil] quoniam u' m' qui non u' m' u'E 14 deo PP'T ideo RBA deo ideo cet. fratris (i ex e) P 15 hostia om. CB'N' 16 placit P 17 de om. u'E 19 motus P proprius B dñs ilis RBA 20 delectatus B' et (-ur m'2) u' corporalis B'P'T corporis (m'2 corporalis) A corporali. D lasciuae (i' mentis (s in ras.) P dominetur RB dominantur (a m'2 s. e.) u' 21 quia (s. u.) non P'D in s. u. P

domino deo uestro munera. reddite in paupere, in egeno soluite. in illo inope faenerate, quem placare propter flagitia uestra aliter non potestis. quem ultorem timetis facite debitorem. non accipiam inquit de domo tua uitulos neque de gregibus tuis hircos, quoniam meae sunt omnes 5 ferae siluarum. quidquid optuleritis, inquit, meum est. quia totus orbis est meus. non exigo quae mea sunt; est quod de uestro possitis offerre studium deuotionis et fidei. B non sacrificiorum ambitione delector; tantummodo, o homo. immola deo sacrificium laudis et redde altissimo 10 uota tua.

68 Aut certe, si placet, sic accipiamus. quoniam dixit obdormisse somnum suum diuites, increpationes domini praemisit in eos. terrorem subtexit, potentiam praedicauit, cui nec diuites resistant. conuersus ad uniuersos ait: diuites dormi- 15 tent, diuites increpentur, uos orate et reddite domino C deo uestro omnes. qui in circuitu eius offerunt munera, id est agite gratias, pauperes, quia non est personarum acceptor deus. illi diuitias struant, condant pecuniam. auri aggerent argentique thesauros; uos orate, qui aliud 20

4 Psalm. XXXXVIII 9 sq. 10 Psalm. XXXXVIII 14 12 Psalm. LXXV 6 16 Psalm. LXXV 12

1 nro *RBDT* pauperem *RB* pauperes *CB'N'* egenos *CB'N'*
 2 illos *CB'N'*, om. *N'E* inopes *CB'N'E* inopē *N* inopi *A* fenerate
D foenerate *AT* fenerato *B'* fenerate *cet.* quem] q aē que *C* quae
B'N' post placare *add.* possint *CB'N'* 3 aliter enim *N'E* post
 facite *add.* uobis cum *CB'N'* 4 accipiamini quid de *RB* uitulos
 ex uitulos *P* 6 inquit om. *CB'N'* 7 totus (u ex o, *P* meus est
CB'N' quod meum est. sed est *E* in *mg.* sed est *CB'N'* 8 uestro
 mihi *CB'N'* possetis offerre (r pr. s. u.) *P* studio *N'* 9 sacrificii *T*
 ambitione (c *del. R*) delectator (ta *eras. R*) *RB* tantummodo *P*
 o om. *DT* 12 sic] si *R* accipiam *CB'N'* 13 somnium *RBCN'*
 et (i *eras*) *A* diues *N* increpationis *P* 14 in eos] meis *P*
 terrorem (t *eras.*) *N'* errorem *CB'N'E* 15 et conuersus *N'E* 16 ante
 nos *add.* oro *CB'N'* 17 offerent *B* (ὀρεσθε: *LXX*) 18 gratia *P*
 19 struant *P* instruant *RBAPDT* seruent *cet.* 20 aggerant *P* aggre-
 gent *RBAPD* argenti (om. que) *N'E* thesauros *P* thesau-
 ros *cet.*

non habetis; uos orate, qui hoc solum habetis, quod est auro pretiosius et argento. uos reddite munera, qui a domino non receditis, qui estis in circuitu, quoniam qui eratis longe facti estis prope. qui autem prope sibi uidentur esse per diuitias
 5 ac potentiam longe facti sunt propter auaritiam. nemo enim D foris est nisi quem culpa excluserit, ut eiecit Adam de paradiso et exclusit Euam, nemo longe nisi quem flagitia propria
 69 relegauerint. ergo uos prope positi orate et reddite munera terribili et ei qui aufert spiritum principum,
 10 terribili aput reges terrae, eo quod nullo redimatur diuitis praemio, nullo inflectatur potentium supercilio, qui culpae pretia discriminat, qui quo plus alicui contulerit eo E plus exigit ab eo, Saul priuato contulit regnum, sed quia mandatum non custodiuit, et regnum amisit et spiritum,
 15 multos reges gentium propter perfidiam fecit e populo patrum esse captiuos et, ut iam de proposita loquamur historia, qui Achab regem ingratum caelestibus beneficiis ita iussit occidi, ut a canibus eius uulnera lamberentur. etenim quia pauperis uineam concupiuerat, nequaquam tantis opibus expletus
 20 imperii infra omnem inopiam redactus a domino. non qui F uulnera eius lauaret inuentus est, non qui corpus operiret.

1 Act. 3, 6 3 Ephes. 2, 13 9 Psalm. LXXV 13 12 Luc. 12. 48
 13 Reg. I 9, 21 16 Reg. III 20 (21), 19

1 uos orate *om. RBA*, uos . . . habetis *om. P' T'* qui] quia *Monac. 10041*
et (a eras.) ¶ qui ad *B'* auro *om. B'* auro argentoque (argentoque
s. u.) ꝑciosius *E* 2 quia a *PP' T'* qui (*s. &* quia) a *D* non *om. CB' ¶ ¶*
 3 receditis *P* est *DT* 5 auari *B* 6 culpam (*m del.*) *P* culpā *B*
 ut] sicut *CB' N'* paradisso *P* 7 euam exclusit *CB'* euam neglexit
N' 8 propositi (*om. prope*) *C* orate (*or alt. eras.*) *P* 9 terri-
 bili dō *CB' N' D* et . . . terribili *om. T* auferit *P* auferet *RB* prin-
 cipum spiritum *N'* 10 regis *P* 11 precio (*cio eras.*) *T* 12 con-
 tigerit *B* 13 saul quippe (*ppe s. u.*) *P'* 14 costodiuit *P* 15 e *om.*
CB' N' D 16 et] sed *RBA* preposita *P* quia *DT*, qui *om. E*
 17 achac *P* ingradum *RB* caelestibus ingratum *¶ E* 18 canes
 (*om. a*) *N'* lamberent (*ent ex entur ¶*) *N'* 19 concupierat *CB' N'*
 20 redactus est *¶ E* a dño est (*est s. u.*) *A* 21 uulnera (*v s. u.*
m3) *P* lauaret *P*

defecit circa eum humanitas hominum, canum successit
 asperitas. dignos plane sui ministros funeris auarus inuenit.
 17,70 Hoc loco illud oritur quaestionis, quomodo legimus domi- 587 A
 num dixisse ad Heliam: uidisti quemadmodum com-
 motus est Achab a facie mea? non inducam in 5 B
 diebus eius mala, sed in diebus filii illius indu-
 cam mala aut quomodo dicimus quia ualet apud dominum
 paenitentia? ecce rex motus est ante faciem domini et ibat
 plorans et conscidit uestimenta sua et operuit se
 cilicio et erat indutus sacco ex illo die, quo inter- 10
 fecit Nabuthae Israhelitem, ita ut deum misericordia
 commoueret et mutaret sententiam. ergo aut paenitentia non
 ualuit nec inflexit dominum misericordem aut oraculum fal-
 sum est. nam Achab uictus est et occisus. sed considera C
 quia Iezabel habebat uxorem, cuius inflammabatur arbitrio, 15
 quae conuertit cor eius et nimis sacrilegiis execrabilem
 fecit. et hunc ergo paenitentiae eius reuocauit affectum, do-
 minus autem non potest mutabilis aestimari, si confessionis
 inmemori non putauit esse seruandum quod promiserat con-
 71 fitenti. accipe aliud uerius. et indigno seruauit dominus tenorem 20

4 Reg. III 20 (21), 29 8 Reg. III 20 (21), 27 14 Reg. III 22,
 34 sqq. 15 Reg. III 20 (21), 25

1 homanitas P 2 asperitas (perita s. u. m2, s add. m3) P saue
 RBA post funeris ras. 6 fere litt. in P; funeris erasum esse uidetur
 3 oritur illud Ū'E dixisse dnm RBACB'N 4 commutus P 5 in-
 ducam s. u. m2 P 6 filii eius RAŪ'E et (illius corr.) D eius
 filii B 7 dicemus RBA 8 penitentiam (m del.) P domini) dī
 Ū'E 10 cilicium (om. se) RB 11 israelitē P israhelitam Ū iezra-
 helitem E dnm RBAPDT misericordiā P ad (s. u. m2) miseri-
 cordiā (ā ex a m2) Ū 12 commoueret P paenitentiam RB 14 et
 uictus RBADT et (in quo nam & achab) P' sed quia considerauit
 (uit s. u. m3) quia P 15 habuit ŪT infamabatur C informabatur B'
 16 nimis RBCB' et (corr. m1) A, (corr. m2) Ū 17 huc R hanc (hec
 m2) Ū ad paenitentiae B' 18 aestimari (ri s. u. in ras. m2) Ū
 si CB'Ū sed cet. 19 inmemor A in memoriā P potauit P et (v
 s. o) P' putauit (ui ex bi m2) Ū putabat Ū'E

sententiae suae, sed beneficia circa se diuina ipse non tenuit. intulerat bellum rex Syriae. uictus est et seruatus ad ueniam, captiuus quoque libertate donatus et remissus ad regnum est. 588 A quod fuit diuinae sententiae non solum euasit Achab, sed etiam triumphauit, quod ipsius ignauiae hostem sibi, a quo uinceretur, armauit. et certe fuerat monitus a propheta dicente: cognosce et uide quid facias, monitus inquam erat eo quod Syriae regis pueris deberetur gratiae caelestis auxilium, quoniam dixisset: deus montium deus Istrahel et non deus Baal. propter hoc inquit obtinuerunt pro nobis. et ideo inquit si non plene obtinuerimus eos, B in locum Syriae regis satrapas constitue, ut uirtutem illis et potentiam regis auferret. denique primo congressu uicit, ut fugaret hostem, secundo uicit, quando captum imperio suo reddidit. qua causa uincendi eius euidenter resultauit oraculum dicente uno ex filiis prophetarum ad proximum suum: occide me. et noluit homo occidere eum. et dixit: eo quod non oboedisti uerbo domini, ecce tu recedis a me, et interficiet te leo. et recessit ab eo, et inuenit eum leo et interfecit eum. et post hoc alius propheta adstitit ante regem Istrahel et dixit ad C eum: haec dicit dominus: quoniam dimisisti tu uirum exterminationis de manu tua, ecce anima

2 Reg. III 21 (20), 1 et 29 sqq. 7 Reg. III 21 (20), 22 9 Reg. III 21 (20), 23 sq. 13 Reg. III 21 (20), 29 sqq. 17 Reg. III 21 (20), 35 sq. 22 Reg. III 21 (20), 42

1 ipsa B' 2 sqq. siriae P 2 seruatos (v s. o m2) A 3 captus B' libertati X'E est om. AE 4 fuit] fit P 5 a om. X'E 6 motus B' profeta P 9 dixissent X'E dixit CB' isrl̄ P israhel uel isrl̄ cet. 10 et om. P' baal BAP'B'X'E bahal T (h s. u.) cet. 11 in uerbo obtinuerimus desinit X mutilatus; cetera suppleuit manus saec. XVII obtinuerimus (ri ex re m3) P 12 regis (del. m2) siriae regis P constitue PPDT constituet RB constitue X'E constituit cet. 14 fugerit P fugeret X' 15 qui B' quia D euidenti P euidenter X'E etuidens C 16 oraculo P 19 tu (s. ut) R ut BC recedis C recidis P recedas B' recedes cet. recessit RBACB' 22 tu om. P'DT

tua pro anima illius et populus tuus pro populo
73 illius. liquet igitur his oraculis quod dominus etiam circa
indignos promissa sua seruet, sed impios aut stultitia sua
opprimi aut alia praeuaricatione damnari, etiamsi primae
praeuaricationis laqueos euaserint. sed oportet nos taliter 5
agere, ut digni bono opere omnipotentis dei promissa acci-
pere mereamur.

2 etiam *s. u. m2 P* 3 iustitia *CB'* 4 aliqua *P'DT* 5 praeuari-
cationis laqueos *P'X'* laqueos praeuaricationis *cet.* sed... mereamur
om. ACB'X'E talia *P'T* et (*ras. s. a alt.*) *D* mereamur. amen *DT*
EXPL. DE NABUTHE PAVPERE TRACTATUS *SCI* AMBROSI *P* EX-
PLICIT LIBER DE NABUTHE ISRAHELITAE *R* (*E ult. eras.*) *B* EX-
PLICIT DE NABUTHAE *A* EXPLICIT DE NABUTHAE ISRAHELITA
(IEZRAELITAE *B'*) *CB'* EXPLICIT LIB. VIII. *SCI* AMBROSII *EPI*
DE NABUTHE HIEZRAHELITE *X'* TRACTATUS DE NABUTHAE *P'*
EXPLICIT LIBER *SCI* AMBROSII EPISCOPI DE NABUTHA *D* FINIT
DE NABUTHE ISRAHELITA *T.* in *E* non est subscriptio

DE TOBIA.

- P* = Parisiacus 1732 (olim Thuaneus) saec. VIII f. 121^r
V = Uaticanus bybliothecae Palatinae 290 saec. X exeuntis uel
XI ineuntis f. 34^a
B = Bruxellensis 1893/96 saec. XII f. 41^a
D = Duacensis 227 saec. XII f. 126^r
P' = Parisiacus (olim liber s. Uictorii) 14464 saec. XII f. 33^r
T = Trecensis 284 saec. XII f. 140^a
C = Parisiacus 1723 (olim Colbertinus) saec. XIII f. 288^a
α = editio Amerbachiana

1,1 Lecto prophetico libro, qui inscribitur Tobis, quamuis plene 591 AB
 nobis uirtutes sancti prophetae scriptura insinuauerit, tamen
 compendiario mihi sermone de eius meritis recensendis et
 operibus apud uos utendum arbitror, ut ea quae scriptura
 5 historico more digessit latius nos strictius comprehendamus
2 uirtutum eius genera uelut quodam breuiario colligentes. fuit
 uir iustus misericors hospitalis: et hoc uirtutum choro prae- C
 ditus subiit aerumnam captiuitatis, quam ferebat humiliter
 atque patienter, communem magis iniuriam quam priuatam
 10 dolens nec sibi uirtutum suffragia nihil profuisse deplorans,
 sed magis eam sibi contumeliam minorem peccatorum suorum
3 pretio inlatam arbitratus. edictum meruit, ne quis ex filiis D
 captiuitatis mortuum sepulturae daret; at ille interdicto non
 reuocabatur magis quam incitabatur, ne deserere officium
 15 pietatis mortis metu uideretur; erat enim misericordiae pre-
 tium poena mortis. talis flagitii deprehensus reus uix tandem
 per amicum potuit direpto patrimonio egenus exul restitui suis.

7 Tob. 1, 2 et 16 sq.   11 Tob. 3, 3—6   12 Tob. 1, 17 sqq.

IN $\overline{\text{xpi}}$ NOMINE INCIPIT TRACTATUS EIUSDEM $\overline{\text{sc̄i}}$ AMBROSI DE
 TOBIA P INCIPIT LIBER $\overline{\text{sc̄i}}$ AMBROSII $\overline{\text{ep̄i}}$ DE TOBIA V INCIPIT
 (EIUSDEM *add. B*, TRACTATUS EIUSDEM P C) DE TOBIA (THOBIA
 C) BDP' C INCIPIT TRACTATUS $\overline{\text{sc̄ti}}$ AMBROSII $\overline{\text{ep̄i}}$ DE TOBI T
 1 tobie C quem plene ($\bar{v}$ m2 s. e tert.) V 2 uirtutis P uirtute (e
in ras. m2) V $\overline{\text{sco}}$ (*eras.*, *in mg. m2 sc̄i*) prophetiae V 3 meritis
 eius V 6 quædam P 7 et ob uirtutes quibus praeditus fuerat
 subiit DP' choro] quorum P • praedictus (c *eras.*) P 8 ..subiit
 (s *in ras. m2*) V 11 sibi om. DP' 12 meruit] erat V quis]
 quæ DP' 13 darit. ad P daretur. at V interdicta (o s. a m2) V
 15 pietis P enim om. DP' 16 deprehensus (he ex hi) P 17 et
 exul DP' C

4 iterum in his uersabatur officiis, si quid alimenti foret, 592 A
 peregrinum cum quo cibum sumeret quaerens. itaque cum
 fessus a sepulturae reuertisset munere, adpositis sibi edendi
 subsidiis misso filio quaerebat consortem conuiuii. dum co-
 uiua adcersitur, nuntiatis insepulti corporis reliquiis conui- 5
 uium deserebat nec putabat pium, ut ipse cibum sumeret,
 5 cum in publico corpus iaceret exanimum. hoc illi cotidianum
 opus, et magnum quidem; nam si uiuentes operire nudos B
 lex praecipit, quanto magis debemus operire defunctos! si
 uiantes ad longinquiora deducere solemus, quanto magis 10
 in illam aeternam domum profectos, unde iam non reuer-
 tantur? ego inquit Iob super omnem infirmum fleui.
 quis infirmior defuncto, de quo dicit scriptura alibi: supra
 mortuum plora? Ecclesiastes autem ait: cor sapientium 15
 in domo luctus, cor autem stultorum in domo epu-
 larum. nihil hoc officio praestantius, ei conferre qui tibi C
 iam non possit reddere, uindicare a uolatilibus, uindicare a
 bestiis consortem naturae. ferae hanc humanitatem defunctis
 corporibus detulisse produntur: homines denegabunt?

2, 6 Tam sancto fessus officio propheta dum requiescit in cubi- 20 D
 culo suo, cadenti de passerum nido albagine caecitatem inci-
 dit. nec conquestus ingemuit nec dixit: 'haec merces laborum 593 A
 meorum?' fraudari se magis doluit obsequiorum quam oculo-

1 Tob. 2, 1—8 8 Matth. 25, 36 12 Iob 30, 25 13 Sir. 22,
 11 (10) 14 Eccl. 7, 4 (5) 20 Tob. 2, 9 et 10

1 hiss (s pr. in ras. ex i, ut uidetur, sed del.) P 2 quaerebat DP
 et quaerens C 3 a sepulturae fessus DP' sepultura VBT
 reuenteretur DP' reuersus esset C munere] merdie BT sibi
 om. B 4 conuiuis (conuiuii m2) V 5 conuiuium om. DP' 7 pu-
 blico P exanime DP' TC 8 post opus add. et magnum opus P
 9 quanto . . . solemus infra in mg. m2 V operibus (re s. bus m2) V
 defunctorum D defunctorum corpora P' 10 longiora DP' 11 per-
 fectos B reuertentur DP' 12 ego] ecce B 13 defuncto (n s. u.) V
 scriptura dicit BT super VC 18 ferie V 20 sanctos (s alt.
 del.) P cubile (i s. e m2) V 21 cadente de stercore C 22 con-
 questus P conquaestus (a exp.) V

rum munere nec caecitatem poenam, sed impedimentum putabat. et cum uictum mercede leuaret coniugis, ne quid furtiuum domum suam intraret cauebat. uxor haedum pro mercede acceperat; at ille plus honestati quam pietati consulens cui
 5 suam debebat alimoniam <fidem non deferebat. pecuniam> commendauerat proximo suo, quam toto uitae suae spatio in B
 tanta indigentia non poposcit. uix ubi se fessum uidit et depositum senectute, insinuauit filio non tam cupiens commendatum repossere quam sollicitus ne fraudaret heredem.
 7 10 quod igitur commendauit pecuniam et non faenerauit, iusti seruauit officium; malum est enim faenus, quo quaeruntur usurae. sed non illud faenus malum, de quo scriptum est: faenera proximo tuo in tempore necessitatis illius. nam et Dauid ait: iustus miseretur et commodat.
 15 aliud illud faenus est iure execrabile, dare in usuram pecuniam, quod lex prohibet. sed Tobis hoc refugiebat, qui C
 monebat filium, ne praeceptum domini praeteriret, ut ex substantia sua elemosynam faceret, non pecuniam faeneraret, non auerteret faciem suam ab ullo paupere. haec qui monet
 20 condemnat usuras faenoris, ex quo multi quaestum fecerunt et multis commodare pecuniam negotiatio fuit. et quidem
 8 eam prohibuere sancti. quo grauius malum faenus est, eo

2 Tob. 2, 11—14 7 Uerg. Aen. XII 395 13 Sir. 29, 2 14 Psalm. CXI 5 16 Deut. 23, 19 Basilii hom. alt. in psalmum XIII (I 265 B M., I 107 C G) 18 Tob. 4, 7—10

2 cum *om.* B leuaret (ns s. ret m2) B 3 uxor haec dum V
 mercede P 4 acciperat P ñ (s. u. m2) plus V 5 sua deerat D
 sua deerant P' fidem non deferebat. pecuniam V, *om. cet.* 6 ante
 proximo *add.* quandam pecuniam C quam] quamquam DP' 8 cupi B
 10 faenerauit VB fenerauit *cet.* 11 quo *om.* V (ubi s. u. m2) 14 et
om. DP' et miseretur T 15 est *om.* P' usura B 16 tobias
 DPC 18 sua DP', *om. cet.*, fort. sua substantia elemosynam V
 elemosinam *cet.* 20 condemnaret PBDP' faeno res P fenoris (oris
in ras.) B 21 comendare D et (l o s. en) P' pecunias VDP'
 22 prohibuerunt DP' faenus V foenus PT fenus *cet.*, *semper fluctuant libri*

laudabilior qui illud refugit. da pecuniam, si habes: prosit D
 alii quae tibi est otiosa. da quasi non recepturus, ut de lucro
 cedat, si reddita fuerit. qui non reddit pecuniam reddit gra-
 tiam. si fraudaris pecunia, adquiris iustitiam; iustus est enim
 qui miseretur et commodat. si amittitur pecunia, comparatur 5
 misericordia; scriptum est enim: qui facit misericordiam
 faenerat proximo.

3,9 Multi dispendii metu non faenerant, dum fraudem uerentur, E
 et hoc est quod petentibus consueuerunt referre. horum uni-
 cuique dicitur: perde pecuniam propter fratrem et 10
 amicum et non abscondas illam sub lapide in per-
 ditionem. pone thesaurum tuum in praeceptis
 altissimi, et proderit tibi magis quam aurum. sed
 obsurduerunt aures hominum ad tam salutaria praecepta et F
 maxime diuites aere illo pecuniae suae aures clausas habent. 15
 dum pecuniam numerant, responsa non audiunt. simul ut
 aliqui necessitate constrictus aut pro suorum redemptione
 sollicitus, quos captiuos barbarus uendat, rogare coeperit,
 statim diues uultum auertit, naturam non recognoscit, humi-
 litatem supplicis non miseratur, necessitatem non subleuat, 20 594 A
 fragilitatem communem non considerat, stat inflexibilis, resu-
 pinus, non precibus inclinatur, non lacrimis mouetur, non
 heulatus frangitur, iurans quod non habeat, immo et ipse
 faeneratorem requirat, ut necessitatibus subueniat suis. quid
 addis duritiae et auaritiae tuae sacramentum? non absolueris 25

4 Psalm. CXI 5   6 Sir. 29, 1   10 Sir. 29, 10 sq. (13 sq.)
 19 Bas. 265 C (107 DE)

1 refugiat (i s. u. m2) V   2 aliis V   ociosa est DP'   3 non
 reddet PC'   reddet DP'C   4 fraudaueris B   pecuniã P   adquies B
 9 consuerunt V   11 illa P   lapidẽ B   12 thesaurum P   thesaurum
 cet.   14 obsorduerunt P et (v m2 s. q alt.) B   15 illo (s. u., eras.)
 suae pecuniae D   suae pecuniae (om. illo) P'   16 nomerant (v s. o) P
 17 aliqui m1 PV   aliquis m2 PV cet.   redimptione P   redemptione (p
 s. u. m2) V   18 sollicitos P   barbaris D   uendidit DP'   20 sup-
 plicis (is ex es) P   subplicis V   misereatur P   misereatur T (punctum
 sub e eras.)   miseretur P'C   23 heulatus (h exp.) V   eiulatus DP'C

10 periurio, sed ligaris. at ubi usurarum mentio facta fuerit aut
 pignoris, tunc deiecto supercilio faenerator adrisit et quem B
 ante sibi cognitum denegabat eundem tamquam paternam
 amicitiam recordatus. osculo suscipit, hereditariae pignus
 5 caritatis appellat, flere prohibet. quaeremus, inquit, domi si
 quid nobis pecuniae est, frangam propter te argentum pater-
 num, quod fabrefacti est. plurimum damni erit. quae usurae
 compensabunt pretia emblematorum? sed pro amico dispendium
 non reformidabo. cum reddideris, reficiam. itaque antequam
 10 det, recipere festinat et qui in summa subuenire se dicit C
 usuras exigit. 'calendis' inquit 'usuras dabis, faenus interim,
 si non habueris unde restituas, non requiro'. ita ut semel
 det, frequenter exagitat et semper sibi debere efficit. hac arte
 tractat uirum. itaque prius eum chirographis ligat et adstrin-
 15 git uocis suae nexibus. numeratur pecunia, addicitur libertas,
 11 absoluitur miser minore debito, maiore alligatur. talia sunt
 uestra, diuites, beneficia: minus datis et plus exigitis. talis
 humanitas, ut spoliatis etiam, cum subuenitis. fecundus uobis D
 etiam pauper ad quaestum est. usurarius est egenus: cogen-
 20 tibus uobis habet quod reddat, quod inpendat non habet.
 misericordes plane uiri quem alii absoluitis uobis addicitis.
 usuras soluit qui uictu indiget. an quicquam grauius? ille
 medicamentum quaerit, uos offertis uenenum: panem implorat.

1 Bas. 265 CD, 268 A (107 E, 108 A) 22 Basil. 268 B
 (108 B) 23 cf. Matth. 7, 9 sq. Luc. 11, 9—13

1 ad P et (t s. d m2) V 2 pigneris B adridet C 4 osculo VBT
 oculo P (qui deinde add. amisit, eras.) cet. suscepit PDP' 6 te
 s. u. B 7 quod om. V fabrefacti PD et (e ex i) P' f'fabrefactum V
 fabrefactum TC fabricatum B quam DP' 8 emblematurum
 V emblematurum (tu ex m) D 9 reddederis reficiam P item-
 que DP' 13 exigit V exigit C 14 eum om. B chirografis PV
 cyrografis D cyrographis cet. 15 nomeratur (o s. v) P adducitur
 (i s. u) B 16 ligatur VDP'T 17 uestre P 18 homanitas P uobis
 post pauper transponit B 19 est ad quaestum BDP', est om. V 20 red-
 det PD 22 quicquam (c s. u. m2) V 23 ofertis (o in ras.) P
 ueninum P

gladium porrigitis: libertatem obsecrat, seruitutem inrogatis:
 absolutionem precatur, informis laquei nodum stringitis.

4, 12 Hanc praecipue iniustitiam deplorat sanctus David dicens: E
 uidi iniquitatem et contradictionem in ciuitate.
 et non defecit inquit de plateis eius usura et dolus. 5
 itaque cum proditorem Iudae subiecerit, hoc praemisit, siue
 quod ultra sacrilegii inuidiam coniuratis dominicae necis F
 faenoris crimen accederet siue quod tantum sacrilegium satis
 abundeque usura faenoris ultum iret. mali faeneratores, qui
 dederunt pecuniam, ut interficerent salutis auctorem, mali et 10
 isti qui dant, ut interficiant innocentem. et iste quoque qui
 pecuniam acceperit ut proditor Iudas laqueo se et ipse sus-
 pendit. ipsum quoque Iudam hoc maledicto putauit esse 595 A
 damnandum, ut scrutaretur faenerator eius substantiam. quia
 quod proscriptio tyrannorum aut latronum manus operari 15
 solet, hoc sola faeneratoris nequitia consuevit inferre. doctiores
 autem ipsum faeneratori putant diabolum comparatum, qui
 res animae et pretiosae mentis patrimonium faenore quodam
 usurariae iniquitatis euertit. sic sumptu capit, sic auro inlicit,
 13 sic reatu inuoluit, sic caput pro thesauro reposcit. quid uobis 20 B
 iniquius, qui nec sic capitis estis solutione contenti? quid
 uobis iniquius, qui pecuniam datis et uitam obligatis et pa-

4 Psalm. LIII 10 et 12 Bas. 265 B (107 C) 6 Psalm. CVIII
 2 sqq. 12 Matth. 27, 4 14 Psalm. CVIII 11

1 gladium (*m2 ex gaudium*) B porregitis (*is ex es*) P obsecrat P
 irrigatis (*o s. i m2*) V 2 nudum (*o s. u pr. m2*) V 3 propheta
 dauid BT 4 iniquitate P ciuitatem (*m eras.*) P ciuitatē B 5 in-
 quit *om.* DP' 6 subieceret VBT 8 accederet VBTC acciderit DP'
 9 ultu PV faeneratores (*er s. u. m2*) V 10 auctorem salutis
 DP' 11 iste DP'C istic V isti PVT 12 suspenderet B 13 quo-
 que *om.* P' 15 tyrannorum P 16 faeneratoris (*is ex es*) P faenera-
 toris... ipsum *om.* T doctores VP' 17 ipsi DP' faeneratori
 putant diabolum (*b c a m2*) V potant (*v s. o m2*) P 18 res]
 uires VBT feñere (*o s. e m2*) B faenerat PDP'T 19 usurario (*o*
in ras. ex e m3) T euertit *om.* DP' suntum V 20 thesauro P
 thesauro *cet.* 21 sic *om.* V 22 iniquius uobis B iniquius (*i alt. ex e*) P

trimonium? accipitis aurum argentumque pro pignore et
 adhuc illum debitorem dicitis qui uobis plus credidit quam
 accepit a uobis? uos creditores adseritis, qui amplius debeat-
 tis, uos inquam dicitis creditores, qui non homini, sed pignori
 5 credidistis. bene faenus appellatur, quod datis: ita uile ac
 14 faeneum est. sortem dicitis quod debetur. etenim uelut urna C
 ferali misera sors uoluitur perituri debitoris luenda supplicio.
 stant pallentes rei ad sortis euentum. non sic trepidant de
 quorum damnatione sors ducitur, non sic deiecti ac suspensi
 10 pauitant de quorum captiuitate expectatur sortis euentus. illic
 enim unius captiuitas, hic plurimorum addicitur. et fortasse
 ideo sors, quia in euentu sunt patrimonia, quae sub hac
 sorte uoluuntur. magnum et memorabile beneficium dei. hoc D
 specialiter ore prophetico praedicatur, quod in patres contulit,
 15 quia ex usuris et iniquitatibus liberauit eos. et
 proprie ait: ex usuris liberauit eos, quia usurae inferunt
 seruitutem, quasi diceret: ex seruitutis uinculo ereptos reddi-
 dit libertati. graue uocabulum debitorum. debita peccata
 dicuntur, debitores quoque criminosi appellantur; sic enim
 20 et isti sicut illi de capite decernunt. culpae tamen habent
 nominum suorum ut factorum diuersitatem: debita quamuis E
 diuersae quantitatis unum habent nomen, unum onus, unum
 periculum. nescit ergo quid poscat infelix qui pecuniam
 petit mutuam: quid accipiat ignorat.
 5, 16²⁵ Non nouit pecunia faeneratoris uno diutius loco stare F

15 Psalm. LXXI 14

1 pignore (o ex e) D pignere (g ex u) B 2 credit (d pr. s. u.) D
 reddit P' 3 a uobis om. DP' debetis DP'C 4 pignori V (m2 ex
 pignora) D (o ex e) pigneri B 5 creditis BC 6 faenum BDP'T
 orna P 7 sortis (e eras., i s. ras.) B 10 euentus euentus P 11 hic]
 illic B 12 hac] his V 13 et] ac V memorauilem P 15 et ini-
 quitatibus... usuris om. BTC 16 eos om. BT 18 liberati P post
 uocabulum spatium est 22 fere litt. in V 20 sicut & D decernunt
 (de s. u.) D 21 numinum V nomen suum DP' 22 onos (v s. o
 alt. m2) V 24 mutuât (t alt. del.) P

solita transire per plurimos. uno teneri nescit sacco, uersari
 ac numerari expetit: usum requirit, ut adquirat usuram. fluctus
 quidam est maris, non fructus. pecunia numquam quiescit. labitur
 uelut scopulo inlisa: ita gremium debitoris percutit 596 A
 et continuo relabitur eo, unde processit. cum murmure uenit, 5
 cum gemitu reuertitur. frequenter tamen placidum stat uentis
 mare, semper faenoris unda iactatur. mergit naufragos, expuit
 nudos, uestitos exuit, insepultos relinquit. nummum ergo
 petis et naufragium suscipis. hinc Charybdis circumstrepit,
 hinc Sirenes, quae uoluptatis specie et canorae dulcedinis 10
 suauitate in uada caeca deductos repetendae domus, ut ferunt
 17 fabulae, spe et cupiditate fraudabant. statim uenditores un- B
 guenti et diuersarum specierum inruunt uelut canes quidam
 sagaci praedae uagantis odore perstricti, uenatores, piscatores,
 aucupes, caupones quoque miscentes mero aquam, qui 15
 nobilitatem uetusti generis et patriae ac natalem diem uini
 circumsonent. circumstantes repente parasi quem ante sole-
 bant spernere salutant, deducunt, ad laetitiam prouocant, ad
 sumptum incitant dicentes: uenite et fruamur bonis C
 quae sunt et utamur creatura tamquam iuuentute 20
 celeriter. uino pretioso et unguentis nos impleamus,
 et non praetereat nos flos temporis. coronemus nos rosis,
 antequam marcescant. nullum pratum sit, quod non pertranseat
 luxuria nostra: ubique relinquamus signa laetitiae, quoniam haec 25

6 Uerg. Ecl. 2, 26 11 Uerg. Aen. I 540 19 Sap. 2, 6—9

1 nescit *om.* DP' 3 pecuniae V quiiscit P requiescit BT 4 la-
 uitur P scopulo P gremio P et (*corr. m2*) V 7 iactantur (n
exp. m2) B 9 petis (s *ex t m2*) B hinc (n s. u.) B charibdis V
 caribdis PDP' C carybdis BT 10 sirenes V et (es *ex is m2*) B sire-
 nis PTC sirenae D syrene P' speciem V canora B dulcedinis P
 11 uadat (*om.* deductos . . . domus *spatio relicto*) V domos P 12 uin-
 ditoris P ungenti PBDP' 13 quidam canes DP' 14 perstricti
Costerius praestriicti libri 16 uetusque generi V uestu generis B ac]
 et P', *om.* C 17 circumsonent] cur consonent BT circumstante P
 circumstant BT parasi V 20 creaturam P tamquam in DP'
 21 ungentis PDP' C

- est pars nostra et haec est sors. et uere sors omnis
 18 illorum facta est, tu autem remanes exors bonorum. non
 talis sortis tibi scriptura monstrauit, non inter tales sortes
 D Daud sanctus memorat dormiendum dicens: si dormiatis
 5 inter medias sortes. nam si in medio illarum dormisses
 sortium, id est ueteris et noui testamenti, non te pecuniae
 cupiditas in uoraginem deterrimi faenoris demersisset, sed
 gratia spiritalis fidei tibi dedisset argentum et in speciem
 auri diuinae sapientiae institutione formasset. etenim si nos
 10 unum testimonium diuinae scripturae posuimus et luxuriosum
 illud conuiuium declinauimus, utique potuit et iste saluari.
 si oraculis caelestibus inhaesisset.
- 19 Reuertamur tamen ad conuiuium, non ut eius degustemus E
 epulas, sed cauendas aliis demonstramus. oneratur mensa
 15 peregrinis et exquisitis cibus, adhibentur nitentes ministri
 magno empti pretio, sumptu maiore pascendi, bibitur in noc-
 tem, dies conuiuio clauditur, ebrietati deficit. surgit ille uini
 plenus, uacuum opum, dormit in lucem, euigilans somnium
 putat. etenim ut in somnis sibi uidetur subito diues ex pau-
 20 pere, sic etiam egenus ex diuite. dum defluit interim pecunia. F
 usura superfluit. tempus minuitur, faenus augetur: thesaurus
 exinanitur, sors accumulatur. paulatim conuiuiae se subtrahunt,
 sponsores conueniunt: mane faenerator pulsat ad ianuas, que-

4 Psalm. LXVII 14 14 Bas. 268 C (108 D) 20 Bas. 268 CD
 (108 DE) 23 Bas. 272 A (109 D)

1 haec est pars nostra *in mg. m2 V* nostra *post* sors *transponunt*
 DP' 2 exors C exors P (s *pr. s. u.*) *cet.* 3 tibi *om.* BT mon-
 strauit] memorat B commemorat T 5 in media V sortium dormisses B
 dormisses P 6 de pecunia V 7 sed VBTC de P, *om.* DP' 11 illum P
 destinauimus V 12 oracum (lis s. m m2) V 15 adhibetur P
 16 empto (i s. o) B sumpti D et (u s. i) P maiori DP' nocte. T
 17 dies (es *in ras.*) B ebrietate (te *ex ti m3*) T deficit P
 uino DP' 18 luce V euigilans P uigilans DP' somnium PC
 et (i s. u.) V somnum *cet.* 19 ut s. u. P subito *om.* DP' 20 sic
om. V 21 augetur *om. spatio relicto* V, autem *add. m2* then-
 saurus P thesaurus *cet.*

ritur dies solutionis transisse praescriptos, iniuriis uigilantem adoritur, in somnis dormientem excitat. non noctes quietae, non dies suavis est, non sol iucundus. detrahuntur paulatim auratae ac sericae uestes et ueneunt dimidio minoris. ponit cum lacrimis ornamenta coniux iam tristior empta carius, ⁵ 597 A uendenda uilius. in auctione pueri constituuntur mensae ministri et male adsueti emptorem auertunt. offertur pecunia
 20 creditori: 'uix' inquit 'haec soluit usuram, caput debes'. redit exhausto patrimonio capitis reus et imminuto faenore, accipit indutias tristiores bellicis quasi post biduum proeliaturus. in ¹⁰ bello enim incerta uictoria, hic certa inopia: illic se clipeo tegit, hic nudus occurrit: illic lorica pectus includit, hic ^B carcere totus includitur: illic manus telis onerat, armat sagittis, hic aere uacuas offert uinculis adligandas. ducitur plerumque uterque captiuus: ille habet quem accuset aduer- ¹⁵ sum belli euentum, hic praeter se quem accuset non habet. nihil est intolerabilius ea miseria, quae excusari non potest.
 21 acerbat conscientia pondus iniuriae. tunc secum reputat, tunc scripturas recordatur, tunc dicit: nonne mihi scriptum est: bibe aquam de tuis uasis et de puteorum tuorum ²⁰ C fontibus. quid mihi cum puteo faeneratoris, ubi et aqua includitur? suauiora erant holera cum securitate quam alieno partae epulae cum sollicitudine. non oportuit aliena quaerere. deinde incideram debita, de meis oportuit fontibus remedium

18 Prouerb. 5, 15 Bas. 269 A (109 A), cf. Prouerb. 23, 27 Bas. 269 B (109 A) 22 Prouerb. 15, 17

1 solutioni V 2 adoritur *om. spatio relicto* V, adortatur (t pr. s. u.) *add. m2* 4 deauratae DP' siricae P ueniunt de medio DP' minores DP' 5 coniux PVC coniunx BT cum uix DP' iam] tam DP' 6 uendenda... auctione *om. DP'* auctione (u *del.*) T 9 accepit P 11 hic certa... includitur *om. spatio relicto* V 12 pectus lorica BT 13 carcer PC et (*corr. m2*) B arma T et (*corr. m1*) B 14 uinclis BT adlegandas P alligandis (a s. i m2) B 15 accusat D 17 ea V a PC et (a *eras.*) T hac *cet.* accusari BC 19 mihi *om. BT* 20 tuorum puteorum DP' 22 alienae DP' 23 partae V pasto BT pastae *cet.* sollicitudine P

quaerere. erant domi uasa minutiora. melius erat ministerium
 deesse quam cibum, melius uestem uenalem proponere quam
 libertatem addicere. quid profuit quod publicare paupertatem D
 meam uerecundatus sum? ecce alius publicauit. ego nolui
 22 ⁵ nutritores uendere, ecce alius adiudicat. sera haec considera-
 tio. tunc decuit metuuisse tuis, cum acciperes aliena: tunc
 decuit succurrere, cum uulnera prima proserperent. melius
 fuerat in principio tenuare sumptum et necessitatem debiti
 rei familiaris angustiis ableuare quam ut ad horam ditatus
 10 ¹⁰ alienis postea exuereris et propriis.
 6, 23 ^{6, 23} Accusamus debitorem. quod imprudentius se gesserit, sed E
 tamen nihil nequius faeneratoribus, qui lucra sua aliena damna
 arbitrantur et dispendio suo deputant quidquid ab aliis possi-
 detur. aucupantur heredes nouos, adulescentulos diuites explo-
 15 ¹⁵ rant per suos, adiungunt se simulantes paternam atque aui- F
 tam amicitiam, uolunt domesticas eorum cognoscere necessi-
 tates. si quam causam inuenerint, accusant uerecundiam,
 pudorem arguunt, quod non ante de se speratum fuerit atque
 praesumptum; sin uero nullos laqueos alicuius necessitatis
 20 ²⁰ offenderint, intexunt fabulas, aiunt nobile praedium esse
 uenale, amplam domum, accumulans prouentus fructuum,
 annuus reditus exaggerant, hortantur ut coemat. similiter faci-
 unt pretiosas uestes et monilia nobilia praedicantes. neganti
 se habere pecuniam ingerunt suam dicentes: 'utere ut tua; 598 A
 24 ²⁵ de fructibus emptae possessionis pretium multiplicabis, debi-

3 publicare et 4 publicauit P 4 uerecundatus P 5 nutritores P
 diiudicat D 6 metuuisse . . . decuit om. VDI^u 8 necessitate BT
 9 alleuare BDI^T 10 exuereris (e alt. s. u.) m2 B m1 T exurereris (r
 pr. eras.) D exuereris P exureris P esuries C 13 possedet P 14 adu-
 liscentulos P 15 atque] et DI^u aduitam (d del.) P ueram T 16 co-
 gnoscere domesticas eorum BT domesticos (a s. o alt. m2 V
 17 inuenerint P^u (int in ras.) inuenerit D uerecundiam P 18 de
 se speratum VBT de se separatum PC desperatum om. fuerit) DI^u
 19 uiro nullus P 20 tabulas P tabulas DI^uC 21 prouectos PDP^u
 22 coemat (o s. u. P coemant DI^u emant C 25 frugibus B

tum reddes'. praetendunt alienos fundos adolescenti, ut eum spolient suis: tendunt retia, simul ut indagine cincta spatia fuerit ingressus, cogunt eum in retia cautionum, laqueos usurarum; petunt obligari sibi auitum praetorium, paternum sepulchrum. praestituitur dies solutioni, dissimulatur conuen-⁵ tio, quando potest solutio sustineri. ubi satis securum reddi-^B derint, repente ingruunt et instant uehementius, causanti incumbunt dicentes: 'tu possides tua praedia, nos nostram pecuniam non habemus: aurum dedimus, lignum tenemus: tibi fructuum emolumenta procedunt, nobis nihil accrescit¹⁰ pecuniae. otiosa causatio est: saltem renouetur chirographum'.

7, 25 Itaque dum primo adolescens nihil putat de uestibus suis^C aut etiam possessionibus esse uendendum aut ad haec facienda poscit dilationem, usurae adplicantur ad sortem, adcumulatur¹⁵ centesima. iam suspirare incipit, iam malum suum agnoscere. die ac nocte usuram cogitat, quicquid occurrerit, faeneratorem^D putat, quicquid crepuerit, uocem sibi uidetur faeneratoris audire. si habes, cur non soluis? si non habes, cur malum malo adiungis et de uulnere quaeris remedium? cur cotidie²⁰ obsidionem pateris faeneratoris, expugnationem times? uetus sententia est: faeneratoris et debitoris sibi occurrentium prospectum amborum facit dominus. alter

22 Prouerb. 29, 13 Bas. 269 A (108 E)

1 fundos alienos *BT* fandos (v s. a m2) *V* adulescenti *P* 2 ex-
 polient *D* et (om. suis) *P'* 3 eum om. *BT* 5 sepulchrum *VD* solu-
 tionem sustineri (sustineri *exp. m2*) *V* (in quo dissimulatur... sustineri
infra in mg. m2) 6 securus (s *alt. eras.*) *B* 7 instant *VDP'* et (et
 om.) *C* stant *PBT* uehementer (tius s. ter m2) *V* 11 cautio *B* (ti in
ras.) *VT* chirografum *PV* cirographum *T* cyrografum *B* cyrographum
cel. 13 primum *BDT*, om. *P'* adulescens *P* nichil adolescens *DP'*
 14 uindendum *P* aut om. *DP'C* ad om. *P* 16 centesima *P* cen-
 tensima *V* accumulatur (antur *ex* ante *P'*) centesimae *DP'* 17 ocu-
 rrerit *P* 18 increpuerit *V* faeneratores *P* 22 post debitoris *add.*
 inuicem *VBT*

quasi <canis> praedam requirit, alter aperta quasi praeda
declinat: ille quasi leo quaerit quem deuoret, iste quasi bos E
iuuenculus praedonis impetum reformidat: ille quasi accipiter
unguibus olorem quaerit inuadere, iste quasi anser aut fulica
6 mauult se uel in praeurpta deicere uel in profunda demergere
quam istum humani corporis accipitrem sustinere. quid coti-
die fugis? etsi non occurrat faenerator, occurrit tibi inopia
tamquam bonus cursor. ambos ergo uidet dominus, faenera-
torem et debitorem, occurrentes sibi ambos spectat testis
10 alterius iniquitatis, alterius iniuriae: illius auaritiam conde- F
mnat, huius stultitiam. ille gressus debitoris singulos numerat,
aucupatur deflexus: iste continuo post columnas caput obum-
brat; nullam enim habet debitor auctoritatem. ambobus in
digitis usurarum repetitur saepius calculatio. par cura, sed
15 dispar affectus: alter laetatur incremento faenoris, alter
cumulo debitionis adffigitur, ille quaestus numerat, hic ae-
rumnas.

26 Quid fugis hominem, quem poteras et non timere? quid
fugis aut quousque fugies? si quis pulsauerit nocte, faenera- 599 A
20 torem putas: sub lectum ilico. si quem subito intrare sense-
ris, tu foras exsilis. canis latrat, et cor tuum palpitat, sudor

2 I Petr. 5, 8 18 Bas. 273 B (110 DE)

1 canis *add. ed. Rom., cf. Basil. 269 A* ὁ μὲν ὡσπερ κύων ἐπιτρέχει: τῇ ἄγρῃ, ὁ δὲ ὡσπερ ἕτοιμον θήραμα κατακτείνει: τὴν συνουσίαν aperta
scripsi fera PB feram VTC quasi fera praedonem *DP'* 2 bus iu-
uenculus (cu *ex co*) *P* 4 unguis *DP'* euadere (in *s. e*) *D* fulioca
(*o del.*) *P* 5 ise (*i del.*) *P* uelut (ut *del.*) *P* uelut *D* 6 acce-
pitrem *P* 8 uidit *V* 9 spectat ambos *DP'* spectant *V* 10 conde-
mnat *VT* condemnat *cet.* 11 egressus *BT* debitores *PBT* no-
merat *P* enumerat *B* 12 aucupatur (ur *ex or*) *P* columnas *P*
13 deuitor *P* 14 repetitur *B* (ur *s. u. m2*) *DP C* repetita *V* repetit *P*
reppetit *T* calculationem (nem *in ras. m3*) *T* 15 affectus *P*
incremento (*o ex is*) *P* 16 deuotionis *PDP' C* nomerat *P*
18 hominem . . . fugis *om. B* 19 fugies (*e in ras*) *D* 20 po-
tas *P* lecto *BDP' T* 21 foris *DP'* canes *P* latuit (*s. m2* &
latrat) *V*

effunditur, anhelitus quatit, quaeris quid mentiaris ut faeneratorem differas, et, cum dilationem inpetraueris, gaudes. funere tuo simulat se faenerator grauari, sed libenter inperit: quasi uenator, qui feram cinxerit, securus est praedae. tu oscularis caput, amplecteris genua et quasi ceruus sagittae toxico ictus paululum procedens tandem uictus ueneno procumbis aut quasi piscis, qui fuscina fuerit infixus, quocumque fugerit uulnus uehit. et uere piscis ille in esca mortem deuorat, ille hamum gluttit, dum cibum quaerit, sed tamen hamum non uidet, quem tegit praeda: tu hamum cernis et gluttis. hamus tuus faenus est creditoris, hamum uoras et uermis te semper adrodit. ipsa est esca, quae decipit. itaque et tibi faenoris nec cibus usui est et hamus uulneri. an ignoras quia semel inlaqueatus nodo se magis, si fugiat, ipse constringit et intra retia positus fugiendo magis deicit super se retia? in plateis fugis, cum intra parietes tutus esse non possis. inuenit te, cum uoluerit, faenerator. denique ubi tempus impleueris, sicut lupus nocte inruit, dormire non sinit, expectato die ad publicum trahit aut tabulis uenditionis cogit suscribere. ut frueris pudoris dispendium, subscribis ilico uenditurus auitum

1 Uerg. Aen. V 199 (432, VIII 811) 8 Bas. 272 C (110 B)

1 effunditur *C* offunditur *PVDP'* offenditur *B* (v s. e) *T* quatit <artus> *ed. Rom.* quatitur *DP'* mentiaris (a s. e *alt.*) *V*
 4 fauenator (fa *del. mI*) *P* uenęrator *V* uenator (a *ex e*) *D* cinxerat *PBT*
 5 sagitta toxicata *DP'* 6 procedens *Bm2 DP'* procidens *Bm1 cet.* tandem] tāquam *B* 7 *malim* fugeris . . uehis 8 uehit] hesit *B* escam (m *del.*) *P* illa *DP'* 9 gluttit *DP' TC* 10 uidit *D* uidet (et *in ras.*) *P'* teget *P* glutis *DP' TC* 11 et] sed *DP'* uermis (i *ex e*) *P* 12 adrodit *PTC* adrodet *B* arrodit *V* abrodit *DP'* obrodit *a* 15 deicit *ed. Paris. a. 1661* deiciat et *V* deiciat *cet.* plateas *V* 16 parietis *P* posses *P* inueniet *D* inuenerit *P'* 18 sinet *BT* expectatio *P* expectato *D* (to *in ras.*) et *P'*, qui om. die 19 publicum *P* trahit *DP' C* trahet *cet.* tabolis *P* suscribere *C* 20 fruaris (a *in ras. m3*) *T* uinditurus auiturus auitum *P* uenditurus abiturus auitum *C* uenditurus auitum praetorium sepulcrum (diturus a. p. s. *in ras. m3*) *T* uenditur *B*

sepulchrum, paterno sane ut praetexatur aliquid uerecundiae. emitur ieiunum solum, iactatur quod infecunda uendiderit, D
dispendiis onerauerit uenditorem, et superioris temporis adscribuntur dispendiis damna praesentis. mox et laudata uenduntur
5 et inferuntur iam non instrumenta, sed uincula.

27 Tamen adhuc quaerenti fideiussores tribuuntur indutiae, non ut praedam libertatis inueniat, sed ut consortem seruitutis adiungat, qui se societ aerumnoso. at quid iuuare potest alienae calamitatis accessio? iam et amici fugiunt, conuiuiae E
10 non recognoscunt: ipse quoque conspectus omnium refugit et ut pugil ictus uarios concertantium ita iste honestorum uitat occursus et sollicitus, ubi in aliquem offenderit, uigilanti exit obtutu. redit paratus ad uincula, redit mortem optans, cogitans eam sibi, si moreretur, <moram> inferre.
15 redit misere se ipse condemnans, quod alienam pecuniam non
28 refugerit et faeneratoris se aere deuinxerit. o quantos miseros aliena fecerunt bona? quid tibi, inquit ut bibas aquam F
Geon? quid inquam tibi, ut biberes calicem faeneratoris? 'multi' inquit 'mutuati ad tempus et necessitatibus consu-
20 luerunt suis et pecuniam reddiderunt'. et quanti se propter faenus strangulauerunt? illos consideras, hos non numeras. reminisceris euasisse aliquos, non reminisceris oppetisse: numeros redditos imputas, laqueos adpetitos non computas, quos

11 Bas. 276 B (111 CD) 17 Hier. 2, 18 19 Bas. 277 AB (112 BC)

1 sepulchrum *P* paterno *scripsi* paternum *libri* uter *B* praetereatur *DP'* uerecondiae *P* 2 ieiunum *P* ieiunium *cet.* uendiderit *DP'* uindidit *P* uendidit *cet.* 3 debitorem *P* (debit *ex* uendit *m1*) *cet.* 6 quaerenti *PC* quaerendi *cet.* fideiussoris *P* fideiussoris *T* fideiussuris (o *s. u. alt.*) *B* fidei usuris *V* 7 libertatis *P* 8 quis *PC* quis *V* adsciet *V* associet *BT'* aut *V* (u *s. u.*) *cet.* 13 obtutus *V* 14 si *om. P*, ut *DP'* moram *addidi*, quietem *s. u. m2* *B* 15 condemnans *PBDC* 16 aeri *D* deuinxeræt (i *s. q. m2*) *B* 17 inquam tibi *DP'* 18 gyon *BDP'* gion *TC* quid] inquit *P* biberis *P* 19 mutati *B* 21 strangulauerunt *P* strangulauerunt *V* numeras *P* enumeras *VDP'* 22 necem (*s. u. m2*) opetisse *B* 23 conpotas *P*

deformitati tam dedecoris conuentionis plerique uerecundiores ad contumeliam, fragiliores ad iniuriam expetito interitu praetulerunt opprobrium uitae amplius quam mortis supplicium pertimescentes.

- 8, 29 Uidi ego miserabile spectaculum, liberos pro paterno debito 5 600 A
 in auctionem deduci et teneri calamitatis heredes, qui non B
 essent participes successione, et hoc tam immane flagitium
 non erubescere creditorem. instat urguet addicit. 'mea' inquit
 'nutriti pecunia pro alimonia seruitium recognoscant, pro
 sumptu licitationem subeant. agitetur hasta de pretiis singu- 10
 lorum'. non inmerito hasta agitur, ubi caput quaeritur: non
 inmerito ad auctionem peruenitur, ubi sors poscitur. haec est
 faeneratoris inhumanitas, haec debitoris stultitia, ut filiis,
 quibus pecuniam non relinquit, libertatem auferat, pro testa- C
 mento chirographum dimittat, pro emolumento hereditatis 15
 syngrapham obligationis. quid sibi uult paterni in liberos
 scriptura maledicti, ubi nulla est impii offensa peccati? an
 potest durius aliquod esse maledictum grauiusque seruitium?
 et illa saepe post mortem habet defunctus compendia, quod
 30 non spectat miseras filiorum. uendit plerumque et pater libe- 20
 ros auctoritate generationis, sed non uoce pietatis et ad auc- D
 tionem pudibundo uultu miseros trahit dicens: 'soluite, filii,

5 Bas. 277·B (112 CD)

1 dedecorosa DP' uerecundiores P 3 opprobrium PT obpro-
 brium BD 4 pertimescentes P et (corr. m1) D 5 miserabile P
 propter V 6 auctionem (u del. m2) T actionem DP' heredis PD
 8 erubescere P urguet V et (u alt. del. m2) T urguet P urget cet.
 10 licitationem (è ex e m2) B illicitationem DP' subueant P agi-
 tetur (a s. e m2) V 11 asta P 12 actionem DP' et m2 T faenera-
 toris est B 13 inhumanitas P humanitas cet. filii PDP' 14 non
 relinquit pecuniam D et (pecuniam in mg.) P' 15 chirographum T
 cirografum PV cyrografum B cyrographum cet. 16 simgramfam P (m
 alt. del.) syngrafam V singrapham T simgrafam (sigrafam m2) B sim-
 fragam C, om in spatio uacuo DP' qui P sibi (bi s. u.) V
 18 aliquos P aliquid B 19 illas D et (s exp.) P' 21 et ad VBT
 et PC ad DP' actionem DP' et m2 T 22 furibundo DP' filii
 (i tert. s. u. m2) gylae (u s. y m2) V

gulae meae sumptum, soluite paternae mensae pretium; uomite quod non deuorastis, reddite quod non accepistis, hoc meliores, quod uestro pretio redimitis patrem, uestra seruitute paternam emitis libertatem.'

31 5 Esto ut aliquis qui subuenire possit accedat. quis tantam expleat Charybdin, quis rationes faeneratoris agnoscat, quis auaritiam satiet, quae non iste pretia exaggeret, cum uiderit E redemptorem? non enim suo magis lucro quam alieno detrimento pascitur. uera profecto, uera est utpote dei diuina
10 sententia, qui cum iratus esset propter impietatem populi Iudaeorum, quod post deos abiret alienos, cui inquit faeneratori uendidi uos? uenditur enim qui obligatus fuerit faeneratori et uenditur non uno pretio, sed cottidiano, uenditur non cum definitione, sed cum accessione diuturna. noua
15 usurarum auctio per menses singulos, noua sub cotidiana F licitatione uenditio. qui plus optulerit trahit semper, uenalis addicitur, numquam quasi uenditus aestimatur. magna igitur uis caelestis sententiae. non satis iudicauit dominus dicere: cui uendidi uos? addidit faeneratori. offensus nihil
20 potuit grauius inuenire, quo uindicaret in perfidos. derelictus expostulat, cur ita fugerint salutis auctorem, quasi faeneratori eos alicui dominus uendidisset digna poena dominum relinquentis. habent serui quod amplius quam carceris poenas et uincula reformident, habent liberi quod paueant pro libertatis
32 25 incuria. simul illud aduerte quod faeneratio praeuaricationis 601 A

1 cf. Iob 20, 15 11 Esai. 50, 1

2 non ante accepistis om. BD 5 qui om. DP' posset P et (i s. e m2) B 5 sq. qui (ter) BT 6 charybdin V charibdin P et (h s. u.) B charibdim T carybdim D caribdin P' caibdim C rationis P 8 redemptorem P redemptorem V redemptores DP' 11 alienos abirent DP' uendidi uos feneratori DP' 12 fuerat BT 13 uenditor P et (corr. m2) V 14 diffinitione BDP' diurna BT 15 actio T m2 cotidiana (na ex no) B 16 trahitur DP' trahit et T 19 uindidi P sed addidit VDP' 20 iudicaret BTD uindicauit P' *derelictos DP' 21 fugerent VBT 22 alicui dominus eos DP' dnm. D dm B relinquentis VC relinquentes cet. 23 carcheris P

materia iudicata sit, quod is facile recedat a domino qui faeneratori se potuerit obligare; faenus enim radix mendacii, causa perfidiae est. 'ego uos' inquit 'non uendidi, sed peccatis uestris uenditi estis'. ergo qui se faeneratori obligat ipse se uendit et quod peius est, uendit se non aere, 5 sed culpa.

- 9, 33 Quis iste peccati est faenerator nisi diabolus, a quo Eua B
 mutuata peccatum obnoxiae successionis usuris omne genus
 defaenerauit humanum? denique quasi malus faenerator chiro- C
 graphum tenuit, quod postea dominus suo cruore deleuit. 10
 etenim quod mortis erat scriptum apicibus debuit morte
 dissolui. faenerator ergo diabolus. denique ostendebat salua-
 tori diuitias suas dicens: haec omnia tibi dabo, si pro-
 cidens adoraueris me. at uero dominus aeris solutor
 alieni nihil ipsi debebat, qui poterat dicere: ecce uenit 15
 huius mundi princeps et in me suum non inuenit
 nihil. nihil debebat, sed soluebat pro omnibus, sicut ipse
 34 testatur dicens: quae non rapui tunc exoluebam. quid D
 distat malitia huius principis mundi? faenerator pecuniae
 caput obligat, manum tenet, sortem ducit, centesimam exigit. 20
 o nomen triste de dulci! dominus ouem centesimam liberauit —
 illa centesima salutis, haec mortis est — et terra bona centu-
 plum fructum reddit. uae his qui dicunt quod amarum

3 Esai. 50, 1 7 Augustinus contra Iul. Pelag. I 3, 10 (quis ...
 humanum), cf. 9, 32 13 Matth. 4, 9 15 Ioh. 14, 30 18 Psalm.
 LXVIII 5 21 Matth. 18, 12 Luc. 15, 4 23 Esai. 5, 20 Bas. 280 A (113 B)

1 his B 3 uos om. BT uindidi P 4 faeneratori P 5 se s. u.
 m2 V uendit P se non aere in lit. m4 P 7 ante nisi add. est
 (eras.) P 8 mutata BT 9 humanum. P malis B chirographum PV
 cyrographum cet. 11 apicibus] a principibus BT 12 solui B 13 pro-
 cadens (a ex i) P 14 saluator PDP' et (saluator aeris) C 15 ipse
 VBDP' post ipse debebat add. V et quasi debitor uenit ut a faenore
 peccati exeret debitores. nihil debebat 16 mundi huius BT suum
 non inuenit nihil P suum inuenit et nihil V suum inuenit nihil T nihil
 suum inuenit B suum nihil inuenit cet. 19 mundi principis B 20 sor-
 tem VT sorte cet. centesimam exigit V, om. cet. 21 centensimam
 et centensima D 23 reddidit DP'

est dulce et quod dulce amarum! quid amarius usura,
quid dulcius gratia? nonne hoc ipso sermone, quo centesi-
mam appellant, reuocare deberent in memoriam redemptorem, E

35 qui uenit centesimam ouem saluare, non perdere? quis grauior
5 exactor est? et hoc triste nomen. denique dominus ait: popu-
lus meus, exactores uestri circumscribunt uos, et
in euangelio habes: dum uadis cum aduersario tuo ad
magistratum, da operam liberari ab illo, ne forte
perducat te ad iudicem et iudex tradat te exactori
10 et exactor mittat te in carcerem. quis iste sit exactor
agnosce, qui etiam nouissimum quadrantem exigit et idem
se creditorem uocat atque in hoc etiam nomine fraudem facit F
ut qui ueneni poculum melle inlinit. ut sub grato odore
mors lateat atque inlita calicis ora uim fraudis abscondant.
15 creditor praetextitur quasi fidelis et quasi incredulus, ad quem
fidelis obpignorat.

10, 36 Quotiens uidi a faeneratoribus teneri defunctos pro pignore 602 A
et negari tumulum, dum faenus exposcitur? quibus ego ad-
quieui libenter, ut suum constringerent debitorem, ut electo
20 eo fideiussor euaderet; haec sunt enim faenoris leges. dixi B
itaque: 'tenete reum uestrum et, ne uobis possit elabi, domum
ducite, claudite in cubiculo uestro carnificibus duriores, quo-

5 Esai. 3, 12 7 Luc. 12, 58

2 dulcias P 3 redimptorem P redemptorem V 4 centesimam oue P
qui B quid C 8 opera P 9 te bis om. DP' 10 minat B ex-
actor sit B 11 qui etiam om. V 12 uacat (o s. a pr.) V 13 ut
s. u. V 14 inlita V illita C et (i alt. ex a) DP' inlata P illata BT
calici B abscondat DP' T abscondit (a s. i) B 15 incredulos (v
s. o) V ad quem] atque VC 16 fidelis om. B, infidelis C op-
pignerat B obpignerat T 17 uidi a VP' C et (i alt. ex ua) D uidua P
nidua a BT foeneratoribus P defunctos (os ex us) D pignere B
18 negarit (t eras.) B nega T ergo B adquietus PBT 19 con-
stringerint P constringeret DP' deuitorem P 20 euaderit P hae V
heq D enim om. DP' foeneratoris (fen. P') DP' leges (es ex
is) P dixit D (t exp.) P' 22 cubiculo (o ex um) P cubili DP'
duriori DP'

niam quem uos tenetis carcer non suscipit, exactor absoluit.¹
 peccatorum reos post mortem carcer emittit, uos clauditis:
 legum seueritate defunctus absoluitur, uobis tenetur; certe
 hic sortem suam iam memoratur implisse. non inuideo tamen
 pignus uestrum reseruare. nihil interest inter funus et faenus,⁵
 nihil inter mortem distat et sortem: personat, personat fune-
 brem ululatum faenebris usura. nunc uere capite minutus est
 quem conuenitis; uehementioribus tamen nexibus alligate, ne
 uincula uestra non sentiat. durus et rigidus est debitor et
 qui iam non nouerit erubescere. unum sane est, quod non¹⁰
 37 timere possitis, quia poscere non nouit alimenta². iussi igitur
 leuari corpus et ad faeneratoris domum exsequiarum ordinem
 duci; sed etiam inde clausorum mugitu talia personabant.
 ibi quoque funus esse crederes, ibi mortuos plangi putares,
 nec fallebat sententia nisi quod plures constabat illic esse¹⁵
 morituros. uictus religionis consuetudine faenerator — nam alibi
 suscipi pignora etiam ista dicuntur — rogat ut ad tumuli
 locum reliquiae deferantur. tunc tantum uidi humanos faene-
 ratores, grauari me: tamen ego eorum humanitatem memo-
 rabam prospicere, ne postea se quererentur esse fraudatos,²⁰
 donec feretro colla subiecti ipsi defunctum ad sepulchra
 deducerent, grauioere maerore deflentes pecuniae suae funus.

1 et exactor *BT* exartor *D* 3 seueritate *C* seueritatē *DP'* seueri-
 tatis (*s alt. del.*) *P* seueritati *cet.* 5 reseruare *a*; *sed* uos facile au-
 ditur, quamquam uos ante uestrum excidisse potuit faenus et funus *B*
 6 nihil distat (*distat eras., om. deinde distat*) *B alt.* personat *om. VC*
 7 faenebris *P* (*e alt. ex i, b s. u.*) *V* funebris *BT* fenoris *cet.* uero
DP' minutus *ex* munitus *B* 8 conuenitis (*con s. u. m2, i s. e alt.*) *V*
 alligati *PDP'* 10 erubescere *P* 11 possetis *PDP'C* 14 crederis *P*
 mortuos *B* (*s s. u.*) *D* (*os ex us*) potares *P* 15 neci *P et* (*i*
eras.) *D* plures (*1 ex o*) *P* 16 uictus *ex* uictis *D* regionis *V*
 consuidudine *P* faenerator (*or ex ur, in mg. m1 tor*) *D* iam *ex*
 nam *B* 17 suscepi *PDP'* suscepit *C* tumulum (*om. locum*) *BT*
 18 homanos *P* 19 grauarit (*t del.*) *P* grauāri (*ā ex i*) *B* humani-
 tate *VBT* memorabar (*ar ex or*) *B* memerabor *T* 20 proficere *DP'*
 quererentur (*re alt. s. u.*) *B* fraudatos esse *DP'* 21 sepulchra *P*
 sepulchrum *BT* 22 grauioere *PC* grauiori *cet.*

11,38 Aliud non minoris acerbitatis accipite. obseruant isti alea- F
 torum conuenticula et perdentis aerumnam commoditatem
 suam iudicant. spondent pro singulis: uarios primo sors ludit
 euentus, ad diuersos saepe transfertur uictoria stipendiaque
 5 eius uicissim atque aerumna mutantur. omnes uincuntur et
 uincunt, faenerator solus acquirit: penes alios inane nomen
 quod uicerint, penes solum faeneratorem fructus est, non
 annuus, sed momentarius: illi soli lucrum faciunt in omnium
 detrimento, illis solis est usura uictoriae. uideas reliquos
 10 subito egentes, repente diuites, deinde nudos, singulis iacti-
 bus statum mutant. uersatur enim eorum uita ut tessera, 603 A
 uoluitur census in tabula, fit ludus de periculo et de ludo
 periculum; quot propositiones tot proscriptiones. clamor
 plaudentium, fletus despoliatorum, gemitus deplorantium.
 15 sedet inter hos creditor ut tyrannus, damnans unumquemque
 sorte capitali, agitast, hastas, feralem instituit de singulorum
 exuuiis auctionem. alios proscriptioni addicit, alios seruituti:
 non tanti occisi sub tyrannis sunt. uitae igitur hanc aleam
 rectius dixerim quam pecuniae; sub momento fertur quod ua- B
 20 leat in aeternum. ebrietas iudicat et nullus appellat. habet et
 alea suas leges, quas fori iura non soluant. notatur, si credi
 potest, infamia qui putauerit renitendum et infamium sententia
 grauius quam censura iudicialis inurit opprobrium, quoniam
 qui apud iudicem damnantur apud illos gloriosi sunt,
 25 qui apud illos damnantur et apud iudicem criminosi sunt.

1 isti (i alt. ex a) post conuenticula *transponit* B 2 perdentis V
 perdentes DP' 3 pro] per B 6 paenes PV inanes (s del.) P
 7 paenes P (s s. u.) V non] sed BT 8 momentaneus T 9 illi P
 usurę DP' 11 cesserat (t s. c) V 13 quod P et (t s. d m2) V
 propositionis t. proscriptionis P 14 fit plaudentium (in ras. m3,
eadem in mg. m2) T dispoliatorum PD 15 creditor (or ex ur) D
 singulos creditor P' ut] et BT tyrannus P tyrannus B 16 con-
 stituit BT 17 auctionem (u del. m2) T alios bis ex alius D pro-
 scriptionem P 18 tyrannis P igitur om. V 20 appellat P 21 fori C
 foris P' (s exp.) cet. 22 potauerit P retinendum BT 23 grauius
 DP' opprobrium PT opprobrium BDP' 25 et om. DP'

nobile Moyses constituit seniorum iudicium: hi tamen de C
 leuioribus iudicabant, uerbum graue, hoc est de potioribus
 negotiis Moysi iudicio reseruare consueuerant. hic dicitur:
 'aleonum concilium iudicauit', et plus eorum timetur potentia
 quam leonum. inter has feras uiuis, faenerator, atque uer- 5
 saris, his bestiis cibum eripis, his taetrior aestimaris, his
 crudelior plus timeris.

39 Ferunt Chunorum populos omnibus bellum inferre nationi-
 bus, faeneratoribus tamen esse subiectos et cum sine legibus
 uiuant, aleae solius legibus oboedire, in procinctu ludere, 10 D
 tesseras simul et arma portare et plures suis quam hostilibus
 iactibus interire, in uictoria sua captiuos fieri et spolia suo-
 rum perpeti, quae pati ab hoste non nouerint, ideo numquam
 belli studia deponere, quod uictus aleae ludo, cum totius
 praedae munus amiserit, ludendi subsidia requirat bellandi 15
 periculo, frequenter autem tanto ardore rapi, ut, cum ea quae
 sola magni aestimant uictus arma tradiderit, ad unum aleae
 iactum uitam suam potestati uel uictoris uel faeneratoris E
 addicat. denique constitit quod quidam eorum et imperatori
 Romano cognitus in fide pretium seruitutis, quam sibi tali 20
 sorte superatus intulerat, suppliciiis imperatae mortis exsol-
 uerit. premit ergo faenerator etiam colla Chunorum et eos
 urget in ferrum, premit barbaros suae terrore saeuitiae.

12, 40 Quid enim taetrius eo qui hodie faenerat et cras expetit? 604 A
 et odibilis inquit homo huiusmodi. oblatio quidem 23

1 Exod. 18, 25 sq. 25 Sir. 20, 15 (16)

2 iudicabunt V iudicandum T 3 iudicium DP' consueuerant B
 4 concilio iudicabit BT 5 leonum (u ex e m2) P uiuis] unus BT
 atque post uersaris transponit B 6 bestiis P his alt. (h s. u. m2) V
 taetrior V deterior B tetrior cet. 8 hunorum B populos (os ex us) B
 omnium (ibus s. ium) V nationibus BTC nationibus cet. 10 aleae
 (e pr. s. u. m2) V 11 et alt. (in ras. m3, in mg. ras.) T *** (int
 eras.) B hostilibus (li s. u. m2) P hostibus VB hostium C 12 facti-
 bus P ictibus D (ex factibus) P'C 13 perpeti s. u. m4 P 14 aleae
 (e s. u. m2) V 16 rapi C rapti PDP' raptati cet., fort. raptari
 17 magna DP' 22 chunorum (c eras.) B 24 enim] etiam B te-
 trius PV tetrius cet. expedit (d ex t) B 25 blanda quidem B

blanda, sed inmanis exactio. uerum ipsa oblationis humanitas B
 facit exactionis saeuitiam. protulit pecuniam, hypothecas exigit
 atque in suis apothecis recondit. una pecunia a faeneratoribus
 datur et quam multa a debitoribus exiguntur! quanta sibi
 5 fecerunt uocabula! nummus datur, faenus appellatur: sors
 dicitur, caput uocatur: aes alienum scribitur, multorum hoc
 capitum inmane prodigium numerosam exactionem efficit:
 syngropham nuncupat, chirographum nominat, hypothecas
 flagitat: pignus usurpat, fiducias uocat: obligationem adserit, C
 41 10 usuras praedicat, centesimas laudat. echinna quaedam est
 faeneratoris pecunia, quae tanta mala parturit. echinna tamen
 fecunda poenis uiscera trahens partu suo rumpitur et morte
 materna docet subolem non esse degenerem in matrem. igitur
 <ut> primum incipiunt esse serpentes illam morsibus suis
 15 scindunt. illic ubi nascitur uenenum primum probatur. pecu-
 nia autem faeneratoris omnia mala sua concipit: parit, nutrit D
 atque ipsa magis in subole sua crescit tristi prole numerosior,
 non minus flexuosa quam serpens atque in orbem tota se
 colligens, ut caput seruet, reliquo flagellat corpore, illud
 20 solum producit ad uulnera: spiris ingentibus quos comprehen-
 derit ligat, solo capite interficit: saluo capite, etiamsi reliqua

10 Bas. 273 CD (111 B) 12 Uerg. Aen. VI 598 sq. 15 Bas.
 276 A (111 C) 19 Uerg. Georg. II 154

1 inmanas (i s. a alt.) V inamanis (a pr. eras.) B 2 exactio . . . facit s.
 in mg. m2 V et exactionis DP' pecunia DP' apothecas V m2 C hypo-
 thecas V m1 cet. 3 atque] et DP' 4 atque quam multi B 5 facere B
 datur om. V et fenus DP' appellatur P 7 numerosam P
 8 sygrapham B simgrafam P et m1 T singrafam V et m2 T singrapham
 cet. chirografum PV cyrografum DT cyrographum cet. ypothetas V
 apothecas C ypothecas cet 10 centisimas P 10 sq. echidna V
 echinna cet. 13 de genere B igitur . . . serpentes om. DP' 14 ut
 addidi primum om. VD 17 criscit P nomerisior P 18 non
 minus flexuosa om. V orbis (s s. u.) V tota om. V se totam B
 19 collegens P serciet V seruet (u ex p) B reliquo C reliquos
 cet. illud (d ex m) P 20 spiris (is in ras.) B spires DP' con-
 prehinderet P cõprehenderint DP' 21 interfecit P

42 pars eius dilapidata fuerit, reuiuiscit. diuersa quoque serpenti-
 bus sunt conueniendi et parturiendi tempora, pecunia faene-
 bris a die inita conuentionis crescentibus serpit usuris, quae E
 parturire non nouit, quia dolores magis in alios ipsa trans-
 fundit. ibi dolores sicut parturientis. unde etiam τόκος 5
 Graeci usuras appellauerunt eo quod dolores partus animae
 debitoris excitare uideantur. ueniunt calendae. parit sors
 centesimam: ueniunt menses singuli, generantur usurae,
 malorum parentum mala proles. haec est generatio uiperarum.
 creuit centesima: petitur, non soluitur: adplicatur ad sortem. 10
 fit maledictum propheticum dolus in dolo, usura inprobi 605 A
 seminis fetura deterior. itaque non iam centesima incipit esse,
 sed summa, hoc est non faenoris centesima, sed faenus cen-
 tesimae.

13, 43 Usuram quoque ab usu arbitror dictam, quod ut uestes 15 B
 usu ita usuris patrimonia scindantur. lugubre cerae prima
 littera sonat. parturit uox doloris est. quid ibi boni esse
 potest, quod a dolore incipit et ab obligatione? lepores ferunt
 generare simul et educare et continuo parturire: istis quoque
 anaglyphariis usurarum generatur et supergeneratur usura. 20
 enutritur ac nascitur et nata iam parturit. radices quoque C
 arborum primo plantantur, ut prendant; cum prenderint, tunc

5 Psalm. XXXXVII 7 Bas. 273 C (111 A) 9 Bas. 273 C (111 B) Matth.
 3, 7 (12, 34) 11 Hier. 9, 6 Bas. 265 B (107 C) 18 Bas. 273 BC (110 E 111 A)

1 pars in litura V delapidata DP' C 2 faenebris (b s. u.) V funebris BT fenoris DP' 3 serpet P 4 transfudit BT transfundit (n alt. s. u.) D 5 sicut] ut P' C parturientes P unde om. BT

Tokoye V dō Koye P dokoue C KOYC BT deFOYC DP' (in quibus post Graeci est spatium 5 fere litt.) 6 usuras Erasmus usura P usuram VBTC supra DP' appellauerunt P 7 debitores P (-is corr.) VB ueniant V et (n s. u.) B, (n ex a) T ueniat (a s. u.) P calendae P kalendae cet. 8 centesimam P centensimam V centesima DP' 10 centesima P centensima V non] nec DP' 12 sq. centesima P 13 centesima V centisimae P 16 cerae] cetera DP' certo C 18 potest esse boni DP', boni om. C 20 anaglyphariis PVT anaglyphariis B anaglyphariis cet. 21 enutritur] ac nutritur VBT ac] et BT et] et nondum V 22 plantatur P

uirescere incipiunt, postea pullulare: at uero pecunia faene-
 bris uix plantata iam pullulat. semina tempore erumpunt,
 animalia tempore pariunt; tempus enim pariendi et
 tempus moriendi, tempus plantandi et tempus
 5 uellendi plantatum, tempus occidendi et tempus
 sanandi et infra: tempus adquirendi et tempus red-
 dendi, tempus custodiendi et tempus expellendi,
 ut Ecclesiastes ait: pecunia faenebris hodie seminatur, cras D
 fructificat: semper parit et numquam interit: semper plan-
 10 tatur, uix euellitur. uult semper faenerator acquirere, num-
 quam perdere, numquam custodire pecuniam suam, semper
 44 expellere, numquam sanare, semper occidere. et quia bonus
 ad omnia magister Ecclesiastes liber est Solomonis, paulisper
 ipsi inhaereamus. non satiabitur inquit oculus uidendo
 15 et non satiabitur auris auditu. nec faenerator expletur
 accipiendo nec affectus eius cotidiano numerandi aeris satiatur E
 auditu. et iterum: omne quod fuit ipsum est quod
 erit. crescit semper pecunia, otium nescit auaritia, usura
 ferias. omnes inquit torrentes uadunt in mare et
 20 mare non adimpletur. mare istud faenerator est; omnium 606 A
 patrimonia tamquam fluctus absorbet et ipse nescit expleri.
 mari tamen plerique utuntur ad quaestum, faenatore nemo
 utitur nisi ad dispendium: illic multorum commodum est,
 45 hic uniuersorum naufragium. multa sunt animantia, quae cito

3 Eccl. 3, 2 sq. 6 Eccl. 3, 6 14 Eccl. 1, 8 17 Eccl. 1, 9
 19 Eccl. 1, 7 24 Bas. 276 A (111 BC)

1 uirescere P ad P atq. (q. del.) V pecunia in ras. m3 T pre-
 conia B funebris T (in ras. m3) C fenoris DP' 2 pullulat P
 tempore (e in ras. 2 litt.) T temporum B 5 euellendi DP'
 6 reddendi] perdendi V 7 custodiendi P 8 funebris (u ex e) T
 fenoris DP' C 9 plantantur V 11 custodire P (fere semper) 12 ex-
 plere DP' 13 solomonis P salomoni P' salomonis cet. 14 satura-
 bitur V 18 otium VC otiosum T (otio m2, otium m3) cet. 19 ereas
 DP' omnes (es ex is) P torrentes (es ex is) P in mare om. B
 20 omnia (d ex a) D 22 utimur B

generare incipiunt, sed cito etiam generare desistunt: sors cito generat et numquam desinit, immo cum exordium crescendi acceperit, in infinitum extendit augmentum. omne deinde quod crescit, cum ad naturae suae formam atque mensuram magnitudinemque peruenit, uacat incremento, sed faeneratorum pecunia tempore semper augetur et ultra formam maternas sortis excedens modum non continet. pleraque etiam animantium cum coeperint ea quae ex his sunt orta generare, tamquam effetis uiribus usum generationis amittunt: sors autem faenoris cum fuerit crescentibus exaequata centesimis, et uetustatem sui renouat et partus solitos adiunctione multiplicat.

14, 46 Non nouum nec perfunctorium hoc malum est, quod ueteris atque diuinae praescripto legis inhibetur. populus, qui despoliauerat Aegyptum, qui pede transierat mare, monetur a faenoris pecunia cauere naufragia. et cum de aliis peccatis semel aut multum iterata admonitione praescripserit, de faenore saepius intimauit. habes in Exodo: quod si pecuniam faeneraueris pupillo, orphano, pauperi, aput te non suffocabis eum, non inpones illi usuram. ostendit quid sit suffocare, id est usuram inponere; strangulat enim et quod peius est animam laqueus creditoris. quo sermone et praedonis uolentiam et deformis nodum mortis expressit: quod si pignus acceperis uestimentum propinqui tui, ante solis occasum restitues illud; est enim hoc coopertorium eius tantum, hoc uestimentum

17 Exod. 22, 25 23 Exod. 22, 26 et 27

1 etiam *om.* B 2 acciperit P 4 magnitudinemque P 6 furmam P extendens (ce s. תען) B 7 continet P tenet VBT, fort. recte animantia V 8 his] ipsis B orta *om.* V uisum T et (corr. m1) D 10 partos V 11 solitus PBT adiunctionem BDT 12 non] nec (ec in ras. m3) T perfunctorium (i s. u.) V perfunctoram C 13 praescripte D praescriptis (tis ex te) P 14 aegyptum V 15 de *om.* V 16 itinerata P itaerata T ammonitio B amonitione DC faeneore P 18 orphano PVDT 19 non] nec (ec in ras. m3) T 20 strangulat V 21 quod *om.* B laqueus (us ex um) P laqueat DP 22 uolentia VC nudum V 23 acciperis P

turpitudinis eius. in quo dormiet? quod si itaque
 proclamauerit ad me, exaudiam eum. audistis, faene-
 ratores, quid lex dicat, de qua dixit dominus: non ueni
 legem soluere, sed implere? quam dominus non soluit
 5 nos soluitis? 'usuram' inquit 'petere suffocare est'. hoc quo-
 que foris sero est dictum a quibusdam eorum prudentibus:
 quid est faenerare? hominem inquit occidere. sed
 utique non Cato prior quam Moyses, qui legem accepit.
 47 multo ille posterior. si pignus acceperis uestimentum B
 10 propinqui tui, ante solis occasum restitues illud,
 ne nudati appareat turpitude: uos uero exuitis atque nudatis
 et non redditis. uidete ne sol occidat super auaritiam uestram,
 ne sol iustitiae uobis occidat, quia iustitiam non tenetis, aut
 sol iniquitatis super flagitia uestra condatur. dies quoque
 15 perit inuito, nox inruit sicut Iudae, qui cum diabolus se
 misisset in cor eius, surrexit ad proditionem et facta est nox;
 sol enim iustitiae occiderat ei ac super eum recubuerat qui C
 in cor eius intrauit. fecit illi tenebras, ut lucis non uideret
 auctorem. ibi miser periit in illo conuiuio, quo alii saluantur.
 20 reddite igitur uestimentum debitori, in quo dormiat et quie-
 tus sit. si nolueris reddere, exaudiam inquit eum,
 quia misericors sum. si uos non exauditis, ego exau-
 diam, ego miserebor, ego non despiciam inopis precem.

3 Matth. 5, 17   7 Cic. de off. II 89   9 Exod. 22, 26 sq.
 12 Ephes. 4, 26   13 Malach. 4, 2   16 Ioh. 13, 2 et 27   21 Exod. 22, 27

1 turpitudinis P   3 dominus om. V   4 adimplere BT   6 sero] eşť
 sermo V fere (ex sero) P'   7 est] sit V est inquit DP'   hominem]
 quid hominem V   8 moyses (y s. u.) V   9 acciperiss (s pr. eras.) P
 11 appereat turpidudo P   12 non om. T'   uedete P   auariciam
 (ci s. u. m2) V   13 occidat uobis B   14 sol om. DI'   15 iniusto V
 qui] cui B   diabolus (u s. o) V   16 corde (om. eius) B   nox
 s. u. m2 V   17 iniustitiae PV et (in del.) B, (in s. u.) D   ac] et DI'
 incubuerat BT   18 facit T'   lucidum BT   uiderit P, quod ferri
 potest   19 perit F'C   20 ergo P'   21 nolueris (n ex u) B nolue-
 ritis VDP'   23 despiciam P

48 In Deuteronomio quoque scriptum est: non exiges a
 fratre tuo usuram pecuniae et usuram escarum D
 et usuram omnium rerum, quascumque faenera-
 ueris fratri tuo. si alienigenae credideris, usuram
 exiges ab eo, a fratre autem tuo non exiges. uides 5
 quantum pondus in uerbis sit. 'noli exigere' inquit 'usuram
 a fratre tuo', hoc est: cum quo debes omnia habere commu-
 nia. ab eo tu usuram exigis? frater tuus consors naturae et
 coheres gratiae: noli ab eo exigere amplius a quo durum est
 49 repetere quod dederis, nisi cum habuerit unde dissoluat. et 10 E
 quia plerique refugientes praecepta legis, cum dederint pecu-
 niam negotiatoribus, non in pecunia usuras exigunt, sed de
 mercibus eorum tamquam usurarum emolumenta percipiunt,
 ideo audiant quid lex dicat. neque usuram inquit escarum
 accipies neque omnium rerum, quascumque faene- 15
 raueris fratri tuo. fraus enim ista et circumscriptio est
 legis, non custodia. et putas te pie facere, quia a negotiatore
 uelut mutuuum suscipis? inde ille fraudem facit in mercium
 pretio, unde tibi soluit usuram. fraudis illius tu auctor, tu F
 particeps, tibi proficit quidquid ille fraudauerit. et esca usura 20
 est et uestis usura est et quodcumque sorti accedit usura
 est. quod uelis ei nomen inponas, usura est. si licitum est,
 cur uocabulum refugis, cur uelamen obtexis? si illicitum,
 50 cur incrementum requiris? quod peius est, hoc uitium pluri-

1 Deut. 23, 19 et 20

1 exigis *PB* et (-es corr.) *T* 2 pecuniae usuram et *B* 3 quascum-
 que *V* quaecumque *cet.*, *cf. u. 15* 4 si alienigenae *in ras. m4 P'*
 credideris *P* 5 (bis) exigis *PB* et (-es corr.) *T* tuo *om. T*
 uides autem quantum *B* 6 sit in uerbis *P'* inquit exigere *B*
 8 exiges *V* 9 exegere *P* 10 dederis (de *pr. s. u. m2*) *V* cum
om. B soluat *C* 11 praecepta legis refugientes *B* 13 mercibus
 (di *del. m1*) *P* usuram *BT* 14 et ideo *DP'* eo *C* audiunt *PV*
 escarum inquit *V* 16 circumlocutio *B* 17 custodia *P* (fere semper)
 facere] uiuere *B* a *om. BT* negotiatore (re *s. u. m2*) *V* ne-
 gotiatores *BT* 18 mutuuum *DP'* mutus *PBT* munus *VC* 20 prin-
 ceptis *B* 21 accedit sorti *B* sorte (fore *P'*) acciderit *DP'*

morum est et maxime diuitum, quibus hoc nomine instruuntur cellaria. si quis instaurandum conuiuium putat, ad negotiatorem mittit, ut absentiatu cupellam sibi gratis deferat: 608 A ad cauponem dirigit, ut Picenum uinum aut Tyriacum requiratur, ad lanium, ut uuluam sibi procuret, ad alium, ut poma adornet. itaque humanitatem iudicant quae alieno constant periculo. tu bibis et alius diffluit lacrimis, tu epularis et alios cibo tuo strangulas, tu symphonia delectaris et alius miserabili deplorat ululatu, tu poma degustas et alius spinam uorat. numquid colligunt de spinis uuas aut de tribulis ficus? spina usura est, spina centesima est, B tribulus faenus est, male urit. quomodo ergo potes fructum habere de spinis? si iste fructus de spinis non nascitur, ille nascetur aeternus? de aerumnis ditaris, de lacrimis lucrum quaeris, de fame aliena pasceris, de exuuiis despoliatorum hominum cudis argentum et iudicas te diuitem, qui stipem possis a paupere? sed audi quid dicat saluator: uae uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram!

15, 51 Sed forte dicas quia scriptum est: alienigenae faenerabis et non consideras quid euangelium dicat, quod est plenius. sed hoc interim sequestremus: legis ipsius uerba considera. fratri tuo non faenerabis inquit ad usuram; alienigenam exiges. quis erat tunc alienigena nisi Amalech, nisi Amorraeus, nisi hostis? ibi inquit usuram

10 Matth. 7, 16 Bas. 280 B (113 B) 14 Bas. 280 C (113 D) 17 Luc. 6, 24 19 Deut. 23, 20 22 Deut. 23, 19 et 20 24 Deut. 25, 17; 31, 4

2 quis *om.* *BT* 3 absentiatu *B* absinthiatu *C* 4 piceum *BT* 5 lanium *VBT* uulbam *V* (u s. b) *PBT* procurat *D* et (-et corr.) *P'* 6 humanitate (s s. u. *D*) indicant *DP'* alienos (-orum *m2*) constat *V* 7 diffluit *Erasmus* defluet *B* defluit *V* (in quo lacrimis defluit) *cel.* 8 ciboꝝ *V* strangulas *V* symphonia *V* simphonia *P* simphonia *TC'* 9 misero *B* spinas *P* 10 colligunt (i ex e) *P* colligunt inquit *V* 11 ficos *V* centesima *P* centesima *V* 12 tribulos *P* potes ergo *V* ergo *om.* *DP'* 13 iste (ic s. e) *D* istic *P'* illic *DP'* 14 nascitur *PDP'C* 17 saluator (s pr. del. *m1*) *P* 24 amalech (h s. u. *m2*) *V* ammoreus libri hostes *DI'* usure *P*

exige. cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma,
 huic legitime indicuntur usurae. quem bello non potes facile
 uincere, de hoc cito te potes centesima uindicare. ab hoc
 usuram exige quem non sit crimen occidere. sine ferro dimi- E
 cat qui usuram flagitat, sine gladio se de hoste ulciscitur 5
 qui fuerit usurarius exactor inimici. ergo ubi ius belli, ibi
 etiam ius usurae. frater autem tuus omnis, fidei primum,
 deinde Romani iuris est populus: narrabo nomen tuum
 fratribus meis, in medio ecclesiae laudabo te.
 52 denique etiam in Leuitico praescribit lex usuram a fratre non 10
 esse poscendam. sic enim habes: et uiuet frater tuus
 tecum. pecuniam tuam non dabis illi in usuram
 et in amplius recipiendum non dabis illi escas F
 tuas. generaliter haec sententia dei omne sortis exclusit
 augmentum. unde et Dauid et benedictum aestimauit et 15
 dignum habitatione caelesti qui pecuniam non dedit in usu-
 ram. si ergo qui non dedit benedictus, sine dubio maledictus
 qui ad usuram dedit. cur ergo maledictionem potius eligis
 quam benedictionem? potestis benedicti esse, si uelitis,
 potestis iusti esse. homo enim iustus secundum Ezechiel 20
 qui pignus debitori reddet et pecuniam suam in usuram non
 dabit et superabundantiam non accipiet et ab iniustitia 609 A
 auertet manum suam. iustus est iste; uita inquit uiuet,

8 Psalm. XXI 23 11 Leuit. 25, 36 et 37 15 Psalm. XIII 1 et
 5 Bas. 265 B (107 C) 20 Ezech. 18, 7 et 8 23 Ezech. 18, 9

2 indicuntur *BT* inferuntur *C* indicantur *cet.* non] si *B* 3 de *om.* *V*
 centesima *P* centesima *V* 4 sine *VC* si mecum *cet.* 5 de hoste
 se *B* 6 et exactor *DP'* 7 ius etiam *BT* fidei (i *alt. eras.*) *B*
 8 iuris (is *ex* es) *P* 10 praescripsit *DP'* 12 illi *om.* *B* 13 in
om. *B* ante recipiendum *add.* non *PBT* illis *PVB* et (s *eras.*) *T*
 15 et dauid et *P'* (*subter* et *alt. graphio adscriptum ut uidetur* ait) *C*
 et dauid ait *V* (ait *exp.*) *PD* dauid ait *T* ait dauid *B* extimauit *D*
 16 pecuniam suam *V* 18 dedit ad usuram *BT* elegis *P* 20 ieze-
 chiel *B* iezechiel *DP'T* 21 debitoris *PV* debitores (i *m.2 s. e alt.*) *V*
 reddiderit *DP'* reddit *C* et] qui (s. et) *V* 22 dederit... accepe-
 rit *DP'C* iniustitia *P* 23 auertit *VC* auerterit *DF'* manus suas *B*
 iste est *BT* uita uiuet inquit *C*

dicit dominus. qui autem pignus non reddidit et in simulacra apposuit oculos suos, iniquitatem fecit. cum usura dedit et superabundantiam accepit, hic uita non uiuet. omnes iniquitates istas fecit, morte morietur, sanguis eius super ipsum erit. uide quomodo faeneratorem cum idolatra copulauit, quasi crimen aequaret. elige ergo quod dulce est.

53 Cur semper tristes, cur semper amarissimi, cur semper B solliciti? procedat aliquando a uobis misericordia, pro-
cedat ueritas: ablegetur mendacium, fraus odio sit. do-
cuistis periurium. faeneratorium sacramentum dicitur, ubi
paratur periurium. peieratis frequenter, cum reddita fuerit
pecunia, quod syngrapha non appareat, peieratis postea quod
non receperitis pecuniam. nolite ergo semper miseri esse,
15 semper auari, semper maesti. leones sunt et feritatem suam
mutant. de manducante inquit exiuit esca et de forte C
et tristi exiuit dulce. Graecus 'et tristi' habet; sic
inuenimus. tamen de forte hoc intellegitur, quia leo fortis
est feritate et qui feros tristis. et de uobis, qui pecuniam
20 et auaritiam deuoratis, exeat misericordia — haec enim esca
est egenorum — et de tristi exeat dulce, ut dimittatis ei
qui non habet unde dissoluat. quid trahitis peccata ut fune

1 Ezech. 18, 12 et 13 16 Iudd. 14, 14 Bas. 2:9 B (113 B)

1 quia *T* non *om.* *T* reddidit *P* reddit *BTC* 3 usuram *VBTP'*
4 huic *P* 6 foenerationem *BT* idolatra *scripsi* idololatra *Costerius*
idolatria *libri* copulauit *P* 7 elege *P* eligit *V* dulcis *D* et (ius
ex is) *P'* 8 tristis *PC* 9 procedit (a *m2 s. i*) *V* a *om.* *BT* 10 able-
getur *V* obligetur *cet.* 11 foeneratorum *B* 12 peiorum *P* peiurium *VD*
peieratis *scripsi* peierastis (*in ras. m3 et in mg. m2*) *T* iuratis *V*
parastis *B* (*in quo* frequenter parastis) *cet.* 13 syngrapha *P'* syngrafa *V*
singrafa *DT* symgrafa *B* singrafa *PC* perieratis *V* peierates *P* pe-
ierastis *BT* 14 reciperetis *P* receperatis *V* 16 forti *B* 18 et de *V*
forti *B* et (*i m2 ex e*) *T* intelligetur *T* 19 et *alt. om.* *T*
20 auaritiam (*ti s. u. m2*) *V* deuorastis *DP'* est enim esca
DP' 21 triste *PD* et (*-i m3*) *T* demittatis *P* 22 persoluat *B*
soluat *C*

longo et ut iugi loro uitulae? quod fit utique, cum faenus
 producit. tenetis pauperem debitorem: uel ibi sit aliqua D
 gratia, ubi nulla spes commodi. et hoc secundum uestram
 auaritiam loquor.

16, 54 Ceterum dominus in euangelio talibus magis existimat 5 E
 faenerandum, a quibus redhibitio non speretur. sic enim ait:
 etsi mutuum dederitis a quibus speratis recipere,
 quae uobis est gratia? nam peccatores peccatori-
 bus faenerant, ut recipiant. uerum tamen amate
 inimicos uestros et benefacite et mutuum date 10
 nihil sperantes, et erit merces uestra multa in
 caelo et eritis filii altissimi, quia ipse benignus
 super ingratos et malos. estote misericordes, sicut F
 et pater uester misericors est. aduertitis quod nomen
 a domino faenerator acceperit, quod nomen etiam qui faenori 15
 uestro fuerit obligatus. peccatores inquit peccatoribus
 faenerant, ut recipiant. uterque peccatores, et faenerator
 et debitor. uos autem amate inquit inimicos uestros.
 non discutiatis quid mereantur inimici, sed quid uos facere
 oporteat. date mutuum his a quibus non speratis uos quod 20
 datum fuerit recepturos. nullum hic damnum est, sed compen-
 dium. minimum datis, multum recipietis. in terra datis et id
 uobis soluetur in caelo: faenus amittitis, mercedem magnam
 habebitis: faeneratores esse desinitis, filii eritis altissimi: 610 A
 eritis misericordes, qui uos aeterni patris probetis heredes. 25

7 Luc. 6, 34—36 20 Bas. 277 C (112 E)

1 et ut *PVC* et *cet.* lero (o s. e) *V* lorio *T* 2 uelut ibi *DP'*
 uel ubi *T* 3 auaritiam uestram *BDP'* 4 auaritiam (ti s. u. m2) *V*
 7 mitnum *P* mutuum *V* 8 namque *V* 9 fenerantur *DP'* 10 bene-
 facite eis *DP'* et (eis et mutuum in *ras. m3, eadem in mg. m2*) *T*
 11 nihil (m del.) *P* mercis *P* multa s. u. *D* 13 estote (e alt.
 s. u.) *V* 15 acciperit *P* 16 obligatus fuerit *BT* 17 peccatores *PVC*
 peccator est *B* et (est in *ras. m3*) *T* peccator *DP'* 18 amate autem
 inquit per inim. *V* inquit amate *B* 20 sperastis *T* 24 habebitis
P (e ex 1) *V* (bi s. u. m2) 25 quo *VB* quod (d in *ras.*) *T*

55 Sed faeneratorum uos delectat et usurarum uocabulum. id quoque non inuideo. docebo quomodo boni faeneratores esse possitis, quomodo bonas quaeratis usuras. dicit Solomon: faenerat domino qui miseretur pauperi, secundum
 5 datum autem eius retribuet ei. ecce bonum faenus de malo factum est, ecce inreprehensibilis faenerator, ecce usura B laudabilis. nolite ergo iam me inuidentem uestris commodis aestimare. putatis quod hominem uobis subtraham debitorem? deum prouideo, Christum subrogo, illum demonstro qui uos
 10 fraudare non possit. faenerate ergo domino pecuniam uestram in manu pauperis. ille adstringitur et tenetur, ille scribit quidquid egenus acceperit — euangelium eius cautio —, ille promittit pro omnibus indigentibus, ille dicit fidem. quid dubitatis dare? si quis uobis diues huius saeculi offeratur, C
 15 qui fide promittit sua pro aliquo debitore, statim numeratis pecuniam. pauper est uobis dominus caeli et conditor mundi huius, et adhuc deliberatis, quem ditiozem quaeritis
 56 fideiussorem. sed allegatis quia pauper est factus, cum diues esset. uidistis ergo quia fides eius diues est, fides eius idonea
 20 est. pauper est factus, cum pro nobis solueret, et adhuc paupertas ipsa non decipit; nos enim diuites fecit, quos pauperes putabatis. dicit enim apostolus: pauper factus D

4 Prouerb. 19, 17 Bas. 277 CD (112 E) 22 II Cor. 8, 9

1 usuram P usura et C 3 possitis PD bonas (s s. u.) quaeratis (a alt. ex i) P salomon libri 4 miseretur (re s. u.) pauperis V 5 autem om. V 6 inreprehensibilis B inreprehensibilis B 7 mea PT et (a in ras.) B me VC, om. DP' inuidentem a D, inuidentem me (me s. u.) P' 8 nobis P 9 dnm DP' 10 dnm P pecuniam uestram dno (dō T) BT 11 adstringitur (n s. u.) V 12 acciperit P' 13 pro om. B 15 promittit V (a s. i alt.) T (-at m3) numeratis P 16 pauperem uobis P 17 post huius add. offertur V deliberatis (de s. u.) P quaeritis B et (a s. i pr.) D quaerites P quaeritis V quaeratis cet. 18 allegatis P' (e in ras.) C allegatis cet. factus est DP' 19 uidistis a uides P' uidisti cet. 20 factus est DP' nobis] bonis BT soluerat (a ex i m2) V soluerit DP' 21 ipsius BT 22 potabatis P putabitis (a s. i m2) V putatis B

est, cum diues esset, ut in illius inopia uos ditaremini. bona inopia quae largitur diuitias. nolite ergo uos paupertatem timere, ut sitis diuites. date otiosam pecuniam et recipietis fructuosam gratiam et pauperum subuenietis necessitatibus et uobis custodiae sollicitudo minuetur. non peribit quod pauper acceperit et uobis quod dederitis inopi sine custode seruabitur. quodsi incrementum quaeritis usurarum. in lege benedictio, in euangelio caelestis est merces. quid suauius benedictione, quid maius est caelo? si escarum desideratur usura, ea quoque praesto est, sicut legimus; is enim qui miseretur pauperis ipse pascitur.

17, 57 Reddite ergo pignora, quae tenetis, quoniam fideiussorem idoneum repperistis. sed obmurmurant adhuc dicentes quia licet tenere pignora et se lege defendunt. aiunt enim: scriptum in Deuteronomio: si debitum fuerit tibi a proximo tuo quodcumque, non introibis in domum ipsius pignorare pignus, sed foris stabis, et homo aput quem est debitum tuum proferet tibi foris pignus. si autem homo ille pauper fuerit, non dormies in pignore ipsius, sed redditione reddes ei pignus ipsius ad occasum solis, et dormiet in uestimento suo et benedicet te et erit in te misericordia coram domino deo tuo. et alibi, inquit, scriptum est: non pignorabis molam neque lapidem superiorem

10 Prouerb. 22, 9 15 Dent. 24, 12—15 (10—13) 24 Dent. 24, 8 (6)

1 ut in illius *P* et illi *C* ut illius *cet.* 2 quaequaeque *V* 4 pauperem (u s. e alt.) *D* 5 custodiae sollicitudo *P* 6 acciperit *P* accepit *B* 7 seruabitur (bi s. u.) *V* usurarum (su s. u.) *V* 8 merces (ea ex is) *P* 10 desideratur *VC* desiderantur *cet.* usura ea quoque *V* usurae a quoque *PDP'* et *m1 T* usurae hic (h' *T*) quoque *B* et *m3 T* usu a quo *C* his *P* 11 pauperi *B* pascetur *VBT* 12 pignora *B* et (e ex o) *D* fideiussorem *P* 13 reperistis *P* obmurmorant *P* adhuc alihuc *P* 14 licet *P* pignora *BD* scriptum est *D* scriptum est enim *P'* 15 fuerit debitum tibi *DP'* 16 domum ex domo *B* 17 pignora pignora *V* pignora *BDP'* 18 deuitum *P* 19 pauper ille homo *C* 20 pignora *BD* 24 pignora *P* pignora *BDP'*

molae, quoniam <animam> hic pignorat. et alibi:
 non accipies pignus uestimenti uiduae. unde argu-
 mentantur quia specialia pignora sint interdicta — non omnia
 —, id est pauperis et uiduae, molam quoque et lapidem superio-
 58 5 rem molae prohibitum pignorari. sed cum per Ezechiel
 prophetam ipse dominus dicat iustum esse qui pignus red-
 didit, iniustum qui tenuit, utique non speciale aliquod, sed
 generaliter omne pignus suadet esse reddendum, cum dicat B
 Iob: conscriptionem quam habui aduersus aliquem
 10 iuramento conceptam, inponens coronam legebam,
 et si non scindens eam reddidi nihil accipiens a
 debitore. cum dominus nihil ab his quibus mutuuum dede-
 rimus sperandum esse praecipiat, quod recipere debeamus,
 quomodo pignus secundum legem putant esse retinendum?
 18, 59 15 Ac ne pari recrudescant modo et dicant etiam ad faene-
 randum se incitari legis oraculo, quia scriptum est: faene-
 rabis gentibus multis, tu autem non mutuaberis,
 tempus est plenius et expressius disputare et docere quid
 faenerandum et quibus legis statuta praescribant; praecedit D
 20 enim faenoris causa pignoris causam. mutuabitur inquit
 peccator et non soluet, iustus autem miseretur
 et tribuit. audis, debitor, quid debeas declinare: audis,
 creditor, quid debeas imitari. et infra: iuuenis fui et senui,

2 Deut. 24, 19 (17)   5 Ezech. 18, 7—13   9 Iob 31, 35—37
 12 Luc. 6, 35   16 Deut. 28, 12   20 Psalm. XXXVI 21   23 Psalm.
 XXXVI 25

1 animam *addidi* (ψυχῆν LXX)   pignerat BDP'   pignorat (i s. e) V
 3 pignera BDP'   sunt P'   4 pauperes P   superiorem lapidem V
 5 pignerari VDP'   pignerare (i s. e) B   per *postea add.* B   ieze-
 chihel B   iezechiel T   hiezechielem DP'   6 esse om. B   in-
 iustum reddidit B   8 cum om. V   10 coram BT   12 a quibus (om.
 his) B   mutuum T   dederemus P   13 esse om. B   accipiat B
 14 potant P   15 parere erubescant DP'   recrudescunt (a s. u. alt.
 m.2) V   18 tempus enim (om. est) DP'   19 praescribunt VD   prae-
 cidit P   20 causam C   pigneris BDP'   causa PBTC   21 soluit P
 22 tribuet BDP' T   comodat C

et non uidi iustum derelictum nec semen eius
 quaerens panem. tota die miseretur et faenerat.
 unde huic iusto quod tota die faeneret? ergo diues iustus
 est et quanto ditior unusquisque fuerit tanto iustior? qui
 plus habuerit unde faeneret ipse erit iustior? sed difficile ⁵ E
 60 diues intrat in regnum caelorum. quid ergo faeneret
 dic mihi, sancte Dauid! contra me protuli testimonium, nisi
 mihi subuenis. Petrus dicebat: argentum et aurum non
 habeo: numquid non erat iustus? tu mihi ergo expone
 quid faeneret. dixisti enim: beatus uir qui miseretur ¹⁰
 et commodat, disponet sermones suos in iudicio.
 inueni quid faenerat iustus. Petrus quoque me doceat et ipse
 quid faeneret, qui dixit inopi adtendenti ad se et ad Iohannem:
 argentum et aurum non habeo. nihil ergo dabis pau- ^F
 peri, apostole? das tamen et plus das quam alii, das inopi ¹⁵
 quod alii donare non possunt, das inopi post quod egere non
 possit, das inopi quod etiam diuites accipere concupiscunt,
 das inopi quod hi qui istud argentum et aurum habent con-
 ferre non nouerint, quia auaritia eos inpedit, das inopi, qui
 eum diuitibus facias ditiozem. incitasti animum meum, con- ²⁰
 cupisco hoc donum tuum. dicito. rogo, quid des. noli me ⁶¹² A
 diu suspensum reddere; cupio petere si cito soluas. sed
 soluisti cito: non distulisti inopem, non despexisti precem

5 Matth. 19, 23 8 Act. 3, 6 10 Psalm. CXI 5

3 foenerat *B* fenerat *DP'* 5 habuerit *om.* *DP'* unde] ut *B* inde *T*
 fenerat *DP'* sed ... caelorum *om.* *BT* 7 protulit *V* 8 aurum et
 argentum *DP'* 10 feneret, *deinde add.* iustus. itaque dum te lego, de
 te requiro, exponis mihi quid feneret *V* uir *om.* *DP'* 11 disponet
 (et *in ras.*) *C* disponit *V*, *recte puto* 12 feneret *V* feneret *P'* doceat
 me *DP'* doceat (*a s. u.*) *P m1 V m2* docet *T* 13 dicit *B* 14 nihil]
 non *B* 16 dare *BDP'* post quod ... inpedit das inopi (*u. 19*) *om.* *C*
 quo (*om.* post) *DP'* 18 hii *DP'* illud *B* habent *om.* *B* 19 noue-
 rint *P* nouerunt *cet.* qui *P* quo *VBT* quod *cet.* 20 eos *P* ei in *C*
 concupisco (*s s. u.*) *V* 21 hoc *om.* *C* dicito *V* dic cito *P* (*ex*
dicito) *cet.* noli *V* nolo *cet.* 22 solues *DP'* 23 cito soluisti *B*
 dispexisti *P*

pauperis, non diutius eum desperare fecisti, non uacuum ad templum ascendisti dicens: argentum et aurum non habeo. non illi soli plenis manibus ascendunt qui aurum et argentum habent: ascendit et pauper non uacuum, ascendit et
 5 ille non uacuum, quia aurum et argentum non habuit. audiamus quid det iste pauper. sed quod habeo inquit do tibi. B
 in nomine Iesu Nazaraei surge et ambula. o optanda paupertas, o ditiōr inopia! claudicabat cui diuites dabant: unus pauper dedit, et statim qui claudus erat sanus est
 10 factus.

61 Habet ergo iustus quod faeneret, habet et argentum quod faeneret: sermones suos faenerat. hoc est iusti argentum; eloquia enim domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplo. hoc
 15 faenerat qui legem accipit, qui legem meditatur, qui legem C
 exercet: hoc faenerauit Petrus, hoc faenerauit Paulus. quibus dicitur, ut ad uiros nationum pergerent, Petro ad Cornelium centurionem, cui dicitur: surge et uade nihil dubitans, quoniam ego misi illos. et surrexit et iuit. et infra dixit:
 20 numquid aquam uetare possumus, ne baptizentur hi qui spiritum sanctum acceperunt? iussitque eos baptizari, hoc est: faenerabis gentibus, ut peccata dimittas, debita auferas, tu autem non mutuaberis; mutuatur enim

6 Act. 3, 6   13 Psalm. XI 7   18 Act. 10, 20   20 Act. 10, 47 et 48

1 eum] enim *T* uacuum *om.* *V* 2 ascendisti *P* 3 soli *om.* *BT*
 5 qui *BT* quod *C* habuit *PC* habet *cet.* 7 nazarei *P* nazareni *cet.*
 9 dedit (di *in ras.*) *P'* debet *D* claudus *P* factus est sanus *B*
 sanus factus est *P'C* 11 quod] quo *PBT* faenerat *DP'* habet...
 faeneret *om.* *C* quod] quo *BT* 12 faenerat *DP'* 14 septuplo *PV*
 septuplum *cet.* 15 accepit *DP'* 16 exercit *P* 17 petrus *DP'*
 18 et *s. u.* *V, om.* *BT* 19 ibit *P* 20 nunquid aqua? uetare
 pos... ut baptizentur (*om.* hi) *B* hii *VDP'C* 21 acciperunt *P*
 bapti... hoc est *B* 22 gentibus *om.* *BT* post dimittas *add.* fae-
 nerabis *B* 23 mutuaueris *P* mutuaberis (u *alt. s. u. m2*) *V* mutua-
 bitur enim (enim *s. u.*) *V* mutuabitur *P'*

peccator et non soluet peccata sua, quia peccator est. Paulo dici- D
 tur: faenerabis gentibus, qui missus ad gentes est, Iohanni
 dicitur: faenerabis gentibus, Iacobo dicitur . . . . quibus
 62 dictum est: ite baptizate gentes. dicitur populo patrum:
 si custodieris mandata, benedictus eris et faenerabis genti- 5
 bus uerbum. denique non de pecunia dici significant sequentia:
 princeps eris gentibus multis: tibi autem nemo domi-
 nabitur. constituat te dominus deus tuus in caput E
 et non in caudam, et eris tunc supra et non subter,
 si exaudieritis uocem domini dei uestri. et sequitur: 10
 si autem non audieritis, maledictus tu in ciuitate et
 maledictus tu in agro. et infra: maledicta progenies
 uentris tui. non pecunia utique benedictum facit, sed cognitio
 dei, praedicatio uerbi, si gratiam domini faeneremus, si indi-
 gentibus eloquia domini conferamus, si obseruemus mandata 15
 caelestia. et contra maledictum non facit, si desit pecunia
 quae faeneretur; sed si desit studium, si desit obseruatio F
 caelestium statutorum, maledictus eris.

19, 63 Denique mysterium ecclesiae euidenter exprimitur. primum 613 AB
 enim dixit ad discipulum legis: 'si audieris legem et custo- 20
 dieris, faenerabis gentibus.' quod factum est a patribus
 nostris. faenerauit Moyses gentibus, qui proselytos adquisiuit,

1 Act. 9, 15   4 Matth. 28, 19   5 Deut. 28, 12, cf. 28, 1 sq.
 7 Deut. 28, 12 et 13   11 Deut. 28, 15 et 16   12 Deut. 28, 4 et 18
 20 Deut. 28, 12, cf. 28, 1

2 qui . . . gentibus *om. C* est ad gentes *DP'* 3 iacobo et caeteris
 dicitur fenerabit (fenerabis *P'*) gentibus quibus *DP'* lacunam *indi-*
caui; *excidisse uidetur* faenerabis gentibus et sic apostolis omnibus
 4 baptezate *P* populo] paulo *BDP'T* si patrum *DP'* 6 denique
s. u. P sequentia (*v s. u.*) *P* 8 constituit *B* constituet *C* in
ante caput DP', *om. cet.* 9 in *ante caudam om. BT* 10 exaudiere-
 tis *P* exaudieris *B* uestri] tui *B* 11 audieretis *P* exaudieris *B*
 12 progies *V* 13 benedictum utique *B* 16 et] at *BT* 18 statur-
 torum (*r pr. del.*) *P* 19 misterium *PVDC* exprimitur *P* 20 dixit
om. D 22 fenerabat (*uit s. bat m.2*) *V* proselytos *T* (*o alt. ex corr.*)
 proselitus *PB* proselitos *cet.*

faenerauit Iesus Naue, faenerauit Gedeon, faenerauit Samuhel
 Daid Solomon Helias Helisaeus, et si quis uolebat uerbum
 cognoscere, ad illos pergebat: regina austri uenit audire
 64 sapientiam Solomonis. ubi coepit populus Iudaeorum non
 5 custodire legem, coeperunt aduenae, hoc est ex populo nati C
 onum. qui in Iesum dominum crediderunt, interpretationem
 scripturarum illi uetusto populo faenerare. faenerauit Timo-
 theus patre Graeco ortus uerbum Iudaeis, cum sacerdotium
 recepisset, faeneramus hodieque sacerdotes in ecclesia uerbum
 10 Iudaeis, qui de synagoga ad ecclesiam transierunt, faeneramus
 et nouam et uetustam pecuniam. etenim quam habuerunt iam
 non habent, oculos habent et non uident. aures habent et D
 non audiunt, pecuniam habent et non habent, quia usum
 eius ignorant, pretium eius nesciunt, figuram eius et formam
 15 non cognouerunt. nam si cognouissent, numquam auctorem
 eius pecuniae denegassent dicentes: nolimus hunc regnare
 super nos. qui quidem accepto regno rediens iussit uocari
 seruos suos, quibus dedit pecuniam et eos qui faenerassent
 pecuniam praedicauit, ei autem qui pecuniam tenuit otiosam
 20 domini sui respondit: sciebas quod ego austerus homo
 sum: tollo quod non posui et meto quod non semi- E
 nauui. et quare non dedisti pecuniam meam ad men-
 sam? et ego ueniens cum usuris utique exegissem
 illam.

3 Matth. 12, 42 Luc. 11, 31 7 Act. 16, 3 8 I Tim. 4, 14; II
 Tim. 1, 6 11 Cant. 7, 13 16 Luc. 19, 14 20 Luc. 19, 22 et 23

1 fenerauit *pr.* (b s. u. m2) V ihu B 2 solomon P salomon *cet.*
 3 noscere B 4 solomonis P salomonis *cet* 5 populo (po ex pu) P
 6 dnm ihm BDP' TC credederunt P 7 fenerare illi uet. populo DP'
 8 patre] fr DP' 9 recipisset P recipisset DP' 10 sinagoga PT
 foeneremus B foeneraemus T 11 iam *om.* BT 12 oculus habent
 et (et *postea add*) P oculos habentes (*om.* et) C 13 audient T 14 eius
post formam transponit B 15 auctorem P 16 pecuniae *eras.* B
 19 dedit (s. tenuit) V 20 auster B homo austerus P' 21 tol-
 lens (ns s. u. m2) V et *exp.* V, *om.* B 22 dedisti mihi DP'
 24 illam V

65 Audistis quae pecunia boni faeneratoris sit, quae pecunia
 bonas adquirat usuras, quae pecunia non infamet faeneratorem,
 non opprimat debitorem, quam pecuniam aerugo non possit
 obducere, non penetrare tinea, quae pecunia non de terreno
 thesauro sit, sed aeterno, quae pecunia diuitem faciat acci- 5
 pientem nec aliquid imminuat faeneranti. haec pecunia usuram F
 habet, <ut> non centesimam eius quod dederis portionem, sed
 centuplum ferat fructum. expande igitur sinum mentis, ut
 huius pecuniae numeratam tibi suscipias quantitatem: intende
 cordis optutum, ut agnoscas pecuniae huius imaginem et 10
 inscriptionem. certe hanc pecuniam excute, tabulam supra
 mensam animae tuae, quae stabilis uirtutibus sit, quadratam
 constitue, conde in thesauro pectoris tui de quo doctus
 scriba depromit noua et uetera. uides qualis haec pecunia
 sit, quemadmodum creditorem debitoremque inuisa in se 16614 A
 coniungat nomina. qui inuehebar in faeneratores, iam prouoco
 debitorem. huius ergo faeneratores pecuniae uos esse desidero,
 ut ad uos qui mutuum sumant sponte festinent, per quam
 non nummum, sed regnum possitis acquirere, per quam non
 66 maledicta quaeratis, sed benedictionis gratiam. hanc pecuniam 20
 faenerat populus nationum, qui sciuit accipere faeneratum,
 qui sciuit cernere, qui sciuit excutere. recusasti indiga faeno- B
 ris spiritalis: egere coepisti. de te igitur a dei filio dictum
 est: mutuabitur peccator et non soluet. tibi dicitur:

3 Matth. 6, 19 10 Matth. 22, 20 14 Cant. 7, 13 24 Psalm. XXXVI 21

1 pecuniā P 2 bonas (s s. u.) P' bona PDC 3 non erugo possit
 DP' 4 non penetrare tinea om. spatio relicto DP' 5 thesauro libri
 csed (c eras.) P sed de D 6 pecuniam (m del.) P 7 ut addidi
 centesimam P centensimam V sed ut (ut add. m3) T 8 fert C
 9 nomeratam P 10 optutu PT obtutu P'C obtutum cet. pecuae V
 11 certe] exere (in ras. m3, in mg. m2 exerce) T tabulam om. B
 12 stabilis DP' stauilibus P stabilibus cet. quadratam α quadrata libri
 13 dictus BT 14 et noua C 15 quemammodum V coniungat
 in se C 17 pecuniae (ni s. u. m2) V 19 possetis P positus V
 maledicta non B 21 fenerauit (in ras. m3, in mg. m2 uit) T
 qui scit (ter) B 22 recusati BT indicta DP' indiga (ig in ras.
 m3) T 23 a om. BDP'T 24 soluit P

aduena qui est in te ascendet super te, tu autem
 descendes in imum. nescit enim summum qui Christum
 ignorat, in inferno semper est qui non ascendit ad Christum,
 in summo autem populus qui uerbum recipit. hic habet fidei
 5 omne patrimonium, de hoc dicit lex: hic tibi faenerabit,
 tu autem non faenerabis ei: hic tibi erit caput, tu C
 autem eris cauda, hoc est: ille erit primus, tu ultimus
 et abiectus. auferam a Iudaea caput et caudam, initium et
 finem: initium Christum, qui interrogatus qui esset respondit:
 10 initium, quod et loquor uobis. finem quoque Christum
 dicit; ipse est enim finis legis ad iustitiam omni cre-
 denti. ergo qui non credit ad iustitiam nec initium nec finem
 habet, sed ipse sui finis est.

20, 67 Cognouimus faenus legitimum, cognoscamus et pignus, DE
 15 quod lex reddi iubet ante solis occasum. quod sit istud audi
 dicentem apostolum: dedit deus pignus spiritum in cor-
 dibus nostris. tripliciter autem et pignus et commendatum
 et depositum dicitur. pignus dicunt quod pro mutuo aere
 susceptum est, commendatum autem et depositum quod nos
 20 custodiae causa alicui commisimus. unde ait apostolus: scio
 cui credidi et certus sum, quia potens est commen-
 datum meum custodire in illum diem. depositum quoque F
 idem docuit quod esset dicens: bonum depositum custodi

1 Deut. 28, 43   5 Deut. 28, 44   10 Ioh. 8, 25   11 Rom. 10, 4
 16 II Cor. 1, 22   20 II Tim. 1, 12   23 II Tim. 1, 14

1 ascendit *DP'*. 2 descindes *P* enim *om.* *DP'* 3 inferno autem *B*
 ascendet *V* 4 recepit *VC* 5 omnem *P*, *om.* *B* dixit *BT*
 faenerauit *P* 6 non *om.* *T* faenerauis *P* 9 interrogatusx (x
 del.) *P* qui *alt.* *P* quis *cet.* 10 quod] qui *BT* 11 enim *om.* *B* fines *P*
 legis *om.* *V* omnis *D* et (s *eras.*) *P'* 13 fines *P* 14 faenu *P*
 15 reddi iubet lex ante occasum solis *B* quod] quid *BT* 17 et
 ante pignus *om.* *T* 18 dispositum *BT* dicunt] dicitur *BT* promo
 (mo *del.* *m.2*) *T* 19 quod non custodiat causam alicuius cōmissi *DP'*
 20 custodia *C* 21 reddedi *P* 22 cuscustodire (*om.* meum) *V* seruare
C et (ser *in* *ras.*) *P'* de deposito *BT* 23 idem docuit] deinde do-
 cuit *in* *ras.* *m.3*, *eadem* *in* *mg.* *m.2* *T* dicens quid esset *B* quid *T*
 depositum (de *in* *ras.* *m.4*) *P* custodi *s. u.* *P*

per spiritum sanctum, qui habitat in nobis. numquid spiritus commendati argenti auriq̄ue custos est aut per spiritum sanctum pecunia custoditur? spiritale igitur pignus custoditur ab spiritu, ne aues caeli ueniant et auferant illud de
 68 cordibus nostris. petamus ergo, ut custodiat in nobis Christus 5
 hoc pignus, quod ipse donauit, et depositum suum commendatumque conseruet; nihil enim accepit a nobis, sed ipse 615 A
 nobis creditit quod nostrum non erat. et ideo detrimento honestatis adficitur qui depositum uiolarit alienum. si commendatum hominis nulla debemus fraude uiolare, quanto 10
 magis diuinum et spiritale depositum bona fide seruare nos congruit, ne et existimationis et utilitatis grauia damna sub-
 69 eamus! hoc igitur pignus est, quod lex prohibet pignorari et uiolenter auferri. sic enim habet scriptura: si debitum tibi fuerit a proximo tuo quodcumque, non intro- 15 B
 ibis in domum ipsius pignorare pignus, et homo apud quem est debitum tuum proferet tibi foras pignus. si autem homo ille pauper fuerit, non dormies in pignore ipsius, sed redditione reddes ei pignus ipsius ad occasum solis, et dormiet in 20
 uestimento suo et benedicet te et erit in te misericordia.
 70 Dices itaque mihi: ecce lex auferri pignus prohibuit, non suscipi, pauperi autem iussit reddi, non omnibus. ac de

4 Luc. 8, 5 14 Deut. 24, 12—14 (10—13)

1 hauitat *P* habitauit *DP'* 2 commendati (i *eras.*) *P* cōmendat *DP'* argenti auriq̄ue *PV* auri argentiq̄ue *BT* auri et argenti (*deinde spatium 17 litt.*) *DP'*, argenti *om.* *C* custos (o *ex u*) *P* custos *V'* qui custos est (*deinde spatium 10 fere litt.*) *DP'* 3 custoditur... pignus *om.* *PC* spiritale... spiritu *om.* *DP'* *spatio relicto* 4 ab] a *VT* 9 afficietur (e *s. u.*) *T* commendatam (v *s. a alt. m2*) *V* 10 quantū *P* 11 nos seruare *BT* 12 et *pr. om.* *VBTC* existimationem *DP'* 13 pignerari *BDP'* 15 quocūq̄ue *B* 16 in domum *om.* *B* post pignus *add.* ad foras stabis *T* (*in quo uerba non introibis... tibi foras in ras. m3*) 17 pignus foras *B* 19 pignere *BDP'* reddis *P* 23 pignus auferri *B* auferri pignus auferri *P'* 24 suscipi *P*

corporalibus quidem pignoribus satis etiam Hesdra nos docuit
quod iam, faeneratores, aduersus patrum uestrorum non pos- C
sitis uenire professionem. nam cum iuberentur qui faenera-
uerant et acceperant aliena pignora, ut restituerent ea, dix-
5 runt: reddimus et ab ipsis nihil quaerimus. boni
patres, qui statuerunt pignora debitorum esse reddenda, boni
etiam faeneratores, qui responderunt quod et pignora redde-
rent et pecuniam non requirerent, quam dedissent. et sententia
uos paternae censitionis his adstringit et professio creditorum.
71¹⁰ est autem et aliud pignus, quod lex spiritalis prohibet D
auferrī et si datum fuerit, reddi iubet ante solis occasum,
quod homo debitor reddit et ipse protulit. debitor est autem
omnis qui audit uerbum regni et non intellegit. uenit malus
et rapuit quod seminatum est in corde ipsius. noli
15 ergo introire in domum eius, ut illud pignus accipias. uae enim
qui scandalizauerit unum de pusillis istis! si sua stultitia
amiserit pignus suum, tu non habebis delictum. si autem
pauper fuerit, redde pignus ante solis occasum; pignus autem E
uestimentum est. si sibi diues uidetur, ipse se decipit, si
20 pignus tradiderit suum: si autem pauper, qui non habeat
diuitias spiritus, redde illi uestimentum suum ante solis
72 occasum. si de corporali ageretur pignore, utique magis per
diem reddendum fuit, ne turpitudine nudi corporis diurno

5 Nehem. 5, 12 13 Matth. 13, 19 Luc. 8, 12 15 Matth. 18, 6

1 pignoribus BDP' satis V sanctis P et ante corr. P' T sc's D
sanctus P' et T corr. cet. hesdra PV esdra TC hesdras BD ezdras P
docuit nos VDP' 4 pignora DP', om. BT 6 et 7 pignora BDP'
6 debitorum (u ex o) P bona P 8 requirerint P 9 censitionis P
censitionis VT censitionis cet. his om. V professio. creditorum
autem est ut aliud B 11 iubet reddi C 12 debitor VC debito P
(o ex um) BT debita DP' reddit] dedit C debitores autem om-
nes P 14 rapit VDP' C quod] quasi (om. est) DP' ipsius eius V
16 illi qui V unum om. PC, s. u. m2 V 17 non om. BT
19 si om. D, sibi om. P' (in quo uidetur diues) 22 ageretur pignere D
pignore ageretur P' pignere B 23 turpitudine P

lumine proderetur; tenebrae etenim nudum non produnt. ac si hoc moueret, quod non haberet pauper quo dormiens tegi posset, utique aut stragulum aut amictum diceret esse reddendum. nunc autem dicendo uestimentum tunicam magis significat, quam induimur atque uestimur. redde ergo pauperi tunicam suam, ut dormiat in ea noctu.

- 73 Nonne tibi uidetur illum pauperem significare, qui cum una tunica iubetur pergere, alteram non requirere, missus a Christo ad euangelium praedicandum? ipse enim est pauper spiritu, qui dormire possit; nam satiato diuitiis, non est qui sinat eum dormire. dormit enim pauper somnum resurrectionis, quem diues dormire non potest, quia a diuitiis et uoluptatibus suffocatur. dormit Christi quietem dicentis: ego dormiui et quieui et surrexi. haec est tunica illa desuper texta, qua erat Christus indutus, quam scindere non potuerunt illi milites, quos agnoscis. nullus enim eorum uestimentum Christi scindit, sed diuidit, sicut scriptum est: diuiserunt uestimenta mea sibi et super uestem meam miserunt sortem. diuiserunt sibi euangelistae uestimenta eius et super uestem eius, hoc est super praedicationem euangelii, qua uestitur hodieque dominus Iesus, miserunt sortem, illam utique sortem, quae cecidit super Matthiam, ut apostolorum numero duodecimus excluso nomine proditoris adiungeretur. bene autem de euangelistis dictum

8 Matth. 10, 10 13 Psalm. III 6 15 Ioh. 19, 23 et 24 18 Psalm. XXI 19 22 Act. 1, 25 sq.

1 etenim] enim *DP' C* nudant (*m2 ex nudum*) *V* 2 moueret (*n in ras. m3*) *T* 5 quā *P* quo *V* qua *cet.*, *fort. recte* 8 tunica (**nica, tu s. ras., u eras. D*) una *DP'* missus *V* remissus *B* remissus *cet. emissus α* 9 ad *del. m2 T, om. B* praedicare *BT* est enim *P'* 10 posset *P* 11 dormiet *P* 12 a *om. C* 13 dicentes *P* 14 est enim *C* 15 supertexta *RT* erat indutus *xps D* indutus erat *xps P'* 16 militis *P* 18 diuiserunt... sortem *om. V* sibi uestimenta mea *B* 21 euangelii (*i alt. ex ũ*) *B* qua (*a ex ae*) *B* qua (*a in ras.*) *T* uestitus (*r s. s alt.*) *V* 23 mathiam *libri* numero *om. V*, numero *P* 24 proditores *P*

est quia miserunt sortem; sors enim ueluti diuino pendet
 examine. et ideo quia non potestate propria sunt locuti
 neque omnes eadem omnia, sed plerique diuersa dixerunt,
 quae alius non dixerat, sancti spiritus gratiam uelut sortito
 5 illis ea tribuisse cognoscimus, quae loquerentur singuli de C
 operibus domini Iesu, ut eius sibi describenda pro eius nutu
 74 gesta diuiderent. est et illa tunica, quam demonstrat apo-
 stolus dicens: induite dominum Iesum. haec est tunica,
 quae inhonesta operit nostra et in his honestatem abundan-
 10 tiorem circumdat in Christo. induimus uiscera misericordiae
 in Christo, induimus crucis gloriam, quae Iudaeis scandalum,
 Graecis stultitia. illi erubescunt qui eam erubescendam D
 putant, nobis autem absit gloriari nisi in cruce
 domini Iesu. haec ignobilia nostra honorem abundantiore
 15 habent, quia per passionem domini regnum nobis paratur
 aeternum; quo enim quis plus peccauerit eo plus diligit.
 conspeliatur igitur domino Iesu, ut participes resurrectionis
 eius esse mereamur, expoliamus ueterem hominem cum
 actibus eius, induamus nouum, in quo remissio peccatorum.
 75 20 Bonus ergo amictus atque uestitus uerbum dei. hoc uestitu E
 filii Noe pudenda patris operuerunt accipientes super umeros
 uestimentum et retrorsum pergentes, ne uiderent uirilia pa-

4 Act. 2, 6 8 Rom. 13, 14 11 I Cor. 1, 23 12 Rom. 1, 16
 13 Galat. 6, 14 16 Luc. 7, 47 17 Rom. 6, 4 18 Coloss. 3, 9 et 10
 21 Gen. 9, 23

1 uelut VBT pendet... non *in ras.* m3 T 2 propria potestate
 BT 3 plerique P pleraque V (i s. a m2) cet. diuersa om. BT
 4 sorti tollis ea PDP sortito illi seu V 5 tribuere P 6 sibi om.
 DP 9 in om. VBT 12 stulticia P (a ex a) TC stultitia est B stul-
 titiam cet. erubiscunt P erubescant DP, recte puto erubiscendam
 potant P 13 gloriari absit V crucem PV 14 dñi nri ihu P
 15 regnum om. V 16 plus quis D plus quis P, quis om. C 18 ho-
 minem ueterem V 19 eius PVC suis DP suis et BT est remissio
 VBC remissio est T 20 igitur P hoc est V 21 umeros P hu-
 meros V (h s. u. m2) cet. 22 uiderint P uiderentur C

tris, hoc est corporea, quae habent pudorem quendam gene-
 rationis humanae. et ideo qui uidere uoluit angustioris animi
 dignam mercedem recepit, ut seruos fieret — omnis enim qui
 facit peccatum seruus est peccati —, unde ille in terrenis
 remansit. hoc pauperi nemo tollat uestimentum aut si tulerit, 5
 sol non occidat super despoliatum, cum ante restituat, ne F
 peccatum pauperis faeneratori possit adscribi et non solum
 76 suo, sed etiam alieno incipiat laborare peccato. hoc pignus
 in hac saeculi nocte reddatur, hoc uestimento in his mundi
 tenebris induatur. hoc pignus illius dominicae sortis est, non 10
 illius contrariae. legimus enim duas sortes in Leuitico, de
 quibus dictum est: unam domino facies, alteram trans-
 missori. transmissor sortem suam ad faeneratores transmi-
 sit, serui domini in sorte sunt Christi. in hac sorte consti-
 tutus Aaron contrariae sortis exclusit aerumnam, cum inter 15
 duas partes populi constitutus mortem a defunctis serpere in 617 A
 sortem uiuorum sui corporis non permisit obiectu. huius
 sortis bonum pignus est uerbi amictus. hanc uobis tunicam
 nemo auferat, debitores, hanc tunicam nulli oppigneretis, si
 uultis numquam turpitudinem sustinere, ut dormiatis inter 20
 clericos sicut Aaron, dormiatis inter duo testamenta, ut dormi-
 atis somnum resurrectionis et uos reparare possitis. hoc est
 uestimentum, quod etiamsi oppigneraueris, recipiendum san-
 ctus Solomon in Prouerbiis suadet dicens: aufer uesti- B

4 Rom. 6, 20   11 Leuit. 16, 8   15 Num. 16, 48   20 Psalm.
 LXVII 14   24 Prouerb. 27, 13

1 pudorem *om.* *B* regenerationis *B*   3 mercedem recipit *P*   4 ser-
 uos *P* seruus *cet.* terrenus (*om.* in) *DP'*   6 despoliatum *D*   ante]
 antequam *BT* autem *DP'*   7 adscriui (d s. u.) *P* ascribi *D* (s *pr.* s.
u.) *P'T*   9 tenebris mundi *BT*   10 reddatur *B*   11 contrariae *om.*
BT   12 altera *P*   15 aron *P*   17 uiuorum *om.* *DP'*   obiectio *DP'*
 18 tunicam uobis *BT*   nobis *DP'*   19 debitorum *BT*   oppigno-
 retis *C* oppigneratis *V*   20 numquam] numquam aliquam *V* nullam *B*
 turpitudinem *P* (dormiatis... 565, 2 indumentis *in ras.* *m3 T* inter
 medios clericos *BT*   21 Aaron] cleron *V*   21 ut *om.* *V*   23 obpigno-
 raueris *V* oppignaueris *DP'C*   24 solomon *P* salomon *cet.*   dicens sua-
 det *V* praecipit dicens *D* (suadet s. dicens) *P'*

77 mentum tuum; praeterit enim iniuriosus. sapientiae
 uestimentum est ex illis indumentis, quae ex bysso et pur-
 pura sapientia sibi fecit, hoc est: indumentum fidei constat
 ex praedicatione caelestium et dominicae sanguine passionis:
 5 bysso aetheria figurantur, purpurae specie mysterium sacri
 sanguinis declaratur, quo regnum caeleste confertur. denique
 uestimentum sapientiae significari superiora indicant; prae-
 misit enim dicens: sapiens esto, fili, ut laetetur cor
 tuum et infra duos uersus ait: imprudentes autem C
 10 superuenientes damnum pendent. aufer uestimentum
 tuum. aufer igitur, ne damnum excipias imprudentiae, ne exu-
 tum te proprio uestimento nequissimus ille communis faener-
 ator agnoscens confusionem tui detegere conetur opprobrii
 et persuadeat tibi, ut te foliis tegas et nudum te esse con-
 15 spiciens in dei uerearis uenire conspectum.

78 Redde inquit proximo in tempore, coangusta uer- D
 bum et fideliter age cum illo, et in omni tempore
 inuenies quod tibi necessarium sit. non amat multis
 innocentia se defendere. Susanna uocis adsertione non eguit:
 20 uerbum coangustauit ad dominum et statim adipisci meruit
 castitatis propriae testimonium. plurima presbyteri loquebantur,
 qui laborabant uerborum fuco obducere ueritatem, sed non
 filia Iuda. tacuit apud homines, locuta est deo. erubescenda
 erat in plebe ipsa defensio muliebris et, dum pudor defen-

2 Prouerb. 29, 40 (31, 22)   8 Prouerb. 27, 11   9 Prouerb.
 27, 12   14 Gen. 3, 7   16 Sir. 29, 2 sq.   19 Sus. 35 (Dan. 13, 42 sq.)

1 iniuriosius PC iuriosius B iuriosus T   3 fecit sibi V   4 passionis
 sanguine P, passionis om. C   5 bysso (y s. i) V   aetheria V aethe-
 rię P etherię D etherie PC aetherae B aethera (a alt. ex ie m3) T;
 fort. effigurantur scribendum   misterium PVT   sagri P, om. BT
 7 indicat PDP C   8 laetantur (e s. a alt.) V   9 autem om. BT
 10 penditur DP   aufers PDP; fort. auferas   11 et ne D (in ras. mai.
 spatii) P   13 opprobrii P opprobii C obprobii cet.   14 et pr.] te V
 tegras V   16 proximo tuo P   17 fideliter P   18 sit] est B
 19 se innocentia B   21 presuiteri P   22 fugo P suco B   23 eru-
 biscenda P   24 pleue P

- ditur, inprudencia praetendebatur. coangustauit uerbum dicens E
 ad dominum: tu scis quia falsa dixerunt de me. et
 dominus spiritum Danielis pueri castitatis excitauit ultorem.
 79 coangusta ergo uerbum, ut redhibitio creditori, non lingua
 respondeat, siue mystice: coangusta uerbum, hoc est con- 5
 summa; uerbum enim consummans et breuians faciet
 dominus super terram, hoc est ex multis ratiociniis abbre-
 uiata tibi summa conueniat. deducito quod expensis diuersis est F
 erogatum, ut saluum habeas quod supersit, quomodo dominus
 de multis dispensationibus Iudaeorum ex multo illo ratiocinio 10
 peccatorum consummauit tandem atque breuiauit, ut reliquiae
 saluae fierent per electionem gratiae et seruarentur ad semen,
 per quos intermortuam spem synagogae resuscitaret. *
 21, 80 Quam deforme est, ut pro beneficio ei qui te adiuuit 618 AB
 rependas molestiam! cum istum fraudaueris cui debes, postea 15
 in tempore necessitatis tuae non inuenies creditorem. quam
 indignum, ut cum uictum tuum sustentare non queas, cum
 adhuc nihil debeas, putes quod et uictum tuum possis et
 debitum sustinere. ante cogita unde dissoluas et sic mutuum
 sume. 'fructus' inquit 'agrorum capio.' sed qui non abundant 20
 usui quomodo abundabunt contracti faenoris incremento? sed
 possessionem meam uendo. et unde fructus, quibus utaris ad C
 sumptum? faenus non pecunia sua soluitur, sed augetur:
 81 numerando coaceruatur et crescit. deinde non cogitas humili-
 tatem et uerecundiam postulantis? donec accipias, oscularis 25
 manus faeneratoris superbi, humilias uocem tuam, ne clarior

2 Sus. 43 (Dan. 13, 43) 6 Rom. 9, 28 11 Rom. 9, 27

1 imprudencia *TC* 3 danielis (*s s. u.*) *P* danielis *DT* daniel *B*
 suscitauit castitatis *P* 4 ut redhibitio *P* et (*i tert. s. u.*) *B* ut redibitio
DP'C utrum adhibitio *V* 5 mystice *PC* consuma *P* consumma *V*
 6 consumans *P* abbrevians *B* abbrevians *T* 7 terra *T* (*in*
quo hoc est ut in ras. m3) abbreviata *B* et breuia *V* 11 con-
 summauit *P* tamen *V* breuiari *P* 18 per] ad *B* synagogae *P*
 15 molestias *V* cui] cum *T* 22 ad sumptum (*haec in ras. m3 T*)
 utaris *BT* 23 sumptum (*p s. u.*) *VP'* soluitur sua *P* 24 coacer-
 uatur (*v s. b*) *V* 26 superbe *BT* superbo *C* nec *B* et (*c exp.*) *VT*

- sonitus uocis tuae auris eius offendat, ne plures te audiant deprecantem. paupertas non habet crimen, nulla indigentiae infamia est, sed debere uerecundum est, non reddere inuerecundum. postulabis dilationem, cum coeperis conueniri in
 5 tempore praescriptae solutionis: pro pecunia adferes taedia, causaberis de tempore, excusationes strues et, cum totum promiseris, ne in uniuersum fraudare uidearis, uix dimidium restitues. de amico inimicum facies, pro honore referes contumeliam, pro benedictione maledictum. quam haec opinionem
 10 laedant considera, quam a uiro bono discrepent recognosce.
 82 ergo dum liber es a uinculis, ipse te retrahe, reuoca a iugo E et onere seruitutis. diues es: non sumas mutuum. pauper es: non sumas mutuum. diues es: nullam pateris petendi necessitatem. pauper es: considera soluendi difficultatem.
 15 opulentia usuris minuitur, paupertas usuris non eleuatur; numquam enim malum malo corrigitur nec uulnus curatur uulnere, sed exasperatur ulcere.
 83 Haec uide, ne, dum pecuniam petis, molam tuam obliges F aut lapidem supermolarem. mola est qua similago conficitur,
 20 qua molit similaginem una mulier, quae adsumitur, et altera, quae relinquitur. fortasse illa adsumitur quae semper molit dei uerbum, ut habeat similaginem, spiritalem farinam facit,

2 Bas. 272 C (110 B) 12 Bas. 272 C, 273 A (110 C) 18 Deut. 24, 8 (6) 20 Matth. 24, 41

1 auris *P* aures *cet.* 2 crimen habet *T* indigentia *BT* 3 inuerecundum *D* uerecundius *P'* 6 excusationis *P* 7 uideris *D* uidearis (a s. u.) *P'* 8 pro] de *DP'* 11 est *BT* te s. u. *V* retrahe reuoca *V* retrahere uocat *BT* rethareuoca *P* retrahe *C* reuoca *DP'* 12 honore *B* onore (e s. o *alt. m2*) *V* honore *T* pauper (*om. es*) *DP'* 13 sumus (e s. u *m2*) *V* nulla pateres *P* 14 difficultatem *P* 15 releuatur (r *pr. s. u. m2*) *V* 16 corrigitur *P* nec... ulcere *om. C* uulnere curatur *P'* 17 ulcere a ulcer *DP'* inler *P* inter *V*, *om. cet.* 18 petis *DP'C* petes *PV* petas *BT* 19 est enim *DP'* simulago... simulaginem *P* 20 qua] que *B* que *DP'* 21 quae *pr. om. DP'* adsumetur relinquetur *V* relinquetur *T* adsumetur *PVBT* super *DP'* 22 uerbum dei *DP'* ut] et *V* et spiritalem facit farinam *DF'* faciat (a *alt. s. u.*) *V*

expurgat uetus fermentum, ut sit noua conspersio, custodit molam suam, interpretatur scripturas, seruat sibi lapidem supermolarem: illa autem relinquitur, quae oppignorat molam suam. cum aliquid emoluerit perfunctorie, oppignorat lapidem qui est super molam. quis iste sit lapis quaero. legi: lapi- 5 dem, quem reprobauerunt aedificantes, hic factus 619 A est in caput anguli. quare super molam? quia ipse est qui molentes adiuuat, ipse est qui dicit: scrutamini scripturas, in quibus putatis uos uitam aeternam 84 habere. noli, faenerator, hunc lapidem supermolarem oppig- 10 norare, ne cadas super illum; omnis enim qui ceciderit super hunc lapidem conquassabitur, supra quem ceciderit autem comminuet illum. nec uiduae pignus suscipias. graue et secundum litteram utrumque, ut usum instru- B mentumque uiuendi egeno auferas aut uiduae pignus detra- 15 has, sed grauius, si animae, quae uerbi uidua est, uerbum teneas, ut ei sterilitatem uiduitatis indicas.

22, 85 Atque ut sciatis quod amanti haec affectu suadeam, ut C sciatis quod liceat et bene faenerare, ostendam uobis quem faeneratorem debeatis imitari. duo inquit erant debitores 20 uni faeneratori; unus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. non habentibus illis unde

1 I Cor. 5, 7 3 Deut. 24, 8 (6) 5 Luc. 20, 17 Psalm. CXVII 22
8 Ioh. 5, 39 11 Luc. 20, 18 13 Deut. 24, 19 (17) 20 Luc. 7, 41—43
1 expurgate *DP'* fermentum *V* sitis *DP'* 3 relinquetur *VBT*
relinquitur *D* oppignorat (p *pr. s. u. m2*) *P* oppignerat *DP'* obpig-
norat *BT* molam... oppignorat *om. C* 4 cum autem *DP'* oppig-
nerat *VDP'T* obpignerat *B* 5 lege *V* 7 anguli *P* 8 molentes
om. BT adiuuat *P* iuuat *DP'* 9 potatis *P* uos putatis habere
uitam aeternam *BT* 10 obpignerare *VBT* 11 nec addas *V* 12 supra
super *DP'* autem ceciderit *C* uero ceciderit *BT* 13 comminuit *P*
14 et (est *s. et m2*) *V* ut usum *om. DP'* spatio 25 fere litt. relicto
uisum *C* 17 et ei *ed. Rom.* sterilitatem *P* sterilitatem tenetas *V*
18 affectu *P* suadeam (a *pr. ex i m2*) *P* 19 et *om. BT* faenerari
C faeneratores *P* faeneratores *DP'* ante ostendam *add. et B*, etiam *T*
20 debitores erant *B* 21 denarios (a *s. e alt.*, i *ex a ut uidetur*) *B*
22 alius (u *ex o*) *P* quinquaginta *P*

redderent donauit utrisque. quis ergo eum plus diligit? respondens Simon Pharisaeus dixit: aestimo quia is cui plus donauit. et laudata est eius sententia dicente domino: recte iudicasti. recte iudicauit D
 5 Pharisaeus, qui male cogitauit putans quod ignoraret magis dominus peccata mulieris quam donaret. sed laudatur eius
 86 sententia, ut excusatio ei omnis adimatur. plus remissum est ecclesiae, quae congregata est ex populo nationum, quoniam plus debebat, sed et ipsa plus soluit non exigenti, sed do-
 10 nanti. dedit aquam pedibus Christi, quia sua peccata mundaui, osculata est pedes, ferens pacis insignia misit oleum E
 in pedes eius misericordiam et ipsa in pauperes conferendo — isti sunt pedes Christi; in his etenim innocentius ambulat
 Christus — et capillis capitis sui tersit; Christo enim humi-
 15 liatur quicumque habet humilitatis affectum. et ideo inquit dimissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit
 87 multum. aduerte quod dominus et misericordiam quasi liberalis inperit et iudicium cum miseratione dispensat. ante donauit per gratiam, sed quibus donaret sciebat. non habet F
 20 quod excuset Iudaeus. mihi quasi peccatori plura donauit, illi quasi ingrato minora concessit. sciuit tamen quod et ille quasi ingratus non posset quod accepisset exsoluere et ecclesia memor gratiae eo plura solueret quo plura meruisset.
 23, 88 25 Habetis ergo quem sequamini faeneratorem, si uultis laude 620 AB
 donari, si uultis non esse quod reprehendatur a nobis. nos

4 Luc. 7, 43   10 Luc. 7, 44—46   15 Luc. 7, 47

1 plus eum *T*   2 et 5 farisaeus *V*   3 eius *om.* *BT*   4 domino dicente *B*   5 potans *P*   magis (*g in ras.*) *T* maius *B*   6 peccata *B* mulieris (*i alt. ex e*) *P*   sententia eius laudatur *B*   7 eius omnis *V* omnis ei *DP'*   9 ex genti (*om. sed donanti spatio relicto*) *V*   10 qua sua *V* peccata sua *BT*   12 et in ipsa in *P*   13 innocens *BT*   14 ꝑ (*del. m1*) christo *P*   16 sunt ei multa (*om. peccata*) *B* sunt ei peccata eius multa *C*   eius *om.* *P'*   18 dispensat *P*   20 iudeos *D* et (*u s. q*) *P'*   22 posset *VC* possit *cet.*   23 soluerit *DP'*   quod *B*   25 laude *om.* *DP'*

enim non personae obtrectamus, sed auaritiae. nec fefellit dixisse aliquos, cum ante hoc biduum tractatus noster eorum compunxisset affectum: 'quid sibi uoluit episcopus aduersus faeneratores tractare, quasi nouum aliquid admissum sit, quasi id non etiam superiores fecerint, quasi non uetus sit 5 faenerare?' uerum est nec ego abnuo, sed et culpa uetus est. denique peccatum ab Adam, ex illo culpa, ex quo et Eua, ex illo praeuaricatio, ex quo et humana condicio. sed ideo Christus aduenit, ut inueterata aboleret, noua conderet, et quae inueterauerat culpa renouaret gratia, ideo se passioni optulit, 10 ut renouaret spiritu et absolueret uniuersos, diabolus autem Euam decepit, ut subplantaret uirum, obligaret hereditatem. 89 quid faeneratores faciunt? decipiunt defaeneratos, obligant 15 fideiussores. sed non Tobias pignus quaesiuit aut fideiussorem poposcit. currendum est igitur, ut fideiussorem requiras, ut eum tuis nominibus obstringas. ecce paratur alter inimicus. nam cum tu non habueris unde debitum soluas, ille pro te tenebitur. inuenieris in eo circumuentor et fallas, qui amicum deceperis. ille nudabitur, ille pro te in uincla ducetur, illum grauiorem exactorem creditore patieris, qui alleget: 'stimula 20 ciuem tuum, quem spondidisti.' ita fiet, ut ipse quoque esse 25 incipias ingratus et praetereas illud quod scriptum est: gratiam repromissoris ne obliuiscaris; dedit enim

9 Hebr. 8, 13 11 Augustinus contra Iul. Pelag. I 3, 10 (diabolus ... hereditatem) 14 Tob. 1, 14 (17); 4, 20 (21) 22 Sir. 29, 15 (20)

1 fellit *PD* fallit *C* 2 at̄ aliquos *V* 3 compunxisset *VDP TC*
 affectu *P* 4 ammissum *V* 9 obolerit *P* 10 optulit *P* obtulit *cet.*
 11 renouaret *T* (et *m3* ex etur) renouaremur *V* renouaretur *cet.* et
DP' ut *cet.* absoluerit *P* 12 subplantaret *PV* supplantaret *cet.*
 13 faciant *B* faciunt (unt in *ras. m3*) *T* decipiunt *DP'* decipiant *cet.*
 defaeneratos] foeneratores *B* feneratores *T* 15 fideiussorē (s *pr. del.*
 et *ē* ex *es*) *P* 16 adstringas *C* 17 tu *om. DP'* 18 inuenieris *V*
 inuenieris *cet.* fallas *P* fallax *cet.* quia *V* 19 deciperis *P* uin-
 cula *BDPT* 20 creditore *s. u. P* alleget *scripsi* allegit *PT* allegat
DP' alegit *V* alliget *C* alligauit *B* stimulat (t *alt. del.*) *P* stimulo *B*
 et (o *ex a m3*) *T* 21 et̄nem (ci *s. et̄ m2*) *V* autem ciuem *P'* spo-
 spondidisti *T* ipsi *PVBT'* 22 illum *P* 23 promissoris *B*

pro te animam bonam. necesse est dicas: 'quis enim te
 quaerebat fidem dicere? nam nisi tu fidem dixisses, ego non
 accepissem pecuniam. adulteram accepi pecuniam, aes auro
 admixtum mihi dedit: utinam te non optulisses! fortasse te
 90 5 creditor subornauit uel tu illum'. ergo caue ne alieno te obli-
 ges debito, ne hoc quoque uendidisse dicaris, ne si quid tibi, F
 ut habet usus amicitiae, debitor dederit gratiae, te uideatur
 emisse. aut si uis interuenire, moueris amici obsecratus oratis,
 erubescis negare, ita interueni, ut si debito soluendo <par>
 10 non fuerit, de tuo noueris esse soluendum. in haec paratus
 accede. legisti enim: nōn spondeas super uirtutem
 tuam; si enim sponderis, quasi restituens cogita
 et infra: recipe proximum secundum uirtutem tuam
 et adtende tibi ne cadas, id est ne maiore te obliges 621 A
 15 nominis quantitate quam ferre possunt atque exsoluere tuarum
 copiae facultatum. si enim quod habes tradas, amisisti opes, non
 amisisti fidem. famae tuae damna non sentis, redemisti amicum
 sine tua fraude. alibi quoque id te monent Proueria Solomonis
 dicentis: spondens sponde amicos tuos, quemadmodum
 20 qui obligat se sponsorem amicorum suorum. si
 autem non habes, audi quid dicat Solomon: noli dare te
 in sponsionem erubescens personam; si enim non B
 habueris unde soluas, auferet stramentum desub

3 Bas. 269 C (109 C) 11 Sir. 8, 13 (16) 13 Sir. 29, 20 (27)
 19 Prouerb. 17, 18 21 Prouerb. 22, 26 sq.

1 dicam (s s. m) V 2 nisi (ni s. u.) V 3 accipissem PD auro] uero B 4 admixtum V admixto DP' creditor te DP', te om. BT 5 subornauit T subordinauit Maurini illum om. V caue ergo B 7 debitor] debetur aut DP' gratia BT te] ut DP' 8 emisisse T obsecratus P 9 erubescis P erubesces DP' interueni VC interuenit cet. debitor BT debita DP' soluta DP' 9 par addidi; suffecerit Henricus Schenkl 12 sponderis T restituens (n s. u.) P 13 et om. V proximum tuum BP' 14 nominis obliges B 15 numismatis ex nominis D numismatis P duarum (t s. d) V 17 sensistis (sis del.) P redimisti P 18 tui DP' salomonis libri 19 dicentes P quemadmodum V 20 obligat P 21 solomon P salomon cet. dare] tardare BT 22 erubescens P 23 auferent ed. Rom. (λήφονται LXX)

lateribus tuis. ergo bonus faenerator acquirit gratiam,
 execrationem improbus.

- 24, 91 Sed non his tantum uirtutum finibus contentus sanctus
 Tobias mercenario quoque sciuit soluendam esse mercedem.
 dimidium usque optulit meritoque pro mercenario inuenit ⁸
 angelum. et tu unde scis, ne forte instum aliquem mercede
 defraudes, peius, si infirmum — uae enim illi qui scandali-
 zauerit unum de pusillis istis! — qui scis an in eo angelus
 sit? neque enim dubitare debemus quod in mercenario possit ^{622 A}
 esse angelus, cum esse possit Christus, qui in minimo quo- ¹⁰
 92 que esse consueuit. redde ergo mercenario mercedem suam
 nec eum laboris sui mercede defrudes, quia et tu mercenna-
 rius Christi es et te conduxit ad uineam suam et tibi merces
 reposita caelestis est. non ergo laedas seruum operantem in
 ueritate neque mercenarium dantem animam suam, non de- ¹⁵
 spicias inopem, qui uitam suam labore exercet suo et mer- ^B
 cede sustentat. hoc enim interficere hominem, uitae suae ei
 debita subsidia denegare. et tu mercenarius es in hac terra:
 da mercedem mercenario, ut et tu possis domino dicere,
 93 cum precaris: da mercedem sustinentibus te. Tobis ²⁰
 tibi dicit: luxuria mater est famis, in quo continentiam
 docet. dicit etiam: mercedem omni homini, qui penes

4 Tob. 4, 14 (15); 12, 1 et 5 5 Tob. 5, 4; 12, 15 7 Matth. 18, 6
 10 Matth. 25, 40 13 Matth. 20, 2 17 cf. p. 545 u. 7 20 Sir. 36,
 21 (18) 21 Tob. 4, 13 22 Tob. 4, 14 (15)

1 adquiret *DP'* 2 improbus execrationem *DP'* 3 contentus *PC*
 contentus fuit *cet.* tobias ^{scs} *B* 4 mer | cedem (*s. mer m4 tuita*) *P*
 5 optulit *P* obtulit *cet.* 6 inde (*s. 1 idem*) *B* 7 peius si] punis si
D punisse *P'* 8 qui] quid *B* qui. (*s ut uidetur eras.*) *T* 9 debes *D*
s. u. et P' 10 possit et *V* (*et exp.*) *BT* 11 et 20 mercedem *P*
 12 defrudes *P* fraudes *C* defraudes *cet.* 13 mercis (*e s. i m2*) *V*
 14 celestis reposita est *T* reposita (*recumposita P'*) est caelestis *DP'*,
 est *om. C* 15 dispicias *P* 16 suo exercet labore *DP'* 17 est enim
V enim est *C*, est *post* interficere *add. T* ei *s. u. V* 18 debitum
 (*a s. um*) *V* 19 mercenario mercedem *BT* 20 mercedem *dnē DP'*
 tobis *PV* tobias *cet.* 22 et 573, 2 paenes *PV*

te operatus fuerit, redde eadem die et non maneat penes te merces hominis; et merces tua non minorabitur. dicit tibi: noli bibere uinum in ebrietatem, dicit tibi: de pane tuo communica esurientibus — uides quid te faenerare cupiat — et de uestimentis tuis nudos tege. ex omnibus quae tibi abundauerint fac elemosynam. omni tempore benedic dominum. in his itaque faenus aeternum est et usura perpetua.

3 Tob. 4, 15   4 Tob. 4, 16 (17)   5 Tob. 4, 16 (17)   7 Tob. 4, 19 (20)

1 mane ut *V*   2 post te repetuntur in *V* uerba operatus... paenes te mercis *pr. P* minorabit *V*   3 noli... tibi *om. C* ebrietate *BDP'T*   5 uides *PVC* uide *cet.* faenerare *VC* faeneratore *PBD* et (to *exp.*) *P'T*   6 habundauerint tibi *DP'*   7 elemosinam *BDP'C* elemosinam *T* elemosinam *P* elemosinam *V* et omni *BT*   EXPL. TRACTATUS *SCĪ* AMBROSI *ĒPI* ET CONFESSORIS DE TOBIA *P* AMEN. LIBER TOBIS EXPLICIT FELICITER. SCRIBENTI PAX LEGENTI UITA *V* EXPLICIT TRACTATUS *SCĪ* AMBROSI EPISCOPI DE TOBIA *DC.* deest subscriptio in *B* (spatio relicto) *P'T*

INDEX LIBRORVM

QVI HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

De Iacob et uita beata	p. 1
De Ioseph	71
De patriarchis	123
De fuga saeculi	161
De interpellatione Iob et Dauid	209
De apologia Dauid ad Theodosium Augustum	297
Apologia Dauid quae uocatur altera	357
De Helia et ieiunio	409
De Nabuthae	467
De Tobia	517

ADDENDA ET CORRIGENDA.

---

praef. p. III u. 7 hanc adde adnotationem: de doxologia in libro ultimo adiecta iam in praefatione partis primae diximus — p. 72, u. 14 et 124 u. 11 lege: VIII, non: X — p. 178, 24 lege: comprehendat — p. 193, 21 'ninguit' retinendum est (cf. de interpell. Iob et Daud II (III) 2, 2, p. 234, 14) et u. 24 addendum: 21 Iob 20, 23. — p. 349, 7 lege: norunt — 375, 10 lege in margine: 27, non: 28 — 404, 28 lege: hoc *Erasmus*. hec *uel* haec *libri* (nam in T quoque 'hęc' scriptum esse testatus est M. Iadart, bibliothecae Remensis praefecti uicarius) — 405, 24 lege: 'ergo', non: 'ergo' — p. 414, 28 lege: praeparauit *P*, non: praeparauit *R* p. 469, 26 lege: *ÆE*, non: *ÆE* (intercidit uirgula) — p. 499, 28 lege: de] diu *PT*, non: *BT* — p. 505, 29 post 'confessione non *V*' adde: in *pr. om. PP'* — p. 511, 31 lege: 14 deo *PP'D*, non: deo *PP'T* — p. 514, 14 adde in margine: 71 et u. 20 in margine lege: 72 (typographi culpa illud 71 in locum inferiorem submotum numerum 72 expulit) — p. 518, 4 lege: 1893,99, non: 1893/96.

20

25

The borrower must return this item on or before the last date stamped below. If another user places a recall for this item, the borrower will be notified of the need for an earlier return.

Non-receipt of overdue notices does not exempt the borrower from overdue fines.

**Harvard College Widener Library
Cambridge, MA 02138 617-495-2413**

~~WIDENER~~
AUG 6 5 2000
BOOK DUE
~~CANCELLED~~

WIDENER
MAY 2 2000
AUG 2 6 2005
CAMBRIDGE
BOOK DUE

**Please handle with care.
Thank you for helping to preserve
library collections at Harvard.**

